

II. 1055g
5702
M. TULLII CICERONIS
P E R A O M N I A

ADIECTIS

INDICIBUS ET ADNOTATIONE

ITERUM EDIDIT

CAR. FRID. AUG. NOBBE
OF. LIPS. ET GYMNASII NICOL. RECTOR

NOVA EDITIO STEREOTYPA.

TOMUS VII.

EPISTOLAE AD ATTICUM ET AD BRUTUM CUM
EP. AD OCTAVIUM

LIPSIAE

SUMTIBUS ET TYPIS CAROLI TAUCHNITII.

1849.

M. k. áll. főgymn.

Nagy-Szeben.

Biblioteca Județeană ASTRA

5031CVS

NAGYSZE

tanári könyv

Dr. M. N. N. N. N. N.

8288

5031

THE LIBRARY

OF THE

UNIVERSITY OF

CHICAGO

1892

1892

1892

1892

1892

1892

1892

1892

1892

1892

1892

1892

1892

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER PRIMUS.

ARG. Huius libri epistolae partim ante consulatum Ciceronis, partim post sunt scriptae. Nam omni consulatus illius tempore Atticus Romae fuit, omnium consiliorum et actionum eius monitor, adiutor et administer. Quae consulatum antecedunt, I—XI. in iis solis fere privatis de rebus agitur, ut de nato Cicerone filio II. de Tullia Pisoni desponsa III. de obitu Ciceronis patris VI. et L. Ciceronis V. de Attici avia mortua III. de Luceili in Atticum ira placanda III. VIII. de Q. fratris animo Pomponiae uxori eidemque Attici sorori reconciliando V. VI. de causa Caecilii, qui Attici erat avunculus, non suscepta I. porro de negotiis, ut de Acutiliano V. de emptione Attici Epirotica V. saepe etiam de signis ad ornandum Tusculanum coemendis, de libris parandis et de communibus artium litterarumque studiis. Neque vero in his insunt, quae ad historiam illustrandam multum conducant, nisi quod nunc praeturae XI. nunc consulatui I. se operam dare, atque etiam de defendendo Catilina cogitare II. scribit. Consequentes vero epistolae usque ad XVII., M. Messalla et M. Pisonem cosa. datae, primum rem Clodii narrant, ut in C. Caesaris domo cum vestitu muliebri deprehensus fuerit, totumque de re illa iudicium, quo non modo praeter fas et aequum, sed etiam

praeter omnium hominum opinionem absolutus fuit: deinde quam mortuo plausu populus Romanus Pompeium exceperit e nobili illa Asiatica expeditione redeuntem. Nam quum nobiles homines, in iis L. Lucillum cum primis, haberet infensos: illos, quia hominis potentiam aegre ferrent adeo crevisse, ut iam formidabilis posset esse: hunc, quia erepti sibi triumpho de Mithridate, iam fere debellato, haereret memoria: non modo obtinere numquam potuit, ut acta sua a populo confirmarentur, deque militum praemiis decerneretur: sed ne illud quidem, ut rebus ab se gestis recitandis plausus ex animo daretur: ep. XII. Quae quidem res omnium, quae deinceps acciderunt, malorum fons et origo fuit. Nam quod nec per Messallam et Pisonem primo anno, nec per Metellum et Afranium, ut acta sua confirmarentur, nec per Flavium tribunum pleb., ut lex agraria perferretur, impetrare potuit: coitione facta cum Caesare et M. Crasso, anno tertio obtinuit, Caesare consule creato. Tres ultimae epistolae, Q. Metello Celere, L. Afranio cons. missae sunt: quorum consulatu de Clodio ad plebem traducendo agi coeptum est. In his etiam epistolis multas res privatas attigit Cicero, et in his maxime litterarum studia, Attici iudicium sciscitans, ut de orationibus XIII. de commentariis Graecis et de carmine ad celebrandum consulatum suum composito. XIX. et XX.

I. (Romae, Cotta, Torquato cons. 689.)

M. CICERO S. D. ATTICO.

4. Petitionis nostrae, quam tibi summae curae esse scio, huiusmodi ratio est, quod adhuc coniectura provideri possit. Prensatur unus P. Galba. Sine fuco ac fallaciis more maiorum negatur. Ut opinio est hominum, non aliena rationi nostrae fuit illius haec praepropera pensatio. Nam illi ita negant vulgo, ut mihi se debere dicant. Ita quiddam spero nobis profici, quum hoc precrebrescit, plurimos nostros amicos inveniri. Nos autem initium prensandi facere cogitavimus eo ipso die, quo puerum tuum cum his litte-

ris proficisci Cincius dicebat, in campo, comitiis tribunicis, a. d. xvi. Kalend. Sext. Competitores, qui certi esse videantur, Galba et Antonius et Q. Cornificius. Puto te in hoc aut risisse aut ingemuisse, ut frontem ferias. Sunt, qui etiam Caesonium putent. Aquillium non arbitramur, qui denegat et iuravit morbum et illud suum regnum iudiciale opposuit. Catilina, si iudicatum erit, meridie non lucere, certus erit competitor. De Aufidio et Palicano non puto te expectare dum scribam. 2. De his, qui nunc petunt, Caesar certus putatur. Thermus cum Silano contendere existimatur; qui sic inopes et ab amicis et existimatione sunt, ut mihi videatur non esse *adversator*, Curium obducere. Sed hoc praeter me nemini videtur. Nostris rationibus maxime conducere videtur, Thermum fieri cum Caesare. Nemo est enim ex his, qui nunc petunt, qui, si in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur; propterea quod procurator est viae Flaminiae. Quae quum erit absoluta, sane facile et libenter tunc ceteri consuli accesserint. Petitorum haec est informata adhuc cogitatio. Nos in omni munere candidatorio fungendo summam adhibebimus diligentiam: et fortasse, quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia, quum Romae a iudiciis forum refrikerit, excurremus mense Septembri legati ad Pisonem, ut Ianuario revertamur. Quum perspexero voluntates nobilium, scribam ad te. Cetera spero prolixa esse, his dumtaxat competitoribus urbanis. Illam manum tu mihi cura ut praestes, quoniam propius abes, Pompeii, nostri amici. Nega me ei iratum fore, si ad mea comitia non venerit. Atque haec huiusmodi sunt. 3. Sed est, quod abs te mihi ignosci pervelim. Caecilius, avunculus tuus, a P. Vario quum

magna pecunia fraudaretur, agere coepit cum eius fratre Caninio Satrio de iis rebus, quas eum dolo malo mancipio acceperat de Vario diceret. Una agebant ceteri creditores, in quibus erat Lucullus et P. Scipio et is, quem putabant magistrum fore, si bona venirent, L. Pontius. [Verum hoc ridiculum est, de magistro nunc cognoscere.] Rogavit me Caecilius, ut adessem contra Satrium. Dies fere nullus est, quin hic Satrius domum meam ventitet. Observat L. Domitium maxime: me habet proximum. Fuit et mihi et Q. fratri magno usui in nostris petitionibus. 4. Sane sum perturbatus, quum ipsius Satrii familiaritate, tum Domitii, in quo uno maxime ambitio nostra nititur. Demonstravi haec Caecilio: simul et illud ostendit, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satisfacturum fuisse: nunc in causa universorum creditorum, hominum praesertim amplissimorum, qui sine eo, quem Caecilius suo nomine perhiberet, facile communem causam sustinerent, aequum esse, eum et officio meo consulere et tempori. | Durius accipere hoc mihi visus est, quam vellem, et quam homines belli solent; et postea prorsus ab instituta nostra paucorum dierum consuetudine longe refugit. Abs te peto, ut mihi hoc ignoscas, et me existimes humanitate esse prohibitum, ne contra amici summam existimationem miserrimo eius tempore venirem, quum is omnia sua studia et officia in me contulisset. Quod si voles in me esse durior, ambitionem mihi putabis obstitisse. Ego autem arbitror, etiamsi id sit, mihi ignoscendum esse: *ἐπὶ οὐκ ἐλαττωρ, οὐδὲ βωτὴν*. Vides enim, in quo cursu simus, et quam omnes gratias non modo retinendas, verum etiam acquirendas putemus. Spero tibi me causam probasse; cupio quidem certe. 5.

Hermathena tua valde me delectat, et posita ita belle est, ut totum gymnasium ἡμῶν ἀνάθημα esse videatur. Multum te amamus.

II. (Romae, Cotta, Torquato cons. 689.)

M. CICERO S. D. ATTICO.

1. L. Iulio Caesare, C. Marcio Figulo consulibus, filiolo me auctum scito, salva Terentia. Abs te tam diu nihil litterarum? Ego de meis ad te rationibus scripsi antea diligenter. Hoc tempore Catilinam, competitorem nostrum, defendere cogitamus. Iudices habemus, quos volumus, summa accusatoris voluntate. Spero, si absolutus erit, coniunctionem illum nobis fore in ratione petitionis: sin aliter acciderit, humaniter feremus. 2. Tuo adventu nobis est opus maturo. Nam prorsus summa hominum est opinio, tuos familiares, nobiles homines, adversarios nostro honori fore. Ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi usui fore video. Quare Ianuario ineunte, ut constituisti, cura ut Romae sis.

III. (Romae, Cotta, Torquato cons. 689.)

M. CICERO S. D. ATTICO.

1. Aviam tuam scito desiderio tui mortuam esse, et simul, quod verita sit, ne Latinae in officio non manerent et in montem Albanum hostias non adducerent. Eius rei consolationem ad te L. Saufeium missurum esse arbitror. 2. Nos hic te ad mensem Ianuarium exspectamus; ex quodam rumore, an ex litteris tuis ad alios missis? Nam ad me de eo nihil scripsisti. Signa, quae nobis curasti, ea sunt ad Caietam exposita. Nos ea non vidimus. Neque enim exeundi Ro-

ma potestas nobis fuit. Misimus, qui pro vectura solveret. Te multum amamus, quod ea abs te diligenter parvoque curata sunt. ~~¶~~ Quod ad me saepe scripsisti de nostro amico placando, feci et expertus sum omnia: sed mirandum in modum est animo abalienato: quibus de suspicionibus, etsi audisse te arbitror, tamen ex me, quum veneris, cognoscēs. Sallustium praesentem restituere in eius veterem gratiam non potui. Hoc eo ad te scripsi, quod is me accusare de te solebat. In se expertus est, illum esse minus exorabilem, meum studium nec tibi defuisse. Tulliolam C. Pisoni L. F. Frugi despondimus.

IV. (Roussé, Lepido, Tullio cons. 688.)

M. CICERO S. D. ATTICO.

1. Crebras expectationes nobis tui commoves. Nuper quidem, quum iam te adventare arbitraremur, repente abs te in mensem Quintilem reiecti sumus. Nunc vero censeo, quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus, quod scribis. Obieris Quinti fratris comitia; nos longo intervallo viseris; Acutilianam controversiam transegeris. Hoc me etiam Peducaeus, ut ad te scriberem, admonuit. Putamus enim utile esse, te aliquando iam rem transigere: mea intercessio et est et fuit parata. 2. Nos hic incredibili ac singulari populi voluntate de C. Macro transegitur. Cui quum aequi fuisset, tamen multo maiorem fructum ex populi existimatione, illo damnato, cepimus, quam ex ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus. 3. Quod ad me de Hermathena scribis, per mihi gratum est ornamentum Academiae proprium meae, quod et Hermes commune omnium, et Minerva singulare est insigne eius gymnasii. Quare velim,

ut scribis, ceteris quoque rebus quam plurimis eum locum ornes. Quae mihi antea signa misisti, ea nondum vidi. In Formiano sunt; quo ego nunc proficisci cogitabam. Illa omnia in Tusculanum deportabo. Caietam, si quando abundare coepero, ornabo. Libros tuos conserva; et noli desperare, eos me meos facere posse. Quod si assequor, supero Crassum divitiis atque omnium vicos et prata contemno.

V. (Romae, Metello, Marcio cons. 686.)

M. CICERO S. D. ATTICO.

1. Quantum dolorem acceperim et quanto fructu sim privatus et forensi et domestico Lucii fratris nostri morte, in primis, pro nostra consuetudine, tu estimare potes. Nam mihi omnia, quae iucunda ex humanitate alterius et moribus homini accidere possunt, ex illo accidebant. Quare non dubito, quin tibi quoque id molestum sit, quum et meo dolore moveare, et ipse omni virtute officioque ornatissimum, tuique et sua sponte et meo sermone amantem, affinem amicumque amiseris. 2. Quod ad me scribis de sorore tua; testis erit tibi ipsa, quantae mihi curae fuerit, ut Quinti fratris animus in eam esset is, qui esse deberet. Quem quum esse offensioem arbitrarer, eas litteras ad eum misi, quibus et placarem ut fratrem, et monerem ut minorem, et obiurgarem ut errantem. Itaque ex his, quae postea saepe ab eo ad me scripta sunt, confido ita esse omnia, ut et oporteat et velimus. 3. De litterarum missione sine caussa abs te accusor. Numquam enim a Pomponia nostra certior sum factus, esse, cui litteras dare possem. Porro autem neque mihi accidit, ut haberem, qui in Epirum proficisceretur, nequedum te Athenis esse audiebamus. 4. De

Acutiliano autem negotio quod mihi mandaras, ut primum a tuo digressu Romam veni, confeceram; sed accidit, ut et contentione nihil opus esset, et ut ego, qui in te satis consilii statuerim esse, malletm Peducaeam tibi consilium per litteras, quam me dare. Etenim quum multos dies aures meas Acutilio dedissem, (cuius sermonis genus tibi notum esse arbitror,) non mihi grave duxissem scribere ad te de illius querimoniis, quum eas audire, quod erat subodiosum, leve putassem. Sed abs te ipso, qui me accusas, unas mihi scito litteras redditas esse, quum et otii ad scribendum plus, et facultatem dandi maiorem habueris. 5. Quod scribis, etiamsi cuius animus in te esset offensior, a me recolligi oportere quid dicas; neque id neglexi: sed est miro quodam modo affectus. Ego autem, quae dicenda fuerunt de te, non praeterii. Quid autem contendendum esset, ex tua putabam voluntate statuere oportere: quam si ad me perscripseris, intelliges me neque diligentiorē esse voluisse, quam tu esses, neque negligentiorē fore, quam tu velis. 6. De Tadiana re, mecum Tadius locutus est te ita scripsisse, nihil esse iam, quod laboraretur, quoniam hereditas usucapta esset. Id mirabamur te ignorare, de tutela legitima, in qua dicitur esse puella, nihil usucapi posse. 7. Epiroticam emptionem gaudeo tibi placere. 8. Quae tibi mandavi, et quae tu intelliges convenire nostro Tusculano, velim, ut scribis, cures, quod sine molestia tua facere poteris. Nam nos ex omnibus molestiis et laboribus uno illo in loco conquiescimus. *Q*uo fratrem quotidie exspectamus. Terentia magnos articulorum dolores habet, et te et sororem tuam et matrem maxime diligit, salutemque tibi plurimam ascribit et Tulliola, deliciae nostrae.

Cura, ut valeas, et nos ames, et tibi persuadeas, te a me fraterne amari.

VI. (Romae, Metello, Marcio cons. 686.)

CICERO ATTICO S.

4. Non committam posthac, ut me accusare de epistolarum negligentia possis. Tu modo videto, in tanto otio ut par mihi sis. Domum Rabirianam Neapoli, quam tu iam dimensam et exaedificatam animo habebas, M'. Fonteius emit H-S ccccccxxx. Id te scire volui, si quid forte ea res ad cogitationes tuas pertineret. 2. Q. frater, ut mihi videtur, quo volumus animo est in Pomponiam, et cum ea nunc in Arpinatibus praediis erat et secum habebat hominem *χορηγοῦσθῃ*, D. Turranius. Pater nobis decessit a. d. viii. Kal. Decembr. Haec habebam fere, quae te scire vellem. Tu, velim, si qua ornamenta *γυμνασιῶδῃ* reperire poteris, quae loci sint eius, quem tu non ignoras, ne praetermittas. Nos Tusculano ita delectamur, ut nobismet ipsis tum denique, quum illo venimus, placeamus. 3. Quid agas omnibus de rebus et quid acturus sis, fac nos quam diligentissime certiores.

VII. (Romae, Metello, Marcio cons. 686.)

CICERO ATTICO S.

Apud matrem recte est, eaque nobis curae est. L. Cincio H-S xx cd constitui me curaturum Idibus Febr. Tu, velim, ea, quae nobis emisse et parasse scribis, des operam ut quam primum habeamus: et velim cogites, id quod mihi pollicitus es, quemadmodum bibliothecam nobis conficere possis. Omnem spem delectationis nostrae, quam, quum in otium veneri-

mus, habere volumus, in tua humanitate positam habemus.

VIII. (Romae, Pisone, Glabione cons. 687.)

CICERO ATTICO S.

1. Apud te est, ut volumus. Mater tua et soror a me Quintoque fratre diligitur. Cum Acutilio sum locutus. Is sibi negat a suo procuratore quidquam scriptum esse, et miratur istam controversiam fuisse, quod ille recusarit satisfacere, amplius abs te non peti. Quod te de Tadiano negotio decidisse scribis, id ego Tadio et gratum esse intellexi et magno opere iucundum. Ille noster amicus, vir mehercule optimus et mihi amicissimus, sane tibi iratus est. Hoc, si, quanti tu aestimes, sciam, tum, quid mihi elaborandum sit, scire possint. 2. L. Cincio H-S CCCC CCCC CCCC pro signis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curavi. Hermae tui Pentelici cum capitibus aeneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc me admodum delectant. Quare velim et eos et signa et cetera, quae tibi eius loci et nostri studii et tuae elegantiae esse videbuntur, quam plurima quam primumque mittas, et maxime, quae tibi gymnasii xystique videbuntur esse. Nam in eo genere sic studio efferimur, ut abs te adiuvandi, ab aliis prope reprehendendi simus. Si Lentuli navis non erit, quo tibi placebit, imponito. Tulliola, deliciolae nostrae, tuum munusculum flagitat, et me, ut sponsorem, appellat. Mihi autem abiurare certius est, quam dependere.

IX. (Romae, Pisone, Glabione cons. 687.)

CICERO ATTICO S.

1. Nimium raro nobis abs te litterae afferuntur:

quum et multo tu facilius reperias, qui Romam profisciscantur, quam ego, qui Athenas, et certius tibi sit, me esse Romae, quam mihi, te Athenis. Itaque propter hanc dubitationem meam brevior haec ipsa epistola est: quod, quum incertus essem, ubi esses, nolebam illum nostrum familiarem sermonem in alienas manus devenire. 2. Signa Megarica et Hermas, de quibus ad me scripsisti, vehementer exspecto. Quidquid eiusdem generis habebis, dignum Academia tibi quod videbitur, ne dubitaris mittere, et arcae nostrae confidito. Genus hoc est voluptatis meae: quae γυμνασιώδης maxime sunt, ea quaero. Lentulus naves suas pollicetur. Peto abs te, ut haec cures diligenter. 3. ~~Clodius~~ te rogat, et ego eius rogatu, *Εὐμολπίδῃν πάτριον*.

X. (In Tusculano, Pisone, Glabrione coss. 687.)

CICERO ATTICO S.

4. Quum essem in Tusculano, (erit hoc tibi pro illo tuo, *Quum essem in Ceramico*) verumtamen quum ibi essem, Roma puer a sorore tua missus epistolam mihi abs te allatam dedit nuntiavitque, eo ipso die post meridiem iturum eum, qui ad te profiscisceretur. **V** Eo factum est, ut epistolae tuae rescriberem aliquid, brevitatem temporis tam pauca cogerer scribere. 2. Primum tibi de nostro amico placando aut etiam plane restituendo polliceor. Quod ego etsi mea sponte ante faciebam, eo nunc tamen et agam studiosius, et contendam ab illo vehementius, quod tantam ex epistola voluntatem eius rei tuam perspicere videor. Hoc te intelligere volo, pergraviter illum esse offensum: sed quia nullam video gravem subesse causam, magno opere confido illum fore in officio et in nostra potesta-

te. 3. Signa nostra et Hermeraclas, ut scribis, quum commodissime poteris, velim imponas, et si quod aliud *οἰκείον* eius loci, quem non ignoras, reperies, et maxime, quae tibi palaestrae gymnasiique videbuntur esse. Etenim ibi sedens haec ad te scribebam; ut me locus ipse admoneret. Praeterea typos tibi mando, quos in tectorio atrio possim includere, et putealia sigillata duo. 4. Bibliothecam tuam cave cuiquam despondeas, quamvis acrem amatorem inveneris: nam ego omnes meas vindemiolas eo reservo, ut illud subsidium senectuti parem. 5. De fratre confido ita esse, ut semper volui et elaboravi. Multa signa sunt eius rei, non minimum, quod soror praegnans est. 6. De comitiis meis et tibi me permisisse memini, et ego iampridem hoc communibus amicis, qui te exspectant, praedico: te non modo non arcessi a me, sed prohiberi, quod intelligam, multo magis interesse tua, te agere, quod agendum est hoc tempore, quam mea, te adesse comitiis. Proinde eo animo te velim esse, quasi mei negotii causa in ista loca missus esses. Me autem eum et offendes erga te et audies, quasi mihi, si qua parta erunt, non modo te praesente, sed per te parta sint. Tulliola tibi diem dat, sponsorem non appellat.

XI. (Romae, Pisum, Glischnone corr. 687.)

CICERO ATTICO S.

4. Et mea sponte faciebam antea, et post duabus epistolis tuis perdiligenter in eandem rationem scriptis magno opere sum commotus. Eo accedebat hortator assiduus Salustius, ut agerem quam diligentissime cum Luceio de vestra vetere gratia reconcilianda. Sed, quum omnia fecissem, non modo eam vo-

luntatem eius, quae fuerat erga te, recuperare non potui, verum ne caussam quidem elicere immutatae voluntatis. Tametsi iactat ille quidem illud tuum arbitrium, et ea, quae iam tum, quum aderas, offendere eius animum intelligebam: tamen habet quiddam profecto, quod magis in animo eius insederit, quod neque epistolae tuae, neque nostra allegatio tam potest facile delere, quam tu praesens non modo oratione, sed tuo vultu illo familiari tolles, si modo tanti putaris id, quod, si me audies et si humanitati tuae constare voles, certe putabis. Ac, ne illud mirere, cur, quum ego antea significarem tibi per litteras, me sperare illum in nostra potestate fore, nunc idem videar diffidere; incredibile est, quanto mihi videatur illius voluntas obstinator, et in hac iracundia offirmatior: sed haec aut sanabuntur, quum veneris, aut ei molesta erunt, in utro culpa erit. 2. Quod in epistola tua scriptum erat, me iam arbitrari designatum esse; scito, nihil tam exercitum esse nunc Romae, quam candidatos, omnibus iniquitatibus; nec, quando futura sint comitia, sciri. Verum haec audies de Philadelpho. 3. Tu, velim, quae Academiae nostrae parasti, quam primum mittas. Mire quam illius loci non modo usus, sed etiam cogitatio delectat. Libros vero tuos cave cuiquam tradas. Nobis eos, quemadmodum scribis, conserva. Summum me eorum studium tenet, sicut odium iam ceterarum rerum: quas tu, incredibile est, quam brevi tempore quanto deteriores offensurus sis, quam reliquisti.

XII. (Mazzalla, Pisonis coex. 693.)

CICERO ATTICO S.

4. *Τεύχεος* illa lentum sane negotium: neque Cor-

nelius ad Terentiam postea rediit; opinor, ad Considium, Axium, Selicium confugiendum est. Nam a Caecilio propinqui minore centesimis nummum movere non possunt. Sed, ut ad prima illa redeam, nihil ego illa impudentius, astutius, lentius vidi, *Libertum mitto: Tito mandavi: σκίψεῖς* atque *ἀναβολαί*. 2. Sed nescio, an ταυτόματον ἡμῶν. Nam mihi Pompeiani πρόδρομοι nuntiant, aperte Pompeium acturum, Antonio succedi oportere; eodemque tempore aget praetor ad populum. Res eiusmodi est, ut ego nec per bonorum nec per popularem existimationem honeste possim hominem defendere, nec mihi libeat, quod vel maximum est. Etenim accidit hoc, quod totum cuiusmodi sit, mando tibi, ut perspicias. Libertum ego habeo, sane nequam hominem, Hilarum dico, ratiocinatorem et clientem tuum. De eo mihi Valerius interpretes nuntiat, Chiliusque se audisse scribit haec; esse hominem cum Antonio: Antonium porro in cogendis pecuniis dictitare, partem mihi quaeri, et a me custodem communis quaestus libertum esse missum. Non sum mediocriter commotus, neque tamen credidi: sed certe aliquid sermonis fuit. Totum investiga, cognosce, perspice, et nebulonem illum, si quo pacto potes, ex istis locis amove. Huius sermonis Valerius auctorem Cn. Plancium nominabat. Mando tibi plane, totum ut videas cuiusmodi sit. 3. Pompeium nobis amicissimum constat esse. Divortium Muciaē vehementer probatur. P. Clodium, Appii F., credo te audisse, cum veste muliebri deprehensum domi C. Caesaris, quum pro populo fieret, eumque per manus servulae servatum et eductum; rem esse insigni infamia: quod te moleste ferre certo scio. 4. Quid praeterea ad te scribam, non habeo. Et mehercule

eram conturbatior. Nam puer festivus, ἀναγνώστης noster, Sositheus decesserat meque plus, quam servi mors debere videbatur, commoverat. Tu velim saepe ad nos scribas. Si rem nullam habebis; quod in buccam venerit, scribito. Kal. Ianuar. M. Messalla, M. Pisone coss.

XIII. (Romae, Messalla, Pisone coss. 693.)

CICERO ATTICO S.

1. Accepi tuas tres iam epistolas: unam a M. Cornelio, quam Tribus Tabernis, ut opinor, ei dedisti; alteram, quam mihi Canusinus tuus hospes reddidit; tertiam, quam, ut scribis, anchoris sublati, de phaselo dedisti: quae fuerunt omnes rhetorum. Pure loquuntur, quum humanitatis sparsae sale, tum insignes amoris notis. Quibus epistolis sum equidem abs te lacessitus ad scribendum; sed idcirco sum tardior, quod non invenio fidelem tabellarium. Quotus enim quisque est, qui epistolam paullo graviolem ferre possit, nisi eam pellectione relevarit? Accedit eo, quod mihi non est notum, ut quisque in Epirum proficiscatur. Ego enim te arbitror, caesis apud Amaltheam tuam victimis, statim esse ad Sicyonem oppugnandum profectum. Neque tamen id ipsum certum habeo, quando ad Antonium proficiscare, aut quid in Epiro temporis ponas. Ita neque Achaicis hominibus, neque Epiroticis paullo liberiores litteras committere audeo. 2. Sunt autem post discessum a me tuum res dignae litteris nostris, sed non committendae eiusmodi periculo, ut aut interire aut aperiri aut intercipi possint. Primum igitur scito, primum me non esse rogatum sententiam, praepositumque esse nobis pacificatorem Allobrogum, idque admurmurante senatu

neque me invito esse factum. Sum enim et ab observando homine perverso liber, et ad dignitatem in republica retinendam contra illius voluntatem solutus, et ille secundus in dicendo locus habet auctoritatem paene principis, et voluntatem non nimis devinctam beneficio consulis. Tertius est Catulus, quartus (si etiam hoc quaeris) Hortensius. Consul autem ipse parvo animo et pravo, tantum cavillator genere illo moroso, quod etiam sine dicacitate ridetur; facie magis, quam facetiis ridiculus; nihil agens cum republica; seiunctus ab optimatibus: a quo nihil speres boni reipublicae, quia non vult, nihil metuas mali, quia non audet. Eius autem collega et in me perhonorificus et partium studiosus ac defensor bonarum. Quin immo leviter inter se dissident. 3. Sed vereor, ne hoc, quod infectum est, serpat longius. Credo enim te audisse, quum apud Caesarem pro populo fieret, venisse eo muliebri vestitu virum; idque sacrificium quum virgines instaurassent, mentionem a Q. Cornificio in senatu factam: (is fuit princeps; ne tu forte aliquem nostrum putes;) postea rem ex senatus consulto ad pontifices relatum, idque ab iis nefas esse decretum: deinde ex senatus consulto consules rogationem promulgasse; uxori Caesarem nuntium remisisse. In hac caussa Piso amicitia P. Clodii ductus operam dat, ut ea rogatio, quam ipse fert, et fert ex senatus consulto et de religione, antiquetur. Messalla vehementer adhuc agit severe. Boni viri precibus Clodii remouentur a caussa: operae comparantur: nosmetipsi, qui Lycurgei a principio fuissetus, quotidie demitigamur. Instat et urget Cato. Quid multa? vereor, ne haec, neglecta a bonis, defensa ab improbis, magnorum reipublicae malorum caussa sint. 4. Tuus

autem ille amicus, (scin' quem dicam?) de quo tu ad me scripsisti, posteaquam non auderet reprehendere, laudare coepisse, nos, ut ostendit, admodum diligit, amplectitur, amat, aperte laudat; occulte, sed ita, ut perspicuum sit, invidet. Nihil come, nihil simplex, nihil ἐν τοῖς πολιτικοῖς honestum, nihil illustre, nihil forte, nihil liberum. Sed haec ad te scribam alias subtilius. Nam neque adhuc mihi satis nota sunt, et huic terrae filio nescio cui committere epistolam tantis de rebus non audeo. 5. Provincias praetores nondum sortiti sunt. Res eodem est loci, quo reliquisti. Τοποθεσίαν, quam postulas, Miseni et Puteolorum, includam orationi meae. A. d. III. Non. Decemb. mendose fuisse animadverteram. Quae laudas ex orationibus, mihi crede, valde mihi placebant: sed non audebam antea dicere. Nunc vero, quod a te probata sunt, multo mihi ἀττικώτερα videntur. In illam orationem Metellinam addidi quaedam. Liber tibi mittetur; quoniam te amor nostri φιλορήτορα reddidit. 6. Novi tibi quidnam scribam? quid? etiam. Messalla consul Autronianam domum emit H-S CCCXXXVII. Quid id ad me, inquires? Tantum, quod ea emptione et nos bene emisse iudicati sumus, et homines intelligere coeperunt, licere amicorum facultatibus in emendo ad dignitatem aliquam pervenire. Τεῦχος illa lentum negotium est, sed tamen est in spe. Tu ista confice. A nobis liberiores epistolam exspecta. VI. Kalend. Febr. M. Messalla M. Pisone coss.

XIV. (Romae, Messalla, Pisone coss. 693.)

CICERO ATTICO S.

1. Vereor, ne putidum sit scribere ad te, quam sim occupatus: sed tamen distinebar, ut huic vix tan-

tulae epistolae tempus habuerim, atque id ereptum e summis occupationibus. Prima concio Pompeii qualis fuisset, scripsi ad te antea, non iucunda miseris, inanis improbis, beatis non grata, bonis non gravis: itaque frigeat. Tum Pisonis consulis impulsu levissimus tribunus plebis Fufius in concionem produxit Pompeium. Res agebatur in circo Flaminio, et erat in eo ipso loco illo die nundinarum *παρήγνυς*. Quaesivit ex eo, placeretne ei, iudices a praetore legi, quo consilio idem praetor uteretur. Id autem erat de Clodiana religione ab senatu constitutum. 2. Tum Pompeius *μὰ τὴν ἀριστοκρατικῶς* locutus est, senatusque auctoritatem sibi omnibus in rebus maximam videri semperque visam esse respondit et id multis verbis. Postea Messalla consul in senatu de Pompeio quaesivit, quid de religione et de promulgata rogatione sentiret. Locutus ita est in senatu, ut omnia illius ordinis consulta *γενικῶς* laudaret: mihiq; ut assedit, dixit se putare satis ab se etiam de istius rebus esse responsum. 3. Crassus posteaquam vidit, illum excepisse laudem ex eo, quod suspicarentur homines, ei consulatum meum placere, surrexit, ornatissimeque de meo consulatu locutus est; ut ita diceret, se, quod esset senator, quod civis, quod liber, quod viveret, mihi acceptum referre; quoties coniugem, quoties domum, quoties patriam videret, toties se beneficium meum videre. Quid multa? totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo pingere, de flamma, de ferro, (nosti illas *ληπιδόους*;) valde graviter pertexuit. Proxime Pompeium sedebam. Intellexi hominem moveri, utrum Crassum inire eam gratiam, quam ipse praetermisisset, an esse tantas res nostras, quae tam libenti senatu laudaren-

tur, ab eo praesertim, qui mihi laudem illam eo minus deberet, quod meis omnibus litteris in Pompeiana laude perstrictus esset. 4. Hic dies me valde Crasso adiunxit; et tamen ab illo aperte, tecte quidquid est datum, libenter accepi. Ego autem ipse, dii boni! quod modo *ἐρεπερευσάμην* novo auditori Pompeio! Si umquam mihi *περίοδοι ἢ χαμπὰι ἢ ἐνθουσίαι* *ἢ κατασχέσαι* suppeditaerunt, illo tempore. Quid multa? clamores. Etenim haec erat *ἐπόθεσις*, de gravitate ordinis, de equestri concordia, de consensione Italiae, de intermortuis reliquiis coniurationis, de vilitate, de otio. Nosti iam in hac materia sonitus nostros: tanti fuerunt, ut ego eo brevior sim, quod eos usque istim exauditos putem. 5. Romanae autem se res sic habent: senatus *ἄρτος πάγος*. Nihil constantius, nihil severius, nihil fortius. Nam quum dies venisset rogationi ex senatus consulto ferendae, concursabant barbatuli iuvenes, totus ille grex Catilinae, duce filiola Curionis, et populum, ut antiquaret, rogabant. Piso autem consul, lator rogationis, idem erat dissuasor. Operae Clodianae pontes occuparant. Tabellae ministrabantur ita, ut nulla daretur *ὕρι* *ρογὰς*. Hic tibi rostra Cato advolat, convicium Pisoni consuli mirificum facit; si id est convicium, vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique salutis. Accedit eodem etiam noster Hortensius, multi praeterea boni: insignis vero opera Favonii fuit. Hoc concursu optimatum comitia dimittuntur: senatus vocatur. Quum decerneretur frequenti senatu, contra pugnante Pisone, ad pedes omnium singillatim accidente Clodio, ut consules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam; homines ad xv Curioni, nullum senatus consultum fa-

cienti, assenserunt: ex altera parte facile cccc fuerunt. Acta res est. Fufius tribunus tum concessit. Clodius conciones miseras habebat, in quibus Lucullum, Hortensium, C. Pisonem, Messallam consulem contumeliose laedebat: me tantum comperisse omnia criminabatur. Senatus et de provinciis praetorum et de legationibus et de ceteris rebus decernebat, ut ante, quam rogatio lata esset, ne quid ageretur. 6. Habes res Romanas: sed tamen etiam illud, quod non speraram, audi. Messalla consul est egregius, fortis, constans, diligens, nostri laudator, amator, imitator. Ille alter uno vitio minus vitiosus; quod iners, quod somni plenus, quod imperitus, quod ἀπραγμάτορας, sed voluntate ita καχέτης, ut Pompeium post illam concionem, in qua ab eo senatus laudatus est, odisse coeperit. Itaque mirum in modum omnes a se bonos alienavit. Neque id magis amicitia Clodii adductus facit, quam studio perditarum rerum atque partium. Sed habet sui similem in magistratibus praeter Fufium neminem. Bonis utimur tribunis plebis, Cornuto vero Pseudocatone. Quid quaeris? 7. Nunc ut ad privata redeam: Τεῦχος promissa patravit. Tu mandata effice, quae recepisti. Quintus frater, qui Argiletani aedificii reliquum dodrantem emit H-S DCCXXV, Tusculanum venditat, ut, si possit, emat Pacilianam domum. Cum Lucceio in gratiam redi. Video hominem valde petitorire. Navabo operam. Tu, quid agas, ubi sis, cuiusmodi istae res sint, fac me quam diligentissime certiorum. Idibus Febr.

XV. (Romae, Messalla, Pisone cons. 693.)

CICERO ATTICO S.

1. Asiam Quinto, suavissimo fratri, obtigisse audisti: non enim dubito, quin celerius tibi hoc rumor, quam ullius nostrum litterae nuntiarint. Nunc quoniam et laudis avidissimi semper fuimus, et praeter ceteros φιλέλλητες et sumus et habemur, et multorum odia atque inimicitias reipublicae causa suscepimus, παρτοίης ἀρετῆς μιμήσκειο, curaque et effice, ut ab omnibus et laudemur et amemur. 2. His de rebus plura ad te in ea epistola scribam, quam ipsi Quinto dabo. Tu me, velim, certiore facias, quid de meis mandatis egeris, atque etiam, quid de tuo negotio. Nam ut Brundisio profectus es, nullae mihi abs te sunt redditae litterae. Valde aveo scire, quid agas. Idib. Mart.

XVI. (Romae, Messalla, Pisone cons. 693.)

CICERO ATTICO S.

1. Quaeris ex me, quid acciderit de iudicio, quod tam praeter opinionem omnium factum sit: et simul vis scire, quo modo ego minus, quam soleam, praeliatus sim: respondebo tibi ὅσπερ πρότερον, Ὀμηρικῶς. Ego enim, quam diu senatus auctoritas mihi defendenda fuit, sic acriter et vehementer praeliatus sum, ut clamor concursusque maxima cum mea laude fierent. Quod si tibi umquam sum visus in republica fortis, certe me in illa causa admiratus esses. Quum enim ille ad conciones confugisset, in iisque meo nomine ad invidiam uteretur; dii immortales! quas ego pugnas et quantas strages edidi! quos impetus in Pisonem, in Curionem, in totam illam manum feci! quo

modo sum insectatus levitatem senum, libidinem iuventutis! Saepe, ita me dii iuvent! te non solum auctorem consiliorum meorum, verum etiam spectatorem pugnarum mirificarum desideravi. 2. Postea vero quam Hortensius excogitavit, ut legem de religione Fufius tribunus plebis ferret; in qua nihil aliud a consulari rogatione differebat, nisi iudicum genus; (in eo autem erant omnia;) pugnavitque, ut ita fieret: quod et sibi et aliis persuaserat, nullis illum iudicibus effugere posse: contraxi vela, perspicuens inopiam iudicum, neque dixi quidquam pro testimonio, nisi quod erat ita notum atque testatum, ut non possem praeterire. Itaque, si causam quaeris absolutionis, (ut iam πρὸς τὸ πρότερον revertar,) egestas iudicum fuit et turpitudine. Id autem ut accideret, commissum est Hortensii consilio, qui dum veritus est, ne Fufius ei legi intercederet, quae ex senatus consulto ferebatur, non vidit illud satius esse, illum in infamia relinqui ac sordibus, quam infirmo iudicio committi. Sed ductus odio properavit rem deducere in iudicium, quum illum plumbeo gladio iugulatum iri tamen diceret. 3. Sed iudicium si quaeris quale fuerit: incredibili exitu; sic, uti nunc ex eventu ab aliis, a me tamen ex ipso initio consilium Hortensii reprehendatur. Nam ut reiectio facta est clamoribus maximis, quum accusator, tamquam censor bonus, homines nequissimos reiiceret, reus tamquam clemens lanista frugalissimum quemque secerneret; ut primum iudices consederunt, valde diffidere boni coeperunt. Non enim umquam turpior in ludo talariorum consessus fuit. Maculosi senatores, nudi equites, tribuni non tam aerati, quam, ut appellantur, aerarii. Pauci tamen boni inerant, quos reiectione fugare ille

non potuerat, qui maesti inter sui dissimiles et maerentes sedebant et contagione turpitudinis vehementer permovebantur. 4. Hic, ut quaeque res ad consilium primis postulationibus referebatur, incredibilis erat severitas nulla varietate sententiarum; nihil impetrarat reus; plus accusatori dabatur, quam postulabat; triumphabat (quid quaeris?) Hortensius, se vidisse tantum: nemo erat, qui illum reum ac non millies condemnatum arbitraretur. Me vero teste producto, credo te, ex acclamatione Clodii advocatorum, audisse, quae consurrectio iudicum facta sit, ut me circumsteterint, ut aperte iugula sua pro meo capite P. Clodio ostentarent. Quae mihi res multo honorificentior visa est, quam aut illa, quum iurare tui cives Xenocratem testimonium dicentem prohibuerunt; aut quum tabulas Metelli Numidici, quum hae, ut mos est, circumferrentur, nostri iudices aspicere noluerunt; multo haec, inquam, nostra res maior. 5. Itaque iudicum vocibus, quum ego sic ab iis, ut salus patriae, defenderer, fractus reus et una patroni omnes conciderunt. Ad me autem eadem frequentia postridie convenit, quacum abiens consulatu sum domum reductus. Clamare praeclari Areopagitae, se non esse venturos, nisi praesidio constituto. Refertur ad consilium; una sola sententia praesidium non desideravit. Defertur res ad senatum; gravissime ornatissimeque decernitur; laudantur iudices; datur negotium magistratibus; responsurum hominem nemo arbitrabatur.

Ἐσπεῖτε τῶν μοι, Μοῦσαι, —

ὅπως δὴ πρῶτον πρὸς ἔμπειρον.

Nosti Calvum, ex Nanneianis illum, illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad

te scripseram. Biduo per unum servum, et eum ex gladiatorio ludo, confecit totum negotium; arcessivit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam vero (o dii boni! rem perditam!) etiam noctes certarum mulierum, atque adolescentulorum nobilium introductiones nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Ita, summo discessu bonorum, pleno foro servorum, xxv iudices ita fortes tamen fuerunt, ut, summo proposito periculo, vel perire maluerint, quam perdere omnia; xxxi fuerunt, quos fames magis, quam fama commoverit. Quorum Catulus quum vidisset quemdam, Quid vos, inquit, praesidium a nobis postulabatis? an, ne nummi vobis eriperentur, timebatis? 6. Habes, ut brevissime potui, genus iudicii et causam absolutionis. Quaeris deinceps, qui nunc sit status rerum et qui meus. Reipublicae statum illum, quem tu meo consilio, ego divino confirmatum putabam, qui bonorum omnium coniunctione et auctoritate consulatus mei fixus et fundatus videbatur, nisi qui nos deus resperxit, elapsum scito esse de manibus uno hoc iudicio: si iudicium est, triginta homines populi Romani levissimos ac nequissimos, nummulis acceptis, ius ac fas omne delere, et, quod omnes non modo homines, verum etiam pecudes factum esse sciant, id Talmam et Plautum et Spongiam et ceteras huiusmodi quisquillas statuere numquam esse factum. 7. Sed tamen, ut te de republica consoler, non ita, ut sperarunt mali, tanto imposito reipublicae vulnere, alacris exsultat improbitas in victoria. Nam plane ita putaverunt, quum religio, quum pudicitia, quum iudiciorum fides, quum senatus auctoritas concidisset, fore, ut aperte victrix nequitia ac libido poenas ab optimo quoque peteret sui doloris, quem improbissimo cuique

inusserat severitas consulatus mei. 8. Idem ego ille, (non enim mihi videor insolenter gloriari, quum de me apud te loquor, in ea praesertim epistola, quam nolo aliis legi:) idem, inquam, ego recreavi afflictos animos bonorum, unum quemque confirmans, excitans; insectandis vero exagitandisque nummariis iudiciibus, omnem omnibus studiosis ac fautoribus illius victoriae *παρόρταια* eripui; Pisonem consulem nulla in re consistere umquam sum passus; desponsam homini iam Syriam ademi; senatum ad pristinam suam severitatem revocavi atque abiectum excitavi: Clodium praesentem fregi in senatu, quum oratione perpetua, plenissima gravitatis, tum altercatione eiusmodi, ex qua licet pauca degustes. Nam cetera non possunt habere neque vim neque venustatem, remoto illo studio contentionis, quem *ἀγῶνα* vos appellatis. 9. Nam, ut Idib. Maii in senatum convenimus, rogatus ego sententiam, multa dixi de summa republica, atque ille locus inductus a me est divinitus: ne, una plaga accepta, patres conscripti conciderent, ne deficerent: vulnus esse eiusmodi, quod mihi nec dissimulandum, nec pertimescendum videretur: ne aut metuendo ignavissimi, aut ignorando stultissimi iudicaremur: bis absolutum esse Lentulum, bis Catilinam: hunc tertium iam esse a iudiciibus in rempublicam immissum. Erras, Clodi: non te iudices Urbi, sed carceri reservarunt, neque te retinere in civitate, sed exsilio privare voluerunt. Quamobrem, patres conscripti, erigite animos, retinete vestram dignitatem. Manet illa in republica bonorum consensio; dolor accessit bonis viris, virtus non est imminuta; nihil est damni factum novi: sed, quod erat, inventum est. In unius hominis perdit iudicio plures si-

miles reperti sunt. 40. Sed quid ago? paene orationem in epistolam inclusi. Redeo ad altercationem. Surgit pulchellus puer: obiicit mihi, *me ad Baias fuisse*. — Falsum: sed tamen quid hoc? Simile est, inquam, quasi dicas in operto fuisse. — *Quid, inquit, homini Arpinati cum aquis caldis?* — Narra, inquam, patrone tuo, qui Arpinatis aquas concupivit: nosti enim Marianas. — *Quousque, inquit, hunc regem feremus?* — Regem appellas, inquam, quum Rex tui mentionem nullam fecerit? — (Ille autem Regis hereditatem spe devorarat.) — *Domum, inquit, emisti.* — Potes*, inquam, dicere, iudices emisti? — *Iuranti, inquit, tibi non crediderunt.* — Mihi vero, inquam, xxv iudices crediderunt; xxxi, quoniam nummos ante acceperunt, tibi nihil crediderunt. Magnis clamoribus afflictus conticuit et concidit. 41. Noster autem status est hic: apud bonos iidem sumus, quos reliquisti; apud sordem Urbis et faecem multo melius nunc, quam reliquisti. Nam et illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse. Missus est sanguis invidiae sine dolore; atque etiam hoc magis, quod omnes illi fautores illius flagitii rem manifestam illam redemptam esse a iudicibus confitentur: — accedit, quod illa concionalis hirudo aerarii, misera acieiuna plebecula, me ab hoc Magno unice diligere putat: et hercule multa et iucunda consuetudine coniuncti inter nos sumus, usque eo, ut nostri isti comisatores coniurationis, barbatuli iuvenes, illum in sermonibus Cnaeum Ciceronem appellent. Itaque et ludis et gladiatoribus mirandas *ἐπισκηνώσεις* sine ulla pastoricia fistula auferebamus. 42. Nunc est expectatio ingens comitiorum, in quae omnibus invitis trudit noster Magnus Auli filium, atque in eo neque

auctoritate, neque gratia pugnat, sed quibus Philippus omnia castella expugnari posse dicebat, in quae modo asellus onustus auro posset ascendere. Consul autem ille, Doterionis histrionis similis, suscepisse negotium dicitur et domi divisores habere: quod ego non credo. Sed senatus consulta duo iam facta sunt; odiosa, quod in consulem facta putantur, Catone et Domitio postulante; unum, ut apud magistratus inquiri liceret; alterum, cuius modi divisores haberent adversus rempublicam. 43. Lurco autem tribunus plebis, qui magistratum simul cum lege Aelia iniit, solutus est et Aelia et Fufia, ut legem de ambitu ferret; quam ille bono auspicio claudus homo promulgavit. Ita comitia in ante diem vi. Kal. Sext. dilata sunt. Novi est in lege hoc, ut, qui nummos in tribus pronuntiavit, si non dederit, impune sit; si dederit, ut, quoad vivat, singulis tribubus *κιο κιο* debeat. Dixi hanc legem P. Clodium iam ante servasse; pronuntiare enim solitum esse, et non dare. Sed heus tu! videsne, consulatum illum nostrum, quem Curio antea *ἀποθέωσιν* vocabat, si hic factus erit, fama imum futurum? quare, ut opinor, *φιλοσοφητίον*, id quod tu facis, et istos consulatus non flocci faciteon. 44. Quod ad me scribis, te in Asiam statuisse non ire; equidem mallet, ut ires: ac vereor, ne quid in ista re minus commode fiat. Sed tamen non possum reprehendere consilium tuum, praesertim quum egomet in provinciam non sim profectus. 45. Epigrammatis tuis, quae in Amaltheo posuisti, contenti erimus, praesertim quum et Chilius nos reliquerit, et Archias nihil de me scripserit; ac vereor, ne, Lucullis quoniam Graecum poema condidit, nunc ad Caecilianam fabulam spectet. 46. An-

tonio tuo nomine gratias egi; eamque epistolam Manlio dedi. Ad te ideo antea rarius scripsi, quod non habebam idoneum, cui darem; nec satis sciebam, quo darem. Valde te venditavi. 47. Cincius si quid ad me tui negotii detulerit, suscipiam. Sed nunc magis in suo est occupatus; in quo ego ei non desum. Tu, si uno in loco es futurus, crebras a nobis litteras exspecta; ast plures etiam ipse mittito. 48. Velim, ad me scribas, cuiusmodi sit Ἀμαλθεῖον tuum, quo ornatu, qua τοποθεσία: et quae poemata, quasque historias de Ἀμαλθείᾳ habes, ad me mittas. Lubet mihi facere in Arpinati. Ego tibi aliquid de meis scriptis mittam. Nihil erat absoluti.

XVII. ARG. (Romae, Messalla, Pisone cons. 693.)

CICERO ATTICO S.

1. Magna mihi varietas voluntatis et dissimilitudo opinionis ac iudicii Quinti fratris mei demonstrata est ex litteris tuis, in quibus ad me epistolarum illius exempla misisti. Qua ex re et molestia sum tanta affectus, quantam mihi meus amor summus erga utrumque vestrum asferre debuit, et admiratione, quidnam accidisset, quod asferret Quinto fratri meo aut offensionem tam gravem, aut commutationem tantam voluntatis. Atque illud a me iam ante intelligebatur, quod te quoque ipsum discedentem a nobis suspicari videbam, subesse nescio quid opinionis incommodae, sauciumque eius animum insedissem quasdam odiosas suspiciones: quibus ego mederi quum cuperem antea saepe, et vehementius etiam post sortitionem provinciae; nec tantum intelligebam ei esse offensionis, quantum litterae tuae declarant, nec tantum proficiebam, quantum volebam.

2. Sed tamen hoc me ipse consolabar, quod non dubitabam, quin te ille aut Dyrrhachii aut in istis locis uspiam visurus esset. Quod quum accidisset; confidebam ac mihi persuaseram, fore, ut omnia placerentur inter vos non modo sermone ac disputatione, sed conspectu ipso congressuque vestro. Nam, quanta sit in Quinto fratre meo comitas, quanta iucunditas, quam mollis animus et ad accipiendam et ad deponendam offensionem, nihil attinet me ad te, qui ea nosti, scribere. Sed accidit perincommode, quod eum nusquam vidisti. Valuit enim plus, quod erat illi nonnullorum artificiiis inculcatum, quam aut officium, aut necessitudo, aut amor vester ille pristinus, qui plurimum valere debuit. 3. Atque huius incommodi culpa ubi resideat, facilius possum existimare, quam scribere. Vereor enim, ne, dum defendam meos, non parcam tuis. Nam sic intelligo, ut nihil a domesticis vulneris factum sit, illud quidem, quod erat, eos certe sanare potuisse. Sed huiusce rei totius vitium, quod aliquanto etiam latius patet, quam videtur, praesenti tibi commodius exponam. 4. De iis litteris, quas ad te Thessalonica misit, et de sermonibus, quos ab illo et Romae apud amicos tuos, et in itinere habitos putas; ecquid tantum caussae sit, ignoro: sed omnis in tua posita est humanitate mihi spes huius levandae molestiae. Nam, si ita statueris, et irritabiles animos esse optimorum saepe hominum, et eosdem placabiles; et esse hanc agilitatem, ut ita dicam, mollitiamque naturae plerumque bonitatis, et, id quod caput est, nobis inter nos nostra sive incommoda, sive vitia, sive iniurias esse tolerandas; facile haec, quemadmodum spero, mitigabuntur. Quod, ego, ut facias, te oro. Nam ad me, qui te unice dili-

go, maxime pertinet, neminem esse meorum, qui aut te non amet, aut abs te non ametur. 5. Illa pars epistolae tuae minime fuit necessaria, in qua exponis, quas facultates aut provincialium aut urbanorum commodorum et aliis temporibus et me ipso consule praetermiseris. Mihi enim perspecta est ingenuitas et magnitudo animi tui; neque ego inter me atque te quidquam interesse umquam duxi praeter voluntatem institutae vitae: quod me ambitio quaedam ad honorum studium, te autem alia minime reprehendenda ratio ad honestum otium duxit. Vera quidem laude probitatis, diligentiae, religionis neque met tibi, neque quemquam antepono: amoris vero erga me, quum a fraterno amore domesticoque discessi, tibi primas defero. 6. Vidi enim, vidi penitusque perspexi in meis variis temporibus et sollicitudines et laetitias tuas. Fuit mihi saepe et laudis nostrae gratulatio tua iucunda et timoris consolatio grata. Quin mihi nunc te absente non solum consilium, quo tu excellis, sed etiam sermonis communicatio, quae mihi suavissima tecum solet esse, maxime deest, quid dicam? — in publica re? quo in genere mihi negligenti esse non licet; an in forensi labore? quem antea propter ambitionem sustinebam, nunc, ut dignitatem tueri gratia possim; an in ipsis domesticis negotiis? in quibus ego quum antea, tum vero post discessum fratris te sermonesque nostros desidero: postremo non labor meus, non requies, non negotium, non otium, non forenses res, non domesticae, non publicae, non privatae carere diutius tuo suavissimo atque amantissimo consilio ac sermone possunt. 7. Atque harum rerum commemorationem verecundia saepe impedivit utriusque nostrum. Nunc autem ea

fuit necessaria propter eam partem epistolae tuae, per quam te ac mores tuos mihi purgatos ac probatos esse voluisti. Atque in ista incommoditate alienati illius animi et offensi illud inest tamen commodi, quod et mihi et ceteris amicis tuis nota fuit et abs te aliquando testificata tua voluntas omittendae provinciae; ut, quod una non estis, non dissensione ac dissidio vestro, sed voluntate ac iudicio tuo factum esse videatur. Quare et illa, quae violata, expiabuntur; et haec nostra, quae sunt sanctissime conservata, suam religionem obtinebunt. 8. Nos hic in republica infirma, misera commutabilique versamur. Credo enim te audisse, nostros equites paene a senatu esse disiunctos; qui primum illud valde graviter tulerunt, promulgatum ex senatus consulto fuisse, ut de iis, qui ob iudicandum pecuniam acceperant, quaereretur. Qua in re decernenda quum ego casu non affuissem, sensissemque id equestrem ordinem ferre moleste, neque aperte dicere; obiurgavi senatum, ut mihi visus sum, summa cum auctoritate; in caussa non verecunda admodum gravis et copiosus fui. 9. Ecce aliae deliciae equitum vix ferendae, quas ego non solum tuli, sed etiam ornavi. Asiani, qui de censoribus conduxerant, questi sunt in senatu, se cupiditate prolapsos nimium magno conduxisse: ut induceretur locatio, postulaverunt. Ego princeps in adiutoribus atque adeo secundus. Nam, ut illi auderent hoc postulare, Crassus eos impulit. Invidiosa res, turpis postulatio et confessio temeritatis. Summum erat periculum, ne, si nihil impetrassent, plane alienarentur a senatu. Huic quoque rei subventum est maxime a nobis, perfectumque, ut frequentissimo senatu et libentissimo uterentur; multaque a me de ordinum

dignitate et concordia dicta sunt Kal. Decemb. et postidie. Neque adhuc res confecta est, sed voluntas senatus perspecta. Unus enim contra dixerat Metellus, consul designatus. Quin erat dicturus (ad quem propter diei brevitatem perventum non est) heros ille noster Cato. 40. Sic ego conservans rationem institutionemque nostram, tueor, ut possum, illam a me conglutinatam concordiam. Sed tamen, quoniam ista sunt infirma, munitur quaedam nobis ad retinendas opes nostras tuta, ut spero, via, quam tibi litteris satis explicare non possum; significatione parva ostendam tamen. Utor Pompeio familiarissime. Video, quid dicas. Cavebo, quae sunt cavenda; ac scribam alias ad te de meis consiliis capessendae reipublicae plura. 41. Lucceium scito consulatum habere in animo statim petere. Duo enim soli dicuntur petituri. Caesar cum eo coire per Arrium cogitat: et Bibulus cum hoc se putat per Pisonem posse coniungi. Rides? Non sunt haec ridicula, mihi crede. Quid aliud scribam ad te? quid? Multa sunt: sed in aliud tempus. Te si exspectari velis, cures, ut sciam. Iam illud modeste rogo, quod maxime cupio, utquam primum venias. Nonis Decemb.

XVIII. (Romae, Metello, Afranio cons. 694.)

CICERO ATTICO S.

4. Nihil mihi nunc scito tam deesse, quam hominem eum, quocum omnia, quae me cura aliqua afficiunt, una communicem: qui me amet, qui sapiat, quicum ego colloquar, nihil fingam, nihil dissimulem, nihil obtegam. Abest enim frater ἀφελίστατος et amantissimus: Metellus non homo, sed littus atque aer, et solitudo mera: tu autem, qui saepissime cu-

ram et angorem animi mei sermone et consilio levasti tuo; qui mihi et in publica re socius, et in privatis omnibus conscius, et omnium meorum sermonum et consiliorum particeps esse soles, ubinam es? Ita sum ab omnibus destitutus, ut tantum requietis habeam, quantum cum uxore et filiola et mellito Cicerone consumitur. Nam illae ambitiosae nostrae fucosaeque amicitiae sunt in quodam splendore forensi, fructum domesticum non habent. Itaque, quum bene completa domus est, tempore matutino, quum ad forum stipati gregibus amicorum descendimus, reperire ex magna turba neminem possumus, quocum aut iocari libere, aut suspirare familiariter possimus. Quare te exspectamus, te desideramus, te iam arcesimus. Multa sunt enim, quae me sollicitant anguntque, quae mihi videor, aures nactus tuas, unius ambulationis sermone exhaurire posse. 2. Ac domesticarum quidem sollicitudinum aculeos omnes et scrupulos occultabo: neque eos huic epistolae atque ignoto tabellario committam. Atque hi (nolo enim te per moveri) non sunt permolesti; sed tamen insident et urgent, et nullius amantis consilio aut sermone requiescunt. In republica vero, quamquam animus est praesens, tamen voluntas etiam atque etiam ipsa medicinam effugit. Nam, ut ea breviter, quae post tuum discessum acta sunt, colligam, iam exclames necesse est, res Romanas diutius stare non posse. Etenim post profectionem tuam primus, ut opinor, introitus fuit in causam fabulae Clodianae; in qua ego, nactus, ut mihi videbar, locum resecandae libidinis et coercendae iuventutis, vehemens fui, et omnes profundi vires animi atque ingenii mei, non odio adductus alicuius, sed spe reipublicae corrigendae et sanandae

civitatis. 3. Afflicta respublica est empto constupratoque iudicio. Vide, quae sint postea consecuta. Consul est impositus is nobis, quem nemo, praeter nos philosophos, aspicere sine suspiratu posset. Quantum hoc vulnus! Facto senatus consulto de ambitu, de iudiciis, nulla lex perlata, exagitatus senatus, alienati equites Romani. Sic ille annus duo firmamenta reipublicae, per me unum constituta, evertit: nam et senatus auctoritatem abiecit, et ordinum concordiam disiunxit. Instat hic nunc ille annus egregius. Eius initium eiusmodi fuit, ut anniversaria sacra Iuventatis non committerentur. Nam M. Luculli uxorem Memmius suis sacris initiavit. Menelaus, aegre id passus, divortium fecit. Quamquam ille pastor Idaeus Menelaum solum contempserat: hic noster Paris tam Menelaum, quam Agamemnonem liberum non putavit. 4. Est autem C. Herennius quidam tribunus plebis, quem tu fortasse ne nosti quidem: (tametsi potes nosse; tribulis enim tuus est, et Sextus, pater eius, nummos vobis dividere solebat;) is ad plebem P. Clodium traducit; idemque fert, ut universus populus in campo Martio suffragium de re Clodii ferat. Hunc ego accepi in senatu, ut soleo: sed nihil est illo homine lentius. 5. Metellus est consul egregius, et nos amat; sed imminuit auctoritatem suam, quod habet dicis causa promulgatum illud idem de Clodio. Auli autem filius, o dii immortales! quam ignavus, ac sine animo miles! quam dignus, qui Palicano, sicut facit, os ad male audiendum quotidie praebeat! 6. Agraria autem promulgata est a Flavio, sane levis, eadem fere, quae fuit Plotia. Sed interea πολιτικός ἀνὴρ οὐδ' ὄναρ quisquam inveniri potest. Qui poterat, familiaris noster (sic est

enim: volo te hoc scire) Pompeius togulam illam pictam silentio tuetur suam. Crassus verbum nullum contra gratiam. Ceteros iam nosti; qui ita sunt stulti, ut amissa republica piscinas suas fore salvas sperare videantur. 7. Unus est, qui curet constantia magis et integritate, quam, ut mihi videtur, consilio aut ingenio, Cato; qui miseros publicanos, quos habuit amantissimos sui, tertium iam mensem vexat, neque iis a senatu responsum dari patitur. Ita nos cogimur reliquis de rebus nihil decernere ante, quam publicanis responsum sit. Quare etiam legationes reiectum iri puto. 8. Nunc vides, quibus fluctibus iactemur: et, si ex iis, quae scripsimus, (tanta es perspicacitate,) etiam a me non scripta perspicis, revise nos aliquando: et, quamquam sunt haec fugienda, quo te voco, tamen fac, ut amorem nostrum tanti aestimes, ut eo vel cum his molestiis perfrui velis. Nam, ne absens censeare, curabo edicendum et proponendum locis omnibus. Sub Iustrum autem censer, germani negotiatoris est. Quare cura, ut te quam primum videamus. xi. Kal. Febr. Q. Metello et L. Afranio coss.

XIX. (Romae, Metello, Afranio coss. 694.)

CICERO ATTICO S.

1. Non modo, si mihi tantum esset otii, quantum est tibi, verum etiam, si tam breves epistolas vellem mittere, quam tu soles facere, te superarem, et inscribendo * multo essem crebrior, quam tu; sed ad summas atque incredibiles occupationes meas accedit, quod nullam a me epistolam ad te sino absque argumento ac sententia pervenire. Et primum tibi, ut aequum est, civi amanti patriam, quae sunt in repu-

blica; exponam: deinde, quoniam tibi amore nos proximi sumus, scribemus etiam de nobis ea, quae scire te non nolle arbitramur. 2. Atque in republica nunc quidem maxime Gallici belli versatur metus. Nam Aedui, fratres nostri, pugnant; Sequani permale pugnarunt; et Helvetii sine dubio sunt in armis, excursionisque in provinciam faciunt. Senatus decrevit, ut consules duas Gallias sortirentur, delectus haberetur, vacationes ne valerent, legati cum auctoritate mitterentur, qui adirent Galliae civitates, darentque operam, ne eae cum Helvetiis se iungerent. Legati sunt Q. Metellus Creticus et L. Flaccus, et, τὸ ἐν τῇ γαλλίᾳ μὲνον, Lentulus Clodiani filius. 3. Atque hoc loco illud nonqueo praeterire, quod, quum de consularibus mea prima sors exisset, una voce senatus frequens retinendum me in Urbe censuit. Hoc idem post me Pompeio accidit; ut nos duo, quasi pignora reipublicae, retineri videremur. Quid enim ego aliorum in me *ἐπιμενέμενα* exspectem, quum haec domi nascentur? 4. Urbanae autem res sic se habent. Agraria lex a Flavio tribuno plebis vehementer agitabatur auctore Pompeio; quae nihil populare habebat praeter auctorem. Ex hac ego lege, secunda concionis voluntate, omnia illa tollebam, quae ad privatorum incommodum pertinebant; liberabam agrum eum, qui, P. Mucio, L. Calpurnio consulibus, publicus fuisset; Sullanorum hominum possessiones confirmabam; Volaterranos et Arretinos, quorum agrum Sulla publicarat neque diviserat, in sua possessione retinebam; unam rationem non reiiciebam, ut ager hac adventitia pecunia emeretur, quae ex novis vectigalibus per quinquennium reciperetur. Huic toti rationi agrariae senatus adversabatur, suspicans,

Pompeio novam quamdam potentiam quaeri. Pompeius vero ad voluntatem perferendae legis incubuerat. Ego autem, magna cum agrariorum gratia, confirmabam omnium privatorum possessiones: (is enim est noster exercitus, hominum, ut tute scis, locupletium:) populo autem et Pompeio (nam id quoque volebam) satisfaciebam emptione, qua constituta diligenter et sentinam Urbis exhauriri et Italiae solitudinem frequentari posse arbitrabar. Sed haec tota res interpellata bello refrixerat. Metellus est consul sane bonus, et nos admodum diligit. Ille alter ita nihil est, ut plane, quid emerit, nesciat. 5. Haec sunt in republica; nisi etiam illud ad rempublicam putas pertinere, Herennium quemdam, tribunum plebis, tribulem tuum, sane hominem nequam atque egentem, saepe iam de P. Clodio ad plebem traducendo agere coepisse. Huic frequenter interceditur. Haec sunt, ut opinor, in republica. 6. Ego autem, ut semel Norinarum illarum Decembrium iunctam invidia ac multorum inimiciis eximiam quamdam atque immortalis gloriam consecutus sum, non destiti eadem animi magnitudine in republica versari, et illam institutam ac susceptam dignitatem tueri; sed posteaquam primum Clodii absolute levitatem infirmitatemque iudiciorum perspexi, deinde vidi, nostros publicanos facile a senatu disiungi, quamquam a me ipso non divellerentur, tum autem beatos homines (hos piscinarios dico, amicos tuos) non obscure nobis invidere: putavi mihi maiores quasdam opes et firmiora praesidia esse quaerenda. § 7. Itaque primum eum, qui nimium diu de rebus nostris tacuerat, Pompeium adduxi in eam voluntatem, ut in senatu non semel, sed saepe, multisque verbis, huius mihi salutem imperii

atque orbis terrarum adiudicarit. Quod non tam interfuit mea, (neque enim illae res aut ita sunt obscurae, ut testimonium, aut ita dubiae, ut laudationem desiderent,) quam reipublicae: quod erant quidam improbi, qui contentionem fore aliquam mihi cum Pompeio ex rerum illarum dissensione arbitrarentur. Cum hoc ego me tanta familiaritate coniunxi, ut uterque nostrum in sua ratione munitior et in republica firmior hac coniunctione esse possit. ¶ 8. Odia autem illa libidinosae et delicatae iuventutis, quae erant in me incitata, sic mitigata sunt comitate quadam mea, me unum ut omnes illi colant. Nihil iam denique a me asperum in quemquam fit, nec tamen quidquam populare ac dissolutum; sed ita temperata tota ratio est, ut reipublicae constantiam praestem, privatis rebus meis, propter infirmitatem bonorum, iniquitatem malevolorum, odium in me improborum, adhibeam quamdam cautionem et diligentiam: atque ita tamen his novis amicitiiis implicati sumus, ut crebro mihi vafer ille Siculus insusurret [Epicharmus] cantilenam illam suam:

*Nᾶψ καὶ μένυσ' ἀπιστεῖν. ἄρδρα ταῦτα τῶν
φρεσῶν.*

Ac nostrae quidem rationis ac vitae quasi quamdam formam, ut opinor, vides. / 9. De tuo autem negotio saepe ad me scribis; cui mederi nunc non possumus. Est enim illud senatus consultum summa pedariorum voluntate, nullius nostrum auctoritate factum. Nam, quod me esse ad scribendum vides, ex ipso senatus consulto intelligere potes, aliam rem tum relatum, hoc autem de populis liberis, sine caussa additum: et ita factum est a P. Servilio filio, qui in postremis sententiam dixit; sed immutari hoc tempore

non potest. Itaque conventus, qui initio celebrabantur, iam diu fieri desierunt. Tu si tuis blanditiis tamen a Sicyoniis nummularum aliquid expresseris; velim, me facias certiore[m]. 40. *Commentarium consulatus mei* Graece compositum misi ad te: in quo si quid erit, quod homini Attico minus Graecum eruditumque videatur: non dicam, quod tibi, ut opinor, Panormi Lucullus de suis historiis dixerat, se, quo facilius illas probaret Romani hominis esse, idcirco barbara quaedam et *σόλοικα* dispersisse. Apud me si quid erit eiusmodi, me imprudente erit et invito. *Latinum* si perfecero, ad te mittam. Tertium *poema* exspectato, ne quod genus a me ipso laudis meae praetermittatur. Hic tu, cave, dicas, *τίς πατιέταιν*; si est enim apud homines quidquam, quod potius sit, laudetur; nos vituperemur, qui non potius alia laudemus. Quamquam non *ἐγκωμιαστικά* sunt haec, sed *ἱστορικά*, quae scribimus. 41. Quintus frater purgat se multum per litteras, et affirmat nihil a se cuiquam de te secus esse dictum. Verum haec nobis coram summa cura et diligentia sunt agenda; tu modo nos revise aliquando. Cossinius hic, cui dedi litteras, valde mihi bonus homo et non levis et amans tui visus est, et talis, qualem esse eum tuae mihi litterae nuntiant. Idibus Mart.

XX. (Romae, Metello, Afranio cons. 694.)

CICERO ATTICO S.

1. Quum e Pompeiano me Romam recepissem a. d. iv. Idus Maii, Cincius noster eam mihi abs te epistolam reddidit, quam tu Idib. Febr. dederas. Ei nunc epistolae litteris his respondebo. Ac primum, tibi perspectum esse iudicium de te meum, laetor; deinde,

te in iis rebus, quae mihi asperius a nobis atque nostris et iniucundius actae videbantur, moderatissimum fuisse, vehementissime gaudeo, idque neque amoris mediocris, et ingenii summi ac sapientiae iudico. Qua de re quum ad me ita suaviter, diligenter, officiose et humaniter scripseris, ut non modo te hortari amplius non debeam, sed ne exspectare quidem abs te aut ab ullo homine tantum facilitatis ac mansuetudinis potuerim; nihil duco esse commodius, quam de his rebus nihil iam amplius scribere. Quum erimus congressi; tum, si quid res feret, coram inter nos conferemus. 2. Quod ad me de republica scribis, disputas tu quidem et amanter et prudenter, et a meis consiliis ratio tua non abhorret: (nam neque de statu nobis nostrae dignitatis est recedendum, neque sine nostris copiis intra alterius praesidia veniendum: et is, de quo scribis, nihil habet amplum, nihil excelsum, nihil non summissum atque populare;) verumtamen fuit ratio mihi fortasse ad tranquillitatem meorum temporum non inutilis; sed mehercule reipublicae multo etiam utilior, quam mihi, civium improborum impetus in me reprimi, quum hominis amplissima fortuna, auctoritate, gratia fluctuantem sententiam confirmassem, et a spe malorum ad mearum rerum laudem convertissem. Quod si cum aliqua levitate mihi faciendum fuisset, nullam rem tanti aestimassem; sed tamen a me ita acta sunt omnia, non ut ego illi assentiens levior, sed ut ille me probans gravior videretur. 3. Reliqua sic a me aguntur et agentur, ut non committamus, ut ea, quae gessimus, fortuito gessisse videamur. Meos bonos viros, illos, quos significas, et eam, quam mihi dicis obtigisse, *Σνάγραν*, non modo numquam deseram; sed etiam,

si ego ab illa deserar, tamen in mea pristina sententia permanebo. Illud tamen, velim, existimes, me hanc viam optatum, post Catuli mortem, nec praesidio ullo, nec comitatu tenere. Nam, ut ait Rhinton, ut opinor,

Οἱ μὲν παρ' οὐδέν εἰσι, τοῖς δ' οὐδέν μέλει.

Mihi vero ut invideant piscinarii nostri, aut scribam ad te alias, aut in congressum nostrum reservabo. A curia autem nulla me res divellet: vel quod ita rectum est, vel quod rebus meis maxime consentaneum, vel quod, a senatu quanti fiam, minime me poenitet. 4. De Sicyoniis, ut ad te scripsi antea, non multum spei est in senatu. Nemo est enim iam, qui queratur. Quare, si id exspectas, longum est. Alia via, si qua potes, pugna. Quum est actum, neque animadversum est, ad quos pertineret, et raptim in eam sententiam pedarii cucurrerunt. Inducendi senatus consulti maturitas nondum est: quod neque sunt, qui querantur, et multi partim malevolentia, partim opinione aequitatis delectantur. 5. Metellus tuus est egregius consul. Unum reprehendo, quod otium e Gallia nuntiari non magno opere gaudet. Cupit, credo, triumphare. Hoc vellem mediocrius: cetera egregia. Auli filius vero ita se gerit, ut eius consulatus non consulatus sit, sed Magni nostri ἐπὶ πρῶτον. 6. De meis scriptis, misi ad te Graece perfectum *Consulatum meum*. Eum librum L. Cossinio dedi. Puto te Latinis meis delectari, huic autem Graeco. Graecum invidere. Alii si scripserint, mittemus ad te; sed, mihi crede, simul atque hoc nostrum legerunt, nescio quo pacto retardantur. 7. Nunc (ut ad rem meam redeam) L. Papirius Paetus, vir bonus amatorque noster, mihi libros eos, quos Ser.

Claudius reliquit, donavit. Quum mihi, per legem Cinciam licere capere, Cincius amicus tuus diceret: libenter, dixi, me accepturum, si attulisset. Nunc, si me amas, si te a me amari scis, enitere per amicos, clientes, hospites, libertos denique ac servos tuos, ut scida ne qua depereat. Nam et Graecis his libris, quos suspicor, et Latinis, quos scio illum reliquisse, mihi vehementer opus est. Ego autem quotidie magis, quod mihi de forensi labore temporis datur, in his studiis conquiesco. Per mihi, per, inquam, gratum feceris, si in hoc tam diligens fueris, quam soles in iis rebus, quas me valde velle arbitraris: ipsiusque Paeti tibi negotia commendo, de quibus tibi ille agit maximas gratias; et ut iam invisas nos, non solum rogo, sed etiam suadeo.

91.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER SECUNDUS.

ARG. Huius libri epistolis agitur de contentione Clodii, ut tribunus pl. fieret: quod Caesaris auctoritate ad plebem tractus tandem obtinuit. Caesar enim Ciceroni iratus, quod quodam in iudicio statum temporum deplorasset, inimicum eius

Clodium, frustra iam pridem a patribus ad plebem transire nitentem, eodem die horaque, nova lege de adoptione eius lata, voti fecit compotem. Auctor est Suetonius (Caes. c. XX.). Idem hoc ipso anno agrariam legem pertulit, contradicente Catone: quem ea de causa e senatu abreptum in carcerem duci iussit, invitis optimatibus et collega, quem obnuntiantem armis foro depulit seque domesticis parietibus ad extremum usque annum continere coëgit, ut, nisi per edicta, prorsus nihil ageret: quae tamen ille acerbissima in collegam proponebat: hisque comitia in mensem Octobrem distulit. Perlata igitur lege, XX millia hominum, qui tres pluresve liberos haberent, in campum Stellatam maioribus consecratum, ut Suetonius ait (Caes. c. XX.), in agrumque Campanum, ad subsidia reip. vectigalem relictum, induxit. Otium in Gallia sperandum esse narrat IX. Publicanos a Catone vexatos, remissionem petentes, tertia mercedum parte relevavit, I. Et ut in quosdam diversae factionis cives saevire posset, Vettium quendam praemiis adduxit, qui se ab illis de inferenda Cn. Pompeio nece sollicitatum diceret: quamvis irrito conatu, propterea, quod unum atque alterum frustra, nec sine suspitione fraudis, nominaverit. Quare tam praecipitis consilii eventum desperans, interceptisse veneno indicem creditus est, XXIIV. Cf. XVII. Denique etiam oblatae sibi legationis mentionem iniicit V. et XVIII. Haec fere de republica. Cetera privata sunt, in his autem, quae ad litteras pertinent, maxime memorabilia, ut de Varrone XX. XXV. de Dicaearcho II. de Alexandro poeta XX. et XXII. de Serapione IV. de Attici historia consulatus Ciceroniani Graece scripta I. de morte Diodoti Stoici XX. de duabus orationibus suis VII. de Geographiae scribendae consilio IV. VI. VII. et de publicandis *ἑκδόσις* VI.

I. (Romae, Metello, Afranio cons. 694.)

CICERO ATTICO S.

4. Kal. Iun. eunti mihi Antium et gladiatores M. Metelli cupide relinquenti venit obviam tuus puer. Is mihi litteras abs te et commentarium consulatus mei

Graece scriptum reddidit. In quo laetatus sum, aliquanto ante de iisdem rebus Graece item scriptum librum L. Cossinio ad te perferendum dedisse. Nam, si ego tuum ante legissem, furatum me abs te esse, diceret. Quamquam tua illa (legi enim libenter) horridula mihi atque incompta visa sunt: sed tamen erant ornata hoc ipso, quod ornamenta neglexerant: et, ut mulieres, ideo bene olere, quia nihil olebant, videbantur. Meus autem liber totum Isocrati *μεροθήκιον*, atque omnes eius discipulorum arculas, ac nonnihil etiam Aristotelia pigmenta consumpsit; quem tu Corcyrae, ut mihi aliis litteris significas, strictim attigisti, post autem, ut arbitror, a Cossinio accepisti; quem tibi ego non essem ausus mittere, nisi eum lente ac fastidiose probavissem. 2. Quamquam ad me rescripsit iam Rhodo Posidonius, se, nostrum illud *ἐπόμνημα* quum legeret, quod ego ad eum, ut ornatus de iisdem rebus scriberet, miseram, non modo non excitatum esse ad scribendum, sed etiam plane perterritum. Quid quaeris? conturbavi Graecam nationem. Ita vulgo qui instabant, ut darem sibi, quod ornarent, iam exhibere mihi molestiam destiterunt. Tu, si tibi placuerit liber, curabis, ut et Athenis sit, et in ceteris oppidis Graeciae. Videtur enim posse aliquid nostris rebus lucis afferre. 3. Oratiunculas autem, et quas postulas, et plures etiam mittam, quoniam quidem ea, quae nos scribimus adolescentulorum studiis excitati, te etiam delectant. Fuit enim mihi commodum, quod in eis orationibus, quae *Philippicae* nominantur, enituerat civis ille tuus Demosthenes, et quod se ab hoc refractariolo iudiciali dicendi genere abiunxerat, ut *σεμνότερός τις καὶ πολιτικώτερος* videretur, curare, ut meae quoque essent orationes, quae *Consulares* nomi-

narentur. Quarum una est in senatu Kal. Ian., altera ad populum de lege agraria, tertia de Othone, quarta pro Rabirio, quinta de proscriptorum filiis, sexta, quum provinciam in concione deposui, septima, qua Catilinam emisi, octava, quam habui ad populum postridie, quam Catilina profugit, nona in concione, quo die Allobroges invulgarunt, decima in senatu, Nonis Decemb. Sunt praeterea duae breves, quasi ἀποσπασμάτια legis agrariae. Hoc totum σῶμα curabo ut habeas. Et quoniam te quum scripta, tum res meae delectant, iisdem ex libris perspicies, et quae gesserim, et quae dixerim; aut ne poposcisses: ego enim tibi me non offerebam. 4. Quod quaeris, quid sit, quod te arcessam, ac simul impeditum te negotiis esse significas, neque recusas, quin, non modo si opus sit, sed etiam si velim, accurras: nihil sane est necesse: verumtamen videbare mihi tempora peregrinationis commodius posse describere. Nimis abes diu, praesertim quum sis in propinquis locis; neque nos te fruimur et tu nobis cares. Ac nunc quidem otium est; sed, si paullo plus furor Pulchelli progredi posset, valde ego te istinc excitarem. Verum praeclare Metellus impedit, et impediet. Quid quaeris? est consul φιλόπατρις, et, ut semper iudicavi, natura bonus. 5. Ille autem non simulat, sed plane tribunus plebis fieri cupit. Qua de re quum in senatu ageretur, fregi hominem et inconstantiam eius reprehendi, qui Romae tribunatum plebis peteret, quum in Sicilia aeditilitatem saepe dietitasset. Sed neque magno opere dixi esse nobis laborandum, quod nihilo magis ei licitum esset plebeio rempublicam perdere, quam similibus eius, me consule, patriciis esset licitum. Iam, quum se ille septimo die venisse a freto, neque sibi

obviam quemquam prodire potuisse et noctu se introisse dixisset, in eoque se in concione iactasset, nihil ei novi dixi accidisse: ex Sicilia septimo die Romam; tribus horis Roma Interamnam: noctu introisse item ante: non esse itum obviam, ne tum quidem, quum iri maxime debuit. Quid quaeris? hominem petulantem modestum reddo, non solum perpetua gravitate orationis, sed etiam hoc genere dictorum. Itaque iam familiariter cum ipso cavillor etiam ac iocor. Quin etiam quum candidatum deduceremus, quaerit ex me, num consuessem Siculis locum gladiatoribus dare? Negavi. At ego, inquit, novus patronus instituam: sed soror, quae tantum habeat consularis loci, unum mihi solum pedem dat. Noli, inquam, de uno pede sororis queri: licet etiam alterum tollas. Non consulare, inquires, dictum; fateor: sed ego illam odi male consularem: ea est enim seditiosa; ea cum viro bellum gerit, neque solum cum Metello, sed etiam cum Fabio, quod eos mihi esse amicos moleste fert. 6. Quod de agraria lege quaeris, sane iam videtur refrixisse. Quod me quodam modo — molli brachio — de Pompeii familiaritate obiurgas, nolim ita existimes, me mei praesidii causa cum illo coniunctum esse; sed ita res erat instituta, ut, si inter nos esset aliqua forte dissensio, maximas in republica discordias versari esset necesse. Quod a me ita praecautum atque ita provisum est, non ut ego de optima illa mea ratione decederem, sed ut ille esset melior, et aliquid de populari levitate deponeret: quem de meis rebus, in quas eum multi incitabant, multo scito gloriosius, quam de suis praedicare. Sibi enim bene gestae, mihi conservatae reipublicae dat testimonium. Hoc facere illum, mihi quam prosit, nescio; reipublicae cer-

te prodest. Quid, si etiam Caesarem, cuius nunc venti valde sunt secundi, reddo meliorem, num tantum obsum reipublicae? 7. Quin etiam, si mihi nemo invideret; si omnes, ut erat aequum, faverent: tamen non minus esset probanda medicina, quae sanaret vitiosas partes reipublicae, quam quae exsecaret. Nunc vero, quum equitatus ille, quem ego in clivo Capitolino, te signifero ac principe, collocaram, senatum deseruerit, nostri autem principes digito se caelum putent attingere, si nulli barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant, alia autem negligant: nonne tibi satis prodesse videor, si perficio, ut nolint obesse, qui possunt? 8. Nam Catonem nostrum non tu amas plus, quam ego: sed tamen ille, optimo animo utens et summa fide, nocet interdum reipublicae. Dicit enim tamquam in Platonis πολιτεία, non tamquam in Romuli faece, sententiam. Quid verius, quam in iudicium venire, qui ob rem iudicandam pecuniam acceperit? Censuit hoc Cato: assensit senatus. Equites curiae bellum, non mihi: nam ego dissensi. Quid impudentius publicanis renuntiantibus? Fuit tamen, retinendi ordinis caussa, facienda iactura. Restitit et pervicit Cato. Itaque nunc, consule in carcere incluso, saepe item seditione commota, aspiravit nemo eorum, quorum ego concursu, itemque ii consules, qui post me fuerunt, rempublicam defendere solebant. Quid ergo? istos, inquires, mercede conductos habebimus? Quid faciemus, si aliter non possumus? an libertinis atque etiam servis serviemus? sed, ut tu ais, ἄλλος σπουδής. 9. Favonius meam tribum tulit honestius, quam suam, Luceii perdidit: accusavit Nasicam inhoneste, ac modeste tamen dicit: ita ut Rhodi videretur molis potius, quam Moloni, operam dedisse: mihi,

quod defendissem, leviter succensuit. Nunc tamen petit iterum reipublicae causa. Luceius quid agat, scribam ad te, quum Caesarem videro, qui aderit bi-duo. 40. Quod Sicyonii te laedunt, Catoni et eius aemulatori attribuis Servilio. Quid? ea plaga nonne ad multos bonos viros pertinet? Sed, si ita placuit, laudemus; deinde in dissensionibus soli relinquamur! 41. Amalthea mea te exspectat et indiget tui. Tusculanum et Pompeianum valde me delectant, nisi quod me, illum ipsum vindicem aeris alieni, aere non Corinthio, sed hoc circumforaneo obruerunt. In Gallia speramus esse otium. *Prognostica mea cum orationculis propediem exspecta.* Et tamen, quid cogites de adventu tuo, scribe ad nos. Nam mihi Pomponia nuntiari iussit, te mense Quintili Romae fore. Id a tuis litteris, quas ad me de decessu* tuo miserat, discrepabat. 42. Paetus, ut antea ad te scripsi omnes libros, quos frater suus reliquisset, mihi donavit. Hoc illius munus in tua diligentia positum est. Si me amas, cura, ut conserventur et ad me perferantur. Hoc mihi nihil potest esse gratius: et quum Graecos, tum vero diligenter Latinos ut conserves velim. Tuum esse hoc munusculum putabo. Ad Octavium dedi litteras: cum ipso nihil eram locutus. Neque enim ista tua negotia provincialia esse putabam, neque te in tuculionibus habebam. Sed scripsi, ut debui, diligenter.

II. (In Tusculano, Metello, Afranio cons. 694.)

CICERO ATTICO S.

1. Cura, amabo te, Ciceronem nostrum. Ei nos *συννοστήν* videmur. 2. *Ἡελληναίων* in manibus tenebam, et hercule magnum acervum Dicaearchi mihi

ante pedes extruxeram. O magnum hominem! et a quo multo plura didiceris, quam de Procilio. Κορινθίων et Ἀθηναίων puto me Romae habere. Mihi crede, leges: haec doceo; mirabilis vir est. Ἡρώδης, si homo esset, eum potius legeret, quam unam litteram scriberet; qui me epistola petivit, ad te, ut video, cominus accessit. Coniurasse mallet, quam restitisse coniurationi, si illum mihi audiendum putassem. 3. De Lollio, sanus non es: de vino, laudo. Sed heus tu, ecquid vides, Kal. venire, Antonium non venire? iudices cogi? Nam ita ad me mittunt, Nigidium minari in concione, se iudicem, qui non affuerit, compellaturum. Velim tamen, si quid est de Antonii adventu, quod audieris, scribas ad me, et quoniam huc non venis, coenes apud nos utique pridie Kal. Cave aliter facias. Cura, ut valeas.

III. (Romae, Metello, Afranio cons. 694.)

CICERO ATTICO S.

1. Primum, ut opinor, ἐναγγέλια. Valerius absolutus est Hortensio defendente. Id iudicium Attilio condonatum putabatur; et Epicratem suspicor, ut scribis, lascivum fuisse. Etenim mihi caligae eius, ut fasciae cretatae, non placebant. Quid sit, sciemus, quum veneris. 2. Fenestrarum angustias quod reprehendis, scito te Κύρον παιδείαν reprehendere. Nam, quum ego idem istuc dicerem, Cyrus aiebat, viridiorum διαφάσεις latis luminibus non tam esse suaves. Etenim ἴστω ὅπως μὲν ἡ α, τὸ δὲ ὁρώμενον β, γ· ἀκτῖνες δὲ δ καὲ ε. — Vides enim cetera. Nam, si καὶ εἰδώλων ἱμπτώσεις videremus, valde laborarent εἰδώλα in angustiiis: nunc fit lepide illa ἔχσεις radorum. Cetera si reprehenderis, non feres tacitum, nisi quid erit

eiusmodi, quod sine sumptu corrigi possit. 3. Venio nunc ad mensem Ianuarium et ad ἐπίστασιν nostram ἀπολιτείαν, in qua Σοκρατικῶς εἰς ἑκάτερον, sed tamen ad extremum, ut illi solebant, τὴν ἀρίσκειν. Est res sane magni consilii. Nam aut fortiter resistendum est legi agrariae; in quo est quaedam dimicatio, sed plena laudis: aut quiescendum; quod est non dissimile, atque ire in Solonium aut Antium: aut etiam adiuvandum; quod a me aiunt Caesarem sic expectare, ut non dubitet. Nam fuit apud me Cornelius; hunc dico Balbum, Caesaris familiarem. Is affirmabat illum omnibus in rebus meo et Pompeii consilio usurum daturumque operam, ut cum Pompeio Crassum coniungeret. Hic sunt haec: coniunctio mihi summa cum Pompeio; si placet, etiam cum Caesare; reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium. Sed me κατακλείς mea illa commovet, quae est in libro III.

*Interea cursus, quos prima a parte iuventae,
quosque adeo consul virtute animoque petisti,
hos retine atque auge famam laudesque bonorum.*

Haec mihi quum in eo libro, in quo multa sunt scripta ἀριστοκρατικῶς, Calliope ipsa praescripserit, non opinor esse dubitandum, quin semper nobis videatur

εἰς οἶκός ἀριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πατρὸς.

Sed haec ambulationibus Compitaliciis reservemus. Tu pridie Compitalia memento. Balineum calferi iubebo: et Pomponiam Terentia rogat: matrem adiungemus. Θεοφράστον περὶ φιλοτιμίας; affer mihi de libris Quinti fratris.

IV. (In Tusculano, Caesare, Bithulo coae, 693.)

CICERO ATTICO S.

1. Fecisti mihi pergratum, quod Serapionis librum ad me misisti: ex quo quidem ego (quod inter nos liceat dicere) millesimam partem vix intelligo. Pro eo tibi praesentem pecuniam solvi Imperavi, ne tu expensum muneribus ferres. At quoniam nummorum mentio facta est; amabo te, cura, ut cum Titinio, quoquo modo poteris, transigas. Si in eo, quod ostendebat, non stat; mihi maxime placet, ea, quae male empta sunt, reddi, si voluntate Pomponiae fieri poterit: si ne id quidem, nummi potius reddantur, quam ullus sit scrupulus. Valde hoc velim ante, quam proficiscare, amanter, ut soles, diligenterque conficias. 2. Clodius ergo, ut ais, ad Tigranem? Velim, Syripiae conditione: sed facile patior. Accommodatius enim nobis erit ad liberam legationem tempus illud, quum et Quintus noster iam, ut speramus, in otio consederit et, iste sacerdos Bonae deae cuius modi futurus sit, scierimus. Interea quidem cum Musis nos delectabimus animo aequo, immo vero etiam gaudenti ac libenti. Neque mihi umquam veniet in mentem Crasso invidere neque poenitere, quod a me ipse non desceverim. 3. De *Geographia*, dabo operam, ut tibi satisfaciam: sed nihil certi polliceor. Magnum opus est; sed tamen, ut iubes, curabo, ut huius peregrinationis aliquod tibi opus exstet. 4. Tu quidquid indagaris de republica, et maxime quos consules futuros putes, facito, ut sciam: tametsi minus sum curiosus. Statui enim, nihil iam de republica cogitare. 5. Terentiae saltum perspeximus. Quid quaeris? Praeter quercum Dodonaeam nihil desideramus, quo minus Epirum ipsam possidere videamur. 6. Nos circiter Kal. aut

in Formiano erimus, aut in Pompeiano. Tu, si in Formiano non erimus, si nos amas, in Pompeianum venito. Id et nobis erit periucundum et tibi non sane devium. 7. De muro, imperavi Philotimo, ne impediret, quo minus id fieret, quod tibi videretur. Tu, censeo, tamen adhibeas Vettium. His temporibus, tam dubia vita optimi cuiusque, magni aestimo unius aestatis fructum palaestrae Palatinae; sed ita tamen, ut nihil minus velim, quam Pomponiam et puerum versari in timore ruinae.

V. (In Antiatl, Cicerone, Bibulo cons. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Cupio equidem, et iam pridem cupio, Alexandriam reliquamque Aegyptum visere, et simul ab hac hominum satietate nostri discedere et cum aliquo desiderio reverti; sed hoc tempore, et his mittentibus,

αἰδίομαι Τρῶας καὶ Τρωάδας ἐλκεσιπέπλους.

Quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an, me aliquo praemio de sententia esse deductum?

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει —

Cato ille noster, qui mihi unus est pro centum millibus. Quid vero historiae de nobis ad annos DC praedicarint? quas quidem ego multo magis vereor, quam eorum hominum, qui hodie vivunt, rumusculos. Sed, opinor, excipiamus et exspectemus. Si enim deferretur, erit quaedam nostra potestas, et tum deliberabimus. Etiam, hercule, est in non accipiendo nonnulla gloria. Quare si quid *Θεοφάνης* tecum forte contulerit, ne omnino repudiaris. 2. De istis rebus exspecto tuas litteras: quid Arrius narret; quo animo se destitutum ferat; ecqui consules parentur; utrum, ut

populi sermo, Pompeius et Crassus; an, ut mihi scribitur, cum Gabinio Servius Sulpicius; et, num quae novae leges; et, num quid novi omnino; et, quoniam Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur, quo quidem uno ego ab istis capi possum. Vide levitatem meam. Sed quid ego haec, quae cupio deponere, et toto animo atque omni cura φιλοσοφῆν? Sic, inquam, in animo est. Vellem ab initio. Nunc vero, quoniam, quae putavi esse praeclara, expertus sum, quam essent inania, cum omnibus Musis rationem habere cogito. 3. Tu tamen de Curtio ad me rescribē certius; et, num quis in eius locum paretur; et, quid de P. Clodio fiat; et omnia, quemadmodum polliceris, ἐπὶ σχολῇς scribe; et, quo die Roma te exiturum putes, velim ad me scribas, ut certiore te faciam, quibus in locis futurus sim; epistolamque statim des de iis rebus, de quibus ad te scripsi. Valde enim exspecto tuas litteras.

VI. (In Antiati, Cesare, Hibulo coas, 695.)

CICERO ATTICO S.

4. Quod tibi superioribus litteris promiseram, fore, ut opus exstaret huius peregrinationis; nihil iam magno opere confirmo. Sic enim sum complexus otium, ut ab eo divelli nōn queam. Itaque aut libris me delecto, quorum habeo Antii festivam copiam, aut fluctus numero. Nam ad lacertos captandos tempestates non sunt idoneae. A scribendo prorsus abhorret animus. Etenim γεωγραφικά, quae constitueram, magnum opus est: ita valde Eratosthenes, quem mihi proposueram, a Serapione et ab Hipparcho reprehenditur: quid censes, si Tyrannio accesserit? Et hercule sunt res difficiles ad explicandum, et ὁμοειδῆς, nec

tam possunt ἀνθηρογραφείσθαι, quam videbantur, et, quod caput est, mihi quaevis satis iusta caussa cessandi est. Quin etiam dubitem, an hic Antii considam, et hoc tempus omne consumam; ubi quidem ego mallem duumvirum, quam Romae me fuisse. 2. Tu vero sapientior Buthroti domum parasti. Sed, mihi crede, proxima est illi municipio haec Antiatium civitas. Esse locum tam prope Romam, ubi multi sint, qui Vatinium numquam viderint? ubi nemo sit praeter me, qui quemquam ex vigintiviris vivum et salvum velit? ubi me interpellat nemo, diligant omnes? Hic, hic nimirum πολιτευτίον. Nam istic non solum non licet, sed etiam taedet. Itaque ἀνέχδοτα, quae tibi uni legamus, Theopompio genere aut etiam asperiore multo pangentur. Neque aliud iam quidquam πολιτεύομαι, nisi odisse improbos, et id ipsum nullo cum stomacho, sed potius cum aliqua scribendi voluptate. Sed ut ad rem, scripsi ad quaestores urbanos de Quinti fratris negotio. Vide, quid narrent, ecquae spes sit denarii, an cistophoro Pompeiano iaceamus. Praeterea de muro, statue, quid faciendum sit. Aliud quid? Etiam. Quando te proficisci istinc putes, fac, ut sciam.

VII. (In Antieti, Caesare, Bibulo cos. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. De *Geographia* etiam atque etiam deliberabimus. *Orationes* autem me duas postulas: quarum alteram non libebat mihi scribere, quia abscideram; alteram, ne laudarem eum, quem non amabam. Sed id quoque videbimus. Denique aliquid exstabit, ne tibi plane cessasse videamur. 2. De Publio quae ad me scribis, sane mihi iucunda sunt, eaque etiam ve-

lim omnibus vestigiis indagata ad me afferas, quum venies; et interea scribas, si quid intelliges aut suspicabere, et maxime de legatione quid sit acturus. Equidem ante, quam tuas legi litteras, hominem ire cupiebam; non mehercule, ut differrem cum eo vadimonium (nam mira sum alacritate ad litigandum): sed videbatur mihi, si quid esset in eo populare, quod plebeius factus esset, id amissurus. *Quid enim ad plebem transisti? ut Tigranem ires salutatum? Narra mihi: reges Armenii patricos salutare non solent?* Quid quaeris? acueram me ad exagitantam hanc eius legationem. Quam si ille contemnit, et, si, ut scribis, bilem id commovet et latoribus et auspicibus legis curiatae, spectaculum egregium. Hercule, verum ut loquamur, subcontumeliose tractatur noster Publius: primum, qui, quum in domo Caesaris quondam unus vir fuerit, nunc ne in viginti quidem esse potuerit: deinde, alia legatio dicta erat, alia data est: illa opima ad exigendas pecunias Druso, ut opinor, Pisaurensi, (an epuloni Vatinius?) reservatur: haec ieiuna tabellarii legatio datur ei, cuius tribunatus ad istorum tempora reservatur. Incende hominem, amabo te, quod potest. Una spes est salutis, istorum inter ipsos dissensio, cuius ego quaedam initia sensi ex Curione. Iam vero Arrius consulatum sibi ereptum fremit. Megabocchus et haec sanguinaria iuventus inimicissima est. Accedat vero, accedat etiam ista rixa auguratus. Spero me praeclaras de istis rebus epistolas ad te saepe missurum. Sed, illud quid sit, scire cupio, quod iacis obscure, iam etiam ex ipsis quinque viris loqui quosdam. Quidnam id est? Si est enim aliquid, plus est boni, quam putaram. Atque haec, sic velim existimes, non me abs te κατὰ τὸ πραγματικόν quaerere,

quod gestiat animus aliquid agere in republica. Iam pridem gubernare me taedebat, etiam quum licebat. Nunc vero quum cogar exire de navi, non abiectis, sed ereptis gubernaculis, cupio istorum naufragia ex terra intueri; cupio, ut ait tuus amicus Sophocles,

καὶν ὑπὸ στήνῃ

πικρὰς ἀκούειν περὰδος εὐδούσῃ φρενί.

3. De muro, quid opus sit, videbis. Castricianum mendum nos corrigemus: tamen ad me Quintus [CIC] CCICC ICIC scripserat, nunc ad sororem tamen H-S XXX. Terentia tibi salutem dicit. Cicero tibi mandat, ut Aristodemo idem de se respondeas, quod de fratre suo, sororis tuae filio, respondisti. De Amalthea quod me admones, non negligemus. Cura, ut valeas.

VIII. (In Antisti, Caesare, Bibulo cons. 695.)

CICERO ATTICO S.

4. Epistolam quum a te avide exspectarem ad vesperum, ut soleo; ecce tibi nuntius, pueros venisse Roma. Voco, quaero, ecquid litterarum? Negant. Quid ais, inquam, nihilne a Pomponio? Perterriti voce et vultu, confessi sunt se accepisse, sed excidis in via. Quid quaeris? permolesti tui. Nulla enim abs te per hos dies epistola inanis aliqua re utili et suavi venerat. Nunc, si quid in ea epistola, quam ante diem XVI. Kal. Mai. dedisti, fuit historia dignum, scribe quam primum, ne ignoremus: sin nihil praeter iocationem, redde id ipsum. Et scito Curionem adolescentem venisse ad me salutatum. Valde eius sermo de Publio cum tuis litteris congruebat. Ipse vero mirandum in modum

— — — *reges odisse superbos.*

Peraeque narrabat incensam esse iuventutem, neque

ferre haec posse. Bene habemus: nos, si in his spes est, opinor, aliud agamus. Ego me do historiae. Quamquam, licet me Saufeium putes esse, nihil me est inertius. 2. Sed cognosce itinera nostra; ut statuas, ubi nos visurus sis. In Formianum volumus venire Parilibus: inde (quoniam putas praetermittendum nobis esse hoc tempore Cratera illum delicatum) Kal. Mai. de Formiano proficiscemur, ut Antii simus a. d. v. Non. Mai. Ludi enim Antii futuri sunt a iv. ad prid. Non. Mai. Eos Tullia spectare vult. Inde cogito in Tusculanum, deinde Arpinum; Romam ad Kal. Iun. Te aut in Formiano aut Antii aut in Tusculano, cura, ut videamus. Epistolam superiorem restitue nobis et appinge aliquid novi.

IX. (In Antiati, Caesare, Bibulo cons. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. S. V. B. E. Quum mihi dixisset Caecilius quaestor puerum se Romam mittere, haec scripsi raptim, ut tuos elicerem mirificos cum Publio dialogos, quum eos, de quibus scribis, tum illum, quem abdis et ais longum esse, quae ad ea responderis, perscribere: illum vero, qui nondum habitus est, quem illa *βοῶπις*, quum e Solonio redierit, ad te est relatura, sic velim putes, nihil hoc posse mihi esse iucundius. Si vero, quae de me pacta sunt, ea non servantur, in caelo sum, ut sciat hic noster Hierosolymarius traductor ad plebem, quam bonam meis putissimis orationibus gratiam retulerit, quarum expecta divinam *παλινοδίαν*. Etenim, quantum coniectura auguramur, si erit nebulo iste cum his dynastis in gratia, non modo de cynico consulari, sed ne de istis quidem piscinarum Tritonibus poterit se iactare. Non enim poterimus

ulla esse in invidia, spoliati opibus et illa senatoria potentia. Sin autem ab his dissentiet, erit absurdum in nos invehi. Verumtamen invehatur. Festive, mihi crede, et minore sonitu, quam putaram, orbis hic in republica est conversus: citius omnino, quam oportuit, id culpa Catonis, sed rursus improbitate istorum, qui auspicia, qui Aemiliam legem, qui Iuniam et Liciniam, qui Caeciliam et Didiam neglexerunt; qui omnia remedia reipublicae effuderunt; qui regna, qui praedia tetrarchis, qui immanes pecunias paucis dederunt. 2. Video iam, quo invidia transeat, et ubi sit habitatura. Nihil me existimaris neque usu neque a Theophrasto didicisse, nisi brevi tempore desiderari nostra illa tempora videris. Etenim si fuit invidiosa senatus potentia; quum ea non ad populum, sed ad tris homines immoderatos redacta sit, quid iam censes fore? proinde isti licet faciant, quos volent, consules, tribunos plebis, denique etiam Vatinius strumam sacerdotii διαβάσειν vestiant; videbis brevi tempore magnos non modo eos, qui nihil titubarunt, sed etiam illum ipsum, qui peccavit, Catonem. 3. Nam nos quidem, si per istum tuum sodalem Publium licebit, σοφιστεύειν cogitamus, si ille cogit πάντα, tum dumtaxat nos defendere; et, quod est proprium artis huius, επαγγέλλομαι

ἄνδρ' ἀπαμύνεσθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

Patria propitia sit: habet a nobis, etiamsi non plus, quam debitum est, plus certe, quam postulatum est. Male vehi malo alio gubernante, quam tam ingratis vectoribus bene gubernare. 4. Sed haec coram commodius. Nunc audi, quod quaeris. Antium me ex Formiano recipere cogito a. d. v. Non. Mai. Antio volo Non. Mai. proficisci in Tusculanum. Sed quum

e Formiano rediero, (ibi esse usque ad prid. Kalend. Mai. volo,) faciam statim te certiore. Terentia tibi salutem. *Κικέρων ὁ μικρὸς ἀσπάζεταιται Τίτον Ἀθηναῖον.*

X. (Caesare, Bibulo coss. 695.)

CICERO ATTICO S.

Volo ames meam constantiam. Ludos Antii spectare non placet. Est enim *ὑποσόλοιον*, quum velim vitare omnium deliciarum suspicionem, repente *ἀναγκασθαι* non solum delicate, sed etiam inepte peregrinantem. Quare usque ad Non. Mai. te in Formiano exspectabo. Nunc fac, ut sciam, quo die te visuri simus. Ab Appii Foro, hora quarta. Dederam aliam paullo ante Tribus Tabernis.

XI. (In Formiano, Caesare, Bibulo coss. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Narro tibi: plane relegatus mihi videor, posteaquam in Formiano sum. Dies enim nullus erat, Antii quum essem, quo die non melius scirem, Romae quid ageretur, quam ii, qui erant Romae. Etenim litterae tuae, non solum quid Romae, sed etiam quid in republica, neque solum quid fieret, verum etiam quid futurum esset, indicabant. Nunc, nisi si quid ex praetereunte viatore exceptum est, scire nihil possumus. Quare quamquam iam te ipsum exspecto, tamen isti puero, quem ad me statim iussi recurrere, da ponderosam aliquam epistolam, plenam omnium non modo actorum, sed etiam opinionum tuarum: ac diem, quo Roma sis exiturus, cura ut sciam. 2. Nos in Formiano esse volumus usque ad prid. Nonas Mai.

Eo si ante eam diem non veneris, Romae te fortasse videbo. Nam Arpinum quid ego te invitem?

*Τρηχεῖ, ἀλλ' ἀγαθὴ κοιροτρόφος. οὐτι ἔγωγε
ῆς γαίης δύναιμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδεῖσθαι.*

Haec igitur. Cura ut valeas.

XII. (Tribus Tabernis, Caesare, Bibulo cons. 695.)

CICERO ATTICO S.

4. Negent illi Publium plebeium factum esse! Hoc vero regnum est, et ferri nullo pacto potest. Emittat ad me Publius, qui obsignent; iurabo, Cnaeum nostrum, collegam Balbi, Antii mihi narrasse, se in auspicio fuisse. O suaves epistolas tuas, uno tempore mihi datas, duas! quibus *ἐναγγέλια* quae reddam, nescio: deberi quidem plane fateor. 2. Sed vide *σγκέρημα*. Emerseram commode ex Antiati in Appiam ad Tris Tabernas, ipsis Cerialibus, quum in me incurrit Roma veniens Curio meus. Ibidem illico puer abs te cum epistolis. Ille ex me, nihilne audissem novi: ego negare. Publius, inquit, tribunatum plebis petit. Quid ais? et inimicissimus quidem Caesaris, et ut omnia, inquit, ista rescindat. Quid Caesar? inquam. Negat, se quidquam de illius adoptione tulisse: deinde suum, Memmii, Metelli Nepotis exprompsit odium. Complexus iuvenem dimisi, properans ad epistolas. Ubi sunt, qui aiunt *ζώσης φωνῆς*? Quanto magis vidi ex tuis litteris, quam ex illius sermone, quid ageretur! de ruminatione quotidiana, de cogitatione Publii, de lituis *βοώπιδος*, de signifero Athenione, de litteris missis ad Cnaeum, de Theophanis Memmiique sermone: quantam porro mihi expectationem dedisti convivii istius *ἀσελγοῦς*! Sum in curiositate *ὀξύπνεος*: sed tamen facile patior, te id ad

me συμπόσιον non scribere; praesentem audire malo.
 3. Quod me, ut scribam aliquid, hortaris: crescit mihi quidem materies, ut dicis: sed tota res etiam nunc fluctuat: καὶ ὁπώραν τρύξι. Quae si desederit, magis erunt iudicata, quae scribam: quae si statim a me ferre non potueris, primus habebis tamen, et aliquamdiu solus. Dicaearchum recte amas. Luculentus homo est, et civis haud paullo melior, quam isti nostri ἀδικοῦσες. Litteras scripsi hora decima Cerialibus, statim, ut tuas legeram: sed eas eram daturus, ut putaram, postridie ei, qui mihi primus obviam venisset. Terentia delectata est tuis litteris. Impertit tibi multam salutem: καὶ Κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν πολιτικὸν Τίτον ἀσπάζεταιται.

XIII. (In Formiano, Caesare, Bibulo cons. 695.)

CICERO ATTICO S.

4. Facinus indignum! Epistolam, ἀνθωρεῖ tibi a Tribus Tabernis rescriptam ad tuas suavissimas epistolas, neminem reddidisse! At scito eum fasciculum, quo illam conieceram, domum eo ipso die latum esse, quo ego dederam, et ad me in Formianum relatum esse. Itaque tibi tuam epistolam iussi referri; ex qua intelligeres, quam mihi tum illae gratae fuissent. 2. Romae quod scribis sileri, ita putabam. At hercule in agris non siletur; nec iam ipsi agri regnum vestrum ferre possunt. Si vero in hanc πλεῖστον veneris Λαιστργονίην, (Formias dico,) qui fremitus hominum! quam irati animi! quanto in odio noster amicus Magnus! cuius cognomen una cum Crassi Divitis cognomine consenescit. Credas mihi velim; neminem adhuc offendi, qui haec tam lente,

quam ego fero, ferret. Quare, mihi crede, φιλοσοφῶμεν. Iuratus tibi possum dicere nihil esse tanti. Tu si litteras ad Sicyonios habes, advola in Formianum, unde nos pr. Non. Mai. cogitamus.

XIV. (In Formiano, Caesare, Bibulo coss. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Quantam tu mihi moves expectationem de sermone Bibuli! quantam de colloquio βοῶπιδος! quantam etiam de illo delicato convivio! Proinde ita fac, venias ad sitientes aures. Quamquam nihil est iam, quod magis timendum nobis putem, quam ne ille noster Sampsiceramus, quum se omnium sermonibus sentiet vapulare, et quum has actiones εὐαναιρέτιον; videbit, ruere incipiat. Ego autem usque eo sum enervatus, ut hoc otio, quo nunc tabescimus, malim ἐντεταρνεῖσθαι, quam cum optima spe dimicare. 2. De pangendo quod me crebro adhortaris, fieri nihil potest. Basilicam habeo, non villam, frequentia Formianorum. At quam parem basilicae tribum Aemilianam! Sed — omitto vulgus — post horam iv. molesti ceteri non sunt. C. Arrius proximus est vicinus; immo ille quidem iam contubernalis; qui etiam se idcirco Romam ire negat, ut hic mecum totos dies philosophetur. Ecce ex altera parte Sebosus, ille Catuli familiaris. Quo me vertam? Statim mehercule Arpinum irem, ni te in Formiano commodissime expectari viderem, dumtaxat ad prid. Non. Mai. Vide enim, quibus hominibus aures sint deditae meae. Occasionem mirificam, si qui nunc, dum hi apud me sunt, emere de me fundum Formianum velit. Et tamen illud probem? *Magnum quid aggrediamur, et*

multae cogitationis atque otii. Sed tamen satisfiet a nobis neque parcetur labori.

XV. (In Formisano, Caesare, Bibulo cons. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Ut scribis, ita video, non minus incerta in re publica, quam in epistola tua: sed tamen ista ipsa me varietas sermonum opinionumque delectat. Romae enim videor esse, quum tuas litteras lego, et, ut sit in tantis rebus, modo hoc, modo illud audire. Illud tamen explicare non possum, quidnam invenire possit, nullo recusante, ad facultatem agrariam. 2. Bibuli autem ista magnitudo animi in comitiorum dilatione, quid habet, nisi ipsius iudicium sine ulla correctione reipublicae? Nimirum in Publio spes est? Fiat, fiat tribunus plebis, si nihil aliud, ut eo citius tu ex Epiro revertare. Nam, ut illo tu careas, non video posse fieri, praesertim si mecum aliquid volet disputare. Sed id quidem non dubium est, quin, si quid erit eiusmodi, sis advolaturus. Verum ut hoc non sit; tamen seu ruet, seu eriget rempublicam, praeclarum spectaculum mihi propono, modo te consessore spectare liceat. 3. Quum haec maxime scriberem, ecce tibi Sebosus! Nondum plane ingemueram: salve, inquit Arrius. Hoc est Roma decedere? Quos ego homines effugi, quum in hos incidi? Ego vero
in montes patrios et ad incunabula nostra

pergam. Denique, si solus non potuero, cum rusticis potius, quam cum his perurbanis, ita tamen, ut, quoniam tu certi nihil scribis, in Formisano tibi praestoler usque ad m. Non. Mai. 4. Terentiae pergrata est assiduitas tua et diligentia in controversia Mulvianna. Nescit omnino te communem causam defende-

re eorum, qui agros publicos possideant. Sed tamen tu aliquid publicanis pendis; haec etiam id recusat. Ea tibi igitur et *Κικέρων, ἀριστοκρατικώτατος παῖς*, salutem dicunt.

XVI. (In Formiano, Caesare, Bifulco com. 695.)

CICERO ATTICO S.

4. Caenato mihi et iam dormitanti prid. Kal. Mai. epistola est illa reddita, in qua de agro Campano scribis. Quid quaeris? primum ita me pupugit, ut somnum mihi ademerit, sed id cogitatione magis, quam molestia. Cogitanti autem haec fere succurrebant. Primum ex eo, quod superioribus litteris scripseras, ex familiari te illius audisse, prolatum iri aliquid, quod nemo improbaret; maius aliquid timueram: hoc mihi eiusmodi non videbatur. Deinde, ut me egomet consoler, omnis expectatio largitionis agrariae in agrum Campanum videtur esse derivata: qui ager, ut dena iugera sint, non amplius hominum quinque millia potest sustinere: reliqua omnis multitudo ab illis abalienetur necesse est. Praeterea, si ulla res est, quae bonorum animos, quos iam video esse commotos, vehementius possit incendere, haec certe est, et eo magis, quod portoriis Italiae sublatis, agro Campano diviso, quod vectigal superest domesticum, praeter vicesimam? quae mihi videtur una conciuicula, clamore pedissequorum nostrorum, esse peritura. 2. Cnaeus quidem noster iam plane quid cogitet, nescio.

*Φυσὴ γὰρ οὐ σμικροῖσιν ἀνέλλοις ἔτι,
ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι, φορβείας ἄτερ.*

qui quidem etiam istuc adduci potuerit. Nam adhuc hoc *ἰσοφίζετο*, se leges Caesaris probare; actiones

ipsum praestare debere; agrariam legem sibi placuisse; potuerit intercedi, nec ne, nihil ad se pertinere; de rege Alexandrino placuisse sibi aliquando confici; Bibulus de caelo tum servasset, nec ne, sibi quaerendum non fuisse; de publicanis, voluisse illi ordini commodare; quid futurum fuerit, si Bibulus tum in forum descendisset, se divinare non potuisse. Nunc vero, Sampsicerame, quid dices? vectigal te nobis in monte Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse? Quid, hoc quemadmodum obtinebis? Oppressos vos, inquit, tenebo exercitu Caesaris. Non mehercule me tu quidem tam isto exercitu, quam ingratis animis eorum hominum, qui appellantur boni, qui mihi non modo praemiorum, sed ne sermonum quidem umquam fructum ullum aut gratiam retulerunt. 3. Quod si in eam me partem incitarem, profecto iam aliquam reperirem resistendi viam. Nunc prorsus hoc statui, ut, quoniam tanta controversia est Dicaearcho, familiari tuo, cum Theophrasto, amico meo, ut ille tuus τὸν πραχτικὸν βίον longe omnibus anteponat, hic autem τὸν θεωρητικὸν, utrique a me mos gestus esse videatur. Puto enim me Dicaearcho affatim satisfecisse: respicio nunc ad hanc familiam, quae mihi non modo, ut requiescam, permittit, sed reprehendit, quia non semper quierim. Quare incumbamus, o noster Tite, ad illa praeclara studia, et eo, unde discedere non oportuit, aliquando revertamur. 4. Quod de Quinti fratris epistola scribis, ad me quoque fuit πρόσθε λίαν, ὅτιθεν δὲ — quid dicam, nescio. Nam ita deplorat primis versibus mansionem suam, ut quemvis movere possit: ita rursus remittit, ut me roget, ut Annales suos emendem et edam. Illud tamen, quod scribit, animadvertas ve-

lim, de portorio circumvectionis: ait se de consilii sententia rem ad senatum reiecis-
 se. Nondum videlicet meas litteras legerat: quibus ad eum, re consulta et explorata, perscripseram, non deberi. Velim, si qui Graeci iam Romam ex Asia de ea caussa venerunt, videas et, si tibi videbitur, his demonstres, quid ego de ea re sentiam. Si possum discedere, ne causa optima in senatu pereat, ego satisfaciam publicanis; *εἰ δὲ μή*, (vere tecum loquar,) in hac re malo universae Asiae et negotiatoribus; nam eorum quoque vehementer interest. Hoc ego sentio valde nobis opus esse. Sed tu id videbis. Quaestores autem, quaeso, num etiam de cistophoro dubitant? Nam si aliud nihil erit; quum erimus omnia experti, ego ne illud quidem contemnam, quod extremum est. Te in Arpinati videbimus et hospitio agresti accipiemus, quoniam am maritimum hoc contempsisti.

XVII. (In Formiano, Caesare, Bibulo cons. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Prorsus, ut scribis, ita sentio. Turbatur Sampsiceramus. Nihil est, quod non timendum sit. *Ὁμολογουμένης τυραννίδας ἀνσπεύσεται*. Quid enim ista repentina affinitatis coniunctio, quid ager Campanus, quid effusio pecuniae significant? Quae si essent extrema, tamen esset nimium mali; sed ea natura rei est, ut haec extrema esse non possint. Quid enim eos haec ipsa per se delectare possunt? Numquam huc venissent, nisi ad alias res pestiferas aditus sibi compararent. Dii immortales! Verum, ut scribis, haec in Arpinati a. d. vi. circiter Id. Mai. non defle-
 bimus, ne et opera et oleum philologiae nostrae perierit: sed conferemus tranquillo animo. 2. Neque tam

me *ἐνέλυστία* consolatur, ut antea, quam *ἀδιαφορία*, qua nulla in re tam utor, quam in hac civili et publica. Quin etiam, quod est subinane in nobis, et non *ἀφιλόδοξον*, (bellum est enim sua vitia nosse,) afficitur quadam delectatione. Solebat enim me pun gere, ne Sampsicerami merita in patriam ad annos DC maiora viderentur, quam nostra; hac quidem cura certe iam vacuum est. Iacet enim ille sic, ut *πτῶσις* Curi ana stare videatur. 3. Sed haec coram. Tu tamen videris mihi Romae fore ad nostrum adventum: quod sane facile patiar, si tuo commodo fieri possit. Sin, ut scribis, ita venies, velim e Theophane expiscere, quonam in me animo sit Alabarches. Quaeres scilicet, ut soles *κατὰ τὸ κηδεμονικόν*, et ad me ab eo quasi *ἐποθήκας* afferes, quemadmodum me geram. Aliquid ex eius sermone poterimus *περὶ τῶν ὅλων* suspicari.

XVIII. (Roman, Caesar, Bibula cons, 693.)

CICERO ATTICO S.

4. Acepi aliquot epistolas tuas: ex quibus intellexi, quam suspenso animo et sollicito scire avenes, quid esset novi. Tenemur undique, neque iam, quo minus serviamus, recusamus, sed mortem et eiectio nem quasi maiora timemus, quae multo sunt mi nora. Atque hic status, qui una voce omnium gemitur neque verbo cuiusquam sublevatur. *Σχοπός* est, ut suspicor, illis qui tenent, nullam cuiquam largi tionem relinquere. Unus loquitur et palam adver satur adolescens Curio. Huic plausus maximi, con salutatio forensis perhonorifica, signa praeterea benevolentiae permulta a bonis impertiuntur; Fusium clamoribus et conviciis et sibilis consecretantur. His

ex rebus non spes, sed dolor est maior: quum videas civitatis voluntatem solutam, virtutem alligatam. 2. Ac ne forte quaeras κατὰ λεπτόν de singulis rebus, universa res eo est deducta, spes ut nulla sit, aliquando non modo privatos, verum etiam magistratus liberos fore. Hac tamen in oppressione sermo, in circulis dumtaxat et conviciis, est liberior, quam fuit. Vincere incipit timorem dolor, sed ita, ut omnia sint plenissima desperationis. Habet etiam Campana lex execrationem in coitione candidatorum; si mentionem fecerint, quo aliter ager possideatur, atque ut ex legibus Iuliis. Non dubitant iurare ceteri: Laterensis existimatur laute fecisse, quod tribunatum plebis petere destitit, ne iuraret. 3. Sed de republica non libet plura scribere. Displiceo mihi, nec sine summo scribo dolore. Me tueor, ut oppressis omnibus, non demisse; ut tantis rebus gestis, parum fortiter. A Caesare valde liberaliter invitor in legationem illam, sibi ut sim legatus: atque etiam libera legatio voti caussa datur. Sed haec et praesidii apud pudorem Pulchelli non habet satis, et a fratris adventu me ablegat; illa et munitior est, et non impedit, quo minus adsim, quum velim. Hanc ego teneo, sed usurum me non puto. Neque tamen scit quisquam. Non lubet fugere; aveo pugnare. Magna sunt hominum studia. Sed nihil affirmo; tu hoc silebis. 4. De Statio manumisso et nonnullis aliis rebus angor equidem, sed iam prorsus occallui. Tu, vellem ego et cuperem, adesses:

Nec mihi consilium, nec consolatio deesset.

Sed ita te para,

— — — *ut, si inclamaro, advoles.*

XIX. (Romae, Caesare, Bibulo cons. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Multa me sollicitant et ex reipublicae tanto motu et ex iis periculis, quae mihi ipsi intenduntur et sexcenta sunt. Sed mihi nihil est molestius, quam Statium manumissum:

Nec meum imperium? ac mitto imperium, non similitatem meam

reuereri saltem?

nec, quid faciam, scio; neque tantum est in re, quantum est sermo. Ego autem ne irasci possum quidem iis, quos valde amo; tantum doleo, ac mirifice quidem. Cetera in magnis rebus, minae Clodii contentionesque, quae mihi proponuntur, modice me tangunt. Etenim vel subire eas videor mihi summa cum dignitate vel declinare nulla cum molestia posse. Dices fortasse, dignitatis *ἄλλης*, tamquam *δουός*: saluti, si me amas, consule. Me miserum! cur non ades? Nihil profecto te praeteriret: ego fortasse *τεφλώπιω*, et nimium *τῷ καλῷ προσπέπονθα*. 2. Scito nihil umquam fuisse tam infame, tam turpe, tam peraeque omnibus generibus, ordinibus, aetatibus offensum, quam hunc statum, qui nunc est: magis mehercule, quam vellem, non modo quam putaram. Populares isti iam etiam modestos homines sibilare docuerunt. Bibulus in caelo est, nec, quare, scio; sed ita laudatur, quasi

Unus homo nobis cunctando restituit rem.

Pompeius, nostri amores, quod mihi summo dolori est, ipse se afflixit: neminem tenet: voluntate, an metu ne * necesse sit iis uti, vereor. Ego autem neque pugno cum illa caussa propter illam amicitiam, neque approbo, ne omnia improbem, quae antea gessi: utor via. 3. Populi sensus maxime theatro et specta-

culis perspectus est. Nam gladiatoribus, qua dominus, qua advocati sibilis conscissi: ludis Apollinari-bus Diphilus tragoedus in nostrum Pompeium petulanter invectus est:

Nóstra miseriá tu es Magnus,
millies coactus est dicere.

Eámdem virtutem íslam, veniet témpus, quum gravítér gemes,
totius theatri clamore dixit, itemque cetera. Nam et eiusmodi sunt ii versus, ut in tempus ab inimico Pompeii scripti esse videantur.

Si néque leges neque móres cogunt,
et cetera magno cum fremitu et clamore sunt dicta. Caesar quum venisset, mortuo plausu, Curio filius est insecutus. Huic ita plausum est, ut, salva republica, Pompeio plaudí solebat. Tulit Caesar graviter. Litterae Capuam ad Pompeium volare dicebantur. Inimici erant equitibus, qui Curioni stantes plauserant: hostes omnibus. Rosciae legi, etiam frumentariae, minitabantur. Sane res erat perturbata. Equidem malueram, quod erat susceptum ab illis, silentio transire: sed vereor, ne non liceat. Non ferunt homines, quod videtur esse tamen ferendum. Sed est iam una vox omnium, magis odio firmata, quam praesidio. 4. Noster autem Publius mihi inimicatur: impendit negotium, ad quod tu scilicet advolabis. Videor mihi nostrum illum consularem exercitum bonorum omnium, etiam satis bonorum, habere firmissimum. Pompeius significat studium erga me non mediocre. Idem affirmat verbum de me illum non esse facturum. In quo non me ille fallit, sed ipse fallitur. Cosconio mortuo, sum in eius locum invitatus. Id erat vocari in locum mortui. Nihil me turpius apud homines

fuisset, neque vero, ad istam ipsam ἀσφάλειαν quidquam alienius. Sunt enim illi apud bonos invidiosi: ego apud improbos meam retinuissem invidiam, alienam assumpsissem. 5. Caesar me sibi vult esse legatum. Honestior haec declinatio periculi. Sed ego hoc nunc repudio. Quid ergo est? Pugnare malo. Nihil tamen certi. Iterum dico, utinam adesses! Sed tamen, si erit necesse, arcessemus. Quid aliud? quid? Hoc opinor: certi sumus perisse omnia. Quid enim ἀκούζετε θὰ tamdiu? Sed haec scripsi properans, et mehercule timide. Posthac ad te, aut, si perfidelem habebo, cui dem, scribam plane omnia, aut, si obscure scribam, tu tamen intelliges. In iis epistolis me Laelium, te Furium faciam: cetera erunt ἐν αἰνιγμοῖς. Hic Caecilium colimus et observamus diligenter. 6. Edicta Bibuli audio ad te missa. Iis ardet dolore et ira noster Pompeius.

XX. (Romae, Caesare, Bibulo cons. 695.)

CICERO ATTICO S.

4. Anicato, ut te velle intellexeram, nullo loco defui. Numestium ex litteris tuis, studiose scriptis, libenter in amicitiam recepi. Caecilium, quibus rebus possum, tueor diligenter. Varro satisfacit nobis. Pompeius amat nos carosque habet. Credis? inquires. Credo: prorsus mihi persuadet. Sed quia, ut video, πραγματικοὶ homines omnibus historiis, praeceptis, versibus denique cavere iubent et vetant credere: alterum facio, ut caveam; alterum, ut non credam, facere non possum. 2. Clodius adhuc mihi denuntiat periculum. Pompeius affirmat non esse periculum; adiurat; addit etiam, se prius occisum iri ab eo, quam me violatum iri. Tractatur res. Simul ac quid erit

certi, scribam ad te. Si erit pugnandum, arcessam ad societatem laboris: si quies dabitur, ab Amalthea te non commovebo. 3. De republica breviter ad te scribam. Iam enim, charta ipsa ne nos prodat, pertimesco. Itaque posthac, si erunt mihi plura ad te scribenda, ἀλλήγορίας obscurabo. Nunc quidem novo quodam morbo civitas moritur; ut, quum omnes ea, quae sunt acta, improbent, querantur, doleant, varietas nulla in re sit, aperteque loquantur et iam clare gemant, tamen medicina nulla afferatur. Neque enim resisti sine internecione posse arbitramur, nec videmus, qui finis cedendi praeter exitium futurus sit. 4. Bibulus hominum admiratione et benevolentia in caelo est. Edicta eius et conciones describunt et legunt. Novo quodam genere in summam gloriam venit. Populare nunc nihil tam est, quam odium popularium. 5. Haec quo sint eruptura, timeo. Sed, si dispicere quid coepero, scribam ad te apertius. Tu, si me amas tantum, quantum profecto amas, expeditus, facito, ut sis; si inclamare, ut accurras. Sed do operam et dabo, ne sit necesse. Quod scripseram, te Furium scripturum; nihil necesse est tuum nomen mutare. Me faciam Laelium et te Atticum; neque utar meo chi-rographo neque signo: si modo erunt eiusmodi litterae, quas in alienum incidere nolim. 6. Diodotus mortuus est; reliquit nobis H-S fortasse centies. Comitia Bibulus cum Archilochio edicto in ante diem xv. Kal. Novemb. distulit. A Vibio libros accepi. Poeta ineptus, nec tamen scit nihil et est non inutilis. Describo et remitto.

XXI. (Romae, Caesare, Bibulo cons. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. De republica quid ego tibi subtiliter? Tota periiit, atque hoc est miserior, quam reliquisti, quod tum videbatur eiusmodi dominatio civitatem oppressisse, quae iucunda esset multitudini, bonis autem ita molesta, ut tamen sine pernicio: nunc repente tanto in odio est omnibus, ut, quorsus eruptura sit, horreamus. Nam iracundiam atque intemperantiam illorum sumus experti, qui Catoni irati omnia perdiderunt. Sed ita lenibus uti videbantur venenis, ut posse videremur sine dolore interire. Nunc vero sibilis vulgi, sermonibus honestorum, fremitu Italiae, vereor ne exarserint. 2. Equidem sperabam, ut saepe etiam loqui tecum solebam, sic orbem reipublicae esse conversum, ut vix sonitum audire, vix impressam orbitam videre possemus: et fuisset ita, si homines transitum tempestatis expectare potuissent; sed quum diu occulte suspirassent, postea iam gemere, ad extremum vero loqui omnes et clamare coeperunt. 3. Itaque ille amicus noster, insolens infamiae, semper in laude versatus, circumfluens gloria, deformatus corpore, fractus animo, quo se conferat nescit: progressum praecipitem, inconstantem reditum videt: bonos inimicos habet, improbos ipsos non amicos. Ac vide mollietiem animi. Non tenui lacrimas, quum illum ante viii. Kal. Sext. vidi de edictis Bibuli concionantem. Qui antea solitus esset iactare se magnificentissime illo in loco, summo cum amore populi, cunctis faventibus, ut ille tum humilis, ut demissus erat, ut ipse etiam sibi, non iis solum, qui aderant, displicebat! 4. O spectaculum uni Crasso iucundum, ceteris non item! nam, quia deciderat ex astris, lapsus, quam

progressus, potius videbatur: et, ut Apelles, si Venerem, aut si Protogenes Ialysum illum suum caeno oblitum videret, magnum, credo, acciperet dolorem: sic ego hunc, omnibus a me pictum et politum artis coloribus, subito deformatum, non sine magno dolore vidi. Quamquam nemo putabat, propter Clodianum negotium, me illi amicum esse debere: tamen tantus fuit amor, ut exauriri nulla posset iniuria. Itaque Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita sunt iucunda, ut eum locum, ubi proponuntur, prae multitudine eorum, qui legunt, transire nequeant; ipsi ita acerba, ut tabescat dolore; mihi mehercule molesta, quod et eum, quem semper dilexi, nimis excruciant, et timeo, tam vehemens vir tamque acer in ferro et tam insuetus contumeliae ne omni animi impetu dolori et iracundiae pareat. 5. Bibuli qui sit exitus futurus, nescio. Ut nunc res se habet, admirabili gloria est. Quin quum comitia in mensem Octobr. distulisset; quod solet ea res populi voluntatem offendere, putarat Caesar, oratione sua posse impelli concionem, ut iret ad Bibulum; multa quum seditiosissime diceret, vocem exprimere non potuit. Quid quaeris? sentiunt, se nullam ullius partis voluntatem tenere: eo magis vis nobis est timenda. 6. Clodius inimicus est nobis. Pompeius confirmat eum nihil esse facturum contra me. Mihi periculosum est credere: ad resistendum me paro. Studia spero me summa habiturum omnium ordinum. Te quum ego desidero, tum vero res ac tempus illud vocat. Plurimum consilii, animi, praesidii denique mihi, si te ad tempus videro, accesserit. Varro mihi satisfacit. Pompeius loquitur divinitus. Spero nos aut certe cum summa gloria aut sine molestia etiam discessuros. Tu, quid

agas, quemadmodum te oblectes, quid cum Sicyoniis egeris, ut sciam, cura.

X XII. (*Romae, Camare, Bihulo cona. 695.*)

CICERO ATTICO S.

1. Quam vellem Romae mansisses! profecto, si haec fore putassemus. Nam Pulchellum nostrum facillime teneremus: aut certe, quid esset facturum, scire possemus. Nunc se res sic habet; volitat, furit, nihil habet certi; multis denuntiat; quod fors obtulerit, id acturus videtur. Quum videt, quo sit in odio status hic rerum, in eos, qui haec egerunt, impetum facturum videtur. Quum autem rursus opes et vim exercitus recordatur, convertit se in nos. Nobis autem ipsis quum vim, tum iudicium minatur. 2. Cum hoc Pompeius egit, et, ut ad me ipse referebat, (alium enim habeo neminem testem,) vehementer egit, quum diceret in summa se perfidiae et sceleris infamia fore, si mihi periculum crearetur ab eo, quem ipse armasset, quum plebeium fieri passus esset; sed fidem recepissem sibi et ipsum et Appium de me: hanc si ille non servaret, ita laturum, ut omnes intelligerent, nihil sibi antiquius amicitia nostra fuisse. Haec et in eam sententiam quum multa dixisset, aiebat illum primo sane diu multa contra: ad extremum autem manus dedisse et affirmasse, nihil se contra eius voluntatem esse facturum. Sed postea tamen ille non destitit de nobis asperrime loqui. Quod si non faceret, tamen ei nihil crederemus atque omnia, sicut facimus, pararemus. 3. Nunc ita nos gerimus, ut in dies singulos et studia in nos hominum, et opes nostrae augeantur. Rempublicam nulla ex parte attingimus; in caussis atque in illa opera nostra forensi

summa industria versamur. Quod egregie non modo iis, qui utuntur opera, sed etiam in vulgus gratum esse sentimus. Domus celebratur; occurritur; renovatur memoria consulatus; studia significantur; in eam spem adducimur, ut nobis ea contentio, quae impendit, interdum non fugienda videatur. 4. Nunc mihi et consiliis opus est tuis, et amore et fide. Quare advola. Expedita mihi erunt omnia, si te habebo. Multa per Varronem nostrum agi possunt, quae te urgente erunt firmiora; multa ab ipso Publio elici, multa cognosci, quae tibi occulta esse non poterunt; multa etiam — sed absurdum est singula explicare, quum ego requiram te ad omnia. 5. Unum illud tibi persuadeas velim, omnia mihi fore explicata, si te videro; sed totum est in eo, si ante, quam ille ineat magistratum. Puto Pompeium Crasso urgente, si tu aderis, qui per *βοῶντες* ex ipso intelligere possis, qua fide ab illis agatur, nos aut sine molestia, aut certe sine errore futuros. Precibus nostris et cohortatione non indiges. Quid mea voluntas, quid tempus, quid rei magnitudo postulet, intelligis. 6. De republica nihil habeo ad te scribere, nisi: summum odium omnium hominum in eos, qui tenent omnia, mutationis tamen spes nulla. Sed, quod facile sentias, taedet ipsum Pompeium vehementerque poenitet. Non provideo satis, quem exitum futurum putem. Sed certe videntur haec aliquo eruptura. 7. Libros Alexandri, negligentis hominis, et non boni poetae, sed tamen non inutilis, tibi remisi. Numerium Numestium libenter accepi in amicitiam, et hominem gravem et prudentem et dignum tua commendatione cognovi.

XXIII. (Romae, Caesare, Bihulo cons. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Numquam ante arbitror te epistolam meam legisse, nisi mea manu scriptam. Ex eo colligere poteris, quanta occupatione distinear. Nam, quum vacui temporis nihil haberem, et quum, recreandae vculae caussa, necesse esset mihi ambulare, haec dictavi ambulans. 2. Primum igitur illud te scire volo, Sampsiceramum, nostrum amicum, vehementer sui status poenitere, restituique in eum locum cupere, ex quo decedit; doloremque suum impertire nobis, et medicinam interdum aperte quaerere; quam ego possum invenire nullam: postdeinde omnes illius partibus auctores ac socios, nullo adversario, consenescere; consensionem universorum nec voluntatis, nec sermonis maiorem umquam fuisse. 3. Nos autem (nam id te scire cupere, certo scio) publicis consiliis nullis intersumus totosque nos ad forensem operam laboremque contulimus. Ex quo, quod facile intelligi possit, in multa commemoratione earum rerum, quas gessimus, desiderioque versamur. Sed *βοώντιος* nostrae consanguineus non mediocres terrores iacit atque denun-
tiat, et Sampsiceram negat; ceteris prae se fert et ostentat. Quamobrem, si me amas tantum, quantum profecto amas: si dormis, expergiscere; si stas, ingredere; si ingrederis, curre; si curris, advola. Credibile non est, quantum ego in consiliis et prudentia tua, quod maximum est, quantum in amore et fide ponam. Magnitudo rei longam orationem fortasse desiderat; coniunctio vero nostrorum animorum brevitate contenta est. Permagni nostra interest, te, si comitiis non potueris, at, declarato illo, esse Romae. Cura, ut valeas.

XXIV. (Romae, Caesare, Bibulo cons. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Quas Numestio litteras dedi, sic te iis evocabam, ut nihil acrius neque incitatus fieri posset. Ad illam *κλέυσαι* adde etiam, si quid potes. Ac ne sis perturbatus; novi enim te, et non ignoro, quam sit amor omnis sollicitus atque anxius: sed res est, ut spero, non tam exitu molesta, quam aditu. 2. Vettius ille, ille noster index, Caesari, ut perspicimus, pollicitus est, sese curaturum, ut in aliquam suspicionem facinoris Curio filius adduceretur. Itaque insinuatus in familiaritatem adolescentis, et cum eo, ut res indicat, saepe congressus, rem in eum locum deduxit, ut diceret, sibi certum esse, cum suis servis in Pompeium impetum facere, eumque occidere. Hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompeium. Res delata ad senatum est. Introductus Vettius primo negabat se umquam cum Curione restitisse, neque id sane diu. Nam statim fidem publicam postulavit. Haud * reclamatum est. Tum exposuit, manum fuisse iuventutis, duce Curione, in qua Paullus initio fuisset, et Q. Caepio hic Brutus, et Lentulus, flaminis filius, conscio patre. Postea C. Septimium, scribam Bibuli, pugionem sibi a Bibulo attulisse: quod totum irrisum est: Vettio pugionem defuisse, nisi ei consul dedisset: eoque magis id eiectum est, quod a. d. iii. Id. Mai. Bibulus Pompeium fecerat certiore, ut caveret insidias: in quo ei Pompeius gratias egerat. 3. Introductus Curio filius, dixit ad ea, quae Vettius dixerat: maximeque in eo tum quidem Vettius est reprehensus, quod dixerat, adolescentium consilium, ut in foro [cum] gladiatoribus Gabinii Pompeium adorirentur; in eo principem Paullum fuisse; quem constabat

eo tempore in Macedonia fuisse. Fit senatus consultum, ut Vettius, quod confessus esset se cum telo fuisse, in vincula coniceretur: qui eum emisisset, contra rempublicam esse facturum. Res erat in ea opinione, ut putarent id esse actum, ut Vettius in foro cum pugione, et item servi eius comprehenderentur cum telis, deinde ille se diceret indicaturum; idque ita actum esset, nisi Curiones rem ante ad Pompeium detulissent. Tum senatus consultum in concione recitatum est. Postero autem die Caesar, is, qui olim, praetor quum esset, Q. Catulum ex inferiore loco iusserat dicere, Vettium in rostra produxit, eumque in eo loco constituit, quo Bibulo consuli aspirare non liceret. Hic ille omnia, quae voluit, de republica dixit; et qui illuc factus institutusque venisset, primum Caepionem de oratione sua sustulit, quem in senatu acerrime nominarat; ut appareret, noctem et nocturnam deprecationem intercessisse; deinde, quos in senatu ne tenuissima quidem suspicione attigerat, eos nominavit: Luculum, a quo solitum esse ad se mitti C. Fannium, illum, qui in P. Clodium subscripserat; L. Domitium, cuius domum constitutam fuisse, unde eruptio fieret: me non nominavit, sed dixit, consularem disertum, vicinum consulis, sibi dixisse, Aham Servilium aliquem aut Brutum opus esse reperiri. Addidit ad extremum, quum, iam dimissa concione, revocatus a Vatinio fuisset, se audisse a Curione, his de rebus conscium esse Pisonem, generum meum, et M. Laterensem. 4. Nunc reus erat apud Crassum Divitem Vettius de vi: et, quum esset damnatus, erat indicium postulaturus: quod si impetrasset, iudicia fore videbantur. Ea nos, utpote qui nihil contemnere solemus, non pertimescebamus. Hominum quidem summa erga nos studia

significabantur; sed prorsus vitae tædet: ita sunt omnia omnium miseriarum plenissima. Modo caeterum timueramus, quam oratio fortissimi senis Q. Con-
sidiū discusserat; ea, quam quotidie timere potueramus, subito exorta est. Quid quaeris? nihil me in-
fortunatius, nil fortunatius est Catulo, quum splendor vitae, tum hoc tempore. Nos tamen in his miseriis, erecto animo et minime perturbato sumus, honestissimaeque dignitatem nostram et magna cura tuemur. 5. au-
Pompeius de Clodio iubet nos esse sine cura, et summam in nos benevolentiam omni oratione significat. ita
Te habere consiliorum auctorem, sollicitudinum socium, omni in cogitatione coniunctum, cupio. Quare,
ut Numestio mandavi, tecum ut ageret, item, atque eo, si potest, acrius, te rogo, ut plane ad nos advoles. Res-
piraro, si te videro.

XXV. (Romae, Caesare, Bibulo cons. 695.)

CICERO ATTICO S.

4. Quum aliquem apud te laudaro tuorum familiarium, volam illum scire ex te, me id fecisse; ut nuper me scis scripsisse ad te de Varronis erga me officio, te ad me rescripsisse, eam rem summae tibi voluptati esse. Sed ego malletm, ad ipsum scripsisses, mihi illum satisfacere, non quo faceret, sed ut faceret. Mirabiliter enim moratus est, sicut nosti, *ἐλακτὰ καὶ οὐδέν*. Nos tenemus praeceptum illud, *τὰς τῶν κρατούντων*. At hercule alter, tuus familiaris, Hortalus, quam plena manu, quam ingenue, quam ornate nostras laudes in astra sustulit, quum de Flacci praetura et de illo tempore Allobrogum diceret! Sic habeto, nec amantius, nec honorificentius, nec copiosius potuisse dici. Ei te hoc scribere a me tibi esse missum

suntine volo. 2. Sed quid tu scribas? quem iam ego
 cae-enire atque adesse arbitror. Ita enim egi tecum su-
 on-erioribus litteris. Valde te exspecto, valde deside-
 era-; neque ego magis, quam ipsa res et tempus poscit.
 in- is de negotiis quid scribam ad te, nisi idem, quod
 do-aepe? Republica nihil desperatius; iis, quorum ope-
 riis a, nihil maiore odio. Nos, ut opinio et spes et con-
 ssi-ectura nostra fert, firmissima benevolentia hominum
 5. auniti sumus. Quare advola: aut expedies nos omni
 m-nolestia aut eris particeps. Ideo sum brevior, quod,
 cat. it spero, coram brevi tempore conferre, quae volu-
 so-nus, licebit. Cura, ut valeas.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER TERTIUS.

ARG. P. Clodius, C. Caesaris cos. ope tribunus pl. declaratus,
 ut magistratum iniit, illud unum spectavit, ut M. Tullium inimi-
 cisimum suum ulcisceretur. Itaque duabus legibus, quarum
 altera frumentum, quod antea semis aeris ac trientibus esset in
 singulos modios, gratis dabatur: altera non solum collegia,
 quae senatus sustulerat, restituta sunt, sed nova etiam ex omni
 vulgi faece atque servitio constituta, plebis voluntate sibi ad-

iuncta, contra eos, qui sine iudicio populi civem Romanum necavissent, rogationem promulgavit, quae tametsi cum nullo nominatim agebat, nemo tamen dubitabat, quin Ciceronem peteret, qui in suo consulatu, quamquam ex senatus consulto, tamen in iussu populi, contra leges in cives animadvertisset. Id quum agi videret Cicero, mutavit vestem, et cum eo, velut in communi calamitate, ad hominum XX millia. Verum quum se a Cn. Pompeio, M. Crasso C.-que Caesare destitutum videret, ne sua causa caedes civium fieret, hominum invidorum, ut ipse queritur, consilio urbe cessit circiter Kalendas Aprilis Galinio et Pisone coss. (696); domus ipsius a Clodio statim incensa; arca Libertati consecrata; bona publicata; praedia direpta sunt; lex de eius exilio perlata; eiue aqua et igni interdictum; et ne quis tectum intra quadringenta millia passuum ab Italia praerberet; ne quis de eo ad senatum referret; ne decerneret; ne disputaret; ne loqueretur; ne pedibus iret; ne scribendo adesset, ut in oratione post reditum in senatu et pro domo legitur. His igitur maxime de rebus queritur huius libri epistolis, quarum aliquot in itinere per Italiam mense Aprili I-V. duas VI. et VII. mense Maio dedit. Hoc mense Italia relicta Thessalonicam contendit ibique Plancii liberalitate retentus est. Quamquam nunc in Epirum XIX. nunc in Asiam XIII. se proficisci velle significat, Pleraeque igitur huius libri epistolae ex nobilissima illa urbe Macedoniae missae plenae sunt sollicitudinis et de suo infortunio et de periculo Q. fratris, qui repetundarum reus fore dicebatur, ut VIII. IX. XIII. XVII. plenae sunt etiam spei de salute sua et consiliorum, ut XV. XXIII. adiunctis quum ceterorum ut Plancii IX. XXII. atque Lentuli et Metelli XXII. tum praecipue multorum Attici officiorum laudibus. Animo ut erat demisso, litterarum mentionem raro fecit. Queritur vero de oratione in Curionem importuno tempore prolata XII. Ultimis in litteris, quas mense Decemb. Dyrrhachium reversus scripsit XXIII. etc. rursus animo est admodum confirmato et laeto.

I. (*Pisone, Gabinio cos. 696.*)

CICERO ATTICO S.

Quum antea maxime nostra interesse arbitrabar, te esse nobiscum; tum vero, ut legi rogationem, intellexi, ad iter id, quod constitui, nihil mihi optatius cadere posse, quam ut tu me quam primum consequare; ut, quum ex Italia profecti essemus, sive per Epirum iter esset faciendum, tuo tuorumque praesidio uteremur; sive aliud quid agendum esset, certum consilium de tua sententia capere possemus. Quamobrem te oro, des operam, ut me statim consequare. Facilius potes, quoniam de provincia Macedonia perlata lex est. Pluribus verbis tecum agerem, nisi pro me apud te res ipsa loqueretur.

II. (*In oris Lucaniae, Pisone, Gabinio cos. 696.*)

CICERO ATTICO S.

Itineris nostri caussa fuit, quod non habebam locum, ubi pro meo iure diutius esse possem, quam fundum Sicae, praesertim nondum rogatione correctae: et simul intelligebam, ex eo loco, si te haberem, posse me Brundisium referre; sine te autem non esse nobis illas partes tenendas propter Autronium. Nunc, ut ad te antea scripsi, si ad nos veneris, consilium totius rei capiemus. Iter esse molestum scio: sed tota calamitas omnes molestias habet. Plura scribere non possum, ita sum animo perculso et abiecto. Cura ut valeas. Dat. VI. Id. Apr. in oris Luc.

III. (*Scr. ab exule in itinere per Italiam, Pisone, Gabinio cos. 696.*)

CICERO ATTICO S.

Utinam illum diem videam, quum tibi agam gra-

tias, quod me vivere coegisti! Adhuc quidem valde me poenitet. Sed te oro, ut ad me Vibonem statim venias, quo ego multis de caussis converti iter meum. Sed eo si veneris, de toto itinere ac fuga mea consilium capere potero. Si id non feceris, mirabor, sed confido te esse facturum.

IV. (In itinere a Vibone Brundisium, Pisone, Gabinio cons. 696.)

CICERO ATTICO S.

Miseriae nostrae potius velim, quam inconstantiae, tribuas, quod a Vibone, quo te arcessebamus, subito discessimus. Allata est enim nobis rogatio de perniciē mea; in qua, quod correctum esse audieramus, erat eiusmodi, ut mihi ultra quadringenta millia liceret esse. Illo quum pervenire non liceret, statim iter Brundisium versus contuli ante diem rogationis; ne et Sica, apud quem eram, periret; et quod Melitae esse non licebat. Nunc tu propera, ut nos consequare, si modo recipiemur. Adhuc invitamur benigne. Sed, quod superest, timemus. Me, mi Pomponi, valde poenitet vivere: qua in re apud me tu plurimum valuisti. Sed haec coram. Fac modo, ut venias.

V. (Pisone, Gabinio cons. 696.)

CICERO ATTICO S.

Terentia tibi et saepe et maximas agit gratias. Id est mihi gratissimum. Ego vivo miserrimus et maximo dolore conficior. Ad te quid scribam, nescio. Si enim es Romae, iam me assequi non potes: sin es in via, quum eris me assecutus, coram agemus, quae erunt agenda. Tantum te oro, ut, quoniam me ipsum semper amasti, eodem amore sis. Ego enim idem

sum. Inimici mea mihi, non me ipsum ademerunt. Cura, ut valeas. Dat. iv. Id. Apr. Thurii.

VI. (Pisone, Gabinio coss. 696.)

CICERO ATTICO S.

Non fuerat mihi dubium, quin te Tarenti aut Brundisii visurus essem: idque ad multa pertinuit; in eis, et ut in Epiro consisteremus, et de reliquis rebus tuo consilio uteremur. Quoniam id non contigit, erit hoc quoque in magno numero nostrorum malorum. Nobis iter est in Asiam, maxime Cyzicum. Meos tibi commendo. Me vix misereque sustento. Dat. xiv. Kal. Maias de Tarentino.

VII. (Pisone, Gabinio coss. 696.)

CICERO ATTICO S.

1. Brundisium veni a. d. xiv. Kal. Mai. Eo die pueri tui mihi a te litteras reddiderunt: et alii pueri, post diem tertium eius diei, alias litteras attulerunt. Quod me rogas et hortaris, ut apud te in Epiro sim, voluntas tua mihi valde grata est et minime nova, sed ut consilium mihi quidem optatum, si liceret ibi omne tempus consumere: odi enim celebritatem; fugio homines; lucem aspicere vix possum: (esset mihi ista solitudo, praesertim tam familiari in loco, non amara;) sic itineris caussa ut deverterem, primum est devium; deinde ab Autronio et ceteris quadridui; deinde sine te. Nam castellum munitum habitanti mihi prodesset, transeunti non est necessarium. Quod si auderem, Athenas peterem, sane ita cadebat, ut vellem. Nunc et nostri hostes ibi sunt et te non habemus et veremur, ne interpretentur, illud quoque oppidum ab Italia non satis abesse: nec scribis, quam

ad diem te expectemus. 2. Quod me ad vitam vocas, unum efficis, ut a me manus abstineam; alterum non potes, ut me non nostri consilii vitaeque poeniteat. Quid enim est, quod me retineat, praesertim si spes ea non est, quae nos proficiscentes prosequeretur? Non faciam, ut enumerem miseras omnes, in quas incidi per summam iniuriam, et scelus non tam inimicorum meorum, quam invidorum, ne et meum maerorem exagitem et te in eundem luctum vocem. Hoc affirmo, neminem umquam tanta calamitate esse affectum, nemini mortem magis optandam fuisse; cuius oppetendae tempus honestissimum praetermissum est. Reliqua tempora non sunt iam ad medicinam, sed ad finem doloris. 3. De republica video te colligere omnia, quae putes aliquam spem mihi posse afferre mutandarum rerum; quae quamquam exigua sunt, tamen, quoniam placet, expectemus. Tu nihilo minus, si properaris, nos consequere. Nam aut accedemus in Epirum aut tarde per Candaviam ibimus. Dubitationem autem de Epiro non inconstantia nostra afferebat, sed quod de fratre, ubi eum visuri essemus, nesciebamus. Quem quidem ego nec quo modo visurus nec ubi dimissurus sim, scio. Id est maximum et miserrimum mearum omnium miserrarum. Ego et saepius ad te et plura scriberem, nisi mihi dolor meus quum omnes partes mentis, tum maxime huius generis facultatem ademisset. Videre te cupio. Cura ut valeas. Dat. prid. Kal. Mai. Brundisii.

VIII. (Pisone, Gabinio cons. 696.)

CICERO ATTICO S.

4. Brundisii proficiscens scripseram ad te, quas

ob caussas in Epirum non essemus profecti; quod et Achaia prope esset plena audacissimorum inimicorum et exitus difficiles haberet, quum inde profisceremur. Accessit, quum Dyrrhachii essemus, ut duo nuntii afferrentur; unus, classe fratrem Epheso Athenas, alter, pedibus per Macedoniam venire. Itaque illi obviam misimus Athenas, ut inde Thessalonicam veniret. Ipsi processimus, et Thessalonicam a. d. x. Kal. Iun. venimus; neque de illius itinere quidquam certi habebamus, nisi eum ab Epheso ante aliquanto profectum. 2. Nunc, istic quid agatur, magno opere timeo. Quamquam tu altera epistola scribis Id. Mai., audiri, fore, ut acrius postularetur, altera, iam esse mitiora. Sed haec est pridie data, quam illa: quo conturbor magis. Itaque, quum meus me maeror quotidianus lacerat et conficit, tum vero haec addita cura vix mihi vitam reliquam facit. Sed et navigatio perdifficilis fuit: et ille incertus, ubi ego essem, fortasse alium cursum petivit. Nam Phaëtho libertus eum non vidit; vento reiectus ab illo in Macedoniam, Pellae mihi praesto fuit. Reliqua quam mihi timenda sint video, nec, quid scribam, habeo, et omnia timeo; nec tam miserum est quidquam, quod non in nostram fortunam cadere videatur. Equidem adhuc miser, in maximis meis aerumnis et luctibus, hoc metu adiecto, maneo Thessalonicae suspensus, nec audeo quidquam. 3. Nunc ad ea, quae scripsisti. Tryphonem Caecilium non vidi. Sermonem tuum et Pompeii cognovi ex tuis litteris. Motum in republica non tantum ego impendere video, quantum tu aut vides aut ad me consolandum affers. Tigrae enim neglecto, sublata sunt omnia. Varroni me iubes agere gratias; faciam, item Hypsaeo. Quod suades,

ne longius discedamus, dum acta mensis Maii ad nos perferantur: puto me ita esse facturum; sed ubi, nondum statui. Atque ita perturbato sum animo de Quinto, ut nihil queam statuere. Sed tamen statim te faciam certiozem. 4. Ex epistolarum mearum inconstantia puto te mentis meae motum videre; qui, etsi incredibili et singulari calamitate afflictus sum, tamen non tam est ex miseria, quam ex culpa nostrae recordatione commotus. Cuius enim scelere impulsus ac proditi simus, iam profecto vides: atque utinam iam ante vidisses, neque totum animum tuum mae-rori mecum simul dedisses! Quare, quum me afflic-tum et confectum luctu audies, existimato me stultitiae meae poenam ferre gravius, quam eventum; quod ei crediderim, quem esse nefarium non putarim. Me et meorum malorum memoria, et metus de fratre in scribendo impedit. Tu ista omnia vide et gubernas. Terentia tibi maximas gratias agit. Litterarum exem-plum, quas ad Pompeium scripsi, misi tibi. Dat. iv. Kal. Iun. Thessalonicae.

IX. (Paone, Galicia cons. 695.)

CICERO ATTICO S.

4. Quintus frater quum ex Asia discessisset ante Kal. Mai. et Athenas venisset Idib., valde fuit ei pro-perandum, ne quid absens acciperet calamitatis, si quis forte fuisset, qui contentus nostris malis non esset. Itaque eum malui properare Romam, quam ad me venire; et simul (dicam enim, quod verum est; ex quo magnitudinem miseriarum mearum perspicere possis:) animum inducere non potui, ut aut illum, amantissimum mei, mollissimo animo, tanto in mae-rore aspicerem, aut meas miserias luctu afflictas et

perditam fortunam illi offerrem aut ab illo aspici paterer. Atque etiam illud timebam, quod profecto accidisset, ne a me digredi non posset. Versabatur mihi tempus illud ante oculos, quum ille aut lictores dimitteret aut vi avelleretur ex complexu meo. Huius acerbitalis eventum altera acerbitate non videndi fratris vitavi. In hunc me casum vos, vivendi auctores, impulistis. Itaque mei peccati luo poenas. 2. Quamquam me tuae litterae sustentant: ex quibus, quantum tu ipse speres, facile perspicio. Quae quidem tamen aliquid habebant solatii ante, quam eo venisti a Pompeio: *nunc Hortensium allice et eiusmodi viros*. Obsecro, mi Pomponi, nondum perspicis, quorum opera, quorum insidiis, quorum scelere perierimus? Sed tecum haec coram agemus. Tantum dico, quod scire te puto: nos non inimici, sed invidi perdiderunt. Nunc, si ista sunt, quae speras, sustinebimus nos, et spe, qua iubes, nitemur. Sin, ut mihi videntur, infirma sunt, quod optimo tempore facere non licuit, minus idoneo fiet. 3. Terentia tibi saepe agit gratias. Mihi etiam unum de malis in metu est, fratris miseri negotium; quod, si sciam, cuiusmodi sit, sciam, quid agendum mihi sit. Me etiam nunc illorum beneficiorum et litterarum exspectatio, ut tibi placet, Thessalonicae tenet. Si quid erit novi allatum, sciam, de reliquo quid agendum sit. Tu si, ut scribis, Kal. Iun. Roma profectus es, propediem nos videbis. Litteras, quas ad Pompeium scripsi, tibi misi. Dat. Id. Iun. Thessalonicae.

X. (Pisone, Gabinio cons. 696.)

CICERO ATTICO S.

4. Acta quae essent usque ad viii. Kalend. Iun.,

cognovi ex tuis litteris. Reliqua exspectabam, ut tibi placebat, Thessalonicae: quibus allatis, facilius statuere potero, ubi sim. Nam, si erit caussa, si quid agetur, si spem videro, aut ibidem opperiar aut me ad te conferam: sin, ut tu scribis, ista evanuerint, aliquid aliud videbimus. Omnino adhuc nihil mihi significatis, nisi discordiam istorum; quae tamen inter eos de omnibus potius rebus est, quam de me. Itaque, quid ea mihi prosit, nescio. Sed tamen, quoad me vos sperare vultis, vobis obtemperabo. 2. Nam quod me tam saepe et tam vehementer obiurgas, et animo infirmo esse dicis: quaeso, ecquod tantum malum est, quod in mea calamitate non sit? ecquis umquam tam ex amplo statu, tam in bona caussa, tantis facultatibus ingenii, consilii, gratiae, tantis praesidiis bonorum omnium, concidit? Possum oblivisci, qui fuerim? non sentire, qui sim? quo caream honore? qua gloria? quibus liberis? quibus fortunis? quo fratre? quem ego (ut novum calamitatis genus attendas) quum pluris facerem, quam me ipsum, semperque fecissem, vitavi, ne viderem, ne aut illius luctum squaloremque aspicerem, aut me, quem ille florentissimum reliquerat, perditum illi afflictumque offerrem. Mitto cetera intolerabilia. Etenim fletu impedior. Hic utrum tandem sum accusandus, quod doleo; an, quod commisi, ut haec aut non retinerem, (quod facile fuisset, nisi intra parietes meos de mea pernicie consilia inirentur,) aut certe vivus non amitterem? 3. Haec eo scripsi, ut potius relevares me, quod facis, quam aut castigatione aut obiurgatione dignum putares; eoque ad te minus multa scribo, quod et maerore impedior, et, quod exspectem istinc, magis habeo, quam quod ipse scribam. Quae si erunt

allata, faciam te consilii nostri certiolem. Tu, ut adhuc fecisti, quam plurimis de rebus ad me velim scribas; ut prorsus ne quid ignorem. Dat. xiv. Kal. Quint. Thessalonicae.

XI. (Thessalonicae, Pisone, Gabinio cons. 696.)

CICERO ATTICO S.

1. Me et tuae litterae et quidam boni nuntii, non optimis tamen auctoribus, et expectatio vestrarum litterarum, et quod tibi ita placuerat, adhuc Thessalonicae tenebant. Si accepero litteras, quas exspecto, si spes erit ea, quae rumoribus afferebatur, ad te me conferam; si non erit, faciam te certiolem, quid egerim. 2. Tu me, ut facis, opera, consilio, gratia iuva: consolari iam desine; obiurgare vero noli; quod quum facis, ut ego tuum amorem et dolorem desidero! quem ita affectum mea aerumna esse arbitror, ut te ipsum consolari nemo possit. Quintum fratrem optimum humanissimumque sustenta. Ad me, obsecro te, ut omnia certa perscribas. Dat. iv. Kal. Quint.

XII. (Pisone, Gabinio cons. 696.)

CICERO ATTICO S.

1. Tu quidem sedulo argumentaris, quid sit sperandum, et maxime per senatum idemque caputrogationis proponi scribis, quare in senatu dici nihil liceat; itaque siletur. Hic tu me accusas, quod me afflictem; quum ita sim afflictus, ut nemo umquam; quod tute intelligis. Spem ostendis secundum comitia. Quae ista est, eodem tribuno plebis et inimico consule designato? 2. Percussisti autem me etiam de oratione prolata. Cui vulnere, ut scribis, medere, si

quid potes. Scripsi equidem olim ei iratus, quod ille prior scripserat; sed ita compresseram, ut numquam emanaturum putarem. Quo modo exciderit, nescio. Sed quia numquam accidit, ut cum eo verbo uno concertarem, et quia scripta mihi videtur negligentius, quam ceterae; puto posse probari, non esse meam. Id, si putas me posse sanari, cures velim; sin plane perii, minus laboro. 3. Ego etiam nunc eodem in loco iaceo, sine sermone ullo, sine cogitatione ulla. Licet tibi, ut scribis, significarim, ut ad me venires [Dodona]; tamen intelligo, te re istic prodesse, hic ne verbo quidem levare me posse. Non queo plura scribere: nec est, quod scribam: vestra magis exspecto. Dat. xvi. Kal. Sext. Thessalonicae.

XIII. (Thessalonicae, Pisone, Gabinio coss. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Quod ad te scripseram, me in Epiro futurum: posteaquam extenuari spem nostram et evanescere vidi, mutavi consilium; nec me Thessalonica commovi, ubi esse statueram, quoad aliquid ad me de eo scriberes, quod proximis litteris scripseras, fore, uti secundum comitia aliquid de nobis in senatu ageretur: id tibi Pompeium dixisse. Qua de re, quoniam comitia habita sunt, tuque nihil ad me scribis, proinde habebō, ac si scripsisses nihilesse; neque me temporis non longinqui spe ductum esse, moleste feram. Quem autem motum te videre scripseras, qui nobis utilis fore videretur, eum nuntiant, qui veniunt, nulum fore. In tribunis plebis designatis reliqua spes est: quam si exspectaro, non erit, quod putes me caussae meae ac voluntati meorum defuisse. 2. Quod me saepe accusas, cur hunc meum casum tam gravi-

ter feram, debes ignoscere, quum ita me afflictum videas, ut neminem umquam nec videris nec audieris. Nam quod scribis te audire, me etiam mentis errore ex dolore affici, mihi verò mens ingrata est. Atque utinam tam in periculo fuisset! quum ego iis, quibus meam salutem carissimam esse arbitrabar, inimicissimis crudelissimisque usus sum; qui, ut me paullulum inclinari timore viderunt, sic impulerunt, ut omni suo scelere et perfidia abuterentur ad exitium meum. Nunc, quoniam est Cyzicum nobis eundum, quo rarius ad me litterae perferentur, hoc velim diligentius omnia, quae putaris me scire opus esse, perscribas. Quintum fratrem meum fac diligas; quem ego miser si incolumem relinquo, non me totum perisse arbitror. Dat. Non. Sext.

XIV. (*Proper, Gabinius cons. 696.*)

CICERO ATTICO S.

1. Ex tuis litteris plenus sum exspectatione de Pompeio, quidnam de nobis velit autostendat. Comitia enim credo esse habita: quibus absolutis, scribis illi placuisse agi de nobis. Si tibi stultus esse videor, qui sperem, facio tuo iussu; etsi scio te me iis epistolis potius et meas spes solitum esse remorari. Nunc velim, mihi plane perscribas, quid videas. Scio nos nostris multis peccatis in hanc aerumnam incidisse. Ea si qui casus aliqua ex parte correxerint; minus moleste feremus nos vixisse, et adhuc vivere.

2. Ego, propter viae celebritatem et quotidianam exspectationem rerum novarum non commovi me adhuc Thessalonica. Sed iam extrudimur, non a Plancio, (nam is quidem retinet,) verum ab ipso loco, minime appposito ad tolerandam in tanto luctu calami-

tatem. In Epirum ideo, ut scripseram, non veni, quod subito mihi universi nuntii venerant et litterae, quare nihil esset necesse quam proxime Italiam esse. Hinc, si aliquid a comitiis audierimus, nos in Asiam convertemus: neque adhuc stabat, quo potissimum; sed scies. Dat. xii. Kal. Sext. Thessalonicae.

XV. (Thessalonicae, Pisonne, Gabinio cons. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Accepi Id. Sext. quattuor epistolas a te missas; unam, qua me obiurgas, ut sim firmior; alteram, qua Crassi libertum aistibi de mea sollicitudine macieque narrasse; tertiam, qua demonstras acta in senatu; quartam de eo, quod a Varrone scribis tibi esse confirmatum de voluntate Pompeii. 2. Ad primam tibi hoc scribo, me ita dolere, ut non modo a mente non deserar, sed id ipsum doleam, me, tam firma mente ubi utar, et quibuscum, non habere. Nam si tu me uno non sine maerore cares, quid me censes, qui et te et omnibus? et si tu incolumis me requiris, ecquo modo a me ipsam incolumitatem desiderari putas? Nolo commemorare, quibus rebus sim spoliatus, non solum quia non ignoras, sed etiam ne scindam ipse dolorem meum. Hoc confirmo, neque tantis bonis esse privatum quemquam, neque in tantas misérias incidisse. Dies autem non modo non levat luctum hunc, sed etiam auget. Nam ceteri dolores mitigantur vetustate, hic non potest non et sensu praesentis miseriae et recordatione praeteritae vitae quotidie augeri. Desidero enim non mea solum neque meos, sed me ipsum. Quid enim sum? Sed non faciam, ut aut tuum animum angam querelis aut meis vulneribus saepius manus afferam. Nam

quod purgas eos, quos ego mihi scripsi invidisse, et in eis Catonem; ego vero tantum illum puto ab isto scelere abfuisse, ut maxime doleam, plus apud me simulationem aliorum, quam istius fidem, valuisse. Ceteri, quos purgas, debent mihi purgati esse, tibi si sunt. 3. Sed haec sero agimus. Crassi libertum nihil puto sincere locutum. In senatu rem probe scribis actam. Sed quid Curio? An illam orationem non legit? quae unde sit prolata, nescio. Sed Axius, eiusdem diei scribens ad me acta, non ita laudat Curionem. At potest ille aliquid praetermittere: tu, nisi quod erat, profecto non scripsisti. Varronis sermo facit expectationem Caesaris; atque utinam ipse Varro incumbat in causam! quod profecto quum sua sponte, tum te instante faciet. 4. Ego, si me aliquando vestri et patriae compotem fortuna fecerit, certe efficiam, ut maxime laetere unus ex omnibus amicis; meaque officia et studia, quae parum antea luxerunt, (fatendum est enim,) sic exsequar, ut me aequae tibi, ac fratri, et liberis nostris, restitutum putes. Si quid in te peccavi, ac potius quoniam peccavi, ignosce. In me enim ipsum peccavi vehementius. Neque haec eo scribo, quo te non meo casu maximo dolore esse affectum sciam; sed profecto, si, quantum me amas et amasti, tantum amare deberes ac debuisses, numquam esses passus, me, quo tu abundabas, egere consilio; nec esses passus mihi persuaderi, utile nobis esse, legem de collegiis perferri. Sed tu tantum lacrimas praebuisti dolori meo, quod erat amoris, tamquam ipse ego: quod meritis meis perfectum esse potuit, ut dies et noctes, quid mihi faciendum esset, cogitares, id abs te, meo, non tuo scelere praetermissum est. Quod si non mo-

do tu, sed quisquam fuisset, qui me, Pompeii minus liberali responso perterritum, a turpissimo consilio revocaret, quod unus tu facere maxime potuisti: aut occubuissem honeste, aut victores hodie viveremus. Hic mihi ignosces. Me enim ipsum multo magis accuso; deinde te, quasi me alterum; et simul meae culpa socium quaero: ac si restitutor, etiam videbimur deliquisse, abs teque certe, quoniam nullo nostro, tuo ipsius beneficio diligemur. 5. Quod te cum Culeone scribis de privilegio locutum, est aliquid; sed multo est melius abrogari. Si enim nemo impediet, quid est firmitus? Sin erit, qui ferri non sinat; idem senatus consulto intercedet. Nec quidquam aliud opus est, abrogari. Nam prior lex nos nihil laedebat. Quam si, ut est promulgata, laudare voluissemus, aut, ut erat negligenda, negligere; nocere omnino nobis non potuisset. Hic mihi primum non modo consilium defuit, sed etiam obfuit. Caeci, caeci, inquam, fuimus, in vestitu mutando, in populo rogando. Quod, nisi nominatim mecum agi coeptum esset, fieri perniciosum fuit. Sed pergo praeterita. Verumtamen ob hanc causam, ut, si quid age[re]tur, legem illam, in qua popularia multa sunt, ne tangatis. 6. Verum est stultum, me praecipere, quid agatis, aut quo modo. Utinam modo agatur aliquid! In quo ipso multa occultant tuae litterae; credo, ne vehementius desperatione perturber. Quid enim vides agi posse, aut quo modo? Per senatumne? Ast tute perscripsisti ad me, quoddam caput legis Clodium in curiae poste fixisse, ne referri neve dici liceret. Quo modo igitur Domitius se dixit relaturum? Quo modo autem, iis, quos tu scribis, et de re dicentibus, et, ut referretur,ulantibus, Clodius tacuit? Ac, si per populum,

poteritne, nisi de omnium tribunorum plebis sententia? Quid de bonis? quid de domo? Poteritne restitui? Aut, si non poterit, egomet quo modo potero? Haec nisi vides expediri, quam in spem me vocas? Sin autem spei nihil est, quae est mihi vita? Itaque exspecto Thessalonicae acta Kal. Sext., ex quibus statuam, in tuosne agros confugiam, ut neque videam homines, quos nolim, et te, ut scribis, videam, et propius sim, si quid agatur; (idque intellexi quum tibi, tum Quinto fratri placere:) an abeam Cyzicum.

7. Nunc, Pomponi, quoniam nihil impertisti tuae prudentiae ad salutem meam, quod aut in me ipso satis esse consilii decreras, aut te nihil plus mihi debere, quam ut praestò esses; quoniamque ego proditus, inductus, coniectus in fraudem, omnia mea praesidia neglexi; totam Italiam, erectam ad me defendendum, destitui et reliqui; me, meos meis tradidi inimicis, inspectante et tacente te; qui si non plus ingenio valebas, quam ego, certe timebas minus: si potes, erige afflictos, et in eo nos iuva; sin omnia sunt obstructa, id ipsum fac ut sciamus, et nos aliquando aut obiurgare aut comiter consolari desine. Ego si tuam fidem accusarem; non me potissimum tuis tectis crederem: meam amentiam accuso, quod a te tantum amari, quantum ego vellem, putavi: quod si fuisset, fidem eandem, curam maiorem adhibuisses; me certe ad exitium praecipitantem retinuisses; istos labores, quos nunc in naufragiis nostris suscipis, non subisses.

8. Quare fac, ut omnia ad me perspecta et explorata perscribas, meque, ut facis, velis esse aliquem; quoniam, qui fui, et qui esse potui, iam esse non possum; et ut his litteris non te, sed me ipsum a me esse accusatum putes. Si qui erunt, quibus pu-

tes opus esse meo nomine litteras dari, velim conscribas, curesque dandas. Dat. xiv. Kal. Sept.

XVI. (Thessalonicæ, Pisone, Gahinio cont. 696.)

CICERO ATTICO S.

Totum iter mihi incertum facit expectatio litterarum vestrarum, Kal. Sext. datarum, non aliud aliquid. Si spes erit, Epirum; sin minus, Cyzicum, aut aliud quid sequemur. Tuæ quidem litteræ, quo sæpius a me leguntur, hoc spem faciunt mihi minorem, quod quum lætæ sunt, tum id, quod attulerunt ad spem, infirmant; ut facile appareat te et consolationi servire et veritati. Idque te rogo plane, ut ad me, quæ scis, ut erunt, quæ putabis, ita scribas, ut putabis. Dat. xii. Kal. Sept.

XVII. (Thessalonicæ, Pisone, Gahinio cont. 696.)

CICERO ATTICO S.

1. De Quinto fratre nuntii nobis tristes, nec varii venerant ex ante diem Non. Iun. usque ad prid. Kal. Sept. Eo autem die Livineius, M. Reguli libertus, ad me a Regulo missus venit. Is, omnino mentionem nullam factam esse, nuntiavit; sed fuisse tamen sermonem de C. Clodii filio: isque mihi tum a fratre litteras attulit. Sed postridie Sestii pueri venerunt, qui a te litteras attulerunt, non tam exploratas a timore, quam sermo Livineii fuerat. Sane sum in meo infinito maerore sollicitus, et eo magis, quod Appii quaestio est. 2. Cetera, quæ ad me eisdem litteris scribis de nostra spe, intelligo esse languidiora, quam alii ostendunt. Ego autem, quoniam non longe ab eo tempore absumus, in quo res diiudicabitur, aut ad te conferam me, aut etiam nunc circum hæc loca com-

morabor. 3. Scribit ad me frater, omnia sua per te unum sustineri. Quid te aut hortet, quod facis? aut agam gratias, quod non expectas? Tantum velim, fortuna det nobis potestatem, ut incolumes amore nostro perfruamur. Tuas litteras semper maxime expecto: in quibus cave vereri, ne aut diligentia tua mihi molesta aut veritas acerba sit. Dat. prid. Non. Septemb.

XVIII. (Thessalonicae, Pisone, Gabinio cons. 696.)

CICERO ATTICO S.

4. Expectationem nobis non parvam attuleras, quum scripseras, Varronem tibi pro amicitia confirmasse, causam nostram Pompeium certe suscepturum, et, simul a Caesare ei litterae, quas expectaret, remissae essent, auctorem etiam daturum. Utrum id nihil fuit, an adversatae sunt Caesaris litterae? an est aliquid in spe? Etiam illud scripseras, eundem, secundum comitia, dixisse. 2. Fac (si vides, quantis in malis iaceam, et si putas esse humanitatis tuae) me fac de tota causa nostra certiore. Nam Quintus frater, homo mirus, qui me tam valde amat, omnia mittit spei plena, metuens, credo, defectionem animi mei. Tuae autem litterae sunt variae: neque enim me desperare vis, nec temere sperare. Fac, obsecro te, ut omnia, quae perspicui a te possunt, sciamus.

XIX. (Thessalonicae, Pisone, Gabinio cons. 696.)

CICERO ATTICO S.

4. Quoad eiusmodi mihi litterae a vobis afferebantur, ut aliquid ex iis esset expectandum, spe et cupiditate Thessalonicae retentus sum: posteaquam omnis actio huius anni confecta nobis videbatur, in

Asiam ire nolui, quod et celebritas mihi odio est, et, si fieret aliquid a novis magistratibus, abesse longe nolebam. Itaque in Epirum ad te statui me conferre, non quo mea interesset loci natura, qui lucem omnino fugerem; sed et ad salutem libentissime ex tuo portu proficiscar, et, si ea praecisa erit, nusquam facilius hanc miserrimam vitam vel sustentabo, vel, quod multo est melius, abiecero. Ero cum paucis; multitudinem dimittam. 2. Me tuae litterae numquam in tantam spem adduxerunt, in * quantam aliorum. Attamen mea spes etiam tenuior semper fuit, quam tuae litterae. Sed tamen, quoniam coeptum est agi*, quoquo modo coeptum est, et quacumque de causa, non deseram neque optimi atque unici fratris miseras ac luctuosas preces, nec Sextii ceterorumque promissa, nec spem aerumnosissimae mulieris Terentiae, nec miserrimae mulieris Tulliulae obsecrationem et fideles litteras tuas. Mihi Epirus aut iter ad salutem dabit, aut, quod scripsi supra. 3. Te oro et obsecro, T. Pomponi, si me omnibus amplissimis, carissimis, iucundissimisque rebus perfidia hominum spoliatum, si me a meis consiliariis proditum et proiectum vides; si intelligis me coactum, ut ipse me et meos perderem; ut me tua misericordia iuves, et Quintum fratrem, qui potest esse salvus, sustentes; Terentiam liberosque meos tueare; me, si putas te istic visurum, exspectes; si minus, invisas, si potes, mihiq; ex agro tuo tantum assignes, quantum meo corpore occupari potest; et pueros ad me cum litteris quamprimum et quam saepissime mittas. Dat. xvi. Kal. Octob.

XX. (Pisone, Galinio con. 696.)

CICERO S. D. Q. CAECILIO Q. F. POMPO-
NIANO ATTICO.

1. Quod quidem ita esse, et avunculum tuum functum esse officio, vehementissime probo; gaudere me tum dicam, si mihi hoc verbo licebit uti. Me miserum! quam omnia essent ex sententia, si nobis animus, si consilium, si fides eorum, quibus credidimus, non defuisset! quae colligere nolo, ne augeam maerorem. Sed tibi venire in mentem certoscio, quae vita esset nostra, quae suavitas, quae dignitas. Ad quae recuperanda, per fortunas! incumbere, ut facis, diemque natalem reditus mei, cura, ut in tuis aedibus amoenissimis agam tecum et cum meis. Ego huic spei et exspectationi, quae nobis proponitur, maxime tamen volui praestolari apud te in Epiro; sed ita ad me scribitur, ut putem esse commodius, nos eisdem in locis esse. 2. De domo et Curionis oratione, ut scribis, ita est. In universa salute, si ea modo nobis restitueretur, inerunt omnia; ex quibus nihil malo, quam domum. Sed tibi nihil mando nominatim: totum me tuo amoris fideique commendo. Quod te, in tanta hereditate, ab omni occupatione expedisti, valde mihi gratum est. Quod facultates tuas ad meam salutem polliceris, ut omnibus rebus a te praeter ceteros iuver, id quantum sit praesidium, video, intelligoque, te multas partes meae salutis et suscipere et posse sustinere neque, ut ita facias, rogandum esse. 3. Quod me vetas quidquam suspicari accidisse ad animum tuum, quod secus a me erga te commissum aut praetermissum videretur, geram tibi morem, et liberabor ista cura; tibi tamen eo plus debeo, quo tua in me humanitas fuerit excelsior, quam in te mea.

Velim, quid videas, quid intelligas, quid agatur, ad me scribas; tuosque omnes ad nostram salutem adhortere. Rogatio Sextii neque dignitatis satis habet, nec cautionis. Nam et nominatim ferre oportet, et de bonis diligentius scribi; et id animadvertas velim. Dat. iv. Non. Octob. Thessalonicae.

XXI. (Thessalonicae, Pisone, Gabinio corr. 696.)

CICERO ATTICO S.

Triginta dies erant ipsi, quum has dabam litteras, per quos nullas a vobis acceperam. Mihi autem erat in animo, iam, ut antea ad te scripsi, ire in Epirum, et ibi omnem casum potissimum expectare. Te oro, ut, si quid erit, quod perspicias, quamcumque in partem, quam planissime ad me scribas, et meo nomine, ut scribis, litteras, quibus putabis opus esse, ut des. Dat. v. Kal. Novemb.

XXII. (Partim Thessalonicae, partim Dyrrhachii, Pisone, Gabinio corr. 696.)

CICERO ATTICO S.

1. Etsi diligenter ad me Quintus frater et Piso, quae essent acta, scripserant; tamen vellem, tua te occupatio non impedisset, quo minus, ut consuesti, ad me, quid ageretur et quid intelligeres, perscriberes. Me adhuc Plancius liberalitate sua retinet, iam aliquoties conatum ire in Epirum. Spes homini est iniecta, non eadem, quae mihi, posse nos una decedere: quam rem sibi magno honori sperat fore. Sed iam, quum adventare milites dicuntur, faciendum nobis erit, ut ab eo discedamus. Quod quum faciemus, ad te statim mittemus; ut scias, ubi simus.
2. Lentulus suo in nos officio, quod et re, et promis-

sis et litteris declarat, spem nobis nonnullam affert Pompeii voluntatis. Saepe enim tu ad me scripsisti, eum totum esse in illius potestate. De Metello, scripsit ad me frater, quantum sperarit, perfectum esse per te. 3. Mi Pomponi, pugna, ut tecum et cum meis mihi liceat vivere, et scribe ad me omnia. Premor quum luctu et * desiderio meorum omnium, tum eorum, qui mihi me cariores semper fuerunt. Cura, ut valeas.

4. Ego, quod, per Thessaliam si irem in Epirum, per diu nihil eram auditurus, et quod mei studiosos habeo Dyrrhachinos, ad eos perrexi, quum illa superiora Thessalonicae scripsissem. Inde quum ad te me convertam, faciam ut scias. Tuque ad me velim omnia quam diligentissime, cuiusmodi sunt, scribas. Ego iam aut rem, aut ne spem quidem exspecto. Dat. vi. Decemb. Dyrrhachii.

XXIII. (Dyrrhachii, Pisone, Gabinio cons. 696.)

CICERO ATTICO S.

4. A. d. v. Kal. Decemb. tres epistolas a te accepi; unam datam a. d. viii. Kal. Novemb., in qua me hortaris, ut forti animo mensem Ianuarium exspectem; eaque, quae ad spem putas pertinere, de Lentuli studio, de Metelli voluntate, de tota Pompeii ratione perscribis. In altera epistola; praeter consuetudinem tuam, diem non ascribis: sed satis significas tempus. Lege enim ab octo tribunis plebis promulgata, scribis te eas litteras eo ipso die dedisse, id est, a. d. iv. Kal. Novemb., et, quid putes utilitatis eam promulgationem attulisse, scribis. In quo si iam haec nostra salus cum hac lege desperata erit, velim pro tuo in me amore hanc inanem meam diligen-

tiam miserabilem potius, quam ineptam, putes: sin est aliquid spei, des operam, ut maiore diligentia posthac a novis magistratibus defendamur. 2. Nam ea veterum tribunorum plebis rogatio tria capita habuit; unum de reditu meo, scriptum incaute. Nihil enim restituitur praeter civitatem et ordinem: quod mihi pro meo casu satis est; sed, quae cavenda fuerint, et quo modo, te non fugit. Alterum caput est tralatitium de impunitate, si quid contra alias leges eius legis ergo factum sit. Tertium caput, mi Pomponi, quo consilio, et a quo sit inculcatum, vide. Scis enim Clodium sanxisse, ut vix aut ut omnino non posset nec per senatum nec per populum infirmari sua lex. Sed vides numquam esse observatas sanctiones earum legum, quae abrogarentur. Nam si id esset, nulla fere abrogari posset: (neque enim ulla est, quae non ipsa sese piat difficultate abrogationis:) sed, quum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, quo non eam abrogari oporteat. 3. Hoc quum et re vera ita sit, et quum semper ita habitum observatumque sit; octo nostri tribuni plebis caput posuerunt hoc: SI QUID IN HAC ROGATIONE SCRIPTUM EST, QUOD PER LEGES PLEBISVE SCITA [HOC EST, QUOD PER LEGEM CLODIAM] PROMULGARE, ABROGARE, DEROGARE, OBROGARE S. F. SUA NON LICEAT, NON LICUERIT; QUODVE EI, QUI PROMULGAVIT, ABROGAVIT, DEROGAVIT, OBROGAVIT, OB EAM REM FOENAE MULCTAEVE SIT E(IUS) N(AC) L(EGE) N(IIIL) R(OGATUM). 4. Atque hoc in illis tribunis plebis non laedebat. Legem enim collegae sui non tenebantur. Quo maior est suspicio malitiae alicuius; quum id, quod ad ipsos nihil pertinebat, erat autem contra me, scripserunt: ut novi tribuni plebis, si essent timidiore, multo magis sibi

eo capite utendum putarent. Neque id a Clodio praetermissum est. Dixit enim in concione a. d. iiii. Non. Nov., hoc capite designatis tribunis plebis praescriptum esse, quid liceret: tamen, in lege nulla esse eiusmodi caput, te non fallit. Quod si opus esset, omnes in abrogando uterentur. Ut Ninnium aut ceteros fugerit, investiges velim: et, quis attulerit; et, quare octo tribuni plebis ad senatum de me referre non dubitarint; sive, quod observandum illud caput non putabant, iidem in abrogando tam cauti fuerint, ut id metuerent, soluti quum essent; quod ne iis quidem, qui lege tenentur, est curandum. Id caput sane nolim novos tribunos plebis ferre: sed perferant modo quod libet: uno capite, quo revocabor, (modo res conficiatur,) ero contentus. Iam dudum pudet, tam multa scribere. Vereor enim, ne, re iam desperata, legas; ut haec mea diligentia miserabilis tibi, aliis irridenda videatur. Sed si est aliquid in spe, vide legem, quam T. Fadio scripsit Visellius: ea mihi perplacet. Nam Sextii nostri, quam tu tibi probari scribis, mihi non placet. 5. Tertia est epistola prid. Id. Novemb. data: in qua exponis prudenter et diligenter, quae sint, quae rem distinere videantur; de Crasso, de Pompeio, de ceteris. Quare oro te, ut, si qua spes erit, posse studiis bonorum, auctoritate, multitudine comparata rem confici, des operam, ut uno impetu perfringatur; in eam rem incumbas ceterosque excites. Sin, ut ego perspicio quum tua coniectura, tum etiam mea, spei nihil est; oro obtestorque te, ut Quintum fratrem ames, quem ego miserum misere perdidisti; neve quid eum patiare gravius consulere de se, quam expediat sororis tuae filio. Meum Ciceronem, cui nihil misello relinquo, praeter invidiam et igno-

miniam nominis mei, tuere, quoad poteris; Terentiam, unam omnium aerumnosissimam, sustentem tuis officiis. Ego in Epirum proficiscar, quum primorum dierum nuntios excepero. Tu ad me, velim, proximis litteris, ut se initia dederint, perscribas. Dat. prid. Kal. Decemb.

XXIV. (Dyrrhachii, Pisone, Gabinio cons. 696.)

CICERO ATTICO S.

1. Antea, quum ad me scripsissetis, vestro consensu consulum provincias ornatas esse, etsi verebar, quorsum id casurum esset, tamen sperabam, vos aliquid aliquando vidisse prudentius: posteaquam mihi et dictum est et scriptum, vehementer consilium vestrum reprehendi, sum graviter commotus; quod illa ipsa spes exigua, quae erat, videtur esse sublata. Nam si tribuni plebis nobis succensent, quae potest spes esse? Ac videntur iure succensere, quum et expertes consilii fuerint, qui causam nostram susceperant, et nostra concessione omnem vim sui iuris amiserint; praesertim quum ita dicant, se nostra causa voluisse suam potestatem esse de consulibus ornandis, non ut eos impedirent, sed ut ad nostram causam adiungerent. Nunc, si consules a nobis alieniores esse velint, posse id libere facere; sin velint nostra causa, nihil posse se invitis. Nam quod scribis, ni ita vobis placuisset, illos hoc idem per populum assecuturos fuisse; invitis tribunis plebis fieri nullo modo potuit. Ita vereor, ne et studia tribunorum amiserimus, et, si studia maneant, vinculum illud adiungendorum consulum amissum sit. 2. Accedit aliud non parvum incommodum, quod gravis illa opinio, ut quidem ad nos perferebatur, senatum nihil decernere ante, quam

de nobis actum esset, amissa est, praesertim in ea causa, quae non modo necessaria non fuit, sed etiam inusitata ac nova. Neque enim umquam arbitror ornatas esse provincias designatorum: ut, quum in hoc illa constantia, qua erat mea causa suscepta, immutata sit, nihil iam possit non decerni. Iis, ad quos relatum est, amicis placuisse, non mirum. Erat enim difficile reperire, qui contra tanta commoda duorum consulum palam sententiam diceret. Fuit omnino difficile non obsequi vel amicissimo homini, Lentulo, vel Metello, qui similitatem humanissime deponeret. Sed vereor, ne, hos quum tamen tenere potuerimus, tribunos plebis amiserimus. Haec res quemadmodum ceciderit, et tota res quo loco sit, velim ad me scribas, et ita, ut instituisti. Nam ista veritas, etiamsi iucunda non est, mihi tamen grata est. Dat. iv. Id. Decembr.

XXV. (Dyrrhachii, Pisone, Gabinio cons. 696.)

CICERO ATTICO S.

Post tuum a me discessum litterae mihi Roma allatae sunt, ex quibus perspicio nobis in hac calamitate tabescendum esse: neque enim, (sed bonam in partem accipies,) si ulla spes salutis nostrae subesset, tu pro tuo amore in me hoc tempore discessisses. Sed ne ingrati, aut ne omnia velle nobiscum una interire videamur, hoc omitto. Illud abs te peto, des operam, id quod mihi affirmasti, ut te ante Kal. Ian., ubicumque erimus, sistas.

XXVI. (Dyrrhachii, Pisone, Gabinio cons. 696.)

CICERO ATTICO S.

Litterae mihi a Quinto fratre cum senatus consul-

to, quod de me est factum, allatae sunt. Mihi in animo est, legum lationem expectare, et si obtrectabitur, utar auctoritate senatus, et potius vita, quam patria, carebo. Tu, quaeso, festina ad nos venire.

XXVII. (*Dyrhachii, Pisone, Gabiolo* cons. 696.)

CICERO ATTICO S.

Ex tuis litteris et ex re ipsa nos funditus perisse video. Te oro, ut, quibus in rebus mei tui indigebunt, nostris miseriis ne desis. Ego te, ut scribis, cito videbo.

93.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER QUARTUS.

ARG. Hoc libro quattuor annorum continentur epistolae, quarum tres primae, P. Lentulo Spinthere, Q. Metello Nepote cons. (697.) scriptae sunt de reditu Ciceronis, prid. Non. Septembris, quodvigesimo post fugam mense reversi: Quomodo area domus illius, pontificum sententiis liberata fuerit; domus ac villa publica pecunia restituta; et quum in reditu eius summa annonae caritas esset, SC. in sententiam illius factum est, quo Cn. Pompeio rei frumentariae per quinquennium cura dabatur, cum eodem im-

perio, quod is bello piratico habuisset; item, ut T. Annius Milo saepe cum Clodio, aedilitatis candidato, manu armisque dimicaverit, ne eius comitia haberentur. In proximis epistolis, quae Cn. Lentulo Marcellino et L. Philippo coss. scriptae sunt, nihil est historia dignum, nisi de inita apud Caesarem gratia V. cf. XVIII. de Arpinatium in Q. fratrem iris VII. qui etiam foro per vim pulsus sit, servo illius, qui lucernam praeferebat, interfecto VIII. b. Litterae Cn. Pompeio II. M. Crasso II. ex interregno creatis coss. (699.) scriptae reditum Ptolemaei in regnum strictim attingunt X.: turpemque, dirarum obnuntiatione neglecta, Crassi profectionem in Syriam provinciam XIII. Denique litterae, App. Claudio et L. Domitio coss. (700.) datae XIV. etc. candidatorum ambitum et contentionem habent; quae tanta fuit, ut M. Messalla et Cn. Domitius ex interregno, septimo huius anni mense consules renuntiati vix denique fuerint: idque Q. Pompeio Rufo tribuno pl. qui intercessionibus comitia tollebat, in carcerem coniecto ex SC. ceterisque, si quis impedire conaretur, deterritis XVI. Significant etiam de A. Gabinii reditu nocturnoque in Urbem ingressu, de omnium hominum odio adversus illum: de accusatione, quod contra senatus populique iudicium Ptolemaeum in regnum reduxisset XVI. porro de belli Britannici exitu ibid. de Sufenate et Catone absolutis XV. Praeterea de rebus privatis et de litteris agit Cicero, ut de suo in Pompeianum itinere et de colloquio cum Pompeio habito IX. de legatione a Pompeio sibi oblata XVIII. de suo ad Reatinos XV. de Attici in Asiam XV. XVII. de Q. fratris in Britannos itinere XV. de Caesaris in se amore XVI. de litterarum studiis in Cumano agitatiss. X. de praestantissima opera librariorum Attici IV. b. VIII. a. de libris suis *de Oratore* confectis XIII. de Varrone libris *de Rep.* non includendo XVI. et de Hortensianis non perscribendis VI. Inter proxime superioris libri epistolas atque huius menses octo fluxerunt: ex Kalendis Ian. ad Nonas Sept.

I. (Romae, Lentulo, Metello cons. 697.)

CICERO ATTICO S.

1. Quum primum Romam veni, fuitque, cui recte ad te litteras darem, nihil prius faciendum mihi putavi, quam ut tibi absenti de reditu nostro gratularer. Cognoram enim, (ut vere scribam,) te in consiliis mihi dandis nec fortiozem, nec prudentiozem, quam me ipsum, nec etiam pro praeterita mea in te observantia nimium in custodia salutis meae diligentem, eundemque te, qui primis temporibus erroris nostri, aut potius furoris, particeps et falsi timoris socius fuisses, acerbissime discidium nostrum tulisse plurimumque operae, studii, diligentiae, laboris ad conficiendum reditum meum contulisse. 2. Itaque hoc tibi verè affirmo, in maxima laetitia et exoptatissima gratulatione unum ad cumulandum gaudium conspectum aut potius complexum mihi tuum defuisse; quem semel nactus numquam dimisero: ac, nisi etiam praetermissos fructus tuae suavitatis praeteriti temporis omnes exegero, profecto hac restitutione fortunae me ipse non satis dignum iudicabo. 3. Nos adhuc in nostro statu, quod difficillime recuperari posse arbitrati sumus, splendorem nostrum illum forensem et in senatu auctoritatem et apud viros bonos gratiam, magis, quam optaramus, consecuti sumus. In re autem familiari, quae quemadmodum fracta, dissipata, direpta sit, non ignoras, valde laboramus, tuarumque non tam facultatum, quae ego nostras esse iudico, quam consiliorum ad colligendas et constituendas reliquias nostras indigemus. 4. Nunc, etsi omnia aut scripta esse a tuis arbitror aut etiam nuntiis ac rumore perlata, tamen ea scribam brevi, quae te puto potissimum ex meis litte-

ris velle cognoscere. Pridie Nonas Sext. Dyrrhachio sum profectus, ipso illo die, quo lex est lata de nobis. Brundisium veni Nonis Sext. Ibi mihi Tulliola mea fuit praesto, natali suo ipso die, qui casu idem natalis erat et Brundisinae coloniae et tuae vicinae Salutis: quae res, animadversa a multitudine, summa Brundisiorum gratulatione celebrata est. Ante diem vi. Id. Sext. cognovi, quum Brundisii essem, litteris Quinti fratris, mirifico studio omnium aetatum atque ordinum, incredibili concursu Italiae, legem comitiis centuriatis esse perlatam. Inde, a Brundisinis honestissimis ornatus, iter ita feci, ut undique ad me cum gratulatione legati convenerint. 5. Ad Urbem ita veni, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obviam non venerit, praeter eos inimicos, quibus id ipsum non liceret aut dissimulare aut negare. Quum venissem ad portam Capenam, gradus templorum ab infima plebe completi erant: a qua plausu maximo quum esset mihi gratulatio significata, similis et frequentia et plausus me usque ad Capitolium celebravit: in foroque et in ipso Capitolio miranda multitudo fuit. Postridie in senatu, qui fuit dies Non. Septemb., senatui gratias egimus. 6. Eo biduo quum esset annonae summa caritas, et homines ad theatrum primo, deinde ad senatum concurrissent, impulsu Clodii, mea opera frumenti inopiam esse clamarent, quum per eos dies senatus de annona haberetur, et ad eius procurationem sermone non solum plebis, verum etiam bonorum Pompeius vocaretur, idque ipse cuperet, multitudoque a me nominatim, ut id decernerem, postularet: feci, et accurate sententiam dixi, quum abessent consulares, quod tuto se negarent posse sententiam dicere, praeter Messallam et Afra-

nium. Factum est senatus consultum in meam sententiam, ut cum Pompeio ageretur, ut eam rem susci- peret lexque ferretur. Quo senatus consulto recitato, quum continuo — more hoc insulso et novo — plau- sum meo nomine recitando dedisset; habui concio- nem: omnes magistratus praesentes praeter unum praetorem et duos tribunos plebis dederunt. 7. Po- stridie senatus frequens et omnes consulares nihil Pompeio postulanti negarunt. Ille legatos quindecim quum postularet, me principem nominavit et ad omnia me alterum se fore dixit. Legem consules conscripserunt, qua Pompeio per quinquennium omnis pote- stas rei frumentariae toto orbe terrarum daretur: alte- ram Messius, qui omnis pecuniae dat potestatem, et adiungit classem et exercitum, et maius imperium in provinciis, quam sit eorum, qui eas obtineant. Illa nostra lex consularis nunc modesta videtur; haec Mes- sii non ferenda. Pompeius illam velle se dicit, fami- liares hanc. Consulares, duce Favonio, fremunt; nos tacemus, et eo magis, quod de domo nostra nihil ad- huc pontifices responderunt. Qui si sustulerint reli- gionem, aream praeclaram habebimus, superficiem consules ex senatus consulto aestimabunt: sin aliter, demolientur; suo nomine locabunt: rem totam aesti- mabunt. Ita sunt res nostrae; ut in secundis, fluxae; ut in adversis, bonae. In re familiari valde sumus, ut scis, perturbati. Praeterea sunt quaedam dome- stica, quae litteris non committo. Quintum fratrem, insigni pietate, virtute, fide praeditum, sic amo, ut debeo. Te exspecto; et oro, ut matures venire, eoque animo venias, ut me tuo consilio egere non sinas. Al- terius vitae quoddam initium ordimur. Iam quidam, qui nos absentes defenderunt, incipiunt praesentibus

occulte irasci, aperte invidere. Vehementer te requirimus.

II. (Romae, Lentulo, Metello cons. 697.)

CICERO ATTICO S.

1. Si forte rarius tibi a me, quam a ceteris, litterae redduntur, peto a te, ut id non modo negligentiae meae, sed ne occupationi quidem tribuas: quae etsi summa est, tamen nulla esse potest tanta, ut interrumpat iter amoris nostri et officii mei. Nam ut veni Romam, iterum nunc sum certior factus, esse, cui darem litteras: itaque has alteras dedi. Prioribus tibi declaravi, adventus noster qualis fuisset, et quis esset status, atque omnes res nostrae quemadmodum essent, ut in secundis, fluxae, ut in adversis, bonae. 2. Post illas datas litteras secuta est summa contentio de domo. Diximus apud pontifices pridie Kal. Octobres. Acta res est accurate a nobis, et, si umquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam, si umquam alias fuimus, tum profecto dolor et magnitudo vim quamdam nobis dicendi dedit. Itaque oratio iuventuti nostrae deberi non potest; quam tibi, etiamsi non desideras, tamen mittam cito. 3. Quum pontifices decreissent, ita, si NEQUE POPULI IUSSU NEQUE PLEBIS SCITU IS, QUI SE DEDICASSE DICERET, NOMINATIM EI REI PRAEFECTUS ESSET, NEQUE POPULI IUSSU AUT PLEBIS SCITU ID FACERE IUSSUS ESSET, VIDERI, POSSE SINE RELIGIONE EAM PARTEM ARCAE MI RESTITUI; mihi facta statim est gratulatio: — nemo enim dubitabat, quin domus nobis esset adiudicata. — Tum subito ille in concionem ascendit, quam Appius ei dedit. Nuntiat iam populo, pontifices secundum se decrevisse; me autem vi conari in possessionem venire. Hor-

tatur, ut se et Appium sequantur et suam Libertatem ut defendant. Hic quum etiam illi infimi partim admirarentur, partim irriderent hominis amentiam; ego statueram illuc non accedere, nisi quum consules ex senatus consulto porticum Catuli restituendam locassent. 4. Kal. Octob. habetur senatus frequens. Adhibentur omnes pontifices, qui erant senatores. A quibus Marcellinus, qui erat cupidissimus mei, sententiam primus rogatus, quaesivit, quid essent in decernendo secuti. Tum M. Lucullus de omnium collegarum sententia respondit, religionis iudices pontifices fuisse, legis senatum: se et collegas suos de religione statuuisse, in senatu de lege statuturos. Quisque horum, loco sententiam rogatus, multa secundum causam nostram disputavit. Quum ad Clodium ventum est, cupiit diem consumere, neque ei finis est factus: sed tamen, quum horas tris fere dixisset, odio et strepitu senatus coactus est aliquando perorare. Quum fieret senatus consultum in sententiam Marcellini, omnibus praeter unum assentientibus, Serranus intercessit. De intercessione statim ambo consules referre coeperunt. Quum sententiae gravissimae dicerentur: senatui placere, mihi domum restitui, porticum Catuli locari, auctoritatem ordinis ab omnibus magistratibus defendi; si quae vis esset facta, senatum existimaturum, eius opera factum esse, qui senatus consulto intercessisset: Serranus pertimuit et Cornicinus ad suam veterem fabulam rediit: abiecta toga, se ad generi pedes abiecit. Ille noctem sibi postulavit: non concedebant. Reminiscebantur enim Kal. Ianuar. Vix tamen de mea voluntate concessum est. 5. Postridie senatus consultum factum est id, quod ad te misi. Deinde consules porticum Catuli restituen-

dam locarunt: illam porticum redemptores statim sunt demoliti libentissimis omnibus. Nobis superficiem aedium consules de consilii sententia aestimarunt H-S vicies; cetera valde illiberaliter: Tusculanam villam quingentis millibus: Formianum H-S ducentis quinquaginta millibus. Quae aestimatio non modo vehementer ab optimo quoque, sed etiam a plebe reprehenditur. Dices, quid igitur caussae fuit? Dicunt illi quidem, pudorem meum; quod neque negarim neque vehementius postularim. Sed non est id: nam hoc quidem etiam profuisset. Verum iidem, mi T. Pomponi, iidem, inquam, illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pinnas inciderant, nolunt easdem renasci. Sed, ut spero, iam renascuntur. Tu modo ad nos veni: quod vereor ne tardius inventu Varronis tui nostrique facias. 6. Quoniam, acta quae sint, habes, de reliqua nostra cogitatione cognosce. Ego me [a] Pompeio legari ita sum passus, ut nulla re impedirer, quin, si vellem, mihi esset integrum, aut, si comitia censorum proximi consules haberent, petere [posse] aut votivam legationem suscipere prope omnium fanorum, lucorum. Sic enim nostrae rationes postulabant. Sed volui meam potestatem esse vel petendi, vel incunte aestate exeundi; et, interea me esse in oculis civium, de me optime meritorum, non alienum putavi. 7. Ac forensium quidem rerum haec nostra consilia sunt, domesticarum autem valde impedita. Domus aedificatur. Scis, quo sumptu, qua molestia reficiatur Formianum; quod ego nec relinquere possum, nec videre. Tusculanum proscripsi: suburbano non facile careo. Amicorum benignitas exhausta est in ea re, quae nihil habuit praeter dedecus; (quod sensisti tu absens;) quo-

rum studiis ego et copiis, si esset per meos defensores licitum, facile essem omnia consecutus. Quo in genere nunc vehementer laboratur. Cetera, quae me sollicitant, *μυστικώτερα* sunt. Amamur a fratre et a filia. Te exspectamus.

III. (Romae, Lentulo, Metello cons. 697.)

CICERO ATTICO S.

4. Avere te certo scio, quum scire, quid hic agatur, tum mea a me scire; non quo certiora sint ea, quae in oculis omnium geruntur, si a me scribantur, quam quum ab aliis aut scribuntur tibi aut nuntiantur; verum ut perspicias ex meis litteris, quo animo ea feram, quae geruntur: et qui sit hoc tempore aut mentis meae sensus, aut omnino vitae status. 2. Armatis hominibus ante diem tertium Non. Novemb. expulsi sunt fabri de area nostra, disturbata porticus Catuli, quae ex senatus consulto consulum locatione reficiebatur et ad tectum paene pervenerat. Quinti fratris domus primo fracta coniectu lapidum ex area nostra, deinde inflammata iussu Clodii, inspectante Urbe, coniectis ignibus, magna querela et gemitu, non dicam bonorum, qui nescio an nulli sint, sed plane hominum omnium. Ille vehemens ruere: post hunc furorem nihil nisi caedem inimicorum cogitare; vicatim ambire; servis aperte spem libertatis ostendere. Etenim antea, quum iudicium nolebat, habebat ille quidem difficilem manifestamque causam, sed tamen causam. Poterat infitieri, poterat in alios derivare, poterat etiam aliquid iure factum defendere. Post has ruinas, incendia, rapinas, desertus a suis, vix iam Decimum designatorem, vix Gellium retinet:

servorum consiliis utitur: videt, si omnes, quos vult, palam occiderit, nihilo suam caussam difficiliorem, quam adhuc sit, in iudicio futuram. 3. Itaque ante diem tertium Idus Novemb., quum Sacra via descenderem, insecutus est me cum suis. Clamor, lapides, fustes, gladii, haec improvisa omnia. Discessimus in vestibulum Tettii Damionis. Qui erant mecum, facile operas aditu prohibuerunt. Ipse occidi potuit. Sed ego diaeta curari incipio: chirurgiae taedet. Ille omnium vocibus quum se non ad iudicium, sed ad supplicium praesens trudi videret, omnes Catilinas, Acidinos postea reddidit. Nam Milonis domum, eam, quae in Germalio, pridie Idus Novemb. expugnare et incendere ita conatus est, ut palam hora v. cum scutis homines, eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit. Ipse domum P. Sullae pro castris sibi ad eam impugnationem sumpserat. Tum ex Anniana Milonis domo Q. Flaccus eduxit viros acres; occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos: ipsum cupivit; sed ille se in interiora aedium. Sulla in senatu postridie Idus: domi Clodius: egregius Marcellinus, omnes acres. Metellus calumnia dicendi tempus exemit, adiuvante Appio, etiam hercule familiarituo; decuius constantia et virtute tuae verissimae litterae. Sextius furere. Ille postea, si comitia sua non fierent, Urbi minari. ✓ Proposita Marcellini sententia, quam ille de scripto ita dixerat, ut totam nostram caussam areae, incendiis, periculi mei iudicio complecteretur, eaque omnia comitiis anteferreret: proscripsit Sestius*, se per omnes dies comitiales de caelo servaturum. 4. Conciones turbulentae Metelli, temerariae Appii, furiosissimae Publii. Haec tamen summa: nisi Milo in campum obnuntiasset, comitia

futura. Ante diem XII. Kal. Decemb. Milo media nocte cum magna manu in campum venit. Clodius, quum haberet fugitivorum delectas copias, in campum ire non est ausus. Milo permansit ad meridiem mirifica hominum laetitia, summa cum gloria; contentio fratrum trium turpis, fracta vis, contemptus furor. Metellus tamen postulat, ut sibi postero die in foro obnuntietur: nihil esse, quod in campum nocte veniretur: se hora prima in comitio fore. Itaque ante diem XI. Kal. in comitium Milo de nocte venit. Metellus cum prima luce furtim in campum itineribus prope deviis currebat: assequitur inter lucos hominem Milo; obnuntiat. Ille se recepit, magno et turpi Q. Flacci convicio. Ante diem X. Kal. nundinae. Concio biduo nulla. 5. Ante diem VIII. Kal. haec ego scribebam hora noctis nona. Milo campum iam tenebat. Marcellus candidatus ita stertebat, ut ego vicinus audirem. Clodii vestibulum vacuum sane mihi nuntiabatur. Pauci pannosi, lineâ laterna. Meo consilio omnia illi fieri querebantur, ignari, quantum in illo heroe esset animi, quantum etiam consilii. Miranda virtus est. Nova quaedam divina mitto. Sed haec summa est. Comitia fore non arbitror. Beum Publium, nisi ante occisus erit, fore a Milone puto: si se inter viam obtulerit, occisum iri ab ipso Milone video. Non dubitat facere; prae se fert; casum illum nostrum non extimescit. Numquam enim cuiusquam invidi et perfidi consilio est usus, nec inertis nobili crediturus. 6. Nos animo dumtaxat vigemus, etiam magis, quam quum florebamur: re familiari comminuti sumus. Quinti fratris tamen liberalitati, pro facultatibus nostris, ne omnino exhaustus esset, illo recusante, subsidiis amicorum respondemus.

Quid consilii de omni nostro statu capiamus, te absente nescimus. Quare appropera.

IV a. (Rouen, Marcelino, Philippo cons. 698.)

CICERO ATTICO S.

Periucundus mihi Cincius fuit ante diem tertium Kalend. Febr. ante lucem. Dixit enim mihi te esse in Italia seseque ad te pueros mittere; quos sine meis litteris ire nolui; non quo haberem, quod tibi, praesertim iam prope praesenti, scriberem, sed ut hoc ipsum significarem, mihi tuum adventum suavissimum expectatissimumque esse. Quare advola ad nos eo animo, ut nos ames, te amari scias. Cetera coram agemus. Haec properantes scripsimus. Quo die venies, utique cum tuis apud me sis.

IV b. (Eodem anno scr.)

CICERO ATTICO S.

1. Perbelle feceris, si ad nos veneris. Offendes designationem Tyrannionis mirificam librorum meorum: quorum reliquiae multo meliores sunt, quam putaram. Etiam velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus, ad cetera administris: iisque imperes, ut sumant membranulam, ex qua indices fiant, quos vos Graeci, ut opinor, *συνέβου** appellatis. 2. Sed haec, si tibi erit commodum. Ipse vero utique fac venias, si potes in his locis adhaerescere, et Piliam adducere. Ita enim et aequum est, et cupit Tullia. Mediusfidius nae tu emisti locum praeclarum. Gladiatores audio pugnare mirifice. Si locare voluisses, duobus his muneribus liberasses. Sed haec posterius. Tu fac venias; et de librariis, si me amas, diligenter.

V. (In Antiati, Marcellino, Philippo coss. 698.)

CICERO ATTICO S.

1. Ain tu, an me existimas ab ullo malle mea legi probarique, quam a te? Cur igitur cuiquam misi prius? Urgebar ab eo, ad quem misi, et non habebam exemplar. Quid? etiam (dudum enim circumrodo, quod devorandum est) subturpicula mihi videbatur esse *πατερῶδία*. Sed valeant recta, vera, honesta consilia. Non est credibile, quae sit perfidia in istis principibus, ut volunt esse, et ut essent, si quidquam haberent fidei. Senseram, noram, inductus, relictus, proiectus ab iis; tamen hoc erat in animo, ut cum iis in republica consentirem. Idem erant, qui fuerant. Vix aliquando, te auctore, resipui. 2. Dices, ea te monuisse, suavis, quae facerem; non etiam ut scriberem. Ego mehercule mihi necessitatem volui imponere huius novae coniunctionis; ne qua mihi liceret labi ad illos, qui etiam tum, quum misereri mei debent, non desinunt invidere. Sed tamen modici fuimus *ἐποδείσει*, ut scripsi. Erimus uberior, si et ille libenter accipiet, et ii subringentur, qui villam me moleste ferunt habere, quae Catuli fuerat, a Vettio me emisse non cogitant; qui domum negant oportuisse me aedificare, vendere aiunt oportuisse. Sed quid ad hoc? Si, quibus sententiis dixi, quod et ipsi probarent, laetati sunt tamen, me contra Pompeii voluntatem dixisse? finis. Sed quoniam, qui nihil possunt, ii me nolunt amare: demus operam, ut ab iis, qui possunt, diligamur. 3. Dices: vellem iam pridem. Scio te voluisse et me *asinum germanum* fuisse. Sed iam tempus est me ipsum a me amari, quando ab illis nullo modo possum. Domum meam quod crebro invisitis, est mihi valde gratum. Viaticum

Crassipes praeripit. Tu de via recta in hortos. Videtur commodius ad te. Postridie scilicet: quid enim tua? Sed viderimus. Bibliothecam mihi tui pinxerunt constructione et sillybis*. Eos velim laudes.

VL. (Marcellino, Philippo cott. 698.)

CICERO ATTICO S.

4. De Lentulo scilicet sic fero, ut debeo: virum bonum et magnum hominem et in summa magnitudine animi multa humanitate temperatum perdidimus; nosque malo solatio, sed nonnullo tamen, consolamur, quod ipsius vicem minime dolemus, non ut Saufeius et vestri; immo hercule quia sic amabat patriam, ut mihi aliquo deorum beneficio videatur ex eius incendio esse ereptus. Nam quid foedius nostra vita? praecipue mea? Nam tu quidem, etsi es natura πολιτικός, tamen nullam habes propriam servitutem: communi frueris nomine. 2. Ego vero, qui, si loquor de republica, quod oportet, insanus, si, quod opus est, servus existimor, si taceo, oppressus et captus: quo dolore esse debeo? Quo sum scilicet, hoc etiam acriore, quod ne dolere quidem possum, ut non ingratius videar. Quid, si cessare libeat et in otii portum confugere? Nequidquam. Immo etiam in bellum et in castra! Ergo erimus ὁπαδοί, qui τayoί esse noluimus? Sic faciendum est. Tibi enim ipsi, cui utinam semper paruissem! sic video placere. Reliquum est, Σπόρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει. Non mehercule possum; et Philoxeno ignosco, qui reduci in carcerem maluit. Verumtamen id ipsum mecum in his locis commentor, ut ista probem; idque tu, quum una erimus, confirmabis. A te litteras crebro ad me scribi

video: sed omnes uno tempore accepi. Quae res etiam auxit dolorem meum. Casu enim trinas ante legeram, quibus, meliuscule Lentulo esse, scriptum erat. Ecce quartae fulmen. Sed ille, ut scripsi, non miser, nos vero ferrei. 3. Quod me admones, ut scribam illa Hortensiana: in alia incidi, non immemor istius mandati tui. Sed mehercule incipiendo refugire, qui videar stulte illius amici intemperiem non tulisse, rursus stulte iniuriam illius faciam illustrem, si quid scripsero; et simul, ne βαδύτης mea, quae in agendo apparuit, in scribendo sit oculatio, et aliquid satisfactio levitatis habere videatur. Sed viderimus. 4. Tu modo quam saepissime ad me aliquid, Epistolam, Lucceio nunc quam misi, qua, meas res ut scribat, rogo, fac ut ab eo sumas: valde bella est: eumque, ut appropere, adhorteris: et, quod mihi se ita facturum rescripsit, agas gratias. Domum nostram, quoad poteris, invisas. Vestorio aliquid significes: valde enim est in me liberalis.

VII. (In Arpionti, Marcellino, Philippo. cons. 698.)

CICERO ATTICO S.

4. Nihil *ἐνχαίροντες* epistola tua, quae me sollicitum de Quinto nostro, puero optimo, valde levavit. Venerat horis duabus ante Chaerippus; mera monstra nuntiavit. De Apollonio quod scribis, qui illi dii irati! homini Graeco, qui conturbare quidem putat sibi licere, quod equitibus Romanis: nam Terentius suo iure. 2. De Metello, *ὄχι δαίη φθιμένους*! Sed tamen multis annis civis nemo erat mortuus, qui quidem—. Tibi nummi meo periculosi sint. Quid enim vereris, quemcumque heredem fecit; nisi Publium fecit? Verum fecit non improbe; quamquam fuit

ipse. Quare in hoc thecam nummariam non retexeris. In aliis eris cautior. 3. Mea mandata de domo curabis; praedia locabis; Milonem admonebis. Arpinatium fremitus est incredibilis de Laterio. Quid quaeris? Equidem dolui: ὁ δὲ οὐκ ἐμπάζετο μύθων. Quod superest, etiam puerum Ciceronem curabis et amabis, ut facis.

VIII a. (Antii, Marcellino, Philippo cons. 698.)

CICERO ATTICO S.

4. Multa me in epistola tua delectarunt, sed nihil magis, quam patina tyrotarichi. Nam de raudusculo quod scribis,

μῆτις μίγ' εἶπες, πρὶν τελευτήσωι τ' ἰδῆς.

Aedificati tibi in agris nihil reperio. In oppido est quiddam, de quo est dubium, sitne venale; ac proximum quidem nostris aedibus. Hoc scito, Antium Buthrotum esse Romae, ut Corcyrae illud tuum. Nihil quietius, nihil alsius, nihil amoenius. Εἴη μισητός φίλος οἶκος. 2. Postea verò quam Tyrannio mihi libros disposuit, mens addita videtur meis aedibus: qua quidem in re mirifica opera Dionysii et Menophili tui fuit. Nihil venustius, quam illa tua pegmata, postquam mi sillybis * libros illustrarunt. Valde scribas ad me velim de gladiatoribus; sed ita, bene si rem gerunt: non quaero, male si se gessere.

VIII b. (In Antiati circa autumnum anni 699, quo cons. fuerit Pompeius II. et Crassus II.)

CICERO ATTICO S.

4. Apenas vix discesserat, quum epistola. Quid ais? putasne fore, ut legem non ferat? Dic, oro te, clarius: vix enim mihi exaudisse videor. Verum

statim fac ut sciam, si modo tibi est commodum. Ludis quidem quoniam dies est additus, eo etiam melius hic eum diem cum Dionysio conteremus. 2. De Trebonio prorsus tibi assentior. De Domitio,

*Σύχω, μὰ τὴν Δήμητρα, σύχων οὐδὲ ἔν
οὕτως ὁμοίον γίγονεν,*

quam est ista *περίστασις* nostrae: vel quod ab iisdem, vel quod praeter opinionem, vel quod viri boni nusquam. Unum dissimile, quod huic merito. Nam de ipso casu nescio, an illud melius. Quid enim hoc miserius, quam eum, qui tot annos, quot habet, designatus consul fuerit, fieri consulem non posse? praesertim quum aut solus aut certe non plus, quam cum altero petat. Si vero id est, quod nescio an sit, ut non minus longas iam in codicillorum fastis futurorum consulum paginulas habeat, quam factorum; quid illo miserius, nisi respublica? in qua ne speratur quidem melius quidquam. 3. De Natta ex tuis primum scivi litteris; oderam hominem. De poemate quod quaeris, quid, si cupiat effugere? quid? sinas? De Fabio Lusco quod eram exosus; homo peramans semper nostri fuit, nec mi umquam odio. Satis enim acutus et permodestus ac bonae frugi. Eum, quia non videbam, abesse putabam. Audivi ex Gavio hoc Firmano, Romae esse hominem et fuisse assiduum. Percussit animum. Dices, tantulane caussa? Permulta ad me detulerat non dubia de Firmanis fratribus. Quid sit, quod se a me remorit, si modo removit, ignoro. 4. De eo, quod me mones, ut et *πολιτικῶς* me geram, et *τὴν ἑσω γραμμὴν* teneam, ita faciam. Sed opus est maiore prudentia; quam a te, ut soleo, petam. Tu velim e Fabio, si quem habes aditum, odorere, et istum convivam tuum degustes, et ad me de

his rebus, et de omnibus quotidie scribas. Ubi nihil erit, quod scribas; id ipsum scribito. Cura ut valeas.

IX. (Neapoli, Pompeio II. Crasso II. cons. 699.)

CICERO ATTICO S.

1. Sane velim scire, num census impediunt tribuni diebus vitiandis; (est enim hic rumor;) totaque de censura, quid agant, quid cogitent. Nos hic cum Pompeio fuimus. Multa mecum de republica, sane sibi displicens, ut loquebatur, (sic est enim in hoc homine dicendum,) Syriam spernens, Hispaniam iactans: hic quoque, ut loquebatur; et opinor, usquequaque de hoc quum dicemus, sit hoc quasi καὶ τόδε Φωκυλίδου. Tibi etiam gratias agebat, quod signa componenda suscepisses: in nos vero suavissime hercule effusus. Venit etiam ad me in Cumanum a se. Nihil minus velle mihi visus est, quam Messallam consulatum petere: de quo ipso si quid scis, velim scire. 2. Quod Luceio scribis te nostram gloriam commendaturum, et aedificium nostrum quod crebro invisis; gratum. Quintus frater ad me scripsit, se, quoniam Ciceronem suavissimum secum haberet, ad te Nonis Mai. venturum. Ego me de Cumano movi ante diem v. Kal. Maias. Eo die Neapoli apud L. Paetum; ante diem iv. Kal. Maias, iens in Pompeianum, bene mane haec scripsi.

X. (In Cumano, Pompeio II. Crasso II. cons. 699.)

CICERO ATTICO S.

1. Puteolis magnus est rumor, Ptolemaeum esse in regno. Si quid habes certius, velim scire. Ego hic pascor bibliotheca Fausti: fortasse tu putabas, his rebus Puteolanis et Lucrinensibus. Ne ista qui-

dem desunt. Sed mehercule a ceteris oblectationibus ut deseror et voluptatibus propter rempublicam, sic litteris sustentor et recreor, maloque in illa tua sedecula, quam habes sub imagine Aristotelis, sedere, quam in istorum sella curuli, tecumque apud te ambulare, quam cum eo, quocum video esse ambulandum. Sed de illa ambulatione fors viderit, aut si qui est, qui curet, deus. 2. Nostram ambulationem, et Laconicum, eaque, quae Cyrea sint, velim, quum poteris, invisas, et urgeas Philotimum, ut properet; ut possim tibi aliquid in eo genere respondere. Pompeius in Cumanum Parilibus venit: misit ad me statim, qui salutem nuntiaret. Ad eum postridie mane vadebam, quum haec scripsi.

XI. (In Cameno, Pompeio II. Crasso II. cons. 699.)

CICERO ATTICO S.

1. Delectarunt me epistolae tuae: quas accepi uno tempore duas ante diem v. Kal. Perge reliqua: gestio scire ista omnia. Etiam illud cuiusmodi sit, velim perspicias: potes a Demetrio. Dixit mihi Pompeius, Crassum a se in Albano expectari ante diem iv. Kal. Is quum venisset, Romam esse statim venturos, ut rationes cum publicanis putarent. Quaesivi, gladiatoribusne? Respondit, antequam inducerentur. Id cuiusmodi sit, aut nunc, si scias, aut quum is Romam venerit, ad me mittas velim. 2. Nos hic voramus litteras cum homine mirifico, (ita mehercule sentio) Dionysio, qui te omnesque vos salutat. *Ὁνδὲν γλακύντερον, ἢ παρὶ ἐιδίαι.* Quare, ut homini curioso, ita perscribe ad me, quid primus dies, quid secundus; quid censores, quid Appius, quid illa populi Appuleia. Denique, etiam quid a te fiat, ad me ve-

lim scribas. Non enim (ut vere loquamur) tam rebus novis, quam tuis litteris, delector. Ego mecum praeter Dionysium eduxi neminem: nec metuo tamen, ne mihi sermo desit: abs te opere delector. Tu Luceio nostrum librum dabis. Demetrii Magnetis tibi mitto; statim ut sit, qui a te mihi epistolam referat.

XII. (Pompeio II. Crasso II. cons. 699.)

CICERO ATTICO S.

Egnatius Romae est. Sed ego cum eo de re Hali-meti vehementer Antii egi. Graviter se acturum cum Aquillio confirmavit. Videbis ergo hominem, si voles. Macroni vix videor praesto esse. Idibus enim auctionem Larini video, et biduum praeterea. Id tu, quoniam Macronem tanti facis, ignoscas mihi, velim. Sed, si me diligis, postridie Kalend. caena apud me cum Pilia. Prorsus id facies. Kalend. cogito in hortis Crassipedis, quasi in diversorio, coenare. Facio fraudem senatus consulto. Inde domum coenatus, ut sim mane praesto Miloni. Ibi te igitur videbo et promovebo. Domus te nostra tota salutat.

XIII. (In Tusculano, Pompeio II, Crasso II. cons. 699.)

CICERO ATTICO S.

I. Nos in Tusculanum venisse a. d. xvii. Kal. Decemb., video te scire. Ibi Dionysius nobis praesto fuit. Romae a. d. xiii. Kalend. volumus esse: quid dico, volumus? immo vero cogimur. Milonis nuptiae; comitiorum nonnulla opinio est. Ego, ut sit rata: Abfuisse me in altercationibus, quas in senatu factas audio, fero non moleste. Nam aut defendissem, quod non placeret, aut defuissem, cui non oporteret. Sed mehercule velim, res istas, et praesentem statum

reipublicae, et quo animo consules ferant hunc *συνέ-
μῳν*, rescribas ad me, quantum potest. Valde sum
ὀξύπνεος: et, si quaeris, omnia mihi sunt suspecta.
2. Crassum quidem nostrum minore dignitate aiunt
profectum paludatum, quam olim aequalem eius L.
Paullum, iterum consulem. O hominem nequam!
De *libris oratoriis* factum est a me diligenter. Diu
multumque in manibus fuerunt; describas licet.
Illud etiam te rogo, *τὴν παρούσαν κατάστασιν τυπωδῶς*:
ne istuc hospes veniam.

XIV. (In Comano, Domitio, App. Palchro cons. 700.)

CICERO ATTICO S.

1. Vestorius noster me per litteras fecit certiore,
te Roma a. d. vi. Id. Mai. putare profectum esse tar-
dius, quam dixerat, quod minus valuisses. Si iam
melius vales, vehementer gaudeo. Velim, domum
ad te scribas, ut mihi tui libri pateant, non secus, ac
si ipse adesses, quum ceteri, tum Varronis. Est enim
mihi utendum quibusdam rebus ex his libris ad eos,
quos in manibus habeo: quos, ut spero, tibi valde
probabo. 2. Tu velim, si quid forte novi habes, maxi-
me a Quinto fratre, deinde a C. Caesare, et si quid
forte de comitiis, de republica, (soles enim tu haec
festive odorari,) scribas ad me; si nil habebis, tamen
scribas aliquid. Numquam enim mihi tua epistola
aut intempestiva aut loquax visa est. Maxime au-
tem rogo, rebus tuis totoque itinere ex sententia
confecto, nos quamprimum revisas. Dionysium iu-
be salvere. Cura, ut vales.

XV. (Romae, Domitio, App. Palchro cons. 700.)

CICERO ATTICO S.

1. De Eutyichide gratum; qui vetere praenomine,

novo nomine T. erit Caecilius, ut est ex me et ex te iunctus Dionysius, M. Pomponius. Valde mehercule mihi gratum, si Eutychides tuam erga me benevolentiam cognoscet, et suam illam in meo dolore συμπαθείαν neque tum mihi obscuram, neque post ingratam fuisse. 2. Iter Asiaticum tuum puto tibi suscipiendum fuisse. Numquam enim tu sine iustissima causa tam longe a tot tuis et hominibus et rebus carissimis et suavissimis abesse voluisses. Sed humanitatem tuam amoremque in tuos reditus celeritas declarabit. Sed vereor, ne lepore te suo detineat diutius rhetor Clodius et homo pereruditus, ut aiunt, et nunc quidem deditus Graecis litteris Pituanus. Sed, si vis homo esse, recipe te ad nos, ad quod tempus confirmasti. Cum illis tamen, quum salvi venerint, Romae vivere licebit. 3. Avere te scribis, accipere aliquid a me litterarum; dedi, ac multis quidem de rebus, ἡμερολογδόν perscripta omnia: sed, ut conicio, quoniam mihi non videris in Epiro diu fuisse, redditas tibi non arbitror. Genus autem mearum, ad te quidem, litterarum eiusmodi fere est, ut non libeat cuiquam dare, nisi de quo exploratum sit, tibi eum redditurum. 4. Nunc Romanas res accipe. A. d. III. Non. Quint. Sufenas et Cato absoluti; Procius condemnatus. Ex quo intellectum est, τρισημιοπαγίτας ambitum, comitia, interregnum, maiestatem, totam denique rempublicam flocci non facere. Debemus patrem familias domi suae occidere nolle; neque tamen id ipsum abunde. Nam absolverunt XXII, condemnarunt XXVIII. Publius sane diserto epilogo criminans, mentes iudicum moverat. Hortalus in ea causa fuit, cuiusmodi solet. Nos verbum nullum. Verita est enim pusilla, quae nunc la-

borat, ne animi in Publico offenderer. 5. His rebus actis, Reatini me ad sua *τίμητι* duxerunt, ut agerem causam contra Interamnates apud consulem et decem legatos; quod lacus Velinus, a M'. Curio emissus, interciso monte, in Nar[em] defluit: ex quo est illa siccata, et humida tamen modice Rosea. Vixi cum Axio. Quin etiam me ad Septem aquas duxit. 6. Redii Romam Fonteii caussa a. d. vii. Idus Quint. Veni in spectaculum; primum magno et aequabili plausu: (sed hoc ne curaris: ego ineptus, qui scripserim:) deinde, Antiphonti operam. Is erat ante manumissus, quam productus. Ne diutius pendeas, palmam tulit. Sed nihil tam pusillum, nihil tam sine voce, nihil tam verum. Haec tu tecum habeto. In Andromacha tamen maior fuit, quam Astyanax; in ceteris parem habuit neminem. Quaeris nunc de Arbuscula: valde placuit. Ludi magnifici et grati. Venatio in aliud tempus dilata. 7. Sequere nunc me in campum. Ardet ambitus; *σῆμα δὲ τοι ἐρίω*: foenus ex triente Idib. Quint. factum erat bessibus. Dices, istuc quidem non moleste fero. O virum! o civem! Memmium Caesaris omnes opes confirmant. Cum eo Domitium consules iunxerunt; qua pactione, epistolae committere non audeo. Pompeius fremit, queritur, Scauro studet: sed utrum fronte, an mente, dubitatur: *ἔξοχή* in nullo est: pecunia omnium dignitatem exaequat. Messalla languet: non quo aut animus desit, aut amici: sed coitio consulum et Pompeius obsunt. Ea comitia, puto fore, ut ducantur. Tribunicii candidati iurarunt se arbitrio Catonis petituros. Apud eum H-S quingena deposuerunt; ut, qui a Catone damnatus esset, id perderet, et competitoribus tribueretur. 8. Haec ego pridie scribe-

bam, quam comitia fore putabantur. Sed ad te v. Kal. Sext. si facta erunt, et tabellarius non erit perfectus, tota comitia perscribam: quae si, ut putantur, gratuita fuerint; plus unus Cato potuerit, quam omnes quidem iudices. 9. Messius defendebatur a nobis, e legatione revocatus: nam eum Caesari legarat Appius. Servilius edixit, ut adesset. Tribus habet Pomptinam, Velinam, Maeciam. Pugnatur acriter: agitur tamen satis. Deinde me expedio ad Drusum, inde ad Scaurum. Parantur orationibus indices gloriosi. Fortasse accedent etiam consules designati: in quibus si Scaurus non fuerit, in hoc iudicio valde laborabit. 10. Ex Quinti fratris litteris suspicor, iam eum esse in Britannia. Suspenso animo exspecto, quid agat. Illud quidem sumus adepti, quod multis et magnis indiciis possumus iudicare, nos Caesari et carissimos et iucundissimos esse. Dionysium velim salvere iubeas, et eum roges et hortere, ut quamprimum veniat, ut possit Ciceronem meum atque etiam me ipsum erudire.

XVIa. (Romae, Domitio, App. Pulchro cons. 700.)

CICERO ATTICO S.

1. Occupationum mearum vel hoc signum erit, quod epistola librarii manu est. De epistolarum frequentia te nihil accuso: (sed pleraeque tantummodo mihi nuntiabant, ubi esses:) quod erant abs te vel etiam significabant recte esse. Quo in genere maxime delectarunt duae, fere eodem tempore abs te Buthro datae. Scire enim volebam, te commodè navigasse. Sed haec epistolarum frequentia non tam ubertate sua, quam celeritate delectavit. Illa fuit gravis et plena rerum, quam mihi M. Paccius, hospes

tuus, reddidit. Ad eam rescribam igitur, et hoc quidem primum: Paccio re et verbis ostendi, quid tua commendatio ponderis haberet. Itaque in intimis est meis, quum antea notus non fuisset. Nunc pergam ad cetera. 2. Varro, de quo ad me scribis, includetur in aliquem locum, si modo erit locus. Sed nosti genus dialogorum meorum: ut in *oratoriis*, quos tu in caelum fers, non mentio potuit fieri cuiusquam ab iis, qui disputant, nisi eius, qui illis notus aut auditus esset. Hanc ego *de republica*, quam institui, disputationem in Africani personam, et Philii, et Laelii et Manilii contuli. Adiunxi adolescentes, Q. Tuberonem, P. Rutilium, duo Laelii generos, Scaevolam et Fannium. Itaque cogitabam, quoniam in singulis libris utor prooemiis, ut *Ἀριστοτέλης* in iis, quos *ἑξωτερικοὺς* vocat, aliquid efficere, ut non sine caussa istum appellarem: id quod intelligo tibi placere. Utinam modo conata efficere possim! Rem enim, quod te non fugit, magnam complexus sum et gravem, et plurimi otii, quo ego maxime egeo. 3. Quod in iis libris, quos laudas, personam desideras Scaevolae, non eam temere dimovi; sed feci idem, quod in *πολιτεία* deus ille noster Plato. Quum in Piraeum Socrates venisset ad Cephalum, locupletem et festivum senem, quoad primus ille sermo haberetur, adest in disputando senex; deinde quum ipse quoque commodissime locutus esset, ad rem divinam dicit se velle discedere neque postea revertitur. Credo Platonem vix putasse satis consonum fore, si hominem id aetatis in tam longo sermone diutius retinisset. Multo ego satius hoc mihi cavendum putavi in Scaevola; qui et aetate et valetudine erat ea, qua esse meministi, et iis honoribus, ut vix satis decorum vi-

deretur, eum plures dies esse in Crassi Tusculano. Et erat primi libri sermo non alienus a Scaevolae studiis. Reliqui libri *τεχνολογίας* habent, ut scis. Huic ioculatorem senem illum, ut noras, interesse sane nolui.

4. De re Piliae, quod scribis, erit mihi curae. Etenim est luculenta res, Aureliani, ut scribis, indiciiis: et in eo me etiam Tulliae meae venditabo. Vestorio non desum. Gratum enim tibi id esse intelligo: et, ut ille intelligat, curo. Sed scis, qui? Quum habeat duo faciles, nihil difficilior. 5. Nunc ad ea, quae quaeris de C. Catone. Lege Iunia et Licinia scis absolutum: Fufia ego tibi nuntio absolutum iri; neque patronis suis tam libentibus, quam accusatoribus. Is tamen et mecum et cum Milone in gratiam rediit. Drusus reus est factus a Lucretio, iudicibus reiiciendis a. d. v. Non. Quint. De Proclilio rumores non boni: sed iudicia nosti. Hirrus cum Domitio in gratia est. Senatus consultum, quod hic consules de provinciis fecerunt, QUICUMQUE POSTHAC ***

XVI b. Fragmentum deperditae, ut videtur, epistolae ante epistolam huius libri XV. datae:

6. *** non mihi, ut qui iam intelligebamus, enuntiationem illam Memmii valde Caesari displicere. Messalla noster et eius competitor Domitius liberalis in pop. valde fuit. Nihil gratius. Certi erant consules. At senatus decrevit, ut tacitum iudicium ante comitia fieret. Ab iis consiliis, quae erant omnibus sortita in singulos candidatos, magnus timor candidatorum. Sed quidam iudices, in his Opimius *VEIENTO*, Antius, tribunos plebis appellarunt, ne iniussu populi iudicaret. Res cedit. Comitia dilata ex senatus consul-

to, dum lex de tacito iudicio ferretur. Venit legi dies; Terentius intercessit. Consules, qui illud levi brachio egissent, rem ad senatum detulerunt. Hic Abdera, non tacente me. Dices, tamen tu non quiescis? Ignosce, vix possum. Verumtamen quid tam ridiculum? Senatus decreverat, ne prius comitia haberentur, quam lex lata esset: si qui intercessisset, res integra referretur. Coepta ferri leviter; intercessum non invitis; res ad senatum: de ea re ita censuerunt, comitia primo quoque tempore haberi, esse e re publica. 7. Scaurus, qui erat paucis diebus illis absolutus, quum ego partem eius ornatissime defendissem, obnuntiationibus per Scaevolam interpositis, singulis diebus usque ad pridie Kal. Octob., quo ego haec die scripsi, sublati, populo tributim domi suae satisfecerat. Sed tamen, etsi uberior liberalitas huius, gratior esse videbatur eorum, qui occupant. Cuperem vultum videre tuum, quum haec legeres. Nam profecto spem [non*] habes nullam, haec negotia multarum nundinarum fore. Sed senatus hodie fuerat futurus, id est Kal. Octobribus. Iam enim luciscit. Ibi loquetur praeter Antium et Favonium libere nemo. Nam Cato aegrotat. De me nihil timueris: sed tamen promitto nihil. 8. Quid, quaeris, aliud? Iudicia, credo. Drusus, Scaurus non fecisse videntur. Tres candidati fore rei putabantur, Domitius a Memmio, Messalla a Q. Pompeio Rufo, Scaurus a Triario aut a L. Caesare. Quid poteris, inquires, pro iis dicere? Ne vivam, si scio. In illis quidem tribus libris, quos tu dilaudas, nihil reperio.

XVI c. Fragmentum deperditae, ut videtur, epistolae post a. d. VI. Kal. Oct. eiusd. anni scriptae:

9. Nunc, ut opinionem habeas rerum, ferendum est. Quaeris, ego me ut gesserim? Constanter et libere. Quid ille, inquires, ut ferebat? Humaniter, meaeque dignitatis, quoad mihi satisfactum esset, habendam sibi rationem putabat. Quo modo ergo absolutus? Omnino *γοργεῖα γυνή*: accusatorum incredibilis infantia, id est L. Lentuli, L. F., quem fremunt omnes praevaricatum; deinde Pompeii mira contentio: iudicum sordes. Attamen xxxii condemnarunt, xxxviii absolverunt. Iudicia reliqua impendent: nondum est plane expeditus. 10. Dices, tu ergo haec quo modo fers? Belle mehercule, et in eo me valde amo. Amisimus, mi Pomponi, omnem non modo succum ac sanguinem, sed etiam colorem et speciem pristinam civitatis. Nulla est respublica, quae delectet, in qua acquiescam. Idne igitur, inquires, facile fers? Id ipsum. Recordor enim, quam bella paulisper, nobis gubernantibus, civitas fuerit; quae mihi gratia relata sit. Nullus dolor me angit, unum omnia posse; dirumpuntur ii, qui me aliquid posse doluerunt; multa mihi dant solatia; nec tamen ego de meo statu demigro; quaeque vita maxime est ad naturam, ad eam me refero et litteras et studia nostra; dicendi laborem delectatione oratoria consolor. Domus me et rura nostra delectant. Non recordor, unde ceciderim, sed unde surrexerim. Fratrem mecum et te si habeo, per me ista pedibus trahantur. Vobis *ἐμφιλοσοφῆσαι* possum. Locus ille animi nostri, stomachus ubi habitabat olim, concalluit. Privata modo et domestica nos delectant. Miram securitatem videbis; cuius plurimae mehercule partes sunt in tuo reditu. Nemo enim in terris est mihi tam consentientibus sensibus. 11. Sed accipe alia. Res fluit ad interregnum,

et est nonnullus odor dictaturae; sermo quidem multus; qui etiam Gabinium apud timidos iudices adiuvit. Candidati consulares omnes rei ambitus. Accedit etiam Gabinus, quem P. Sulla, non dubitans quin foris esset, postularat, contradicente et nihil obtinente Torquato. Sed omnes absolventur, nec posthac quisquam damnabitur, nisi qui hominem occiderit. Hoc tamen agitur severius. Itaque iudicia calent. M. Fulvius Nobilior condemnatus est. Multi alii urbani ne respondent quidem. 42. Quid aliud novi? Et tamen. Absoluto Gabinio, stomachantes alii iudices, hora post, Antiochum Gabinium, nescio quem e Sopolidis pictoribus, libertum accensum Gabinii, lege Pappia condemnarunt. Itaque dixit statim reus P. lege maiestatis. οὐ σ' οἶδ' Ἄγρς ἄμα Παπίῳ? Pomptinius vult a. d. iv. Non. Novemb. triumphare. Huic obviam Cato et Servilius, praetores, aperte, et Q. Mucius tribunus. Negant enim latum de imperio: et est latum hercule insulse. Sed erit cum Pomptinio Appius consul. Cato tamen affirmat, se vivo illum non triumphaturum. Id ego puto, ut multa eiusdem, ad nihil recasurum. Appius sine lege, suo sumptu, in Ciliam cogitat.

43. Paccianae epistolae respondi: cognosce cetera. Ex fratris litteris incredibilia quaedam de Caesaris in me amore cognovi: eaque sunt ipsius Caesaris uberimis litteris confirmata. Britannici belli exitus expectatur. Constat enim, aditus insulae esse munitos mirificis molibus. Etiam illud iam cognitum est, neque argenti scripulum esse ullum in illa insula, neque ullam spem praedae, nisi ex Mancipiis: ex quibus nullos puto te litteris aut musicis eruditos expectare. 44. Paullus in medio foro basilicam iam paene texuit

iisdem antiquis columnis: illam autem, quam locavit, facit magnificentissimam. Quid quaeris? nihil gratius illo monumento, nihil gloriosius. Itaque Caesaris amici (me dico et Oppium, dirumparis licet:) in monumentum illud, quod tu tollere laudibus solebas, ut forum laxaremus et usque ad atrium Libertatis explicaremus, contempsimus sexcenties H-S. Cum privatis non poterat transigi minore pecunia. Efficiemus rem gloriosissimam. Nam in Campo Martio Septa tributis comitiis marmorea sumus et tecta facturi, eaque cingemus excelsa porticu, ut mille passuum conficiatur. Simul adiungetur huic operi villa etiam publica. Dices, quid mihi hoc monumentum proderit? Quid? celabo te res Romanas? Non enim te puto de lustro, quod iam desperatum est, aut de iudiciis, quae lege Coctia fiant, quaerere.

XVI d. Fragmentum deperditae, ut videtur, epistolae ante epistolam h. l. XV. missae.

45. Nunc te obiurgari patere, si iure. Scribis enim in epistola, quam C. Decimius mihi reddidit, Buthroto datam, in Asiam tibi eundum esse te arbitrari. Mihi mehercule nihil videbatur esse, in quo tantulum interesset, utrum per procuratores ageres, an per te ipsum; ut abires toties et tam longe abesses. Sed haec mallet, integra re, tecum egisse. Profecto enim aliquid egissem. Nunc reprimam susceptam obiurgationem. Utinam valeat ad celeritatem reditus tui! Ego ad te propterea minus saepe scribo, quod certum non habeo, ubi sis, aut ubi futurus sis. Huic tamen nescio cui, quod videbatur is te visurus esse, putavi dandas esse litteras. Tu, quoniam iturum te in Asiam esse putas, ad quae tempora te exspecte-

mus, facias me certiore velim, et de Eutychide quid egeris.

XVII. (Romae, Domitio, App. Pulchro coss. 700.)

CICERO ATTICO S.

1. O expectatas mihi tuas litteras! o gratum adventum! o constantiam promissi et fidem miram! o navigationem amandam! quam mehercule ego valde timebam, recordans superioris tuae transmissionis *διόψεις*. Sed nisi fallor, citius te, quam scribis, videbo. Credo enim te putasse, tuas mulieres in Apulia esse; quod quum secus erit, quid te Apulia moretur? Nam Vestorio dandi sunt dies, et ille Latinus *ἄρτισιμός* ex intervallo regustandus. Quin tu huc advolas, et invisis illius nostrae reipublicae germanam*? Ne puta, vide, nummis ante comitia tributim uno loco divisis, palam inde absolutum Gabinium, detur esse valiturum. 2. De Messalla quod quaeris: quid scribam nescio: numquam ego vidi tam pares candidatos. Messallae copias nosti. Scaurum Triarius reum fecit. Si quaeris, nulla est magno opere commota *συμπάθεια*. Sed tamen habet aedilitas eius memoriam non ingratam: et est pondus apud rusticos in patris memoria. Reliqui duo plebei sic exaequantur, ut Domitius valeat amicis, adiuvetur tamen non gratissimo munere, Memmius Caesaris commendetur militibus, Pompeii Gallia nitatur. Quibus si non valuerit, putant fore aliquem, qui comitia in adventum Caesaris detrudat, Catone praesertim absoluto. 3. Ab Quinto fratre et a Caesare accepi a. d. ix. Kalend. Novemb. litteras, confecta Britannia, obsidibus acceptis, nulla praeda, imperata tamen pecunia, datas a littoribus Britanniae, proximo a. d. vi. Kalend. Octob. Exer-

citum Britannia reportabant. Q. Pilius erat iam ad Caesarem profectus. 4. Tu, si aut amor in te est nostri ac tuorum, aut ulla veritas, aut si etiam sapis ac frui tuis commodis cogitas, adventare et prope adesse iam debes. Non mehercule aequo animo te careo. Te autem quid mirum, qui Dionysium tanto opere desiderem? Quem quidem abs te, quum dies venerit, et ego et Cicero meus flagitabit. Abs te proximas litteras habebam Epheso a. d. v. Id. Sext. datas.

XVIII. (Domitio, App. Pulchro const. 700.)

CICERO ATTICO S.

1. Puto te existimare, me, nunc oblitum consuetudinis et instituti mei, rarius ad te scribere, quam solebam; sed, quum loca et itinera tua nihil habere certi video, neque in Epirum, neque Athenas, neque in Asiam, neque cuiquam, nisi ad te ipsum proficiscenti, dedi litteras. Neque enim sunt eae epistolae nostrae, quae si perlatae non sint, nihil ea res nos offensura sit; quae tantum habent mysteriorum, ut eas ne librariis quidem fere committamus. 2. Lepidum, quo exedar! Consules flagrant infamia, quod C. Memmius candidatus pactionem in senatu recitavit, quam ipse et suus competitor Domitius cum consulibus fecissent, uti ambo H-S quadragena consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tris augures dedissent, qui se adfuisse dicerent, quum lex curiata ferretur, quae lata non esset; et duo consulares, qui se dicerent in ornandis provinciis consularibus scribendo adfuisse, quum omnino ne senatus quidem fuisset. Haec pactio, non verbis, sed nominibus et perscriptionibus, multorum tabulis quum esse facta diceretur, prolata a Memmio est nominibus inductis, auctore Pompeio. Hic Appius

erat idem. Nihil sane iacturae. Corruerat alter, et plane, inquam, iacebat. 3. Memmius autem, dirempta coitione invito Calvino, plane refrixerat: et eo magis nunc cogitare dictaturam, tum favere iustitio et omnium rerum licentiae. Perspice aequitatem animi mei et ludum, et contemptionem Seleucianae provinciae, et mehercule cum Caesare suavissimam coniunctionem, (haec enim me una ex hoc naufragio tabula delectat:) qui quidem Quintum meum tuumque, dii boni! quemadmodum tractat honore, dignitate, gratia! non secus, ac si ego essem imperator. Hiberna legionum eligendi optio delata commodum, ut ad me scribit. Hunc tu non ames? Quem igitur istorum? Sed heus tu, scripseramne tibi, me esse legatum Pompeio? et extra Urbem quidem fore ex Idib. Ian.? Visum est hoc mihi ad multa quadrare. Sed quid plura? Coram, opinor, reliqua; ut tu tamen aliquid exspectes. Dionysio plurimam salutem: cui quidem ego non modo servavi, sed etiam aedificavi locum. Quid quaeris? ad summam laetitiam meam, quam ex tuo reditu capio, magnus illius adventu cumulus accedit. Quo die ad me venies, si me amas, apud me cum tuis mancas.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER QUINTUS.

ARG. Triginta fere mensibus post ultimas superioris libri epistolas elapsis Cicero M. Marcello et Ser. Sulpicio cons. mense Maio cum imperio Roma in provinciam Ciliciam, quam Appius obtinuerat, Procos. proficiscens rursus ad Atticum litteras mittere instituit hoc libro servatas, et alias quidem ex itinere datas, alias e provincia. Quarum quae ex itinere sunt missae, nihil fere memorabile continent, nisi quam viam inierit. Ita triduum Tarenti cum Pompeio fuit VI. Brundisii adhuc rogat, ut Atticus ipsum Miloni excuset et iniuriae cuiusdam suspicione liberet, VIII. Corcyram et Sybota devertit IX. Actium venit a. d. XVII. Kal. Quint. IX. Athenas a. d. VII. Kal. Quint. accessit X. Hinc discessit pridie Non. Quint. XI. Tandem in provinciam pervenit prid. Kal. Sext. XV. Deinde quae epistolae in ipsa provincia scriptae sunt, nihil declarant, nisi qua moderatione, qua abstinencia illam gubernarit, et quo modo, si forte Parthi in suam provinciam irruptionem facere conentur, bellum paraverit. Nam quum superiore anno exercitum populi Romani, Crasso duce interfecto, miserabili clade affecissent, reliquiasque illius, haud sane magna manu, in Syriam persecuti, a Q. Cassio Longino fortissime repulsi fuissent: maiore ac firmitate vi hoc anno redierunt; ab eodemque Cassio rursus Syria excedere coacti

sunt. Rumore autem de Ciceronis adventu nostri, et Cassio, qui Antiochia tenebatur, animus accessit, et Parthis timor injectus est. Itaque cedentes ab oppido Cassius insecutus, rem bene gessit: qui in fuga, magna auctoritate Osaces dux Parthorum, vulnus accepit, eoque interijt paucis post diebus. Continetur item his epistolis, quomodo Cicero in Amano, Pindenisso, oppido Eleutheroecilicum capto, nomen imperatoris assecutus fuerit XVIII. - XXI.: et quaedam alia, hand magni ad historiam momenti, ut de Appii arrogantia XVI. XVII. de Hirri repulsa XIX. Ita in singulis quibusque quas mittit epistolis Atticum rogat, ut operam det, ne provincia sibi prorogetur. De litteris plane nihil scribit, nisi de Thallumeto, cuius opera Atticus in Ciceronis libris pervolutandis utebatur XII. Privatis de rebus non praetereunda videntur, quae de Attici filia XIX. quae de collocanda filia sua XVII. quae de Ciceronibus filiis XVII. XVIII. de Bruto XVII. et XVIII. et de Caelio XXI. memorat.

I. (In itinere, fortasse Minturnis, Rufo, Marcello cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

4. Ego vero et tuum in discessu vidi animum, et meo sum ipse testis. Quo magis erit tibi videndum, ne quid novi decernatur; ut hoc nostrum desiderium ne plus sit annum. 2. De Annio Saturnino curasti probe. De satisdando vero, te rogo, quoad eris Romae, tu ut satsides. Et sunt aliquot satisdationes secundum mancipium, veluti Memmianorum praediorum, vel Attilianorum. De Oppio, factum est ut volui, et maxime, quod decc aperuisti: quae quidem ego utique vel versura facta solvi volo; ne extrema exactio nostrorum nominum expectetur. 3. Nunc venio ad transversum illum extremae epistolae tuae versiculum, in quo me admones de sorore. Quae res se sic habet. Ut veni in Arpinas, quum ad me frater venisset, in primis nobis sermo, isque multus, de te fuit:

ex quo veni ad ea, quae fueraus ego et tu inter nos de sorore in Tusculano locuti. Nihil tam vidi mite, nihil tam placatum, quam tum meus frater erat in sororem tuam; ut etiam, si qua fuerat ex ratione sumptus offensio, non appareret. Illo sic die. Postridie ex Arpinati profecti sumus. Ut in Arcano Quintus maneret, dies fecit, ego Aquini; sed prandimus in Arcano. Nosti hunc fundum. Quo ut venimus, humanissime Quintus, Pomponia, inquit, tu invita mulieres, ego vero accivero pueros. Nihil potuit, mihi quidem ut visum est, dulcius, idque quum verbis, tum etiam animo ac vultu. At illa, audientibus nobis, ego sum, inquit, hic hospita. Id autem ex eo, ut opinor, quod antecesserat Staius, ut prandium nobis videret. Tum Quintus, en, inquit mihi, haec ego patior quotidie. 4. Dices, quid, quaeso, istuc erat? Magnum: itaque me ipsum commoverat: sic absurde et aspere verbis vultuque responderat. Dissimulavi dolens. Discubuimus omnes praeter illam; cui tamen Quintus de mensa misit; illa reiecit. Quid multa? Nihil meo fratre lenius, nihil asperius tua sorore mihi visum est: et multa praetereo, quae tum mihi maiori stomacho, quam ipsi Quinto, fuerunt. Ego inde Aquinum; Quintus in Arcano remansit, et Aquinum ad me postridie mane venit, mihiq; narravit, nec secum illam dormire voluisse; et, quum discessura esset, fuisse eiusmodi, qualem ego vidissem. Quid quaeris? vel ipsi hoc dicas licet, humanitatem ei, meo iudicio, illo die defuisse. Haec ad te scripsi fortasse pluribus, quam necesse fuit, ut videres, tuas quoque esse partes instituendi et monendi. 5. Reliquum est, ut ante, quam proficiscare, mandata nostra exhaustas, scribas ad me omnia, Pomptinium extru-

das, quum profectus eris, cures, ut sciam. Sic habeas, nihil mehercule te mihi nec carius esse, nec suavius. A. Torquatum amantissime dimisi Minturnis, optimum virum: cui, me ad te scripsisse aliquid, in sermone significes velim.

II. (In Pompeiano, Rufo, Marcello cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. A. d. vi. Id. Mai., quum has dabam litteras, ex Pompeiano proficiscebar, ut eo die manerem in Tregulano apud Pontium. Deinde cogitabam sine ulla mora iusta itinera facere. In Cumano quum essem, venit ad me, quod mihi pergratum fuit, noster Hortensius: cui, deposcenti mea mandata, cetera universe mandavi, illud proprie, ne pateretur, quantum esset in ipso, prorogari nobis provincias. In quo eum tu velim confirmes, gratumque mihi fecisse dicas, quod et venerit ad me, et hoc mihi, praetereaue si quid opus esset, promiserit. Confirmavi ad eam causam etiam Furnium nostrum; quem ad annum tribunum plebis videbam fore. 2. Habuimus in Cumano quasi pusillam Romam: tanta erat in his locis multitudo, quum interim Rufio noster, quod se a Vestorio observari videbat, strategemate hominem percussit. Nam ad me non accessit. Itane? quum Hortensius veniret et infirmus et tam longe et Hortensius, quum maxima praeterea multitudo, ille non venit? Non, inquam. Non vidisti igitur hominem, inquires? Qui potui non videre, quum per emporium Puteolanorum iter facerem? in quo illum, agentem aliquid, credo, salutavi; post etiam iussi valere, quum me expense e sua villa, numquid vellem, rogasset. Hunc hominem parum gratum quisquam putet? aut non in eo ipso laudan-

dum, quod audiri non laborarit? 3. Sed redeo ad illud. Noli putare mihi aliam consolationem esse huius ingentis molestiae, nisi quod spero non longiorem annua fore. Hoc me ita velle multi non credunt, ex consuetudine aliorum. Tu, qui scis, omnem diligentiam adhibebis, tum scilicet, quum id agi debebit. Quum ex Epiro redieris, de republica scribas ad me velim, si quid erit, quod odorere. Nondum enim satis huc erat allatum, quomodo Caesar ferret de auctoritate perscripta: eratque rumor de Transpadanis, eos iussos viros creare. Quod si ita est, magnos motus timeo. Sed aliquid ex Pompeio sciam.

III. (In Trebulano, Rufo, Marcellis com. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. A. d. vi. Id. Mai. veni in Trebulanum ad Pontium. Ibi mihi tuae litterae binae redditae sunt tertio abs te die: eodem autem, ex [Pansae] Pompeiano Philotimo dederam ad te litteras. Nec vero nunc erat sane, quid scriberem. Qui de republica rumores, scribe quaeso. In oppidis enim summum video timorem; sed multa inania. Quid de his cogites, et quando, scire velim. 2. Ad quas litteras tibi rescribi velis, nescio. Nullas enim adhuc acceperam, praeter quae mihi binae simul in Trebulano redditae sunt: quarum alterae edictum P. Licinii habebant, (erant autem Non. Mai. datae,) alterae rescriptae ad meas Minturnenses. Quam vereor, ne quid fuerit *σπουδαιότερον* in iis, quas non accepi, quibus rescribi vis. 3. Apud Lentulum ponam te in gratiam. Dionysius nobis cordi est. Nicanor tuus operam mihi dat egregiam. Iam deest, quod scribam; et lucet. Beneventum * cogitabam hodie. Nostra continentia et dili-

gentia esse satis—? faciemus satis. A Pontio, ex Trebulano a. d. v. Id. Mai.

IV. (Beneventi, Rufo, Marcello cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

4. Beneventum veni a. d. v. Id. Mai. Ibi accepi eas litteras, quas tu superioribus litteris significaveras te dedisse: ad quas ego ipso eo die dederam ex Trebulano a Pontio. Ac binas quidem tuas Beneventi accepi. Quarum alteras Funisulanus multo mane mihi dedit, alteras scribe Tullius. Gratissima est mihi tua cura de illo meo primo et maximo mandato. Sed tua profectio spem meam debilitat. Ac ne ille: illuc quidem labor, non quo; sed inopia cogimur eo contenti esse. 2. De illo altero, quem scribis tibi visum esse non alienum, vereor adduci ut nostra possit; et tu ais, *δυσδιάγνωστον* esse. Equidem sum facilis: sed tu aberis, et me absente res. Habebis mei rationem. Nam posset aliquid, si utervis nostrum adesset, agente Servilia, Servio fieri probabile. Nunc, si iam res placeat, agendi tamen viam non video. Nunc venio ad illam epistolam, quam accepi a Tullio. De Marcello, fecisti diligenter. Igitur senatus consultum si erit factum, scribes ad me: sin minus, rem tamen conficies. Mihi enim attribui oportebit, item Bibulo. Sed non dubito, quin senatusconsultum expeditum sit, in quo praesertim sit compendium populi. De Torquato, probe. De Masone et Ligure, quum venerint. De illo, quod Chaerippus: quoniam hic quoque *πρόσρεστον* sustulisti; o provincia! etiamne hic mihi curandus est? Curandus autem hactenus, ne quid ad senatum, consule, aut numera. Nam de ceteris—. Sed tamen commode, quod cum Scrofa. De Pomptinio,

recte scribis. Est enim ita, ut, si ante Kalend. Iun. Brundisii futurus sit, minus urgendi fuerint M. Annius et Tullius. 3. Quae de Sicinio audisti, ea mihi probantur: modo ne illa exceptio in aliquem incurrat bene de nobis meritum. Sed considerabimus: rem enim probo. De nostro itinere, quod statuero, de quinque praefectis, quid Pompeius facturussit, quum ex ipso cognoro, faciam, ut scias. De Oppio bene curasti, quod ei dccc exposuisti: idque, quoniam Philotimum habes, perfice et cognosce rationem: et, ut agam amplius, si me amas, prius quam proficiscaris, effice: magna me cura levaris. 4. Habes ad omnia. Etsi paene praeterii, chartam tibi deesse: mea captio est; siquidem eius inopia minus multa ad me scribis. Tu vero aufer ducentos. Etsi meam in eo parsimoniam huius paginae contractio significat, dum acta et rumores vellet. Iam, si qua certa habes de Caesare, exspecto litteras; et alias Pomptinio de omnibus rebus diligenter dabis.

V. (Venusiae, Rufo, Marcello cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Plane deest, quod scribam. Nam nec, quod mandem, habeo; nihil enim praetermissum est: nec quod narrem; novi enim nihil: nec iocandi locus est; ita me multa sollicitant. Tantum tamen scito, Idibus Mai. nos Venusia mane proficiscentes has dedisse. Eo autem die credo aliquid actum in senatu. Sequantur igitur nos tuae litterae, quibus non modo res omnes, sed etiam rumores cognoscamus. Eas accipiemus Brundisii. Ibi enim Pomptinium ad eam diem, quam tu scripsisti, exspectare consilium est. 2. Nos Tarenti, quos cum Pompeio *διαλόγου* de repu-

blica habuerimus, ad te perscribemus; etsi id ipsum scire cupio, quod ad tempus recte ad te scribere possim, id est, quamdiu Romae futurus sis, ut aut quo dem posthac litteras sciam, aut ne dem frustra. Sed antequam proficiscare, utique explicatum sit illud H-S xx et dccc. Hoc velim in maximis rebus et maxime necessariis habeas; ut, quod auctore te velle coepi, adiutore assequar.

VI. (Tarenti, Rufo, Marcello cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Tarentum veni a. d. xv. Kalend. Iun. Quod Pomptinium statueram expectare, commodissimum duxi, dies eos, quoad ille veniret, cum Pompeio consumere: eoque magis, quod ei gratum esse id videbam; qui etiam a me petierit, ut secum et apud se essem quotidie: quod concessi libenter. Multos enim eius praeclaros de republica sermones accipiam; instruar etiam consiliis idoneis ad hoc nostrum negotium. 2. Sed ad te brevior iam in scribendo incipio fieri, dubitans, Romaene sis, an iam profectus. Quod tamen quoad ignorabo, scribam aliquid potius, quam committam, ut, tibi quum possint reddi a me litterae, non reddantur. Nec tamen iam habeo, quid aut mandem tibi aut narrem. Mandavi omnia, quae quidem tu, ut polliceris, exhauries: narrabo, quum aliquid habebo novi. Illud tamen non desinam, dum adesse te putabo, de Caesaris nomine rogare, ut confectum relinquas. Avide exspecto tuas litteras, et maxime, ut norim tempus projectionis tuae.

VII. (Tarenti, Rufo, Marcello cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

Quotidie, vel potius in dies singulos, breviores

litteras ad te mitto. Quotidie enim magis suspicor, te in Epirum iam profectum. Sed tamen, ut mandatum, scias me curasse (quod ante, ait se Pompeius quinos praefectos delaturum) novos; vacationis iudiciariam caussam. Ego quum triduum cum Pompeio et apud Pompeium fuisset, proficiscebam Brundisium a. d. xiii. Kal. Iunias. Civem illum egregium relinquebam, et ad haec, quae timentur, propulsanda paratissimum. Tuas litteras exspectabo, quum ut, quid agas, tum ut, ubi sis, sciam.

VIII. (*Brundisii, Rufo, Marcello coa. 703.*)

CICERO ATTICO S.

1. Me et incommoda valetudo, qua iam emergeram, utpote quum sine febris laborassem, et Pomptinii exspectatio, de quo adhuc ne rumor quidam venerat, tenebat duodecimum iam diem Brundisii; sed cursum exspectabamus. 2. Tu si modo es Romae; (vix enim puto:) sin es, hoc vehementer animadvertas velim. Roma acceperam litteras, Milonem meum queri per litteras iniuriam meam, quod Philotimus socius esset in bonis suis. Id ego ita fieri volui de C. Duronii sententia; quem et amicissimum Miloni perspexeram, et talem virum, qualem tu iudicas, cognoram. Eius autem consilium, meumque hoc fuerat, primum, ut in potestate nostra esset res, ne illum malus emptor alienus mancipiis, quae permulta secum habet, spoliaret: deinde, ut Faustae, cui cautum ille [esse] voluisset, ratum esset. Erat etiam illud, ut ipsi nos, si quid servari posset, quam facillime servaremus. 3. Nunc rem totam perspicias velim. Nobis enim scribuntur saepe maiora. Sed si ille queritur, si scribit ad amicos, si idem Fausta vult, Phi-

lotimus, ut ego ei coram dixeram, mihiq̄ue ille receperat, ne sit invito Milone in bonis. Nihil nobis fuerat tanti. Sin haec leviora sunt, tu iudicabis. Loquere cum Duronio. Scripsi etiam ad Camillum, ad Lamiam: eoq̄ue magis, quod non confidebam Romae te esse. Summa erit haec: statues, ut ex fide, fama, reque mea videbitur.

IX. (In itinere, fortasse Actii vel in loco Athenis propiore, Rudo, Marcello cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Actium venimus a. d. xvii. Kal. Quint., quum quidem et Corcyrae et Sybotis, muneribus tuis, quae et Areus et meus amicus Eutychides opipare et *quίλονοςφιρίστια* nobis congesserant, epulati essemus Saliarem in modum. Actio maluimus iter facere pedibus, qui incommodissime navigassemus; et Leucatam flectere molestum videbatur. Actuariis autem minutis, Patras accedere sine his impedimentis, non satis visum est decorum. Ego, ut saepe tu me currentem hortatus es, quotidie meditor, praecipio mēis, faciam denique, ut summa modestia et summa abstinencia munus hoc extraordinarium traducamus. Parthus, velim, quiescat, et fortuna nos iuvet; nostra praestabimus. 2. Tu, quaeso, quid agas, ubi quoque tempore futurus sis, quales res nostras Romae reliqueris, maxime de xx et occc, cura ut sciamus. Id unis diligenter litteris datis, quae ad me utique perferantur, consequere. Illud tamen (quoniam nunc abes, quum id non agitur: aderis autem ad tempus, ut mihi rescripsisti:) memento curare per te et per omnes nostros, in primis per Hortensium, ut annus noster maneat suo statu, ne quid novi de-

cernatur. Hoc tibi ita mando, ut dubitem, an etiam te rogem, ut pugnes, ne intercaletur. Sed non audeo tibi omnia onera imponere. Annum quidem utique teneto. 3. Cicero meus, modestissimus et suavissimus puer, tibi salutem dicit. Dionysium semper equidem, ut scis, dilexi: sed quotidie pluris facio, et mehercule in primis, quod te amat, nec tui mentionem intermitti sinit.

X. (Athenis, Rufo, Marcello cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Ut Athenas a. d. vii. Kal. Quint. veneram, expectabam ibi iam quartum diem Pomptinium: neque de eius adventu certi quidquam habebam: eram autem totus, crede mihi, tecum: et, quamquam sine his per me ipse, tamen acrius, vestigiis tuis monitus, de te cogitabam. Quid quaeris? non mehercule alius ullus sermo, nisi de te. 2. Sed tu aliquid de me scire fortasse mavis. Haec sunt: adhuc sumptus nec in me aut publice aut privatim, nec in quemquam comitum. Nihil accipitur lege Iulia, nihil ab hospite; persuasum est omnibus meis, serviendum esse famae meae. Belle adhuc. Hoc animadversum, Graecorum laude et multo sermone celebratur. Quod superest, elaboratur in hoc a me, sicut tibi sensi placere. Sed haec tum laudemus, quum erunt perorata. 3. Reliqua sunt eiusmodi, ut meum consilium saepe reprehendam, quod non aliqua ratione ex hoc negotio emergerim. O rem minime aptam meis moribus! o illud verum, *ἔγδοα τις* —! Dices, quid adhuc? nondum enim in negotio versaris. Nescio; et puto molestiora restare: etsi haec ipsa fero equidem fronte, utputo, et vultu bellissime; sed angor intimis sensibus:

ita multa vel iracunde, vel insolenter, vel in omni genere stultitiae insulse, arroganter et dicuntur et tacentur quotidie. Quae, non quo te celem, non perscribo, sed quia δυσχερίμῃα sunt. Itaque admirabere meam βαδύτητα, quum salvi redierimus: tanta mihi μελέτη huius virtutis datur. 4. Ergo haec quoque hactenus. Etsi mihi nihil erat propositum ad scribendum; quia, quid ageres, ubi terrarum esses, ne suspicabar quidem: nec hercule umquam tam diu ignarus rerum mearum fui, quid de Caesaris, quid de Milonis nominibus actum sit. ac non modo nemo, sed ne rumor quidem quisquam, ut sciremus, in republica quid ageretur. Quare si quid erit, quod scias de iis rebus, quas putabis scire me velle, per mihi gratum erit, si id curaris ad me perferendum. 5. Quid est praeterea? Nihil sane, nisi illud! valde me Athenae delectarunt; urbs dumtaxat, et urbis ornamentum, et hominum amores in te, et in nos quaedam benevolentia. » Sed multum et philosophia. « Ἄνω χάτω. Si quid est, est in Aristo, apud quem eram. Nam Xenonem tuum, vel nostrum potius, Quinto concesseram: et tamen propter vicinitatem totos dies simul eramus iunctim. Quum primum poteris, tua consilia ad me scribas; ut sciam, quid agas, ubi quoque tempore *, maxime quando Romae futurus sis.

XI. (Athenis, Rufo, Marcello cox. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Hui! totiesne me litteras dedisse Romam, quum ad te nullas darem? At vero posthac frustra potius dabo, quam, si recte dari potuerint, committam. ut non dem. Ne provincia nobis prorogetur, per fortunas! dum ades, quidquid provideri potest, provide.

Non dici potest, quam flagrem desiderio Urbis, quam vix harum rerum insulsitatem feram. 2. Marcellus foede de Comensi. Etsi ille magistratum non gesserat, erat tamen Transpadanus. Ita mihi videtur non minus stomachi nostro ac Caesari fecisse. Sed hoc ipse viderit. 3. Pompeius mihi quoque videbatur, quod scribis Varronem dicere, in Hispaniam certe iturus. Id ego minime probabam; qui quidem Theophani facile persuasi, nihil esse melius, quam nusquam illum discedere. Ergo Graecus incumbet. Valet autem auctoritas eius apud illum plurimum. 4. Ego has pridie Nonas Quint. proficiscens Athenis dedi, quum ibi decem ipsos fuisset dies. Venerat Pomptinius; una Cn. Volusius; aderat quaestor; tuus unus Tullius aberat. Ἀφρακτα Rhodiorum, et δίκροτα Mitylenaeorum habebam, et aliquid ἐπιχώπων δει. De Parthis erat silentium. Quod superest, dii iuvent. 5. Nos adhuc iter per Graeciam summa cum admiratione fecimus. Nec mehercule habeo, quod adhuc, quem accusem meorum. Videntur mihi nosse nos, nostram causam et conditionem profectionis suae. Plane serviunt existimationi meae. Quod superest, si verum illud est: οἷα περ ἡ διαποικία, certe permanebunt. Nihil enim a me fieri ita videbunt, ut sibi sit delinquendi locus. Sin id parum profuerit, fiet aliquid a nobis severius. Nam adhuc lenitate dulces sumus; et, ut spero, proficimus aliquantum. Sed ego hanc, ut singuli dicunt, ἀρεξίαν in unum annum meditatus sum. Proinde pugna, ne, si quid prorogatum sit, turpis inveniar. 6. Nunc redeo ad quae mihi mandas: in praefectis excusationibus, quos voles, deserto. Non ero tam μετίωρος, quam in Appuleio fui. Xenonem tam diligo, quam tu: quod ipsum sentire

certo scio. Apud Patronem et reliquos barones te in maxima gratia posui: et hercule merito tuo feci. Nam mihi is, ter, dixit, te scripsisse ad se, mihi ex illius litteris rem illam curae fuisse, quod ei pergratum erat. Sed quum Patron mecum egisset, ut peterem a vestro Ariopago, ἐπιτριψατισμὸν tollerent, quem Polycharmo praetore fecerant, commodius visum est et Xenoni, et post ipsi Patroni, me ad Memmium scribere, qui pridie, quam ego Athenas veni, Mitylenas profectus erat, ut is ad suos scriberet, posse id sua voluntate fieri. Non enim dubitabat Xeno, quin ab Ariopagitis invito Memmio impetrari non posset. Memmius autem aedificandi consilium abiecerat; sed erat Patroni iratus. Itaque scripsi ad eum accurate; cuius epistolae misi ad te exemplum. 7. Tu, velim, Piliam meis verbis consolere: indicabo enim tibi: tu illi nihil dixeris. Accepi fasciculum, in quo erat epistola Piliae: abstuli, aperui, legi: valde scripta est συμπαθῶς. Brundisio quae tibi epistolae redditae sunt sine mea, tum videlicet datae, quum ego me non belle haberem. Nam illam *ρομαιοὶ ἀδείαν* excusationem ne acceperis. Cura, ut omnia sciam, sed maxime, ut valeas.

XII. (In mari ad Delum insulam, Rufa, Marcello cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

4. Negotium magnum est navigare, atque id mense Quintili. Sexto die Delum Athenis venimus. Pridie Nonas Quintil. a Piraeo ad Zostera, vento molesto, qui nos ibidem Nonis tenuit. A. d. viii. Idus ad Ceo iucunde. Inde Gyarum saevo vento, non adverso: hinc Scyrum, inde Delum, utroque citius, quam vellemus, cursum confecimus. Iam nosti ἀσφαλῆα

Rhodiorum: nihil, quod minus fluctum ferre possit. Itaque erat in animo nihil festinare, Delo nec movere, nisi omnia ἀχρωτηρίων οὖρα vidissem. 2. De Messalla ad te statim, ut audiui, de Gyaro dedi litteras: et id ipsum consilium nostrum etiam ad Hortensium; cui quidem valde συνηγωνίων. Sed tuas de eius iudicii sermonibus et mehercule omni de reipublicae statu litteras exspecto, πολιτικώτερον quidem scriptas, (quoniam meos cum Thallumeto nostro per-volutas libros,) eiusmodi, inquam, litteras, ex quibus ego, non quid fiat, (nam id vel Helenius, vir gravissimus, potest efficere, cliens tuus,) sed quid futurum sit. Etiam quum haec leges, habebimus consules. Omnia perspicere poteris, de Caesare, de Pompeio, de ipsis iudiciis. 3. Nostra autem negotia, quoniam Romae commoraris, amabo te, explica. Cui rei fugerat me rescribere, de strue laterum, plane rogo. De aqua, si quid poterit fieri, eo sis animo, quo soles esse: quam ego quum mea sponte, tum tuis sermonibus aestimo plurimi. Ergo aliquid conficies. Praeterea, si quid Philippus rogavit, quod in sua re faceres, id velim facias. Plura scribam ad te, quum constitero: nunc eram plane in medio mari.

XIII. (Ephesi, Rufa, Mercurio coss. 703.)

CICERO ATTICO S.

4. Ephesum venimus a. d. xi. Kal. Sext., sexagesimo et quingentesimo post pugnam Bovillanam. Navigavimus sine timore et sine nausea: sed tardius, propter aphractorum Rhodiorum imbecillitatem. De concursu legationum, privatorum et de incredibili multitudine, quae mihi iam Sami, sed mirabilem in modum Ephesi praesto fuit, aut audisse te puto, aut

quid ad me attinet? Verumtamen. Decumani, ac si venissem cum imperio, Graeci quasi Ephesio praetori se alacres obtulerunt. Ex quo te intelligere certo scio, multorum annorum ostentationes meas nunc in discrimen esse adductas. Sed, ut spero, utemur ea palaestra, quam a te didicimus; omnibusque satisficiemus; et eo facilius, quod in nostra provincia confectae sunt pactiones. Sed hactenus, praesertim quum coenanti mihi nuntiaret Caestius se de nocte proficisci. 2. Tua negotia Ephesi curae mihi fuerunt: Thermoque, tametsi ante adventum meum liberalissime erat pollicitus tuis omnibus, tamen Philogenem et Seium tradidi; Apollonidensem Xenonem commendavi. Omnino omnia se facturum recepit. Ego praeterea rationem Philogeni permutationis eius, quam tecum feci, edidi. Ergo haec quoque hactenus. 3. Redeo ad urbana. Per fortunas! quoniam Romae manes, primum illud praefulci atque praemuni, quaeso, ut simus annui; ne intercaletur quidem. Deinde exhauri mea mandata; maximeque, si quid potest, de illo domestico, scrupulum, quem non ignoras; deinde de Caesare: cuius in cupiditatem te auctore incubui; nec me piget. Et, si intelligis, quam meum sit scire et curare, quid in republica fiat: — fiat autem? immo vero etiam quid futurum sit, perscribe ad me omnia; sed diligentissime: in primisque, ecquid iudiciorum status, aut factorum aut futurorum etiam, laboret. De aqua, si curae est, si quid Philippus aget, animadvertas.

XIV. (Trallibus, Rufo, Marcello cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Antequam aliquo loco consedero, neque longas

a me, neque semper mea manu litteras expectabis. Quum autem erit spatium, utrumque praestabo. Nunc iter conficiebamus aestuosa et pulverulenta via. Dederam Epheso pridie: has dedi Trallibus. In provincia mea fore me putabam Kal. Sextilibus. Ex ea die, si me amas, *παράπηγμα ἐνίαέσιον* commoveto. Tamen interea haec, quae vellem, mihi afferebantur: primum otium Parthicum, dein confectae pactiones publicanorum, postremo seditio militum sedata ab Appio, stipendiumque eis usque ad Idus Quint. persolutum. 2. Nos Asia accepit admirabiliter. Adventus noster nemini ne minimo quidem fuit sumptui. Spero meos omnes servire laudi meae. Tamen magno timore sum: sed bene speramus. Omnes iam nostri praeter Tullium tuum venerunt. Erat mihi in animo recta proficisci ad exercitum, aestivos menses reliquos rei militari dare, hibernos iurisdictioni. 3. Tu, velim, si me nihilo minus nosti curiosum in republica, quam te, scribas ad me omnia, quae sint, quae futura sint. Nihil mihi gratius facere potes: nisi tamen id erit mihi gratissimum, si, quae tibi mandavi, confeceris: in primisque illud *ἐνδούμυχον*, quo mihi scis nihil esse carius. Habes epistolam plenam festinationis et pulveris. Reliquae subtiliores erunt.

XV. (Laodiceae, Rufo, Marcello cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Laodiceam veni pridie Kal. Sext. Ex hoc die clavum anni movebis. Nihil exoptatius adventu meo, nihil carius. Sed est incredibile, quam me negotii taebeat. Non habet satis magnum campum ille tibi non ignotus cursus animi, et industriae meae

praeclara opera cessat. Quippe; ius Laodiceae me dicere, quum Romae A. Plotius dicat? et quum exercitum noster amicus habeat tantum, me nomen habere duarum legionum exilium? Denique haec non desidero; lucem, forum, Urbem, domum, vos desidero. Sed feram, tū potero; sit modo annuum. Si prorogatur, actum est. Verum perfacile resisti potest; tu modo Romae sis. 2. Quaeris, quid hic agam? Ita vivam, ut maximos sumptus facio. Mirifice delector hoc instituto. Admirabilis abstinencia ex praeceptis tuis; ut verear, ne illud, quod tecum permutavi, versura mihi solvendum sit. Appii vulnera non refrico: sed apparent, nec oculi possunt. 3. Iter Laodicea faciebam a. d. III. Non. Sext., quum has litteras dabam, in castra in Lycaoniam; inde ad Taurum cogitabam, ut cum Moeragene signis collatis, si possem, de servo tuo deciderem. Clitellae bovi sunt impositae, plane non est nostrum onus. Sed feremus: modo, si me amas, sit annuum. Adsis tu ad tempus, ut senatum totum exsites. Mirifice sollicitus sum, quod iam diu ignota sunt mihi ista omnia. Quare, ut ad te ante scripsi, quum cetera, tum res publica, cura, ut mihi nota sit. Plura scribebam tarde reddi-
turo: sed dabam familiari homini ac domestico, C. Andronico Puteolano. Tu autem saepe dare tabellariis publicanorum poteris per magistros scripturae et portus nostrarum dioecesium.

XVI. (In via a Synnade ad castra, Rufo, Marcello cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Etsi in ipso itinere et via discedebant publicanorum tabellarii, et eram in cursu: tamen surripiendum aliquid putavi spatii, ne me immemorem

mandati tui putares. Itaque subsedi in ipsa via, dum haec, quae longiorem desiderant orationem, summam tibi perscriberem. 2. Maxima exspectatione in perditam et plane eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito pridie Kal. Sextiles, moratos triduum Laodiceae, triduum Apameae, totidem dies Synnade. Audivimus nihil aliud, nisi imperata *ἐπιπράγματα* solvere non posse: *ὠνάς* omnium venditas: civitatum gemitus, ploratus; monstra quaedam non hominis, sed ferae nescio cuius immanis. Quid quaeris? taedet omnino eos * vitae. 3. Levantur tamen miserae civitates, quod nullus sit sumptus in nos, neque in legatos, neque in quaestorem neque in quemquam. Scito, non modo nos foenum, aut quod lege lulia dari solet, non accipere, sed ne ligna quidem: nec praeter quattuor lectos et tectum quemquam accipere quidquam: multis locis ne tectum quidem, et in tabernaculo manere plerumque. Itaque incredibilem in modum concursus fiunt ex agris, ex vicis, ex domibus omnibus. Mehercule etiam adventu nostro reviviscunt; iustitia, abstinencia, clementia tui Ciceronis. Itaque opiniones omnium superavit. 4. Appius, ut audivit nos venire, in ultimam provinciam se coniecit Tarsum usque: ibi forum agit. De Partho silentium est; sed tamen concisos equites nostros a barbaris nuntiabant ii, qui veniebant. Bibulus ne cogitabat quidem etiam nunc in provinciam suam accedere. Id autem facere ob eam causam dicebant, quod tardius vellet decedere. Nos in castra properabamus, quae aberant bidui.

XVII. (In itinere ad castra paullo post superiorem epistolam scr.)

CICERO ATTICO S.

1. Accepi Roma sine epistola tua fasciculum litterarum; in quo, si modo valuisti et Romae fuisti, Philotimi duco esse culpam, non tuam. Hanc epistolam dictavi sedens in rheda, quum in castra proficiscerer, a quibus aberam bidui. Paucis diebus habebam certos homines, quibus darem litteras. Itaque eo me servavi. 2. Nos, tametsi hoc te ex aliis audire malo, sic in provincia nos gerimus, quod ad abstinentiam attinet, ut nullus teruncius insumatur in quemquam. Id fit etiam et legatorum, et tribunorum et praefectorum diligentia. Nam omnes mirifice *συμφυλοδοξοῦσιν* gloriae meae. Lepta noster mirificus est. Sed nunc propero. Perscribam ad te paucis diebus omnia. 3. Cicerones nostros Deiotarus filius, qui rex ab senatu appellatus est, secum in regnum. Dum in aestivis nos essemus, illum pueris locum esse bellissimum duximus. 4. Sestius ad me scripsit, quae tecum esset de mea domestica et maxima cura locutus, et quid tibi esset visum. Amabo te, incumbe in eam rem, et ad me scribe, quid et possit, et tu censeas. 5. Idem scripsit Hortensium de proroganda nostra provincia dixisse nescio quid. Mihi in Cumano diligentissime se, ut annui essemus, defensurum receperat. Si quidquam me amas, hunc locum muni. Dici non potest, quam invitus a vobis absim. Et simul hanc gloriam iustitiae et abstinentiae fore illustriorem spero, si cito decesserimus: id quod Scaevolae contigit, qui solos novem menses Asiae praefuit. 6. Appius noster, quum me adventare videret, profectus est Tarsum usque Laodicea. Ibi forum agit, quum ego sim in provincia; quam

eius iniuriam non insector. Satis enim habeo negotii in sanandis vulneribus, quae sunt imposita provinciae. Quod, do operam, ut faciam quam minima illius contumelia. Sed hoc Bruto nostro velim dicas, illum fecisse non belle, qui adventu meo, quam longissime potuerit, discesserit.

XVIII. (In castris ad Cybistra, Rufo, Marcello cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Quam vellem Romae esses, si forte non es! nihil enim certi habebamus, nisi accepisse nos tuas litteras a. d. XIV. Kal. Sext. datas: in quibus scriptum esset, te in Epirum iturum circiter Kal. Sextiles. Sed, sive Romae es, sive in Epiro, Parthi Euphraten transierunt duce Pacoro, Orodi, regis Parthorum, filio, cunctis fere copiis. Bibulus nondum audiebatur esse in Syria. Cassius in oppido Antiochiae cum omni exercitu: nos in Cappadocia ad Taurum cum exercitu ad Cybistra; hostis in Cyrrhestica, quae Syriae pars proxima est provinciae meae. His de rebus scripsi ad senatum: quas litteras, si Romae es, videbis, putesne reddendas, et multa, immo omnia: quorum κεφάλαιον, ne quid inter caesa et porrecta, ut aiunt, oneris mihi addatur aut temporis. Nobis enim, hac infirmitate exercitus, inopia sociorum, praesertim fidelium, certissimum subsidium est hiems. Ea si venerit, nec illi ante in meam provinciam transierint, unum vereor, ne senatus propter urbanarum rerum metum Pompeium nolit dimittere. Quod si alium ad ver mittit, non laboro; nobis modo temporis ne quid prorogetur. 2. Haec igitur, si es Romae: sin abes, aut etiam si ades; haec negotia sic se habent. Stamus animis, et, quia consiliis, ut videmur,

bonis utimur, speramus etiam manu. Tuto consedimus, copioso a frumento, Ciliciam prope conspiciente, expedito ad mutandum, loco; parvo exercitu; sed, ut spero, ad benevolentiam erga nos consentiente: quem nos, Deiotari adventu cum suis omnibus copiis, duplicaturi eramus. Sociis multo fidelioribus utimur, quam quisquam usus esset: quibus incredibilis videtur et nostra mansuetudo et abstinencia. Delectus habetur civium Romanorum: frumentum ex agris in loca tuta comportatur. Si fuerit occasio, manu, sin minus, locis nos defendemus. 3. Quare bono animo es. Video enim te, et, quasi coram adsis, ita cerno *συμπάθειαι* amoris tui. Sed te rogo, (si ullo pacto fieri poterit,) si integra in senatu nostra causa ad Kal. Ian. manserit, ut Romae sis mense Ianuario. Profecto nihil accipiam iniuriae, si tu aderis. Amicos consules habemus, nostrum tribunum plebis Furnium. Verum tua est opus assiduitate, prudentia, gratia. Tempus est necessarium. Sed turpe est, me pluribus verbis agere tecum. 4. Cicerones nostri sunt apud Deiotarum; sed, si opus erit, deducuntur Rhodum. Tu, si es Romae, ut soles, diligentissime: si in Epiro, mitte tamen ad nos de tuis aliquem tabellarium, ut et tu, quid nos agamus, et nos, quid tu agas, quidque acturus sis, scire possimus. Ego tui Bruti rem sic ago, ut suam ipse non ageret. Sed iam exhibeo pupillum, neque defendo. Sunt enim negotia et lenta, et inania. Faciam tamen satis. Tibi quidem, cui difficilius est, quam ipsi. Sed certe satisfaciam utrique.

XIX. (In Cilicia, Rufo, Marcello cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Obsignaram iam epistolam eam, quam puto te modo perlegisse, scriptam mea manu, in qua omnia continentur, quum subito Appii tabellarius a. d. XI. Kal. Octob. septimo quadragesimo die Roma celeriter (hui tam longe!) mihi tuas litteras reddidit. Ex quibus non dubito, quin tu Pompeium exspectaris, dum Arimino rediret, et iam in Epirum profectus sis: magisque vereor, ut scribis, ne in Epiro sollicitus sis non minus, quam nos hic sumus. De Attiliano * nomine scripsi ad Philotimum, ne appellaret Messallam. 2. Itineris nostri famam ad te pervenisse laetor, magisque laetabor, si reliqua cognoris. Filiolam tuam tibi iam Romae iucundam esse gaudeo; eamque, quam numquam vidi, tamen et amo, et amabilem esse certo scio. Etiam atque etiam valete. 3. De Patrone et tuis condiscipulis, quae de parietinis in militia laboravi, ea tibi grata esse gaudeo. Quod scribis libente te repulsam tulisse eum, qui cum sororis tuae filii patruo certaret; magni amoris signum. Itaque me etiam admonuisti, ut gauderem. Nam mihi in mentem non venerat. Non credo, inquis. Ut libet; sed plane gaudeo: quoniam *τὸ μετῴον* interest τοῦ *φθονεῖν*.

XX. (In castris ad Pindenissum, Rufo, Marcello cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Saturnalibus mane se mihi Pindenissitae dederunt, septimo et quadragesimo die, postquam oppugnare eos coepimus. Qui (malum!) isti Pindenissitae? qui sunt? inquires: nomen audiavi numquam. Quid ergo faciam? num potui Ciliciam Aetoliam aut Ma-

cedoniam reddere? Hoc iam sic habeto, nec hoc exercitu hic tanta negotia geri potuisse. Quae cognosce *ἐκ ἐπιστολῆς*. Sic enim concedis mihi proximis literis. Ephesum ut venerim, nosti; qui etiam mihi gratulatus es illius diei celebritatem, qua nihil me umquam delectavit magis. Inde oppidis iis, quae ieram, mirabiliter accepti, Laodiceam pridie Kal. Sext. venimus. Ibi morati biduum, perillustres fuimus, honorificisque verbis omnes iniurias revellimus superiores. Quod idem dein Apameae quinque dies morati, et Synnadis triduum, Philomeli quinque dies, Iconii decem, fecimus. Nihil ea iurisdictione aequabilius, nihil lenius, nihil gravius. 2. Inde in castra veni a. d. vii. Kal. Septemb.; a. d. iii. exercitum lustravi apud Iconium. Ex his castris, quum graves de Parthis nuntii venirent, perrexī in Ciliciam per Cappadociae partem eam, quae Ciliciam attingit, eo consilio, ut Armenius Artavasdes et ipsi Parthi Cappadocia se excludi putarent. Quum dies quinque ad Cybistra Cappadociae castra habuissem, certior sum factus, Parthos ab illo aditu Cappadociae longe abesse, Ciliciae magis imminere. Itaque confestim iter in Ciliciam feci per Tauri pylas. 3. Tarsum veni a. d. iii. Non. Octob. Inde ad Amanum contendi, qui Syriam a Cilicia ima aquarum divortio dividit; qui mons erat hostium plenus sempiternorum. Hic a. d. iii. Idus Octob. magnum numerum hostium occidimus. Castella munitissima, nocturno Pomptinii adventu, nostro matutino, cepimus, incendimus. Imperatores appellati sumus. Castra paucos dies habuimus, ea ipsa, quae contra Darium habuerat apud Issum Alexander, imperator haud paullo melior, quam aut tu, aut ego. Ibi dies quinque morati, direpto et

vastato Amāno, inde discessimus. Scis enim dici quaedam *παρισά*, dici item *τὰ κερὰ τοῦ πολέμου*. Rumore adventus nostri, et Cassio, qui Antiochia tenebatur, animus accessit, et Parthis timor iniectus est. Itaque eos, cedentes ab oppido, Cassius insecutus, rem bene gessit. Qua in fuga, magna auctoritate Osaces, dux Parthorum, vulnus accepit, eoque interiit paucis post diebus. Erat in Syria nostrum nomen in gratia. 4. Venit interim Bibulus. Credo voluit appellatione hac inani nobis esse par. In eodem Amāno coepit laureolam in mustaceo quaerere. At ille cohortem primam totam perdidit centurionemque primipili, nobilem sui generis, Asinium Dentonem, et reliquos cohortis eiusdem, et Sex. Lucilium, T. Gavii Caepionis, locupletis et splendidi hominis, filium, tribunum militum. Sane plagam odiosam acceperat quum re, tum tempore. 5. Nos Pindenissum, quod oppidum munitissimum Eleutherocilicum omnium memoria in armis fuit, (feri homines et acres, et omnibus rebus ad defendendum parati,) cinximus vallo et fossa: aggere maximo, vineis, turre altissima, magna tormentorum copia, multis sagittariis, magno labore, apparatu, multis sauciis nostris, incolumi exercitu, negotium confecimus. Hilara sane Saturnalia. Militibus quoque, equis exceptis, reliquam praedam concessimus. Mancipia venibant Saturnalibus tertiis. Quum haec scribebam, in tribunali res erat ad H-S CXX. Hinc exercitum in hiberna agri male pacati deducendum Quinto fratri dabam. Ipse me Laodiceam recipiebam. 6. Haec adhuc. Sed ad praeterita revertamur. Quod me maxime hortaris, et quod pluris est, quam omnia; in quo laboras, ut etiam Ligurino *μολῶν* satisfaciam: moriar,

si quidquam fieri potest elegantius. Nec iam ego hanc continentiam appello, quae virtus voluptati resistere videtur. Ego in vita mea nulla umquam voluptate tanta sum affectus, quanta afficior hac integritate. Nec me tam fama, quae summa est, quam res ipsa, delectat. Quid quaeris? fuit tanti; me ipse non noram nec satis sciebam, quid in hoc genere facere possem; recte *περνοίωμαι*. Nihil est praeclarius. Interim haec *λαμπρά*. Ariobarzanes opera mea vivit, regnat. *Ἐν παρόδῳ*, consilio et auctoritate et, quod insidiatoribus eius *ἀπρόσιτον* me, non modo *ἀδωροδόκητον* praebui, regem regnumque servavi. Interea e Cappadocia ne pilum quidem. Atque etiam spero toto anno imperii nostri teruncium sumptus in provincia nullum fore. (Brutum abiectum, quantum potui, excitavi: quem non minus amo, quam tu; paene dixi, quam te.) 7. Habes omnia. Nunc publice litteras Romam mittere parabam. Uberiores erunt, quam si ex Amano misissem. At te Romae non fore! Sed est totum, quod Kal. Mart. futurum est. Vereor enim, ne, quum de provincia agetur, si Caesar resistet, nos retineamur. His tu si adesses, nihil timerem. 8. Redeo ad urbana: quae ego diu ignorans, ex tuis iucundissimis litteris, a. d. v. Kal. Ian. denique cognovi. Eas diligentissime Philogenes, libertus tuus, curavit, perlonga et non satis tuta via, perferendas. Nam quas Laenii pueris scribis datas, non acceperam. Iucunde de Caesare, et quae senatus decrevit, et quae tu speras: quibus ille si cedit, salvi sumus. Incendio Plautiano quod Seius ambustus est, minus moleste fero. Luceius de Q. Cassio cur tam vehemens fuerit, et quid actum sit, aveo scire. 9. Ego, quum Laodiceam venero, Quinto, sororis tuae filio, togam puram iubeor

dare; cui moderabor diligentius. Deiotarus, cuius auxiliis magnis usus sum, ad me, ut scripsit, cum Ciceronibus Laodiceam venturus erat. Tuas etiam Epiroticas exspecto litteras; ut habeam rationem non modo negotii, verum etiam otii tui. Nicanor in officio est, et a me liberaliter tractatur: quem, ut puto, Romam cum litteris publicis mittam; ut et diligentius perferantur, et idem ad me certa de te et a te referat. Alexis quod mihi toties salutem ascribit, est gratum. Sed cur non suis litteris idem facit, quod meus ad te Alexis facit? Phemio quaeritur *ῥέρας*. Sed haec hactenus. Cura, ut valeas, et ut sciam, quando cogites Romam. Etiam atque etiam vale. 40. Tua tuosque Thermo et praesens Ephesi diligentissime commendaram, et nunc per litteras; ipsumque intellexi esse perstudiosum tui. Tu velim, quod antea ad te scripsi, de domo Pammeni, des operam, ut, quod tuo meoque beneficio puer habet, cures, ne qua ratione convellatur. Utrique nostrum honestum existimo; tum mihi erit pergratum.

XXI. (Laodiceae, Paulo, Marvello coss. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Te in Epirum salvum venisse, et, ut scribis, ex sententia navigasse, vehementer gaudeo: non esse Romae meo tempore pernecessario, submoleste fero; hoc me tamen consolor: non spero te istic iucunde hiemare, et libenter requiescere. 2. Cassius, frater Q. Cassii, familiaris tui, pudentiores illas litteras miserat, (de quibus tu ex me requiris, quid sibi voluerint,) quam eas, quas postea misit, quibus per se scribit confectum esse Parthicum bellum. Recesserant illi quidem ab Antiochia ante Bibuli adventum, sed

nullo nostro *ἐνήμερήματι*. Hodie vero hiemant in Cyrrhестica, maximumque bellum impendet. Nam et Orodi, regis Parthorum, filius in provincia nostra est: nec dubitat Deiotarus, (cuius filio pacta est Artavasdis filia, ex quo sciri potest,) quin cum omnibus copiis ipse prima aestate Euphraten transiturus sit. Quo autem die Cassii litterae victrices in senatu recitatae sunt, id est, Nonis Octobribus, eodem meae tumultum nuntiantes. Axius noster ait, nostras auctoritatis plenas fuisse; illis negat creditum. Bibuli nondum erant allatae; quas certo scio plenas timoris fore. 3. Ex iis rebus hoc vereor, ne, quum Pompeius propter metum rerum novarum nusquam dimittatur, Caesari nullus honos a senatu habeatur; dum hic nodus expediatur, non putet senatus, nos, antequam successum sit, oportere decedere, nec in tanto motu rerum tantis provinciis singulos legatos praeesse. Hic, nequid mihi prorogetur, quod ne intercessor quidem sustinere possit, horreo: atque eo magis, quod tu abes, qui consilio, gratia, studio multis rebus occurreres. Sed dices me ipsum mihi sollicitudinem struere. Cogor; et velim ita sit. Sed omnia metuo. Etsi bellum *ἀχροτελεύτιον* habet illa tua epistola, quam dedisti nauseans Buthroto: tibi, ut video et spero, nulla ad decedendum erit mora. Mallem, ut video: nihil opus fuit, ut spero. 4. Acceperam autem satis celeriter Iconii per publicanorum tabellarios a Lentuli triumpho datas. In his *γλυκύπαικρον* illud confirmas, moram mihi nullam fore: deinde addis, si quid secus, te ad me [fore] venturum. Angunt me dubitationes tuae; simul et vides, quas acceperim litteras. Nam quas Hermoni, centurionis Camulae, ipse scribis te dedisse, non accepi. Laenii pueris te dedisse, saepe ad me

scripseras. Eas Laodiceae denique, quum eo venissem, III. Id. Febr. Laenius mihi reddidit, datas a. d. x. Kal. Octobres. Laenio tuas commendationes et statim verbis, et reliquo tempore re probabo. 5. Hae litterae cetera vetera habebant, unum hoc novum, de Cibyrtis pantheris. Multum te amo, quod respondisti M. Octavio, te non putare. Sed posthac omnia, quae certa non erunt, pro certo negato. Nos enim et nostra sponte bene firmi, et mehercule auctoritate tua inflammati vicimus omnes (hoc tu ita reperies) quum abstinencia, tum iustitia, facilitate, clementia. Cave putes quidquam homines magis umquam esse miratos, quam nullum teruncium, me obtinente provinciam, sumptus factum esse, nec in rempublicam, nec in quemquam meorum, praeterquam in L. Tullium legatum. Is, ceteroqui abstinens, sed Iulia lege, transiens, semel tamen in diem, non, ut alii solebant, omnibus vicis, [praeter eum semel, nemo accepit] facit, ut mihi excipiendus sit, quum teruncium nego sumptus factum. Praeter eum accepit nemo. Has a nostro Q. Titinio sordes accepimus. 6. Ego, aestivis confectis, Quintum fratrem hibernis et Ciliciae praefeci: Q. Volusium, tui Tiberii generum, certum hominem, sed mirifice etiam abstinentem, misi in Cyprum, ut ibi pauculos dies esset; ne cives Romani pauci, qui illic negotiantur, ius sibi dictum negarent; nam evocari ex insula Cyprios non licet. 7. Ipse in Asiam profectus sum Tarso Nonis Ianuariis; non mehercule dici potest, qua admiratione Ciliciae civitatum, maximeque Tarsensium. Postea vero quam Taurum transgressus sum, mirifica exspectatio Asiae nostrarum dioecesium, quae sex mensibus imperii mei nullas meas acceperat litteras, numquam hospi-

tem viderat. Illud autem tempus quotannis ante me fuerat in hoc quaestu: civitates locupletes, ne in hiberna milites reciperent, magnas pecunias dabant: Cyprii talenta Attica cc. Qua ex insula (non ἐπερβολῶς, sed verissime loquor) nummus nullus me obtinente erogabitur. Ob haec beneficia, quibus illi obstupescunt, nullos honores mihi, nisi verborum, decerni sino: statuas, fana, τέθριππα prohibeo: nec sum in ulla re alia molestus civitatibus, sed fortasse tibi, qui haec praedicem de me. Perfer, si me amas. Tu enim me haec facere voluisti. 8. Iter igitur ita per Asiam feci, ut etiam fames, qua nihil miserius est, quae tum erat in hac mea Asia, (messis enim nulla fuerat,) mihi optanda fuerit. Quacumque iter feci, nulla vi, nullo iudicio, nulla contumelia, auctoritate et cohortatione perfeci, ut et Graeci et cives Romani, qui frumentum compresserant, magnum numerum populis pollicerentur. 9. Idibus Februariis, quo die has litteras dedi, forum institueram agere Laodiceae Cibyraticum et Apameense; ex Idibus Mart. ibidem Synnadense, Pamphylium, (tum Phemio dispiciam χείρας) Lycaonium, Isauricum: ex Idibus Mai. in Ciliciam, ut ibi Iunius consumatur, velim tranquille a Parthis. Quintilis, si erit, ut volumus, in itinere est, per provinciam redeuntibus, consumendus. Venimus enim in provinciam, Laodiceam, Sulpicio et Marcello consulibus, pridie Kal. Sextiles. Inde nos oportet decedere a. d. iv. Kal. Sext. Primum contendam a Quinto fratre, ut se praefici patiat: quod et illo et me invitissimo fiet. Sed aliter honeste fieri non potest, praesertim quum virum optimum, Pomptinium, ne nunc quidem retinere possim. Rapit enim hominem Postumius Romam, fortasse etiam Postumia. 10. Ha-

hes consilia nostra. Nunc cognosce de Bruto. Famili-
 liares habet Brutus tuus quosdam creditores Salami-
 niorum ex Cypro, M. Scaptium et P. Matinium; quos
 mihi maiorem in modum commendavit. Matinium
 non novi; Scaptius ad me in castra venit. Pollicitus
 sum curaturum me, Bruti caussa, ut ei Salaminii pe-
 cuniam solverent. Egit gratias. Praefecturam peti-
 vit. Negavi me cuiquam negotianti dare; quod idem
 tibi ostenderam. Cn. Pompeio petenti probaram in-
 stitutum meum; quid dicam? Torquato, de M. Laenio
 tuo, multis aliis. Si praefectus vellet esse syngraphae
 caussa, me curaturum, ut exigeret. Gratias egit:
 discessit. Appius noster turmas aliquot equitum de-
 deraat huic Scaptio, per quas Salaminios coerceret; et
 eundem habuerat praefectum. Vexabat Salaminios.
 Ego equites ex Cypro decedere iussi. Moleste tulit
 Scaptius. 44. Quid multa? Ut ei fidem meam prae-
 starem; quum ad me Salaminii Tarsum venissent, et
 una Scaptius, imperavi, ut pecuniam solverent. Mul-
 ta de syngrapha, de Scaptii iniuriis. Negavi me au-
 dire. Hortatus sum; petivi etiam, pro meis in civita-
 tem beneficiis ut negotium conficerent: denique dixi
 me coacturum. Homines non modo non recusare, sed
 etiam hoc dicere, se a me solvere. Quod enim prae-
 tori dare consuessent, quoniam ego non acceperam, se
 a me quodam modo dare; atque etiam minus esse ali-
 quanto in Scaptii nomine, quam in vectigali praetorio.
 Collaudavi homines. Recte, inquit Scaptius: sed sub-
 ducamus summam. Interim, quum ego in edicto tra-
 latitio, centesimas me observaturum, haberem, cum
 anatocismo anniversario ille ex syngrapha postulabat.
 quaternas. Quid ais? inquam, possumne contra
 meum edictum? At ille profert senatus consultum

Lentulo Philippoque consulibus, ut, qui Ciliciam obtineret, ius ex illa syngrapha diceret. 42. Cohorruì primò; etenim erat interitus civitatis. Reperio duo senatus consulta iisdem consulibus de eadem syngrapha. Salaminii quum Romae versuram facere vellent, non poterant, quod lex Gabinia vetabat. Tum ii Bruti familiares, freti gratia Bruti, dare volebant quaternis, si sibi senatus consulto caveretur. Fit gratia Bruti senatus consultum, ut neve Salaminii, neve qui eis dedisset, fraudi esset. Pecuniam numerarunt. At postea venit in mentem foeneratoribus, nihil se iuvare illud senatus consultum, quod ex syngrapha ius dici lex Gabinia vetaret. Tum fit senatus consultum, non ut alio ea syngrapha iure esset, quam ceterae, *** sed ut eodem! Quum haec disseruissem, seducit me Scaptius; ait se nihil contra dicere; sed illos putare, talenta cē se debere; ea se velle accipere; debere autem [illos] paullo minus; rogat, ut eos ad cē perducam. Optime, inquam. Voco illos ad me, remoto Scaptio. Quid vos? quantum, inquam, debetis? Respondent, cvi. Refero ad Scaptium. Homo clamare. Quid opus est? inquam. Rationes conferatis. Assidunt, subducunt; ad nummum convenit. Illi se numerare velle; urgere, ut acciperet. Scaptius me rursus seducit; rogat, ut rem sic relinquam. Dedi veniam homini impudenter petenti. Graecis querentibus; ut in fano deponerent postulantibus, non concessi. Clamare omnes qui aderant, nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatocismo contentus non esset: alii, nihil stultius. Mihi autem impudens magis, quam stultus videbatur. Nam aut bono nomine centesimis contentus erat, aut, non bono, quaternas centesimas spera-

bat. 43. Habes meam caussam; quae si Bruto non probatur, nescio, cur illum amemus: sed avunculo eius certe probabitur, praesertim quum senatus consultum modo factum sit, puto, postquam tu es profectus, in creditorum caussa, ut centesimae perpetuo foenore ducerentur. Hoc quid intersit, si tuos digitos novi, certe habes subductum. In quo quidem, ὁδοῦ πάρεργον, Luceius M. F. queritur apud me per litteras, summum esse periculum, ne culpa senatus, his decretis, res ad tabulas novas perveniat. Commemorat, quid olim mali C. Iulius fecerit, quum dieculam duxerit: numquam respublica plus. Sed ad rem redeo. Meditare adversus Brutum caussam meam; si haec caussa est, contra quam nihil honeste dici potest; praesertim quum integram rem et causam reliquerim. 44. Reliqua sunt domestica. De ἐνδομείζων probō idem, quod tu, Postumiae filium, quoniam Pontidia nugatur. Sed vellem adesses. A Quinto fratre his mensibus nihil expectaris. Nam Taurus propter nives ante mensem Iunium transiri non potest. Thermum, ut rogas, creberrimis litteris fulcio. P. Valerium negat habere quidquam Deiotarus rex, eumque, ait, a se sustentari. Quum scies, Romae intercalatum sit, necne; velim ad me scribas certum, quo die mysteria futura sint. Litteras tuas minus paullo exspecto, quam si Romae esses, sed tamen exspecto.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER SEXTUS.

ARG. Huius libri epistolae scriptae sunt omnes a. 704. a. cons. L. Aemilio Paulo, C. Claudio Marcello, quem Suetonius Marci Marcelli patrualem facit, Dio sobriam, alii fratrem. Hoc igitur in libro quod ad remp. pertineat, nihil memoratur, nisi bellum Parthicum, idque formidatum magis, quam vere gestum, I, 14. Namque anno superiore, sive, postquam coeptum erat, quarto, finitum fuerat. Itaque etiam spem triumphi sui commemorat VI. et VIII. Praeterea de provinciae extremis mensibus administrandae difficultate queritur IV. Rursus de Hirri repulsa scribit VIII. De rebus urbanis odiosa quaedam se Cicero audisse VIII. scribit. Caesar quum vereretur, ne se iniqui sui provincia atque exercitu spoliarent, sicque cogeretur, si consul fieri vellet, privatus ac praesens petere: L. Paullum consulem et C. Curionem tribunum pl., antea suis actionibus adversantes, grandi mercede sibi conciliavit: quorum opera factum est, ut retineret exercitum. Nam quum de illo remittendo referretur, Curio ita est assensus, si reliqui quoque dimitterent, Pompeium notans sine dubio. Ad haec mentionem facit de Appii causa II. et de morte Hortensii VI. Hoc anno Cicero de provincia decessit III. Kalend. Sext. ep. VI. atque Idib. Oct. Athenis fuit, unde postrema huius libri epistola data est. Reliqua sunt pri-

vata atque domestica: de Tullia Dolabellae collocanda I, 10. VI. IX. de Ciceronibus pueris I, 12. de Q. fratris et Pomponiae dissidii gliscentibus II. III. sed tamen filii pietate compositis VII. de Attici morbo IX. de Tironis adversa valetudine VII. de Bruti negotio cum Salaminis II. III. de M. Octavii et Caelii postulatis I, 21. de Philotimi in Milonem iniquitate IV. Ita pauca etiam insunt doctrinae et litterarum vestigia, ut de erroribus quibusdam in libris de Rep. commissis II. de Metelli ignorantia I, 17. et de monumento Athenis a se statuendo I.

I. (Laodiceae, Paullo, Marcellis cons. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Accepi tuas litteras a. d. quintum Terminalia Laodiceae; quas legi libentissime, plenissimas amoris, humanitatis, officii, diligentiae. His igitur respondebo: sic enim postulas: nec *οἰχορoῦiαv* meam instituiam; sed ordinem conservabo tuum. Recentissimas a Cybistris te meas litteras habere ais, a. d. x. Kal. Octob. datas: et scire vis, tuas ego quas acceperim. Omnes fere, quas commemoras, praeter eas, quas scribis Lentuli pueris et Equotutico et Brundisio datas. Quare non *οἷzεται* tua industria, quod vereris, sed praeclare ponitur; si quidem id egisti, ut ego delectarer. Nam nulla re sum delectatus magis. 2. Quod meam *βαθύνηται* in Appio tibi, libertatem etiam in Bruto probo, vehementer gaudeo: ac putaram secus. Appius enim ad me ex itinere bis terve *ὑπομεμνημοῖνον*; litteras miserat, quod quaedam a se constituta rescinderem. Ut, si medicus, quum aegrotus alii medico traditus sit, irasci velit ei medico, qui sibi successerit, si, quae ipse in curando constituerit, mutet ille: sic Appius, quum *ἐξ ἀπαρίσσεως* provinciam curarit, sanguinem miserit, quidquid potuit, detraxe-

rit, mihi tradiderit enectam, *προσάναρτερουμένην* eam a me non libenter videt; sed modo succenset, modo gratias agit. Nihil enim a me fit cum ulla illius contumelia: tantummodo dissimilitudo meae rationis offendit hominem. Quid enim potest esse tam dissimile, quam illo imperante exhaustam esse sumptibus et iacturis provinciam; nobis eam obtinentibus, nummum nullum esse erogatum nec privatim, nec publice? Quid dicam de illius praefectis, comitibus, legatis? etiam de rapinis? de libidinibus? de contumeliis? Nunc autem domus mehercule nulla tanto consilio aut tanta disciplina gubernatur, aut tam modesta est, quam nostra tota provincia. Haec nonnulli amici Appii ridicule interpretantur: qui me idcirco putent bene audire velle, ut ille male audiat, et recte facere non meae laudis, sed illius contumeliae caussa. Sin Appius, ut Bruti litterae, quas ad te misit, significabant, gratias nobis agit, non moleste fero: sed tamen eo ipse die, quo haec ante lucem scribebam, cogitabam eius multa inique constituta et acta tollere. 3. Nunc venio ad Brutum, quem ego omni studio, te auctore, sum complexus: quem etiam amare coeperam: sed, dico, revocavi me, ne te offenderem. Noli enim putare, me quidquam maluisse, quam ut mandarat is, facere: nec ulla de re plus laborasse. Mandatorum autem mihi libellum dedit: iisdemque de rebus tu mecum egeras. Omnia sum diligentissime persecutus. Primum, ab Ariobarzane sic contendi, ut talenta, quae mihi pollicebatur, illi daret. Quoad mecum rex fuit, perbono loco res erat: post a Pompeii procuratoribus sexcentis premi coeptus est. Pompeius autem quum ob ceteras causas plus potest unus, quam ceteri omnes, tum quod putatur ad bellum Parthicum

esse venturus. Ei tamen sic nunc solvitur: tricesimo quoque die talenta Attica xxxiii, et hoc ex tributis: nec id satis efficitur in usuram menstruam. Sed Cnaeus noster clementer id fert; sorte caret; usura nec ea solida contentus est. Alii neque solvit cuiquam nec potest solvere. Nullum enim aerarium, nullum vectigal habet. Appii instituto tributa imperat. Ea vix, in foenus Pompeii quod satis sit, efficiunt. Amici regis duo tresve perdivites sunt: sed ii suum tam diligenter tenent, quam ego aut tu. Equidem non desino tamen per litteras rogare, suadere, accusare regem. 4. Deiotarus etiam mihi narravit, se ad eum legatos misisse de re Bruti: eos sibi responsum retulisse, illum non habere. Et mehercule ego ita iudico, nihil illo regno spoliatus, nihil rege egentius. Itaque aut tutela cogito me abdicare, aut, ut pro Glabrione Scaevola, foenus et impendium recusare. Ego tamen, quas per te Bruto promiseram praefecturas, M. Scaptio, L. Gavio, qui in regno rem Bruti procurabant, detuli. Nec enim in provincia mea negotiabantur. Tu autem meministi, nos sic agere, ut, quot vellet, praefecturas sumeret, dum ne negotiatori. Itaque duas ei praeterea dederam. Sed ii, quibus petierat, de provincia decesserant. 5. Nunc cognosce de Salaminiiis: quod video tibi etiam novum accidisse, tamquam mihi. Numquam enim ex illo audiivi, illam pecuniam esse suam. Quin etiam libellum ipsius habeo, in quo est, *Salaminii pecuniam debent M. Scaptio et P. Matinio, familiaribus meis.* Eos mihi commendat: ascribit etiam et quasi calcar admovet, intercessisse se pro iis magnam pecuniam. Confeceram, ut solverent, centesimis sexennii ductis cum renovatione singulorum annorum. At Scaptius quaternas postu-

labat. Metui, si impetrasset, ne tu ipse me amare desineres. Nam ab edicto meo recessissem, et civitatem, in Catonis et in ipsius Bruti fide locatam meisque beneficiis ornatam, funditus perdidissem. 6. Atque hoc tempore ipso impingit mihi epistolam Scaptius Bruti, rem illam suo periculo esse: (quod nec mihi umquam Brutus dixerat, nec tibi:) etiam, ut praefecturam Scaptio deferrem. Id vero per te exceperamus, ne negotiatori; quod si cuiquam, huic tamen non. Fuerat enim praefectus Appio; et quidem habuerat turmas equitum, quibus inclusum in curia senatum Salamine obsederat, ut fame senatores quinque morentur. Itaque ego, quo die provinciam tetigi, quum mihi Cyprii legati Ephesum obviam venissent, litteras misi, ut equites ex insula statim decederent. His de caussis credo Scaptium iniquius de me aliquid ad Brutum scripsisse. Sed tamen hoc sum animo: si Brutus putabit me quaternas centesimas oportuisse decernere, qui in tota provincia singulas observarem, itaque edixissem, idque etiam acerbissimis foeneratoribus probaretur; si praefecturam negotiatori denegatam queretur, quod ego Torquato nostro in tuo Laenio, Pompeio ipsi in Sext. Statio negavi, et iis probavi; si equites deductos moleste feret: accipiam equidem dolorem, mihi illum irasci, sed multo maiorem, non esse eum talem, qualem putassem. 7. Illud quidem fatebitur Scaptius, me ius dicente, sibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi potestatem fuisse. Addo etiam illud, quod vereor, tibi ipsi ut probem: consistere usura debuit, quae erat in edicto meo. Deponere volebant: impetravi ab Salaminis, ut silerent. Veniam illi quidem mihi dederunt: sed quid iis fiet, si huc Paullus venerit? Sed totum hoc

Bruto dedi, qui de me ad te humanissimas litteras scripsit: ad me autem, etiam quum rogataliquid, contumaciter, arroganter, ἀξιοπρεπέως solet scribere. Tu autem velim ad eum scribas de his rebus, ut sciam, quo modo haec accipiat. Facies enim me certiolem. Atque hoc superioribus litteris ad te diligenter perscripseram: sed plane te intelligere volui, mihi non excidisse illud, quod tu ad me quibusdam litteris scripsisses; si nihil aliud de hac provincia, nisi illius benevolentiam, deportassem, mihi id satis esse. Sit sane, quoniam ita tu vis: sed tamen cum eo, credo, quod sine peccato meo fiat. Igitur meo decreto soluta res Scaptio statim. Id quam rectum sit, tu iudicabis; ne ad Catonem quidem provocabo. √ 8. Sed noli me putare ἐγκλείσματα illa tua abiecisse, quae mihi in visceribus haerent. Flens mihi meam famam commendasti. Quae epistola tua est, in qua mentionem non facias? Itaque irascatur, qui volet; patiar. Τὸ γὰρ ἐν μέν μοῦ, praesertim quum sex libris, tamquam praedibus, me ipsum obstrinxerim, quos tibi tam valde probari gaudeo; e quibus unum ἱστορικόν requiris de Cn. Flavio Cn. F. Ille vero ante decemviros non fuit: quippe qui aedilis curulis fuerit: qui magistratus multis annis post decemviros institutus est. Quid ergo profecit, quod protulit fastos? occultatam putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterentur a paucis. Nec vero pauci sunt auctores, Cn. Flavium scribam fastos protulisse, actionesque composuisse: ne me hoc, vel potius Africanum, (is enim loquitur,) commentum putes. √ Οὐκ ἔλαθέ σε illud de gestu histrionis; tu scelesti suspicaris, ego ἀφελῶς scripsi. 9. De me imperatore scribis te ex Philotimi litteris cognosse. Sed credo te, iam in Epiro quum

esses, binas meas de omnibus rebus accepisse, unas a Pindenisso capto, alteras a Laodicea, utrasque tuis pueris datas. Quibus de rebus, propter casum navigandi, per binos tabellarios misi Romam litteras publice. 40. De Tullia mea tibi assentior; scripsique ad eam et ad Terentiam, mihi placere. Tu enim ad me iam ante scripseras, *ac vellem te in tuum veterem gregem retulisses*. Correcta vero epistola Memmiana, nihil negotii fuit. Multo enim malo hunc a Pontidia, quam illum a Servilia. Quare adiunges Aufium nostrum, hominem semper amantem mei; nunc, credo, eo magis, quod debet etiam fratris Appii amorem erga me cum reliqua hereditate crevisse; qui declaravit, quanti me faceret, quum saepe, tum in Bursa. Nae tu me sollicitudine magna liberaris. 41. Furnii exceptio mihi non placet. Nec enim ego ullum aliud tempus timeo, nisi quod ille solum excipit. Sed scriberem ad te de hoc plura, si Romae esses. In Pompeio te spem omnem otii ponere non miror; ita res est; removendumque censeo illud *dissimulantem*. Sed enim, *οἰκονομία* si perturbatior est, tibi assignato: te enim sequor *αχρὲν ἂν ῥοῖα*. 42. Cicerones pueri amant inter se, discunt, exercentur: sed alter, uti dixit Isocrates in Ephoro et Theopompo, frenis eget, alter calcaribus. Quinto togam puram Liberalibus cogitabam dare: mandavit enim pater. Ea sic observabo, quasi intercalatum non sit. Dionysius mihi quidem in amoribus est. Pueri autem aiunt, eum furenter irasci. Sed homo non doctior, nec sanctior fieri potest, nec tui meique amantior. 43. Thermum, Silium vere audis laudari. Valde se honeste gerunt. Adde M. Nonium, Bibulum; me, si voles. Iam Scrofa, vellem, haberet, ubi posset. Est enim lautum negotium. Ceteri in-

firmant πολίτευμα Catonis. Hortensio quod caussam meam commendas, valde gratum. De Amiano, spei nihil putat esse Dionysius. Terentii nullum vestigium agnovi. Moeragenes certe periit. Feci iter per eius possessionem, in qua animal reliquum nullum est. Haec non noram tum, cum Democrito tuo quum locutus sum. Rhosiaca vasa mandavi. Sed heus tu, quid cogitas? in felicatis lancibus et splendidissimis canistris, olusculis nos soles pascere; quid te in vasis fictilibus appositurum putem? *Κίρα;* Phemio mandatum est: reperietur; modo aliquid illo dignum canat. 44. Parthicum bellum impendet. Cassius ineptas litteras misit. Necdum Bibuli erant allatae: quibus recitatis, puto fore, ut aliquando commoveatur senatus. Equidem sum in magna animi perturbatione. Si, ut opto, non prorogatur nostrum negotium; habeo Iunium et Quintilem in metu. Esto; duo quidem menses sustinebit Bibulus. Quid illo fiet, quem reliquero, praesertim si fratrem? quid me autem, si non tam cito decedo? Magna turba est. Mihi tamen cum Deiotaro convenit, ut ille in meis castris esset cum suis copiis omnibus. Habet autem cohortes quadringenarias nostra armatura XXX; equitum CIO CIO. Erit ad sustentandum, quoad Pompeius veniat; qui litteris, quas ad me mittit, significat, suum negotium illud fore. Hiemant in nostra provincia Parthi. Expectatur ipse Orodes. Quid quaeris? aliquantum est negotii. 45. De Bibuli edicto, nihil novi, praeter illam exceptionem, de qua tu ad me scripseras, *nimis gravi praeiudicio in ordinem nostrum*. Ego tamen habeo *ισοδυναμοῦσθαι*, sed tectio-rem, ex Q. Mucii P. F. edicto Asiatico, *extra quam si ita negotium gestum est, ut eo stari non oporteat*,

ex fide bona: multaue sum secutus Scaevolae; in iis illud, in quo sibi libertatem censent Graeci datam, ut Graeci inter se disceptent suis legibus. Breve autem edictum est propter hanc meam διαίρεσιν, quod duobus generibus edicendum putavi: quorum unum est provinciale, in quo est de rationibus civitatum, de aere alieno, de usura, de syngraphis: in eodem omnia de publicanis; alterum, quod sine edicto satis commode transigi non potest, de hereditatum possessionibus, de bonis possidendis, (magistris faciendis,) vendendis: quae ex edicto et postulari et fieri solent. Tertium, de reliquo iure dicundo, ἄγραφον reliqui. Dixi me de eo genere mea decreta ad edicta urbana accommodaturum; itaque curo et satisfacio adhuc omnibus. Graeci vero exsultant, quod peregrinis iudicibus utuntur. Nugatoribus quidem, inquires. Quid refert? Tamen se αὐτονομίαν adeptos putant. Vestri enim, credo, graves habent, Turpionem sutorium et Vettium mancipem. 46. De publicanis quid agam, videris quaerere. Habeo in deliciis, obsequor, verbis laudo, orno; efficio, ne cui molesti sint. Τὸ παραδοξότατον, usuras eorum, quas pactionibus ascripserant, servavit etiam Servilius. Ego sic. Diem statuo satis laxam; quam ante si solverint, dico, me centesimas ducturum: si non solverint, ex pactione. Itaque et Graeci solvunt tolerabili foenore et publicanis res est gratissima. Sic illa iam habent, pleno modio, verborum honorem, invitationem crebram. Quid plura? Sunt omnes ita mihi familiares, ut se quisque maxime putet. Sed tamen μηδὲν αὐτοῖς. Scis reliqua. 47. De statua Africani, (ὦ πραγμάτων ἀσυνκλώσιτων! sed me * ipsum delectavit in tuis litteris,) ain' tu? Scipio hic Metellus proavum suum nescit

censorem non fuisse? Atqui nihil habuit aliud inscriptum, nisi cos., ea statua, quae ad Opis per te posita in excelso est. In illa item, quae est ad *Πολυδεύκους*, hercule inscriptum est, cos., quam esse eiusdem, status, amictus, annulus, imago ipsa declarat. At me hercule ego quum in turma inauratarum equestrium, quas hic [Metellus] in Capitolio posuit, animadvertissem in Serapionis subscriptione Africani imaginem, erratum fabrilē putavi, nunc video Metelli. O! *ἀνιστορησίαν* turpem! 48. Nam illud de Flavio et fastis, si secus est, commune erratum est; et tu belle *ὑπόρησας*, et nos publicam prope opinionem secutisumus, ut multa apud Graecos. Quis enim non dixit, *Εὐπολιν, τὸν τῆς ἀρχαίας*, ab Alcibiade, navigante in Siciliam, deiectum esse in mare? Redarguit Eratosthenes: Affert enim, quas ille post id tempus fabulas docuerit. Num idcirco Duris Samius, homo in historia diligens, quod cum multis erravit, irridetur? Quis Zaleucum leges Locris scripsisse non dixit? Num igitur iacet Theophrastus, si id a Timaeo, tuo familiari, reprehensum est? Sed nescire proavum suum censorem non fuisse, turpe est; praesertim quum post eum consulem nemo Cornelius, illo vivo, censor fuerit. 49. Quod de Philotimo et de solutione H-S xx ne scribis; Philotimum circiter Kalend. Ianuar. in Chersonesum audio venisse: ac mihi ab eo nihil adhuc. Reliqua mea Camillus scribit se accepisse; ea quae sint, nescio et aveo scire. Verum haec posterius et coram fortasse commodius. 20. Illud me, mi Attice, in extrema fere parte epistolae commovit: scribis enim sic, *τί λοιπόν?* Deinde me obsecras amantissime, ne obliviscar vigilare, et ut animadvertam, quae fiant. Num quid de quo inaudisti? etsi nihil eius-

modi est. *Πολλοὺ γὰρ καὶ δεῖ.* Nec enim me fefellis-
 set, nec falleret. Sed ista admonitio tua tam accurata
 nescio quid mihi significare visa est. 21. De M. Octa-
 vio iterum iam tibi rescribo, te illi probe respondisse
 paullo vellem fidentius. Nam Caelius libertum ad
 me misit et litteras accurate scriptas: sed de panthe-
 ris foede ac civitatibus. Rescripsi, alterum me mo-
 leste ferre, si ego in tenebris laterem, nec audiretur
 Romae, nullum in mea provincia nummum, nisi in
 aes alienum, erogari; docuique nec mihi conciliare
 pecuniam licere nec illi capere; monuique eum,
 quem plane diligo, ut, quum alios accusasset, cautius
 viveret: illud autem alterum, alienum esse existima-
 tione mea, Cibyratas imperio meo publice venari.
 22. Lepta tua epistola gaudio exsultat. Etenim scri-
 pta belle est, meque apud eum magna in gratia posuit.
 Filiola tua gratum mihi fecit, quod tibi diligenter
 mandavit, ut mihi salutem ascriberes: gratum etiam
 Pilia: sed illa officiosius, quod mihi, quem iam pri-
 dem numquam vidit. Igitur tu quoque salutem utri-
 que ascribito. Litterarum datarum prid. Kal. Ianuar.
 suavem habuit recordationem clarissimi iurisiurandi:
 quod ego non eram oblitus. Magnus enim praetex-
 tatus illo die fui. Habes ad omnia, non, ut postulasti,
χρόσια χαιχείων, sed paria paribus respondimus.
 23. Ecce autem alia pusilla epistola; quam non relin-
 quam *ἀναντιφώνητον*. Bene mehercule potuit Lucce-
 ius Tusculanum; nisi forte —: solet enim cum suo
 tibicine; et velim scire, quis sit status eius. Lentu-
 lum quidem nostrum P. R. Tusculanum proscripsis-
 se audio. Cupio hos expeditos videre: cupio etiam
 Sestium; adde, si vis, Caelium; quibus omnibus est,
αἰδεσθῆν μὲν ἀνίστασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδίσχθαι.

De Memmio restituendo ut Curio cogitet, te audisse puto. De Egnatii Sidicini nomine, nec nulla nec magna spe sumus. Pinarium, quem mihi commendas, diligentissime Deiotarus curat, graviter aegrum. Respondi etiam minori. 24. Tu, velim, dum ero Laodiceae, id est, ad Idus Mai. quam saepissime mecum per litteras colloquare: et quum Athenas veneris, (iam enim sciemus de rebus urbanis, de provinciis, quae omnia in mensem Martium sunt collata,) utique ad me tabellarios mittas. 25. Sed heus tu, iamne vos a Caesare, per Herodem, talenta Attica L. extorsistis? In quo, ut audio, magnum odium Pompeii suscepistis. Putatenim, suos nummos vos comedisse, Caesarem in Nemorensi aedificando diligentior fore. Hoc ego ex P. Vedio, magno nebulone, sed Pompeii tamen familiari, audivi. Hic Veditus venit mihi obviam cum duobus essedis, et rheda equis iuncta, et lectica et familia magna: pro qua, si Curio legem pertulerit, H-S centena pendat necesse est. Erat praeterea cynocephalus in essedo: nec deerant onagri. Numquam vidi hominem nequiores. Sed extremum audi. Deversatus est Laodiceae apud Pompeium Vindillum: ibi sua deposuit, quum ad me profectus est. Moritur interim Vindillus: quae res ad Magnum Pompeium pertinere putabatur. C. Vennonius domum Vindulli venit: quum omnia obsignaret, in Vedianas res incidit. In his inventae sunt quinque plangunculae matronarum, in quibus una sororis amici tui, hominis Bruti, qui hoc utatur, et illius Lepidi, qui haec tam negligenter ferat. Haec te volui παραστροφῆσαι. Sumus enim ambo belle curiosi. 26. Unum etiam velim cogites. Audio Appium προέλασθαι Eleusine facere. Num in-

epi fuerimus, si nos quoque Academiae fecerimus? Puto, inquires. Ergo id ipsum scribes ad me. Equidem valde ipsas Athenas amo. Volo esse aliquod monumentum. Odi falsas inscriptiones statuarum alienarum. Sed ut tibi placebit: faciesque me, in quem diem Romana incidant mysteria, certiore, et quo modo hiemaris. Cura ut valeas. Post Leuctricam pugnam die septingentesimo sexagesimo quinto.

II. (Laodiceae, Penilo, Marcello cons. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Quum Philogenes, libertus tuus, Laodiceam ad me salutandi caussa venisset et se statim ad te navigaturum esse diceret, has ei litteras dedi: quibus ad eas rescripsi, quas acceperam a Bruti tabellario. Et respondebo primum postremae tuae paginae, quae mihi magnae molestiae fuit; quod ad te scriptum est a Cincio de Statii sermone, in quo hoc molestissimum est, Statium dicere, a me quoque id consilium probari. Probari autem? De isto hactenus. Dixerim me vel plurima vincla tecum summae coniunctionis optare, etsi sunt amoris arctissima; tantum abest, ut ego ex eo, quo astricti sumus, laxari aliquid velim. 2. Illum autem multa de istis rebus asperius solere loqui, saepe sum expertus, saepe etiam lenivi iratum. Id scire te arbitror. In hac autem peregrinatione militiave nostra saepe incensum ira vidi, saepe placatum. Quid ad Statium scripserit, nescio. Quidquid acturus de tali re fuit, scribendum tamen ad libertum non fuit. Mihi autem erit maxime curae, ne quid fiat secus, quam volumus, quamque oportet. Nec satis est in eiusmodi re, se quemque praestare; maximae partes istius officii sunt pueri Ciceronis,

sive iam adolescentis: quod quidem illum soleo hortari. Ac mihi videtur matrem valde, ut debet, amare, teque mirifice. Sed est magnum illud quidem, verumtamen multiplex pueri ingenium; quo ego regendo habeo negotii satis. 3. Quoniam respondi postremae tuae paginae prima mea; nunc ad primam revertar tuam. Peloponnesias civitates omnes maritimas esse, hominis non nequam, sed etiam tuo iudicio probati, Dicaearchi tabulis credidi. Is multis nominibus in Trophoniana Chaeronis narratione Graecos in eo reprehendit, quod mare tam secuti sunt; nec ullum in Peloponneso locum excipit. Quum mihi auctor placeret, (etenim erat *ἱστορικώτατος*, et vixerat in Peloponneso;) admirabar tamen; et, vix accedens, communicavi cum Dionysio. Atque is primo est commotus: deinde, quod tum de isto Dicaearcho non minus bene existimabat, quam tu de C. Vestorio, ego de M. Cluvio, non dubitabat, quin ei crederemus. Arcadiae censebat esse Lepreon quoddam maritimum; Tenea autem et Aliphera et Tritia *νεόκτιστα* ei videbantur, idque τῶ τῶν νεῶν καταλόγῳ confirmabat, ubi mentio non fit istorum. Itaque istum ego locum totidem verbis a Dicaearcho tratuili. Phliasios autem dici sciebam, et ita, fac, ut habeas: nos quidem sic habemus. Sed primo me *ἀναλογία* deceperat, *Φλιοῦς, Ὀποῦς, Σπιούς*, quod *Ὀπούντιοι, Σπιούντιοι*. Sed hoc continuo correximus. 4. Laetari te nostra moderatione et continentia video. Tum id magis faceres, si adesses, atque hoc foro, quod egi ex Idibus Febr. Laodiceae ad Kalend. Mai. omnium dioecesium praeter Ciliciae. Mirabilia quaedam effecimus: ita multae civitates omni aere alieno liberatae, multae valde levatae sunt: omnes, suis legibus et iudiciis usae, αὐτο-

ρομίαν adeptae, revixerunt. His ego duobus generibus facultatem ad se aere alieno liberandas aut levandas dedi; uno, quod omnino nullus in imperio meo sumptus factus est, (nullum quum dico, non loquor *ὑπερβολικῶς*,) nullus, inquam, ne teruncius quidem. Hac autem re, incredibile est, quantum civitates emergerint. 5. Accessit altera. Mira erant in civitatibus ipsorum furta Graecorum, quae magistratus sui fecerant. Quaesivi ipse de iis, qui annis decem proximis magistratum gesserant. Aperte fatebantur. Itaque, sine ulla ignominia, suis humeris pecunias populis retulerunt. Populi autem, nullo gemitu, publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil solverant, etiam superioris lustris reddiderunt. Itaque publicanis in oculis sumus. Gratis, inquis, viris! Sensimus. Iam cetera iurisdictio nec imperita et clemens cum admirabili facilitate. Aditus autem ad me minime provinciales; nihil per cubicularium. Ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus. Grata haec et magna, mihiq; nondum laboriosa ex illa vetere militia. 6. Nonis Mai. in Ciliciam cogitabam: ibi quum Iunium mensem consumpsissem, atque utinam in pace! (magnum enim bellum impendet a Parthis) Quintilem in reditu ponere. Annuae enim mihi operae a. d. iii. Kalend. Sext. emerentur. Magna autem in spe sum mihi nihil temporis prorogatum iri. Habebam acta urbana usque ad Nonas Martias, e quibus intelligebam Curionis nostri constantia omnia potius actum iri, quam de provinciis. Ergo, ut spero, propediem te videbo. 7. Venio ad Brutum tuum, immo nostrum: sic enim mavis. Equidem omnia feci, quae potui aut in mea provincia perficere aut in regno experiri. Omni igitur modo egi cum rege et ago

quotidie, per litteras scilicet. Ipsum enim triduum quatrimumve mecum habui turbulentis in rebus, quibus eum liberavi. Sed et tum praesens et postea creberrimis non destiti rogare et petere mea caussa, suadere et hortari sua. Multum profeci, sed quantum, non plane, quia longe absum, scio. Salaminios autem (hos enim poteram coercere) adduxi, ut totum nomen Scaptio vellent solvere; sed centesimis ductis a proxima quidem syngrapha, nec perceptis, sed renovatis quotannis. Numerabantur nummi: noluit Scaptius. Tu qui ais, Brutum cupere aliquid perdere? quaternas habebat in syngrapha. Fieri non poterat: nec, si posset, ego pati possem. Audio omnino Scaptium poenitere. Nam quod senatus consultum esse dicebat, ut ius ex syngrapha diceretur, eo consilio factum est, quod pecuniam Salaminii contra legem Gabiniam sumpserant. Vetabat autem Auli lex, ius dici de ita sumpta pecunia. Decrevit igitur senatus, ut ius diceretur ista syngrapha. Nunc ista habet iuris idem, quod ceterae, nihil praecipui.

8. Haec a me ordine facta, puto me Bruto probaturum; tibi? nescio; Catoni certe probabo. Sed iam ad te ipsum revertor. Ain' tandem, Attice, laudator integritatis et elegantiae nostrae?

Ausus es hoc ex ore tuo — —

(inquit Ennius), ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare? an tu, si mecum esses, qui scribis morderi te interdum, quod non simul sis, paterere me id facere, si vellem? Non amplius, inquis, quinquaginta. Cum Spartaco minus multi primo fuerunt. Quid tandem isti mali in tam tenera insula non fecissent? Non fecissent autem? immo quid ante adventum meum non fecerunt? Inclusum

in curia senatum habuerunt Salaminium ita multos dies, ut interierint nonnulli fame. Erat enim praefectus Appii Scaptius, et habebat turmas ab Appio. Id me igitur tu, cuius mehercule os mihi ante oculos solet versari, quum de aliquo officio ac laude cogito, tu me, inquam, rogas, praefectus ut Scaptius sit? Alias hoc statueramus, ut negotiatorem neminem; idque Bruto probaveramus. Habeat is turmas? Cur potius, quam cohortes? 9. Sumptu iam nepos evadit Scaptius. Volunt, inquis, principes. Scio. Nam ad me Ephesum usque venerunt, flentesque equitum scelera et miserias suas detulerunt. Itaque statim dedi litteras, ut ex Cypro equites ante certam diem decederent; ob eamque causam, tum ob ceteras, Salaminii nos in caelum decretis suis sustulerunt. Sed iam quid opus equitatu? Solvunt enim Salaminii. Nisi forte id volumus armis efficere, ut foenus quaternis centesimis ducant. Et ego audebo legere umquam aut attingere eos libros, quos tu dilaudas, si tale quid fecero? Nimis, nimis, inquam, in isto Brutum amasti, dulcissime Attice: nos, vereor, ne parum. Atque haec, scripsi ego ad Brutum, scripsisse te ad me. 10. Cognosce nunc cetera. Pro Appio nos hic omnia facimus; honeste tamen, sed plane libenter; nec enim ipsum odimus et Brutum amamus, et Pompeius mirifice a me contendit; quem mehercule plus plusque in dies diligo. C. Caelium quaestorem huc venire audisti. Nescio, quid sit: sed —. Pammenia illa mihi non placent. Ego me spero Athenis fore mense Septembri. Tuorum itinerum tempora scire sane velim. *Ενὶ θυῶν* Sempronii Rufi cognovi ex epistola tua Corcyraea. Quid quaeris? invideo potentiae Vestorii. Cupiebam etiam nunc plura garrere;

sed lucet: urget turba, festinat Philogenes. Valebis igitur, et valere Piliam et Caeciliam nostram iubebis litteris: salvebis a meo Cicerone.

III. (In Cilicia, Paulo, Marcella cons. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Etsi nil sane habebam novi, quod post accidisset, quam dedissem ad te Philogeni, liberto tuo, litteras: tamen, quum Philotimum Romam remitterem, scribendum aliquid ad te fuit. Ac primum illud, quod me maxime angebat: (non quo me aliquid iuvare posses: quippe; res enim est in manibus; tu autem abes longe gentium:

πολλὰ δ' ἐν μεταχειρίᾳ

Νότος κλίνῃ καίματ' ἐνδείης ἁλός)

obrepsit dies, ut vides, (mihi enim a. d. III. Kal. Sext. de provincia decedendum est,) nec succeditur. Quem relinquam, qui provinciae praesit? Ratio quidem et opinio hominum postulat fratrem: primum, quod videtur esse honos: nemo igitur potior: deinde, quod solum habeo praetorium. Pomptinius enim ex pacto et convento (nam ea lege exierat) iam a me discesserat. Quaestorem nemo dignum putat. Etenim est levis, libidinosus, tagax. 2. De fratre autem primum illud est: persuaderi ei non posse arbitror. Odit enim provinciam. Et hercule nihil odiosius, nihil molestius. Deinde, ut mihi nolit negare; quidnam mei sit officii? Quum bellum esse in Syria magnum putetur, id videatur in hanc provinciam erupturum: hic praesidii nihil sit; sumptus annuus decretus sit; videaturne aut pietatis esse meae, fratrem relinquere, aut diligentiae, nugarum aliquid relinquere? Magna igitur, ut vides, sollicitudine af-

ficior, magna inopia consilii. Quid quaeris? Toto negotio nobis opus non fuit. Quanto tua provincia melior! Decedes, quum voles; nisi forte iam decessisti: quem videbitur, praeficies Thesprotiae et Chaoniae. Necdum tamen ego Quintum conveneram, ut iam, si id placeret, scirem, possetne ab eo impetrari: nec tamen, si posset, quid vellem, habebam. 3. Hoc est igitur eiusmodi. Reliqua plena adhuc et laudis et gratiae, digna iis libris, quos tu laudas. Conservatae civitates; cumulate publicanis satisfactum; offensus contumelia nemo, decreto iusto et severo perpauca; nec tamen quisquam, ut queri audeat; res gestae dignae triumpho; de quo ipso nihil cupide agemus, sine tuo quidem consilio certe nihil. Clausula est difficilis in tradenda provincia. Sed haec deus aliquis gubernabit. 4. De urbanis rebus scilicet plura tu scis; saepius et certiora audis. Equidem doleo, non me tuis litteris certiolem fieri. Huc enim odiosa afferebantur de Curione, de Paulo: non quo ullum periculum videam stante Pompeio, vel etiam sedente: valeat modo: sed mehercule Curionis et Paulli, meorum familiarium, vicem doleo. Formam igitur mihi totius reipublicae, si iam es Romae, aut quum eris, velim mittas, quae mihi obviam veniat, ex qua me fingere possim, et praemeditari, quo animo accedam ad Urbem. Est enim quiddam, advenientem non esse peregrinum atque hospitem. 5. Et, quod paene praeterii, Bruti tui causa, ut saepe ad te scripsi, feci omnia. Cyprii numerabant. Sed Scaptius centesimis, renovato in singulos annos foenore, contentus non fuit. Ariobarzanes non in Pompeium prolixior per ipsum, quam per me in Brutum; quem tamen ego praestare non poteram. Erat enim

rex perpauper; aberamque ab eo ita longe, ut nihil possem, nisi litteris; quibus pugnare non destiti. Summa haec est: pro ratione pecuniae liberalius est Brutus tractatus, quam Pompeius. Bruto curata hoc anno talenta circiter c; Pompeio in sex mensibus promissa cc. Iam in Appii negotio quantum tribuerim Bruto, dici vix potest. Quid est igitur, quod laborem? Amicos habet meras nugas, Matinium, Scaptium; qui, quia non habuit a me turmas equitum, quibus Cyprum vexaret, ut ante me fecerat, fortasse succenset; aut quia praefectus non est, quod ego nemini tribui negotiatori; non C. Vennonio, meo familiari; non tuo M. Laenio; et quod tibi Romae ostenderam me servaturum, in eo perseveravi. Sed quid poterit queri is, qui, auferre pecuniam quum posset, noluit? Scaptio, qui in Cappadocia fuit, puto esse satisfactum. Is a me tribunatum quum accepisset, quem ego ex Bruti litteris ei detulissem, postea scripsit ad me, se uti nolle eo tribunatu. 6. Gavius est quidam; cui quum praefecturam detulissem Bruti rogatu, multa et dixit et fecit cum quadam mea contumelia, P. Clodii canis. Is me nec proficiscentem Apameam prosecutus est; nec, quum postea in castra venisset, atque inde discederet, numquid vellem, rogavit; et fuit aperte mihi, nescio quare, non amicus. Hunc ego si in praefectis habuissem, quem tu me hominem putares? qui, ut scis, potentissimorum hominum contumaciam numquam tulerim, ferrem huius asseclae? Etsi hoc plus est, quam ferre, tribuere etiam beneficii aliquid et honoris. Is igitur Gavius, quum Apameae me nuper vidisset Romam proficiscens, me ita appellavit: (Culleolum vix auderem:) unde, inquit, me iubes petere cibaria praefecti? Re-

spondi lenius, quam putabant oportuisse, qui aderant; me non instituisse iis dare cibaria, quorum opera non essem usus. Abiit iratus. 7. Huius nebulonis obiratione si Brutus moveri potest, licebit eum solus ames; me aemulum non habebis. Sed illum eum futurum esse puto, qui esse debet. Tibi tamen caussam notam esse volui: et ad ipsum haec perscripsi diligentissime. Omnino (soli enim sumus) nullas umquam ad me litteras misit Brutus, ne proxime quidem de Appio, in quibus non inesset arrogans, ἀξιοῦντιον aliquid. Tibi autem valde solet in ore esse,

* *Granius autem*

non contemnere se et reges odisse superbos:
in quo tamen ille mihi risum magis, quam stomachum movere solet: sed plane parum cogitat, quid scribat aut ad quem. 8. Q. Cicero puer legit, ut opinor, et certe, epistolam inscriptam patri suo. Solet enim aperire, idque de meo consilio; si quid forte sit, quod opus sit sciri. In ea autem epistola erat illud idem de sorore, quod ad me. Mirifice conturbatum vidi puerum. Lacrimans mecum est questus. Quid quaeris? miram in eo pietatem, suavitatem, humanitatemque perspexi; quo maiorem spem habeo, nihil fore aliter, ac deceat. Id te igitur scire volui. 9. Ne illud quidem praetermittam: Hortensius, filius, fuit Laodiceae, gladiatoribus, flagitiose et turpiter. Hunc ego patris caussa vocavi ad coenam, quo die venit; et eiusdem patris caussa nihil amplius. Is mihi dixit se Athenis me expectaturum, ut mecum decederet. Recte, inquam: quid enim dicerem? omnino puto nihil esse, quod dixit. Nolo quidem, ne offendam patrem, quem mehercule multum diligo. Sin

fuerit meus comes, moderabor ita, ne quid eum offendam, quem minime volo. 40. Haec sunt; etiam illud. Orationem Q. Celeris mihi velim mittas contra M. Servilium. Litteras mitte quam primum: si nihil; nihil fieri, vel per tuum tabellarium. Piliae et filiae salutem. Cura, ut valeas.

IV. (Tarsi, Paullo, Marcello cons. 704.)

CICERO ATTICO S.

4. Tarsum venimus Nonis Iuniis. Ibi me multa moverunt: magnum in Syria bellum; magna in Cilicia latrocinia; mihi difficilis ratio administrandi, quod paucos dies habebam reliquos annui muneris; illud autem difficillimum: relinquendus erat ex senatus consulto qui praesset. Nihil minus probari poterat, quam quaestor Mescinius. Nam de Caelio nihil audiebamus. Rectissimum videbatur, fratrem cum imperio relinquere: in quo multa molesta, discessus noster, belli periculum, militum improbitas, sexcenta praeterea. O rem totam odiosam! sed haec fortuna viderit, quoniam consilio non multum uti licet. 2. Tu, quando Romam salvus, ut spero, venisti, videbis, ut soles, omnia, quae intelliges nostra interesse, in primis de Tullia mea; cuius de conditione quid mihi placeret, scripsi ad Terentiam, quum tu in Graecia esses: deinde de honore nostro. Quod enim tu abfuisti, vereor ut satis diligenter actum in senatu sit de litteris meis. 3. Illud praeterea *μυστικώτερον* ad te scribam; tu sagacius odorabere: *τῆς δάματρός μου ὁ ἀπελάνθερος (οἶσθα ὃν λέγω) ἴδοξί μοι πρώην, ἐξ ὧν ἀλογερόμενος παρεφθίγγετο, περὶ τὰς ψήφους ἐκ τῆς ὥνῃς τῶν ὑπαρχόντων*

τοῦ Κροτωνιάτου τυραννοκτόνου· δίδοικα δέ, μήτι
 νοήσης· εἰς δῆπον τοῦτο δὴ περισκευάμενος, τὰ λοιπὰ
 ἐξασφάλισαι. Non queo tantum, quantum vereor, scri-
 bere. Tu autem fac, ut mihi tuae litterae volent ob-
 viae. Haec festinans scripsi in itinere atque agmine.
 Piliae et puellae Caeciliae bellissimae salutem dices.

V. (Tarsi, Paullo, Marcello cusa. 704.)

CICERO ATTICO S.

4. Nunc quidem profecto Romae es: quo te, si
 ita est, salvum venisse gaudeo: unde quidem quam-
 diu abfuisti, magis a me abesse videbare, quam si
 domi esses: minus enim mihi meae notae res erant,
 minus etiam publicae. Quare velim, etsi, ut spero,
 te haec legente aliquantum viae processero, tamen ob-
 vias mihi litteras quam argutissimas de omnibus re-
 bus crebro mittas, in primis de quo scripsi ad te an-
 tea: τῆς ξυναόρου τῆς ἐμῆς οὐξελεύθερος ἔδοξε μοι
 θαυμά βατταρίζων, καὶ ἀλλών τοῖς ξυλλόγοις καὶ ταῖς
 λίσχαις ὑπὸ τι πεφυρακίναί τὰς ψήφους ἐν τοῖς ὑπάρ-
 χουσι τοῖς τοῦ Κροτωνιάτου. 2. Hoc tu indaga, ut so-
 les; ast hoc magis: ἐξ ἄστεως ἐπιταλόφον τειχῶν παρὲ-
 δωκαν μνῶν κδ. μη. ὀφειλημάτων Καμίλλου· ἐαντίον τε
 οφείλοντα μναῖς κδ. ἐκ τῶν Κροτωνιατικῶν καὶ ἐκ τῶν
 Χερρόνησιτικῶν μη. καὶ μναῖς κληρονομήσας χμ. χμ.
 τούτων δὲ μηδὲ ὀβολὸν διαλύσασθαι, πάντων ὀφειλη-
 θέντων τοῦ δευτέρου μνῶς τῇ νομισμῇ: τὸν δὲ ἀπε-
 λείψον αὐτοῦ, ὅντα ὁμώνυμον τῷ Κόνωνος πατρὶ,
 μηδὲν ὀλοσχεροῦς πεφυρονταίναί. Ταῦτα οὖν, πρῶτον
 μὲν, ἵνα πάντα σώζῃται· δευτέρου δέ, ἵνα μηδὲ τῶν
 τόκων ὀλιγοψήσης τῶν ὑπὸ τῆς προεκακισμένης ἡμέρας·

ὅσας αὐτὸν ἰνέγκαμεν σφόδρα δίδοικα. Καὶ γὰρ παρ-
 ἦν πρὸς ἡμᾶς κατασκαυόμενος, καὶ τι σχεδὸν ἐλπί-
 σας· ἀπογνοὺς δὲ, ἀλόγως ἀπίστω, ἐπειπὼν, εἶκω· αἰ-
 σχρὸν τοι δηρὸν τε μένειν· meque obiurgavit vetere
 proverbio, τὰ μὲν διδόμενα —. 3. Reliqua vide, et,
 quantum fieri potest, perspiciamus*. Etsi annuum
 tempus prope iam emeritum habebamus: (dies enim
 xxxiii erant reliqui:) sollicitudine provinciae tamen
 vel maxime urgebamur. Quum enim arderet Syria
 bello et Bibulus, in tanto maerore suo, maximam cu-
 ram belli sustineret; ad meque legati eius et quaestor
 et amici litteras mitterent, ut subsidio venirem: etsi
 exercitum infirmum habebam; auxilia sane bona,
 sed ea Galatarum, Pisidarum, Lyciorum; haec enim
 sunt nostra robora: tamen esse officium meum pu-
 tavi, exercitum habere quamproxime hostem, quoad
 mihi praeesse provinciae per senatus consultum lice-
 ret. Sed, quo ego maxime delectabar, Bibulus mole-
 stus mihi non erat: de omnibus rebus scribebat ad me
 potius: et mihi decessionis dies *λελειθότως* obrepebat:
 qui quum advenerit, *ἄλλο πρόβλημα*, quem praefi-
 ciam; nisi Calvus quaestor venerit; de quo adhuc ni-
 hil certi habebamus. 4. Cupiebam mehercule lon-
 giorē epistolam facere; sed nec erat res, de qua scri-
 berem, nec iocari prae cura poteram. Valebis igitur,
 et puellae salutem Atticulae dices nostraeque Piliae.

VI. (Sidae, Paullo, Marcello cons. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Ego, dum in provincia omnibus rebus Appium
 orno, subito sum factus accusatoris eius socer. Id
 quidem, inquis, dii approbent. Ita velim; teque ita

cupere certo scio. Sed crede mihi, nihil minus putaram ego; qui de Ti. Nerone, qui mecum egerat, certos homines ad mulieres miseram; qui Romam venerunt, factis sponsalibus. Sed hoc spero melius. Mulieres quidem valde intelligo delectari obsequio et comitate adolescentis. Cetera noli *ἐξακαρθίζειν*. 2. Sed heus tu, *πυρρὸν εἰς δῆμον* Athenis? Placet hoc tibi? Etsi non impediabant mei certe libri, (non enim ista largitio fuit in cives, sed in hospites liberalitas,) me tamen de Academiae *προπέλω* iubes cogitare; quum iam Appius de Eleusine non cogitet. De Hortensio te certo scio dolere. Equidem excrucior: decreram enim cum eo valde familiariter vivere. 3. Nos provinciae praefecimus Caelium: puerum, inquires, et fortasse fatuum et non gravem et non continentem. Assentior: fieri non potuit aliter. Nam quas multo ante tuas acceperam litteras, in quibus *ἐπέχει* te scripseras, quid esset mihi faciendum de relinquendo, eae me pungebant. Videbam enim, quae tibi essent *ἐποχῆς* caussae; et erant eadem mihi: puero tradere me? Fratri autem? Illud non utile nobis. Nam praeter fratrem nemo erat, quem sine contumelia quaestori, nobili praesertim, antefерrem. Tamen, dum impendere Parthi videbantur, statueram fratrem relinquere, aut etiam reipublicae caussa contra senatus consultum ipse remanere; qui posteaquam, incredibili felicitate, discesserunt, sublata dubitatio est. Videbam sermones: hui! fratrem reliquit! num est hoc, non plus annum obtinere provinciam? quid, quod senatus eos voluit praeesse provinciis, qui non praefuissent? at hic triennium. Ergo haec ad populum. 4. Quid, quae tecum? Numquam essem sine cura, si quid iracundius aut contumeliosius aut negligentius;

quae fert vita hominum. Quid, si quid filius puer et puer bene sibi fidens? qui esset dolor? quem pater non dimittebat, teque id censere moleste ferebat. At nunc Caelius, non dico equidem, quid egerit; sed tamen multo minus laboro. Adde illud: Pompeius, eo robore vir, iis radicibus, Q. Cassium sine sorte delegit, Caesar Antonium: ego sorte datum offenderem, ut etiam inquireret in eum, quem reliquissem? Hoc melius; et huius rei plura exempla; senectuti quidem nostrae profecto aptius. At te apud eum, dii boni! quanta in gratia posui; eique legi litteras non tuas, sed librarii tui. Amicorum litterae me ad triumphum vocant, rem a nobis, ut ego arbitror, propter hanc *παλαγγερσείαν* nostram, non negligendam. Quare tu quoque, mi Attice, incipe id cupere, quo nos minus inepti videamur.

VII. (Tarsi, Paulo, Marcello coas. 704.)

CICERO ATTICO S.

Quintus filius, pie sane, me quidem certe multum hortante, sed currentem, animum patris sui sorori tuae reconciliavit. Eum valde etiam tuae litterae excitarunt. Quid quaeris? confido rem, ut volumus, esse. Bis ad te antea scripsi de re mea familiari, si modo tibi redditae litterae sunt, Graece, *ἐν αἰνυμοῖς*. Scilicet, nihil est movendum. Sed tamen *ἀγελῶ*; percontando de nominibus Milonis, et, ut expediat, ut mihi recepit, hortando, aliquid tu proficies. Ego Laodiceae quaestorem Mescinium expectare iussi, ut confectas rationes lege Iulia apud duas civitates possim relinquere. Rhodum volo puerorum caussa; inde quam primum Athenas: etsi Etesiae valde reflant: sed plane volo his magistratibus, quorum voluntatem in

supplicatione sum expertus. Tu tamen mitte mihi, quaeso, obviam litteras, numquid putes reipublicae nomine tardandum esse nobis. Tiro ad te dedisset litteras, nisi eum graviter aegrum reliquissem. Sed nuntiant melius esse. Ego tamen angor. Nihil enim illo adolescente castius, nihil diligentius.

VIII. (Ephesi, Paullo, Marcello cons. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Quum instituissem ad te scribere calamumque sumpsissem, Battonius e navi recta ad me venit domum Ephesi, et epistolam tuam reddidit prid. Kal. Octobres. Laetatus sum felicitate navigationis tuae, opportunitate Piliae, etiam mehercule sermone eiusdem de coniugio Tulliae meae. 2. Battonius autem miros terrores ad me attulit Caesarianos; cum Lepta etiam plura locutus est; spero, falsa, sed certe horribilia; exercitum nullo modo dimissurum; cum illo praetores designatos, Cassium tribunum plebis, Lentulum consulem facere; Pompeio in animo esse Urbem relinquere. 3. Sed heus tu, numquid moleste fers de illo, qui se solet anteferre patruo sororis tuae filii? At a quibus victus? Sed ad rem. 4. Nos Etesiae vehementissime tardarunt. Detraxisit xx ipsos dies etiam aphractus Rhodiorum. Kal. Octob. Epheso conscendentes hanc epistolam dedimus L. Tarquitio, simul e portu egredienti, sed expeditius naviganti. Nos Rhodiorum aphractis ceterisque longis navibus tranquillitates aucupaturi eramus. Ita tamen properamus, ut non posset magis. 5. De raudusculo Puteolano, gratum. Nunc velim dispicias res Romanas; videas, quid nobis de triumpho cogitandum putes; ad quem amici me vocant. Ego, nisi Bibulus,

qui, dum unus hostis in Syria fuit, pedem porta non plus extulit, quam domo sua, adniteretur de triumpho, aequo animo essem. Nunc vero *αἰσχροὺν σιωπῶν*. Sed explora rem totam: ut, quo die congressi erimus, consilium capere possimus. At multa; qui et prope-rarem et ei litteras darem, qui aut mecum, aut paullo ante venturus esset. Cicero tibi plurimam salutem dicit. Tu dices utriusque nostrum verbis et Piliae tuae et filiae.

IX. (Athenis, Psullo, Marcello cons. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. In Piraeæa quum exissem prid. Idus Octob., accepi ab Acasto, servo meo, statim tuas litteras: quas quidem quum exspectassem iam diu, admiratus sum, ut vidi obsignatam epistolam, brevitatem eius; ut aperui, rursus *σύνχεσθαι* litterularum, quae solent tuae compositissimae et clarissimae esse: ac, ne multa, cognovi ex eo, quod ita scripseras, te Romam venisse a. d. xii. Kalend. Octob. cum febr. Percussus vehementer, nec magis, quam debui, statim quaero ex Acasto. Ille et tibi et sibi visum, et ita se domi ex tuis audisse, ut nihil esset incommode. Id videbatur approbare, quod erat in extremo, febriculam tum te habentem scripsisse. Sed clamavi tamen admiratusque sum, quod nihilo minus ad me tua manu scripsisses. Quare de hoc satis. Spero enim, quae tua prudentia et temperantia est, et hercule, ut me iubet Acastus, confido te iam, ut volumus, valere. 2. A Turannio te accepisse meas litteras gaudeo. *Παραγύλαξον*, si me amas, *τὴν τοῦ περὶ τοῦ φιλοτιμίας ἀντίοτατα*. Hanc, quae mehercule mihi magno dolore est: dilexi enim hominem. Procura, quantulumcumque

est, Precianam hereditatem, prorsus ille ne attingat. Dices, nummos mihi opus esse ad apparatus triumphi; in quo, ut praecipis, nec me *κερόν* in expetendo cognosces, nec *ἀνυπό* in abiiciendo. 3. Intellexi ex tuis litteris, te ex Turannio audisse, a me provinciam fratri traditam. Adeon' ego non perspexeram prudentiam litterarum tuarum? *Ἐπίχεῖν* te scribebas. Quid erat dubitatione dignum, si esset quidquam, cur placeret, fratrem, et talem fratrem, relinqui? *Ἀθέτησις* ista mihi tua, non *ἐποχή* videbatur. Monebas de Q. Cicerone puero, ut eum quidem neutiquam relinquerem. *Τούτων ὄντων ἐμοί*. Eadem omnia, quasi collocuti essemus, vidimus. Non fuit faciendum aliter, meque *ἐπιχρονία ἐποχή* tua dubitatione liberavit. Sed puto te accepisse de hac re epistolam, scriptam accuratius. 4. Ego tabellarios postero die ad vos eram missurus, quos puto ante venturos, quam nostrum Saufeium. Sed eum sine meis litteris ad te venire, vix rectum erat. 5. Tu mihi, ut polliceris, de Tulliola mea, id est, de Dolabella, perscribas; de republica, quam praevideo in summis periculis; decensuribus, maximeque de signis, tabulis, quid fiat, referaturne. Idibus Octob. has dedi litteras, quo die, ut scribis, *Caesar Placentiam legiones quattuor*. — Quaeso, quid nobis futurum est? In arce Athenis statio mea nunc placet.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER SEPTIMUS.

ARG. Continentes sunt cum superioribus huius libri epistolae, quarum ipsa prima illa esse videtur, quam postero die se daturum VI, 9. promittit. Scriptae sunt autem partim ex itinere, dum ex provincia rediit: partim ex fuga, quam, audito Caesaris adventu, cum consulibus totoque senatu exsecutus est. Nam quum ad Urbem, ad quam prid. Non. Ianuarii accesserat, spe triumphi l. II. a senatu, ut ipse ait (Div. XVI, 11.), flagitati, moraretur; XIII. Kal. Febr. nuntio illo accepto coactus est omis- sa illa cogitatione discedere. Etenim, quum in sententiam Scipionis S. C. factum esset, ut ante certam diem Caesar exercitum dimitteret: si non faceret, eum adversus remp. facturum videri: M. Antonius, Q. Cassius tribuni pleb. intercesserant. Sed iidem, postquam de intercessione relatum acerbissimeque decretum esse cognorunt, Urbe relicta, ad Caesarem, qui tum erat Ravennae, se contulerunt. Caesar igitur, his maxime auctoribus, traiecto Ru- bicone, Ariminum, quod erat extra illius provinciam, ubi venit, tantus pavor repente Urbem invasit, ut passim fuga turpissima facta sit. Tum vero Cicero Campaniae et orae maritimae praesse coepit XI. Epistolae autem priores, a prima usque ad deci- mam, plenae sunt sollicitudinis, quod, quem in bello, inter Pom- peium et Caesarem futuro, statum obtineret, Cicero dubitabat,

ob utriusque erga se amicitiam IV. et XVII. Posteriores usque ad finem libri epistolae quum multa alia continent, tum querelam de Pompeio: accusationem impudentiae Caesaris: legationem L. Caesaris ad Pompeium et consules C. Caesaris nomine: et quae illi ad haec responderint, XIII. Reliqua privata sunt: de Dolabella genere III. de eodem Liviae herede VIII. de uxore et filia quod consilium capiendum sit, dubitatio XIII. XIV. de iisdem Formias profectis XVIII. XXIII. de Ciceronibus XIII. de pecunia Caesari debita III. de Tironis valetudine et de Curii in eo curando diligentia II. III. de Q. fratre Attici debitore XVIII. de Attici valetudine II. V. VIII. de Piliae Attici uxoris invaletudine V. de Philotimi fraudibus I. III. de Curii tabulis et de Hortensii legatis III. de Dionysio Attici liberto iudicium IV. VII. VIII. de mutata Caelii sententia III. de Philogenis negotio VII. Grammatica de Piraeo nomine observatio III. de aenigmate quodam XIII. de statua Minervae a Cicerone in Capitolio ante exsilium relictā III. de rep. librum sextum memorat III.

I. (Athenis, Paulo, Marcellu cosa. 704.)

CICERO ATTICO S.

4. Dederam equidem L. Saufeio litteras, et dederam ad te unum, quod, quum non esset temporis mihi ad scribendum satis, tamen hominem tibi tam familiarem sine meis litteris ad te venire nolebam. Sed, ut philosophi ambulant, has tibi redditum iri putabam prius. Sin iam illas accepisti, scis, me Athenas venisse prid. Idus Octobres; e navi egressum in Piraeum tuas ab Acasto nostro litteras accepisse; conturbatum, quod cum febre Romam venisses; bono tamen animo esse coepisse, quod Acastus ea, quae vellem, de allevato corpore tuo nuntiaret; cohorruiisse autem me, quod tuae litterae de legionibus Caesaris afferrent; et egisse tecum, ut videres, ne quid *φιλοτιμίας* eius, quem nosti, nobis noceret; de quo iam pri-

dem ad te scripseram, Turannius autem secus tibi Brundisii dixerat; (quod ex iis litteris cognovi, quas a Xenone, optimo viro, accepi.) Cur fratrem provinciae non praefecissem, exposui breviter. Haec fere sunt in illa epistola. 2. Nunc audi reliqua. Per fortunas! omnem tuum amorem, quo me es amplexus! omnemque tuam prudentiam, quam mehercule in omni genere iudico singularem! confer te iam ad eam curam, ut de omni statu meo cogites. Videre enim mihi videor tantam dimicationem; (nisi idem deus, qui nos melius, quam optare auderemus, Parthico bello liberavit, respexerit rempublicam;) sed tantam, quanta numquam fuit. Age, hoc malum mihi commune est cum omnibus. Nihil tibi mando, ut de eo cogites. Illud meum proprium *πρόβλημα*, quaeso, suscipe. Videsne, ut te auctore sim utrumque complexus? Ac vellem a principio te audisse amicissime monentem.

Ἀλλ' ἐμὸν οὐποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι ἐπιθεῖς.

--- πατρίδος! ---

Sed aliquando tamen persuasisti, ut alterum complecterer, quia de me erat optime meritis, alterum, quia tantum valebat. Feci igitur. Itaque effeci omni obsequio, ut neutri illorum quisquam esset me carior. 3. Haec enim cogitabamus: nec mihi, coniuncto cum Pompeio, fore necesse peccare in republica aliquando, nec, cum Caesare sentienti, pugnandum esse cum Pompeio; tanta erat illorum coniunctio. Nunc impendet, ut et tu ostendis et ego video, summa inter eos contentio. Me autem uterque numerat suum, nisi forte simulat alter. Nam Pompeius non dubitat; vere enim iudicat, ea, quae de republica nunc sentiat, mihi valde probari. Utriusque autem accepi ejusmodi lit-

teras, eodem tempore, quæ tuas, ut neuter quemquam omnium pluris facere, quam me, videretur. 4. Verum quid agam? Non quaero illa ultima, (si enim castris res geretur, video cum altero vinci satius esse, quam cum altero vincere,) sed illa, quæ tum agentur, quum venero: ne ratio absentis habeatur, ut exercitum dimittat: *ΠΙC, Μ. ΤΥΛΛΙ*. Quid dicam? Exspecta, amabo te, dum Atticum conveniam? Non est locus ad tergiversandum. Contra Caesarem? Ubi illae sunt densae dexteræ? Nam ut illi hoc liceret, adiuvi, rogatus ab ipso Ravennae de Caelio tribuno plebis. Ab ipso autem? Etiam a Cnaeo nostro, in illo divino tertio consulatu. Aliter sensero? *Αἰδίομαι* (non Pompeium modo, sed) *Τρωῶς καὶ Τρωάδας* —.

Πονηδύμας μοι πρῶτος ἐλεγχεῖν ἀναδίψει.

Quis? Tu ipse scilicet, laudator et factorum et scriptorum meorum. 5. Hanc ergo plagam effugi per duos superiores Marcellorum consulatus, quum est actum de provincia Caesaris. Nunc incido in discrimen ipsum. Itaque, ut stultus primus suam sententiam dicat, mihi valde placet, de triumpho nos moliri aliquid: extra Urbem esse cum iustissima causa. Tamen dabunt operam, ut eliciant sententiam meam. Ridebis hoc loco fortasse: quam vellem etiam nunc in provincia morari! Plane opus fuit, si hoc impendebat. Etsi nil miserius. Nam *ὁδοῦ πάρεργον*, volo te hoc scire: omnia illa prima, quæ etiam tuis litteris in caelum ferebas, *ἐνίτιστα* fuerunt. 6. Quam non est facilis virtus! quam vero difficilis eius diuturna simulatio! Quum enim hoc rectum et gloriosum putarem, ex annuo sumptu, qui mihi decretus esset, me C. Caelio quaestori relinquere annum, referre in aerarium ad H-S x *; ingemuit nostra cohors, omne illud pu-

tans distribui sibi oportere; ut ego amicior invenirer Phrygum et Cilicum aerariis, quam nostro. Sed me non moverunt. Nam et mea laus apud me plurimum valuit: nec tamen quidquam honorifice in quemquam fieri potuit, quod praetermiserim. Sed haec fuerit, ut ait Thucydides, *ἐκβολὴ λόγου* non inutilis. 7. Tu autem de nostro statu cogitabis: primum, quo artificio tueamur benevolentiam Caesaris; deinde de ipso triumpho, quem video, nisi reipublicae tempora impediunt, *ἐνπόριστον*. Iudico autem quum ex litteris amicorum, tum ex supplicatione; quam qui non decrevit, plus decrevit, quam si omnes decresset triumphos. Ei porro assensus est unus familiaris meus, Favonius, alter iratus, Hirrus. Cato autem et scribendo adfuit et ad me de sententia sua iucundissimas litteras misit. Sed tamen gratulans mihi Caesar de supplicatione, triumphat de sententia Catonis; nec scribit, quid ille sententiae dixerit, sed tantum, supplicationem eum mihi non decrevisse. 8. Redeo ad Hirrum. Coeperas eum mihi placare: perfice; habes Scrofam, habes Silium. Ad eos ego etiam antea scripsi, et ad ipsum Hirrum. Locutus enim erat cum iis commode, se potuisse impedire, sed noluisse; assensum tamen esse Catoni, amicissimo meo; quum is honorificentissimam in me sententiam dixisset; nec me ad se ullas litteras misisse, quum ad omnes mitterem. Verum dicebat; ad eum enim solum et ad Crassipidem non scripseram. 9. Atque haec de rebus forensibus. Redeamus domum. Diiungere me ab illo volo. Mirus est *γενάτης*, germanus Lartidius.

Ἀλλὰ τὰ μὲν προτερέζθαι ἔασομεν, ἀχρέμετοί περ.
Reliqua expediamus. Hoc primum, quo accessit cura dolori meo: sed hoc tamen, quidquid est, Precia-

num, cum iis rationibus, quas ille meas tractat, admisceri nolo. Scripsi ad Terentiam, scripsi etiam ad ipsum, me, quidquid possem nummorum ad apparatus sperati triumphi, ad te redacturum. Ista * puto ἀνεμπτα fore: verum ut lubebit. Hanc quoque suscipe curam, quemadmodum experiamur. Id et ostendisti quibusdam litteris, ex Epiro an Athenis datis, et in eo ego te adiuvabo.

II. (Brundisii, Paulo, Marcello cons. 704.)

CICERO ATTICO S.

4. Brundisium venimus vii. Kalend. Decembr., usi tua felicitate navigandi; ita belle nobis flavit ab Epiro lenissimus Onchesmites. Hunc σπονδειάζοντα, si cui voles τῶν νεωτέρων, pro tuo vendita. 2. Invalitudo tua me valde conturbat. Significant enim tuæ litterae, te prorsus laborare. Ego autem, quum sciam, quam sis fortis, vehementius esse quiddam suspicor, quod te cogat cedere, et propemodum infringat; etsi alteram quartanam Pamphilus tuus mihi dixit decessisse et alteram leviolem accedere. Terentia vero, quae quidem eodem tempore ad portam Brundisinam venit, quo ego in portum, mihiq̄e obvia in foro fuit, L. Pontium sibi in Trebulano dixisse narrabat, etiam eam decessisse. Quod si ita est, est quod maxime mehercule opto; idque spero tua prudentia et temperantia te consecutum. 3. Venio ad epistolas tuas, quas ego sexcentas uno tempore accepi, aliam alia iucundiolem, quae quidem erant tua manu. Nam Alexidis animum amabam, quod tam prope accedebat ad similitudinem tuæ litterae: manum non amabam, quod indicabat te non valere. Cuius quoniam mentio facta est, Tironem Patris aegrum reliqui, adolescen-

tem, ut nosti; et adde, si quid vis, probum; nihil vidi melius. Itaque careo aegre. Quamquam videbatur se non graviter habere; tamen sum sollicitus, maximamque spem habeo in M. Curii diligentia, de qua ad me scripsit Tiro, et multi nuntiarunt. Curius autem ipse sensit, quam tu velles se a me diligi, et eo sum admodum delectatus. Et mehercule est, quem facile diligas. *Ἀντιόχῳ* in homine urbanitas est. Eius testamentum deporto trium* Ciceronum signis obsignatum cohortisque praetoriae: fecit palam te ex libella, me ex teruncio. In Actio Corcyrae Alexio me opipare muneratus est. Quinto Ciceroni obsisti non potuit, quo minus Thyamim videret. 4. Filiola tua te delectari laetor, et probari tibi, *πρὸς τὰ τέκνα* esse *τὴν* *πρὸς τὰ τέκνα*. Etenim, si haec non est, nulla potest homini esse ad hominem naturae adiunctio; qua sublata vitae societas tollitur. Bene eveniat, inquit Carneades: spurce, sed tamen prudentius, quam Lucius noster et Patro, qui, quum omnia ad se referant, nec quidquam alterius caussa fieri putent, et quum ea re bonum virum oportere esse dicant, ne malum habeat, non quo id natura rectum sit, non intelligunt, se de callido homine loqui, non de bono viro. Sed haec, opinor, sunt in iis libris, quos tu laudando, animos mihi addidisti. 5. Redeo ad rem. Commodum expectabam epistolam, quam Philoxeno dedisses: (scripseras enim, in ea esse de sermone Pompeii Neapolitano:) eam mihi Patro Brundisii reddidit; Corcyrae, ut opinor, acceperat. Nihil potuit esse iucundius. Erat enim de republica, de opinione, quam is vir haberet, integritatis meae; de benevolentia, quam ostendit eo sermone, quem habuit de triumpho. Sed tamen hoc iucundissimum, quod intellexi, te ad eum

venisse, ut eius animum erga me perspiceres. Hoc mihi, inquam, accidit iucundissimum. 6. De triumpho autem nulla me cupiditas umquam tenuit ante Bibuli impudentissimas litteras, quas amplissime supplicatio consecuta est. A quo si ea gesta essent, quae scripsit, gauderem, et honori faverem: nunc illum, qui pedem porta, quoad hostis cis Euphratem fuit, non extulerit, honore augeri, me, in cuius exercitu spem illius exercitus habuit, idem non assequi, dedecus est nostrum, nostrum inquam, te coniungens. Itaque omnia experiar; et, ut spero, assequar. Quod si tu valeres, iam mihi quaedam explorata essent. Sed, ut spero, valebis. 7. De raudusculo Numeriano multum te amo. Hortensius quid egerit, aveo scire, Cato quid agat; qui quidem in me turpiter fuit malevolus. Dedit integritatis, iustitiae, clementiae, fidei mihi testimonium, quod non quaerebam; quod postulabam, id negavit. Itaque Caesar iis litteris, quibus mihi gratulatur et omnia pollicetur, quo modo exsultat Catonis, in me ingratisimi, iniuria! At hic idem Bibulo dierum xx. Ignosce mihi; non possum haec ferre nec feram. 8. Cupio ad omnes tuas epistolas; sed nihil necesse est. Iam enim te video. Illud tamen de Chrysippo; nam de altero illo minus sum admiratus, operario homine. Sed tamen ne illo quidem quidquam improbius. Chrysippum vero, quem ego, propter litterularum nescio quid, libenter vidi, in honore habui, discedere a puero, insciente me! Mitto alia, quae audio, multa, mitto furtiva: fugam non fero, qua mihi nihil visum est sceleratius. Itaque usurpavi vetus illud Drusi, ut ferunt, praetoris in eo, qui eadem liber non iuraret; me istos liberos non addixisse; praesertim quum ad-

esset nemo, a quo recte vindicarentur. Id tu, ut videbitur, ita accipies; ego tibi assentiar. Uni tuae disertissimae epistolae non rescripsi, in qua est de periculis reipublicae. Quid rescriberem? Valde eram perturbatus. Sed, ut nihil magno opere me tuam, Parthi faciunt, qui repente Bibulum semivivum reliquerunt.

III. (In Trebulano, Paulo, Marcello cons. 704.)

CICERO ATTICO S.

4. A. d. VIII. Id. Decemb. Aeceulanum veni, et ibi tuas litteras legi, quas Philotimus mihi reddidit: e quibus hanc primo aspectu voluptatem cepi, quod erant a te ipso scriptae: deinde earum accuratissima diligentia sum mirum in modum delectatus. Ac primum illud, in quo te Dicaeearcho assentiri negas, etsi cupidissime expetitur a me sit, et approbante te, ne diutius anno in provincia essem, tamen non est nostra contentione perfectum. Sic enim scito, verbum in senatu factum esse numquam de ullo nostro, qui provincias obtinuimus, quæ in his diutius quam ex senatus consulto maneremus: ut iam ne istius quidem rei culpam sustineam, quod minus diu fuerim in provincia, quam fortasse fuerit utile. 2. Sed, QUID SI HOC MELIUS? saepe opportune dici videtur, ut in hoc ipso. Sive enim ad concordiam res adduci potest, sive ad bonorum victoriam: utriusvis rei me aut adiutorem velim esse, aut certe non expertem. Sin vincuntur boni; ubicumque essem, una cum iis victus essem. Quare celeritas nostri reditus *ἀνταμίστρος* debet esse. Quod si ista nobis cogitatio de triumpho iniecta non esset, quam tu quoque approbas, nae tu haud multum requireres illum vi-

rum, qui in VI. libro informatus est. Quid enim tibi faciam, qui illos libros devorasti? Quin nunc ipsum non dubitabo rem tantam abiicere, si id erit rectius. Utrumque vero simul agi non potest, et de triumpho ambiciose, et de republica libere. Sed ne dubitaris, quin, quod honestius, id mihi futurum sit antiquius.

3. Nam quod putas utilius esse vel mihi, quod tutius sit, vel etiam ut reipublicae prodesse possim, me esse cum imperio; id coram considerabimus quale sit. Habet enim res deliberationem; etsi ex parte magna tibi assentio. De animo autem meo erga rempublicam bene facis quod non dubitas: et illud probe iudicas, nequaquam satis pro meis officiis, pro ipsius in alios effusione, illum in me liberalem fuisse; eiusque rei causam vere explicas; et eis, quae de Fadio Caninioque acta scribis, valde consentiunt. Quae si secus essent, totumque se ille in me profudisset, tamen illa, quam scribis, custos Urbis me praeclarae inscriptionis memorem esse cogeret; nec mihi concederet, ut imitarer Volcatium aut Servium, quibus tu es contentus; sed aliquid nos vellet nobis dignum et sentire et defendere. Quod quidem agerem, si liceret, alio modo, ac nunc agendum est.

4. De sua potentia dimicant homines hoc tempore, periculo civitatis. Nam, si respublica defenditur, cur ea, consule isto ipso, defensa non est? cur ego, in cuius causa reipublicae salus consistebat, defensus postero anno non sum? cur imperium illi, aut cur illo modo prorogatum est? cur tanto opere pugnatum est, ut de eius absentis ratione habenda decem tribuni plebis ferrent? His ille rebus ita convaluit, ut nunc in uno civi spes ad resistendum sit, qui mallem tantas ei vires non dedisset, quam nunc tam valenti resiste-

ret. 5. Sed quoniam res eo deducta est, non quaeram, ut scribis,

ποῦ σκάφος τὸ τῶν Ἀτρειδῶν;

Mihi σκάφος unum erit, quod a Pompeio gubernabitur. Illud ipsum, quod ais, quid fiet, quum erit dictum,

DIC M. TULLI? — Σύντομα, CN. POMPEIO ASSENTIOR.

Ipsam tamen Pompeium separatim ad concordiam hortabor. Sic enim sentio, maximo in periculo rem esse. Vos scilicet plura, qui in Urbe estis. Verum-

tamen hoc video, cum homine audacissimo paratis-

simoque negotium esse; omnes damnatos, omnes

ignominia affectos, omnes damnatione ignominiaque

dignos illac facere, omnem fere iuventutem, omnem

illam urbanam ac perditam plebem, tribunos valen-

tes, addito C. Cassio, omnes, qui aere alieno pre-

mantur; quos plures esse intelligo, quam putaram;

(causam solum illa causa non habet; ceteris rebus

abundat:) hic omnia facere omnes, ne armis decerna-

tur; quorum exitus semper incerti, nunc vero etiam

in alteram partem magis timendi. Bibulus de pro-

vincia decessit, Veientonem praefecit. In decedendo

erit, ut audio, tardior: quem quum ornavit Cato,

declaravit iis se solis non invidere, quibus nihil aut

non multum ad dignitatem posset accedere. 6. Nunc

venio ad privata. Fere enim respondi tuis litteris de

republica, et iis, quas in suburbano, et iis, quas postea

scripsisti. Ad privata venio. Unum etiam de

Caelio. Tantum abest, ut meam ille sententiam mo-

veat, ut valde ego ipsi, quod de sua sententia deces-

serit, poenitendum putem. Sed quid est, quod ei

vici Luceii sint addicti? Hoc te praetermisisse miror.

7. De Philotimo faciam equidem, ut mones. Sed

ego mihi ab illo hoc tempore non rationes exspectabam,

quas tibi edidit, verum id reliquum, quod ipse in Tusculano me referre in commentarium mea manu voluit, quodque idem in Asia mihi sua manuscriptum dedit. Id si praestaret, quantum mihi aeris alieni esse edidit, tantum, et plus etiam ipse mihi deberet. Sed in hoc genere, si modo per rempublicam licebit, non accusabimur posthac: neque hercule antea negligentes fuimus, sed amicorum multitudine occupati. Ergo utemur, ut polliceris, et opera et consilio tuo: nec tibi erimus, ut spero, in eo molesti. 8. De serpera stris cohortis meae nihil est, quod doleas. Ipsi enim se collegunt admiratione integritatis meae. Sed me moverat nemo magis, quam is, quem tu neminem putas. Idem et initio fuerat, et nunc est egregius. Sed in ipsa decessione significavit sperasse se aliquid; et id, quod animum induxerat paullisper, non tenuit, sed cito ad se rediit meisque honorificentissimis erga se officiis victus, pluris ea duxit, quam omnem pecuniam. 9. Ego a Curio tabulas accepi; quas mecum porto. Hortensii legata cognovi. Nunc aveo scire, quid hominis sit, et quarum rerum auctionem instituat. Nescio enim, cur, quum portam Flumentanam Caelius occuparit, ego Puteolos non meos faciam. 10. Venio ad Piraeæa, in quo magis reprehendendus sum, quod homo Romanus *Piraeæa* scripserim, non *Piraeæum*, (sic enim omnes nostri locuti sunt,) quam quod *in* addiderim. Non enim hoc ut oppido praeposui, sed ut loco: et tamen Dionysius noster, qui est nobiscum, et Nicias Cous non rebatur, oppidum esse Piraeæa. Sed de re videro. Nostrum quidem si est peccatum, in eo est, quod non ut de oppido locutus sum, sed ut de loco, secutusque sum, non dico Caecilium,

— — — *Mane ut ex portu in Piraeæum,*

(malus enim auctor Latinitatis est,) sed Terentium, cuius fabellae, propter elegantiam sermonis, putabantur a C. Laelio scribi:

Heri aliquot adolescentuli coimus in Piraeum.

Et idem:

Mercator hoc addēbat — — —

— — — — captam e Sunio.

Quod si *δῆκους* oppida volumus esse; tam est oppidum Sunium, quam Piraeus. Sed, quoniam Grammaticus es, si hoc mihi *ζήτημα* persolveris, magna me molestia liberaris. 11. Ille mihi litteras blandas mittit. Facit idem pro eo Balbus. Mihi certum est, ab honestissima sententia digitum nusquam —. Sed scis, illi reliquum quantum sit. Putasne igitur vendendum esse, ne aut obiiciat id nobis aliquis, si languidius, aut repetat, si fortius? Quid ad haec reperis? Solvamus, inquis. Age, a Caelio mutuabimur. Hoc tu tamen consideres velim. Puto enim, in senatu si quando praeclare pro republica dixerō, Tarteſſium istum tuum mihi exeunti, »Iube sodes nummos curare.« 12. Quid superest? Etiam. Gener est suavis mihi, Tulliae, Terentiae: quantumvis vel ingenii vel humanitatis: satis. Reliqua, quae nosti, ferenda. Scis enim, quos aperuerimus; qui omnes, praeter eum, de quo per te egimus, reum me facere rentur. Ipsis enim expensum nemo ferret. Sed haec coram. Nam multi sermonis sunt. Tironis reficiendi spes est in M. Curio: cui ego scripsi, tibi eum gratissimum facturum. Dat. v. Id. Decembr. a Pontio ex Trebulano.

IV. (Paullo, Marcello cons. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Dionysium, flagrantem desiderio tui, misi ad te, nec mehercule aequo animo; sed fuit concedendum: quem quidem cognovi quum doctum, quod mihi iam ante erat notum, tum sane plenum officii, studiosum etiam meae laudis, frugi hominem, ac, ne libertinum laudare videar, plane virum bonum. 2. Pompeium vidi iv. Id. Decembres; fuimus una horas duas fortasse. Magna laetitia mihi visus est affici meo adventu: de triumpho hortari, suscipere partes suas; monere, ne ante in senatum accederem, quam rem confecissem; ne dicendis sententiis aliquem tribunum alienarem. Quid quaeris? in hoc officio sermonis nihil potuit esse prolixius. De republica autem ita mecum locutus est, quasi non dubium bellum haberemus. Nihil ad spem concordiae; plane illum ab se alienatum, quum ante intelligeret, tum vero proxime iudicasse: venisse Hirtium a Caesare, qui esset illi familiarissimus, ad se non accessisse; et, quum ille a. d. viii. Idus Decemb. vesperi venisset, Balbus de tota re constituisset a. d. vii. ad Scipionem ante lucem venire, multa de nocte eum profectum esse ad Caesarem. Hoc illi *τεκμηριώδες* videbatur esse alienationis. 3. Quid multa? Nihil me aliud consolatur, nisi quod illum, cui etiam inimici alterum consulatum, fortuna summam potentiam dederat, non arbitror fore tam amentem, ut haec in discrimen adducat. Quod si ruere coeperit; nae ego multa timo, quae non audeo scribere. Sed, ut nunc est, a. d. iii. Nonas Ian. ad Urbem cogito.

V. (Paullo, Marcello cost. 704.)

CICERO ATTICO S.

4. Multas uno tempore accepi epistolas tuas; quae mihi, quamquam recentiora audiebam ex iis, qui ad me veniebant, tamen erant iucundae. Studium enim et benevolentiam declarabant. In valetudine tua moveor: et Piliam, in idem genus morbi delapsam, curam tibi afferre maiorem sentio. Date igitur operam, ut valeatis. 2. De Tirone video tibi curae esse; quem quidem ego, etsi mirabiles utilitates mihi praebet, quum valet, in omni genere vel negotiorum vel studiorum meorum, tamen propter humanitatem et modestiam malo saluum, quam propter usum meum. 3. Philogenes mecum nihil umquam de Luscio locutus est: de ceteris rebus habes Dionysium. Sororem tuam non venisse in Arcanum, miror. De Chrysippo meum consilium probari tibi, non moleste fero. Ego in Tusculanum nihil sane hoc tempore. Devium est τοῖς ἀναγιγνώσκουσιν, et habet alia δέσχεσθαι. Sed de Formiano Tarracinam pridie Kal. Ian.; inde Pomptinam summam; inde Albanum Pompeii: ita ad Urbem III. Nonas, natali meo. 4. De republica quotidie magis timeo. Non enim boni, ut putant, consentiunt. Quos ego equites Romanos, quos senatores vidi, qui acerrime quum cetera, tum hoc iter Pompeii vituperarent! Pace opus est. Ex victoria quum multa mala, tum certe tyrannus existet. Sed haec propediem coram. Iam plane mihi deest, quod ad te scribam. Nec enim de republica, quod uterque nostrum scit eadem; et domestica nota sunt ambobus. 5. Reliquum est iocari, si hic sinat. Nam ego is sum, qui, illi concedi, putem utilius esse, quod postulat, quam signa conferri. Sero enim resistimus ei, quem per

annos decem aluimus contra nos. Quid sentis igitur? inquis. Nihil scilicet, nisi de sententia tua; nec prius quidem, quam nostrum negotium aut confecerimus aut deposuerimus. Cura igitur, ut valeas. Aliquando ἀπότρησαι quartanam istam diligentia, quae in te summa est.

VI. (Paullo, Marcello cons. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Plane deest, quod ad te scribam: nota omnia tibi sunt: nec ipse habeo, a te quid exspectem. Tantum igitur nostrum illud sollemne servemus, ut ne quem istuc euntem sine litteris dimittamus. 2. De republica valde timeo, nec adhuc fere inveni, qui non concedendum putaret Caesari, quod postularet, potius, quam depugnandum. Est illa quidem postulatio opinione valentior. Cur autem nunc primum ei resistamus?

Οὐ γὰρ δὴ τόδε μᾶλλον ἐπι κακόν,
quam quum quinquennium prorogabamus; aut quum, ut absentis ratio haberetur, ferebamus; nisi forte haec illi tum arma dedimus, ut nunc cum bene parato pugnaremus. Dices, quid tu igitur sensurus es? Non idem, quod dicturus. Sentiam enim omnia facienda, ne armis decertetur; dicam idem, quod Pompeius; neque id faciam humili animo. Sed rursus hoc permagnum reipublicae malum est: at quodam modo mihi praeter ceteros non rectum, me in tantis rebus a Pompeio dissidere.

VII. (Paullo, Marcello cons. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. *Dionysius, vir optimus, ut mihi quoque est per-*

spectus, et doctissimus tuique amantissimus, Romam venit xv. Kal. Ian. et litteras a te mihi reddidit: tot enim verba sunt de Dionysio in epistola tua. Illud, puto, non ascribis, et tibi gratias egit. Atqui certe ille agere debuit; et, si esset factum, quae tua est humanitas, ascripsisses. Mihi autem nulla de eo παιρὸς δία datur propter superioris epistolae testimonium. Sit igitur sane bonus vir. Hoc enim ipsum bene fecit, quod mihi sui cognoscendi penitus etiam istam facultatem dedit. 2. Philogenes recte ad te scripsit: curavit enim, quod debuit. Eum ego uti ea pecunia volui, quoad liceret: itaque usus est menses xiv. 3. Pomptinium cupio valere, et, quod scribis in urbem introisse, vereor quid sit; nam id nisi gravi de caussa non fecisset. Ego, quoniam iv. Nonas Ianuar. Compitalicius dies est, nolo eo die in Albanum venire, ne molestus sim familiae. Veniam iii. Nonas igitur: inde ad Urbem pridie Nonas. Tua ἀγῶς quem in diem incurrat, nescio; sed prorsus te commoveri incommodo valetudinis tuae nolo. 4. De honore nostro, nisi quid occulte Caesar per suos tribunos molitus erit, cetera videntur esse tranquilla. Tranquillissimus autem animus meus, qui totum istuc aequi boni facit; et eo magis, quod iam a multis audio constitutum esse Pompeio et eius consilio, in Siciliam me mittere, quod imperium habeam. Id est Ἀβδηκεῖον. Nec enim senatus decrevit, nec populus iussit, me imperium in Sicilia habere. Sin hoc respublica ad Pompeium defert: qui me magis, quam privatum aliquem, mittat? Itaque, si hoc imperium mihi molestum erit, utar ea porta, quam primam videro. 5. Nam quod scribis, mirificam exspectationem esse mei, neque tamen quemquam bonorum aut satis bono-

rum dubitare, quid sensurus sim: ego, quos tu bonos esse dicas, non intelligo: ipse nullos novi: sed ita, si ordines bonorum quaerimus. Nam singulares sunt boni viri: verum in dissensionibus ordines bonorum et genera quaerenda sunt. Senatum bonum putas, per quem sine imperio provinciae sunt? Numquam enim Curio sustinuisset, si cum eo agi coeptum esset: quam sententiam senatus sequi noluit; ex quo factum est, ut Caesari non succederetur. An publicanos? Qui numquam firmi, sed nunc Caesari sunt amicissimi; an foeneratores? an agricolas, quibus optatissimum est otium? nisi eos timere putas, ne sub regno sint, qui id numquam, dummodo otiosi essent, recusarunt. 6. Quid ergo? exercitum retinentis, quum legis dies transierit, rationem haberi placet? Mihi vero ne absentis quidem. Sed, quum id datum est, illud una datum est. Annorum enim decem imperium et ita latum placet? Placet igitur etiam me expulsum, et agrum Campanum periisse, et adoptatum patricium a plebeio, Gaditanum a Mitylenaeo; et Labieni divitiae et Mamurrae placent, et Balbi horti et Tusculanum. Sed horum omnium fons unus est. Imbecillo resistendum fuit; et id erat facile. Nunc legiones xi, equitatus tantus, quantum volet; Transpadani, plebes urbana, tot tribuni plebis, tam perdita iuventus, tanta auctoritate dux, tanta audacia. Cum hoc aut depugnandum est aut habenda e lege ratio. 7. Depugna, inquis potius, quam servias. Ut quid? si victus eris, proscribere? si viceris, tamen servias? Quid ergo, inquis, acturus es? Idem, quod pecudes, quae dispulsae sui generis sequuntur greges. Ut bos armenta, sic ego bonos viros, aut eos, quicumque dicentur boni, sequar, etiamsi ruent. Quid sit optimum

male contractis rebus, plane video. Nemini est enim exploratum, quum ad arma ventum est, quid futurum sit: at illud omnibus, si boni victi sunt, nec in caede principum clementiorem hunc fore, quam Cinna fuerit, nec moderatiorem, quam Sulla, in pecuniis locupletium. *Ἐμπολιτεύομαι σοι iamdudum*: et facerem diutius, nisi me lucerna desereret. Ad summam, DIC M. TULLI. Assentior Cn. Pompeio, id est T. Pomponio. Alexim, humanissimum puerum, nisi forte, dum ego absum, adolescens factus est, (id enim agere videbatur,) salvere iubeas velim.

VIII. (Paullo, Marcello cons. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Quid opus est de Dionysio tam valde affirmare? An mihi nutus tuus non faceret fidem? Suspicionem autem eo mihi maiorem tua taciturnitas attulerat, quod et tu soles conglutinare amicitias testimoniis tuis, et illum aliter cum aliis de nobis locutum audiebam. Sed prorsus ita esse, ut scribis, mihi persuades. Itaque ego is in illum sum, quem tu me esse vis. 2. Diem tuum ego quoque ex epistola quadam tua, quam incipiente febricula scripseras, mihi notaveram; et animadverteram posse pro re nata te non incommode ad me in Albanum venire iii. Nonas Ianuar. Sed, amabo te, nihil incommode valetudinis feceris. Quid enim est tantum in uno aut altero die? 3. Dolabellam video Liviae testamento cum duobus coheredibus esse in triente; sed iuberi mutare nomen. Est *πολιτικὸν σκίμμα*, rectumne sit nobili adolescenti, mutare nomen mulieris testamento. Sed id *φιλοσοφώτερον διευκρινήσομεν*, quum sciemus, quantum quasi sit in trientis triente. 4. Quod putasti fore, ut ante,

quam istuc venirem, Pompeium viderem; factum est ita. Nam vi. Kal. ad Lavernium me consecutus est. Una Formias venimus, et ab hora octava ad vesperum secreto collocuti sumus. Quod quaeris, ecquae spes pacificationis sit: quantum ex Pompeii multo et accurato sermone perspexi, ne voluntas quidem est. Sic enim existimat, si ille, vel dimisso exercitu, consul factus sit, *σίγῃσιν τῆς πολιτείας* fore. Atque etiam putat eum, quum audierit, contra se diligenter parari, consulatum hoc anno neglecturum, ac potius exercitum provinciamque retenturum. Sin autem ille fureret; vehementer hominem contemnebat, et suis et reipublicae copiis confidebat. Quid quaeris? Etsi mihi crebro *ξενὸς ἐννάλιος* occurrebat; tamen levabar eura, virum fortem et peritum et plurimum auctoritate valentem audiens, *πολιτικῶς* de pacis simulatae periculis disserentem. 5. Habebamus autem in manibus Antonii concionem, habitam x. Kal. Ianuar.; in qua erat accusatio Pompeii usque a toga pura, querela de damnatis, terror armorum: in quibus ille, quid censes, aiebat, facturum esse ipsum, si in possessionem reipublicae venerit, quum haec quaestor eius infirmus et inops audeat dicere? Quid multa? non modo non expetere pacem istam, sed etiam timere visus est. [Ex] illa autem sententia non* relinquendae Urbis movet hominem, ut puto. Mihi autem illud molestissimum est, quod solvendi sunt nummi Caesari, et instrumentum triumphi eo conferendum. Est enim *ἀμορφοῦν, ἀντιπολιτενομένον χρεωφειλέτην* esse. Sed haec et multa alia coram.

IX. (Paullo, Marcello cons. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Quotidiene, inquis, a te accipiendae litterae sunt? Si habebo, cui dem, quotidie. At iam ipse ades. Tum igitur, quum venero, desinam. Unas video mihi a te non esse redditas; quas L. Quintius, familiaris meus, quum ferret, ad bustum Basili vulneratus et despoliatus est. 2. Videbis igitur, numquid fuerit in iis, quod me scire opus sit: et simulta hoc *διευκρινήσεις πρόβλημα* sane *πολιτικόν*: quum sit necesse aut haberi Caesaris rationem, illo exercitum vel per senatum vel per tribunos plebis obtinente, aut persuaderi Caesari, ut tradat provinciam atque exercitum, et ita consul fiat; aut, si id non persuadeatur, haberi comitia sine illius ratione, illo patiente atque obtinente provinciam; aut, si per tribunos plebis non patiatur, tamen quiescat, rem adduci ad interregnum; aut, si ob eam causam, quod ratio eius non habeatur, exercitum adducat, armis cum eo contendere; illum autem initium facere armorum, aut, statim nobis minus paratis, aut tum, quum comitiis, amicis eius postulantibus, ut e lege ratio habeatur, impetratum non sit; ire autem ad arma, aut hanc unam ob causam, quod ratio non habeatur, aut addita causa, si forte tribunus plebis, senatum impediens aut populum incitans, notatus aut senatus consulto circumscriptus aut sublatus aut expulsus sit, dicensve se expulsus ad illum confugerit; suscepto autem bello, aut tenenda sit Urbs, aut, ea relictis, ille comite et reliquis copiis intercludendus: quod horum malorum, quorum aliquod certe subeundum est, minimum putes. 3. Dices profecto persuaderi illi, ut tradat exercitum et ita consul fiat. Est omnino

id eiusmodi, ut, si ille eo descendat, contra dici nihil possit; idque eum, si non obtinet, ut ratio habeatur retinentis exercitum, non facere miror. Nobis autem, ut quidam putat, nihil est timendum magis, quam ille consul. At sic malo, inquires, quam cum exercitu. Certe. Sed istud ipsum sic magnum malum putat aliquis: neque ei remedium est ullum. Cedendum est, si id volet. Vide consulem illum iterum, quem vidisti consulatu priore. At tum imbecillus plus, inquit, valuit, quam tota respublica. Quid nunc putas? Et eo consule, Pompeio certum est esse in Hispania. O rem miseram! si quidem id ipsum deterrimum est, quod recusari non potest; et quod ille si faciat, iamiam a bonis omnibus summam ineat gratiam. 4. Tollamus igitur hoc, quo illum posse adduci negant: de reliquis quid est deterrimum? concedere illi, quod, ut idem dicit, impudentissime postulat. Nam quid impudentius? Tenuisti provinciam per decem annos, non tibi a senatu, sed a te ipso per vim et per factionem datos. Praeteriit tempus, non legis, sed libidinis tuae: fac tamen, legis. Ut succedatur, decernitur: impedis et ais, habe mei rationem. Habe tu nostrum. Exercitum tu habeas diutius, quam populus iussit, invito senatu? Depugnes oportet, nisi concedis. Cum bona quidem spe, ut ait idem, vel vincendi vel in libertate moriendi. Iam si pugnandum est; quo tempore, in casu, quo consilio, in temporibus situm est. Itaque te in ea quaestione non exerceo. Ad ea, quae dixi, affer, si quid habes; equidem dies noctesque torqueor.

X. (Ad Urbem, Marcello, Lentulo coss. 705.)

CICERO ATTICO S.

Subito consilium cepi, ut, antequam luceret, exirem: ne qui conspectus fieret aut sermo, lictoribus praesertim laureatis. De reliquo, neque hercule, quid agam, nec, quid acturus sim, scio: ita sum perturbatus temeritate nostri amentissimi consilii. Tibi vero quid suadeam, cuius ipse consilium exspecto? Cnaeus noster quid consilii ceperit capiatve, nescio, adhuc in oppidis coarctatus et stupens. Omnes, si in Italia consistat, erimus una; sin cedet, consilii res est. Adhuc certe, nisi ego insanio, stulte omnia et incaute. Tu, quaeso, crebro ad me scribe vel quod in buccam venerit.

XI. (Marcello, Lentulo coss. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Quaesio, quid hoc est? aut quid agitur? Mihi enim tenebrae sunt. Cingulum, inquis, nos tenemus: Anconem amisimus. Labienus discessit ab Caesare. Utrum de imperatore populi Romani, an de Hannibale loquimur? O hominem amentem et miserum, qui ne umbram quidem umquam τοῦ καλοῦ viderit! Atque haec ait omnia facere se dignitatis causa. Ubi est autem dignitas, nisi ubi honestas? Num honestum igitur, habere exercitum nullo publico consilio? occupare urbes civium, quo facilior sit aditus ad patriam? *χρεῶν ἀποκοπῆς, φυγᾶδων καθόδου*, sexcenta alia scelera moliri?

τὴν θεῶν μεγίστην ὥσπερ ἔχειν τυραννίδα.

Sibi habeat suam fortunam. Unam mehercule tecum apricationem in illo Lucretino tuo sole malim, quam

omnia istiusmodi regna; vel potius mori millies, quam semel istiusmodi quidquam cogitare. 2. Quid si tu velis? inquis. Age quis est, cui velle non liceat? Sed ego hoc ipsum velle miserius esse duco, quam in crucem tolli. Una res est ea miserior, adipisci, quod ita volueris. Sed haec hactenus. Libenter enim in his molestiis ἐσχολάζω σοι. 3. Redeamus ad nostrum. Per fortunas! quale tibi consilium Pompeii videtur? Hoc quaero, quod Urbem reliquerit. Ego enim ἀπορώ. Tum nihil absurdus. Urbem tu relinquis? Ergo idem, si Galli venirent. »Non est, inquit, in parietibus respublica.« »At in aris et focis.« »Fecit idem Themistocles.« Fluctum enim totius barbariae ferre urbs una non poterat. At idem Pericles non fecit, annum fere post quinquagesimum, quum praeter moenia nihil teneret. Nostri olim, Urbe reliqua capta, arcem tamen retinuerunt.

Οὕτω πον τῶν πρόσθεν ἐπευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν.

4. Rursus autem ex dolore municipali sermonibusque eorum, quos convenio, videtur hoc consilium exitum habiturum. Mira hominum querela est, (nescio, istic: sed facies, ut sciam:) sine magistratibus Urbem esse, sine senatu. Fugiens denique Pompeius mirabiliter homines movet. Quid quaeris? Alia caussa facta est: nihil iam concedendum putant Caesari. Haec, tu mihi explica, qualia sint. 5. Ego negotio praesum non turbulento. Vult enim me Pompeius esse, quem tota haec Campana et maritima ora habeat ἐπίσκοπον, ad quem delectus et summa negotii referatur. Itaque vagus esse cogitabam. Te puto iam videre, quae sit ὁρμή Caesaris, qui populus, qui totius negotii status: ea velim scribas ad me, et quidem,

quoniam mutabilia sunt, quam saepissime. Acquiesco enim et scribens ad te et legens tua.

XII. (Formis, Marcella, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Unam adhuc a te epistolam acceperam, datam XII. Kal., in qua significabatur, aliam te ante dedisse, quam non acceperam. Sed quaeso, ut scribas quam saepissime, non modo si quid scies aut audieris, sed etiam si quid suspicabere, maximeque, quid nobis faciendum aut non faciendum putes. Nam quod rogas, curem, ut scias, quid Pompeius agat: ne ipsum quidem scire puto; nostrum quidem nemo. 2. Vidi Lentulum consulem Formis x. Kal.; vidi Libonem: plena timoris et erroris omnia. Ille iter Larinum; ibi enim cohortes, et Luceriae et Theani reliquaque in Apulia. Inde utrum consistere uspiam velit, an mare transire, nescitur. Si manet; vereor, ne exercitum firmum habere non possit. Sin discedit; quo, aut qua, aut quid nobis agendum est? Nescio. Nam istum quidem, cuius *γαλατισμὸν* times, omnia tacterrime facturum puto. Nec eum rerum prolatio nec senatus magistratuumque discessus nec aerarium clausum tardabit. 3. Sed haec, ut scribis, cito sciemus. Interim velim mihi ignoscas, quod ad te scribo tam multa toties. Acquiesco enim, et tuas volo elicere litteras, maximeque consilium, quid agam, aut quo me pacto geram; demittamne me penitus in causam? Non deterreor periculo, sed dirumpor dolore. Tam nullo consilio, aut tam contra meum consilium gesta esse omnia! An cuncter et tergiverser, et iis me dem, qui tenent, qui potiuntur? *Αἰδίσσασαι Τρώας*: nec solum civis, sed etiam amici officio revocor; etsi frangor sac-

pe misericordia puerorum. 4. Ut igitur ita perturbato, etsi te eadem sollicitant, scribe aliquid, et maxime, si Pompeius Italia cedit, quid nobis agendum putes. M'. quidem Lepidus (nam fuimus una) eum finem statuit, L. Torquatus eundem. Me quum multa, tum etiam lictores impediunt: nihil vidi umquam, quod minus explicari posset. Itaque a te nihil dum certi exquiro, sed quid videatur. Denique ipsam *ἀπορία* tuam cupio cognoscere. 5. Labienum ab illo discessisse, propemodum constat. Si ita factum esset, ut ille Romam veniens magistratum et senatum Romae offenderet, magno usui caussae nostrae fuisset. Damnassee enim sceleris hominem amicum, reipublicae caussa, videretur: quod nunc quoque videtur; sed minus prodest: non enim habet, cui prosit; eumque arbitror poenitere; nisi forte id ipsum est falsum, discessisse illum. Nos quidem pro certo habebamus. 6. Et velim, (quamquam, ut scribis, domesticis te finibus tenes,) formam mihi Urbis exponas, ecquod Pompeii desiderium, ecquae Caesaris invidia appareat; etiam quid censeas de Terentia et Tullia, Romae eas esse, an mecum, an aliquo tuto loco. Et haec, et si quid aliud, ad me scribas velim, vel potius scriptites.

XIII a. (Calpurnius, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. De Vennonianis rebus tibi assentior. Labienum *ἡρώα* iudico. Facinus iamdiu nullum civile praeclarius; qui ut aliud nihil, hoc tamen profecit: dedit illi dolorem. Sed etiam ad summam profectum aliquid puto. Amo etiam Pisonem; cuius iudicium de genere suspicor visum iri grave. Quamquam, ge-

nus belli quod sit, vides. Ita civile est, ut non ex civium dissensione, sed ex unius perditione civis audacia natum sit. Is autem valet exercitu, tenet multos spe et promissis, omnia omnium concupivit. Huic tradita Urbs est, nuda praesidio, referta copiis. Quid est, quod ab eo non metuas, qui illa templa et tecta non patriam, sed praedam putet? Quid autem sit acturus aut quo modo, nescio, sine senatu, sine magistratu. Ne simulare quidem poterit quidquam πολιτικῶς. Nos autem ubi exsurgere poterimus aut quando? Quorum dux quam ἀσφατέγγητος, tu quoque animadvertis; cui ne Picena quidem nota fuerint; quam autem sine consilio, res testis. Ut enim alia omittam decem annorum peccata, quae conditio non huic fugae praestitit? 2. Nec vero, nunc quid cogitet, scio: ac non desino per litteras sciscitari. Nihil esse timidius constat, nihil perturbatius. Itaque nec praesidium, cuius parandi caussa ad Urbem retentus est, nec locum ac sedem praesidii ullam video. Spes omnis in duabus, invidiose retentis, paene alienis legionibus. Nam delectus adhuc quidem invitatorum est et a pugnando abhorrentium. Conditionum autem amissum tempus est. Quid futurum sit, non video. Commissum quidem a nobis certe est, sive a nostro duce, ut, e portu sine gubernaculis egressi, tempestati nos traderemus. 3. Itaque de Ciceronibus nostris dubito quid agam: nam mihi interdum amandandi videntur in Graeciam. De Tullia autem et Terentia, quum mihi barbarorum adventus proponitur, omnia timeo; quum autem Dolabellae venit in mentem, paullum respiro. Sed velim consideres, quid faciendum putes: primum πρὸς τὸ ἀσφαλές (aliter enim mihi de illis, ac de me ipso, consulendum est;) deinde ad opiniones, ne re-

prehendamus, quod eas Romae velimus esse in communi bonorum fuga. Quin etiam tibi et Peducaeo, (scripsit enim ad me,) quid faciat, videndum est. Is enim splendor est vestrum, ut eadem postulentur a vobis, quae ab amplissimis civibus. Sed de hoc tu videbis, quippe quum de me ipso ac de meis te considerare velim. 4. Reliquum est, ut, et quid agatur, quoad poteris, explores scribasque ad me, et quid ipse coniectura assequare; quod etiam a te magis exspecto. Nam, acta omnibus nuntiantibus, a te exspecto futura. *Μάρτις δ' ἄριστος*. Loquacitati ignosces, quae et me levat, ad te quidem scribentem, et elicit tuas litteras.

XIII b. (Hinc novae epistolae initium Manutio et Corrado auctoribus constituendum.)

5. Aenigma Oppiorum ex Velia plane non intellexi. Est enim numero Platonis obscurius. Iam intellexi tuum. Oppios enim de Velia sucones dicis. In eo aestuavi diu; quo aperto, reliqua patebant, et cum Terentiae summa congruebant. 6. L. Caesarem vidi Minturnis a. d. viii. Kal. Febr. mane, cum absurdissimis mandatis, non hominem, sed scopas solutas; ut id ipsum mihi ille videatur irridendi caussa fecisse, qui tantis de rebus huic mandata dederit; nisi forte non dedit, et hic, sermone aliquo arrepto, pro mandatis abusus est. 7. Labienus, vir mea sententia magnus, Theanum venit a. d. ix. Kal. Ibi Pompeium consulesque convenit. Qui sermo fuerit, et quid actum sit, scribam ad te, quum certum sciam. Pompeius ab Theano Larinum versus profectus est a. d. viii. Kal. Eo die mansit Venafri. Aliquantum animi videtur nobis attulisse Labienus. Sed ego nondum habeo,

quid ad te ex his locis scribam. Ista magis exspecto: quid illim afferatur; quo pacto de Labieno ferat; quid agat Domitius in Marsis, Iguvii Thermus, P. Attius Cinguli; quae sit populi urbani voluntas; quae tua coniectura de rebus futuris: haec velim crebro, et quid tibi de mulieribus nostris placeat, et quid acturus ipse sis, scribas. Si scriberem ipse, longior epistola fuisset; sed dictavi propter lippitudinem.

XIV. (Calibus, Marcello, Lentulo coss. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. A. d. vi. Kal. Febr. Capuam Calibus proficiens, quum leviter lippirem, has litteras dedi. L. Caesar mandata Caesaris detulit ad Pompeium a. d. viii. Kal., quum is esset cum consulibus Theani. Probata conditio est, sed ita, ut ille de iis oppidis, quae extra suam provinciam occupavisset, praesidia deduceret. Id si fecisset, responsum est, ad Urbem nos redituros esse et rem per senatum confecturos. Spero etiam in praesentia pacem nos habere. Nam et illum furoris, et hunc nostrum copiarum suppoenitet. 2. Mē Pompeius Capuam venire voluit, et adiuvere delectum: in quo parum prolixè respondent Campani coloni. Gladiatores Caesaris, qui Capuae sunt, de quibus ante ad te falsum ex Torquati litteris scripseram, sane commode Pompeius distribuit, binos singulis patribus familiarum. Scutorum in ludo 100 fuerunt: eruptionem facturi fuisse dicebantur. Sane multum in eo reipublicae provisum est. 3. De mulieribus nostris, in quibus est tua soror, quaeso videas, ut satis honestum nobis sit, eas Romae esse, quum ceterae illa dignitate discesserint. Hoc scripsi ad eas et ad te ipsum antea. Velim eas cohortere, ut exeant; prae-

sertim quum ea praedia in ora maritima habeamus, cui ego praesum, ut in his pro re nata non incommode possint esse. Nam si quid offendimus in genere nostro; (quod quidem ego praestare non debeo, sed id fit maius, quod mulieres nostrae praeter ceteras Romae remanserunt:) tu ipse cum Sexto, scire velim, quid cogites de exeundo, de totaque re quid existimes. Equidem pacem hortari non desino: quae vel iniusta utilior est, quam iustissimum bellum. Sed haec, ut fors tulerit.

XV. (Calpurnius, Marcello, Lentulo cuss. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Ut ab Urbe discessi, nullum adhuc intermisi diem, quin aliquid ad te litterarum darem: non quo haberem magno opere, quid scriberem, sed ut loquerer tecum absens; quo mihi, quum coram id non licet, nihil est iucundius. 2. Capuam quum venissem a. d. vi. Kal., pridie, quam has litteras dedi, consules conveni multosque nostri ordinis. Omnes cupiebant, Caesarem, abductis praesidiis, stare conditionibus iis, quas tulisset. Uni Favonio, leges ab illo nobis imponi, non placebat; sed is haud auditus in consilio. Cato enim ipse iam servire, quam pugnare, mavult: sed tamen ait, in senatu se adesse velle, quum de conditionibus agatur, si Caesar adductus sit, ut praesidia deducat. Ita, quod maxime opus est, in Siciliam ire non curat; quod metuo ne obsit, in senatu esse vult. Postumius autem, de quo nominatim senatus decrevit, ut statim in Siciliam iret Furfanoque succederet, negat se sine Catone iturum: et suam in senatu operam auctoritatemque quam magni aestimat. Ita res ad Fannium pervenit. Is cum imperio

in Siciliam praemittitur. 3. In disputationibus nostris summa varietas est. Plerique negant Caesarem in conditione mansurum, postulataque haec ab eo interposita esse, quo minus, quod opus esset ad bellum, a nobis pararetur. Ego autem eum puto facturum, ut praesidia deducat. Vicerit enim, si consul factus erit, et minore scelere vicerit, quam quo ingressus est. Sed accipienda plaga est. Sumus enim flagitiose imparati quum a militibus, tum a pecunia; quam quidem omnem, non modo privatam, quae in Urbe est, sed etiam publicam, quae in aerario est, illi reliquimus. Pompeius ad legiones Attianas est profectus: Labienum secum habet. Ego tuas opiniones de his rebus exspecto. Formias me continuo recipere cogitabam.

XVI. (In Formisno, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Omnes arbitror mihi tuas litteras redditas esse, sed primas praepostere, reliquas ordine, quo sunt missae, per Terentiam. De mandatis Caesaris adventuque Labieni et responsis consulum ac Pompeii scripsi ad te litteris iis, quas a. d. v. Kal. Capua dedi; pluraque praeterea in eandem epistolam conieci. 2. Nunc has exspectationes habemus duas: unam, quid Caesar acturus sit, quum acceperit ea, quae referenda ad illum data sunt L. Caesari; alteram, quid Pompeius agat: qui quidem ad me scribit, paucis diebus se firimum exercitum habiturum; spemque affert, si in Picenum agrum ipse venerit, nos Romam redituros esse. Labienum secum habet, non dubitantem de imbecillitate Caesaris copiarum; cuius adventu Cnaeus noster multo animi plus habet. Nos a consulibus Ca-

puam venire iussi sumus ad Nonas Febr. Capua profectus sum Formias a. d. iii. Kal. Eo die quum Calibus tuas litteras hora fere nona accepissem, has statim dedi. 3. De Terentia et Tullia tibi assentior; ad quas scripseram, ad te ut referrent: si nondum profectae sunt, nihil est quod se moveant, quoad perspiciamus, quo loci sit res.

XVII. (In Formiano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. **T**uae litterae mihi gratae iucundaeque sunt. De pueris in Graeciam transportandis tum cogitabam, quum fuga ex Italia quaeri videbatur. Nos enim Hispaniam peteremus; illis hoc aequè commodum non erat. Tu ipse cum Sexto etiam nunc mihi videris Romae recte esse posse. Etenim minime amici Pompeio nostro esse debetis. Nemo enim umquam tantum de urbanis praesidiis detraxit. 2. Videsne me etiam iocari? Scire iam te oportet, L. Caesar quae responsa referat a Pompeio, quas ab eodem ad Caesarem ferat litteras. Scriptae enim et datae ita sunt, ut proponerentur in publico: in quo accusavi mecum ipse Pompeium, qui, quum scriptor luculentus esset, tantas res, atque eas, quae in omnium manus venturae essent, Sestio nostro scribendas dederit. Itaque nihil umquam legi scriptum *σημαντικόν*. Perspici tamen ex litteris Pompeii potest, nihil Caesari negari, omniaque et cumulate, quae postulet, dari, quae ille, amentissimus fuerit, nisi acceperit, praesertim quum impudentissime postulaverit. Quis enim tu es, qui dicas, si in Hispaniam profectus erit, si praesidia dimiserit? Tamen conceditur? minus honeste nunc quidem, violata iam ab illo republica illatoque bello,

quam si olim de ratione habenda impetrasset: et tamen vereor, ut his ipsis contentus sit. Nam quum ista mandata dedisset L. Caesari, debuit esse paullo quietior, dum responsa referrentur; dicitur autem nunc esse acerrimus. 3. Trebatius quidem scribit se ab illo ix. Kal. Febr. rogatum esse, ut scriberet ad me, ut essem ad Urbem; nihil ei me gratius facere posse. Haec verbis plurimis. Intellexi ex dierum ratione, ut primum de discessu nostro Caesar audisset, laborare eum coepisse, ne omnes abessemus. Itaque non dubito, quin ad Pisonem, quin ad Servium scripserit. Illud admiror non ipsum ad me scripsisse, non per Dolabellam, non per Caelium egisse: quamquam non aspernor Trebatii litteras, a quo me unice diligi scio. 4. Rescripsi ad Trebatium, (nam ad ipsum Caesarem, qui mihi nihil scripsisset, nolui,) quam illud hoc tempore esset difficile; me tamen in praediis meis esse, neque delectum ullum, neque negotium suscepisse. In quo quidem manebo, dum spes pacis erit: sin bellum geretur; non deero officio, nec dignitati meae, pueros *ἐπεχθήμενος* in Graeciam. Totam enim Italiam flagraturam bello intelligo: tantum mali excitatum partim ex improbis, partim ex invidis civibus. Sed haec paucis diebus ex illius ad nostra responsa responsis intelligentur, quorsum evasura sint. Tum ad te scribam plura, si erit bellum: sin autem etiam induciae, te ipsum, ut spero, videbo. 5. Ego iv. Non. Febr., quo die has litteras dedi, in Formiano, quo Capua redieram, mulieres expectabam; quibus quidem scripseram, tuis litteris admonitus, ut Romae manerent. Sed audio maiorem quemdam in Urbe timorem esse. Capuae Non. Febr. esse volebam, quia consules iusserant. Quidquid huc erit

a Pompeio allatum, statim ad te scribam: tuasque de istis rebus litteras expectabo.

XVIII. (*Formiis, Marcellis, Lentulo cons., 705.*)

CICERO ATTICO S.

1. Quarto Non. Febr. mulieres nostrae Formias venerunt tuaque erga se officia, plena tui suavissimi studii, attulerunt. Eas ego, quoad sciremus, utrum turpi pace nobis, an misero bello esset utendum, in Formiano esse volui et una Cicerones. 2. Ipse cum fratre Capuam ad consules (Nonis enim adessee iussimus) III. Non. profectus sum, quum has litteras dedi. Responsa Pompeii grata populo et probata concioni esse dicuntur. Ita putaram. Quae quidem ille si repudiarit, iacebit; sin acceperit, —. Utrum igitur, inquires, mavis? Responderem, si, quemadmodum parati essemus, scirem. Cassium, erat hic auditum, expulsum Ancone, eamque urbem a nobis teneri. Si bellum futurum est, negotium utile. Caesarem quidem, L. Caesare cum mandatis de pace misso, tamen aiunt acerrime delectum habere, loca occupare, vincere praesidiis. O perditum latronem! o vix ullo otio compensandam hanc reipublicae turpitudinem! Sed stomachari desinamus, tempori pareamus, cum Pompeio in Hispaniam eamus. Haec optio in malis; quoniam illius alterum consulatum a republica ne data quidem occasione repulimus. Sed haec hactenus. 3. De Dionysio, fugit me ad te antea scribere; sed ita constitui: expectare responsa Caesaris, ut, si ad Urbem rediremus, ibi nos expectaret; sin tardius id fieret, tum eum arcesseremus. Omnino quid ille facere debuerit in nostra illa fuga, quid docto homine et amico dignum fuerit, quum praesertim ro-

gatus esset, —. Sed haec non nimis exquiro a Graecis. Tu tamen videbis, si erit, quod nolim, arcessendus, ne molesti simus invito. 4. Quintus frater laborat, ut tibi, quod debet, ab Egnatio solvat: nec Egnatio voluntas deest: nec parum locuples est; sed quum tale tempus sit, ut Q. Titinius (multum enim est nobiscum) viaticum se neget habere; idemque debitoribus suis denuntiarit, ut eodem foenore uterentur; atque hoc idem etiam L. Ligus fecisse dicatur; nec hoc tempore aut domi nummos Quintus habeat, aut exigere ab Egnatio, aut versuram usquam facere possit; miratur, te non habuisse rationem huius publicae difficultatis. Ego autem, etsi illud *πενθησιόδειον* (ita enim putatur) observo, *μηδὲ δίκην*, praesertim in te, a quo nihil umquam vidi temere fieri, tamen illius quærela movebar. Hoc, quidquid est, te scire volui.

XIX. (Formiis, Marcello, Lentulo cons. 709.)

CICERO ATTICO S.

Nihil habeo, quod ad te scribam. Quin etiam epistolam, quam eram elucubratus, ad te non dedi. Erat enim plena spei bonae: quod et concionis voluntatem audieram, et illum conditionibus usurum putabam, praesertim suis. Ecce tibi iv. Non. Febr. mane accepi litteras tuas, Philotimi, Furnii, Curionis ad Furnium, quibus irridet L. Caesaris legationem. Plane oppressi videmur; nec, quid consilii capiam, scio; nec mehercule de me laboro: de pueris quid agam, non habeo. Capuam tamen proficiscebar haec scribens, quo facilius de Pompeii rebus cognoscerem.

XX. (Capuae, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Breviloquentem iam me tempus ipsum facit. Pacem enim desperavi; bellum nostri nullum administrant. Cave enim putes, quidquam esse minoris his consulibus: quorum ego spe audiendi, et cognoscendi nostri apparatus, maximo imbri Capuam veni pridie Nonas, ut eram iussus. Illi autem nondum venerant, sed erant venturi, inanes, imparati. Cnaeus autem Luceriae dicebatur esse et adire cohortes legionum Attianarum, non firmissimarum. At illum ruerent nuntiant, et iam iamque adesse, non ut manum conserat, (quicum enim?) sed ut fugam intercludat. 2. Ego autem in Italia καὶ στυγνοθαρῶν. Nec te id consulo. Sin extra, quid ago? Ad manendum hiems, lictores, improvidi et negligentes duces; ad fugam hortatur amicitia Cnaei, caussa bonorum, turpitudine coniungendi cum tyranno: qui quidem, incertum est, Phalarimne an Pisistratum sit imitaturus. Haec velim explices, et me iuves consilio. Etsi te ipsum istic iam calere puto. Sed tamen quantum poteris. Ego si quid hic hodie novi cognoro, scies. Iam enim aderunt consules ad suas Nonas. Tuas quotidie litteras exspectabo. Ad has autem, quum poteris, rescribes. Mulieres et Cicerones in Formiano reliqui.

XXI. (Calibus, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. De malis nostris tu prius audis, quam ego. Isti enim emanant. Boni autem, hinc quod exspectes, nihil est. Veni Capuam ad Nonas Febr., ita ut iusserant consules. Eo die Lentulus venit sero: alter consul omnino non venerat VII. Idus. Eo enim die

ego Capua discessi et mansi Calibus. Inde has litteras postridie ante lucem dedi. Haec, Capuae dum fui, cognovi: nihil in consulibus, nullum usquam delectum. Nec enim conquisitores *φαινοπροσωπεῖν* audent; quum ille adsit contra, quum noster dux nusquam sit, nihil agat; nec nomina dant. Deficit enim non voluntas, sed spes. Cnaeus autem noster (o rem miseram et incredibilem!) ut totus iacet! Non animus est, non consilium, non copiae, non diligentia. Mittam illa, fugam ab Urbe turpissimam, timidissimas in oppidis conciones, ignorationem non solum adversarii, sed etiam suarum copiarum. 2. Hoc cuiusmodi est? VII. Id. Febr. Capuam C. Cassius tribunus plebis venit, attulit mandata ad consules, ut Romam venirent, pecuniam de sanctiore aerario auferrent, statim exirent. Urbe relicta, redeant? — quo praesidio? deinde exeant? — quis sinat? Consul ei rescripsit, ut prius ipse in Picenum. At illud totum erat amissum; sciebat nemo praeter me ex litteris Dolabellae. Mihi dubium non erat, quin ille iam iamque foret in Apulia: Cnaeus noster in navi. 3. Ego quid agam, *σκήμμα* magnum; neque mehercule mihi quidem ullum, nisi omnia essent acta turpissime, neque ego ullius consilii particeps; sed tamen, quod me deceat. Ipse me Caesar ad pacem hortatur. Sed antiquiores litterae, quam ruere coepit. Dolabella, Caelius, me illi valde satisfacere. Mira me *ἀπορία* torquet. Iuva me consilio, si potes; et tamen ista, quantum potes, provide. Nihil habeo, tanta rerum perturbatione, quod scribam. Tuas litteras exspecto.

XXII. (*In Formiano, Marcello, Lentulo cons. 705.*)

CICERO ATTICO S.

1. Pedem in Italia video nullum esse, qui non in istius potestate sit. De Pompeio scio nihil; eumque, nisi in navim se contulerit, exceptum iri puto. O celeritatem incredibilem! huius autem nostri? — sed non possum sine dolore accusare eum, de quo angor et crucior. Tu caedem non sine caussa times; non quo minus quidquam Caesari expediat ad diuturnitatem victoriae et dominationis: sed video, quorum arbitrio sit acturus. 2. Recte sit. Censeo cedendum de oppidis his. Egeo consilii. Quod optimum factu videbitur, facies. Cum Philotimo loquere; atque adeo Terentiam habebis Idibus. Ego quid agam? qua aut terra aut mari persequar eum, qui ubi sit, nescio? Et si terra quidem, qui possum? mari, quo? Tradam igitur isti me? Fac posse tuto; (multi enim hortantur:) num etiam honeste? Nullo modo. Quid? a te petam consilium, ut soleo? Explicari res non potest. Sed tamen, si quid in mentem venit, velim scribas, et ipse quid sis acturus.

XXIII. (*In Formiano, Marcello, Lentulo cons. 705.*)

CICERO ATTICO S.

4. Quinto Id. Feb. vesperi a Philotimo litteras accepi: Domitium exercitum firmum habere; cohortes ex Piceno, Lentulo et Thermo ducentibus, cum Domitii exercitu coniunctas esse; Caesarem intercludi posse, eumque id timere; bonorum animos recreatos Romae, improbos quasi perculsos. Haec, metuo eundem, ne sint somnia; sed tamen M. Lepidum, L. Torquatum, C. Cassium tribunum plebis (hi enim sunt nobiscum, id est in Formiano,) Philotimi litterae ad

vitam revocaverunt. Ego autem illa metuo ne veriora sint, nos omnes paene iam captos esse, Pompeium Italia cedere; quem quidem (o rem acerbam!) persequi Caesar dicitur. Persequi Caesar Pompeium? Quid? ut interficiat? O me miserum! et non omnes nostra corpora opponimus? In quo tu quoque ingemiscis. Sed quid faciamus? Victi, oppressi, capti plane sumus. 2. Ego tamen Philotimi litteris lectis mutavi consilium de mulieribus; quas, ut scripseram ad te, Romam remittebam: sed mihi venit in mentem, multum fore sermonem, me iudicium iam de causa publica fecisse; qua desperata, quasi hunc gradum mei reditus esse, quod mulieres revertissent. De me autem ipso tibi assentior, ne me dem incertae et periculosae fugae, quum reipublicae nihil prosim, nihil Pompeio; pro quo emori quum pie possum, tum lubenter. Manebo igitur: etsi vivere —. 3. Quod quaeris, hic quid agatur: tota Capua, et omnis hic delectus iacet; desperata res est, in fuga omnes sunt: nisi quid eiusmodi fuerit, ut Pompeius istas Domitii copias cum suis coniungat. Sed videbamus omnia biduo triduove scituri. Caesaris litterarum exemplum tibi misi; rogaras enim: cui nos valde satisfacere multi ad me scripserunt; quod patior facile, dum, ut adhuc, nihil faciam turpiter.

XXIV. (In Formiano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

Philotimi litterae me quidem non nimis, sed eos, qui in his locis erant, admodum delectarunt. Ecce postridie Cassio litterae Capua, a Lucretio, familiari eius, Nigidium a Domitio Capuam venisse; eum dice-

re, Vibullium cum paucis militibus e Piceno currere ad Cnaeum, confestim sequi Caesarem, Domitium non habere militum III millia. Idem scripsit, consules Capua discessisse. Non dubito, quin Cnaeus in fuga sit; modo effugiat. A consilio fugiendi, ut tu censes, absum.

XXV. (In Formisum, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

Quum dedissem ad te litteras tristes, et metuo ne veras de Lucretii ad Cassium litteris Capua missis; Cephalio venit a vobis, attulit etiam a te litteras hilariiores, nec tamen firmas, ut soles. Omnia facilius credere possum, quam quod scribitis, Pompeium exercitum habere. Nemo huc ita assert, omniaque, quae nolim. O rem miseram! Malas caussas semper obtinuit, in optima concidit. Quid dicam? nisi, illud eum scisse, (neque enim erat difficile :) hoc nescisse. Erat enim ars difficilis recte rempublicam regere. Sed iam iamque omnia sciemus, et scribemus ad te statim.

XXVI. (Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Non venit idem usu mihi, quod tu tibi scribis: *Quoties exorior!* Ego enim nunc paullum exorior, et maxime quidem iis litteris, quae Roma afferuntur, de Domitio, de Picentium cohortibus. Omnia erant facta hoc biduo laetiora. Itaque fuga, quae parabatur, repressa est. Caesaris interdicta,

Si te secundo lumine hic offendero,
respuuntur. Bona de Domitio, praeclara de Afranio fama est. 2. Quod me amicissime admones, ut me

integrum, quoad possim, servem; gratum est. Quod addis, ne propensior ad turpem causam videar; certe videri possum. Ego me ducem in civili bello, quoad de pace ageretur, negavi esse: non quin rectum esset; sed quia, quod multo rectius fuit, id mihi fraudem tulit. Plane eum, cui Cnaeus noster alterum consulatum deferret et triumphum: at quibus verbis! pro tuis rebus gestis amplissimis; inimicum habere nolueram. Ego scio, et quem metuum, et quam ob rem. Sin erit bellum, ut video fore; partes meae non desiderabuntur. 3. De H-S millib. xx Terentia tibi rescripsit. Dionysio, dum existimabam vagos nos fore, nolui molestus esse. Tibi autem, crebro ad me scribenti de eius officio, nihil rescripsi, quod diem ex die expectabam, ut statuerem, quid esset faciendum. Nunc, ut video, pueri certe in Formiano videntur hiematuri: num et ego, nescio. Si enim erit bellum, cum Pompeio esse constitui. Quod habebo certi, faciam, ut scias. Ego bellum foedissimum futurum puto; nisi qui, ut tu scis, Parthicus casus extiterit.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER OCTAVUS.

ARG. Huius libri epistolae complectuntur XVI dierum historiam et narrationem de Pompeii consiliis nec firmis et suspectis XI. temeritate XVI. mala fide in Domitium III. VII. de Pompeii Pompeianorumque trepidatione; de delectus habendi cura; de celeritate Caesaris et vigilantia XIII. de rebus ab eo in Piceno, et in Pelignis ad Corfinium gestis; de Domitii Domitianorumque deditione; de L. Cornelii Lentuli et C. Claudii Marcelli cons. inconstantia XV. de sollicitudine aut potius aestu Ciceronis Atticum consulentis, si Pompeius Italia excedat, quid sibi faciendum sit: navigandumne cum illo, an in suis praediis manendum: et multa in utramque partem disputantis: denique etiam de immuta auctoritate conquerentis XV. Praeterea insunt exempla aliquot epistolarum Pompeii ad cons. VI. XII. ad Domitium procos. XII. ad Ciceronem XI. Ciceronis ad Pompeium XI. Balbi maioris ad Ciceronem XV. aut certe commemorantur epistolae, ut Pompeii ad Ciceronem I. Caesaris ad Pompeium XI. ad Lentulum IX. Ciceronis ad Caesarem de concordia IX. (cf. IX, 11.) Pauca etiam privata de rebus ascripta sunt, ut de Tirone V. VI. et de Curio V. de Dionysio Ciceronum magistro IV. V. X. de ipsius Ciceronis in illis perducendis diligentia IV. de legendo Demetrii Magnetis de Concordia libro XI. XII. Legitur etiam locus e Cic. libro de Rep. quinto, Pompeii causa descriptus XI.

I. (Formis, Marcella, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Quum ad te litteras dedissem, redditae mihi litterae sunt a Pompeio. Cetera de rebus in Piceno gestis, quae ad se Vibullius scripsisset; de delectu Domitii; quae sunt vobis nota; nec tamen tam laeta erant in his litteris, quam ad me Philotimus: (ipsam tibi epistolam misissem; sed subito fratris puer proficiscebatur; cras igitur mittam;) sed in ea Pompeii epistola erat in extremo, ipsius manu: *Tu, censeo, Luceriam venias: nusquam eris tutius.* Id ego in eam partem accepi: haec oppida atque oram maritimam illum pro derelicto habere; nec sum miratus, eum, qui caput ipsum reliquisset, reliquis membris non parcere. 2. Ei statim rescripsi, hominemque certum misi de comitibus meis, non me quaerere, ubi tutissime essem: si me vellet sua aut reipublicae causa Luceriam venire, statim esse venturum: hortatusque sum, ut oram maritimam retineret, si rem frumentariam sibi ex provinciis suppeditari vellet. Hoc me frustra scribere videbam. Sed uti in Urbe retinenda tunc, sic nunc in Italia non relinquenda testificabar sententiam meam. Sic enim parari video, ut Luceriam omnes copiae contrahantur: et ne is quidem locus stabilis, sed ex eo ipso, si urgeamur, paretur fuga. 3. Quo minus mirere, si invitus in eam causam descendo, in qua neque pacis, neque victoriae ratio quaesita sit umquam, sed semper flagitiosae et calamitosae fugae. Eundem; ut, quemcumque fors tulerit casum, subeam potius cum iis, qui dicuntur esse boni, quam videar a bonis dissentire. Etsi propediem video bonorum, id est, lautorum et locupletium, Urbem refertam fore, municipiis vero his relictis, re-

fertissimam. Quo ego in numero essem, si hos lictores molestissimos non haberem. Nec me M. Lepidi, L. Volcatii, Ser. Sulpicii comitum poeniteret; quorum nemo nec stultior est, quam L. Domitius, nec inconstantior, quam App. Claudius. 4. Unus Pompeius me movet, beneficio, non auctoritate. Quam enim ille habeat auctoritatem in hac causa, qui, quum omnes Caesarem metuebamus, ipse eum diligebat? postquam ipse metuere coepit, putat omnes hostes illi oportere esse. Ibimus tamen Luceriam; nec eum fortasse delectabit noster adventus. Dissimulare enim non potero, mihi, quae adhuc acta sunt, displicere. Ego si somnum capere possem, tam longis te epistolis non obtunderem. Tu, si tibi eadem causa est, me remunerere sane velim.

II. (Pompeius, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Mihi vero omnia grata: et quod scripsisti ad me, quae audieras; et quod non credidisti, quae digna diligentia mea non erant; et quod monuisti, quod sentiebas. Ego ad Caesarem unas Capua litteras dedi, quibus ad ea rescripsi, quae mecum ille de gladiatoribus suis egerat, breves, sed benevolentiam significantes, non modo sine contumelia, sed etiam cum maxima laude Pompeii. Id enim illa sententia postulabat, qua illum ad concordiam hortabar. Eas si quo ille misit, in publico proponat velim. Alteras eodem die dedi, quo has ad te. Non potui non dare, quum et ipse ad me scripsisset, et Balbus. Earum exemplum ad te misi. 2. Nihil arbitror fore, quod reprehendas. Si qua erunt, doce me, quo modo ea effugere possim. Nihil, inquires, omnino scripseris.

Qui magis effugias eos, qui volent fingere? Verumtamen ita faciam, quoad fieri poterit. Nam quod me hortaris ad memoriam factorum, dictorum, scriptorum etiam meorum; facis amice tu quidem, mihi que gratissimum: sed mihi videris aliud tu honestum meque dignum in hac caussa iudicare, atque ego existimem. Mihi enim nihil ulla in gente umquam ab ullo auctore reipublicae ac duce turpius factum esse videtur, quam a nostro amico factum est: cuius ego vicem doleo: qui Urbem reliquit, id est patriam, pro qua et in qua mori praeclarum fuit. 3. Ignorare mihi videris, haec quanta sit clades. Es enim etiam nunc domituae. Sed, invitis perditissimis hominibus, esse diutius non potes. Hoc miserius, hoc turpius quidquam? Vagamur egentes cum coniugibus et liberis. In unius hominis, quotannis periculose aegrotantis, anima positas omnes nostras spes habemus, non expulsi, sed evocati e patria; quam non servandam ad reditum nostrum, sed diripiendam et inflammandam reliquimus. Ita multi nobiscum sunt, non in suburbanis, non in hortis, non in ipsa Urbe; et si nunc sunt, non erunt. Nos interea ne Capuae quidem, sed Luceriae; et oram quidem maritimam iam relinquemus; Afranium expectabimus et Petreium. Nam in Labienoparum est dignitatis. Hic tu in me illud; *des, id feras*. Nihil de me dico; alii viderint. Hic quidem quae est **? Domi vestrae estis, et eritis omnes boni. Quis tum se mihi non ostendit? quis nunc adest hoc bello? sic enim iam appellandum est. 4. Vibullii res gestae sunt adhuc maximae. Id ex Pompeii litteris cognosces: in quibus animadvertito illum locum, ubi erit *διπλῆς*. Videbis, de Cnaeo nostro ipse Vibullius quid existimet. Quo igitur haec spe-

etat oratio? Ego pro Pompeio lubenter emori possum. Facio pluris omnium hominum neminem. Sed non ita uno in eo iudico spem de salute reipublicae. Significas enim aliquanto secus, quam solebas, ut etiam Italia, si ille cedat, putes cedendum. Quod ego nec reipublicae puto esse utile nec liberis meis: praeterea neque rectum neque honestum. Sed cur? poterisne igitur videre tyrannum? — Quasi intersit, audiam an videam, aut locupletior mihi sit quaerendus auctor, quam Socrates; qui, quum xxx tyranni essent, pedem porta non extulit. Est mihi praeterea praecipua causa manendi; de qua utinam aliquando tecum loquar! Ego xiii. Kalend. quum eadem lucerna hac epistolam scripsissem, qua inflammaram tuam, Formiis ad Pompeium, si de pace agetur, profecturus; si de bello, quid ero?

III. (In agro Calceus, Marcellis, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Maximis et miserrimis rebus perturbatus, quum coram tecum mihi potestas deliberandi non esset, uti tamen tuo consilio volui. Deliberatio autem omnis haec est: si Pompeius Italia cedat, quod eum facturum esse suspicor, quid mihi agendum putes; et quo facilius consilium dare possis: quid in utramque partem mihi in mentem veniat, explicabo brevi. Quum merita Pompeii summa erga salutem meam, familiaritasque, quae mihi cum eo est, tum ipsa reipublicae causa me adducit, ut mihi vel consilium meum cum illius consilio, vel fortuna cum fortuna coniungenda esse videatur. 2. Accedit illud: si maneo et illum comitatum optimorum et clarissimorum civium desero, cadendum est in unius potestatem; qui,

etsi multis rebus significat se nobis esse amicum, — et, ut esset, a me est (tute scis) propter suspicionem huius impendentis tempestatis multo ante provisum; — tamen utrumque considerandum est, et quanta fides ei sit habenda; et, si maxime exploratum, eum nobis amicum fore, sitne viri fortis et boni civis, esse in ea urbe, in qua quum summis honoribus imperiisque usus sit, res maximas gesserit, sacerdotio sit amplissimo praeditus, non futurus sitsui iuris, subeundumque periculum sit, cum aliquo forte dedecore, quando Pompeius rempublicam recuperarit. 3. In hac parte haec sunt. Vide nunc, quae sint in altera. Nihil actum est a Pompeio nostro sapienter, nihil fortiter; addo etiam, nihil nisi contra consilium auctoritatemque meam. Omitto illa vetera, quod istum in rempublicam ille aluit, auxit, armavit; ille legibus per vim et contra auspicia ferendis auctor; ille Galliae ulterioris adiunctor; ille gener; ille in adoptando P. Clodio augur; ille restituendi mei, quam retinendi studiosior; ille provinciae propagator; ille absentis in omnibus adiutor; idem etiam tertio consulatu, postquam esse defensor reipublicae coepit, contendit, ut decem tribuni plebis ferrent, ut absentis ratio haberetur; quod idem ipse sanxit lege quadam sua, Marcoque Marcello consuli, finienti provinciis Galliis Kalendarum Martiarum diem, restitit. Sed, ut haec omittam, quid foedius, quid perturbatius hoc ab Urbe discessu, sive potius turpissima fuga? Quae conditio non accipienda fuit potius, quam relinquenda patria? Mala conditiones erant. Fateor: sed num quid hoc peius? 4. At recuperabit rempublicam. Quando? aut quid ad eam spem est parati? Non ager Picenus amissus? non patefactum iter ad Urbem? non pecunia

omnis et publica et privata adversario tradita? Denique nulla caussa, nullae vires, nulla sedes, quo concurrant, qui rempublicam defensam velint. Apulia delecta est, inanissima pars Italiae et ab impetu huius belli remotissima: fuga et maritima opportunitas visa quaeri desperatione. Invite cepi Capuam, non quo munus illud defugerem, sed sic, ne caussam, in qua nullus esset ordinum, nullus apertus privatorum dolor: bonorum autem esset aliquis, sed hebes, ut solet, et ut ipse sensissem: multitudo et infimus quisque propensus in alteram partem, multi mutationis rerum cupidi. 5. Dixi ipsi, me nihil suscepturum sine praesidio et sine pecunia. Itaque habui nihil omnino negotii; quod ab initio vidi, nihil quaeri praeter fugam. Eam si nunc sequor, quonam? Cum illo non: ad quem quum essem profectus, cognovi in iis locis esse Caesarem, ut tuto Luceriam venire non possem. Infero mari nobis, incerto cursu, hieme maxima navigandum est. Age iam, cum fratre, an sine? cum filio, aut quomodo? In utraque enim re summa difficultas erit, summus animi dolor. Qui autem impetus illius erit in nos absentes fortunasque nostras? Acrior, quam in ceterorum; quod putabit fortasse, in nobis violandis aliquid se habere populare. Age iam, has compedes, fascas, inquam, hos laureatos efferre ex Italia, quam molestum est! Qui autem locus erit nobis tutus, (ut iam placatis utamur fluctibus,) antequam ad illum venerimus? Qua autem, aut quo, nihil scimus. 6. At si restitero, et fuerit nobis in hac parte locus, idem fecero, quod in Cinnae dominatione Philippus, quod L. Flaccus, quod Q. Mucius, quoquo modo ea res huic quidem cecidit; qui tamen ita dicere solebat, se, id fore, videre, quod factum est,

sed malle, quam armatum ad patriae moenia accedere. Aliter Thrasybulus, et fortasse melius. Sed est certa quaedam illa Mucii ratio atque sententia: est illa etiam Thrasybuli; et quum sit necesse servare tempori et non amittere tempus, quum sit datum. Sed in hoc ipso habent tamen iidem fasces molestiam. Sit enim nobis amicus, quod incertum est: sed sit; deferet triumphum. Non acciperene periculosum sit, an accipere invidiosum ad bonos? O rem, inquis, difficilem et inexplicabilem! Atqui explicanda est. Qui enim fieri potest? Ac ne me existimaris ad manendum esse propensior, quod plura in eam partem verba fecerim: potest fieri, quod sit in multis quaestionibus, ut res verbosior haec fuerit, illa verior. Quamobrem, ut maxima de re, aequo animo deliberanti, ita mihi des consilium velim. Navis et in Caieta est parata nobis et Brundisii. 7. Sed ecce nuntii, scribente me haec ipsa noctu in Caleno, ecce litterae, Caesarem ad Corfinium, Domitium Corfinii cum firmo exercitu et pugnare cupiente. Non puto etiam hoc Cnaeum nostrum commissurum, ut Domitium relinquat: etsi Brundisium Scipionem cum cohortibus duabus praemiserat, legionem Fausto conscriptam in Siciliam sibi placere a consule duci, scripserat ad consules. Sed turpe Domitium deserere erit, implorantem eius auxilium. Est quaedam spes, mihi quidem non magna, sed in his locis firma, Afranium in Pirenaeo cum Trebonio pugnasse, pulsum Trebonium, etiam Fabium tuum transisse cum cohortibus; summa autem, Afranium cum magnis copiis adventare. Id si est, in Italia fortasse manebitur. Ego autem, quum esset incertum iter Caesaris, quod vel ad Capuam, vel ad Luceriam iturus pu-

tabatur, Leptam ad Pompeium misi et litteras; ipse, ne quo inciderem, reverti Formias. Haec te scire volui, scripsique sedatiore animo, quam proxime scripseram, nullum meum iudicium interponens, sed exquirens tuum.

IV. (In Formiano, Marcello, Lentulo coss. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Dionysius quidem tuus potius, quam noster, cuius ego quum satis cognossem mores, tuo tamen potius stabam iudicio, quam meo, ne tui quidem testimonii, quod ei saepe apud me dederas, veritus, superbum se praebuit in fortuna, quam putavit nostram fore: cuius fortunae nos, quantum humano consilio effici poterit, motum ratione quadam gubernabimus. Cui qui noster honos, quod obsequium, quae etiam ad ceteros contempti cuiusdam hominis commendatio defuit? ut meum iudicium reprehendi a Quinto fratre, vulgoque ab omnibus mallet, quam illum non efferre laudibus, Ciceronesque nostros meo potius labore subdoceri, quam me alium iis magistrum quaerere. Ad quem ego quas litteras, dii immortales, miseram! quantum honoris significantes! quantum amoris! Dicaearchum mehercule, aut Aristoxenum diceres arcessi, non hominem omnium loquacissimum et minime aptum ad docendum. 2. Sed est memoria bona. Me dicet esse meliore. Quibus litteris ita respondit, ut ego nemini, cuius causam non reciperem, (semper enim, si potero; si ante suscepta causa non impediar;) — numquam reo cuiquam, tam humili, tam sordido, tam nocenti, tam alieno, tam praecise negavi, quam hic mihi. Plane sine ulla exceptione praecidit. Nihil cognovi ingratius; in quo

vitio nihil mali non inest. Sed de hoc nimis multa.
 3. Ego navem paravi: tuas litteras tamen exspecto, ut sciam, quid respondeant consultationi meae. Sullone C. Attium Pelignum aperuisse Antonio portas, quum essent cohortes quinque, Q. Lucretium inde effugisse scis; Cnaeum ire Brundisium desertum. Confecta res est.

V. (In Formisano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Quum ante lucem VIII. Kal. litteras ad te de Dionysio dedissem, vesperi ad nos eodem die venit ipse Dionysius, auctoritate tua permotus, ut suspicor. Quid enim putem aliud? Etsi solet eum, quum aliquid furiose fecit, poenitere. Numquam autem certior fuit, quam in hoc negotio. Nam, quod ad te non scripseram, postea audiui, a tertio milliario tum eum *ρίψαι*

πολλὰ μάλιστα κεράσσειν ἐς ἥϊρα θυμήναντα
 multa, inquam, mala eum dixisse; suo capiti, ut aiunt. Sed o meam mansuetudinem! Conieceram in fasciculum una cum tua vehementem ad illum epistolam: hanc ad me referri volo; nec ullam ob aliam causam Pollicem, servum a pedibus meum, Romam misi. Eo autem ad te scripsi, ut, si tibi forte reddita esset, mihi curares referendam, ne in illius manus perveniret. 2. Novi si quid esset, scripsissem. Pendeo animi expectatione Corfiniensi, in qua de salute reipublicae decernitur. Tu fasciculum, qui est DES M'. CURIO inscriptus, velim cures ad eum perferendum, Tironemque Curio commendes, ut ei, ut petii, si quid opus erit in sumptum, eroget.

VI. (In Formisio, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Obsignata iam epistola, quam de nocte daturus eram, sicut dedi, (nam eam vesperi scripseram,) C. Sosius praetor in Formianum venit ad M'. Lepidum, vicinum nostrum, cuius quaestor fuit. Pompeii litterarum ad consulem exemplum attulit.

2. *Litterae mihi a L. Domitio a. d. XIII. Kalend. Mart. allatae sunt: earum exemplum infra scripsi. Nunc, ut ego non scribam, tua sponte te intelligere scio, quanti reipublicae intersit, omnes copias in unum locum primo quoque tempore convenire. Tu, si tibi videbitur, dabis operam, quamprimum ad nos venias. Praesidii Capuae, quantum constitueritis esse satis, relinquant.*

3. Deinde supposuit exemplum epistolae Domitii, quod ego ad te pridie miseram. Dii immortales, qui me horror perfudit! quam sum sollicitus, quidnam futurum sit! Hoc tamen spero, magnum nomen imperatoris fore, magnum in adventu terrorem. Spero etiam, ** quoniam adhuc nihil nobis obfuit, nihil mutasse nec tegentia hoc, quod quum fortiter et diligenter, tum etiam hercule **. 4. Modo enim audiui, quartanam a te discessisse. Moriar, si magis gauderem, si id mihi accidisset. Piliae dic, non esse aequum, eam diutius habere, nec id esse vestrae concordiae. 5. Tironem nostrum ab altera relictum audio. Sed eum video in sumptum ab aliis mutuatum. Ego autem Curium nostrum, si quid opus esset, rogaram. Malo Tironis verecundiam in culpa esse, quam illiberalitatem Curii.

VII. (In Formiano, Marcello, Lentulo coss. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Unum etiam restat amico nostro ad omne dedecus, ut Domitio non subveniat. At nemo dubitat, quin subsidio venturus sit. Ego non puto. Deseret igitur talem civem et eos, quos una scis esse, quum habeat praesertim et ipse cohortes xxx? Nisi me omnia fallunt, deseret. Incredibiliter pertimuit. Nihil spectat, nisi fugam; cui tu (video enim quid sentias) me comitem putas debere esse. 2. Ego vero, quem fugiam, habeo; quem sequar, non habeo. Quod enim tu meum laudas et memorandum dicis; malle, quod dixerim, me cum Pompeio vinci, quam cum istis vincere: ego vero malo, sed cum illo Pompeio, qui tum erat aut qui mihi esse videbatur; cum hoc vero, qui ante fugit, quam scit, aut quem fugiat, aut quo; qui nostra tradidit, qui patriam reliquit, Italiam relinquit, si malui, contigit: victus sum. Quod superest, nec ista videre possum, quae, numquam timui, ne viderem; nec mehercule istum, propter quem mihi non modo meis, sed memet ipso cendum est. 3. Ad Philotimum scripsi de viatico, sive a Moneta, (nemo enim solvit,) sive ab Oppiis, tuis contubernalibus. Cetera apposite tibi mandabo.

VIII. (In Formiano, Marcello, Lentulo coss. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. O rem turpem, et ea re miseram! Sic enim sentio, id demum, aut potius id solum esse miserum, quod turpe sit. Aluerat Caesarem; eundem repente timere coeperat; conditionem pacis nullam probarat; nihil ad bellum pararat; Urbem reliquerat; Pice-

num amiserat culpa; in Apuliam se compegerat; ibat in Graeciam; omnes nos ἀπροσφρονήτους, expertes sui tanti, tam inusitati consilii, relinquebat. 2. Ecce subito litterae Domitii ad illum, ipsius ad consules. Fulsisse mihi videbatur τὸ καλόν ad oculos eius, et exclamasse ille vir, qui esse debuit,

Πρὸς τοῦθ' ὁ, τι χρῆ, καὶ παλαμάσθων,

Καὶ πᾶν ἐπ' ἑμοὶ τεκταινίσθων.

Τὸ γὰρ εὖ μετ' ἑμὸν.

At ille tibi, πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ dicens, pergīt Brundisium. Domitium autem aiunt, re audita, et eos, qui una essent, se tradidisse. O rem lugubrem! Itaque intercludor dolore, quo minus ad te plura scribam. Tuas litteras exspecto.

IX. (Formia, Marcella, Lentulo coa. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Epistolam meam quod pervulgatam scribis esse, non fero moleste. Quin etiam ipse multis dedi describendam. Ea enim et acciderunt iam et impendent, ut testatum esse velim, de pace quid senserim. Quum autem ad eam hortarer, eum praesertim hominem, non videbar ullo modo facilius moturus, quam si id, quod eum hortarer, convenire eius sapientiae dicerem. Eam si *admirabilem* dixi, quum eum ad salutem patriae hortabar; non sum veritus, ne viderer assentari; cui tali in re lubenter me ad pedes abiecissem. Qua autem est, *aliquid impertias temporis*; non est de pace, sed, de me ipso et de meo officio ut aliquid cogitet. Nam quod testificor me expertem belli fuisse; etsi id re perspectum est, tamen eo scripsi, quo in suadendo plus auctoritatis haberem; eodemque pertinet, quod caussam eius pro-

bo. 2. Sed quid haec nunc? Utinam aliquid profectum esset! Nae ego istas litteras in concione recitari velim; si quidem ille ipse ad eundem scribens in publico proposuit epistolam illam, in qua est, *pro tuis rebus gestis amplissimis*. Amplioribusne, quam suis, quam Africani? Ita tempestas ferebat. Si quidem etiam vos duo tales ad quintum milliarium: quid? nunc ipsum? unde se recipienti? quid agenti? quid acturo? Quanto autem ferocius ille caussae suae confidet, quum vos, quum vestri similes non modo frequentes, sed laeto vultu gratulantes viderit? Num igitur peccamus? Minime vos quidem. Sed tamen signa conturbantur, quibus voluntas a simulatione distingui posset. Quae vero senatus consulta video! Sed apertius, quam proposueram. 3. Ego Arpini volo esse pridie Kal.; deinde circum villulas nostras errare, quas visurum me postea desperavi. *Εὐγενῆ* tua consilia, et tamen pro temporibus non incauta, mihi valde probantur. Lepido quidem (nam fere *συνδουλόμενόν*: quod gratissimum illi est) numquam placuit ex Italia exire, Tullo multo minus. Crebro enim illius litterae ab aliis ad nos commeant. Sed me illorum sententiae minus movebant. Minus multa dederant illi reipublicae pignora. Tua mehercule auctoritas vehementer movet: affert enim et reliqui temporis recuperandi rationem et praesentis tuendi. Sed, obsecro te, quid hoc miserius, quam alterum plausus in foedissima caussa quaerere, alterum offensiones in optima? alterum existimari conservatorem inimicorum, alterum desertorem amicorum? Et mehercule quamvis amemus Cnaeum nostrum, ut et facimus et debemus, tamen hoc, quod talibus viris non subvenit, laudare non possum. Nam sive timuit, quid igna-

vius? sive, ut quidam putant, meliorem suam causam illorum caede fore putavit, quid iniustius? Sed haec omittamus. Augemus enim dolorem retractando. 4. vi. Kal. vesperi Balbus minor ad me venit, occulta via currens ad Lentulum consulem, missu Caesaris, cum litteris, cum mandatis, cum promissione provinciae, Romam ut redeat; cui persuaderi posse non arbitror, nisi erit conventus. Idem aiebat, nihil malle Caesarem, quam ut Pompeium assequeretur: id credo: et rediret in gratiam: id non credo, et metuo, ne omnis haec clementia ad unam illam crudelitatem colligatur. Balbus quidem maior ad me scribit, nihil malle Caesarem, quam principe Pompeio sine metu vivere. Tu puto haec credis. Sed, quum haec scribebam v. Kalend., Pompeius iam Brundisium venisse poterat. Expeditus enim antecesserat legiones Luceria. Sed hoc *réga*; horribili vigilantia, celeritate, diligentia est. Plane, quid futurum sit, nescio.

X. (In Formisano, Marcella, Lentula cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

Dionysius quum ad me praeter opinionem meam venisset, locutus sum cum eo liberalissime; tempora exposui; rogavi, ut diceret, quid haberet in animo, me nihil ab ipso invito contendere. Respondit se, quod in nummis haberet, nescire, quo loci esset: alios non solvere, aliorum diem nondum esse. Dixit etiam alia quaedam de servulis suis, quare nobiscum esse non posset. Morem gessi: dimisi a me, ut magistrum Ciceronum, non lubenter; ut hominem ingratum, non invitum. Volui te scire, quid ego de eius facto iudicarem.

XI. (In Formiano, Marcello, Lentulo con. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Quod me magno animi motu perturbatum putas; sum equidem, sed non tam magno, quam tibi fortasse videor. Levatur enim omnis cura, quum aut constitit consilium, aut cogitando nihil explicatur: lamentari autem licet. Illud tamen totos dies. Sed vereor, ne, nihil quum proficiam, etiam dedecori sit studiis ac litteris nostris. Consumo igitur omne tempus, considerans, quanta vis sit illius viri, quem nostris libris satis diligenter, ut tibi quidem videmur, expressimus. Tenesne igitur, moderatorem illum reipublicae quo referre velimus omnia? Nam sic quinto, ut opinor, in libro loquitur Scipio: *Ut enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria; sic huic moderatori reipublicae beata civium vita proposita est; ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. Huius enim operis, maximi inter homines atque optimi, illum esse perfectorem volo.* 2. Hoc Cnaeus noster quum antea numquam, tum in hac caussa minime cogitavit. Dominatio quaesita ab utroque est: non id actum, beata et honesta civitas ut esset. Nec vero ille Urbem reliquit, quod eam tueri non posset, nec Italiam, quod ea pelleretur: sed hoc a primo cogitavit, omnes terras, omnia maria movere, reges barbaros incitare, gentes feras armatas in Italiam adducere, exercitus conficere maximos. Genus illud Sullani regni iampridem appetitur, multis, qui una sunt, cupientibus. An censes, nihil inter eos convenire, nullam pactionem fieri potuisse? Hodie potest. Sed neutri *οἰονός* est ille, ut nos beati simus; uterque regnare vult. 3. Haec, a te invitatus, breviter exposui. Voluisti enim me, quid de his malis

sentirem, ostendere. *Προθεσπίζω* igitur, noster Attice, non hariolans, ut illa, cui nemo credidit, sed coniectura prospiciens:

Iamque mari magnó —.

Non multo, inquam, secus possum vaticinari: tanta malorum impendet *Ἰλιάς*. Atque hoc nostra gravior est caussa, qui domi sumus, quam illorum, qui una transierunt, quod illi quidem alterum metuunt, nos utrumque. 4. Cur igitur, inquis, remansimus? Vel tibi paruimus, vel non occurrimus; vel hoc fuit rectius. Conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima aestate ab utriusque mancipiis ex omni genere collectis; nec tam emptio pertimescenda, quae Luceriae multis sermonibus denuntiata est, quam universae interitus: tantas in confligendo utriusque vires video futuras. Habes coniecturam meam. Tu autem consolationis fortasse aliquid exspectasti: nihil invenio; nihil fieri potest miserius, nihil perditius, nihil foedius. 5. Quod quaeris, quid Caesar ad me scripserit; quod saepe: gratissimum sibi esse, quod quierim, oratque, in eo ut perseverem. Balbus minor haec eadem mandata. Iter autem eius erat ad Lentulum consulem cum litteris Caesaris praemiorumque promissis, si Romam revertisset. Verum, quum habeo rationem dierum, ante puto transmissurum, quam potuerit conveniri. 6. Epistolarum Pompeii duarum, quas ad me misit, negligentiam, meamque in rescribendo diligentiam volui tibi notam esse. Earum exempla ad te misi. 7. Caesaris hic per Apuliam ad Brundisium cursus quid efficiat, exspecto. Utinam aliquid simile Parthicis rebus! Simul aliquid audiero, scribam ad te. Tu ad me velim bonorum sermones. Romae frequentes esse dicuntur. Scio equidem te in

publicum non prodire. Sed tamen audire te multa necesse est. Memini librum tibi afferri a Demetrio Magnete (ad te missum scio) *περὶ ὁμοιοίας*. Eum mihi velim mittas. Vides, quam caussam mediter.

A.) (Lucerise, Marcello, Lentulo coss. 705.)

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. M. CICE-
RONI IMP.

Quintus Fabius ad me venit a. d. iv. Kalend. Febr. Is nuntiat L. Domitium cum suis cohortibus xi et cohortibus xiv, quas Vibullius adduxit, ad me iter habere: habuisse in animo proficisci Corfinio a. d. v. Id. Febr., C. Hirrum cum v cohortibus subsequi. Censeo, ad nos Luceriam venias. Nam te hic tutissime puto fore.

B.) (Formiis, Marcello, Lentulo coss. 705.)

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

I. A. d. xv. Kalend. Mart. Formiis accepi tuas litteras; ex quibus ea, quae in agro Piceno gesta erant, cognovi commodiora esse multo, quam ut erat nobis nuntiatum; Vibullique virtutem industriamque libenter agnovi. Nos adhuc in ea ora, ubi praepositi sumus, ita fuimus, ut navem paratam haberemus. Ea enim audiebamur et ea verebamus, ut, quodcumque tu consilium praecepisses, id nobis persequendum putaremus. Nunc, quoniam auctoritate et consilio tuo in spe firmiore sumus; si teneri posse putas Tarracinam et oram maritimam, in ea manebo: etsi praesidia in oppidis nulla sunt. Nemo enim nostri ordinis in his locis est praeter M. Eppium, quem ego Minturnis esse volui, vigilantem hominem et industrium. Nam L. Torquatium, virum fortem et cum auctoritate,

Formiis non habemus: ad te profectum arbitramur. 2. Ego omnino, ut proxime tibi placuerat, Capuam veni eo ipso die, quo tu Teano Sidicino es profectus. Volueras enim me cum M. Considio propraetore illa negotia tueri. Quum eo venissem, vidi T. Ampium delectum habere diligentissime; ab eo accipere Libonem, summa item diligentia et in illa colonia auctoritate. Fui Capuae, quoad consules. Iterum, ut erat dictum ab consulibus, veni Capuam ad Nonas Februar. Quum fuisset triduum, recepi me Formias. Nunc quod tuum consilium, aut quae ratio belli sit, ignoro. Si tenendam hanc oram putas, quae et opportunitatem et dignitatem habet et egregios cives et, ut arbitror, teneri potest: opus est, esse, qui praesit. Sin omnia in unum locum contrahenda sunt, non dubito, quin ad te statim veniam: quo mihi nihil optatius est; idque tecum, quo die ab Urbe discessimus, locutus sum. Ego, si cui adhuc videor segnior fuisse, dum ne tibi videar, non laboro: et tamen, si, ut video, bellum gerendum est, confido me omnibus facile satisfacturum. M. Tullium, meum necessarium, ad te misi, cui tu, si tibi videretur, ad me litteras dares.

C.) (Caninii, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. M. CICE-
RONI IMP.

S. V. B. E. Tuas litteras libenter legi. Recognovi enim tuam pristinam virtutem etiam in salute communi. Consules ad eum exercitum, quem in Apulia habui, venerunt. Magno opere te hortor, pro tuo singulari perpetuoque studio in rempublicam, ut te ad nos conferas; ut communi consilio reipublicae affli-

ctae opem atque auxilium feramus. Censeo, via Appia iter facias et celeriter Brundisium venias.

D.) (*Formiis, Marcello, Lentulo* cons. 703.)

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

1. Quum ad te litteras misissem, quae tibi Canusii redditae sunt, suspicionem nullam habebam, te reipublicae causa mare transiturum; eramque in spe magna, fore, ut in Italia possemus aut concordiam constituere, qua mihi nihil utilius videbatur, aut rempublicam summa cum dignitate defendere. Interim, nondum meis litteris ad te perlatis, ex his mandatis, quae D. Laelio ad consules dederas, certior tui consilii factus, non exspectavi, dum mihi a te litterae redderentur, confestimque cum Quinto fratre et cum liberis nostris iter ad te in Apuliam facere coepi. 2. Quum Teanum Sidicinum venissem, C. Messius, familiaris tuus, mihi dixit alique complures, Caesarem iter habere Capuam, et eo ipso die mansurum esse Aeserniae. Sane sum commotus, quod, si ita esset, non modo iter meum interclusum, sed meipsum plane exceptum putabam. Itaque tum Cales processi, ut ibi potissimum consisterem, dum certum nobis ab Aesernia de eo, quod audieram, referretur. 3. At mihi, quum Calibus essem, affertur litterarum tuarum exemplum, quas tu ad Lentulum consulem misisses. Hae scriptae sic erant: Litteras tibi a L. Domitio a. d. xiii. Kalend. Mart. allatas esse, (earumque exemplum subscripseras; —) magnique interesse reipublicae scripseras, omnes copias primo quoque tempore in unum locum convenire; et ut, praesidii quod satis esset, Capuae relinqueret. His ego litteris lectis, in eadem opinione fui, qua reliqui omnes, te cum omnibus

copiis ad Corfinium esse venturum; quo mihi, quum Caesar ad oppidum castra haberet, tutum iter esse non arbitrabar. Quum res in summa expectatione esset, utrumque simul audimus, et quae Corfinii acta essent, et te iter Brundisium facere coepisse; quumque nec mihi nec fratri meo dubium esset, quin Brundisium contenderemus; a multis, qui e Samnio Apuliaque veniebant, admoniti sumus, ut caveremus, ne exciperemur a Caesare; quod is in eadem loca, quae nos petebamus, profectus, celerius etiam, quam nos possemus, eo, quo intenderet, venturus esset. Quod quum ita esset; nec mihi, nec fratri meo, nec cuiquam amicorum placuit committere, ut temeritas nostra non solum nobis, sed etiam reipublicae noceret; quum praesertim non dubitarem, quin, si etiam tutum nobis iter fuisset, te tamen iam consequi non possemus. 4. Interim accepimus tuas litteras, Canusio a. d. x. Kalend. Mart. datas, quibus nos hortaris, ut celerius Brundisium veniamus; quas quum accepissemus a. d. iii. Kalend. Mart., non dubitabamus, quin tu iam Brundisium pervenisses: nobisque iter illud omnino interclusum videbamus, neque minus nos esse captos, quam qui Corfinii. Neque enim eos solos arbitrabamur capi, qui in armatorum manus incidissent, sed eos nihilo minus, qui regionibus exclusi intra praesidia atque intra arma aliena venissent. 5. Quod quum ita sit, maxime vellem primum semper tecum fuisse; quod quidem tibi ostenderam, quum a me Capuam reiciebam: quod feci non vitandi oneris causa, sed quod videbam, teneri illam urbem sine exercitu non posse; accidere autem mihi nolebam, quod doleo viris fortissimis accidisse. Quoniam autem, tecum ut essem, non contigit; utinam tui consilii cer-

tior factus essem! Nam suspitione assequi non potui; quod omnia prius arbitratus sum fore, quam ut haec reipublicae caussa in Italia non posset duce te consistere. Neque vero nunc consilium tuum reprehendo, sed fortunam reipublicae lugeo: nec, si ego, quid tu sis secutus, non perspicio, idcirco minus existimo, te nihil nisi summa ratione fecisse. 6. Mea quae semper fuerit sententia, primum de pace vel iniqua conditione retinenda, deinde de Urbe, (nam de Italia quidem nihil mihi umquam ostenderas,) meminisse te arbitror. Sed mihi non sumo, ut meum consilium valere debuerit: secutus sum tuum; neque id reipublicae caussa, de qua desperavi, quae et nunc afflicta est, nec excitari sine civili perniciosissimo bello potest: sed te quaerebam: tecum esse cupiebam; neque eius rei facultatem, si qua erit, praetermittam. 7. Ego me in hac omni caussa facile intelligebam pugnandi cupidis hominibus non satisfacere. Primum enim prae me tuli, me nihil malle, quam pacem; non quin eadem timerem, quae illi: sed ea bello civili leviora ducebam. Inde, suscepto bello, quum pacis conditiones ad te afferri, a teque ad ea honorifice et large responderi viderem; duxi meam rationem; quam tibi facile me probaturum, pro tuo in me beneficio, arbitrabar. Memineram me esse unum, qui pro meis maximis in rempublicam meritis supplicia miserrima et crudelissima pertulissem; me esse unum, qui, si offendissem eius animum, cui tum, quum iam in armis essemus, consulatus tamen alter et triumphus amplissimus deferrebat, obicerer eisdem praeliis; ut mea persona semper ad improborum civium impetus aliquid videretur habere populare. Atque haec non ego prius sum suspicatus, quam mihi palam denun-

tiata sunt; neque ea tam pertimui, si subeunda essent, quam declinanda putavi, si honeste vitare possem. 8. Quam brevem illius temporis, dum in spe pax fuit, rationem nostram vides; reliqui facultatem res ademit. Iis autem, quibus non satisfacio, facile respondeo: neque enim ego amicior C. Caesari umquam fui, quam illi; neque illi amiciores reipublicae, quam ego. Hoc inter me et illos interest: quod, quum et illi cives optimi sint, et ego ab ista laude non absim, ego conditionibus, quod idem te intellexeram velle, illi armis disceptari maluerunt. Quae quoniam ratio vicit, perficiam profecto, ut neque respublica civis a me animum, neque tu amici desideres.

XII. (Formiis, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Mihi molestior lippitudo erat etiam, quam ante fuerat. Dictare tamen hanc epistolam malui, quam Gallo Fadio, amantissimo utriusque nostrum, nihil ad te litterarum dare. Nam pridie quidem, quoquo modo potueram, scripseram ipse eas litteras, quarum vaticinationem falsam esse cupio. Huius autem epistolae non solum ea caussa est, ut ne quis a me dies intermittatur, quin dem ad te litteras: sed etiam haec iustior, ut a te impetrarem, ut sumeres aliquid temporis; quo quia tibi perexiguo opus est, explicari mihi tuum consilium plane volo, ut penitus intelligam. 2. Omnia sunt integra nobis. Nihil praetermissum est, quod non habeat sapientem excusationem, non modo probabilem. Nam certe neque tum peccavi, quum imparatam Capuam, non solum ignaviae dedecus *, sed etiam perfidiae suspicionem fugiens, accipere nolui; neque quum, post conditiones pacis per L. Caesa-

rem et Fabatum allatas, cavi, ne animum eius offenderem, cui Pompeius iam armatus armato consulatum triumphumque deferret. 3. Nec vero haec extrema quisquam potest iure reprehendere, quod mare non transierim. Id enim, etsi erat deliberationis, tamen obire non potui. Neque enim suspicari debui; praesertim quum ex ipsius Pompeii litteris, idem quod video te existimasse, non dubitarim, quin is Domitio subventurus esset. Et plane, quid rectum et quid faciendum mihi esset, diutius cogitare malui. 4. Primum igitur, haec qualia tibi esse videantur, etsi significata sunt a te, tamen accuratius mihi perscribas, velim; deinde aliquid etiam in posterum prospicias, finisque, quem me esse deceat, et ubi me plurimum prodesse reipublicae sentias; ecquae pacifica persona desideretur; an in bellatore sint omnia. 5. Atque ego, qui omnia officio metior, recordor tamen tua consilia; quibussi paruissem, tristitiam illorum temporum non subiissem. Memini, quid mihi tum suaseris per Theophanem, per Culeonem; idque saepe ingemiscens sum recordatus. Quare nunc saltem ad illos calculos revertamur, quos tum abieciimus; ut non solum gloriosis consiliis utamur, sed in periculo * salubribus. Sed nihil praescribo. Accurate velim perscribas tuam ad me sententiam. 6. Volo etiam exquiras, quam diligentissime poteris, (habebis autem, per quos possis,) quid Lentulus noster, quid Domitius agat, quid acturus sit; quemadmodum nunc se gerant; num quem accusent, num cui succenseant. — Quid dico, num cui? num Pompeio. Omnino culpam omnem Pompeius in Domitium confert: quod ipsius litteris cognosci potest: quarum exemplum ad te mitto. Haec igitur videbis; et, quod ad te ante scripsi, Demetrii

Magnetis librum, quem ad te misit de concordia, velim mihi mittas.

A.) (Marcello, Lentulo cons. 705.)

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. C. MAR-
CELLO L. LENTULO COSS.

1. Ego, quod existimabam, dispersos nos neque reipublicae utiles, neque nobis praesidio esse posse, idcirco ad L. Domitium litteras misi, primum uti ipse cum omni copia ad nos veniret: si de se dubitaret, ut cohortes XIX, quae ex Piceno ad me iter habebant, ad nos mitteret. Quod veritus sum, factum est, ut Domitius implicaretur, neque ipse satis firmus esset ad castra facienda: quod meas XIX et suas XII cohortes tribus in oppidis distributas haberet; (nam partim Albae, partim Sulmone collocavit;) neque se, si vellet, expedire posset. 2. Nunc scitote, me esse in summa sollicitudine. Nam et tot et tales viros periculo obsidionis liberare cupio: neque subsidio ire possum; quod his duabus legionibus non puto esse committendum, ut illuc ducantur; ex quibus tamen non amplius XIV cohortes contrahere potui: quod Brundisium praesidium misi: neque Canusium sine praesidio, dum abessem, putavi esse dimittendum. 3. D. Laelio mandaram, quod maiores copias sperabam nos habituros, ut, si vobis videretur, alteruter vestrum ad me veniret: alter in Siciliam cum ea copia, quam Capuae et circum Capuam comparastis, et cum iis militibus, quos Faustus legit, proficisceretur, Domitius cum XII suis cohortibus eodem adiungeretur; reliquae copiae omnes Brundisium cogerentur, et inde navibus Dyrrhachium transportarentur. Nunc, quum hoc tempore nihilo magis ego, quam vos, subsidio Domitio ire pos-

sim, et * e(xercitu)m per montes explicare; non est nobis committendum, ut ad has xiv cohortes, quas ego dubio animo habeo, hostis accedere, aut in itinere me consequi possit. 4. Quamobrem placitum est mihi, atque ita video censi Marcello et ceteris nostri ordinis, qui hic sunt, ut Brundisium ducerem hanc copiam, quam mecum habeo. Vos hortor, ut, quodcumque militum contrahere poteritis, contrahatis, et eodem veniatis quamprimum. Arma, quae ad me missuri eratis, iis, censeo, armetis milites, quos vobiscum habetis. Quae arma superabunt, ea si Brundisium iumentis deportaritis, vehementer reipublicae profueritis. De hac re velim nostros certiores faciat: ego ad P. Lupum et C. Coponium praetores misi, ut se nobis coniungerent et, militum quod haberent, ad vos deducerent.

B.) (Luceriae, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO
PROCOS.

4. Miror, te ad me nihil scribere, et potius ab aliis, quam a te, de republica me certiolem fieri. Nos, disiecta manu, pares adversariis esse non possumus: coniunctis nostris copiis, spero nos et reipublicae et communi saluti prodesse. Quamobrem quum constituisses, ut Vibullius mihi scripserat, a. d. v. Id. Feb. Corfinio proficisci cum exercitu et ad me venire; miror, quid caussae fuerit, quare consilium mutaris. Nam illa caussa, quam mihi Vibullius scribit, levis est, te propterea moratum esse, quod audieris Caesarem, Firmo progressum, in Castrum Truentinum venisse. Quanto enim magis appropinquare adversarius coepit, eo tibi celerius agendum erat, ut te me-

cum coniungeres, priusquam Caesar aut tuum iter impedire aut me abs te excludere posset. 2. Quamobrem etiam et etiam te rogo et hortor, id quod non destiti superioribus litteris a te petere, ut primo quoque die Luceriam advenias, antequam copiae, quas instituit Caesar contrahere, in unum locum coactae nos a nobis distrahant. Sed si erunt, qui te impediant, ut villas suas servent, aequum est me a te impetrare, ut cohortes, quae ex Piceno et Camerino venerunt, quae fortunas suas reliquerunt, ad me missum facias.

C.) (Luceriae, Marcellis, Lentulo cos., 705.)

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO
PROCOS.

1. Litteras abs te M. Calenius ad me attulit a. d. xiv. Kal. Mart.; in quibus litteris scribis, tibi in animo esse, observare Caesarem; et, si secundum mare ad me ire coepisset, confestim in Samnium ad me venturum; sin autem ille circum istaec loca commoraretur, te ei, si propius accessisset, resistere velle. Te animo magno et forti istam rem agere existimo: sed diligentius nobis est videndum, ne distracti pares esse adversario non possimus: quum ille magnas copias habeat, et maiores brevi habiturus sit. Non enim pro tua prudentia debes illud solum animadvertere, quot in praesentia cohortes contra te habeat Caesar, sed quantas brevi tempore equitum et peditum copias contracturus sit. Cui rei testimonio sunt litterae, quas Bussenius ad me misit; in quibus scribit, id quod ab illis quoque mihi scribitur, praesidia Curionem, quae in Umbris et Tuscis erant, contrahere et ad Caesarem iter facere. Quae si copiae in unum locum

fuerint coactae, ut pars exercitus ad Albam mittatur, pars ad te accedat; ut non pugnet, sed locis suis repugnet, haerebis: neque solus cum ista copia tantam multitudinem sustinere poteris, ut frumentatum eas.

2. Quamobrem te magno opere hortor, ut quam primum cum omni copia huc venias. Consules constituerunt idem facere. Ego Metuscilio ad te mandata dedi, providendum esse, ne duae legiones sine Picentinis cohortibus in conspectum Caesaris committerentur. Quamobrem nolito commoveri, si audieris me regredi, si forte Caesar ad me veniet. Cavendum enim puto esse, ne implicatus haeream. Nam neque castra propter anni tempus et militum animos facere possum; neque ex omnibus oppidis contrahere copias expedit, ne receptum amittam. Itaque non amplius xiv cohortes Luceriam coegi.

3. Consules praesidia omnia deducturi sunt, aut in Siciliam ituri. Nam aut exercitum firmum habere oportet, quo confidamus perrumpere nos posse, aut regiones eiusmodi obtinere, e quibus repugnemus: id quod neutrum nobis hoc tempore contingit, quod et magnam partem Italiae Caesar occupavit, et nos non habemus exercitum tam amplum, neque tam magnum, quam ille. Itaque nobis providendum est, ut summam reipublicae rationem habeamus. Etiam atque etiam te hortor, ut cum omni copia quamprimum ad me venias. Possumus etiam nunc rempublicam erigere, si communi consilio negotium administrabimus; sin distrahemur, infirmi erimus. Mihi hoc constitutum est.

4. His litteris scriptis, Sica a te mihi litteras attulit et mandata. Quod me hortare, ut istuc veniam: id me facere non arbitror posse; quod non magno opere iis legionibus confido.

D.) (*Luceriae, Marcello, Lentulo cons. 705.*)

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO
PROCOS.

1. Litterae mihi a te redditae sunt a. d. XIII. Kal. Mart., in quibus scribis Caesarem apud Corfinium castra posuisse. Quod putavi et praemonui, fit, ut nec in praesentia committere tecum praelium velit; et, omnibus copiis conductis, te implicet, ne ad me iter expeditum tibi sit, atque istas copias coniungere optimorum civium possis cum his legionibus, de quarum voluntate dubitamus: quo etiam magis tuis litteris sum commotus. Neque enim eorum militum, quos mecum habeo, voluntati satis confido, ut de omnibus fortunis reipublicae dimicem; neque etiam, qui ex delectibus conscripti sunt a consulibus, convenerunt. 2. Quare dà operam, si ulla ratione etiam nunc efficere potes, ut te explices, huc quam primum venias, antequam omnes copiae adversariorum conveniant. Neque enim celeriter ex delectibus huc homines convenire possunt: et, si convenirent, quantum iis committendum sit, quod inter se ne noti quidem sunt, contra veteranas legiones, non te praeterit.

XIII. (*Formis, Marcello, Lentulo cons. 705.*)

CICERO ATTICO S.

1. Lippitudinis meae signum tibi sit librarii manus, et eadem caussa brevitatis: etsi nunc quidem, quod scriberem, nihil erat. Omnis expectatio nostra erat in nuntiis Brundisinis. Si nactus hic esset Cnaeum nostrum, spes dubia pacis; sin ille ante transmisisset, exitiosi belli metus. Sed videsne, in quem hominem inciderit respublica? quam acutum, quam vigilantem, quam paratum? Si mehercule ne-

minem occiderit, nec cuiquam quidquam ademerit, ab iis, qui eum maxime timuerant, maxime diligetur. 2. Multum mecum municipales homines loquuntur, multum rusticani. Nihil prorsus aliud curant, nisi agros, nisi villulas, nisi nummulos suos. Et vide, quam conversa res est! Illum, quo antea confidebant, metuunt; hunc amant, quem timebant. Id quantis nostris peccatis vitiisque evenerit, non possum sine molestia cogitare. Quae autem impendere putarem, scripseram ad te; et iam tuas litteras expectabam.

XIV. (Formis, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Non dubito, quin tibi odiosae sint epistolae quotidianae, quum praesertim neque nova de re aliqua certiore te faciam, neque novam denique iam reperiam scribendi ullam sententiam. Sed, si dedita opera, quum caussa nulla esset, tabellarios ad te cum inanibus epistolis mitterem, facerem inepte: euntibus vero, domesticis praesertim, ut nihil ad te dem litterarum, facere non possum: et simul (crede mihi) requiesco paullum in his miseriis, quum quasi tecum loquor; quum vero tuas epistolas lego, multo etiam magis. Omnino intelligo, nullum fuisse tempus post has fugas et formidines, quod magis debuerit mutum esse a litteris: propterea, quod neque Romae quidquam auditur novi, nec in his locis, quae a Brundisio absunt propius, quam tu, biduum aut triduum. Brundisii autem omne certamen vertitur huius primi temporis. Qua quidem expectatione torqueor. Sed omnia ante nos sciemus. Eodem enim die video Caesarem a Corfinio post meridiem profe-

ctum esse, id est, Feralibus, quo Canusio mane Pompeium. Eo modo autem ambulat Caesar, et iis diariis militum celeritatem incitat, ut timeam, ne citius ad Brundisium, quam opus sit, accesserit. 2. Dices, quid igitur proficis, qui anticipes eius rei molestiam, quam triduo sciturus sis? Nihil equidem. Sed, ut supra dixi, tecum perlibenter loquor: et simul scito, labare meum consilium, illud, quod satis iam fixum videbatur. Non mihi satis idonei sunt auctores ii, qui a te probantur. Quod enim umquam eorum in republica forte factum exstitit? aut quis ab his ullam rem laude dignam desiderat? nec mehercule laudandos existimo, qui trans mare belli parandi causa profecti sunt: (quamquam haec ferenda non erant:) video enim, quantum id bellum, et quam pestiferum futurum sit: sed me movet unus vir; cuius fugientis comes, rempublicam recuperantis socius videor esse debere. Totiesne igitur sententiam mutas? Ego tecum tamquam mecum loquor. Quis autem est, tanta quidem de re, quin varie secum ipse disputet? Simul et elicere cupio sententiam tuam; si manet, ut firmior sim; si mutata est, ut tibi assentiar. 3. Omnino ad id, de quo dubito, pertinet me scire, quid Domitius acturus sit, quid noster Lentulus. De Domitio varia audimus, modo, esse in Tiburti, haud lepide: modo, quod lepidius, accessisse* ad Urbem: quod item falsum video esse. Ait enim Lepidus, eum nescio quo penetrasse itineribus: occultandi sui causa, an maris apiscendi? ne id quidem scit. Ignorat etiam de filio. Addit illud, sanemolestum: pecuniam Domitio satis grandem, quam is Corfinii habuerit, non esse redditam. De Lentulo autem nihil audimus. Haec velim exquiras ad meque perscribas.

XV. (Formis, Marcellis, Lentulo cota. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. A. d. v. Non. Mart. epistolas mihi tuas Aegypta reddidit; unam veterem iv. Kal., quam te scribis dedisse Pinario, quem non vidimus; in qua exspectas, quidnam praemissus agat Vibullius; qui omnino non est visus a Caesare: (in altera epistola video te scire, ita esse:) et, quemadmodum redeuntem excipiam Caesarem; quem omnino vitare cogito; et ad Haemoniam fugam intendis commutationemque * vitae tuae; quod tibi puto esse faciendum; et ignoras, Domitius cum fascibusne sit; quod quum scies, facies, ut sciamus. 2. Habes ad primam epistolam. Secutae sunt duae, pridie Kal. ambae datae, quae me convellerunt de pristino statu, iam tamen, ut ante ad te scripsi, labantem. Nec me movet, quod scribis, *Iovi ipsi iniquum*. Nam periculum in utriusque iracundia positum est: victoria autem ita incerta, ut deterior causa paratior mihi esse videatur. Nec me consules movent, qui ipsi pluma aut folio facilius moventur. Officii me deliberatio cruciat cruciavitque adhuc. Cautior certe est mansio: honestior existimatur trajectio. Malo interdum, multi me non caute, quam pauci non honeste fecisse existiment. De Lepido et Tullo quod quaeris; illi vero non dubitant, quin Caesari praesto futuri in senatumque venturi sint. 3. Recentissima tua est epistola Kal. data: in qua optas congressum pacemque non desperas. Sed ego, quum haec scribebam, nec illos congressuros, nec, si congressi essent, Pompeium ad ullam conditionem accessurum putabam. Quod videris non dubitare, si consules transeant, quid nos facere oporteat: certe transeunt, vel, quo modo nunc est, trans-

ierunt. Sed memento, praeter Appium neminem esse fere, qui non ius habeat transeundi. Nam aut cum imperio sunt, ut Pompeius, ut Scipio, Sufenas*, Fannius, Voconius, Sextius, ipsi consules, quibus more maiorum concessum est, vel omnes adire provincias; aut legati sunt eorum. Sed nihil decerno. Quid placeat tibi et quid propemodum rectum sit, intelligo. Plura scriberem, si ipse possem. Sed, ut mihi videor, potero biduo. Balbi Cornelii litterarum exemplum, quas eodem die accepi, quo tuas, missi ad te, ut meam vicem doleres, quum me derideri videres.

A.) (Marcello, Lentulo cons. 705.)

BALBUS CICERONI IMP. S.

4. Obsecro te, Cicero, suscipe curam et cogitationem dignissimam tuae virtutis, ut Caesarem et Pompeium, perfidia hominum distractos, rursus in pristinam concordiam reducas. Crede mihi, Caesarem non solum fore in tua potestate, sed etiam maximum beneficium te sibi dedisse iudicaturum, si huc te reii-
cis. Velim, idem Pompeius faciat, qui ut adduci tali tempore ad ullam conditionem possit, magis opto, quam spero. Sed, quum constiterit, et timere desierit, tum incipiam non desperare, tuam auctoritatem plurimum apud eum valituram. 2. Quod Lentulum meum, consulem, voluisti hic remanere, Caesari gratum, mihi vero gratissimum medius fidiis fecisti. Nam illum tanti facio, qui non Caesarem magis diligam: qui si passus esset, nos secum, ut consuera-
mus, loqui, et non se totum etiam et etiam ab sermone nostro avertisset, minus miser, quam sum, essem. Nam cave putes, hoc tempore plus me quem-

quam cruciari, quod eum, quem ante me diligo, video in consulatu quidvis potius esse, quam consulem. Quod si voluerit tibi obtemperare et nobis de Caesare credere et consulatum reliquum Romae peragere, incipiam sperare, etiam consilio senatus, auctore te, illo relatore, Pompeium et Caesarem coniungi posse. Quod si factum erit, me satis vixisse putabo. 3. Factum Caesaris de Corfinio totum te probaturum scio. Quomodo in huiusmodi re, commodius cadere non potuit, quam ut res sine sanguine confieret. Balbi mei tuique adventu delectatum te, valde gaudeo. Is quaecumque tibi de Caesare dixit, quaeque Caesar scripsit, scio, re tibi probabit, quaecumque fortuna eius fuerit, verissime scripsisse.

XVI. (Formia, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Omnia mihi provisa sunt praeter occultum et tutum iter ad mare superum. Hoc enim mari uti non possumus hoc tempore anni. Illuc autem, quo spectat animus, et quo res vocat, qua veniam? Cedendum enim est celeriter, ne forte qua re impediatur atque alliger. Nec vero ille me ducit, qui videtur: quem ego hominem ἀπολιτικώτατον omnium iam ante cognoram, nunc vero etiam ἀστρατηγικώτατον. Non me igitur is ducit, sed sermo hominum, qui ad me a Philotimo scribitur. Is enim me ab optimatibus ait conscindi. Quibus optimatibus, dii boni? qui nunc, quo modo occurrunt! quo modo autem se venditant Caesari! Municipia vero deum: nec simulant, ut quum de illo aegroto vota faciebant. Sed plane, quidquid mali hic Pisistratus non fecerit, tam gratum est, quam si alium facere prohibuerit. Hunc propitium sperant,

illum iratum putant. Quas fieri censes ἀπαρτίσεις ex oppidis! quos honores! Metuunt, inquires. Credo. Sed mehercule illum magis. Huius insidiosa clementia delectantur, illius iracundiam formidant. Iudices DCCCL., qui praecipue Cnaeo nostro delectabantur, ex quibus quotidie aliquem video, nescio quas eius Lucerias horrent. Itaque quaero, qui sint isti optimates, qui me exturbent, quum ipsi domi maneant. Sed tamen, quicumque sunt, αἰδίουμαι Τρωῶας. Etsi, qua spe proficiscar, video; coniungoque me cum homine, magis ad vastandum Italiam, quam ad vincendum parato. Demum, quem exspecto. Et quidem, quum haec scribebam, IV. Nonas, iam exspectabam aliquid a Brundisio. Quid autem aliquid —: quam inde turpiter fugisset, et victor hic qua se referret, et quo. Quod ubi audissem, si ille Appia veniret, ego Arpinum cogitabam.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER NONUS.

ARG. Hoc libro continentur litterae de rebus intra viginti fere dies gestis. Post varios rumores Cn. Pompeius Brundisium cum XXX millibus militum fugisse IX. et frustra pacem resti-

tuere conatus XIII. ne a Caesare Brundisii oppugnaretur XIV. diu dubius XI. tandem in Macedoniam XVI. Kal. April. traiecit XV. dicitur. Praemiserautem cons. plerosque magistratus et senatores IX. Multi interim Romam commigraverant I., Caesaris partes secuti, quum a Lepido quaestio agitari coepta est de potestate praetoria comitia consularia habendi, IX. Cicero autem, Pompeii beneficia reputans, huius causam amplecti constituit. Sed Caesaris litteris VI. et XVI. sollicitatus cunctatur, *θίσις πολιτικῆς* tractat IV. IX. ac tandem pacis interpres esse sibi videtur. Itaque Caesarem Brundisio redeuntem expectat XV. XVII. sed post colloquium reip. libertatis et pacis exigua adhuc IX. spe plane abiecta XIX. Pompeium sequi decernit. Insunt etiam hoc in libro epistolae litteris ad Atticum adiunctae: Caesaris ad Ciceronem VI. XVI. Ciceronis ad Caesarem XI. Balbi ad Ciceronem VII. XIII. Balbi et Oppii ad Ciceronem VII. Caesaris ad Balbum et Oppium VII. XIII. Caesaris ad Q. Pedium XIV. Matii et Trebatii ad Ciceronem XVI. epistolarum Attici ad Ciceronem loci aliquot X. Reliqua sunt privata: de Tirone XVII. de filio toga pura Arpini a se ornato XIX. Iudicium de Dionysio suum (cf. VIII, 4. et 10.) defendit XV. De litteris nihil memorat nisi *θίσις πολιτικῆς* illas et librum Demetrii de pace remissum IX. Liber Attici F digammate inscriptus IX. Foeneratorius videtur.

I. (In Formisano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Etsi, quum tu has litteras legeres, putabam fore, ut scirem iam, quid Brundisii actum esset; (nam Canusio IX. Kal. profectus erat Cnaeus; haec autem scribebam pridie Nonas, XIV. die postquam ille Canusio moverat;) tamen angebar singularum horarum expectatione: mirabarque, nihil allatum esse, ne rumoris quidem. Nam erat mirum silentium. Sed haec fortasse *χερόσπουδα* sunt: quae tamen iam sci-

antur necesse est. 2. Illud molestum, me adhuc investigare non posse, ubi P. Lentulus noster sit, ubi Domitius. Quaero autem, quo facilius scire possim, quid acturi sint; iturine ad Pompeium; et, si sunt, qua quandove ituri sint. Urbem quidem iam referam esse optimatum audio; Sosium et Lupum, quos Cnaeus noster ante putabat Brundisium venturos esse, quam se, ius dicere. Hinc vero vulgo vadunt. Etiam M'. Lepidus, quocum diem conterere solebam, cras cogitabat. 3. Nos autem in Formiano morabamur, quo citius audiremus: deinde Arpinum volebamus. Inde, iter qua maxime ἀναπάντητον esset, ad mare superum, remotis sive omnino missis lictoribus. Audio enim, bonis viris, qui et nunc et saepe antea magno praesidio reipublicae fuerunt, hanc cunctationem nostram non probari, multaque in me et severe, in conviviiis tempestivis quidem, disputari. Cedamus igitur, et, ut boni cives simus, bellum Italiae terra marique inferamus, et odia improborum rursus in nos, quae iam extincta erant, incendamus, et Luceii consilia ac Theophani persequamur. 4. Nam Scipio vel in Syriam proficiscitur, sorte; vel cum genero, honeste; vel Caesarem fugit iratum. Marcelli quidem, nisi gladium Caesaris timuissent, manerent. Appius et eodem timore et inimicitiarum recentium; et tamen praeter hunc et C. Cassium reliqui legati, Faustus proquaestor: ego unus, cui utrumvis liceret; frater accedet; quem socium huius fortunae esse, non erat aequum: cui magis etiam Caesar irascetur. Sed impetrare non possum, ut maneat. Dabimus hoc Pompeio, quod debemus. Nam me quidem alius nemo movet: non sermo bonorum, qui nulli sunt; non caussa, quae acta timide est, agetur improbe.

Uni, uni hoc damus, ne id quidem roganti, nec suam
causam (ut ait) agenti, sed publicam. Tu quid co-
gites de transeundo in Epirum, scire sane velim.

IIa. (In Formiano, Marcello, Lentulo cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

Etsi Nonis Mart. die tuo, ut opinor, expectabam
epistolam a te longiorem; tamen ad eam ipsam bre-
vem, quam iv. Nonas ἐπὶ τῇ λήψει dedisti, rescri-
bendum putavi. Gaudere ais te, mansisse me; et
scribis in sententia te manere. Mihi autem supe-
rioribus litteris videbare non dubitare, quin cederem,
ita, si et Cnaeus bene comitatus conscendisset et con-
sules transissent. Utrum hoc tu parum commemi-
nisti, an ego non satis intellexi, an mutasti senten-
tiam? Sed aut ex epistola, quam exspecto, perspiciam,
quid sentias, aut alias abs te litteras eliciam. Brun-
disio nihildum erat allatum.

IIb. (Haec a Schützio et Or. a superiore epistola seiuncta.)

CICERO ATTICO S.

1. O rem difficilem planeque perditam! Quam
nihil praetermittis in consilio dando! quam nihil
tamen, quod tibi ipsi placeat, explicas! Non esse me
una cum Pompeio, gaudes; ac proponis, quam sit
turpe, me adesse, quum quid de illo detrahatur, ne-
fas esse approbare. Certe. Contra igitur? Dii, inquis,
averruncent! Quid ergo fiet, si in altero scelus est, in
altero supplicium? Impetrabis, inquis, a Caesare, ut
tibi abesse liceat et esse otioso. Supplicandum igitur?
Miserum. Quid, si non impetraro? Et de triumpho
erit, inquis, integrum. Quid, si hoc ipso premar?
Accipiam? quid foedius? Negem? repudiari se to-

tum, magis etiam, quam olim in xxviratu, putabit. Ac solet, quam se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam: ita me sibi fuisse inimicum, ut ne honorem quidem a se accipere vellem. Quanto nunc hoc idem accipiet asperius? Tanto scilicet, quanto et honor hic illo est amplior et ipse robustior. 2. Nam quod negas te dubitare, quin magna in offensa sim apud Pompeium hoc tempore; non video caussam, cur ita sit, hoc quidem tempore. Qui enim amisso Corfinio denique certior me sui consilii fecit, is queretur Brundisium me non venisse, quum inter me et Brundisium Caesar esset? Deinde etiam scit ἀπαρήσιστον esse in ea caussa querelam suam. Me putat de municipiorum imbecillitate, de delectibus, de pace, de Urbe, de pecunia, de Piceno occupando plus vidisse, quam se. Sin, quum potuero, non venero, tum erit inimicus; quod ego non eo vereor, ne mihi noceat: (quid enim faciet?

Τίς δ' ἔστι δοῦλος τοῦ θανάτου ἀφροσύνης ὢν;) sed quia ingrati animi crimen horreo. Confido igitur adventum nostrum illi, quoquo tempore fuerit, ut scribis, ἀσμένιστον fore. Nam quod ais, si hic temperantius egerit, consideratius consilium te daturum; qui hic potest se gerere non perdit? Vita, mores, ante facta, ratio suscepti negotii, socii, vires bonorum aut etiam constantia. 3. Vixdum epistolam tuam legeram, quum ad me, currens ad illum, Postumus Curtius venit, nihil nisi classes loquens et exercitus; eripiebat Hispanias; tenebat Asiam, Siciliam, Africam, Sardiniam; confestim in Graeciam persequabatur. Eundem igitur est, nec tam ut belli, quam ut fugae socii simus. Nec enim ferre potero sermones istorum, quicumque sunt: non sunt enim certe, ut appel-

lantur, boni. Sed tamen id ipsum scire cupio, quid loquantur; idque ut exquiras, meque certiore facias, te vehementer rogo. Nos adhuc, quid Brundisii actum esset, plane nesciebamus. Quum sciemus, tum ex re et ex tempore consilium capiemus; sed utemur tuo.

III. (*Pompeius, Marcello, Lentulo cons. 705.*)

CICERO ATTICO S.

1. Domitii filius transiit Formias viii. Id., currens ad matrem Neapolim, mihi nuntiarum iussit patrem ad Urbem esse; quum de eo curiose quaesisset servus noster Dionysius. Nos autem audieramus eum profectum sive ad Pompeium sive in Hispaniam. Id cuiusmodi sit, scire sane velim. Nam ad id, quod delibero, pertinet, si ille certe nusquam discessit, intelligere Cnaeum, non esse faciles nobis ex Italia exitus, quum ea tota armis praesidiisque teneatur, hic me praesertim. Nam, si commodius anni tempus esset, vel infero mari liceret uti. Nunc nihil potest, nisi supero, transmitti; quo iter interclusum est. Quaeres igitur et de Domitio et de Lentulo. 2. A Brundisio nulla adhuc fama venerat; et erat hic dies vii. Id., quo die suspicabamur aut pridie Brundisium venisse Caesarem. Nam Kal. Arpis manserat. Sed si Postumum audire velles, persecuturus erat Cnaeum. Transisse enim iam putabat coniectura tempestatum ac dierum. Ego nautas eum non putabam habiturum; ille confidebat, et eo magis, quod audita naviulariis hominis liberalitas esset. Sed, tota res Brundisina iam quo modo habeat se, diutius nescire non possum.

IV. (Formis, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Ego etsi tamdiu requiesco, quamdiu aut ad te scribo aut tuas litteras lego: tamen et ipse egeo argumento epistolarum, et tibi idem accidere certo scio. Quae enim soluto animo familiariter scribi solent, temporibus his excluduntur; quae autem sunt horum temporum, ea iam contrivimus. Sed tamen, ne me totum aegritudini dedam, sumpsi mihi quasdam tamquam *θίσεις*, quae et *πολιτικαί* sunt et temporum horum; ut et abducam animum ab querelis, et in eo ipso, de quo agitur, exercear. Eae sunt huiusmodi:

2. *Εἰ μεντεῖον ἐν τῇ πατρίδι τυραννομένη; Τυραννομένης δ' αὐτῆς, εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πραγματευτέον, καὶ μὴ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἢ πόλις κινδυνεύσειν; Εἰ εὐλαβητέον τὸν καταλύοντα, μὴ αὐτὸς αἰρηται; Εἰ πειρατέον ἀρῆγειν τῇ πατρίδι τυραννομένη καὶ λόγῳ μᾶλλον, ἢ πολέμῳ; Εἰ πολιτικὸν τὸ ἡσυχάζειν, ἀναχωρήσαντά ποι, τῆς πατρίδος τυραννομένης; Εἰ διὰ παντὸς ἰτίον κινδύνου τῆς ἐλευθερίας πῆμα; Εἰ πόλεμον ἐπακτέον τῇ χώρᾳ, καὶ πολιορκητέον ταύτην τυραννομένην; Εἰ καὶ μὴ δοκιμάζοντα τὴν διὰ πόλεμον κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, ἀναπογραπτέον ὁμῶς τοῖς ἀρίστοις; Εἰ τοῖς ἐνεργέταις καὶ φίλοις συγκινδυνευτέον ἐν τοῖς πολιτικοῖς, καὶ μὴ δοκῶσιν εὖ βεβουλεύσθαι περὶ τῶν ὅλων; Εἰ ὁ μεγάλα τὴν πατρίδα ἐνεργητήσας, δι' αὐτὸ τε τοῦτο ἀνέχεσθαι παθῶν καὶ φθονηθεὶς, κινδυνεύσειεν ἂν ἐθελοντὴς ὑπὲρ τῆς πατρίδος; Εἰ ἐφειτέον αὐτῷ ἑαυτοῦ ποτε καὶ τῶν οἰκιοτάτων ποιεῖσθαι πρόνοιαν ἀφεμένῳ τὰς πρὸς τοὺς ἰσχύοντας διὰ πολιτείας;*

3. In his ego me consultationibus exercens, et disserens in utramque partem, tum Graece, tum Latine, et abduco parumper animum a molestiis, et τῶν προῦργων τι delibero. Sed vereor, ne tibi ἀχαιρός sim. Si enim recte ambulaverit is, qui hanc epistolam tulit, in ipsum tuum diem incidit.

V. (Formiis, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Natali die tuo scripsisti epistolam ad me plenam consilii, summaeque quum benevolentiae tum etiam prudentiae. Eam mihi Philotimus postridie, quam a te acceperat, reddidit. Sunt ista quidem, quae disputas, difficillima, iter ad superum, navigatio infero, discessus Arpinum, ne hunc fugisse, mansio Formiis, ne obtulisse nos gratulationi videamur; sed mihi serius nihil, quam ea videre, quae tamen iam, iam, inquam, videnda erunt. Fuit apud me Postumus: scripsi ad te, quam gravis. Venit ad me etiam Q. Fufius, quo vultu! quo spiritu! properans Brundisium, scelus accusans Pompeii, levitatem et stultitiam senatus. Haec qui in mea villa non feram, Curtium in curia potero ferre? 2. Age, finge me quamvis ἐβστομάχως haec ferentem: quid illa, DIC M. TULLI, quem habebunt exitum? Et omitto caussam reipublicae, quam ego amissam puto quum vulneribus suis, tum medicamentis iis, quae parantur; de Pompeio quid agam? cui plane (quid enim hoc negem?) succensui. Semper enim caussae eventorum magis movent, quam ipsa eventa. Haec igitur mala, (quibus maiora esse quae possunt?) considerans, vel potius iudicans, eius opera accidissem et culpa, inimicior eram huic, quam ipsi Caesari; ut maiores nostri funestiores diem esse

voluerunt Alliensis pugnae, quam Urbis captae; quod hoc malum ex illo: itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus: sic ego, decem annorum peccata recordans, in quibus inerat ille etiam annus, qui nos hoc non defendente, ne dicam gravius, affligerat; praesentisque temporis cognoscens temeritatem, ignaviam, negligentiam, succensebam. 3. Sed ea iam mihi exciderunt. Beneficia eiusdem cogito; cogito etiam dignitatem. Intelligo, serius equidem, quam vellem, propter epistolas sermonesque Balbi; sed video plane, nihil aliud agi, nihil actum ab initio, quam ut hunc occideret. Ego igitur, si quis apud Homerum, quum ei et mater et dea dixisset,

Ἀντίκα γάρ τοι ἔπειτα μεθ' Ἐκτορα πότιμος ἔτοιμος,
matri ipse respondit,

*Ἀντίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμελλον ἑταίρω
κτετινομένῳ ἐπαμῦναι —:*

quid, si non *ἑταίρω* solum, sed etiam *ἐνεργέτη*? adde, tali viro, talem caussam agenti; et ego vero haec officia mercanda vita puto. Optimatibus vero tuis nihil confido, nihil iam ne inservio quidem. Video, ut se huic dent, ut daturi sint. Quidquam tu illa putas fuisse de valetudine decreta municipiorum prae his de victoria gratulationibus? Timent, inquires. At ipsi tum se timuisse dicunt. Sed videamus, quid actum sit Brundisii. Ex eo fortasse ea consilia nascentur, aliaeque litterae.

VI. (Formilia, Marcello, Lentulo coss. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Nos adhuc Brundisio nihil. Roma scripsit Balbus, putare iam Lentulum consulem transmisisse, nec eum a minore Balbo conventum; quod is hoc iam

Canusii audisset: inde ad se eum scripsisse: cohortesque sex, quae Albae fuissent, ad Curium via Minucia transisse: id Caesarem ad se scripsisse, et brevi tempore eum ad Urbem futurum. Ego utar tuo consilio; neque me Arpinum hoc tempore abdam: etsi, Ciceroni meo togam puram quum dare Arpini vellem, hanc eram ipsam excusationem relicturus ad Caesarem. Sed fortasse in eo ipso offendetur, cur non Romae potius. Sed tamen, si est conveniendus, hic potissimum. Tum reliqua videbimus, id est, et quo, et qua, et quando. 2. Domitius, ut audio, in Cosano, et quidem, ut aiunt, paratus ad navigandum: si in Hispaniam, non probo: si ad Cnaeum, laudo: quovis potius certe, quam ut Curtium videat; quem ego patronus aspicere non possum. Quid alios? Sed, opinor, quiescamus; ne nostram culpam coarguamus, qui, dum Urbem, id est patriam, amamus, dumque rem conventuram putamus, ita nos gessimus, ut plane interclusi captique simus.

3. Scripta iam epistola, Capua litterae sunt allatae hoc exemplo.

»Pompeius mare transiit cum omnibus militibus, »quos secum habuit. Hic numerus est hominum mil- »lia xxx. Et consules duo et tribuni plebis et se- »natores, qui fuerunt cum eo, omnes cum uxoribus et »liberis. Conscendisse dicitur a. d. iv. Nonas Mart. »Ex ea die fuere septemtriones venti. Naves, quibus »usus non est, omnes aut praecidisse, aut incendisse »dicunt.« De hac re litterae L. Metello tribuno plebis Capuam allatae sunt ab Clodia socru, quae ipsa transiit. 4. Ante sollicitus eram et angebar, sicut res scilicet ipsa coge- bat, quum consilio explicare nihil

possem: nunc autem, postquam Pompeius et consules ex Italia exierunt, non angor, sed ardeo dolore:

οὐδέ μοι ἦτορ

ἔμπεδον, ἀλλ' ἀλαλύνεσθαι —:

non sum, inquam, mihi crede, mentis compos; tantum mihi dedecoris admisisse videor. Me non primum cum Pompeio, qualicumque consilio uso, deinde cum bonis esse, quamvis caussa temere instituta! praesertim quum ii ipsi, quorum ego caussa timidius me fortunae committebam, uxor, filia, Cicerones pueri, me illud sequi mallent, hoc turpe et me indignum putarent. Nam Quintus quidem frater, quidquid mihi placeret, id rectum se putare aiebat, id animo aequissimo sequebatur. 5. Tuas nunc epistolas a primo lego. Hae me paullum recreant. Primae monent et rogant, ne me proiciam. Proximae te gaudere ostendunt, me remansisse. Eas quum lego, minus mihi turpis videor, sed tam diu, dum lego: deinde emergit rursum dolor, et ἀσχεροῦ γαστρία. Quamobrem obsecro te, mi Tite, eripe mihi hunc dolorem. aut minue saltem aut consolatione, aut consilio, aut quacumque re potes. Quid tu autem possis? aut quid homo quisquam? Vix deus iam. 6. Equidem illud molior, quod tu mones sperasque fieri posse, ut mihi Caesar concedat, ut absim, quum aliquid in senatu contra Cnæum agatur. Sed timeo, ne non impetrem. Venit ab eo Furnius, (ut quidem scias, quos sequamur:) Q. Titinii filium cum Caesare esse nuntiat: sed illum maiores mihi gratias agere, quam vellem. Quid autem me roget, (paucis ille quidem verbis, sed ἐν δυνάμει,) cognosce ex ipsius epistola. Me miserum, quod tu non valuisti. Una fuissemus; consilium certe non defuisset.

Σὺν τε δὲ ἐγχομένηα.

Sed acta ne agamus; reliqua paremus. 7. Me adhuc haec duo fefellerunt; initio spes compositionis, qua facta volebam uti populari vita, sollicitudine senectutem nostram liberanti; deinde bellum crudele et exitiosum suscipi a Pompeio intelligebam. Melioris medijsfidius civis et viri putabam, quovis supplicio affici, quam illi crudelitati non solum praeesse, verum etiam interesse. Videtur vel mori satius fuisse, quam esse cum his. Ad haec igitur cogita, mi Attice, vel potius excogita. Quemvis eventum fortius feram, quam hunc dolorem.

VIA.) (Marcello, Lentulo cons. 705.)

CAESAR IMP. S. D. CICERONI IMP.

Quum Furnium nostrum tantum vidissem, neque loqui neque audire meo commodo potuissem, properarem atque essem in itinere, praemissis iam legionibus; praeterire tamen non potui, quin et scriberem ad te, et illum mitterem gratiasque agerem: etsi hoc et feci saepe, et saepius mihi facturus videor; ita de me mereris. In primis a te peto, quoniam confido me celeriter ad Urbem venturum, ut te ibi videam, ut tuo consilio, gratia, dignitate, ope omnium rerum uti possim. Ad propositum revertar: festinationi meae brevitateque litterarum ignosces. Reliqua ex Furnio cognosces.

VII. (Formis, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Scripseram ad te epistolam, quam darem iv. Id.; sed eodie is, cui dare volueram, non est profectus.

Venit autem eo ipso die ille celeripes, quem Salvius dixerat: attulit uberrimas tuas litteras, quae mihi quiddam quasi animulae restillarunt: recreatum enim me non queo dicere; sed plane τὸ συνέχον effecisti. Ego enim non iam id ago, mihi crede, ut prosperos exitus consequar. Sic enim video, nec duobus his vivis, nec hoc uno, nos umquam rempublicam habituros. Ita neque de otio nostro spero iam, nec ullam acerbitatem recuso. Unum illud extimescebam, ne quid turpiter facerem, vel, dicam, iam effecissem. 2. Sic ergo habeto, salutaresh te mihi litteras misisse; neque solum has longiores, quibus nihil potest esse explicatius, nihil perfectius; sed etiam illas breviores, in quibus hoc mihi iucundissimum fuit, consilium factumque nostrum a Sexto probari; pergratumque mihi tu fecisti, a quo diligere me, et, quid rectum sit, intelligi scio. Longior vero tua epistola non me solum, sed meos omnes aegritudine levavit. Itaque utar tuo consilio, et ero in Formiano, ne aut ad Urbem ἀπάντησις mea animadvertatur, aut, si nec hic nec illic eum videro, devitatum se a me putet. 3. Quod autem suades, ut ab eo petam, ut mihi concedat, ut idem tribuam Pompeio, quod ipsi tribuerim: id me iam pridem agere intelliges ex litteris Balbi et Oppii, quarum exempla tibi misi. Misi etiam Caesaris ad eos, sana mente scriptas; quo modo in tanta insanis. Sin mihi Caesar hoc non concedat, video tibi placere illud, me πολίτευμα de pace suscipere: in quo non extimesco periculum. Quum enim tot impendeant, cur non honestissimo depacisci velim? Sed vereor, ne Pompeio quid oneris imponam;

μή μοι Γοργείην κεφαλὴν δεινόιο πελώρου
intorqueat. Mirandum enim in modum Cnæus no-

ster Sullani regni similitudinem concupivit. *Εἰδώς σοι λέγω.* Nihil ille umquam minus obscure tulit. »Cum hocne igitur, inquires, esse vis?« Beneficium sequor, mihi crede, non caussam, ut in Milone, ut in—. Sed hactenus. 4. »Causa igitur non bona est?« Immo optima; sed agetur, memento, foedissime. Primum, consilium est, suffocare Urbem et Italiam fame; deinde, agros vastare, urere, pecuniis locupletum non abstinere. Sed, quum eadem metuum ab hac parte, si illinc beneficium non sit, rectius putem quidvis domi perpeti. Sed ita meruisse illum de me puto, ut *ἀχαριστίας* crimen subire non audeam. Quamquam a te eius quoque rei iusta defensio est explicata. 5. De triumpho tibi assentior; quem quidem totum facile et libenter abiecero. Egregie probo fore, ut, dum vagamur, *ὁ πλοῦς ὀραῖον* obrepat: si modo, inquis, satis ille erit firmus. Est firmior etiam, quam putabamus. De isto licet bene speres. Promitto tibi, si valebit, tegulam illum in Italia nullam relicturum. »Tene igitur socio?« Contra mehercule meum iudicium, et contra omnium antiquorum auctoritatem: nec tam ut illa adiuvem, quam ut haec ne videam, cupio discedere. Noli enim putare tolerabiles horum insanias nec unius modi fore. Etsi quid te horum fugit? Legibus, iudicibus, iudiciis, senatu sublato, libidines, audacias, sumptus, egestates tot egentissimorum hominum, nec privatas posse res nec rempublicam sustinere. Abeamus igitur inde qualibet navigatione: etsi id quidem, ut tibi videbitur: sed certe abeamus. Sciemus enim, id quod exspectas, quid Brundisii actum sit. 6. Bonis viris quod ais probari, quae adhuc fecerimus, scirique, ab iis nos non profectos, valde gaudeo; si est nunc ullus gaudendi locus. De

debimus. 2. De Balbo, et in codicillis scripseram, et ita cogito, simul ac redierit. Sin ille tardius, ego tamen triduum. Et, quod praeterii, Dolabella etiam mecum.

VIII. (Asturno, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

De Cicerone, multis res placet: comes est idoneus. Sed de prima pensione ante videamus. Adest enim dies, et ille currit. Scribe, quaeso, quid referat Celer egisse Caesarem cum candidatis; utrum ipse in Foenicularium, an in Martium campum cogitet. Et sane scire velim, numquid necesse sit comitiis esse Romae. Nam et Piliae satisfaciendum est, et utique Atticae.

IX. (In Antiati, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

Nae ego essem hic libenter, atque id quotidie magis, ni esset ea caussa, quam tibi superioribus litteris scripsi. Nihil hac solitudine iucundius, nisi paulum interPELLASSET Amyntae filius. Ὁ ἀπεραντολογία ἀνδρῶς! Cetera noli putare amabiliora fieri posse villa, littore, prospectu maris, tum his rebus omnibus. Sed neque haec digna longioribus litteris; nec erat, quod scriberem; et somnus urgebat.

X. (In Antiati, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

Male mehercule de Athamante. Tuus autem dolor humanus is quidem, sed magno opere moderandus. Consolationum autem multae viae, sed illa rectissima. Impetret ratio, quod dies impetratura est. Ale-

quid factururus Caesar sit, magis opinari, quam scire possimus; non possumus, nisi hoc: non videri eam tuam esse dignitatem, neque fidem omnibus cognitam, ut contra alterutrum, quum utrique sis maxime necessarius, arma feras: et hoc, non dubitamus, quin Caesar pro sua humanitate maxime sit probaturus. Nos tamen (si tibi videbitur) ad Caesarem scribemus, ut nos certiores faciat, quid hac re acturus sit: a quo si erit nobis rescriptum, statim, quae sentiemus, ad te scribemus: et tibi fidem faciemus; nos ea suadere, quae nobis videntur tuae dignitati, non Caesaris rationi, esse utilissima: et hoc Caesarem, pro sua indulgentia in suos, probaturum putamus.

B.) (Marcello, Lentulo coas. 705.)

BALBUS CICERONI IMP. S.

1. S. V. B. E. Posteaquam litteras communes cum Oppio ad te dedi, ab Caesare epistolam accepi, cuius exemplum tibi misi, ex quibus perspicere poteris, quam cupiat concordiam et Pompeium reconciliare, et quam remotus sit ab omni crudelitate: quod eum sentire, ut debeo, valde gaudeo. De te et tua fide et pietate idem mehercule, mi Cicero, sentio, quod tu; non posse tuam famam et officium sustinere, ut contra eum arma feras, a quo tantum beneficium te accepisse praedices. 2. Caesarem hoc idem probaturum, exploratum pro singulari eius humanitate habeo; eique cumulatissime satisfacturum te certo scio, quum nullam partem belli contra eum suscipias, neque socius eius adversariis fueris. Atque hoc non solum in te, tali et tanto viro, satis habebit, sed etiam mihi ipse sua concessit voluntate, ne in iis castris essem, quae contra Lentulum aut Pompeium futura essent; quorum

beneficia maxima haberem: sibi que satis esse dixit, si togatus urbana officia sibi praestitsem; quae etiam illis, si vellent, praestare possem. Itaque nunc Romae omnia negotia Lentuli procuro, sustineo; meumque officium, fidem, pietatem his praesto. Sed mehercule rursus iam abiectam compositionis spem non desperatissimam esse puto; quoniam Caesar est ea mente, qua optare debemus. Hac re mihi placet, si tibi videtur, te ad eum scribere, et ab eo praesidium petere, ut petisti a Pompeio, me quidem approbante, temporibus Milonianis. Praestabo, (si Caesarem bene novi,) eum prius tuae dignitatis, quam suae utilitatis rationem habiturum. 3. Haec quam prudenter tibi scribam, nescio: sed illud certe scio, me ab singulari amore ac benevolentia, quaecumque scribo, tibi scribere: quod te (ita, incolumi Caesare, moriar) tanti facio, ut paucos aequae ac te caros habeam. De hac re quum aliquid constitueris, velim mihi scribas. Nam non mediocriter laboro, ut utrique, ut vis, tuam benevolentiam praestare possis: quam mehercule te praestaturum confido. Fac valeas.

C.) (Marcello, Lentulo cons. 705.)

CAESAR OPPIO, CORNELIO S.

4. Gaudeo mehercule, vos significare litteris, quam valde probetis ea, quae apud Corfinium sunt gesta. Consilio vestro utar libenter, et hoc libentius, quod mea sponte facere constitueram, ut quam lenissimum me praeberem et Pompeium darem operam ut reconciliarem. Tentemus hoc modo, si possumus omnium voluntates recuperare et diuturna victoria uti; quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt neque victoriam diutius tenere praeter unum

L. Sullam, quem imitaturus non sum. Haec nova sit ratio vincendi, ut misericordia et liberalitate nos muniamus. Id quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt, et multa reperiri possunt. De his rebus, rogo vos, ut cogitationem suscipiatis. 2. Cn. Magium, Pompeii praefectum, deprehendi. Scilicet meo instituto usus sum, et eum statim missum feci. Iam duo praefecti fabrū Pompeii in meam potestatem venerunt, et a me missi sunt. Si volent grati esse, debebunt Pompeium hortari, ut malit mihi esse amicus, quam his, qui et illi et mihi semper fuerunt inimicissimi: quorum artificii effectum est, ut respublica in hunc statum perveniret.

VIII. (In Formiano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Caenantibus pridie Idus nobis, ac noctu quidem, Statius a te epistolam brevem attulit. De L. Torquato quod quaeris, non modo Lucius, sed etiam Aulus profectus est; alter multos D(ies). De Reatinorum corona quod scribis, moleste fero in agro Sabino sementem fieri proscriptionis. Senatores multos esse Romae, nos quoque audieramus. Ecquid potes dicere, cur exierint? 2. In his locis opinio est, coniectura magis, quam nuntio aut litteris, Caesarem Formiis a. d. xi. Kal. Apr. fore. Hic ego vellem habere Homerum illam Minervam simulatam Mentori, cui dicerem:

Μέντορ, πῶς τ' ἄρ' ἴω, πῶς τ' ἄρ' ἀρροσπύξομαι αὐτόν;
Nullam rem unquam difficiliorem cogitavi. Sed cogito tamen; nec ero, ut in malis, imparatus. Sed cura, ut valeas. Puto enim, diem tuum heri fuisse.

IX. (In Formiano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Tris epistolas tuas accepi postridie Idus. Erant autem iv., iii., pridie Idus datae. Igitur antiquissimae cuique primum respondebo. Assentio tibi, ut in Formiano potissimum commorer: etiam de supero mari; palpaboque, ut antea ad te scripsi, equonam modo possim, voluntate eius, nullam reipublicae partem attingere. Quod laudas, quia oblivisci me scripsi ante facta et delicta nostri amici: ego vero ita facio. Quin ea ipsa, quae a te commemorantur, secus ab eo in me ipsum facta esse, non memini: tanto plus apud me valere beneficii gratiam, quam iniuriae dolorem, volo. Faciamus igitur, ut censes, colligamusque nos. *Σοφιστεῖα* enim, simul ut rus decurro, atque in decursu *θίσαις* meas commentari non desino. Sed sunt quaedam earum perdifficiles ad iudicandum. De optimatibus, sit sane ita, ut vis: sed nosti illud, *Διορέσιος ἐκ Κορίνθου*. Titinii filius apud Caesarem est. Quod autem quasi vereri videris, ne mihi tua consilia displiceant; me vero nihil delectat aliud, nisi consilium et litterae tuae. Quare fac, ut ostendis, ne destiteris ad me, quidquid tibi in mentem venerit, scribere. Mihi nihil potest esse gratius. 2. Venio ad alteram nunc epistolam. Recte non credis de numero militum. Ipso dimidio plus scripsit Clodia. Falsum etiam de corruptis navibus. Quod consules laudas; ego quoque animum laudo, sed consilium reprehendo. Discessu * enim illorum, actio de pace sublata est; quam quidem ego meditabar. Itaque postea Demetrii librum de concordia tibi remisi et Philotimo dedi. Nec vero dubito, quin exitiosum bellum impendeat, cuius initium ducetur a fame. Et

me tamen doleo non interesse huic bello; in quo tanta vis sceleris futura est, ut, quum parentes non alere nefarium sit, nostri principes antiquissimam et sanctissimam parentem, patriam, fame necandam putent? Atque hoc non opinione timeo, sed interfui sermonibus. Omnis haec classis Alexandria, Colchis, Tyro, Sidone, Arado, Cypro, Pamphylia, Lycia, Rhodo, Chio, Byzantio, Lesbo, Smyrna, Mileto, Coo ad intercludendos commeatus Italiae et ad occupandas frumentarias provincias comparatur. At quam veniet iratus! et iis quidem maxime, qui eum maxime salvum volebant, quasi relictus ab iis, quos reliquit. Itaque mihi dubitanti, quid me facere par sit, permagnum pondus affert benevolentia erga illum; qua dempta perire melius esset in patria, quam patriam servando evertere. De Septemtrione, plane ita est. Metuo, ne vexetur Epirus. Sed quem tu locum Graeciae non direptum iri putas? Praedicat enim palam et militibus ostendit se largitione ipsa superiorem, quam hunc fore. Illud me praeclare admones, quum illum videro, ne nimis indulgenter, et ut cum gravitate potius loquar. Plane sic faciendum. Arpinum, quum eum convenero, cogito, ne forte aut absim, quum veniet, aut cursem huc illuc via deterrima. Bibulum, ut scribis, audio venisse et redisse pridie Idus. 3. Philotimum, ut ais epistola tertia, expectabas. At ille Idib. a me profectus est. Eo serius ad tuam illam epistolam, cui ego statim rescripseram, redditae sunt meae litterae. De Domitio, ut scribis, ita opinor esse, ut et in Cosano sit, et consilium eius ignoretur. Iste omnium turpissimus et sordidissimus, qui consularia comitia a praetore ait haberi posse, est ille quidem, qui semper in republica fuit. Ita-

que nimirum hoc illud est, quod Caesar scribit in ea epistola, cuius exemplum ad te misi, se velle uti consilio meo; age, esto hoc commune: GRATIA; ineptum id quidem; sed, puto, hoc simulat ad quasdam senatorum sententias: DIGNITATE; fortasse sententiae consularis. Illud extremum est, OPE OMNIUM RERUM. Id ego suspicari coepi tum ex tuis litteris, aut hoc ipsum esse, aut non multo secus. Nam permagni eius interest rem ad interregnum non venire. Id assequitur, si per praetorem consules creantur. Nos autem in libris habemus, non modo consules a praetore, sed ne praetores quidem creari ius esse, idque factum esse numquam: consules, eo non esse ius, quod maius imperium a minore rogari non sit ius; praetores autem, quum ita rogentur, ut collegae consulum sint, quorum est maius imperium. Aberit non longe, quin hoc a me decerni velit, neque sit contentus Galba, Scaevola, Cassio, Antonio.

— — Τότε μοι χάροι ἐνέεῖα χθονί.

4. Sed quanta tempestas impendeat, vides. Qui transierint senatores, scribam ad te, quum certum habebo. De re frumentaria recte intelligis, quae nullo modo administrari sine vectigalibus potest; nec sine causa et eos, qui circum illum sunt, omnia postulantes et bellum nefarium times. Trebatium nostrum, etsi, ut scribis, nihil bene sperat, tamen videre sane velim: quem fac horteris, ut properet. Opportune enim ad me ante adventum Caesaris venerit. De Lanuvino statim, ut audiui Phameam mortuum, optavi, si modo esset futura respublica, ut id aliquis emeret meorum: neque tamen de te, qui maxime meus, cogitavi. Sciebam enim te, quoto anno et quantum in solo, solere quaerere: neque solum Romae, sed etiam

Delit tuum digamma videram. Verumtamen ego illud, quamquam est bellum, minoris aestimo, quam aestimabatur Marcellino consule, quum ego istos hortulos propter domum, Antii quam tum habebam, iucundiores mihi fore putabam, et minore impensa, quam si Tusculanum refecissem. Volui H-S D. Egi per praedem, ille daret, Antii quum haberet venale; noluit. Sed nunc omnia ista iacere puto propter nummorum caritatem. Mihi quidem erit aptissimum, vel nobis potius, si tu emeris. Sed eius dementias cave contemnas. Valde est venustum. Quamquam mihi ista omnia iam addicta vastitati videntur. Respondi epistolis tuis, sed exspecto alias. Nam me adhuc tuae litterae sustentant. D. Liberalibus.

X. (In Formiano, Marcellis, Lentulo con. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Nihil habebam, quod scriberem. Neque enim novi quidquam audieram, et ad tuas omnes rescripseram pridie. Sed, quum me aegritudo non solum somno privaret, verum ne vigilare quidem sine summo dolore pateretur, tecum ut quasi loquerer, in quo uno acquiesco, hoc nescio quid, nullo argumento proposito, scribere institui. 2. Amens mihi fuisse videor a principio, et me una haec res torquet, quod non, omnibus in rebus labentem, vel potius ruentem Pompeium tamquam unus manipularis secutus sim. Vidi hominem xiv. Kal. Febr., plenum formidinis. Illo ipso die sensi, quid ageret. Numquam mihi postea placuit; nec umquam aliud in alio peccare destitit. Nihil interim ad me scribere, nihil nisi fugam cogitare. Quid quaeris? sicut *ἐν τοῖς ἐπιδιωκτοῖς* alienant immundae, insulsae, indecorae, sic me illius fugae

negligentiaeque deformitas avertit ab amore. Nihil enim dignum faciebat, quare eius fugae comitem me adiungerem. Nunc emergit amor; nunc desiderium ferre non possum; nunc mihi nihil libri, nihil litterae, nihil doctrina prodest: ita dies et noctes, tamquam avis illa, mare prospecto, evolare cupio. Do, do poenas temeritatis meae: etsi quae fuit illa temeritas? quid feci non consideratissime? Si enim nihil praeter fugam quaereretur, fugissem libentissime: sed genus belli crudelissimi et maximi, quod nondum vident homines quale futurum sit, perhorruui. Quae minae municipiis! quae nominatim viris bonis! quae denique omnibus, qui remansissent! quam crebro illud, *»Sulla potuit, ego non potero?»* 3. Mihi autem haeserunt illa: male Tarquinius, qui Porsenam, qui Octavium Mamilium contra patriam; impie Coriolanus, qui auxilium petiit a Volscis; recte Themistocles, qui mori maluit; nefarius Hippias, Pisistrati filius, qui in Marathoniam pugna cecidit, arma contra patriam ferens. At Sulla, at Marius, at Cinna recte, immo iure fortasse. Sed quid eorum victoria crudelius? quid funestius? Huius belli genus fugi, et eo magis, quod crudeliora etiam cogitari et parari videbam. Me, quem nonnulli conservatorem istius urbis, quem parentem esse dixerunt, Getarum et Armeniorum et Colchorum copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vastitatem inferre Italiae? Hunc primum mortalem esse, deinde etiam multis modis posse extinguere cogitabam: Urbem autem et populum nostrum servandum ad immortalitatem, quantum in nobis esset, putabam; et tamen spes quaedam me obtentabat, fore, ut aliquid conveniret potius, quam aut hic tantum sceleris aut ille tantum flagitii admitteret. Alia res

nunc tota est, alia mens mea. Sol, ut est in tua quadam epistola, excidisse mihi e mundo videtur. Ut aegroto, dum anima est, spes esse dicitur; sic ego, quoad Pompeius in Italia fuit, sperare non destiti. Haec, haec me fefellerunt; et, ut verum loquar, aetas iam, a diuturnis laboribus devexa ad otium, domesticarum me rerum delectatione molliit. Nunc, si vel periculo experiundum erit, experiar certe, ut hinc avolem. Ante oportuit fortasse. Sed ea, quae scripsi, me tardarunt, et auctoritas maxime tua. 4. Nam quum ad hunc locum venissem: evolvi volumen epistolarum tuarum, quod ego sub signo habeo servoque diligentissime. Erat igitur in ea, quam x. Kalend. Febr. dederas, hoc modo: *sed videamus, et Cnaeus quid agat, et illius rationes quorsum fluant. Quod si iste Italiam relinquet: faciet omnino male et, ut ego existimo, ἀλογιστως: sed tum demum consilia nostra commutanda erunt.* Hoc scribis post diem quartum, quam ab Urbe discessimus. Deinde viii. Kalend. Febr. tantummodo Cnaeus noster ne, ut Urbem ἀλογιστως reliquit, sic Italiam relinquat. Eodem die das alteras, quibus mihi consulenti planissime respondes. Est enim sic: *sed venio ad consultationem tuam. Si Cnaeus Italia cedit, in Urbem redeundum puto. Quae enim finis peregrinationis? Hoc mihi plane haesit: et nunc ita video, infinitum bellum iunctum miserrima fuga: quam tu peregrinationem ἐπιοχοῖς.* 5. Sequitur χρησμός vi. Kalend. Februar. Ego, si Pompeius manet in Italia, nec res ad pactionem venit, longius bellum puto fore: sin Italiam reliquit, ad posterum bellum ἀσπινδοῦ στρῦν existimo. Huius igitur belli ego particeps et socius et adiutor esse cogor; quod et ἀσπινδοῦ est, et cum civibus. Deinde vii. Idus Februar., quum iam plura

audires de Pompeii consilio, concludis epistolam quamdam hoc modo: *Ego quidem tibi non sim auctor, si Pompeius Italiam relinquit, te quoque profugere. Summo enim periculo facies, nec reipublicae proderis; cui quidem posterius poteris prodesse, si manseris.* Quem φιλόπατρις ac πολιτικός hominis prudentis et amici, tali admonitu, non moveret auctoritas? 6. Deinceps III. Idus Februar. iterum mihi respondes consulenti sic: *Quod quaeris a me, fugamne fidam, an moram desiderem utiliorem putem: ego vero in praesentia subitum discessum et praecipitem profectionem quum tibi, tum ipsi Cnaeo inutilem et periculosam puto, et satius esse existimo, vos dispersitos et in speculis esse. Sed medius fidius turpe nobis puto esse, de fuga cogitare.* Hoc turpe Cnaeus noster biennio ante cogitavit: ita sullaturit animus eius, et proscripturit diu. Inde, ut opinor, quum tu ad me quaedam γειννώτερον scripsisses, et ego mihi a te quaedam significari putassem, ut Italia cederem: detestaris hoc diligenter XI. Kalend. Mart. *Ego vero nulla epistola significavi, si Cnaeus Italia cederet, ut tu una cederes; aut, si significavi, non dico, fui inconstans, sed demens.* In eadem epistola alio loco: *Nihil relinquitur, nisi fuga, cui te socium neutiquam puto esse oportere, nec unquam putavi.* 7. Totam autem hanc deliberationem evolvis accuratius in litteris VIII. Kalend. Mart. datis. Si M. Lepidus et L. Volcatius remanent, manendum puto, ita ut, si salvus sit Pompeius et constiterit alicubi, hanc vexviay relinquant, et te in certamine vinci cum illo facilius patiaris, quam cum hoc in ea, quae perspicitur futura, colluvie regnare. Multa disputas huic sententiae convenientia. Inde ad extremum: *Quid si, inquis, Lepidus et Volcatius discedunt? Plane ἀπογῶ.* Quod contingerit igitur, et quod egeris, id

σπεκτικόν putabo. Si tum dubitaras, nunc certe non dubitas, istis manentibus. 8. Deinde in ipsa fuga v. Kal. Mart.: *Interea non dubito, quin in Formiano mansurus sis. Commodissime enim τὸ μέλλον ibi παραδοχῆσεως.* Ad Kal. Mart., quum ille quintum iam diem Brundisii esset: *Tum poterimus deliberare, non scilicet integra re, sed certe minus infracta, quam si una proiec- ceris te.* Deinde iv. Nonas Mart. ὑπὸ τὴν λῆψιν quum breviter scriberes, tamen ponis hoc: *Cras scribam plura, et ad omnia: hoc tamen dicam, non poenitere me consilii de tua mansione, et, quamquam magna sollicitu- dine, tamen, quia minus mali puto esse, quam in illa pro- sectione, maneo in sententia, et gaudeo te mansisse.* 9. Quum vero iam angerer et timerem, ne quid a me de- decoris esset admissum, iii. Nonas Mart.: *Tamen, te non esse unā cum Pompeio, non fero moleste. Postea si opus fuerit, non erit difficile; et illi, quoquo tempore fiet, erit ἀσπρίστον.* Sed hoc ita dico, si hic, qua ratione initium fecit, eadem cetera agat, sincere, temperate, pru- denter; valde video et consideratius utilitati nostrae consulero. 10. vii. Idus Mart. scribis, Peducaeo quoque nostro probari, quod quierim; cuius auctori- tas multum apud me valet. His ego tuis scriptis me consolor, ut nihil a me adhuc delictum putem. Tu modo auctoritatem tuam defendito: adversus me, ni- hil opus est: sed consciis egeo aliis. Ego, si nihil peccavi, reliqua tuebor. Ad ea tute hortare, et me omnino tua cogitatione adiuva. Hic nihildum de re- ditu Caesaris audiebatur. Ego his litteris hoc tamen profeci: perlegi omnes tuas, et in eo acquievi.

XI. (In Formisano, Marcellis, Lentulo cont. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Lentulum nostrum scis Puteolis esse; quod quum e viatore quodam esset auditum, qui se diceret eum in Appia, quum is paullum lecticam aperuisset, cognosse, etsi vix veri simile, nisi tamen Puteolos pueros, qui pervestigarent, et ad eum litteras. Inventus est vix in hortis suis se occultans, litterasque mihi remisit, mirifice gratias agens Caesari: de suo autem consilio C. Caecio mandata ad me dedisse. Eum ego hodie exspectabam, id est xiii. Kal. April. 2. Venit etiam ad me Matius Quinquatribus, homo mehercule, ut mihi visus est, temperatus et prudens; existimatus quidem est semper auctor otii. Quam ille haec non probare mihi quidem visus est! quam illam *νεκρία*, ut tu appellas, timere! Huic ego in multo sermone epistolam ad me Caesaris ostendi, eam, cuius exemplum ad te antea misi; rogaviq[ue], ut interpretaretur, quid esset, quod ille scriberet, consilio meo se uti velle, gratia, dignitate, ope rerum omnium. Respondit se non dubitare, quin et opem et gratiam meam ille ad pacificationem quaereret. Utinam aliquod in hac miseria reipublicae πολιτικόν opus efficere et navare mihi liceat! Matius quidem et illum in ea sententia esse confidebat et se auctorem fore pollicebatur. 3. Pridie autem apud me Crassipes fuerat, qui se pridie Nonas Mart. Brundisio profectum atque ibi Pompeium reliquisse dicebat; quod etiam, qui viii. Idus illinc profecti erant, nuntiabant: illa vero omnes, in quibus etiam Crassipes, (qua prudentia, potes * attendere,) sermones minaces, inimicos optimatum, municipiorum hostes, meras proscriptiones, meros Sullas: quae Lucceium loqui! quae totam Graeciam!

quae vero Theophanem! 4. Et tamen omnis spes salutis in illis est; et ego excubo animo, nec partem ullam capio quietis; et, ut has pestes effugiam, cum dissimillimis nostri esse cupio. Quid enim tu illic Scipionem, quid Faustum, quid Libonem praetermissurum sceleris putas? (quorum creditores convenire dicuntur:) quid eos autem, quum vicerint, in cives effecturos? quam vero *μακροβουλίας* Cnaei nostri esse? Nuntiant Aegyptum et *Ἀραβίας εὐδαίμονα* et *Μεσσηνιαίας* cogitare, Hispaniam abiecisse. Monstra narrant; quae falsa esse possunt. Sed certe et haec perditae sunt, et illa non salutaria. Tuas litteras iam desidero. Post fugam nostram numquam iam nostrum earum intervallum fuit. Misi ad te exemplum litterarum mearum ad Caesarem; quibus me aliquid profecturum puto.

XI A.) (Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO IMP. S. D. CAESARI IMP.

1. Ut legi tuas litteras, quas a Furnio nostro acceperam, quibus mecum agebas, ut ad Urbem essem, te velle uti consilio et dignitate mea, minus sum admiratus: de gratia et de ope quid significares, mecum ipse quaerebam: spe tamen deducebar ad eam cogitationem, ut te pro tua admirabili ac singulari sapientia de otio, de pace, de concordia civium agi velle arbitrarer, et ad eam rationem existimabam satis aptam esse et naturam et personam meam. 2. Quod si ita est, et si qua de Pompeio nostro tuendo et tibi ac rei publicae reconciliando cura te attingit, magis idoneum, quam ego sum, ad eam causam profecto reperies neminem: qui et illi semper et senatui, quum primum potui, pacis auctor fui; nec, sumptis armis,

belli ullam partem attigi; iudicavique eo bello te violari, contra cuius honorem, populi Romani beneficio concessum, inimici atque invidi niterentur. Sed ut eo tempore non modo ipse fautor dignitatis tuae fui, verum etiam ceteris auctor ad te adjuvandum, sic me nunc Pompeii dignitas vehementer movet. Aliquot enim sunt anni, quum vos duo delegi, quos praecipue colerem, et quibus essem, sicut sum, amicissimus. 3. Quamobrem a te peto, vel potius omnibus te precibus oro et obtestor, ut in tuis maximis curis aliquid impertias temporis huic quoque cogitationi, ut tuo beneficio bonus vir, gratus, pius denique esse in maximi beneficii memoria possim. Quae si tantum ad me ipsum pertinerent, sperarem me a te tamen impetraturum; sed, ut arbitror, et ad tuam fidem et ad rem publicam pertinet, me e paucis et ad utriusque vestrum et ad civium concordiam per te quam accommodatissimum conservari. Ego, quum antea tibi de Lentulo gratias egissem, quum ei saluti, qui mihi fuerat, fuisses, tamen, lectis eius litteris, quas ad me gratissimo animo de tua liberalitate beneficioque misit, eandem me salutem a te accepisse putavi, quam ille; in quem si me intelligis esse gratum, cura, obsecro, ut etiam in Pompeium esse possim.

XII. (In Firmiano, Marcellio, Lentulo const. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Legebam tuas litteras XIII. Kalend., quum mihi epistola affertur a Lepta, circumvallatum esse Pompeium, ratibus etiam exitus portus teneri. Non mediis fidiis prae lacrimis possum reliqua nec cogitare, nec scribere. Misi ad te exemplum. Miseros nos! cur non omnes fatum illius una exsecuti sumus? Ecce

autem a Matio et Trebatio eadem: quibus Minturnis obvii Caesaris tabellarii. Torqueor infelix, ut iam illum Mucianum exitum exoptem. At quam honesta, at quam expedita tua consilia, quam evigilata tuis cogitationibus, qua itineris, qua navigationis, qua congressus sermonisque cum Caesare! Omnia tum honesta, tum cauta. In Epirum vero invitatio quam sua-vis, quam liberalis, quam fraterna! 2. De Dionysio, sum admiratus, qui apud me honoratior fuit, quam apud Scipionem Panaetius; a quo impurissime haec nostra fortuna despecta est. Odi hominem et odero: utinam ulcisci possem! sed illum ulciscuntur mores sui. 3. Tu, quaeso, nunc vel maxime, quid agendum nobis sit, cogita. Populi Romani exercitus Cn. Pompeium circumsidet: fossa et vallo septum tenet; fuga prohibet: nos vivimus, et stat Urbs ista; praetores ius dicunt; aediles ludos parant; viri boni usuras perscribunt: ego ipse sedeo? Coner illuc ire, ut insanus? implorare fidem municipiorum? Boni non sequentur; leves irridebunt; rerum novarum cupidi, victores praesertim et armati, vim et manus afferent. 4. Quid censes igitur? ecquidnam est tui consilii ad finem huius miserrimae vitae? Nunc doleo, nunc torqueor, quum quibusdam aut sapiens videor, quod una non ierim, aut felix fuisse. Mihi contra. Numquam enim illius victoriae socius esse volui; calamitatis mallet fuisse. Quid ego nunc tuas litteras, quid tuam prudentiam aut benevolentiam implorem? Actum est. Nulla re iam possum iuvare, qui, ne quid optem quidem, iam habeo, nisi ut aliqua inimici misericordia liberemur.

XIII. Huius epistolae § 1. cum epistola XII. in ceteris edd. coniungitur, cum XIII. auctore Man. a Schützio et Orellio.

(In Formiano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. *Οὐκ ἔστ' ἔρμος λόγος*, ut opinor, ille de rati-
bus. Quid enim est, quod Dolabella his litteris, quas
III. Idus Mart. a Brundisio dedit, hanc *ἐνθυμησίαν* quasi
Caesaris scriberet, Pompeium in fuga esse? eumque
primo vento navigaturum? quod valde discrepat ab
iis epistolis, quarum exempla antea ad te misi. Hic
quidem mera scelera loquuntur. Sed non erat nec
recentior auctor, nec huius rei quidem melior Dola-
bella. 2. Tuas XI. Kalend. accepi litteras, quibus
omnia consilia differs in id tempus, quum scierimus,
quid actum sit. Et certe ita est: nec interim potest
quidquam non modo statui, sed ne cogitari quidem.
Quamquam hae mihi litterae Dolabellae iubent ad pri-
stinas cogitationes reverti. Fuit enim pridie Quin-
quatrus egregia tempestas, qua ego illum usum puto.
3. *Συναγωγὴ* consiliorum tuorum non est a me colle-
cta ad querelam, sed magis ad consolationem meam.
Nec enim me tam haec mala angebant, quam suspicio
culpa ac temeritatis meae: eam nullam puto esse,
quoniam cum consiliis tuis mea facta et consilia con-
sentiunt. Quod mea praedicatione factum esse scri-
bis magis, quam illius merito, ut tantum ei debere vi-
derer: est ita. Ego illa extuli semper, et eo quidem
magis, ne quid ille superiorum meminisse me puta-
ret; quae si maxime meminissem, tamen illius tem-
poris similitudinem iam sequi deberem. Nihil me
adiuvit, quum posset: et postea fuit amicus, etiam
valde: ecquam ob causam, plane nescio. Ergo ego

quoque illi. Quin etiam illud parin utroque nostrum, quod ab eisdem illecti sumus. Sed utinam tantum ego ei prodesse potuissem, quantum mihi ille potuit! Mihi tamen, quod fecit, gratissimum; nec ego nunc, eum iuvare qua re possim, scio: nec, si possem, quum tam pestiferum bellum pararet, adiuvandam putarem.

4. Tantum offendere animum eius hic manens nolo. Nec mehercule ista videre, quae tu potes iam animo providere, nec interesse istis malis possem. Sed eo tardior ad discedendum fui, quod difficile est de discessu voluntario sine ulla spe reditus cogitare. Nam ego hunc ita paratum video peditatu, equitatu, classibus, auxiliis Gallorum, quos Matius *ἐλάττει*, ut puto; sed certe dicebat, peditum *εἰκοσι*, equitum sex polliceri sumptu suo annos decem. Sed sit hoc *λάπισμα*. Magnas habet certe copias: et habebit non, ut ille, vectigal, sed civium bona. Adde confidentiam hominis; adde imbecillitatem bonorum virorum; qui quidem, quod illum sibi merito iratum putant, oderunt, ut tu scribis, ludum. Ac vellem, scribis, quisnam hic, significasse te. Sed et iste, quia plus ostenderat, quam fecit, amatur*, et vulgo illum qui amarunt, non amant. Municipia vero et rustici Romani illum metuunt, hunc adhuc diligunt. Quare ita paratus est, ut, etiamsi vincere non possit, quo modo tamen vinci ipse possit, non videam. Ego autem non tam *γοητείας* huius timeo, quam *πειθανάγκην*. *Αἱ γὰρ τῶν τυράννων δαίσεις*, inquit *Πλάτων, οἷσθ' ὅτι μεμιγμέναί ἀνάγκαις*. 5. Illa *ἀλύμενα* video tibi non probari: quae ne mihi quidem placebant: sed habebam in illis et occultationem et *ἐπιτηρείαν* fidelem: quae si mihi Brundisii suppeterent, malletm. Sed ibi occultatio nulla est. Verum, ut scribis, quum scierimus. 6.

Viris bonis me non nimis excuso. Quas enim eos caenas et facere et obire scripsit ad me Sextus! quam lautas, quam tempestivas! Sed sint quamvis boni, non sunt meliores, quam nos: moverent me, si essent fortiores. De Lanuvino Phameae, erravi: Troianum somniaveram. Id ego volui D. Sed pluris est. Illud tamen cuperem emere, si ullam spem fruendi viderem. 7. Nos quae monstra quotidie intelligamus, ex illo libello, qui in epistolam coniectus est. Lentulus noster Puteolis est ἀδελφονῶν, ut Caecius narrat, quid agat: διατροπήν Corfiniensem reformidat: Pompeio nunc putat satisfactum: beneficio Caesaris movetur; sed tamen movetur magis perspecta re. 8. Mene haec ferre posse? Omnia misera: sed hoc nihil miserius; Pompeius Cn. Magium de pace misit; et tamen oppugnatur: quod ego non credebam: sed habeo a Balbo litteras, quarum ad te exemplum misi: lege, quaeso, et illud infimum caput ipsius Balbi optimi, cui Cnaeus noster locum, ubi hortos aedificaret, dedit, quem cui nostrum non saepe praetulit? Itaque miser torquetur. Sed, ne bis eadem legas, ad ipsam te epistolam reiicio. Spem autem pacis habeo nullam. Dolabella suis litteris, Idibus Mart. datis, merum bellum loquitur. Maneamus ergo in illa eadem sententia misera et desperata; quando hoc miserius esse nihil potest.

XIII A.) (Marcello, Lentulo cons. 705.)

BALBUS CICERONI IMP. S.

1. Caesar nobis litteras perbreves misit, quarum exemplum subscripsi. Brevitate epistolae scire poteris, eum valde esse distentum, qui tanta de re tam

breviter scripserit. Si quid praeterea novi fuerit, statim tibi scribam.

CAESAR OPPIO CORNELIO S.

A. d. VII. Id. Mart. Brundisium veni: ad murum castra posui. Pompeius est Brundisii. Misit ad me Cn. Magium de pace. Quae visa sunt, respondi. Hoc vos statim scire volui. Quum in spem venero, de compositione aliquid me conficere, statim vos certiores faciam.

2. Quomodo me nunc putas, mi Cicero, torqueri, postquam rursus in spem pacis veni, ne qua res eorum compositionem impediat? Namque, quod absens facere possum, opto. Quod si una essem, aliquid fortasse proficere possem videri. Nunc exspectatione crucior.

XIV. (In Formiano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Miseram ad te ix. Kal. exemplum epistolae Balbi ad me et Caesaris ad eum; et a te ibi eodem die Capua litteras accepi ab Q. Pedio: Caesarem ad se pridie Id. Mart. misisse hoc exemplo:

Pompeius se oppido tenet: nos ad portas castra habemus. Conamur opus magnum, et multorum dierum, propter altitudinem maris: sed tamen nihil est, quod potius faciamus. Ab utroque portus cornu moles iacimus, ut aut illum quamprimum traicere, quod habet Brundisii copiarum, cogamus, aut exitu prohibeamus.

2. Ubi est illa pax, de qua Balbus scripserat torqueri se? Ecquid acerbius? ecquid crudelius? Atque eum loqui quidam ἀνδραγαθῶς narrabat; Cn. Carbo- nis, M. Bruti se poenas persequi, omniumque eorum, in quos Sulla crudelis hoc socio fuisset, nihil Curio-

nem se duce facere, quod non hic Sulla duce fecisset ad ambitionem, quibus exsilii poena superioribus legibus non fuisset; ab illo patriae proditores de exsilio reductos esse; queri de Milone per vim expulso: neminem tamen se violaturum, nisi qui arma contra. Haec Baebius quidam, a Curione in. Id. profectus, homo non infans, sed quis, ulli non dicat. Plane nescio, quid agam. Illim equidem Cnaeum profectum puto. Quidquid est, biduo sciemus. A te nihil: ne Anteros quidem quid litterarum. Nec mirum. Quid enim est, quod scribamus? Ego tamen nullum diem praetermitto. 3. Scripta epistola, litterae mihi ante lucem a Lepta Capua redditae sunt Idib. Mart., Pompeium a Brundisio conscendisse, at Caesarem a. d. vii. Kal. April. Capuae fore.

XV. (In Formiano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Quum dedissem ad te litteras, ut scires Caesarem Capua vii. Kalend. fore, allatae mihi sunt litterae, eum in Albano apud Curionem v. Kalend. fore. Eum quum videro, Arpinum pergam. Si mihi veniam, quam peto, dederit, utar conditione: sin minus, impetrabo aliquid a me ipso. Ille, ut ad me scripsit, legiones singulas posuit Brundisii, Tarenti, Siponti. Claudere mihi videtur maritimos exitus: et tamen ipse Graeciam spectare potius, quam Hispanias. Sed haec longius absunt. 2. Me nunc et congressus huius stimulat; (is vero adest;) et primas eius actiones horreo. Volet enim, credo, S. C. facere: volet augurum decretum: rapiemur, aut absentes vexabimur: vel ut consules roget praetor vel dictatorem dicat, quorum neutrum ius est. Sed si Sulla potuit efficere, ab

interrege ut dictator diceretur, cur hic non possit? Nihil expedio, nisi ut aut ab hoc, tamquam Q. Mucius, aut ab illo, tamquam L. Scipio. 3. Quum tu haec leges, ego illum fortasse convenero. *Τέταθι!* (*κύντερον.*) Ne illud quidem nostrum proprium. Erat enim spes propinqui reditus; erat hominum querela. Nunc exire cupimus; qua spe reditus, mihi quidem numquam in mentem venit. Non modo autem nulla querela est municipalium hominum ac rusticorum, sed contra metuunt, ut crudelem, iratum. Nec tamen mihi quidquam est miserius, quam remansisse; nec optatius, quam evolare, non tam ad belli, quam ad fugae societatem. Sed tu omnia qui consilia differebas in id tempus, quum sciremus, quae Brundisii acta essent? Scimus nempe: haeremus nihilo minus. Vix enim spero mihi hunc veniam daturum; etsi multa affero iusta ad impetrandum. Sed tibi omnem illius meumque sermonem, omnibus verbis expressum, statim mittam. 4. Tu nunc omni amore enitere, ut nos cura tua et prudentia iuves. Ita subito accurrit, ut ne T. Rebilum quidem, ut constitueram, possim videre. Omnia nobis imparatis agenda. Sed tamen

— — — — *ἀλλὰ μὲν αὐτός,* ut ait ille,

ἀλλὰ δὲ καὶ δαίμων ἐποθήσεται.

Quidquid egero, continuo scies. Mandata Caesaris ad consules et ad Pompeium, quae rogas, nulla habeo: neque descripta attulit illa Lucius. E via misi ad te ante, e quibus mandata puto intelligi posse. Philippus Neapoli est, Lentulus Puteolis. De Domitio, ut facis, sciscitare, ubi sit, quid cogitet. 5. Quod scribis, asperius me, quam mei patiantur mores, de Dionysio scripsisse; vide, quam sim antiquorum hominum. Te medius fidius hanc rem gra-

vius putavi laturum esse, quam me. Nam praeterquam quod te moveri arbitror oportere iniuria, quae mihi a quoquam facta sit; praeterea te ipsum quodam modo hic violavit, quum in me tam improbus fuit. Sed tu id quanti aestimes, tuum iudicium est. Nec tamen in hoc tibi quidquam oneris impono. Ego autem illum male sanum semper putavi, nunc etiam impurum et sceleratum puto, nec tamen mihi inimiciorem, quam sibi. De Philargyro bene: caussam certe habuisti et veram et bonam; relictum esse me potius, quam reliquisse. 6. Quum dedissem iam litteras a. d. viii. Kal., quos cum Matio et Trebatio miseram, pueri epistolam mihi attulerunt hoc exemplo:

XV A.) (Marcello, *Lentulo* coss. 705.)

MATIUS ET TREBATIUS CICERONI IMP. S.

Quum Capua exissemus, in itinere audiimus, Pompeium Brundisio a. d. xvi. Kalend. April. cum omnibus copiis, quas habuerit, profectum esse: Caesarem postero die in oppidum introisse; concionatum esse; inde Romam contendisse; velle ante Kalend. esse ad Urbem, et paucos dies ibi commorari, deinde in Hispanias proficisci. Nobis non alienum visum est, quoniam de adventu Caesaris pro certo habebamus, pueros ad te remittere, ut id tu quamprimum scires. Mandata tua nobis curae sunt, eaque, ut tempus postularit, agemus. Trebatius sedulo facit, ut antecedit. Epistola conscripta, nuntiatum est nobis, Caesarem a. d. viii. Kal. April. Beneventi mansurum, a. d. vii. Capuae, a. d. vi. Sinuessae. Hoc pro certo putamus.

XVI. (In Formisano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Quum, quod scriberem ad te, nihil haberem: tamen, ne quem diem intermitterem, has dedi litteras. A. d. vi. Kal. Caesarem Sinuessae mansurum nuntiabant. Ab eo mihi litterae redditae sunt a. d. vii. Kalend.; quibus iam *opes* meas, non, ut superioribus, *opem*, exspectat. Quum eius clementiam Corfiniensem illam per litteras collaudavissem, rescripsit hoc exemplo.

CAESAR IMP. CICERONI IMP. S. D.

1. Recte auguraris de me, (bene enim tibi cognitus sum) nihil a me abesse longius crudelitate. Atque ego quum ex ipsa re magnam capio voluptatem, tum, meum factum probari abs te, triumpho gaudeo. Neque illud me movet, quod ii, qui a me dimissi sunt, discessisse dicuntur, ut mihi rursus bellum inferrent: nihil enim malo, quam et me mei similem esse, et illos sui. 2. Tu velim mihi ad Urbem praesto sis, ut tuis consiliis atque opibus, ut consuevi, in omnibus rebus utar. Dolabella tuo nihil scito mihi esse iucundius. Hanc adeo habebo gratiam illi: neque enim aliter facere poterit: tanta eius humanitas, is sensus, ea in me est benevolentia.

XVII. (In Formisano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Trebatium vi. Kalend., quo die has litteras dedi, exspectabam. Ex eius nuntio Matiiue litteris meditabor, quo modo cum illo loquar. O tempus miserum! Nec dubito, quin a me contendat, ad Urbem ut veniam. Senatum enim Kal. velle se frequentem

adesse, etiam Formiis proscribi iussit. Ergo ei negandum est? Sed quid praecipio? Statim ad te perscribam omnia. Ex illius sermone statuam, Arpinumne mihi eundum sit, an quo alio. Volo Ciceroni meo togam puram dare. Istic puto. 2. Tu, quaeso, cogita, quid deinde. Nam me hebetem molestiae reddiderunt. A Curio, velim scire, ecquid ad te scriptum sit de Tirone. Ad me enim ipse Tiro ita scripsit, ut verear, quid agat. Qui autem veniunt inde, *καὶ δὲ νῦν* nuntiant. Sane in magnis curis etiam haec me sollicitat: in hac enim fortuna perutilis eius et opera et fidelitas esset.

XVIII. (Arpini, Marcello, Lentulo coss. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Utrumque ex tuo consilio. Nam et oratio fuit ea nostra, ut bene potius ille de nobis existimaret, quam gratias ageret: et in eo mansimus, ne ad Urbem. Illa fefellerunt, facilem quod putaramus. Nihil vidi minus; damnari se nostro iudicio, tardiores fore reliquos, si nos non venerimus, dicere. Ego, dissimilem illorum esse causam. Quum multa: «Veni igitur, et age de pace.» Meone, inquam, arbitratus? «An tibi, inquit, ego praescribam?» Sic, inquam, agam, senatui non placere in Hispanias iri, nec exercitus in Graeciam transportari; multaue, inquam, de Cnaeo deplorabo. Tum ille, «Ego vero ista dici nolo.» Ita putabam, inquam; sed ego eo nolo adesse, quod aut sic mihi dicendum est, multaue, quae nullo modo possem silere, si adessem; aut non veniendum. Summa fuit, ut ille, quasi exitum quaerens, ut deliberarem. Non fuit negandum. Ita discessimus. Credo igitur, hunc me non amare. At ego

me amavi; quod mihi iam pridem usu non venit.
 2. Reliqua, o dii! qui comitatus! quae, ut tu soles dicere, *ῥεχυία*! in qua erat area scelerum. O rem perditam! o copias desperatas! Quid, quod Servii filius? quod Titinii? Quot in his castris fuerunt, quibus Pompeius circumsideretur! Sex legiones. Multum vigilat, audet: nullum video finem mali. Nunc certe promenda tibi sunt consilia. Hoc fuerat extremum. 3. Illa tamen *κατακλείς* illius est odiosa, quam paene praeterii: si sibi consiliis nostris uti non liceret, usurum, quorum posset, ad omniaque esse descensurum. »Vidisti igitur virum, ut scripseras? ingemuisti?« Certe. Cedo reliqua. Quid? continuo ipse in Pedanum, ego Arpinum. Inde exspecto quidem *λαλαγεῦσας* illam tuam. »Tu (malum) inquires, actum ne agas.« Etiam illum ipsum, quem sequimur, multa fefellerunt. 4. Sed ego tuas litteras exspecto. Nihil est enim iam, ut antea, *videamus, hoc quorsum evadat!* Extremum fuit de congressu nostro: quo quidem non dubito quin istum offenderim. Eo maturius agendum est. Amabo te, epistolam et *πολιτικόν*! Valde tuas litteras nunc exspecto.

XIX. (Arpini, Marcello, Lentulo coss. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Ego meo Ciceroni, quoniam Roma caremus, Arpini potissimum togam puram dedi; idque municipibus nostris fuit gratum. Etsi omnes, et illos, et qua iter feci, maestos afflictosque vidi: tam tristis, et tam atrox est *ἀναθεώρησις* huius ingentis mali. Delectus habentur: in hiberna deducuntur. Ea, quae, etiam quum a bonis viris, quum iusto in bello, quum modeste fiunt, tamen ipsa per se molesta sunt, quam cen-

ses acerba nunc esse, quum a perditis, in civili nefario bello, petulantissime fiant! Cave autem putes, quemquam hominem in Italia turpem esse, qui hinc absit. Vidi ipse Formiis universos, neque mehercule umquam homines putavi; et noram omnes, sed numquam uno loco videram. 2. Pergamus igitur, quo placet, et nostra omnia relinquamus. Proficiscamur ad eum, cui gratior noster adventus erit, quam si una fuisset. Tum enim eramus in maxima spe; nunc, ego quidem, in nulla; nec praeter me quisquam Italia cessit, nisi qui hunc inimicum sibi putaret. Nec mehercule hoc facio reipublicae caussa, quam funditus deletam puto: sed ne quis me putet ingratum in eum, qui me levavit iis incommodis, quibus idem affecerat: et simul, quod ea, quae sunt, aut quae certe futura sunt, videre non possum. Etiam equidem senatus consulta facta quaedam iam puto; utinam in Volcatii sententiam! Sed quid refert? Est enim una sententia omnium. Sed erit immitissimus Servius, — qui filium misit ad effligendum Cn. Pompeium, aut certe capiendum, cum Pontio Titiniano. Etsi hic quidem timoris caussa: ille vero? Sed stomachari desinamus, et aliquando sentiamus, nihil nobis, nisi id, quod minime * vellem, spiritum, reliquum esse. 3. Nos, quoniam superum mare obsidetur, infero navigabimus; et, si Puteolis erit difficile, Crotonem petemus, aut Thurios; et boni cives, amantes patriae, mare infestum habebimus. Aliam rationem huius hellici gerendi nullam video. In Aegyptum nos abdemus. Exercitu pares esse non possumus. Pacis fides nulla est. Sed haec satis deplorata sunt. Tu velim litteras Cephalioni des de omnibus rebus actis, denique etiam de sermonibus hominum; nisi

plane obmutuerunt. Ego tuis consiliis usus sum, maximeque, quod gravitatem in congressu nostro tenui, quam debui, et, ad Urbem ut non accederem, perseveravi. Quod superest, scribe, quaeso, quam accuratissime, (iam enim extrema sunt,) quid placeat, quid censeas: etsi iam nulla dubitatio est. Tamen, si quid, vel potius, quidquid veniet in mentem, scribas velim.

99.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER DECIMUS.

ARG. Argumentum idem fere est libri huius et superioris: de perditis consiliis Caesaris I. IX. etc. et Pompeii VI. etc. de Caesaris periculis XII. de incerta spe pacis sua et de suo eius restituendae munere adhuc dubio I.: Curionis congressus, propraetoris in Siciliam proficiscentis, largeque et liberaliter de sua Caesarisque in Ciceronem voluntate pollicentis IV. V.: Quinti filii scelus, Romam profecti, Hirtioque tum patris tum patruī excedendi consilia indicantis IV.: deliberatio, an, quae in Hispania gerantur, expectandum sit, ad quod et sui et multi alii hortabantur VIII. IX.: Caesaris litterae, ne

quo progrediatur, monentis, VIII. App.: Caelii, ut aliquod oppidum eligat, vacuum a bello, rogantis. IX.: Antonii, id ipsum, et mandatum sibi significantis, ne quem Italia excedere permittat VIII. App. (cf. XI. et XIII.): congressus cum Servio Sulpicio, XIV.: fuga Catonis ex Sicilia in Africam transmittentis XVI.: firmum propositum proficiscendi, primum occulte V. VI. XI., postea palam. Privata autem haec sunt: De difficultate regendi Q. filii V. (cf. Herodot. I, 66.) VI. (cf. Terent. Adelph. III, 3, 59.) VII. X. XI. XII. XV. de Tulliae partu XVIII. de adventu Hortensii XVI. XVII. Serapionis XVII. de suo cum Caesare colloquio I. de Attici protectione ad Caesarem III. de Attici et Piliiae valetudine XV. (IX. X.) de Attici et Balbi colloquio XVIII. de Q. fratris angustiis XV. de Tirone XIII. de Dionysio II. XVI. de Vettieni creditoris negotio V. XI. XIII. XV. De litterarum studiis nullus usquam sermo. Adscriptae sunt autem epistolae Caesaris ad Ciceronem VIII. Antonii ad eundem VIII. X. itemque Caelii IX. Scriptae sunt autem epistolae ex ante diem III. Non. Aprilis, ad XIV. Kalendas Iunias, C. Claudio Marcello, L. Cornelio Lentulo coss. (705.)

I. (In Laterio Q. fratris, Marcello, Lentulo coss. 705.)

CICERO ATTICO S.

I. Tertio Nonas quum in Laterium fratris venissem, accepi litteras, et paullulum respiravi: quod post has ruinas mihi non acciderat. Per enim magni aestimo, tibi firmitudinem animi nostri et factum nostrum probari. Sexto enim nostro quod scribis probari, ita laetor, ut me quasi patris eius, cui semper uni plurimum tribui, iudicio comprobari putem; qui mihi, quod saepe soleo recordari, dixit olim, Nonis illis Decembribus, quum ego, Sexte; quidnam ergo?

Μὴ μάν, inquit ille, ἀσπονδεῖ γὰ καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,

ἀλλὰ μίγα ῥίξας τι καὶ ἐσσομένοισι πυνθίσθαι.

Eius igitur mihi vivit auctoritas; et simillimus eius filius eodem est apud me pondere, quo fuit ille; quem salvere velim iubeas plurimum. 2. Tu tuum consilium etsi non in longinquum tempus differs: (iam enim illum emptum pacificatorem perorasse puto, iam actum aliquid esse in consessu senatorum; senatum enim non puto;) tamen suspensum me tenes, sed eo minus, quod non dubito, quid nobis agendum putes. Quid enim Flavio legionem et Siciliam dari scribas, et id iam fieri? quae tu scelera partim parari iam et cogitari, partim ex tempore futura censes? Ego vero Solonis, popularis tui, et, ut puto, etiam mei, legem negligam, qui capite sanxit, si qui in seditione non alterius utrius partis fuisset; (nisi tu aliter censes;) et hinc abero et illim. Sed alterum mihi est certius; nec praecipiam tamen; exspectabo tuum consilium et eas litteras, nisi alias iam dedisti, quas, scripsi, ut Cephaliōni dares. 3. Quod scribis, non quo alicunde audieris, sed te ipsum putare, me attractum iri, si de pace agatur: mihi omnino non venit in mentem, quae possit actio esse de pace, quum illicertissimum sit, si possit, exspoliare exercitu et provincia Pompeium; nisi forte iste nummarius ei potest persuadere, ut, dum oratores eant et redeant, quiescat. Nihil video, quod sperem aut quod iam putem fieri posse. Sed tamen hominis hoc ipsum probi est magnum τῶν πολιτικῶτάτων σκευμάτων, veniendumne sit in consilium tyranni, si is aliqua de re bona deliberaturus sit. Quare, si quid eiusmodi evenierit, ut arcessamur: (quod equidem non curo; quid enim essem de pace dicturus, dixi; ipse valde repudiavit:) sed tamen, si quid acciderit, quid censeas mihi faciendum, utique scribito. Nihil enim mihi adhuc ac-

cidit, quod maioris consilii esset. Trebatii, boni viri et civis, verbis te gaudeo delectatum; tuaque ista crebra ἐκφώνησις, ὑπείρεν, me sola adhuc delectavit. Litteras tuas vehementer exspecto, quas quidem credo iam datas esse. 4. Tu cum Sexto servasti gravitatem eandem, quam mihi praecipis. Celer tuus disertus magis est, quam sapiens. De iuvenibus, quae ex Tullia audisti, vera sunt. M. Antonii istud, quod scribis, non mihi videtur tam re esse triste, quam verbo. Haec est ἀληθ, in qua nunc sumus mortis instar. Aut enim mihi libere inter malos πολιτευτέον fuit, aut vel periculose cum bonis; aut nos temeritatem bonorum sequamur; aut audaciam improborum insectemur. Utrumque periculosum est. At hoc, quod agimus, nec turpe, nec tamen tutum. Istum, qui filium Brundisium de pace misit, (de pace idem sentio, quod tu; simulationem esse apertam, parari autem bellum acerrime;) me legatum iri non arbitror; cuius adhuc, ut optavi, mentio facta nulla sit. Eo minus habeo necesse scribere, aut etiam cogitare, quid sim facturus, si acciderit, ut leger.

II. (In Arcano Q. fratris, Marcello, Lentulo cons. 703.)

CICERO ATTICO S.

4. Ego quum accepissem tuas litteras Nonis April., quas Cephalio attulerat, essemque Minturnis postridie mansurus, et inde protinus; sustinui me in Arcano fratris, ut, dum aliquid certius afferretur, occultiore in loco essemus, agerenturque nihilo minus, quae sine nobis agi possunt. Αἰαλαγεῦσα iam adest, et animus ardet; nec est quidquam, quo, et qua. 2. Sed haec nostra erit cura et peritorum. Tu tamen, quod poteris, ut adhuc fecisti, nos consiliis iuvabis.

Res sunt inexplicabiles. Fortunae sunt committenda omnia. Sine spe conamur ulla. Melius si quid acciderit, mirabimur. Dionysium nolim ad me profectum: de quo ad me Tullia mea scripsit. Sed et tempus alienum est, et homini non amico nostra incommoda, tanta praesertim, spectaculo esse nollem: cui te meo nomine inimicum esse nolo.

III a. (In Arcano Q. Fiatrici, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

Quum, quod scriberem, plane nihil haberem, haec autem reliqua essent, quae scire cuperem; profectusne esset; quo in statu Urbem reliquisset; in ipsa Italia quem cuique regioni aut negotio praefecisset; ecqui essent ad Pompeium et ad consules ex senatus consulto de pace legati; ut igitur haec scirem, dedita opera has ad te litteras misi. Feceris igitur commode mihi que gratum, si me de his rebus, et si quid erit aliud, quod scire opus sit, feceris certiore. Ego in Arcano opperior, dum ista cognosco.

III b. Hinc nova epistola apud Schütz. et Orell.

1. A. d. vii. Id. alteram tibi eodem die hanc epistolam dictavi, et pridie dederam mea manu longiorem. Visum te aiunt in regia, nec reprehendo; quippe quum ipse istam reprehensionem non fugerim. Sed exspecto tuas litteras; neque iam sane video, quid exspectem, sed tamen, etiamsi nihil erit, id ipsum ad me velim scribas. 2. Caesar mihi ignoscit per litteras, quod non venerim; seseque in optimam partem id accipere dicit. Facile patior, quod scribit, secum Tullum et Servium questos esse, quia non idem sibi, quod mihi, remisisset. Homines ridiculos! qui quum

filios misissent ad Cn. Pompeium circumsidendum, ipsi in senatum venire dubitarent. Sed tamen exemplum misi ad te Caesaris litterarum.

IV. (In Cumano, Marcella, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Multas a te accipi epistolas eodem die, omnes diligenter scriptas, eam vero, quae voluminis instar erat, saepe legendam, sicuti facio; in qua non frustra laborem suscepisti; mihi quidem pergratum fecisti. Quare, ut id, quoad licebit, id est, quoad scies ubi simus, quam saepissime facias, te vehementer rogo. Ac deplorandi quidem, quod quotidie facimus, sit iam nobis aut finis omnino, si potest, aut moderatio quaedam, quod profecto potest. Non enim iam, quam dignitatem, quos honores, quem vitae statum amiserim, cogito, sed quid consecutus sim, quid praestiterim, qua in laude vixerim: his denique in malis, quid intersit inter me et istos, quos propter omnia amisimus. Hi sunt, qui, nisi me civitate expulissent, obtinere se non posse putaverunt licentiam cupiditatum suarum; quorum societatis et sceleratae consensionis fides quo eruperit, vides. 2. Alter ardet furore et scelere, nec remittit aliquid, sed in dies ingravescit; modo Italia expulit; nunc alia ex parte persequi, et alia provincia exspoliare conatur; nec iam recusat, sed quodam modo postulat, ut, quemadmodum est, sic etiam appelletur tyrannus. 3. Alter, is, qui nos sibi quondam ad pedes stratos ne sublevabat quidem, qui se nihil contra huius voluntatem aiebat facere posse, elapsus e soceri manibus ac ferro, bellum terra ac mari comparat, non iniustum ille quidem, sed quum pium, tum etiam necessarium, suis

tamen civibus exitiabile, nisi vicerit, calamitosum, etiamsi vicerit. 4. Horum ego summorum imperatorum non modo res gestas non antepono meis, sed ne fortunam quidem ipsam, qua illi florentissima, nos duriore conflictati videmur. Quis enim potest, aut deserta per se patria aut oppressa, beatus esse? Et si, ut nos a te admonemur, recte in illis libris diximus, nihil esse bonum, nisi quod honestum, nihil malum, nisi quod turpe sit; certe uterque istorum est miserrimus, quorum utrique semper patriae salus et dignitas posterior sua dominatione et domesticis commodis fuit. 5. Praeclara igitur conscientia sustentor, quum cogito me de republica aut meruisse optime, quum potuerim, aut certe numquam, nisi divinae, cogitasse; eaque ipsa tempestate eversam esse rempublicam, quam ego XIV annis ante prospexerim. Hac igitur conscientia comite proficiscar, magno equidem cum dolore, nec tam id propter me aut propter fratrem meum, quorum iam acta aetas, quam propter pueros, quibus interdum videmur praestare etiam rempublicam debuisse; quorum quidem alter, non tam, quia maiore pietate est, me mirabiliter excruciat; alter, (o rem miseram! nihil enim mihi accidit in omni vita acerbius,) indulgentia videlicet nostra depravatus eo progressus est, quo non audeo dicere. Et exspecto tuas litteras: scripsisti enim te scripturum esse plurima, quum ipsum vidisses. 6. Omne meum obsequium in illum fuit cum multa severitate: neque unum eius, nec parvum, sed multa magna delicta compressi. Patris autem lenitas amanda potius ab illo, quam tam crudeliter negligenda. Nam litteras eius ad Caesarem missas ita graviter tulimus, ut te quidem celaremus, sed ipsius videre-

mur* vitam insuavem reddidisse. Hoc vero eius iter, simulatioque pietatis qualis fuerit, non audeo dicere. Tantum scio, post Hirtium conventum, arcessitum ab Caesare; cum eo de meo animo ab suis rationibus alienissimo et consilio relinquendi Italiam; et haec ipsa timide. Sed nulla nostra culpa est; natura metuenda est. Haec Curionem, haec Hortensii filium, non patrum culpa, corripit. Iacet in maerore meus frater, neque tam de sua vita, quam de mea metuit. Huic tu, huic tu malo affer consolationes, si ullas potes; maxime quidem illam velim, ea, quae ad nos delata sint, aut falsa esse aut minora. Quae si vera sint; quid futurum sit in hac vita et fuga, nescio. Nam si haberemus rempublicam, consilium mihi non deesset nec ad severitatem nec ad indulgentiam. Haec, sive iracundia, sive dolore, sive metu permotus, gravius scripsi, quam aut tuus in illum amor, aut meus postulabat. Si vera sunt, ignosces: si falsa, me libente eripies mihi hunc errorem. Quoquo modo vero se res habebit, nihil assignabis, nec patruo, nec patri. 7. Quum haec scripsissem, a Curione mihi nuntiatum est, eum ad me venire. Venerat enim is in Cumanum vesperi pridie, id est Idibus. Si quid eius igitur sermo eiusmodi attulerit, quod ad te scribendum sit; id in litteris adiungam. 8. Praeteriit villam meam Curio, iussitque mihi nuntiari, mox se venturum; cucurritque Puteolos, ut ibi concionaretur. Concionatus est; rediit; fuit ad me sane diu. O rem foedam! nosti hominem: nihil occultavit; in primis nihil esse certius, quam ut omnes, qui lege Pompeia condemnati essent, restituerentur, itaque se in Sicilia eorum opera usurum. De Hispaniis non dubitabat, quin Caesaris essent; inde ipsum

cum exercitu, ubicumque Pompeius esset; eius interitu finem belli * fore; prope iam * factum esse nihil: et plane iracundia elatum voluisse Caesarem occidi Metellum tribunum plebis. Quod si esset factum, caedem magnam futuram fuisse; permultos hortatores esse caedis; ipsum autem non voluntate aut natura non esse crudelem, sed quod putaret popularem esse clementiam: quod si populi studium amisisset, crudelem fore; eumque perturbatum, quod intelligeret, se apud ipsam plebem offendisse de aerario: itaque ei quum certissimum fuisset, antequam proficisceretur, concionem habere, ausum non esse, vehementerque animo perturbato profectum. 9. Quum autem ex eo quaererem, quid videret? quod exemplum? quam rempublicam? plane fatebatur nullam spem reliquam; Pompeii classem timebat; quae si esset, se de Sicilia abiturum. Quid isti, inquam, sex tui fasces? si ab senatu, cur laureati? si ab ipso, cur sex? » Cupivi, inquit, ex senatus consulto surrepto: nam aliter non poterat. At ille impendio nunc magis odit senatum: a me, inquit, omnia proficiscentur. « Cur autem sex? » Quia duodecim nolui: nam licebat. « 10. Tum ego, quam vellem, inquam, petiisse ab eo, quod audio Philippum impetrasse; sed veritus sum, quia ille a me nihil impetrabat. » Libenter, inquit, tibi concessisset. Verum puta te impetrasse. Ego enim ad eum scribam, ut tu ipse voles, de ea re nos inter nos locutos. Quid autem illius interest, quoniam in senatum non venis, ubi sis? Quin nunc ipsum minime offendisses eius causam, si in Italia non fuisses. « Ad quae ego, me recessum et solitudinem quaerere, maxime quod lictores haberem. Laudavit consilium. Quid ergo? in-

quam; nam mihi cursus in Graeciam per tuam provinciam est: quoniam ad mare superum milites sunt. »Quid mihi, inquit, optatius?« Hoc loco multa perliberaliter. Ergo hoc quidem est profectum*, ut non modo tuto, verum etiam palam navigaremus. 11. Reliqua in posterum diem distuli; ex quibus scribam ad te, si quid erit epistola dignum. Sunt autem, quae praeterii: interregnumne esset exspectaturus; an, quomodo dixerit ille quidem, ad se deferri consulatum, sed se nolle in proximum annum. Et alia sunt, quae exquiram. Iurabat ad summam, quod nullo negotio faceret, amicissimum mihi Caesarem—. Esse debet. »Quid enim, inquam, scripsit ad me Dolabella? dic, quid? Affirmabat eum scripsisse, quod me cuperet ad Urbem venire, illum quidem gratias agere maximas, et non modo probare, sed etiam gaudere.« Quid quaeris? acquievi. Levata est enim suspicio illa domestici mali et sermonis Hirtiani. Quam cupio illum dignum esse nobis: et quam ipse me invito, quae pro illo sit supplicandum! Sed opus fuit Hirtio convento. Est profecto nescio quid: sed velim quam minimo. Et tamen eum nondum redisse miramur. Sed haec videbimus. 12. Tu Oppios Terentiae dabis. Iam enim Urbis unum periculum est. Me tamen consilio iuva, pedibusne Rhesium, an hinc statim in navem. Ceterum, quoniam commoror, ego ad te statim habebo quod scribam, simul ut videro Curionem. De Tirone cura, quaeso, quod facis, ut sciam, quid is agat.

V. (In Comano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. De tota mea cogitatione scripsi ad te antea sa-

tis, ut mihi visus sum, diligenter. De die nihil sane potest scribi praeter hoc; non ante lunam novam. 2. Curionis sermo postridie eandem habuit fere summam, nisi quod apertius significavit, se harum rerum exitum non videre. Quod mihi mandas de Quinto regendo, *Ἀναδιαρ*. Tamen nihil praetermittam. Atque utinam tu! sed modestior non ero. Epistolam ad Vestorium statim detuli —: ac valde requirere solebat. 3. Commodius tecum Vettienus est locutus, quam ad me scripserat. Sed mirari satis hominis negligentiam non queo. Quum enim mihi Philotimus dixisset, H-S L emere de Canuleio diversorium illud posse, minoris etiam empturum, si Vettienum rogassem; rogavi, ut, si quid posset, ex ea summa detraheret: promisit; ad me nuper, se H-S xxx emisse; ut scriberem, cui vellem addici; diem pecuniae Id. Novemb. esse. Rescripsi ei stomachosius, cum ioco tamen familiari. Nunc, quoniam agit liberaliter, nihil accuso hominem, scripsique ad eum, me a te certiore esse factum. Tu de tuo itinere quid et quando cogites, velim me certiore facias. A. d. xv. Kal. Mai.

VI. (In Camano, Marcello, Lentolo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Me adhuc nihil praeter tempestatem moratur. Astute nihil sum acturus: fiat in Hispania quidlibet: et tamen retice*. Meas cogitationes omnes explicavi tibi superioribus litteris. Quocirca hae sunt breves; et tamen, quia festinabam eramque occupatior. 2. De Quinto filio, *fit* a me quidem *sedulo*; sed nosti reliqua. Quod dein me mones, et amice et prudenter mones; sed erunt omnia facilia, si ab uno illo ca-

vero. Magnum opus est. Mirabilia multa. Nihil simplex, nihil sincerum. Vellem suscepisses iuvenem regendum. Pater enim nimis indulgens, quidquid ego astrinxi, relaxat. Si sine illo possem, regerem: quod tu potes. Sed ignosco: magnum, inquam, opus est. 3. Pompeium pro certo habemus per Illyricum proficisci in Galliam. Ego nunc, qua et quo, videbo.

VII. (In Cumano, Marcello, Lentula coss. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Ego vero Apuliam et Sipontum et tergiversationem istam probo; nec tuam rationem eandem esse duco, quam meam: non quin in republica rectum idem sit utrique nostrum, sed ea non agitur. Regnandi contentio est; in qua pulsus est modestior rex et probior et integrior, et is, qui nisi vincit, nomen populi Romani deleatur necesse est; sin autem vincit, Sullano more exemploque vincet. Ergo hac in contentione neutrum tibi palam sentiendum, et tempori serviendum est. Mea causa autem alia est, quod, beneficio vinctus, ingratus esse non possum; nec tamen in acie, sed Melitae aut alio in loco simili oppidulo futurum puto. Nihil, inquires, iuvas eum, in quem ingratus esse non vis? Immo minus fortasse voluisset. Sed de hoc videbimus. Exeamus modo; quod ut meliore tempore possimus, facit Adriano mari Dolabella, Fretensi Curio. 2. Iniecta autem mihi spes quaedam est, velle mecum Ser. Sulpicium colloqui. Ad eum misi Philotimum libertum cum litteris; si vir esse volet, praeclare *συνοδια*: sin autem —, erimus nos, qui solemus. 3. Curio mecum vixit, iacere Caesarem putans offensione populari,

Siciliaeque diffidens, si Pompeius navigare coepisset. Quintum puerum accepi vehementer. Avaritiam video fuisse et spem magni congiarii. Magnum hoc malum est. Sed scelus illud, quod timueramus, spero nullum fuisse. Hoc autem vitium, puto te existimare, non nostra indulgentia, sed a natura profectum, quem tamen nos disciplina regimus. De Oppiis Veliensibus quid placeat, cum Philotimo videbis. Epirum nostram putabimus: sed alios cursus videbamur habituri.

VIII. (In Cumano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Et res ipsa monebat, et tu ostenderas, et ego videbam, de iis rebus, quas intercipi periculosum esset, finem inter nos scribendi fieri tempus esse. Sed, quum ad me saepe mea Tullia scribat, orans, ut, quid in Hispania geratur, exspectem, et semper ascribat, idem videri tibi, idque ipse etiam ex tuis litteris intellexerim, non puto esse alienum, me ad te, quid de ea re sentiam, scribere. 2. Consilium istud tunc esset prudens, ut mihi videtur, si nostras rationes ad Hispaniensem casum accommodaturi essemus; quod fieri dicitis oportere. Necesse est enim, aut, id quod maxime velim, pelli istum ab Hispania, aut trahi id bellum, aut istum, ut confidere videtur, apprehendere Hispanias. Si pelletur; quam gratus, aut quam honestus tum erit ad Pompeium noster adventus, quum ipsum Curionem ad eum transiturum putem? Sin trahitur bellum: quid exspectem, aut quam diu? Relinquitur, ut, si vincimur in Hispania, quiescamus. Id ego contra puto: istum enim victorem magis relinquendum puto, quam victum, et dubitantem magis,

quam fidentem suis rebus. Nam caedem video, si vicerit, et impetum in privatorum pecunias, et exsulum reditum, et tabulas novas, et turpissimorum honores et regnum non modo Romano homini, sed ne Persae quidem cuiquam tolerabile. 3. Tacita esse poterit indignitas nostra? pati poterunt oculi, me cum Gabinio sententiam dicere? et quidem illum rogari prius? praesto esse clientem tuum Clodium? Cateii Plaguleium? ceteros? Sed cur inimicos colligo? qui meos necessarios, a me defensos, nec videre in curia sine dolore, nec versari inter eos sine dedecore potero. Quid? si ne id quidem est exploratum, fore, ut mihi liceat; (scribunt enim ad me amici eius, me illi nullo modo satisfacisse, quod in senatum non venerim;) tamenne dubitemus, an ei nos etiam cum periculo venditemus, quicum coniuncti ne cum praemio quidem volumus esse? 4. Deinde hoc vide, non esse iudicium de tota contentione in Hispaniis: nisi forte, iis amissis, arma Pompeium abiectorum putas; cuius omne consilium Themistocleum est. Existimat enim, qui mare teneat, eum necesse esse rerum potiri. Itaque, qui numquam id egit, ut Hispaniae per se tenerentur, navalis apparatus ei semper antiquissima cura fuit. Navigabit igitur, quum erit tempus, maximis classibus, et ad Italiam accedet; in qua nos sedentes quid erimus? nam medios esse iam non licebit. Classibus adversabimur igitur? Quod malum maius? scilicet! tantum denique quid turpius? An, qui eius* absentis solus tulus scelus, eiusdem cum Pompeio et cum reliquis principibus non feram? 5. Quod si iam, misso officio, periculi ratio habenda est; ab illis est periculum, si peccaro: ab hoc, si recte fecero: nec ullum in his malis consilium pe-

riculo vacuum inveniri potest: ut non sit dubium, quin turpiter facere cum periculo fugiamus, quod fugeremus etiam cum salute. Non simul cum Pompeio mare transierimus? Omnino non potuimus. Exstat ratio dierum. Sed tamen (fateamur enim, quod est; ne condamus quidem, ut possumus;) fefellit ea me res, quæ fortasse non debuit; sed fefellit: pacem putavi fore; quæ si esset, iratum mihi Caesarem esse, quum idem amicus esset Pompeio, nolui. Senseram enim, quam iidem essent. Hoc verens, in hanc tarditatem incidi. Sed assequor omnia, si propero; si cunctor, amitto. 6. Et tamen, mi Attice, auguria quoque me incitant quadam spe non dubia, non hæc collegii nostri ab Appio, sed illa Platonis de tyrannis. Nullo enim modo posse video stare istum diutius, quin ipse per se, etiam languentibus nobis, concidat; quippe qui florentissimus ac novus, VI, VII diebus ipsi illi egenti ac perditæ multitudini in odium acerbissimum venerit; qui duarum rerum simulationem tam cito amiserit, mansuetudinis in Metello, divitiarum in aulario. Iam, quibus utatur vel sociis vel ministris, si ii provincias, si rempublicam regent, quorum nemo duo menses potuit patrimonium suum gubernare? 7. Non sunt omnia colligenda, quæ tu acutissime perspicis: sed tamen ea pone ante oculos: iam intelliges, id regnum vix semestre esse posse. Quod si me fefellerit, feram, sicut multi clarissimi homines in republica excellentes tulerunt: nisi forte me Sardanapali vicem in suo lectulo mori malle censueris, quam exsilio Themistocleo: qui quum fuisset, ut ait Thucydides, τῶν μὲν παρόντων δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνῶμων, τῶν δὲ μελλόντων ἐπὶ πλεῖστον τοῦ γενησομένου ἀριστος εἰκαστής, tamen incidit in eos casus, quos vi-

tasset, si eum nihil fefellisset. Etsi is erat (ut ait idem), qui τὸ ἀμεινον καὶ τὸ χεῖρον ἐν τῷ ἀφαιρῆ ἔτι προσώφα μάλιστα, tamen non vidit, nec quo modo Lacedaemoniorum, nec quo modo suorum civium invidiam effugeret, nec quid Artaxerxi polliceretur. Non fuisset et illa nox tam acerba Africano, sapientissimo viro, non tam dirus ille dies Sullanus callidissimo viro C. Mario, si nihil utrumque eorum fefellisset. Nos tamen hoc confirmamus illo augurio, quo diximus; nec nos fallit, nec aliter accidet. 8. Corruat iste necesse est aut per adversarios aut ipse per se, qui quidem sibi est adversarius unus acerrimus. Id spero vivis nobis fore. Quamquam tempus est, nos de illa perpetua iam, non de hac exigua vita cogitare. Sin quid acciderit maturius, haud sane mea multum interfuerit, utrum factum videam, an futurum esse multo ante viderim. Quae quum ita sint, non est committendum, ut iis pareamus, quos contra me senatus, ne quid respublica detrimenti acciperet, armavit. Tibi sunt omnia commendata; quae commendationis meae pro tuo in nos amore non indigent. Ne hercule ego quidem reperio, quid scribam. Sedeo enim πλουδοκῶν. Etsi nihil umquam tam fuit scribendum, quam nihil mihi umquam ex plurimis tuis iucunditatibus gratius accidisse, quam quod meam Tulliam suavissime diligentissimeque coluisti. Valde eo ipsa delectata est: ego autem non minus; cuius quidem virtus mirifica. Quo modo illa fert publicam cladem! quo modo domesticas tricas! quantus autem animus in discessu nostro! Sit στοργή, sit summa σύντηξις; tamen nos recte facere et bene audire vult. Sed hac super re nimis; ne meam ipse συμπάθειαν iam evocem. Tu, si quid de Hispaniis certius, et si quid

aliud, dum adsumus, scribes: et ego fortasse descendens dabo ad te aliquid; eo etiam magis, quod Tullia te non putabat hoc tempore ex Italia. Cum Antonio item est agendum, ut cum Curione, Melitae me velit esse, huic bello nolle interesse. Eo velim tam facili uti possem, et tam bono in me, quam Curione. Is ad Misenum vi. Nonas venturus dicebatur, id est hodie: sed praemisit mihi odiosas litteras, hoc exemplo:

VIII A.) (Marcello, Lentulo *cons.* 705.)

ANTONIUS TRIB. PLEB. PROPRAET.
CICERONI IMP. S.

Nisi te valde amarem, et multo quidem plus, quam tu putas, non extimuissem rumorem, qui de te prolatus est, quum praesertim falsum esse existimarem. Sed quia te nimio plus diligo, non possum dissimulare mihi famam quoque, quamvis sit falsa, magni esse. Te iturum trans mare, credere non possum, quum tanti facias Dolabellam et Tulliam tuam, feminam lectissimam, tantique ab omnibus nobis fias; quibus mehercule dignitas amplitudoque tua paene carior est, quam tibi ipsi. Sed tamen non sum arbitratus esse amici non commoveri etiam improborum sermone: atque eo feci studiosius, quod iudicabam duriores partes mihi impositas esse ab offensione nostra, quae magis a *ζήλορηνίᾳ* mea, quam ab iniuria tua nata est. Sic enim volo te tibi persuadere, mihi neminem esse cariorum te, excepto Caesare meo, meque illud una iudicare, Caesarem maxime in suis M. Ciceronem reponere. 2. Quare, mi Cicero, te rogo, ut tibi omnia integra serves, eius fidem improbes, qui tibi, ut beneficium daret, prius iniuriam fecit: contra

ne profugias, qui te, etsi non amabit, (quod accidere non potest,) tamen salvum amplissimumque esse cupiet. Dedita opera ad te Calpurnium, familiarissimum meum, misi; ut mihi magnae curae tuam vitam ac dignitatem esse scires.

Eodem die a Caesare Philotimus attulit, hoc exemplo:

VIII B.) (Marcello, Lentulo cosa, 705.)

CAESAR IMP. CICERONI IMP. S.

1. Etsi te nihil temere, nihil imprudenter facturum iudicaram; tamen permotus hominum fama, scribendum ad te existimavi, et pro nostra benevolentia petendum, ne quo progredereis, proclinata iam re, quo, integra etiam, progrediendum tibi non existimasses. Namque et amicitiae graviolem iniuriam feceris; et tibi minus commode consulueris, si non fortunae obsecutus videbere, (omnia enim secundissima nobis, adversissima illis accidisse videntur,) nec causam secutus, (eadem enim tum fuit, quum ab eorum consiliis abesse iudicasti,) sed meum aliquod factum condemnasse: quo mihi gravius abs te nil accidere potest. Quod ne facias, pro iure nostrae amicitiae a te peto. 2. Postremo, quid viro bono et quieto, et bono civi magis convenit, quam abesse a civilibus controversiis? quod nonnulli quum probarent, periculi causa sequi non potuerunt. Tu, explorato et vitae meae testimonio et amicitiae iudicio, neque tutius neque honestius reperies quidquam, quam ab omni contentione abesse. xv. Kal. Mai. ex itinere.

IX. (In Comano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Adventus Philotimi (at cuius hominis! quam insulsi, et quam saepe pro Pompeio mentientis!) examinavit omnes, qui mecum erant. Nam ipse obduri. Dubitabat nostrum nemo, quin Caesar itinera repressisset: volare dicitur: Petreius cum Afranio coniunxisset se: nihil affert eiusmodi. Quid quaeris? etiam illud erat persuasum, Pompeium cum magnis copiis iter in Germaniam per Illyricum fecisse: id enim ἀνθρῶπῳς nuntiabatur. Melitam igitur, opinor, capessamus, dum, quid in Hispania; quod quidem propemodum videor ex Caesaris litteris ipsius voluntate facere posse; qui negat neque honestius neque tutius mihi quidquam esse, quam ab omni contentione abesse. 2. Dices, ubi ergo tuus ille animus, quem proximis litteris? Adest et idem est. Sed utinam meo solum capite decernerem! Lacrimae meorum me interdum molliunt, precantium, ut de Hispaniis expectemus. M. Caelii quidem epistolam, scriptam miserabiliter, quum hoc idem obsecraret, ut expectarem, ne fortunas meas, ne unicum filium, ne meos omnes tam temere proderem, non sine magno fletu legerunt pueri nostri: etsi meus quidem est fortior, eoque ipso vehementius commovet: nec quidquam, nisi de dignatione, laborat. 3. Melitam igitur; deinde, quo videbitur. Tu tamen etiam nunc mihi aliquid litterarum, et maxime, si quid ab Afranio. Ego, si cum Antonio locutus ero, scribam ad te, quid actum sit. Ero tamen in credendo, ut mones, cautus. Nam occultandi ratio quum difficilis, tum etiam periculosa est. Servium exspecto ad Nonas: et adigit ita Postu-

mia et Servius filius. Quartanam leviozem esse gaudeo. Misi ad te Caelii etiam litterarum exemplum.

IX A.) *Marcella, Lentulo cons. 705.*

CAELIUS CICERONI S.

4. Exanimatus tuis litteris, quibus te nihil, nisi triste, cogitare ostendisti, neque, id quod esset, perscripsisti, neque non tamen, quale esset, quod cogitares, aperuisti; has ad te illico litteras scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos te oro et obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tua consulas. Nam deos hominesque, amicitiamque nostram testificor, me tibi praedixisse, neque temere monuisse, sed, postquam Caesarem convenerim sententiamque eius, qualis futura esset parta victoria, cognorim, te certiore fecisse. Si existimas eandem rationem fore Caesari in dimittendis adversariis et conditionibus ferendis, erras. Nihil, nisi atrox et saevum, cogitat atque etiam loquitur. Iratus senatui exiit: his intercessionibus plane incitatus est. Non mehercule erit deprecationi locus. 2. Quare, si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuae reliquae tibi carae sunt; si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valemus: eorum fortunam non debes velle conturbare; ut eam caussam, in cuius victoria salus nostra est, odisse aut relinquere cogamur, aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita, quod offensae fuerit, in ista cunctatione te subisse. Nunc te contra victorem facere, quem dubiis rebus laedere noluisti, et ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summae stultitiae est. Vide, ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quod optimum sit, eligas. 3. Quod si to-

tum tibi persuadere non possum; saltem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta; quas tibi nuntio adventu Caesaris fore nostras. Quam isti spem habeant amissis Hispaniis, nescio. Quod porro tuum consilium sit, ad desperatos accedere, non medius fidius reperio. 4. Hoc, quod tu non dicendo mihi significasti, Caesar audierat: ac simul atque ave mihi dixit, statim, quid de te audisset, exposuit. Negavi, me scire: tamen ab eo petivi, ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit. Nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad Urbem accederem, ubicumque esses, ad te percurrissem et hoc a te praesens contendissem, atque omni vi te retinuissem. 5. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque omnes funditus evertas: ne te sciens prudensque eo demittas, unde exitum vides nullum esse. Quod si te aut voces optimatum commovent, aut nonnullorum hominum insolentiam et iactationem ferre non potes: eligas, censeo, aliquod oppidum vacuum a bello, dum haec decernuntur, quae iam erunt confecta. Id si feceris, et ego te sapienter fecisse iudicabo, et Caesarem non offendes.

X. (In Camma, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Me caecum, qui haec ante non viderim! Misi ad te epistolam Antonii. Ei quum ego saepissime scripsissem, nihil me contra Caesaris rationes cogitare; meminisse me generi mei, meminisse amicitiae, potuisse, si aliter sentirem, esse cum Pompeio; me autem, quia cum lictoribus invitus cursarem, abesse

velle, nec id ipsum certum etiam nunc habere; vide, quam ad haec παροινικῶς.

2. »Tuum consilium quam verum est. Nam qui se »medium esse vult, in patria manet: qui proficiscitur, ali- »quid de altera utra parte iudicare videtur. Sed ego »is non sum, qui statuere debeam, iure quis proficiscatur, »nec ne. Partes mihi Caesar has imposuit, ne quem »omnino discedere ex Italia paterer. Quare parvi re- »fert, me probare cogitationem tuam, si nihil tamen tibi »remittere possum. Ad Caesarem mittas, censeo, et ab eo »hoc petas. Non dubito, quin impetraturus sis, quum »praesertim te amicitiae nostrae rationem habiturum esse »pollicearis.«

3. Habes σπυτάλην Λακωνικήν. Omnino excipiam hominem. Erat autem v. Non. venturus vesperi, id est hodie. Cras igitur ad me fortasse veniet. Tentabo. Audeam; nihil properare, missurum ad Caesarem, clamabo, me; cum paucissimis alicubi occultabor; certe hinc, istis invitissimis, evolabo, atque utinam ad Curionem! σὺν θεῷ τοι λέγω. Magnus dolor accessit. Efficietur aliquid dignum nobis. (Αυσουρία tua mihi valde molesta. Medere, amabo, dum est ἀρχή.) 4. De Massiliensibus gratiae tuae mihi litterae. Quaeso, ut sciam, quidquid audieris. Siciliam cuperem, si possem palam: quod a Curione effeceram. Hic ego Servium exspecto: (rogor enim ab eius uxore et filio:) et puto opus esse. 5. Hic tamen Cytheridem secum lectica aperta portat, alteram uxorem: septem praeterea coniunctae lecticae amicarumne sunt an amicorum? Vide, quam turpi leto pereamus: et dubita, si potes, quin ille, seu victus seu victor redierit, caedem facturum sit. Ego vero vel lintriculo, si navis non erit, eripiam me ex istorum parricidio.

Sed plura scribam, quum illum convenero. 6. Iuvenem nostrum non possum non amare: sed ab eo nos non amari, plane intelligo. Nihil ego vidi tam ἀντι-
 θροούητον, tam aversum a suis, tam nescio quid cogi-
 tans. Vim incredibilem molestiarum! Sed erit curae,
 et est, ut regatur. Mirum est enim ingenium. Ἡθους
 ἐπιμελητίον.

XI. (In Camano, Marcello, Lentulo voss. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Obsignata iam epistola superiore, non placuit ei dari, cui constitueram, quod erat alienus. Itaque eo die data non est. Interim venit Philotimus, et mihi a te litteras reddidit: quibus quae de fratre meo scribis, sunt ea quidem parum firma, sed habent nihil ὑποκλον, nihil fallax, nihil non flexibile ad bonitatem, nihil, quod non, quo velis, uno sermone possis perducere. Ne multa: omnes suos, etiam quibus irascitur crebrius, tamen caros habet, me quidem se ipso cariorem. Quod de puero aliter ad te scripsit, et ad matrem de filio, non reprehendo. De itinere et de sorore quae scribis, molesta sunt, eoque magis, quod ea tempora nostra sunt, ut ego his mederi non possim. Nam certe mederer. Sed quibus in malis, et qua in desperatione rerum simus, vides. 2. Illa de ratione nummaria non sunt eiusmodi, (saepe enim audio ex ipso,) ut non cupiat tibi praestare: et in eo laborat. Sed si mihi Q. Axius, in hac mea fuga, H-S xiii non reddit, quae dedi eius filio mutua, et utitur excusatione temporis, si Lepta, si ceteri, soleo mirari, de nescio quis H-S xx., quum audio ex illo, se urgeri. Vides enim profecto angustias. Curari tamen ea tibi

utique iubet. An existimas illum in isto genere lentulum aut restrictum? Nemo est minus. 3. De fratre satis. De eius filio, indulgit illi quidem suus pater semper; sed non facit indulgentia mendacem aut avarum aut non amantem suorum; ferocem fortasse, atque arrogantem et infestum facit. Itaque habet haec quoque, quae nascuntur ex indulgentia; sed ea sunt tolerabilia (quid enim dicam) hac iuventute? Ea vero, quae mihi quidem, qui illum amo, sunt his ipsis malis, in quis sumus, miseriora, non sunt ab obsequio nostro; non; suas radices habent: quas tamen evellerem profecto, si liceret. Sed ea tempora sunt, ut omnia mihi sint patienda. Ego meum facile teneo. Nihil est enim eo tractabilius: cuius quidem misericordia languidiora adhuc consilia cepi; et, quo ille me certiore vult esse, eo magis timeo, ne in eum existam crudelior. 4. Sed Antonius venit heri vesperi. Iam fortasse ad me veniet, aut ne id quidem; quoniam scripsit, quid fieri vellet. Sed scies continuo, quid actum sit. Nos iam nihil, nisi occulte. De pueris quid agam? Parvone navigio committam? Quid mihi animi in navigando censes fore? Recordor enim, aestate cum illo Rhodiorum ἀρχάτωρ navigans, quam fuerim sollicitus. Quid, duro tempore anni, actuariola fore censes? O rem undique miseram! Trebatius erat mecum, vir plane et civis bonus. Quae ille monstra, dii immortales! Etiamne Balbus in senatum venire cogitet? Sed ei ipsi cras ad te litteras dabo. 5. Vettienum mihi amicum, ut scribis, ita puto esse; cum eo, quod ἀποτόμως ad me scripserat de nummis curandis, θνητῶντων eram iocatus. Id tu, si ille aliter acceperit, ac debuit, lenies. Monetali autem ascripsi, quod ille ad me, proconsuli. Sed quoniam

est homo, et nos diligit, ipse quoque a nobis diligatur. Vale.

XII. (In Cumanis, Marcellis, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. Quidnam mihi futurum est? aut quis me non solum infelicior, sed iam etiam turpior! Nominatim de me sibi imperatum dicit Antonius; nec me tamen ipse adhuc viderat, sed hoc Trebatius narravit. Quid agam nunc, cui nihil procedit, caduntque ea, quae diligentissime sunt cogitata, taeterrime? Ego enim Curionem nactus, omnia me consecutum putavi. Is de me ad Hortensium scripserat. Reginus erat totus noster. Huic nihil suspicabamur cum hoc mari negotii fore. Quo me nunc vertam? Undique custodior. 2. Sed satis lacrimis. *Πάρωρα πλευντέον* igitur, et occulte in aliquam onerariam correndum; non committendum, ut etiam compacto prohibiti videamur. Sicilia petenda: quam si erimus nacti, maiora quaedam consequemur. Sit modo recte in Hispaniis: quamquam de ipsa Sicilia utinam sit verum! Sed adhuc nihil secundi. Concursus Siculorum ad Catonem dicitur factus; orasse, ut resisteret; omnia pollicitos: commotum illum, delectum habere coepisse. Non credo, ut est luculentus auctor! potuisse certe tenere illam provinciam scio. 3. Ab Hispaniis autem iam audietur. Hic nos C. Marcellum habemus, eadem de re cogitantem, aut bene simulantem: quamquam ipsum non videram, sed ex familiarissimo eius audiebam. Tu, quaeso, si quid habebis novi: ego, si quid moliti erimus, ad te statim scribam. Quintum filium severius cohibebo*. Utinam proficere possim! Tu tamen eas epistolas, quibus asperius de eo scripsi, aliquando

concerpito, ne quando quid emanet: ego item tuas. 4. Servium exspecto, nec ab eo quidquam *ὑγίης*. Scies, quidquid erit. Sine dubio errasse nos confitendum est. At semel? at una in re? Immo omnia, quo diligentius cogitata, eo facta sunt imprudentius.

Ἀλλὰ τὰ μὲν προτείνεσθαι ἰάσομεν, ἀχρύνενοι περ.

In reliquis modo ne ruamus. Iubes enim de professione mea providere. Quid provideam? Ita patent omnia, quae accidere possunt, ut, ea si vitem, sedendum sit cum dedecore et dolore: si negligam, periculum est, ne in manus incidam perditorum. Sed vide, quantis in miseriis simus. Optandum interdum videtur, ut aliquam accipiamus ab istis quamvis acerbam iniuriam, ut tyranno in odio fuisse videamur. 5. Quod si nobis is cursus, quem speraram, pateret; effecissem aliquid profecto, ut tu optas et hortaris, dignum nostra mora. Sed mirificae sunt custodiae; et quidem ille ipse Curio suspectus. Quare vi aut clam agendum est; et, si vi, forte et cum tempestate: clam autem istis. In quo si quod *σφαῖμα*, vides, quam turpe sit*. Trahimur; nec fugiendum, si quid violentius. De Caelio, saepe mecum agito; nec, si quid habuero tale, dimittam. 6. Hispanias spero firmas esse. Massiliensium factum quum ipsum per se luculentum est, tum mihi argumento est, recte esse in Hispaniis. Minus enim auderent, si aliter esset, et scirent: nam et iuncti et diligentes sunt. Odium autem recte animadvertis significatum theatro. Legiones etiam has, quas in Italia assumpsit, alienissimas esse video. Sed tamen nihil inimicius, quam sibi ipse. Illud recte times, ne ruat. Si desperarit, certe ruet. Quo magis efficiendum aliquid est, fortuna velim meliore, animo Caeliano. Sed primum quidque;

quod, qualecumque erit, continuo scies. 7. Nos iuveni, ut rogas, suppeditabimus, et Peloponnesum ipsam sustinebimus. Est enim indoles: modo ali-
quod hoc sit ἡθος διδασχῇ ἀλωτόν. Quod si adhuc nul-
lum est, esse tamen potest; aut ἀρετῇ non est διδακτόν:
quod mihi persuaderi non potest.

XIII. (In Cumano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Epistola tua gratissima fuit meae Tulliae, et mehercule mihi. Semper secum aliquid afferunt litterae. Scribes igitur: ac, si quid ad spem poteris, ne dimiseris. Tu Antonii leones pertimescas cave. Nae, nihil est illo homine iucundius. Attende πρά-
ξιν πολιτικοῦ. Evocavit litteris e municipiis denos, et iv viros. Venerunt ad villam eius mane. Primum dormiit ad h. iii. Deinde, quum esset nuntiatum, venisse Neapolitanos et Cumanos, (his enim est Caesar iratus,) postridie redire iussit: lavari se velle, et περὶ κοιλιολονσίαν γίνεσθαι. Hoc here effecit. Hodie autem in Aenariam transire constituit. Exsulibus reditum pollicetur. Sed haec omittamus; de nobis aliquid agamus. 2. Ab Axio accepi litteras. De Ti-
rone gratum. Vettienum diligo. Vestorio reddidi. Servius pridie Nonas Maii Minturnis mansisse dicitur, hodie in Liternino mansurus apud C. Marcellum. Cras igitur nos mature videbit, mihiq; dabit argu-
mentum ad te epistolae. Iam enim non reperio, quod tibi scribam. Illud admiror, quod Antonius ad me ne nuntium quidem, quum praesertim me valde obser-
varit. Videlicet aliquid atrocius de me imperatum est: coram negare mihi non vult; quod ego nec roga-
turus eram: nec, si impetrassem, crediturus. Nos ta-

men aliquid excogitabimus. 3. Tu, quaeso, si quid in Hispaniis; iam enim poterit audiri: et omnes ita expectant, ut, si recte fuerit, nihil negotii futurum putent. Ego autem nec, retentis his, confectam rem puto, neque, amissis, desperatam. Silium et Ocellam et ceteros credo retardatos. Te quoque a Curtio impediri video. Etsi, ut opinor, habes *κείμενα ἄσπρον*.

XIV. (In Camano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

4. O vitam miseram! maiusque malum, tam diu timere, quam est illud ipsum, quod timetur! Servius, ut antea scripsi, quum venisset Nonis Maiis, postridie ad me venit. Ne diutius te teneam, nullius consilii exitum invenimus. Numquam vidi hominem perturbatiorem metu; neque hercule quidquam timebat, quod non esset timendum: illum sibi iratum, hunc non amicum: horribilem utriusque victoriam, quum propter alterius crudelitatem, alterius audaciam, tum propter utriusque difficultatem pecuniarum, qua erui nusquam, nisi ex privatorum bonis posset. Atque haec ita multis cum lacrimis loquebatur, ut ego mirarer, eas tam diuturna miseria non exaruisse. Mihi quidem etiam lippitudo haec, propter quam non ipse ad te scribo, sine ulla lacrima est, sed saepius odiosa est propter vigilias. 2. Quamobrem, quidquid habes ad consolandum, collige et illa scribe, non ex doctrina, neque ex libris: nam id quidem domi est; sed nescio quo modo imbecillior est medicina, quam morbus: haec potius conquire, de Hispaniis, de Massilia; quae quidem satis bella Servius affert: qui etiam de duabus legionibus luculentos auctores esse dicebat. Haec igitur si habebis, et talia. Et quidem paucis

diebus aliquid audiri necesse est. 3. Sed redeo ad Servium. Distulimus omnino sermonem in posterum; sed tardus ad exeundum: multo se in suo lectulo malle, quidquid foret. Odiosus scrupulus de filii militia Brundisina. Unum illud firmissime asseverabat, si damnati restituerentur, in exsilium se iturum. Nos autem ad haec: et id ipsum certo fore: et, quae iam fiant, non esse leviora; multaue colligebamus. Verum ea non animum eius augebant, sed timorem, ut iam celandus magis de nostro consilio, quam ad idem * * videretur. Quare in hoc non multum est. Nos a te admoniti de Caelio cogitabimus.

XV. (In Cumano, Marcella, Lentulo coss. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Servius quum esset apud me, Cephalio cum tuis litteris vi. Id. venit; quae nobis magnam spem attulerunt meliorum rerum de octo cohortibus: (etenim eae quoque, quae in his locis sunt, labare dicuntur:) eodem die Funisulanus a te attulit litteras, in quibus erat confirmatius idem illud. Ei de suo negotio respondi cumulate cum omni tua gratia. Adhuc non satisfaciebat; debet autem mihi multos nummos, nec habetur locuples. Nunc ait se daturum; cui expensum tulerit, morari; tabellariis, si apud te esset, qua satisfacisset *, dares. Quantum sit, Eros Philotimi tibi dicet. 2. Sed ad maiora redeamus. Quod optas, Caelianum illud maturescit. Itaque torqueor, utrum ventum exspectem. Vexillo opus est: convocabunt. Quod suades, ut palam, prorsus assentior; itaque me profecturum puto. Tuas tamen interim litteras exspecto. Servii consilio nihil expeditur. Omnes captiones in omni sententia occurrunt. Unum

C. Marcello cognovi timidiorem, quem consulem fuisse poenitet. Ὁ πολλῆς ἀγεννείας! qui etiam Antonium confirmasse dicitur, ut me impediret; quo ipse, credo, honestius. 3. Antonius autem vi. Id. Capuam profectus est; ad me misit, se, pudore deterritum, ad me non venisse, quod me sibi succensere putaret. Ibitur igitur, et ita quidem, ut censes; nisi cuius gravioris personae suscipiendae spes erit ante oblata. Sed vix erit tam cito. Alienus autem praetor putabat aliquem, si ego non, ex collegis suis. Quivis licet, dummodo aliquis. De sorore, laudo. 4. De Quinto puer, datur opera. Spero esse meliora. De Quinto fratre, scito eum non mediocriter laborare de usura: sed adhuc nihil a L. Egnatio expressit. Axius de XII milibus pudens! Saepe enim ascripsit, ut Gallio, quantum is vellet, darem. Quod si non scripsisset, possemne aliter? Et quidem saepe sum pollicitus: sed tantum voluit cito. Me vero adiuventur his in angustiis. Sed dii istos! Verum alias. Te a quartana liberatum gaudeo, itemque Piliam. Ego, dum panes et cetera in navem parantur, excurro in Pompeianum. Vettieno velim gratias, quod studiosus sit. Si quemquam nactus fueris, qui perferat; litteras des ante, quam discedimus.

XVI. (In Pompeiano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Commodum ad te dederam litteras de pluribus rebus, quum ad me bene mane Dionysius fuit: cui quidem ego non modo placabilem me praebeissem, sed totum remissem, si advenisset, qua mente tu ad me scripseras. Erat enim sic in tuis litteris, quas Arpini acceperam, eum venturum facturumque, quod

ego vellem. Ego volebam autem, vel cupiebam potius, esse eum nobiscum. Quod quia plane, quum in Formianum venisset, praeciderat, asperius ad te de eo scribere solebam. At ille perpauca locutus, hanc summam habuit orationis: ut sibi ignoscerem; se rebus suis impeditum nobiscum ire non posse. Pauca respondi; magnum accepi dolorem; intellexi fortunam ab eo nostram despectam esse. Quid quaeris? Fortasse miraberis: in maximis horum temporum doloribus hunc mihi scito esse. Velim, ut tibi amicus sit. Hoc quum tibi opto, opto ut beatus sis. Erit enim tamdiu. 2. Consilium nostrum spero vacuum periculo fore. Nam et dissimulabimus, et, ut opinor, acerrime adservabimur, navigatio modo sit, qualem opto. Cetera, quae quidem consilio provideri poterunt, cavebuntur. Tu, dum adsumus, non modo quae scieris audierisve, sed etiam quae futura providebis, scribas velim. 3. Cato, qui Siciliam tenere nullo negotio potuit, et, si tenuisset, omnes boni ad eum se contulissent, Syracusis profectus est ante diem viii. Kal. Mai., ut ad me Curio scripsit. Utinam, quod aiunt, Cotta Sardiniam teneat! est enim rumor. O, si id fuerit, turpem Catonem! 4. Ego, ut minuerem suspicionem profectionis aut cogitationis meae, profectus sum in Pompeianum a. d. iv. Id., ut ibi essem, dum, quae ad navigandum opus essent, pararentur. Quum ad villam venissem, ventum est ad me; centuriones trium cohortium, quae Pompeiis sunt, me velle postridie; (haec mecum Ninnius noster;) velle eos mihi se et oppidum tradere. At ego tibi postridie a villa ante lucem, ut me omnino illi ne viderent. Quid enim erat in tribus cohortibus? Quid, si plures? quo apparatu? Cogitavi eadem illa Caeliana, quae legi in epi-

stola tua, quam accepi, simul et in Cumanum veni, eodem die, et simul fieri poterat, ut tentaremur. Omnem igitur suspicionem sustuli. 5. Sed quum redeo, Hortensius venerat, et ad Terentiam salutatum diverterat: sermone erat usus honorifico erga me. Tamen eum, ut puto, videbo. Misit enim puerum, se ad me venire. Hoc quidem melius, quam collega noster Antonius: cuius inter lictores lectica mimā portatur. 6. Tu, quoniam quartana cares, et nedum morbum removisti, sed etiam gravedinem, te vegetum nobis in Graecia siste: et litterarum aliquid interea.

XVII. (In Pompeiano, Marcello, Lentulo coss. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Prid. Idus Hortensius ad me venit, scripta epistola. Vellem cetera eius. Quam in me incredibilem *ἐκτίθειαι*! qua quidem cogito uti. Deinde Serapion cum epistola tua; quam priusquam aperuissem, dixi ei, te ad me de eo scripsisse antea, ut feceras. Deinde, epistola scripta, cumulatissime cetera: et hercule hominem probo: nam et doctum et probum existimo. Quin etiam navi eius me et ipso convectore usurum puto. 2. Crebro refricat lippitudo, non illa quidem perodiosa, sed tamen quae impediat scriptionem meam. Valetudinem tuam iam confirmatam esse et a vetere morbo et a novis tentationibus, gaudeo. 3. Ocellam vellem haberemus. Videntur enim esse haec paullo facilliora. Nunc quidem aequinoctium nos moratur, quod valde perturbatum erat. Id si *ἀρχαίς* erit, utinam idem maneat Hortensius! siquidem, ut adhuc erat, liberalius esse nihil potest. 4. De diplomate admiraris, quasi nescio cuius te flagitii insimularem. Negas enim te reperire, qui mihi id in men-

tem venerit. Ego autem, quia scripseras, te proficisci cogitare; (etenim audieram, nemini aliter licere;) eo te habere censebam, et quia pueris diploma sumpseras. Habes caussam opinionis meae: et tamen velim scire, quid cogites, in primisque, si quid etiam nunc novi est. xvii. Kal. Iun.

xviii. (In Pompeiano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Tullia mea peperit xiv. Kal. Iun. puerum *ἐπιτάμηνιατον*. Quod *ἐντόχεσεν*, gaudeo. Quod quidem est natum, perimbecillum est. Me mirifice tranquillitates adhuc tenuerunt, atque maiore impedimento fuerunt, quam custodiae, quibus asservor. Nam illa Hortensiana omnia fuere infantia. Ita fiet homo nequissimus. A Salvio liberto depravatus est. Itaque posthac non scribam ad te, quid factururus sim, sed quid fecerim. Omnes enim *Κωρυκαῖοι* videntur subauscultare, quae loquor. 2. Tu tamen, si quid de Hispaniis, sive quid aliud, perge quaeso scribere; nec meas litteras exspectaris, nisi quum, quo opto, pervenerimus, aut si quid ex cursu; sed hoc quoque timide scribo. Ita omnia adhuc tarda et spissa. Ut male posuimus initia, sic cetera sequentur. Formias nunc sequimur; eadem nos fortasse furiae persequentur. Ex Balbi autem sermone, quem tecum habuit, non probamus de Melita. Dubitas igitur, quin nos in hostium numero habeat? Scripsi equidem Balbo, te ad me de benevolentia scripsisse et de suspicione. Egi gratias. De altero ei me purgavi. Ecquem tu hominem infeliciorem? Non loquor plura, ne te quoque excruciem. Ipse conficior, venisse tempus, quum iam nec fortiter nec prudenter quidquam facere possim.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER UNDECIMUS.

ARG. Silentium novem fere mensium. Consceudit enim, ut ad Pompeium navigaret, VII. Id. Iunii, Lentulo et Marcello cons., ut ex epistola VII. ad Terentiam cognosci potest; et ex eo tempore scriptae litterae ad mensem Februarium praeter primas huius libri nullae inveniuntur. Nam quum Caesar, a colloquio illo Ciceronis, quo de penultima epistola libri noni agitur, Romam se contulisset, pecuniamque ex sanctiore aerario, nequidquam repugnante L. Metello tribuno plebis, abstulisset: rebus nonnullis ad suum arbitrium constitutis, Italiaque Antonio tradita et commendata, ipse in Hispaniam contra Pompeii legatos exercitum duxit: quo tempore Cicero in Macedoniam VII. Id. Iunii, ut diximus, transmisit, unde priores quattuor epistolae datae sunt: sed C. Caesare II. et Servilio Isaurico cons. ante pugnam Pharsalicam, partim ex castris Pompeii, partim Dyrrhachio. Nam Caesar, devictis legatis illis, Hispaniaeque rebus compositis, Romam reversus consulque cum Isaurico renuntiatus, anno exeunte, ut ait Dio (XL4, 39.), ut Plutarchus (Caes. 37.), prid. Non. Ian. iam exercitum in Epirum deportaverat. Reliquae autem epistolae Brundisio, quo iam, acie devicto et fugato Pompeio, Cicero se contulerat, datae sunt, haud dubie mense

Octobr. Nam ad Terentiam scribens, libro epistolarum ad Div. XIV, 12., pridie Non. Novembr., „ quod nos (inquit) in Italiam salvos venisse gaudes “ etc. ita ut ante eam Brundisio aliae datae fuerint. Fuit autem Brundisii menses minimum undecim: ab exitu, inquam, Octobris, ad VI. Kal. Octobris anni sequentis: ut recte subducenti menses fluxerint plus minus XXI. quo toto tempore Caesar et cum Pompeio pugnavit, ipsumque in Aegyptum persecutus est: et ibidem contra Ptolemaeum bellum gessit, in quo menses novem consumpsit, ut Appianus ait (de bellis civ. II, 90.): et Romam rediens in itinere Pharnacem recepit. Quae vero datae sunt ex Kal. Jan. usque Kal. Septemb., C. Caesare dictatore III. et M. Antonio mag. eq. scriptae sunt. Nam, ut Dio scribit (XLII, 20.), populus Rom., audita caede Pompeii, consulatum absenti Caesari in annos quinque, dictaturam in annum, tribuniciam potestatem in aeternum mandavit. Qui dictaturam statim iulit; quamquam anni exitu Calenum et Vatinius, eodem auctore, subrogavit in ternos menses novissimos. Litterae ante pugnam Pharsalicam datae I-IV. res fere domesticas continent, praeterquam quod nullum se apud Pompeianos munus obisse nuntiat IV. In litteris post pugnam illam missis scribit Cicero de reditu in Italiam eiusque causis V. de rationibus, cur sit Brundisii VII. cf. VI. de propioris ad Urbem accessus impedimenti VI. XXII. de Attici ea in re consilio XXIV. Queritur de fuga sua in Italiam nimis festinata IX. de molestiis Brundisii perferendis XVIII. de rebus Africanis X. XII. de Pompeianorum maxime in Africa meritis XIII. Refert de statu Caesaris X. XVII. de salutis suae periculo XIV. XV. XXIV. XXV. de spe in Attici officio reposita VI. VII. de epistolis ab Attico suo nomine scribendis V. VII. XII. XIII. de rationibus sui apud Caesarem excusandi ineundi VI. VIII. de filii sui opera hoc in genere nullius momenti futura XVIII. de suis ad Caesarem litteris XII. de Caesaris ad se epistola XVI. XXIII. XXIV. de pace speranda XIX. de adventu Caesaris expectando XXI. XXII. XXV. de inopia sua Attici pecuniis sublevanda XI. XIII. XIV. de fundo Frusinate emendo XIII. de hereditate Fufidiana XIII. XV. de Ga-

leonis legato XII. Quaedam insunt etiam de testamento uxoris Terentiae et fide dubia remittendoque ei nuntio XVI. XXI. XXIV. XXV. de scelere Dolabellae, qui tribunus pleb. leges perniciosissimas de novis tabulis ferret, omniaque misceret XXIII. de Tulliae valetudine, inopia, divortio III. VI. IX. XVII. XXIII. XXV. quaedam etiam de contra se scelerate loquentibus V-X. de Q. fratris ad se litteris XIII. eiusque animo adhuc in se alieno XIV. de epistola ad eum scribenda XVI. de gratia eius apud Caesarem restituta XX. de fratris ad se epistolis XXI. XXII.

I. (In Epiro, fortasse in Pompeii castris, Caesare II. Serv. Isaurico
cons. 706.)

CICERO ATTICO S.

1. Acepi a te signatum libellum, quem Anteros attulerat; ex quo nihil scire potui de nostris domesticis rebus: de quibus acerbissime afflictor, quod, qui eas dispensavit, neque adest istic, neque, ubi terrarum sit, scio. Omnem autem spem habeo existimationis privatarumque rerum in tua erga me mihi perspectissima benevolentia; quam si his temporibus miseris et extremis praestiteris, haec pericula, quae mihi communia sunt cum ceteris, fortius feram: idque ut facias, te obtestor atque obsecro. 2. Ego in cistophoro in Asia habeo ad H-S bis et vicies. Huius pecuniae permutatione fidem nostram facile tuebere: quam quidem ego nisi expeditam relinquere putassem, credens ei, cui tu scis iam pridem minime credere, commoratus essem paullisper, nec domesticas res impeditas reliquissem: ob eamque causam serius ad te scribo, quod sero intellexi, quid timendum esset. Te etiam atque etiam oro, ut me totum tuendum suscipias; ut, si ii salvi erunt, quibuscum sum, una cum

iis possim incolumis esse, salutemque meam benevolentiae tuae acceptam referre.

II. (In Epist., Cæsarē II. Serv. Isaurico cons. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Litteras tuas accepi pridie Nonas Febr., eoque ipso die ex testamento crevi hereditatem. Ex multis meis miserrimis curis est una levata, si, ut scribis, ista hereditas fidem et famam meam tueri potest, quam quidem te intelligo etiam sine hereditate tuis opibus defensurum fuisse. 2. De dote quod scribis, per omnes deos te obtestor, ut totam rem suscipias, et illam miseram mea culpa et negligentia tueare meis opibus, si quae sunt, tuis, quibus tibi molestum non erit, facultatibus: cui quidem deesse omnia, quod scribis, obsecro te, noli pati. In quos enim sumptus abeunt fructus praediorum? Iam illa H-S LX, quae scribis, nemo mihi umquam dixit, ex dote esse detracta: numquam enim essem passus. Sed haec minima est ex iis iniuriis, quas accepi; de quibus ad te dolore et lacrimis scribere prohibeor. 3. Ex ea pecunia, quae fuit in Asia, partem dimidiam fere exegi. Tutius videbatur fore ibi, ubi est, quam apud publicanos. Quod me hortaris, ut firmo sim animo, vellem posses aliquid afferre, quamobrem id facere possem. Sed si ad ceteras miseras accessit etiam id, quod mihi Chrysippus dixit parari, (tu nihil significasti,) de domo; quis me miserior uno iam fuit? Oro, obsecro, ignosce: non possum plura scribere. Quanto maerore urgear, profecto vides. Quod si mihi commune cum ceteris esset, qui videntur in eadem causa esse, minor mea culpa videretur, et eo tolerabilior esset; nunc nihil est, quod consoletur; nisi

quid tu efficis, si modo etiam nunc effici potest, ut ne qua singulari afficiar calamitate et iniuria. 4. Tardius ad te remisi tabellarium, quod potestas mittendi non fuit. A tuis et nummorum accepi H-S LXX, et vestimentorum quod opus fuit. Quibus tibi videbitur velim des litteras meo nomine. Nosti meos familiares. Signum requirent aut manum: dices me propter custodias ea vitasse.

III. (In Pompeii castris, Caesare II. Serv. Isaurico cons. 706.)

CICERO ATTICO S.

4. Quid hic agatur, scire poteris ex eo, qui litteras attulit: quem diutius tenui, quia quotidie aliquid novi exspectabamus; neque nunc mittendi tamen ulla caussa fuit, praeter eam, de qua tibi rescribi voluisti. Quod ad Kal. Quint. pertinet, quid vellem; utrumque grave est, et tam gravi tempore periculum tantae pecuniae, et, dubio rerum exitu, ista, quam scribis, abruptio. Quare, ut alia, sic hoc vel maxime tuae fidei benevolentiaeque permitto, et illius consilio et voluntati, cui miserae consuluissem melius, si tecum olim coram potius, quam per litteras, de salute nostra fortunisque deliberavissem. 2. Quod negas praecipuum mihi ullum incommodum impendere; etsi ista res nihil habet consolationis, tamen etiam praecipua multa sunt, quae tu profecto vides, ut sunt, et gravissima esse, et me facillime vitare potuisse: ea tamen erunt minora, si, ut adhuc factum est, administratione diligentiaeque tua levabuntur. 3. Pecunia apud Egnatium est. Sit a me, ut est. Neque enim hoc, quod agitur, videtur diuturnum esse posse; ut scire iam possim, quid maxime opus sit: etsi egeo rebus omnibus, quod is quoque in angustiis est, qui-

cum sumus; cui magnam dedimus pecuniam mutuam, opinantes, nobis, constitutis rebus, eam rem etiam honori fore. Tu, ut antea fecisti, velim, si qui erunt, ad quos aliquid scribendum a me existimes, ipse conficias. Tuis salutem dic. Cura, ut valeas. Inprimis id, quod scribis, omnibus rebus cura et provide, ne quid ei desit, de qua scis me miserrimum esse. Idibus Iun. ex castris.

IV. (In Pompeii castris, Caesare II. Serv. Isaurico cons. 706.)

CICERO ATTICO S.

1. Accepi ab Isidoro litteras, et postea datas binas. Ex proximis cognovi praedia non venisse. Videbis ergo, ut sustentetur per te. De Frusinati, si modo futuri sumus, erit mihi res opportuna. Meas litteras quod requiris, impediō inopia rerum, quas nullas habeo litteris dignas; quippe cui nec, quae accidunt, nec, quae aguntur, ullo modo probentur. Utinam coram tecum olim potius, quam per epistolas! Hic tua, ut possum, tueor apud hos: cetera Celer ipse. Fugi adhuc omne munus, eo magis, quod ita nihil poterat agi, ut mihi et meis rebus aptum esset. 2. Quid sit gestum novi, quaeris: ex Isidoro scire poteris: reliqua non videntur esse difficiliora. Tu id velim, quod scis me maxime velle, cures, ut scribis, ut facis. Me conficit sollicitudo, ex qua etiam summa infirmitas corporis: qua levata, ero una cum eo, qui negotium gerit, estque in spe magna. Brutus amicus in causa versatur acriter. Hactenus fuit, quod caute a me scribi posset. Vale. De pensione altera, oro te, omni cura considera, quid faciendum sit, ut scripsi iis litteris, quas Pollex tulit.

V. (Brundisii, Caesare II. Serv. Isaurico cons. post pugnam Pharsalicam 706.)

CICERO ATTICO S.

1. Quae me caussae moverint, quam acerbae, quam graves, quam novae, coegerintque impetu magis quodam animi uti, quam cogitatione, non possum ad te sine maximo dolore scribere. Fuerunt quidem tantae, ut id, quod vides, effecerint. Itaque nec, quid ad te scribam de meis rebus, nec quid a te petam, reperio. Rem et summam negotii vides. Equidem ex tuis litteris intellexi, et iis, quas communiter cum aliis scripsisti, et iis, quas tuo nomine, quod etiam mea sponte videbam, te subdebilitatum novas rationes tuendi mei quaerere. 2. Quod scribis placere, ut propius accedam, iterque per oppida noctu faciam, non sane video, quemadmodum id fieri possit. Neque enim ita apta habeo deversoria, ut tota tempora diurna in his possim consumere; neque ad id, quod quaeris, multum interest, utrum me homines in oppido videant, an in via. Sed tamen hoc ipsum, sicut alia, considerabo, quemadmodum commodissime fieri posse videatur. 3. Ego propter incredibilem et animi et corporis molestiam conficere plures litteras non potui: iis tantum rescripsi, a quibus acceperam. Tu velim et Basilo, et quibus praeterea videbitur, etiam Servilio, conscribas, ut tibi videbitur, meo nomine. Quod tanto intervallo nihil omnino ad vos, profecto intelligis rem mihi deesse, de qua scribam, non voluntatem. 4. Quod de Vatinius quaeris: neque illius, neque cuiusquam mihi praeterea officium deesset, si reperire possent, qua in re me iuvarent. Quintus aversissimo a me animo Patris

luit. Eodem Corcyra filius venit. Inde profectos eos una cum ceteris arbitror.

VI. (Brundisii, Caesare II. SERV. IANURICO CONS. 706.)

CICERO ATTICO S.

1. Sollicitum esse te quum de tuis communibusque fortunis, tum maxime de me ac de dolore meo, sentio: qui quidem dolor meus non modo non minuitur, quum socium sibi adiungit dolorem tuum, sed etiam atgetur. Omnino pro tua prudentia sentis, qua consolatione levare maxime possim. Probas enim meum consilium, negasque mihi quidquam tali tempore potius faciendum fuisse. Addis etiam, (quod et si mihi levius est, quam tuum iudicium, tamen non est leve,) ceteris quoque, id est, qui pondus habeant, factum nostrum probari. Id si ita putarem, levius dolerem. 2. Crede, inquis, mihi. Credo equidem: sed scio, quam cupias minui dolorem meum. Me discessisse ab armis, numquam poenituit. Tanta erat in illis crudelitas, tanta cum barbaris gentibus coniunctio, ut non nominatim, sed generatim proscriptio esset informata; ut iam omnium iudicio constitutum esset, omnium vestrum bona praedam esse illius victoriae; vestrum, plane dico: numquam enim de te ipso, nisi crudelissime, cogitatum est. Quare voluntatis me meae numquam poenitebit: consilii poenitet. In oppido aliquo malletm resedissem, quoad accesserem. Minus sermonis subiissem: minus accipissem doloris: ipsum hoc me non angeret. Brundisii iacere, in omnes partes est molestum. Propius accedere, ut suades, quo modo sine lictoribus, quos populus dedit, possum? qui mihi incolumi adimi non possunt. Quos ego nunc paullisper cum bacillis in

turbam conieci ad oppidum accedens, ne quis impetus militum fieret. Reliquo tempore me domo —. 3. Te nunc ad Oppium et Balbum —: iis placeret modo propius accedere, ut hac de re considerarem: credo, fore auctores; sic enim recipiunt, Caesari non modo de conservanda, sed etiam de augenda mea dignitate curae fore: meque hortantur, ut riagno animo sim; ut omnia summa sperem: ea spondent, confirmant, quae quidem mihi exploratiora essent, si remansissem. Sed ingero praeterita. Vide, quaeso, igitur ea, quae restant, et explora cum istis; et, si putabis opus esse, et si istis placebit, quo magis factum nostrum Caesar probet, quasi de suorum sententia factum, adhibeantur Trebonius, Pansa, si qui alii; scribantque ad Caesarem, me, quidquid fecerim, de sua sententia fecisse. 4. Tulliae meae morbus et imbecillitas corporis me exanimat, quam tibi intelligo magnae curae esse; quod est mihi gratissimum. 5. De Pompeii exitu mihi dubium numquam fuit. Tanta enim desperatio rerum eius omnium regum et populorum animos occuparat, ut, quocumque venisset, hoc putarem futurum. Non possum eius casum non dolere; hominem enim integrum, et castum et gravem cognovi. 6. De Fannio consolet te? Perniciosa loquebatur de mansione tua. L. vero Lentulus Hortensii domum sibi, et Caesaris hortos et Baias desponderat. Omnino haec eodem modo ex hac parte sunt: nisi quod illud erat infinitum. Omnes enim, qui in Italia manserant, hostium numero habebantur. Sed velim haec aliquando solutione animo. 7. Quintum fratrem audio profectum in Asiam, ut deprecaretur. De filio nihil audivi. Sed quaere ex Diochare, Caesaris liberto, quem ego non

vidi, qui istas Alexandrinas litteras attulit. Is dicitur vidisse? euntem? an iam in Asia? Tuas litteras, prout res postulat, exspecto: quas velim cures quam primum ad me perferendas. iv. Kal. Decemb.

VII. (Brundisii, Caesare II. SERV. Isaacico coas. 706.)

CICERO ATTICO S.

1. Gratae tuae mihi litterae sunt, quibus accurate perscripsisti omnia, quae ad me pertinere arbitratus es. Factum igitur, ut scribis, istis placere, iisdem istis lictoribus me uti, quod concessum Sextio sit, cui non puto suos esse concessos, sed ab ipso datos. Audio enim, eum ea senatus consulta improbare, quae post discessum tribunorum facta sunt. Quare poterit, si volet sibi constare, nostros lictores comprobare. 2. Quamquam quid ego de lictoribus, qui paene ex Italia decedere sim iussus? Nam ad me misit Antonius exemplum Caesaris ad se litterarum, in quibus erat, se audivisse, Catonem et L. Metellum in Italiam venisse, Romae ut essent palam; id sibi non placere, ne qui motus ex eo fierent; prohiberique omnes Italia, nisi quorum ipse causam cognovisset: deque eo vehementius erat scriptum. Itaque Antonius petebat a me per litteras, ut sibi ignoscerem: facere se non posse, quin iis litteris pareret. Tum ad eum misi L. Lamiam, qui demonstraret illum Dolabellae dixisse, ut ad me scriberet, ut in Italiam quam primum venirem; eius me litteris venisse. Tum ille edixit ita, ut me exciperet, et Laelium nominatim. Quod sane nollem. Poterat enim sine nomine res ipsa excipi. 3. O multas et graves offensiones! quas quidem, tu das operam, ut lenias. Nec tamen nihil proficis: quin hoc ipso minuis dolorem meum,

quod, ut minuas, tam valde laboras; idque velim ne gravere quam saepissime facere. Maxime autem assequere, quod vis, si me adduxeris, ut existimem, me bonorum iudicium non funditus perdidisse. Quamquam quid tu in ea potes? Nihil scilicet. Sed, si quid res dabit tibi facultatis, id me maxime consolari poterit: quod nunc quidem video non esse; sed si quid, ex eventis; ut hoc nunc accidit. Dicebar debuisse cum Pompeio proficisci. Exitus illius minuit eius officii praetermissi reprehensionem. Sed ex omnibus nihil magis tamen desideratur, quam quod in Africam non ierim. Iudicio hoc sum usus, non esse barbaris auxiliis fallacissimae gentis rempublicam defendendam, praesertim contra exercitum saepe victorem. Non probant fortasse. Multos enim viros bonos in Africam venisse audio, et scio fuisse antea. Valde hoc loco urgeor; hic quoque opus est casu: aliqui sint ex iis, aut, si potest, omnes, qui salutem anteponant. Nam si perseverant et obtinent; quid nobis futurum sit, vides. Dices, quid illis, si victi erunt? Honestior est plaga. Haec me exeruciant. 4. Sulpicii autem consilium, non scripsisti, cur meo non anteponeres: quod etsi non tam gloriosum est, quam Catonis, tamen et periculo vacuum est et dolore. Extremum est eorum, qui in Achaia sunt. Ii tamen ipsi se hoc melius habent, quam nos, quod et multi sunt uno in loco, et, quum in Italiam venerint, domum statim venerint. Haec tu perge, ut facis, mitigare et probare quam plurimis. 5. Quod te excusas: ego vero et tuas causas nosco, et mea interesse puto, te istic esse, vel ut cum iis, quibus oportebit, agas, quae erunt agenda de nobis, ut ea, quae egisti; in primisque hoc velim animadver-

tas: multos esse arbitror, qui ad Caesarem detulerint delaturive sint, me aut poenitere consilii mei, aut non probare, quae fiant: quorum etsi utrumque verum est; tamen ab illis dicitur animo a me alienato, non quo ita perspexerint. Sed totum ut hoc Balbus sustineat et Oppius, et eorum crebris litteris illius voluntas erga me confirmetur, et hoc plane ut fiat, diligentiam adhibebis. 6. Alterum est, cur te nolim discedere; quod scribis T(ulliam) efflagitare. O rem miseram! quid scribam? autquid velim? Breve faciam. Lacrimae enim se subito profuderunt. Tibi permitto: tu consule. Tantum vide, ne hoc temporis tibi obesse aliquid possit. Ignosce, obsecro te: non possum prae fletu et dolore diutius in hoc loco commorari. Tantum dicam, nihil mihi gratius esse, quam quod eam diligis. 7. Quod litteras, quibus putas opus esse, curas dandas; facis commode. Quintum filium, vidi, qui Sami vidisset, patrem Sicyone: quorum deprecatio est facilis. Utinam illi, qui prius illum viderint, me apud eum velint adiutum tantum, quantum ego illos vellem, si quid possem! 8. Quod rogas, ut in bonam partem accipiam, si qua sint in tuis litteris, quae me mordeant: ego vero in optimam; teque rogo, ut aperte, quemadmodum facis, scribas ad me omnia, idque facias quam saepissime. Vale.

xiv. Kalend. Ianuar.

VIII. (Brundisii, Caesare II. Serv. Isaurico cosa, 706.)

CICERO ATTICO S.

1. Quantis curis afficiar, etsi profecto vides, tamen cognosces ex Lepta et Trebatio. Maximas poenas pendo temeritatis meae; quam tu prudentiam mihi videri vis: neque te deterreo, quo minus id dispu-

tes, scribasque ad me quam saepissime. Nonnihil enim me levant tuae litterae hoc tempore. Per eos, qui nostra caussa volunt, valentque apud illum, diligentissime contendas opus est, per Balbum et Oppium maxime, ut de me scribant quam diligentissime. Oppugnamur enim, ut audio, et a praesentibus quibusdam et per litteras. Iis ita occurrendum, ut rei magnitudo postulat. 2. Furnius est illic, mihi inimicissimus. Quintus misit filium non solum sui deprecatorem, sed etiam accusatorem mei. Dictitat se a me apud Caesarem oppugnari! quod refellit Caesar ipse omnesque eius amici. Neque vero desistit, ubicumque est, omnia in me maledicta conferre. Nihil mihi umquam tam incredibile accidit, nihil in his malis tam acerbum. Qui ex ipso audissent, quum Sicyone palam multis audientibus loqueretur, nefaria quaedam ad me pertulerunt. Nosti genus, etiam expertus es fortasse; in me id est omne conversum. Sed augeo commemorando dolorem, et facio etiam tibi. Quare ad illud redeo: cura, ut huius rei caussa, dedita opera, mittat aliquem Balbus. Ad quos videbitur, velim cures litteras meo nomine. Vale.
vi. Kal. Ianuar.

IX. (*Brundisii, Caesare dictatore 707.*)

CICERO ATTICO S.

1. Ego vero et incaute, ut scribis, et celerius, quam oportuit, feci, nec in ulla sum spe; quippe qui exceptionibus edictorum retinear: quae si non essent sedulitate effectae et benevolentia tua, liceret mihi abire in solitudines aliquas. Nunc ne id quidem licet. Quid autem me iuvat, quod ante initum tribunatum veni, si ipsum, quod veni, nihil iuvat? Iam,

quid sperem ab eo, qui mihi amicus numquam fuit: quum iam lege etiam sim confectus et oppressus? Quotidie iam Balbi ad me litterae languidiores; multaeque multorum ad illum, fortasse contra me. Meo vitio pereo. Nihil mihi mali casus attulit; omnia culpa contracta sunt. Ego enim, quum genus belli viderem, imparata et infirma omnia contra paratissimos sciveram; (quid facerem?) ceperamque consilium non tam forte, quam mihi praeter ceteros concedendum. 2. Cessi meis, vel potius parui: ex quibus unus qua mente fuerit, is, quem tu mihi commendas, cognosces ex ipsius litteris, quas ad te et ad alios misit; quas ego numquam aperuissem, nisi res acta sic esset: delatus est ad me fasciculus; solvi, si quid ad me esset litterarum: nihil erat; epistola Vatinio et Ligurio altera; iussi ad eos deferri: illi ad me statim ardentes dolore venerunt, scelus hominis clamantes; epistolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. Hic Ligurius furere: se enim scire, summo illum in odio fuisse Caesari: illum tamen non modo favisse, sed et tantam illi pecuniam dedisse honoris mei caussa. Hoc ego dolore accepto, volui scire, quid scripsisset ad ceteros. Ipsi enim illi putavi perniciosum fore, si eius hoc tantum scelus percrebuisset. Cognovi eiusdem generis: ad te misi: quas si putabis illi ipsi utile esse reddi, reddes; nil me laedet. Nam quod resignatae sunt; habet, opinor, eius signum Pomponia. Hac ille acerbitate initio navigationis quum usus esset, tanto me dolore affecit, ut postea iacuerim: neque nunc tam pro se, quam contra me, laborare dicitur. 3. Ita omnibus rebus urgeor; quas sustinere vix possum, vel plane nullo modo possum. Quibus in miseriis una est pro

omnibus, quod istam miseram, patre, patrimonio, fortuna omni spoliata relinquam. Quare te, ut polliceris, videre plane velim. Alium enim, cui illam commendem, habeo neminem; quoniam matri quoque eadem intellexi esse parata, quae mihi. Sed, si me non offendes, satis tamen habeto commendatam, patruumque in ea, quantum poteris, mitigato. Haec ad te die natali meo scripsi: quo utinam susceptus non essem, aut ne quid ex eadem matre postea natum esset! Plura scribere fletu prohibeor.

X. (*Brundisii, Caesare dictatore 707.*)

CICERO ATTICO S.

1. Ad meas incredibiles aegritudines aliquid novi accedit ex iis, quae de QQ. ad me afferuntur. P. Terentius, meus necessarius, operas in portu et scriptura Asiae pro magistro dedit. Is Quintum filium Ephesi vidit vi. Id. Decemb., eumque studiose propter amicitiam nostram invitavit; quumque ex eo de me percontaretur, eum sibi ita dixisse narrabat, se mihi esse inimicissimum; volumenque sibi ostendisse orationis, quam apud Caesarem contra me esset habiturus; multa a se dicta contra eius amentiam: multa postea Patris consimili scelere secum Quintum patrem locutum: cuius furorem ex iis epistolis, quas ad te misi, perspicere potuisti. Haec tibi dolori esse certo scio: me quidem excruciant, et eo magis, quod mihi cum illis ne querendi quidem locum futurum puto.

2. De Africanis rebus longe alia nobis, ac tu scripseras, nuntiantur. Nihil enim firmitus esse dicunt, nihil paratius. Accedit Hispania et alienata Italia; legionum nec vis eadem nec voluntas; urbanae res perditae.

3. Quid est, ubi acquiescam, nisi quamdiu

tuas litteras lego? quae essent profecto crebriores, si quid haberes, quo putares meam molestiam minui posse. Sed tamen te rogo, ne intermittas scribere ad me, quidquid erit, eosque, qui mihi tam crudeliter inimici sunt, si odisse non potes, accuses tamen; non ut aliquid proficias, sed ut tibi me carum esse sentiant. Plura ad te scribam, si mihi ad eas litteras, quas proxime ad te dedi, rescripseris. Vale. XII. Kal. Febr.

XI. (Brandisii, Caesare dictatore 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Confectus iam cruciatu maximorum dolorum, ne, si sit quidem, quod ad te debeam scribere, facile id exsequi possim; hoc minus, quod res nulla est, quae scribenda sit; quum praesertim ne spes quidem ulla ostendatur, fore melius. Ita iam ne tuas quidem litteras exspecto: quamquam semper aliquid afferunt, quod velim. Quare tu quidem scribito, quum erit, cui des: ego tuis proximis, quas tamen iam pridem accepi, nihil habeo, quod rescribam. Longo enim intervallo video immutata esse omnia: illa esse firma, quae debeant, nos stultitiae nostrae gravissimas poenas pendere. 2. P. Sallustio curanda sunt H-S xxx, quae accepi a Cn. Sallustio. Velim videas, ut sine mora curentur. De ea re scripsi ad Terentiam. Atque hoc ipsum iam prope consumptum est. Quare id quoque velim, quum illa videas, ut sit, qui utamur. Hic fortasse potero sumere, si sciam istic paratum fore. Sed prius, quam id scirem, nihil sum ausus sumere. Qui sit omnium rerum status noster, vides. Nihil est mali, quod non et sustineam et exspectem. Quarum rerum eo gravior est dolor, quo culpa ma-

ior. Ille in Achaia non cessat de nobis detrahere. Nihil videlicet tuae litterae profecerunt. Vale.
VIII. Id. Mart.

XII. (Brundisii, Caesare dictatore 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Cephalio mihi a te litteras reddidit a. d. VIII. Id. Mart. vespere. Eo autem die mane tabellarios miseram, quibus ad te dederam litteras. Tuis tamen lectis litteris, putavi aliquid rescribendum esse, maxime, quod ostendis, te pendere animi, quamnam rationem sim Caesari allaturus protectionis meae tum, quum ex Italia discesserim. Nihil opus est mihi nova ratione. Saepe enim ad eum scripsi, multisque mandavi, non potuisse, quum cupissem, sermones hominum sustinere; multaque in eam sententiam. Nihil enim erat, quod minus eum vellem existimare, quam me tanta de re non meo consilio usum esse. Postea, quum mihi litterae a Balbo Cornelio minore missae essent, illum existimare, Quintum fratrem lituum meae protectionis fuisse: (ita enim scripsit:) qui nondum cognossem, quae de me Quintus scripsisset ad multos: etsi multa praesens in praesentem acerbe dixerat et fecerat: tamen de eo* his verbis ad Caesarem scripsi.

2. *De Quinto fratre meo non minus laboro, quam de me ipso: sed eum tibi commendare hoc meo tempore non audeo. Illud dumtaxat tamen audebo petere ab te, quod te oro, ne quid existimes ab illo factum esse, quo minus mea in te officia constarent, minusve te diligerem, potiusque semper illum auctorem nostrae conjunctionis fuisse, meique itineris comitem, non ducem. Quare ceteris in rebus tantum ei tribues, quantum hu-*

manitas tua amicitiaque vestra postulat. Ego ei ne quid apud te obsim, id te vehementer etiam atque etiam rogo.

Quare, si quis congressus fuerit mihi cum Caesare, (etsi non dubito, quin is lenis in illum futurus sit, idque iam declaraverit,) ego tamen is ero, qui semper fui. 3. Sed, ut video, multo magis est nobis laborandum de Africa; quam quidem tu scribis confirmari quotidie magis ad conditionis spem, quam victoriae. Quod utinam ita esset! Sed longe aliter esse intelligo; teque ipsum ita existimare arbitror, aliter autem scribere, non fallendi, sed confirmandi mei causa, praesertim quum adiungatur ad Africam etiam Hispania. 4. Quod me admones, ut scribam ad Antonium et ad ceteros: si quid videbitur tibi opus esse, velim facias id, quod saepe fecisti. Nihil enim mihi venit in mentem, quod scribendum putem. Quod me audis erectiorem esse animo: quid putas, quum videas, accessisse ad superiores aegritudines praeclaras generi actiones? Tu tamen velim ne intermittas, quoad eius facere poteris, scribere ad me, etiamsi rem, de qua scribas, non habebis. Semper enim afferunt aliquid mihi tuae litterae. Galeonis hereditatem crevi. Puto enim cretionem simplicem fuisse, quoniam ad me nulla missa est. VIII. Id. Mart.

XIII. (Brundisii, Caesare dict. 707.)

CICERO ATTICO S.

4. A Murenæ liberto nihil adhuc acceperam litterarum. P. Siser reddiderat eas, quibus rescribo. De Servii patris litteris quod scribis; item, Quintum in Syriam venisse, quod ais, esse qui nuntient; ne id quidem verum est. Quod certiorem te vis fieri, quo

quisque in me animo sit aut fuerit eorum, qui huc venerunt; neminem alieno intellexi. Sed, quantum id mea intersit, existimare te posse certo scio. Mibi quum omnia sunt intolerabilia ad dolorem, tum maxime, quod in eam caussam venisse me video, ut ea sola utilia mihi esse videantur, quae semper nolui. P. Lentulum patrem Rhodi esse aiunt, Alexandriae filium; Rhodoque Alexandriam C. Cassium profectum esse constat. 2. Quintus mihi per litteras satisfacit, multo asperioribus verbis, quam quum gravissime accusabat. Ait enim, se ex litteris tuis intelligere, tibi non placere, quod ad multos de me asperius scripserit: itaque se poenitere, quod animum tuum offenderit: sed se iure fecisse. Deinde perscribit spurcissime, quas ob caussas fecerit. Sed neque hoc tempore, nec antea patefecisset odium suum in me, nisi omnibus rebus me esse oppressum videret. Atque utinam vel nocturnis, quemadmodum tu scripseras, itineribus propius te accessissem! Nunc nec ubi, nec quando te sim visurus, possum suspicari. 3. De coheredibus Fufidianis nihil fuit, quod ad me scriberes. Nam et aequum postulant, et, quidquid egisses, recte esse actum putarem. 4. De fundo Frusinati redimendo iam pridem intellexisti voluntatem meam: etsi tum meliore loco res erant nostrae, neque tam desperatum mihi iri videbantur; tamen in eadem sum voluntate. Id quemadmodum fiat, tu videbis. Et velim, quoad poteris, consideres, ut sit, unde nobis suppedientur sumptus necessarii. Si quas habuimus facultates, eas Pompeio tum, quum id videbamur sapienter facere, detulimus. Itaque tum et a tuo villico sumpsimus, et aliunde mutuati sumus, quum Quintus quereretur per litteras, sibi nos nihil dedisse; qui neque ab

illo rogati sumus, neque ipsi eam pecuniam aspeximus. Sed velim videas, quid sit, quod confici possit, quidque mihi de omnibus des consilii: et causam nosti. 5. Plura ne scribam, dolore impediatur. Si quid erit, quod ad quos scribendum meo nomine putes, velim, ut soles, facias: quotiesque habebis, cui des ad me litteras, nolim praetermittas. Vale.

XIV. (Brundisii, Caesare dict. 767.)

CICERO ATTICO S.

1. Non me offendit veritas litterarum tuarum, quod me, quum communibus tum praecipuis malis oppressum, ne incipis quidem, ut solebas, consolari, faterisque id fieri iam non posse. Nec enim ea sunt, quae erant antea, quum, ut nihil aliud, comites me et socios habere putabam. Omnes enim Achaici deprecatores, item qui in Asia, quibus non erat ignotum, etiam quibus erat, in Africam dicuntur navigaturi. Ita praeter Laelium neminem habeo culpae socium; qui tamen hoc meliore in causa est, quod iam est receptus. 2. De me autem, non dubito, quin ad Balbum et ad Oppium scripserit; a quibus, si quid esset laetius, certior factus essem: tecum etiam essent locuti: quibuscum tu de hoc ipso colloquare velim, et ad me, quid tibi responderint, scribas; non quod ab isto salus data quidquam habitura sit firmitudinis; sed tamen aliquid consuli et prospici poterit. Etsi omnium conspectum horreo, praesertim hoc genero; tamen, in tantis malis quid aliud velim, non reperio. 3. Quintus pergit, ut ad me et Pansa scripsit et Hirtius: isque item Africam petere cum ceteris dicitur. Ad Minucium Tarentum scribam, tuas litteras mittam. Ad te scribam, numquid egerit. H-S xxx potuisse mirarer,

nisi multa de Fufidianis praediis. Et id video tamen. Te exspecto; quem videre, si ullo modo potest, (poscit enim res,) pervellem. Iam extremum concluditur. Tibi * facile est, quid, quale sit gravius, existimare. Vale.

XV. (Brundisii, Caesari dicta, 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Quoniam iustas causas affers, quod te hoc tempore videre non possim: quaeso, quid sit mihi faciendum. Ille enim ita videtur Alexandriam tenere, ut eum scribere etiam pudeat de illis rebus. Hi autem ex Africa iam adfuturi videntur; Achaei item ex Asia redituri ad eos, aut libero aliquo loco commoranturi. Quid mihi igitur putas agendum? Video difficile esse consilium. Sum enim solus, aut cum altero, cui neque ad illos reditus sit, neque ab his ipsis quidquam ad spem ostendatur. Sed tamen scire velim, quid censeas: idque erat cum aliis, cur te, si fieri posset, cuperem videre. 2. Minucium XII sola curasse, scripsi ad te antea: quod superest, velim videas, ut curetur. Quintus non modo non cum magna prece ad me, sed acerbissime scripsit: filius vero mirifico odio. Nihil fingi potest mali, quo non urgear. Omnia tamen sunt faciliora, quam peccati dolor, qui et maximus est et aeternus: cuius peccati si socios essem habiturus ego, quos putavi, tamen esset consolatio tenuis. Sed habet aliorum omnium ratio exitum, mea nullum. Alii capti, alii interclusi non veniunt in dubium de voluntate, eo minus scilicet, quum se expedierint et una esse coeperint. Ii autem ipsi, qui sua voluntate ad Fufium venerunt, nihil possunt, nisi timidi, existimari. Multi autem sunt, qui, quicumque

sunt, modo ad illos se recipere volent, recipientur. Quo minus debes mirari, non posse me tanto dolori resistere. Solius enim meum peccatum corrigi non potest, et fortasse Laelii. Sed quid me id levat? Nam C. quidem Cassium aiunt consilium Alexandriam eundi mutavisse. 3. Haec ad te scribo, non ut queas tu demere sollicitudinem, sed ut cognoscam, ecquid tu ad ea afferas, quae me conficiunt; ad quae gener accedit, et cetera, quae, fletu reprimor, ne scribam. Quin etiam Aesopi filius me excruciat. Prorsus nihil abest, quin sim miserrimus. Sed ad primum revertor: quid putes faciendum: occultene aliquo propius veniendum, an mare transeundum. Nam hic maneri diutius non potest. 4. De Fufidianis quare nihil potuit confici? Genus enim conditionis eiusmodi fuit, in quo non solet esse controversia; quum ea pars, quae videtur esse minor, licitatione expleri posset. Haec ego non sine caussa quaero. Suspicio enim, coheredes dubiam nostram caussam putare, et eo rem in integro esse malle. Vale. Pridie Idus Maias.

XVI. (Brundisii, Caesare dict. 707.)

CICERO ATTICO S.

4. Non meo vitio fit, hoc quidem tempore, (ante enim est peccatum,) ut me ista epistola nihil consoletur. Nam et exigue scripta est, et suspensiones magnas habet, non esse ab illo; quas animadvertisse te existimo. De obviam-itione ita faciam, ut suades. Neque enim ulla * de adventu eius opinio est; neque, si qui ex Asia veniunt, quidquam auditum esse dicunt de pace; cuius ego spe in hanc fraudem incidi. Nihil video, quod sperandum putem, nunc praesertim, quum ea plaga in Asia sit accepta, in Illyrico, in

Cassiano negotio, in ipsa Alexandria, in Urbe, in Italia. Ego vero, etiamsi rediturus ille est, qui adhuc bellum gerere dicitur, tamen ante reditum eius negotium confectum iri puto. 2. Quod autem scribis, quamdam laetitiam bonorum esse commotam, ut sit auditum de litteris; tu quidem nihil praetermittis, in quo putes aliquid solatii esse; sed ego non adducor, quemquam bonum ullam salutem putare mihi tanti fuisse, ut eam peterem ab illo, et eo minus, quod huius consilii iam ne socium quidem habeo quemquam. Qui in Asia sunt, rerum exitum exspectant. Achaici etiam Fufio spem deprecationis asserunt. Horum et timor idem fuit primo, qui meus, et constitutum; mora Alexandrina causam illorum correxit, meam evertit. 3. Quamobrem idem a te nunc peto, quod superioribus litteris, ut, si quid in perditis rebus dispiceres, quod mihi putares faciendum, me moneres. Si recipior ab iis, quod vides non fieri; tamen, quoad bellum erit, quid agam, aut ubi sim, non reperio: sin iactor, eo minus. Itaque tuas litteras exspecto; easque ut ad me sine dubitatione scribas, rogo. 4. Quod suades, ut ad Quintum scribam de his litteris: facerem, si me quidquam istae litterae delectarent. Etsi quidam scripsit ad me his verbis: *Ego, ut in his malis, Patris sum non inicitus; essem libentius, si frater tuus ea de te loqueretur, quas ego audire vellem.* Quod ais illum ad te scribere, me sibi nullas litteras remittere; semel ab ipso accepi: ad eas Cephalioni dedi, qui multos menses tempestatibus retentus est. Quintum filium ad me acerbissime scripsisse, iam ante ad te scripsi. 5. Extremum est, quod te orem, si putas rectum esse et a te suscipi posse, cum Camillo communices, ut Terentiam moneatis de testamento. Tempora mo-

nent, ut videat, ut satisfaciat, quibus debeat. Audium ex Philotimo est, eam scelerate quaedam facere. Credibile vix est. Sed certe, si quid est, quod fieri possit, providendum est. De omnibus rebus velim ad me scribas: et maxime, quid scribas de eo, in quo tuo consilio egeo, etiamsi nihil excogitas: id enim mihi erit pro desperato. III. Nonas lun.

XVII. (Brundisii, Caesare dict, 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Properantibus tabellariis alienis hanc epistolam dedi; eo brevior est, et, quod eram missurus meos. Tullia mea venit ad me pridie Idus lun., deque tua erga se observantia benevolentiaque mihi plurima exposuit, litteras reddidit trinas. Ego autem ex ipsius virtute, humanitate, pietate non modo eam voluptatem non cepi, quam capere ex singulari filia debui; sed etiam incredibili sum dolore affectus, tale ingenium in tam misera fortuna versari, idque accidere nullo ipsius delicto, summa culpa mea. Itaque a te neque consolationem iam, qua cupere te uti video, nec consilium, quod capi nullum potest, exspecto: teque omnia quum superioribus saepe litteris, tum proximis tentasse intelligo. Ego cum Sallustio Cicero-nem ad Caesarem mittere cogitabam. Tulliam autem, non videbam esse caussam, cur diutius mecum tanto in communi maerore retinerem. Itaque matri eam, quum primum per ipsam liceret, eram remissurus. Pro ea, quam ad modum consolantis scripsisti, ὦ τάν, ea putato me scripsisse, quae tu ipse intelligis responderi potuisse. 2. Quod Oppium tecum scribis locutum, non abhorret a mea suspicione eius oratio. Sed non dubito, quin istis persuaderi nullo modo possit,

ea, quae faciant, mihi probari posse, quoquo modo loquar. Ego tamen utar moderatione, qua potero. Quamquam, quid mea intersit, ut eorum odium non subeam, non intelligo. 3. Te iusta causa impediri, quo minus ad nos venias, video; idque mihi valde molestum est. Illum ab Alexandria discessisse, nemo nuntiat; constatque, ne profectum quidem illinc quemquam post Idus Mart., nec post Idus Decemb. ab illo datas ullas litteras. Ex quo intelligis, illud, de litteris a. d. v. Id. Febr. datis, (quod inane esset, etiamsi verum esset,) non verum esse. L. Terentium discessisse ex Africa scimus, Paestumque venisse. Quid is afferat, aut quo modo exierit, aut quid in Africa fiat, scire velim. Dicitur enim per Nasidium emissus esse. Id quale sit, velim, si inveneris, ad me scribas. De H-S x, ut scribis, faciam. Vale. xviii. Kalend. Quint.

XVIII. (Brundisii, Caesare dict. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. De illius Alexandria discessu nihil adhuc rumoris, contraque opinio, valde esse impeditum. Itaque nec mitto, ut constitueram, Ciceronem, et te rogo, ut me hinc expedias. Quodvis enim supplicium levius est hac permansione. Hac de re et ad Antonium scripsi, et ad Balbum et ad Oppium. Sive enim bellum in Italia futurum est, sive classibus utetur; hic esse me, minime convenit: quorum fortasse utrumque erit, alterum certe. 2. Intellexi omnino ex Oppii sermone, quem tu mihi scripsisti, quae istorum via esset: sed, ut eam flectas, te rogo. Nihil omnino iam exspecto, nisi miserum. Sed hoc perditius, in quo nunc sum, fieri nihil potest. Quare, et cum Antonio

loquare, velim, et cum istis; et rem, ut poteris, expedias; et mihi quam primum de omnibus rebus rescribas. Vale. XII. Kal. Quint.

XIX. (Brundisii, Caesare dict. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Quum tuis dare possem litteras, non praetermisi, etsi, quod scriberem, non habebam. Tu ad nos et rarius scribis, quam solebas, et brevius: credo, quia nihil habes, quod me putes libenter legere aut audire posse. Verumtamen velim, si quid erit, quaecumque erit, scribas. Est autem unum, quod mihi sit optandum, si quid agi de pace possit; quod nulla equidem habeo in spe. Sed, quia tu leviter interdum significas, cogis me sperare, quod optandum vix est. 2. Philotimus dicitur Idib. Sext. Nihil habeo de illo amplius. Tu, velim, ad ea mihi rescribas, quae ad te antea scripsi. Mihi tantum temporis satis est, dum, ut in pessimis rebus, aliquid caveam, qui nihil unquam cavi. Vale. XI. Kal. Sext.

XX. (Brundisii, Caesare dict. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Septimo decimo Kal. Sept. venerat die xxviii. Seleucia Pieria C. Trebonius, is, qui se Antiochiae diceret apud Caesarem vidisse Quintum filium cum Hir-
tio. Eos de Quinto, quae voluissent, impetrasse nullo quidem negotio. Quod ego magis gauderem, si ista nobis impetrata quidquam ad spem explorati haberent. Sed et alia timenda sunt ab aliis, et ab hoc ipso quae dantur, ut a domino, rursus in eiusdem sunt potestate. 2. Etiam Salustio ignovit. Omnino dicitur nemini negare. Quod ipsum est suspectum,

notionem eius differri. M. Gallius Q. F. mancipia Salustio reddidit. Is venit, ut legiones in Siciliam traduceret: et protinus iturum Caesarem Patris. Quod si faciet, ego, quod ante mallet, aliquo propius accedam. Tuas litteras ad eas, quibus a te proxime consilium petivi, vehementer exspecto. Vale. xvi. Kal. Septemb.

XXI. (Brandinū, Caesare dict. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Accepi vi. Kal. Sept. litteras a te, datas xii. Kal., doloremque, quem ex Quinti scelere iam pridem acceptum iam abieceram, lecta eius epistola gravissimum cepi. Tu etsi non potuisti ullo modo facere, ut mihi illam epistolam non mitteres: tamen mallet, non esse missam. Ad ea autem, quae scribis de testamento, videbis, quid et quo modo. De nummis, et illa sic scripsit, ut ego ad te antea; et nos, si quid opus erit, utemur ex eo, de quo scribis. 2. Ille ad Kal. Sept. Athenis non videtur fore. Multa eum in Asia dicuntur morari, maxime Pharnaces. Legio xii., ad quam primum Sulla venit, lapidibus egisse hominem dicitur. Nullam putant se commoturam. Illum arbitrantur protinus Patris in Siciliam. Sed, si hoc ita est, huc veniat necesse est. Ac mallet illum alio: nam hinc evasissem. Nunc metuo, ne sit exspectandum, et cum reliquis etiam loci gravitas huic miserri-mae perferenda. 3. Quod me mones, ut ea videam, quae ad tempus accommodem: facerem, si res pateretur, et si ullo modo fieri posset. Sed in tantis nostris peccatis tantisque nostrorum iniuriis nihil est, quod aut facere dignum nobis aut simulare possim. Sullana confers: in quibus omnia genere ipso praeclarissi-

ma fuerunt, moderatione paullo minus temperata. Haec autem eiusmodi sunt, ut obliviscar mei; multoque malim, quod omnibus sit melius, quorum utilitati meam iunxi. Tu ad me tamen velim quam saepissime scribas, eoque magis, quod praeterea nemo scribit, ac si omnes, tuas tamen maxime exspectarem. Quod scribis illum per me Quinto fore placatiorem: scripsi ad te antea, eum statim Quinto filio omnia tribuisse, nostri nullam mentionem. Vale.

XXII. (Brundisii, Caesare dict. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Diligenter mihi fasciculum reddidit Balbi tabellarius. Accepi enim a te litteras, quibus videris vereri, ut epistolas illas acceperim, quas quidem vellem mihi numquam redditas. Auxerunt enim mihi dolorem; nec, si in aliquem incidissent, quidquam novi attulissent. Quid enim tam pervulgatum, quam illius in me odium, et genus hoc litterarum? quod ne Caesar quidem ad istos videtur misisse, [quasi] quo illius improbitate offenderetur, sed, credo, uti notiora nostra mala essent. Nam quod te vereri scribis, ne illi ob sint, eique rei mederi; ne rogari quidem se passus est de illo: quod quidem mihi molestum non est: illud molestius, istas impetrationes nostras nihil valere. 2. Sulla, ut opinor, cras hic erit cum Messalla. Currunt ad illum pulsi a militibus; qui se negant usquam, nisi acceperint. Ergo ille huc veniet: quod non putabant: tarde quidem. Itinera enim ita facit, ut multos dies in oppidum ponat. Pharnaces autem, quoquo modo aget, afferet moram. Quid mihi igitur censes? Iam enim corpore vix sustineo gravitatem huius caeli, quae mihi laborem affert in dolore. An his illuc eun-

tibus mandem, ut me excusent, ipse accedam propius? Quaeso, attende, et me, quod adhuc saepe rogatus non fecisti, consilio iuva; scio rem difficilem esse; sed, ut in malis. Etiam illud mea magni interest, te ut videam. Profecto aliquid profecero, si id acciderit. De testamento, ut scribis, animadverte.

XXIII. (Brundisii, Caesare dict. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Quod ad te scripseram, ut cum Camillo communicares, de eo Camillus mihi scripsit, te secum locutum. Tuas litteras expectabam; nisi illud quidem mutari, si aliter est et oportet, non video posse. Sed quum ab illo accepissem litteras, desideravi tuas. Etsi putabam te certiore factum non esse. Modo valeres! Scripseras enim te quodam valetudinis genere tentari. 2. Acusius quidam Rhodo venerat viii. Id. Quint. Is nuntiabat Quintum filium ad Caesarem profectum iv. Kal. Iun. Philotimum Rhodum pridie eum diem venisse; habere ad me litteras. Ipsum Acusium audies, sed tardius iter faciebat. Eo feci, ut has celeriter eunti darem. Quid sit in iis litteris, nescio; sed mihi valde Quintus frater gratulatur. Equidem in meo tanto peccato nihil ne cogitatione quidem assequi possum, quod mihi tolerabile possit esse. 3. Te oro, ut de hac misera cogites: et illud, de quo ad te proxime scripsi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulsandam et etiam de ipso testamento. Illud quoque vellem antea: sed omnia timuimus. Melius quidem in pessimis nihil fuit discidio. Aliquid fecissemus, ut viri, vel tabularum novarum nomine, vel nocturnarum expugnationum, vel Metellae, vel omnium malorum; nec res perisset et videremur aliquid dolo-

ris virilis habuisse. Memini omnino tuas litteras, sed et tempus illud: etsi quidvis praestitit. Nunc quidem ipse videtur denuntiare. Audimus enim de statu republicae. O dii! generumne nostrum potissimum, ut hoc, vel tabulas novas? Placet mihi igitur, et idem tibi, nuntium remitti. Petet fortasse tertiam pensionem. Considera igitur, tumne, quum ab ipso nasceatur, an prius. Ego, si ullo modo potuero, vel nocturnis itineribus experiar, ut te videam. Tu et haec, et si quid erit, quod intersit mea scire, scribas velim. Vale.

XXIV. (Brundisii, Caesare dict. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Quae dudum ad me, et, quae etiam ante bis ad Tulliam de me scripsisti, ea sentio esse vera. Eo sum miserior, (etsi nihil videbatur addi posse,) quod mihi non modo irasci gravissima iniuria accepta, sed ne dolere quidem impune licet. Quare istud feramus. Quod quum tulerimus, tamen eadem erunt perpetiendae, quae tu, ne accidant, ut caveamus, mones. Ea enim est a nobis contracta culpa, ut omni statu, omni-que populo eundem exitum habitura videatur. 2. Sed ad meam manum redi: dehinc enim haec occultius agenda. Vide, quaeso, etiam nunc de testamento, quod tum factum, quum illa quaerere coeperat. Non, credo, te commovit; neque enim rogavit*, ne me quidem. Sed quasi ita sit: quoniam in sermonem iam venisti, poteris eam monere, ut alicui committat, cuius extra periculum huius belli fortuna sit. Equidem tibi potissimum velim, si idem illa vellet: quam quidem celo miseram, me hoc timere. De illo altero, scio equidem venire nunc nil posse; sed seponi et occultari

possunt, ut extra ruinam sint eam, quae impendet. 3. Nam quod scribis, nobis nostra et tua Tulliae fore parata: tua credo: nostra quae poterunt esse? De Terentia autem, (mitto cetera, quae sunt innumerabilia,) quid ad hoc addi potest? Scripseras, ut H-S XII permutarem; tantum esse reliquum de argento. Misit illa CCXXX mihi, et ascripsit, tantum esse reliquum. Quum hoc tam parvum de parvo detraxerit, perspicis quid in maxima re fecerit? 4. Philotimus non modo nullus venit, sed ne per litteras quidem aut per nuntium certiores facit me, quid egerit. Epheso qui veniunt, ibi se eum de suis controversiis in ius adeuntem vidisse nuntiant; quae quidem (ita enim verisimile est) in adventum Caesaris fortasse rejiciuntur. Ita aut nihil puto eum habere, quod putet ad me celerius perferendum, et eo me magis esse despectum: aut, etiam si quid habet, id, nisi omnibus suis negotiis confectis, ad me referre non curat. Ex quo magnum equidem capio dolorem, sed non tantum, quantum videor debere. Nihil enim mea minus interesse puto, quam quid illinc afferatur. Id quam ob rem, te intelligere certo scio. 5. Quod me mones de vultu et oratione ad tempus accommodanda; etsi difficile est, tamen imperarem mihi, si mea quidquam interesse putarem. Quod scribis, litteris putare Africanum negotium confici posse: vellem scriberes, cur ita putares. Mihi quidem nihil in mentem venit, quare id putem fieri posse. Tu tamen, velim, si quid erit, quod consolationis aliquid habeat, scribas ad me. Sin, ut perspicio, nihil erit, scribas id ipsum. Ego ad te, si quid audiero citius, scribam. Vale. viii. Id. Sext.

XXV. (Brundisii, Caesare dict. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Facile assentior tuis litteris; quibus exponis pluribus verbis, nullum te habere consilium, quo a te possim iuvari. Consolatio certe nulla est, quae levare possit dolorem meum. Nihil est enim contractum casu; (nam id esset ferendum;) sed omnia fecimus iis erroribus et miseriis et animi et corporis, quibus proximi utinam mederi maluissent. Quam ob rem, quoniam neque consilii tui neque consolationis cuiusquam spes ulla mihi ostenditur, non quaeram haec a te posthac. Tantum velim, ne intermittas: scribes ad me, quidquid veniet tibi in mentem, quum habebis, cui des, et dum erit, ad quem des: quod longum non erit. 2. Illum discessisse Alexandria rumor est non firmus, ortus ex Sulpicii litteris: quas cuncti postea nuntii confirmarunt: quod verum, an falsum sit, quoniam mea nihil interest, utrum malim, nescio. 3. Quod ad te iam pridem de testamento scripsi, apud *ἐπιτοκας* illas velim; ut possint, advertas. Ego huius miserrimae fatuitate confectus conflictor. Nihil umquam simile natum puto: cui si qua re consulere aliquid possum, cupio a te admoneri. Video eandem esse difficultatem, quam in consilio dando ante: tamen hoc me magis sollicitat, quam omnia. In pensione secunda caeci fuimus. Aliud * mallet. Sed praeteriit. Te oro, ut in perditis rebus, si quid cogi, confici potest, quod sit in tuto, ex argento, atque * satis multa ex supellectile, des operam. Iam enim mihi videtur adesse extremum, nec ulla fore conditio pacis eaque, quae sunt, etiam sine adversario peritura. Haec etiam, si videbitur, cum Terentia loquare opportune. Non queo omnia scribere. Vale. III. Non. Quint.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER DUODECIMUS.

ARG. Propemodum sex menses a Kal. Sept. in quibus desinit liber XI. litterarum intermissio facta erat, quum Caesar in Africa bellum contra Scipionem et Iubam gerere coepit. Nam a bello Alexandrino et Pontico reversus, consulque III. cum M. Aemilio Lepido creatus, summa hieme, hoc est prid. Kal. Ian. exercitum in Africam traiecit. Hoc igitur tempore quattuor primae epistolae scriptae sunt. Quinta et sexta datae videntur, quum iam Caesar vel appropinquaret, vel redisset. Rediit autem a. d. XII. Kal. Sept. auctore Hirtio B. Afr. 98. Reliquae, quum in Hispania contra Pompeii liberos pugnaretur, eodem C. Caesare dictatore et III. cum magistro eq. M. Aemilio Lepido, et IV. eor. sine collega, quo tempore Tullia ex partu, ut Pedianus et Plutarchus (Cic. XLI.) aiunt, apud Lentulum decessit. Itaque quum se Cicero Asturae abdidiisset, quotidianas paene litteras mittebat, gemitus luctusque plenas: item preces contentionemque, ut horti sibi ab Attico curarentur, ad fanum Tulliae extruendum idonei XII. XVIII. XIX. XX. XLI. XLII. ut Silii XXI. sqq. Cottae XXVII. Scapulae XXXVIII. sqq. Clodiae XLIII. Trebonii XLIII. Transtiberini XLIII. Ad hoc fanum condendum Cluatii architecti consilio et opera se usurum scribit XXVI. Eodem spectant negotia Cispiana et Preciana XXIV. Castriciana XXVIII. XXX. et Triarii XXVIII. Ad consolandum autem dolorem quum Bruti ad Ciceronem missa est epistola XIII. XIV.

XXXVII. tum ipse litteris operam dedit, duos libros Academico-
rum composuit XLI. et alia Graecorum philosophorum opera lit-
teris Latinis illustravit LII. Eadem mente librum de Consolatione
XIV. vel de luctu minuendo XX. scripturus Atticum consuluit de
exemplis aliquot liberorum iam aduultorum parentibus adhuc vi-
vis mortuorum XX. XXIII. XXIV. Librum ad Caesarem de or-
dinanda republica scribere adortus est XL. retractavit Oratorem
suum VI. historiam Catonis, cuius laudes persequi difficillimum
putabat IV., eamque a Bruto XXI. et ab Hirtio litteris proditam
XL. XLI. XLIV. XLV. ipse quoque condidit V. Tyrannionis
libro VI. Venonii historiae III. epitomae Bruti Fannianae V.
vacavit. Nihilominus dotem Tulliae a Dolabella repetere cogi-
tat XII. Aegro animo etiam negotium cum Terentia conficien-
dum curat XIX. sqq. Eodem vero tempore de nova uxore ducen-
da cogitanti ei Pompeii filia offertur XI. Publiliae, quam duxit,
matri et fratri non admodum favet XXXII. De Publilio tamen
aliquoties percontatur XVIII. XXIV. XXVIII. Filium diligen-
ter curat XXXII. De Q. autem filio pergit queri V. XXXVIII.
De Attici valetudine sollicitus est VI. XLV. itemque de Tirone
suo XLIX. Caesaris ad Atticum epistolam attingit VI. Memorat
etiam et epistolam, quam ad Caesarem XLIX. sqq. et quam ad
Brutum vult mittere XV. XVIII. Operae pretium est commemo-
rare statum Caesaris in templo Quirini XLV. Pseudomarium
XLIX. et belli Pompeiani reliquias XLIV. haud leves augendi
doloris causas. Fluxere, dum haec scribuntur epistolae, men-
ses plus minus duodeviginti. Nam ex Kal. Ian. eius anni, quo
Caesar in Africam transmisit, ad aestatis initium anni illius,
quo quartam dictaturam in Hispania gessit, tot fere numerantur.
Aestatem porro reliquam fuisse, scriptis libri huius epistolis, ex
prima tertii decimi licet cognoscere.

L. (In villa quadam, Caesare III. Lepido con. 708.)

CICERO ATTICO S.

4. Undecimo die, postquam a te discesseram, hoc
litterularum exaravi, egrediens e villa ante lucem: at-

que eo die cogitabam in Anagnino, postero autem in Tusculano; ibi unum diem. v. Kalend. igitur ad constitutum. Atque utinam continuo ad complexum meae Tulliae, ad osculum Atticae possim currere. Quod quidem ipsum scribe quaeso ad me; ut, dum consisto in Tusculano, sciam, quid garriat: sin rusticatur, quid scribat ad te: eique interea aut scribe salutem, aut nuntia, itemque Piliae. Et tamen, etsi continuo congressuri sumus, scribes ad me, si quid habebis. 2. Quum complicarem hanc epistolam, noctuabundus ad me venit cum epistola tua tabellarius: qua lecta, de Atticae febricula scilicet valde dolui. Reliqua, quae exspectabam, ex tuis litteris cognovi omnia. Sed quod scribis, *igniculum matutinum*; *γεγοννηότερον* est memoriola vacillare. Ego enim iv. Kal. Axio dederam, tibi iii., Quinto, quo die venissem, id est, v. Kal. Hoc igitur habebis, novi nihil. Quid ergo opus erat epistola? quid, quum coram sumus et garrimus, quidquid in buccam? Est profecto quiddam *λέσχη*, quae habet, etiamsi nihil subest, collocutione ipsa suavitatem.

II. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO ATTICO S.

4. Hic rumores tamen, Murcum periisse naufragio: Asinium delatum vivum in manus militum; L. naves delatas Uticam reflatu hoc; Pompeium non comparere, nec in Balearibus omnino fuisse, ut Patiaecus affirmat. Sed auctor nullius rei quisquam. Habes, quae, dum tu abes, locuti sunt. 2. Ludi interea Praeneste. Ibi Hirtius et isti omnes. Et quidem ludi dies octo. Quae caenae! quae deliciae! Res interea fortasse transacta est. O miros homines! At

Balbus aedificat; τί γὰρ αὐτῷ μέλει; Verum, si quaeris, homini non recta, sed voluptaria quaerenti, nonne βεβίωται? Tu interea dormis. Iam explicandum est πρόβλημα, si quid acturus es. Si quaeris, quid putem, ego fructum puto. Sed quid multa? Iam te videbo; et quidem, ut spero, de via recta ad me. Simul enim et diem Tyrannioni constituemus, et si quid aliud.

III. (In Tusculano, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO ATTICO S.

1. Unum te puto minus blandum esse, quam me: et, si uterque nostrum est aliquando adversus aliquem, inter nos certe numquam sumus. Audi igitur me hoc ἀγορευέτως dicentem: ne vivam, mi Attice, si mihi non modo Tusculanum, ubi ceteroqui sum libenter, sed μακάριον νῆσοι tanti sunt, ut sine te sim tot dies. Quare obduretur hoc triduum; ut te quoque ponam in eodem πάθει: quod ita est profecto. Sed velim scire, hodiene statim de auctione, aut quo die venias. Ego me interea cum libellis. Ac moleste fero, Venonii me historiam non habere. 2. Sed tamen, ne nihil de re, nomen illud, quod a Caesare, tres habet conditiones; aut emptionem ab hasta: (perdere malo: etsi praeter turpitudinem hoc ipsum puto esse perdere:) aut delegationem a mancipe, annua die: (quis erit, cui credam? aut quando iste Metonis annus veniet?) aut, Vettieni conditionem semisse. Σκέψαι igitur. Ac vereor, ne iste iam auctionem nullam faciat, sed, ludis factis, κτέπω subsidio currat. Ne talis vir ἀλογηθῇ. Sed μελήσει.

IV. (In Tusculano, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO ATTICO S.

1. O gratas tuas mihi iucundasque litteras! Quid quaeris? restitutus est mihi dies festus. Angebar enim, quod Tiro, ἐνεργεθείστρον te sibi esse visum, dixerat. Addam igitur, ut censes, unum diem. 2. Sed de Catone πρόβλημα Ἀρχιμήδειον est. Non assequor, ut scribam, quod tui convivae non modo libenter, sed etiam aequo animo legere possint. Quin etiam, si a sententiis eius dictis, si ab omni voluntate consiliisque, quae de republica habuit, recedam, ψιλωσ-que velim gravitatem constantiamque eius laudare; hoc ipsum tamen istis odiosum ἄκουσμα sit. Sed vere laudari ille vir non potest, nisi haec ornata sint: quod ille ea, quae nunc sunt, et futura viderit et, ne fierent, contenderit et, facta ne videret, vitam reliquerit. Horum quid est, quod Aledio probare possimus? Sed cura obsecro, ut valeas, eamque, quam ad omnes res adhibes, in primis ad convalescendum adhibe prudentiam.

V. (In Tusculano, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO ATTICO S.

1. Quintus pater quartum, vel potius millesimum nihil sapit, qui laetetur Luperco filio, et Statio, ut cernat duplici dedecore cumulatam domum. Addo etiam Philotimum tertium. O stultitiam, nisi mea maior esset, singularem! Quod autem os, in hanc rem ἔρανον a te? Fac, non ad διαψώσαν κρήνην, sed ad Πειρήνην eum venisse: et ἄμπνευμα συμνὸν Ἀλφειοῦ in te [κρήνην], ut scribis, haurire, in tantis suis praesertim angustiis; ποῖ; ταῦτ' ἄρ' ἀποσκήψει. Sed ipse viderit. 2. Cato me quidem delectat, sed etiam Bas-

sum Lucilium sua. De Caelio, tu quaeres, ut scribis: ego nihil novi. Noscenda est natura, non facultas modo. De Hortensio et Virginio, tu si quid dubitabis: etsi, quid magis placeat, ego quantum aspicio, non facile inveneris. Cum Mustela, quemadmodum scribis, quum venerit Crispus. Ad Avium scripsi, ut ea, quae bene nossem de auro, Pisoni demonstraret. Tibi enim sane assentio, et istud nimium diu duci, et omnia nunc undique contrahenda. Te quidem nihil agere, nihil cogitare aliud, nisi quod ad me pertineat, facile perspicio: meisque negotiis impediri cupiditatem tuam ad me veniendi. Sed mecum esse te puto; non solum quod meam rem agis, verum etiam quod videre videor, quo modo agas. Neque enim ulla hora tui mihi est operis ignota. 3. Tubulum praetorem video L. Metello Q. Maximo consulibus. Nunc velim, P. Scaevola pontifex maximus quibus consulibus tribunus plebis. Equidem puto proximis, Caepione et Pompeio. Praetor enim L. Furio, Sex. Atilio. Dabis igitur tribunatum, et, si poteris, Tubulus quo crimine. Et vide, quaeso, L. Libo, ille, qui de Ser. Galba, Censorinone et Manilio, an T. Quinctio M. Acilio consulibus tribunus plebis fuerit. Conturbat enim me [epitome Bruti Fanniana,] in Bruti epitome Fannianorum scriptum* quod erat in extremo: idque ego secutus, hunc Fannium, qui scripsit historiam, generum esse scripseram Laelii: sed tu me γενομενικῶς refelleras: te autem nunc Brutus et Fannius. Ego tamen de bono auctore, Hortensio, sic acceperam, ut apud Brutum est. Hunc igitur locum expedies. 4. Ego misi Tironem Dolaellae obviam. Is ad me Idibus revertetur. Te expectabo postridie. De Tullia mea tibi antiquissi-

mum esse video: idque ita ut sit, te vehementer rogo. Ergo et in integro omnia: sic enim scribis. Mihi etsi Kalendae vitandae fuerunt, Nicasionumque ἀγχιρῆνια fugienda, conficiendaeque tabulae: nihil tamen tanti, ut a te abessem, fuit. Quum Romae essem, et te iam iamque visurum me putarem; quotidie tamen horae, quibus expectabam, longae videbantur. Scis me minime esse blandum. Itaque minus aliquanto dico, quam sentio.

VI a. (In Tusculano, Caesare III. Lepido cons. 798.)

CICERO ATTICO S.

1. De Caelio, vide, quaeso, ne quae lacuna sit in auro. Ego ista non novi. Sed certe in collubo est detrimenti satis. Huc aurum si accedit —: sed quid loquor? tu videbis. Habes Hegesiae genus, quod Varro laudat. 2. Venio ad Tyrannionem. Ain' tu? Verum hoc fuit. Sine me? At ego quoties, quum essem otiosus, sine te tamen nolui? Quo modo hoc ergo lues? Uno scilicet, si mihi librum miseris: quod ut facias, etiam atque etiam rogo. Etsi me non magis liber ipse delectabit, quam tua admiratio delectavit. Amo enim πάντα φιλόδημον: teque istam tam tenuem θεωρίαν tam valde admiratum esse gaudeo. Etsi tua quidem sunt eiusmodi omnia. Scire enim vis, quo uno animus alitur. Sed, quaeso, quid ex ista acuta et gravi refertur ad τίλος? Sed longa oratio est, et tu occupatus es in meo quidem fortasse aliquo negotio. Et pro isto asso sole, quo tu abusus es in nostro pratulo, a te nitidum solem unctumque repetemus. Sed ad prima redeo. Librum, si me amas, mitte. Tuus est enim profecto, quoniam quidem est missus ad te.

VIIb. Hinc Aldus novam incipit epistolam.

3. *Chremé, tantumne ab ré tua est off tibi,*
ut etiam Oratorem legas? Macte virtute! Mihi quidem gratum, et erit gratius, si non modo in libris tuis, sed etiam in aliorum per librarios tuos Aristophanem reposueris pro Eupoli. 4. Caesar autem mihi irridere visus est »Quaeso illud tuum«, quod erat *εὐπαιδής* et urbanum. Ita porro te sine cura esse iussit, ut mihi quidem dubitationem omnem tolleret. Atticam doleo tam diu; sed quoniam iam sine horrore est, spero esse, ut volumus.

VII. (Asturæ, Caesare IV. cos. 5. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Quae desideras, omnia scripsi in codicillis, eosque Eroti dedi, breviter, sed etiam plura quam quaeris; in iis, de Cicerone: cuius quidem cogitationis initium tu mihi attulisti. Locutus sum cum eo liberalissime; quod ex ipso, velim, si modo tibi erit commodum, sciscitare. Sed quid differo? exposui, te ex me detulisse, ecquid vellet, ecquid requireret: velle Hispaniam, requirere liberalitatem. De liberalitate, dixi, quantum Publilius, quantum flamen Lentulus filio. De Hispania, duo attuli, primum idem, quod tibi, me vereri vituperationem: non satis esse, si haec arma reliquissemus? etiam contraria? deinde fore, ut angeretur, quum a fratre familiaritate et omni gratia vinceretur. Vellet magis liberalitate uti mea, quam sua libertate: sed tamen permisi. Tibi enim intellexeram non nimis displicere. Ego etiam atque etiam cogitabo, teque, ut idem facias, rogo. Magna res! simplex est manere, illud anceps. Verum vi-

Lentulo investigabo diligentius: id mandavi Philotimo, homini forti ac nimium optimati. 7. Extremum est, ut tibi argumentum ad scribendum fortasse iam desit: (nec enim alia de re nunc ulla scribi potest; et de hac quid iam amplius inveniri potest?) sed quoniam et ingenium suppeditat, (dico mehercule, ut sentio,) et amor, quo et meum ingenium incitatur: perge, ut facis, et scribe, quantum potes. In Epirum quod me non invitas, comitem non molestum, subirascor: sed vale. Nam, ut tibi ambulandum, ungendum, sic mihi dormiendum. Etenim litterae tuae mihi somnum attulerunt.

A.) (Marcella, Lentulo coss. 705.)

BALBUS ET OPPIUS S. D. M. CICERONI.

4. Nedum hominum humilium, ut nos sumus, sed etiam amplissimorum virorum consilia ex eventu, non ex voluntate, a plerisque probari solent. Tamen freti tua humanitate, quod verissimum nobis videbitur, de eo, quod ad nos scripsisti, tibi consilium dabimus: quod si non fuerit prudens, at certe ab optima fide et optimo animo proficiscetur. Nos, nisi, quod nostro iudicio Caesarem facere oportere existimamus, ut, simul Romam venerit, agat de reconciliatione gratiae suae et Pompeii, id eum facturum, ex ipso cognovissemus; te hortari desineremus, ut velles iis rebus interesse, quo facilius et maiore cum dignitate per te, qui utrique es coniunctus, res tota conficeret: aut, si ex contrario putaremus, Caesarem id non facturum, et eum velle cum Pompeio bellum gerere sciremus; numquam tibi suaderemus, contra hominem, optime de te meritum, arma ferres; sicuti te semper oravimus, ne contra Caesarem pugnares. 2. Sed quum etiamnum,

xim vero curemus, imaginem Tironis; quem aegrum Romam remisi: et, si quid habet collis ἐπιδήμιον, ad me cum Tisameno transferamus. Tota domus superior vacat, ut scis. Hoc puto valde ad rem pertinere.

XI. (Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

Male de Seio. Sed omnia humana tolerabilia ducenda. Ipsi enim quid sumus? aut quam diu haec curaturi sumus? Ea videamus, quae ad nos magis pertinent, nec tamen multo: quid agamus de senatu. Et, ut ne quid praetermittam, Caesonius ad me litteras misit, Postumiam Sulpicii domum ad se venisse. De Pompeii Magni filia, tibi rescripsi, nihil me hoc tempore cogitare. Alteram vero illam, quam tu scribis, puto, nosti. Nihil vidi foedius. Sed adsum. Coram igitur.

Obsignata epistola, accepi tuas. Atticae hilaritatem libenter audio: commotiunculis συμπάσχω.

XII. (Astarte, Caesare IV. Cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. De dote, tanto magis perpurga. Balbi regia conditio est delegandi. Quoquo modo confice. Turpe est, rem impeditam iacere. Insula Arpinas habere potest germanam ἀποδίωσιν: sed vereor, ne minorem τιμήν habere videatur ἔχτροπος. Est igitur animus in hortis: quos tamen inspiciam, quum venero. 2. De Epicuro, ut voles; etsi μεθαυριόσσομαι in posterum genus hoc personarum. Incredibile est, quam ea quidam requirant. Ad antiquos igitur: ἀνεμίσχον γάρ. Nihil habeo, ad te quod perscribam: sed tamen

institui quotidie mittere, ut eliciam tuas litteras; non quo aliquid ex his exspectem; sed nescio quo modo tamen exspecto. Quare, sive habes quid, sive nihil habes, scribe tamen aliquid, teque cura.

XIII. (*Asturae, Caesare IV. Cos. s. coll. 709.*)

CICERO ATTICO S.

1. Commovet me Attica; etsi assentior Cratero. Bruti litterae, scriptae et prudenter et amice, multas mihi tamen lacrimas attulerunt. Me haec solitudo minus stimulat, quam ista celebritas. Te unum desidero; sed litteris non difficilius utor, quam si domi essem: ardor tamen ille idem urget et manet, non mehercule indulgente me, sed tamen non repugnante. 2. Quod scribis de Appuleio, nihil puto opus esse tua contentione, nec Balbo et Oppio; quibus quidem ille receperat, mihi quoque etiam iusserat nuntiari, se molestum omnino non futurum. Sed cura, ut excuser morbi causa in dies singulos. Laenas hoc receperat. Prende C. Septimium, L. Statilium. Denique nemo negabit se iuraturum, quem rogaris. Quod si erit durius, veniam, et ipse perpetuum morbum iurabo. Quum enim mihi carendum sit convivis, malo id lege videri facere, quam dolore. Cocceium velim appelles. Quod enim dixerat, non facit. Ego autem volo aliquod emere latibulum et perfugium doloris mei.

XIV. (*Asturae, Caesare IV. Cos. s. coll. 709.*)

CICERO ATTICO S.

1. De me excusando apud Appuleium dederam ad te pridie litteras. Nihil esse negotii arbitror. Quemcumque appellaris, nemo negabit. Sed Septimium

vide et Laenatem et Statilium. Tribus enim opus est. Sed mihi Laenas totum receperat. 2. Quod scribis a Iunio te appellatum; omnino Cornificius locuples est: sed tamen scire velim, quando dicar spondisse, et, pro patre, an pro filio; neque eo minus, ut scribis, procuratores Cornificii et Appuleium praediatorem videbis. 3. Quod me ab hoc maerore recreari vis; facis, ut omnia: sed, me mihi non defuisse, tu testis es. Nihil enim de maerore minuendo scriptum ab ullo est, quod ego non domi tuae legerim. Sed omnem consolationem vincit dolor. Quin etiam feci, quod profecto ante me nemo, ut ipse me per litteras consolaretur: quem librum ad te mittam, si descripserint librarii. Affirmo tibi nullam consolationem esse talem. Totos dies scribo; non quo proficiam quid; sed tantisper impediatur, non equidem satis, (vis enim urget,) sed relaxor tamen, omniaque nitor, non ad animum, sed ad vultum ipsum, si quae, reficiendum: idque faciens, interdum mihi peccare videor, interdum peccaturus esse, nisi faciam. Solitudo aliquid adiuvat, sed multo plus proficeret, si tu tamen interesses: quae mihi una causa est hinc discedendi. Nam, pro malis, recte habebat: quamquam id* ipsum doleo. Non enim iam in me idem esse poteris. Perierunt illa, quae amabas. 4. De Bruti ad me litteris scripsi ad te antea: prudenter scriptae: sed nihil, quod me adiuveret. Quod ad tescrisit, id vellem, ut ipse adesset: certe aliquid, quoniam me tam valde amat, adiuveret. Quod si quid scies, scribas ad me velim, maxime autem, Pansa quando. De Attica, doleo: credo tamen Cratero. Piliam angere veta: satis solitus es maerere pro omnibus.

XV. (*Asturnae, Caesare IV. Cos. s. coll. 709.*)

CICERO ATTICO S.

Apud Appuleium, quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuser, videbis. In hac solitudine careo omnium colloquio; quumque mane me in silvam abstrusi densam et asperam, non exeo inde ante vesperum. Secundum te, nihil est mihi amicus solitudine. In ea mihi omnis sermo est cum litteris. Eum tamen interpellat fletus; cui repugno, quoad possum. Sed adhuc pares non sumus. Bruto, ut suades, rescribam. Eas litteras cras habebis. Quum erit, cui des, dabis.

XVI. (*Asturnae, Caesare IV. Cos. s. coll. 709.*)

CICERO ATTICO S.

Te, tuis negotiis relictis, nolo ad me venire: ego potius accedam, si diutius impediere. Etsi ne discessissem quidem e conspectu tuo, nisi me plane nihil ulla res adiuicaret. Quod si esset aliquod levamen, id esset in te uno: et, quum primum ab aliquo poterit esse, a te erit. Nunc tamen ipsum sine te esse non possum. Sed nec tuae domi probabatur, nec meae poteram; nec, si propius essem uspiam, tecum tamen essem. Idem enim te impediret, quo minus mecum esses, quod nunc etiam impedit. Mihi adhuc nihil prius fuit hac solitudine; quam vereor ne Philippus tollat. Heri enim vesperi venerat. Me scriptio et litterae non leniunt, sed obturbant.

XVII. (*Asturnae, Caesare IV. Cos. s. coll. 709.*)

CICERO ATTICO S.

Marcianus ad me scripsit, me excusatum esse apud Appuleium a Laterense, Nasone, Laenate, Tor-

quato, Strabone. Iis velim meo nomine reddendas litteras cures, gratum mihi eos fecisse. Quod pro Cornificio me abhinc amplius annis xxv spondidisse dicit Flavius, etsi reus locuples est et Appuleius praediator liberalis: tamen velim des operam, ut investiges ex consponsorum tabulis, sitne ita, (mihi enim ante aedilitatem meam nihil erat cum Cornificio; potest tamen fieri: sed scire certum velim:) et appelles procuratores, si tibi videtur. Quamquam quid ad me? Verumtamen. Pansae protectionem scribes, quum scies. Atticam salvere iube, et eam cura obsecro diligenter. Piliae salutem.

XVIII a. (Asteran, Caesare IV. Cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Dum recordationes fugio, quae quasi morsu quodam dolorem efficiunt, refugio a te admonendo: quod velim mihi ignoscas, cuiusmodi est. Etenim habeo nonnullos ex iis, quos nunc lectito, auctores, qui dicant, fieri id oportere, quod saepe tecum egi, et quod a te approbari volo. De fano illo dico; de quo tantum, quantum me amas, velim cogites. Equidem neque de genere dubito; placet enim mihi Cluattii: neque de re; — statutum est enim: de loco nonnumquam. Velim igitur cogites. Ego, quantum his temporibus tam eruditis fieri poterit, profecto illam consecrabo omni genere monumentorum, ab omnium ingeniis sumptorum, et Graecorum et Latinorum: quae res forsitan sit refricatura vulnus meum. Sed iam quasi voto quodam et promisso me teneri puto; longumque illud tempus, quum non ero, magis me movet, quam hoc exiguum, quod mihi tamen nimium longum videtur. Habeo enim nihil, tentatis

rebus omnibus, in quo acquiescam. Nam, dum illud tractabam, de quo antea scripsi ad te, quasi fovebam dolores meos. Nunc omnia respuo; nec quidquam habeo tolerabilius, quam solitudinem: quam, quod eram veritus, non obturbavit Philippus. Nam, ut heri me salutavit, statim Romam profectus est. 2. Epistolam, quam ad Brutum, ut tibi placuerat, scripsi, misi ad te. Curabis cum tua perferendam. Eius tamen misi ad te exemplum, ut, si minus placeret, ne mitteres. 3. Domestica quod ais ordine administrari, scribes, quae sint ea. Quaedam enim exspecto. Cocceius vide ne frustretur. Nam Libo quod pollicetur, ut Eros scribit, non incertum puto. De sorte mea Sulpicio confido et Egnatio scilicet. De Appuleio, quid est, quod labores, quum sit excusatio facilis? 4. Tibi ad me venire, ut ostendis, vide, ne non sit facile. Est enim longum iter, discedentemque te, quod celeriter tibi erit fortasse faciendum, non sine magno dolore dimittam. Sed omnia, ut voles. Ego enim, quidquid feceris, id quum recte, tum etiam mea causa factum putabo.

XVIII b. Hinc Iunius Msti sui auctoritate novam epistolam incipit, itemque Orelli.

CICERO ATTICO S.

1. Heri, quum ex aliorum litteris cognovissem de Antonii adventu, admiratus sum, nihil esse in tuis. Sed erant pridie fortasse scriptae, quam datae. Neque ista quidem curo. Sed tamen opinor propter praedes suos accucurrisse. 2. Quod scribis, Terentiam de obsignatoribus mei testamenti loqui, primum tibi persuade, me istaec non curare, neque esse quidquam aut parvae curae aut novae loci. Sed tamen

quid simile? illa eos non adhibuit, quos existimavit quaesituros, nisi scissent, quid esset. Num id etiam mihi periculi fuit? Sed tamen faciat illa, quod ego. Dabo meum testamentum legendum, cui voluerit: intelliget, non potuisse honorificentius a me fieri de nepote, quam fecerim. Nam quod non advocavi ad obsignandum: primum mihi non venit in mentem; deinde ea re non venit, quia nihil attinuit. Tute scis, (si modo meministi,) me tibi tum dixisse, ut de tuis aliquos adduceres. Quid enim opus erat multis? Equidem domesticos iusseram. Tum tibi placuit, ut mitterem ad Silium; inde est natum, ut ad Publilium. Sed necesse neutrum fuit. Hoc tu tractabis, ut tibi videbitur.

XIX. (Astorae, Caesare IV. Cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Est hic quidem locus amoenus, et in mari ipso, qui et Antio et Circeiis aspici possit: sed ineunda nobis ratio est, quemadmodum in omni mutatione dominorum, qui innumerabiles fieri possunt in infinita posteritate, (si modo haec stabunt,) illud quasi consecratum remanere possit. Equidem iam nihil egeo vectigalibus, et parvo contentus esse possum. Cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos parare, et quidem ob hanc causam maxime. Nihil enim video, quod tam celebre esse possit; sed quos, coram videbimus; ita tamen, ut hac aestate fanum absolutum sit. Tu tamen cum Apella Chio confice de columnis. 2. De Cocceio et Libone quae scribis, approbo; maxime, quod de iudicatu meo. De sponso, si quid perspexeris: et tamen, quid procuratores Cornificii dicant, velim scire; ita ut in ea re te, quum

tam occupatus sis, non multum operae velim ponere. De Antonio quoque Balbus ad me cum Oppio conscripsit, idque tibi placuisse, ne perturbarer. Illis egi gratias. Te tamen, ut iam ante ad te scripsi, scire volo, me neque isto nuntio esse perturbatum, nec iam ullo perturbatum iri. 3. Pansa si hodie, ut putabas, profectus est, posthac iam incipito scribere ad me, de Bruti adventu quid exspectes, id est, quos ad dies. Id, si scies ubi iam sit, facile coniectura assequere. 4. Quod ad Tironem de Terentia scribis, obsecro te, mi Attice, suscipe totum negotium. Vides et officium agi meum quoddam, cui tu es conscius, et, ut nonnulli putant, Ciceronis rem. Me quidem id multo magis movet, quod mihi est et sanctius et antiquius; praesertim quum hoc alterum neque sincerum, neque firmum putem fore.

XX. (Astutae, Caesare IV. Coa. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Nondum videris perspicere, quam me nec Antonius commoverit, nec quidquam iam eiusmodi possit commovere. De Terentia autem scripsi ad te iis litteris, quas dederam pridie. Quod me hortaris, idque a ceteris desiderari scribis, ut dissimulem, me tam graviter dolere: possumne magis, qui totos dies consumo in litteris? Quod etsi non dissimulationis, sed potius leniendi et sanandi animi causa facio: tamen, si mihi minus proficio, simulationi certe facio satis. 2. Minus multa ad te scripsi, quod expectabam tuas litteras ad eas, quas ad te pridie dederam. Expectabam autem maxime de fano, nonnihil etiam de Terentia. Velim me facias certiore proximis litteris, Cn. Caepio, Serviliae Claudii pater, vivone patre

suo naufragio perierit, an mortuo; item Rutilia vivone C. Cotta, filio suo, mortua sit, an mortuo. Pertinent ad eum librum, quem *de luctu minuendo* scripsimus.

XXI. (*Asturas, Caesar IV. cos. 2. coll. 702.*)

CICERO ATTICO S.

1. Legi Bruti epistolam, eamque tibi remisi, sane non prudenter rescriptam ad ea, quae requisieras. Sed ipse viderit: quamquam illud turpiter ignorat. Catonem primum sententiam putat de animadversione dixisse; quam omnes ante dixerant praeter Caesarem: et quum ipsius Caesaris tam severa fuerit, qui tum praetorio loco dixerit, consularium putat leniores fuisse, Catuli, Servilii, Lucullorum, Curionis, Torquati, Lepidi, Gellii, Volcatii, Figuli, Cottae, L. Caesaris, C. Pisonis, etiam M'. Glabrionis, Silani, Murenae, designatorum consulum. Cur ergo in sententiam Catonis? Quia verbis luculentioribus et pluribus rem eandem comprehenderat. Me autem hic laudat, quod retulerim, non quod patefecerim, quod cohortatus sim, quod denique ante, quam consulerem, ipse iudicaverim. Quae omnia quia Cato laudibus extulerat in caelum perscribendaque censuerat, idcirco in eius sententiam est facta discessio. Hic autem se etiam tribuere multum mihi putat, quod scripserit, *optimum consulem*. Quis enim ieunius dixit inimicus? Ad cetera vero tibi quemadmodum rescripsit? Tantum rogat, de senatus consulto ut corrigas. Hoc quidem fecisses, etiamsi a Rannio admonitus esses. Sed haec iterum ipse viderit. 2. De hortis, quoniam probas, effice aliquid. Rationes meas nosti. Si vero etiam a Faberio aliquid accedit, nihil negotii est. Sed etiam sine eo posse videor contendere. Venales certe

sunt Drusi; fortasse et Lamiani et Cassiani: sed coram. 3. De Terentia non possum commodius scribere, quam tu scribis. Officium sit nobis antiquissimum. Si quid nos fefellerit, illius malo me, quam mei poenitere. 4. Oviae C. Lollii curanda sunt H-S c. Negat Eros posse sine me; credo, quod accipienda aliqua sit et danda aestimatio. Vellem tibi dixisset. Si enim res est, ut mihi scribit, parata: nec in eo ipso mentitur: per te confici potuit. Id cognoscas et conficias velim. 5. Quod me in forum vocas; eo vocas, unde, etiam bonis meis rebus, fugiebam. Quid enim mihi cum foro, sine iudiciis, sine curia, in oculos incurrentibus iis, quos aequo animo videre non possum? Quod autem homines a me postulare scribis, ut Romae sim, neque mihi, ut absim, concedere, aut, quatenus, eos mihi concedere: iam pridem scito esse, quum unum te pluris, quam omnes illos, putem. Ne me quidem contemno, meoque iudicio multo stare malo, quam omnium reliquorum. Neque tamen progredior longius, quam mihi doctissimi homines concedunt; quorum scripta omnia, quaecumque sunt in eam sententiam, non legi solum, quod ipsum erat fortis aegroti, accipere medicinam, sed in mea etiam scripta tratuli, quod certe afflicti et fracti animi non fuit. Ab his me remediis noli in istam turbam vocare, ne recidam.

XXII. (Asturæ, Caesare IV. vna, s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. De Terentia, quod mihi omne onus imponis, non cognosco tuam in me indulgentiam. Ista enim sunt ipsa vulnera, quae non possum tractare sine maximo gemitu. Moderare igitur, quaeso, ut potes.

Neque enim a te plus, quam potes, postulo: potes autem, quid veri sit, perspicere tu unus. 2. De Rutilia, quoniam videris dubitare, scribes ad me, quum scies; sed quamprimum; et num Clodia, D. Bruto consulari, filio suo, mortuo, vixerit. Id de Marcello, aut certe de Postumia sciri potest: illud autem de M. Cotta, aut de Syro aut de Satyro. 3. De hortis, etiam atque etiam te rogo. Omnibus meis, eorumque, quos scio mihi non defuturos, facultatibus, sed potero meis, enitendum mihi est. Sunt etiam, quae vendere facile possim. Sed, ut non vendam, eique usuram pendam, a quo emerò, non plus annum possum assequi: quod volo, si tu me adiuvas. Paratissimi sunt Drusi: cupit enim vendere. Proximos puto Lamiae; sed abest. Tu tamen, si quid potes, odorare. Ne Silius quidem quidquam utitur, et [i]is usuris facillime sustentabitur. Habe tuum negotium; nec, quid res mea familiaris postulet, quam ego non curo, sed quid velim, et cur velim, existima.

XXIII. (*Asturæ, Cæsare IV. cos. i. coll. 709.*)

CICERO ATTICO S.

4. Putaram te aliquid novi; quod eiusmodi fuerat initium litterarum: quamvis non curarem, quid in Hispania fieret, tamen te scripturum; sed videlicet meis litteris respondisti, ut de foro et de curia. Sed domus est, ut ais, forum. Quid ipsa domo mihi opus est, carenti foro? Occidimus, occidimus, Attice, iam pridem nos quidem, sed nunc fatemur, posteaquam unum, quo tenebamur, amisimus. Itaque solitudines sequor: et tamen, si qua me res isto adduxerit, enitar, si quo modo potero, (potero autem,) ut praeter te nemo

dolorem meum sentiat; si ullo modo poterit, ne tu quidem. Atque etiam illa causa est non veniendi. Meministi, quid ex te Aledius quaesierit: quin etiam nunc molesti sunt. Quid existimas, si venero? 2. De Terentia ita cura, ut scribis; meque hac ad maximas aegritudines accessione nunc maxima libera. Et, ut scias me ita dolere, ut non iaceam: quibus consulis Carneades et ea legatio Romam venerit, scriptum est in *tuo annali*. Haec, nunc quaero, quae causa fuerit. De Oropo, opinor; sed certum nescio: et, si ita est, quae controversiae? Praeterea, qui eo tempore nobilis Epicureus fuerit Athenis, qui praefuerit hortis? qui etiam Athenis πολιτικοί fuerint illustres? quae te etiam ex Apollodori puto posse invenire. 3. De Attica, molestum; sed quoniam leviter, recte esse confido. 4. De Gamala dubium mihi non erat. Unde enim tam felix Ligus pater? Nam quid de me dicam, cui ut omnia contingant, quae volo, levare non possum? 5. De Drusi hortis, quanti licuisse tu scribis; id ego quoque audieram et, ut opinor, heri ad te scripseram: sed quanti quanti, bene emitur, quod necesse est. Mihi, quoquo modo tu existimas, (scio enim ego ipse, quid de me existimem,) levatio quaedam est, si minus doloris, at officii debiti. Ad Sicam scripsi, quod utitur L. Cotta. Si nihil conficeretur de Transiberinis, habet in Ostiensi Cotta celeberrimo loco, sed pusillum loci: ad hanc rem tamen plus etiam satis. Id velim cogites. Nec tamen ista pretia hortorum pertimueris. Nec mihi iam argento, nec veste opus est, nec quibusquam amoenis locis: hoc opus est. Video etiam, a quibus adiuvari possim. Sed loquere cum Silio. Nihil enim est melius. Mandavi etiam Sicae. Rescripsit, constitutum se cum eo ha-

bere. Scribet igitur ad me, quid egerit, et ut tu videbis.

XXIV. (Astarze, Caesar IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Bene fecit A. Silius, qui transegerit: neque enim ei deesse volebam et, quid possem, timebam. De Ovia, confice, ut scribis. De Cicerone, tempus esse iam videtur; sed quaero, quod illi opus erit Athenis, permutarine possit, an ipsi ferendum sit; de totaque re, quemadmodum, et quando placeat, velim consideres. Publilius iturusne sit in Africam, et quando, ex Aledio scire poteris; quaeras et ad me scribas, velim. 2. Et, ut ad meas ineptias redeam, velim me certiore facias, P. Crassus, Venuleiae filius, vivone P. Crasso consulari, patre suo, mortuus sit, ut ego meminisse videor, an post. Item quaero de Regillo, Lepidi filio, rectene meminerm, patre vivo mortuum. 3. Cispiana explicabis, itemque Preciana. De Attica optime; et ei salutem dices, et Piliae.

XXV. (Astarze, Caesar IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Scripsit ad me diligenter Sica de Silio, seque ad te rem detulisse: quod tu idem scribis. Mihi et res et conditio placet, sed ita, ut numerato malim, quam aestimatione. Voluptarias enim possessiones nolet Silius. Vectigalibus autem ut iis possum esse contentus, quae habeo, sic vix minoribus. Unde ergo numerato? H-S dc exprimes ab Hermogene, quum praesertim necesse erit: et domi video esse H-S dc.

Reliquae pecuniae vel usuram Silio pendemus, dum a Faberio, vel ab aliquo, qui Faberio debet, repraesentabimus. Erit etiam aliquid alicunde. Sed totam rem tu gubernabis. 2. Drusianis vero hos hortis multo antepono: neque sunt umquam comparati. Mihi crede, una me caussa movet, in qua scio me *τετραῶσθαι*. Sed, ut facis, obsequere huic errori meo. Nam quod scribis *ἐγγήραμα*, actum iam de isto est: alia magis quaero.

XXVI. (*Asturæ, Caesare IV. cos. s. coll. 709.*)

CICERO ATTICO S.

1. Sica, ut scribit, etiamsi nihil confecerit cum A. Silio, tamen se scribit x. Kal. esse venturum. Tuis occupationibus ignosco; caeque mihi sunt notae. De voluntate tua, ut simul simus, vel studio potius et cupiditate, non dubito. 2. De Nicia quod scribis, si ita me haberem, ut eius humanitate frui possem, in primis vellem illum mecum habere. Sed mihi solitudo et recessus provincia est. Quod quia facile ferebat Sica, ego magis illum desidero. Praeterea nosti Niciae nostri imbecillitatem, mollitiam, consuetudinem victus. Cur ergo illi molestus velim, quum mihi ille iucundus esse non possit? Voluntas tamen eius mihi grata est. Unam rem ad me scripsisti, de qua decrevi nihil tibi rescribere. Spero enim me a te impetrasse, ut privares me ista molestia. Piliae et Atticae salutem.

XXVII. (*Asturæ, Caesare IV. cos. s. coll. 709.*)

CICERO ATTICO S.

1. De Siliano negotio, etsi mihi non est ignota conditio, tamen hodie me ex Sica arbitror omnia co-

gniturum. Cottae, quod negas te nosse, ultra Silianam villam est (quam puto tibi notam esse) villula sordida et valde pusilla; nihil agri; ad aliam rem loci satis, nisi ad eam, quam quaero. Sequor celebritatem. Sed, si perficitur de hortis Silii, hoc est, si perficis; (est enim totum positum in te;) nihil est scilicet, quod de Cotta cogitemus. 2. De Cicerone, ut scribis, ita faciam: ipsi permittam de tempore: nummorum quantum opuserit, ut permutetur, tu videbis. 3. Ex Aledio, quod scribis, si quid inveneris, scribes. Et ego ex tuis animadverto litteris, et profecto tu ex meis, nihil habere nos, quod scribamus: eadem quotidie, quae iam iamque ipsa contrita sunt: tamen facere non possum, quin quotidie ad te mittam, ut tuas accipiam. 4. De Bruto tamen, si quid habebis. Scire enim iam puto, ubi Pansam exspectet. Si, ut consuetudo est, in prima provincia, circiter Kal. affuturus videtur. Vellem tardius. Valde enim Urbem fugio multas ob caussas. Itaque id ipsum dubito, an excusationem aliquam ad illum parem: quod quidem video facile esse. Sed habemus satis temporis ad cogitandum. Piliae et Atticae salutem.

XXVIII. (Asturæ, *Caesare* IV. cos. 2, coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. De Silio nihilo plura cognovi ex praesente Sica, quam ex litteris eius. Scripserat enim diligenter. Si igitur tu illum conveneris, scribes ad me, si quid videbitur. De quo putas ad me missum esse; sit missum, necne, nescio; dictum quidem mihi certe nihil est. Tu igitur, ut coepisti: et, si quid ita conficies, (quod equidem non arbitror fieri posse,) ut illi probeatur, Ciceronem, si tibi placebit, adhibebis. Eius ali-

quid interest, videri illius causa voluisse: mea quidem nihil, nisi id, quod tu scis: quod ego magni aestimo. 2. Quod me ad consuetudinem revocas; fuit meum quidem iam pridem rempublicam lugere; quod faciebam, sed mitius. Erat enim, ubi acquiescerem. Nunc plane nec ego victum, nec vitam illam colere possum: nec in ea re, quid aliis videatur, mihi puto curandum. Mea mihi conscientia pluris est, quam omnium sermo. Quod me ipse per litteras consolatus sum: non poenitet me, quantum profecerim. Maerorem minui: dolorem nec potui, nec, si possem, vellem. 3. De Triario, bene interpretaris voluntatem meam. Tu vero nihil, nisi ut illi volent. Amo illum mortuum: tutor sum liberis: totam domum diligo. De Castriciano negotio, si Castricius pro mancipiis pecuniam accipere velit, eamque ei solvi, ut nunc solvitur; certe nihil est commodius. Sin autem ita actum est, ut ipsa mancipia abduceret, non mihi videtur esse aequum. Rogas enim me, ut tibi scribam, quid mihi videatur: nolo enim negotii Quintum fratrem quidquam habere: quod videor mihi intellexisse tibi idem videri. Publilius, si aequinoctium exspectat, ut scribis Aledium dicere, navigaturus videtur. Mihi autem dixerat, per Siciliam. Utrum, et quando, velim scire. Et velim aliquando, quum erit tuum commodum, Lentulum puerum visas, eique de mancipiis, quae tibi videbitur, attribuas. Piliae et Atticae salutem.

XXIX. (Astarac, Caesare IV, cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Silius, ut scribis, hodie. Cras igitur, vel potius quum poteris, scribes, si quid erit, quum videris.

Nec ego Brutum vito, nec tamen ab eo levationem ullam exspecto: sed erant caussae, cur hoc tempore istic esse nollem; quae si manebunt, quaerenda erit excusatio ad Brutum; et, ut nunc est, mansurae videntur.

2. De hortis, quaeso, explica. Caput illud est, quod scis. Sequitur, ut etiam mihi ipsi quiddam opus sit. Nec enim esse in turba possum nec a vobis abesse. Huic meo consilio nihil reperio isto loco aptius; et de hac re quid tui consilii sit. Mihi persuasum est, et eo magis, quod idem intellexi tibi videri, me ab Oppio et Balbo valde diligi. Cum iis communices, quanto opere, et quare velim hortos: sed id ita posse, si expediatur illud Faberianum; sintne igitur auctores futuri, si qua etiam iactura facienda sit in repraesentando, quoad possunt adduci: (totum enim illud desperatum;) denique intelliges, ecquid inclinent ad hoc meum consilium adiuvandum. Si quid erit, magnum est adiuumentum: sin minus, quacumque ratione contendamus. Vetus illud *εγγίσημα*, quemadmodum scripsisti, vel *εἰς αἴθριον* putato. De illo Ostiensi nihil est cogitandum. Si hoc non assequimur: a Lamia non puto posse: Damasippi experiendum est.

XXX. (Astonne, Cesare IV. col. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Quaero, quid ad te scribam: sed nihil est. Eadem quotidie. Quod Lentulum invisis, valde gratum. Pueros attribue ei, quot et quos videbitur. De Siliij voluntate vendendi, et de eo, quanti, tu vereri videris, primum ne nolit, deinde ne tanti. Sica aliter: sed tibi assentior. Quare, ut ei placuit, scripsi ad Egnatium. Quod Silius te cum Clodio loqui vult; potes id mea voluntate facere: commodiusque est,

quam, quod ille a me petit, me ipsum scribere ad Clodium. 2. De mancipiis Castricianis, commodissimum esse credo, transigere Egnatium: quod scribis, te ita futurum putare. Cum Ovia, quaeso, vide ut conficiatur. Quoniam, ut scribis, nox erat, in hodierna epistola plura exspecto.

XXXI. (*Asturae, Caesare IV. cos. a. coll. 709.*)

CICERO ATTICO S.

4. Silium mutasse sententiam, Sica mirabatur. Equidem magis miror, quod, quum in filium caussam conferret, quae mihi non iniusta videtur; (habet enim, qualem vult;) ais te putare, si addiderimus aliud, a quo refugiat, quum ab ipso id fuerit destinatum, venditurum. 2. Quaeris a me, quod summum pretium constituam, et quantum anteire istos hortos Drusi: accessi numquam: Coponianam villam et veterem et non magnam novi: silvam nobilem, fructum autem neutrius: quod tamen puto nos scire oportere. Sed mihi utrivis istorum tempore magis meo, quam ratione aestimandi sunt. Possim autem assequi, necne, tu velim cogites. Si enim Faberianum venderem, explicare vel repraesentatione non dubitarem de Silianis, si modo adduceretur, ut venderet: si venales non haberet, transirem ad Drusum, vel tanti, quanti Egnatius illum velle tibi dixit. Magno etiam adiumento nobis Hermogenes potest esse in repraesentando. At tu concede mihi, quaeso, ut eo animo sim, quo is debeat esse, qui emere cupiat; et tamen servio ita cupiditati et dolori meo, ut a te regi velim. 3. Egnatius mihi scripsit. Is si quid tecum locutus erit, (commodissime enim per eum agi potest,) ad me scribes: et id agendum puto. Nam cum Silio non vi-

deo confici posse. Piliae et Atticae salutem. Haec ad te mea manu. Vide, quaeso, quid agendum sit.

XXXII. (Asturac, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Publilia ad me scripsit, matrem suam (cum Publius loqui retur) ad me cum illo venturam, et se una, si ego paterer; orat multis et supplicibus verbis, ut liceat, et ut sibi rescribam. Res quam molesta sit, vides. Rescripsi, me etiam gravius esse affectum, quam tum, quum illi dixissem, me solum esse velle; quare nolle me hoc tempore eam ad me venire. Putabam, si nihil rescripsissem, illam cum matre venturam: nunc non puto. Apparebat enim, illas litteras non esse ipsius. Illud autem, quod fore video, ipsum volo vitare, ne illae ad me veniant. Et una est vitatio, ut ego nolim. Sed necesse est. Te hoc nunc rogo, ut explores, ad quam diem hic ita possim esse, ut ne opprimar. Ages, ut scribis, temperate. 2. Cicero velim hoc proponas, ita tamen, si tibi non iniquum videbitur, ut sumptus huius peregrinationis, quibus, si Romae esset domumque conducirer, quod facere cogitabat, facile contentus futurus erat, accommodet ad mercedes Argileti et Aventini; et quum ei proposueris, ipse velim reliqua moderere, quemadmodum ex iis mercedibus suppeditemus ei, quod opus sit. Praestabo, nec Bibulum, nec Acidinum, nec Messallam, quos Athenis futuros audio, maiores sumptus facturos, quam quod ex eis mercedibus recipiuntur. Itaque velim videas, primum, conductores qui sint, et quanti, deinde, ut sit, qui ad diem solvat; et, quid viatici, quid instrumenti satis sit. Iumento certe Athenis nihil opus est. Quibus autem in via uta-

tur, domi sunt plura, quam opus erat; quod etiam tu animadvertis.

XXXIII. (*Asturæ, Cæsare IV. cos. s. coll. 709.*)

CICERO ATTICO S.

1. Ego, ut heri ad te scripsi, si et Silius is fuerit, quem tu putas, nec Drusus facilem se præbuerit, Damasippum velim aggrediare. Is, opinor, ita partes fecit in ripa nescio quotenorum iugerum, ut certa pretia constitueret; quæ mihi nota non sunt. Scribes ad me igitur, quidquid egeris. 2. Vehementer me sollicitat Atticæ nostræ valetudo: ut verear etiam, ne qua culpa sit. Sed et paedagogi probitas, et medici assiduitas, et tota domus in omni genere diligens me rursus id suspicari vetat. Cura igitur. Plura enim non possum.

XXXIV. (*Asturæ, Cæsare IV. cos. c. coll. 709.*)

CICERO ATTICO S.

1. Ego hic vel sine Sica (Tironi enim melius est) facillime possem esse, ut in malis; sed, quum scribas, videndum mihi esse, ne opprimar; ex quo intelligam, te certum diem illius profectionis non habere: putavi esse commodius, me istuc venire; quod idem video tibi placere. Cras igitur in Sicæ suburbano: inde, quemadmodum suades, puto me in Ficulensi fore. 2. Quibus de rebus ad me scripsisti, quoniam ipse venio, coram videbimus. Tuam quidem et in agendis nostris rebus, et in consiliis ineundis mihiq; dandis, in ipsis litteris, quas mittis, benevolentiam, diligentiam, prudentiam mirifice diligo.

XXXV. (In Antisti, Caesare IV. eos. 4. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Tu tamen, si quid cum Silio, vel illo ipso die, quo ad Sicam venturus ero, certiore me velim facias, et maxime, cuius loci detractationem fieri velit. Quod enim scribis, *extremi*; vide, ne is ipse locus sit, cuius caussa de tota re, ut scis, est a nobis cogitatum. Hir-
tiii epistolam tibi misi, et recentem, et benevole scrip-
ptam. 2. Antequam a te proxime discessi, numquam mihi venit in mentem, quo plus insumptum in monu-
mentum esset, quam nescio quid, quod lege concedi-
tur, tantundem populo dandum esse: quod non ma-
gno me opere moveret, nisi, nescio quomodo, ἀλόγως
fortasse, nollem illud ullo nomine, nisi fani, appellari.
Quod si volumus, vereor, ne assequi non possimus,
nisi mutato loco. Hoc quale sit, quaeso considera.
Nam etsi minus urgeor, meque ipse propemodum col-
legi: tamen indigeo tui consilii. Itaque te vehemen-
ter etiam atque etiam rogo, magis quam a me vis aut
pateris te rogari, ut hanc cogitationem toto pectore
amplectare.

XXXVI. (In Antisti, Caesare IV. eos. 4. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Fanum fieri volo; neque hoc mihi erui potest.
Sepulcri similitudinem effugere non tam propter poe-
nam legis studeo, quam ut maxime assequar ἀποθίω-
σιν: quod poteram, si in ipsa villa facerem: sed, ut
saepe locuti sumus, commutationes dominorum reformi-
do. In agro ubicumque fecero, mihi videor asse-
qui posse, ut posteritas habeat religionem. Hae meae
tibi ineptiae (fateor enim) ferendae sunt. Non habeo,
ne me quidem ipsum, quicum tam audacter commu-

nicem, quam te. Si tibi res, si locus, si institutum placet, lege, quaeso, legem, mihi que eam mitte. Si quid in mentem veniet, quo modo eam effugere possimus; utemur. 2. Ad Brutum si quid scribes, nisi alienum putabis, obiurgato eum, quod in Cumano esse noluerit propter eam causam, quam tibi dixit. Cogitanti enim mihi nihil tam videtur potuisse facere rustice. 3. Et, si tibi placebit sic agere de fano, ut coepimus, velim cohortere et exacuas Cluatium. Nam, etiamsi alio loco placebit, illius nobis opera consilioque utendum puto. Tu ad villam fortasse cras.

XXXVII. (In Antisti, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. A te heri duas epistolas accepi, alteram pridie datam Hilario, alteram eodem die tabellario; acceperique ab Aegypta liberto eodem die, Piliam et Atticam plane belle se habere. Hae litterae mihi redditae sunt tertio decimo die. Quod mihi Bruti litteras, gratum. Ad me quoque misit. Eam ipsam ad te epistolam misi et ad eam exemplum mearum litterarum. 2. De fano, si nihil mihi hortorum invenis, (qui quidem tibi inveniendi sunt, si me tanti facis, quanti certe facis,) valde probo rationem tuam de Tusculano. Quamvis prudens ad cogitandum sis, sicut es, tamen, nisi magnae curae tibi esset, ut ego consequerer id, quod magno opere vellem, numquam ea res tibi tam belle in mentem venire potuisset. Sed, nescio quo pacto, celebritatem requiro. Itaque hortos mihi conficias necesse est. Maxima est in Scapulae celebritas; propinquitas praeterea, ubi sis, ne totum diem in villam. Quare, antequam discedis, Othonem, si Romae est, convenias pervelim. Si nihil erit, etsi tu meam stultitiam

consuesti ferre, eo tamen progrediar, uti stomachere. Drusus enim certe vendere vult. Si ergo aliud erit, non mea erit culpa, nisi emero: qua in re ne labar, quaeso, provide. Providendi autem una ratio est, si quid de Scapulanis possumus. Et velim me certiorrem facias, quam diu in suburbano sis futurus. 3. Apud Terentiam gratia opus est nobis tua tuaque auctoritate. Sed facies, ut videbitur. Scio enim, si quid mea intersit, tibi maiori curae solere esse, quam mihi. 4. Hirtius ad me scripsit, Sex. Pompeium Corduba exisse et fugisse in Hispaniam citeriorem, Cnaeum fugisse, nescio quo: neque enim curo. Nihil praeterea novi. Litteras Narbone dedit xiv. Kal. Mai. Tu mihi de Caninii naufragio quasi dubia misisti. Scribas igitur, si quid erit certius. Quod me a maestitia avocas, multum levaris, si locum fano dederis. Multa mihi *εἰς ἀποθίωσιν* in mentem veniunt; sed loco valde opus est. Quare etiam Othonem vide.

XXXVIII. (In Antiati, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Non dubito, quin occupatissimus fueris, qui ad me nihil litterarum. Sed homo nequam, qui tuum commodum non exspectarit, quum obeam unam causam missus esset. Nunc quidem, nisi quid te tenuit, suspicor te esse in suburbano. At ego hic scribendo dies totos nihil equidem levor, sed tamen aberro. 2. Asinius Pollio ad me scripsit de impuro nostro cognato. Quod Balbus minor nuper satis plane, Dolabella obscure, hic apertissime. Ferrem graviter, si novae aegrimoniae locus esset. Sed tamen ecquid impurius? O hominem cavendum! quamquam

mihi quidem . . . !

Sed tenendus dolor est. Tu, quoniam necesse nihil est, sic scribes aliquid, si vacabis. 3. Quod putas oportere pervideri iam animi mei firmitatem, graviusque quosdam scribis de me loqui, quam aut te scribere aut Brutum: si, qui me fractum esse animo et debilitatum putant, sciant, quid litterarum et cuius generis conficiam; credo, si modo homines sint, existiment me, sive ita levatus sim, ut animum vacuum ad res difficiles scribendas afferam, reprehendendum non esse, sive hanc aberrationem a dolore delegerim, quae maxime liberalissima doctoque homine dignissima, laudari me etiam oportere. 4. Sed, quum ego faciam omnia, quae facere possim ad me adiuvandam; tu effice id, quod video te non minus, quam me laborare. Hoc mihi debere videor, neque levare posse, nisi solvero, aut videro me posse solvere, id est locum, qualem volo, invenero. Heredes Scapulae si istos hortos, ut scribis tibi Othonem dixisse, partibus quatuor factis, liceri cogitant: nihil est scilicet emptori loci. Sin venibunt: quid fieri possit, videbimus. Nam ille locus Publicianus, qui est Trebonii et Cusinii, erat ad me allatus. Sed scis aream esse. Nullo pacto probo. Clodiae sane placent; sed non puto esse venales. De Drusi hortis, quamvis ab iis abhorreas, ut scribis, tamen eo confugiam, nisi quid inveneris. Aedificatio me non movet. Nihil enim aliud aedificabo, nisi id, quod etiam, si illos non habuero. 5. Ἀν-
τες δ, ε, mihi sic placuit, ut cetera Antisthenis, hominis acuti magis, quam eruditi.

XXXIX. (Asterne, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Tabellarius ad me quum sine litteris tuis ve-

nisset, existimavi tibi eam caussam non scribendi fuisse, quod pridie scripsisses ea ipsa, ad quae rescripsi hac epistola. Expectaram tamen aliquid de litteris Asinii Pollionis. Sed nimium ex meo otio tuum spectro. Quamquam tibi remitto, nisi quid necesse erit, necesse ne habeas scribere, nisi eris valde otiosus.

2. De tabellariis facerem quod suades, si essent ullae necessariae litterae, ut erant olim, quum brevioribus diebus, tamen quotidie respondebant tempori tabellarii; et erat aliquid, Silius, Drusus, alia quaedam. Nunc, nisi Otho exstitisset, quid scriberemus, non erat. Id ipsum dilatum est: tamen allevor, quum loquor tecum absens, et multo etiam magis, quum tuas litteras lego. Sed quoniam et abes (sic enim arbitror) et scribendi necessitas nulla est, conquiescent litterae, nisi quid novi exstiterit.

XL. (In Antiatii, Caesare IV, cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Qualis futura sit Caesaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro, quem Hir-
tius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis. Itaque misi librum ad Muscam, ut tuis librariis daret. Volo enim eum divulgari; quod quo facilius fiat, imperabis tuis.

2. Συμβουλευτικόν saepe conor: nihil reperio: et quidem mecum habeo et Ἀριστοτέλους et Θεοπόμπου πρὸς Ἀλέξανδρον: sed quid simile? Illi et, quae ipsis honesta essent, scribebant et grata Alexandro. Ecquid tu eiusmodi reperis? Mihi quidem nihil in mentem venit. Quod scribis te vereri, ne et gratia et auctoritas nostra hoc meo maerore minuatur: ego, quid homines aut reprehendant aut postulent, nescio. Ne do-

leam? qui pot' est? ne iaceam? quis umquam minus? dum tua me domus levabat, quis a me exclusus? quis venit, qui offenderet? Asturam sum a te profectus. Legere isti laeti, qui me reprehendunt, tam multa non possunt, quam ego scripsi. Quam bene, nihil ad rem. Sed genus scribendi id fuit, quod nemo abiecto animo facere posset. Triginta dies in hortis fui. Quis aut congressum meum, aut facilitatem sermonis desideravit? Nunc ipsum ea lego, ea scribo, ut ii, qui mecum sunt, difficilius otium ferant, quam ego laborem. 3. Si quis requirit, cur Romae non sim: quia discessus est. Cur non sim in his meis praediolis, quae sunt huius temporis: quia frequentiam illam non facile ferrem. Ibi sum igitur, ubi is, qui optimas Baias habebat, quotannis hoc tempus consumere solebat. Quum Romam venero, nec vultu nec oratione reprehendar. Hilaritatem illam, qua hanc tristitiam temporum condiebamus, in perpetuum amisi. Constantia et firmitas nec animi, nec orationis requiretur. 4. De hortis Scapularis hoc videtur effici posse, aliud tua gratia, aliud nostra, ut praeconi subiiciantur. Id nisi fit, excludemur. Sin ad tabulam venimus, vincemus facultates Othonis nostra cupiditate. Nam quod ad me de Lentulo scribis, non est in eo. Faberiana modo res certa sit, tuque enitare, quod facis; quod volumus, consequemur. 5. Quod quaeris, quam diu hic; paucos dies. Sed certum non habeo. Simul ac constituero, ad te scribam: et tu ad me, quam diu in suburbano sis futurus. Quo die ego ad te haec misi, de Pilia et Attica mihi quoque eadem, quae scribis, et scribuntur et nuntiantur.

XLI. (In Antiati, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Nihil erat, quod scriberem. Scire tamen volebam, ubi esses; si abes, aut absfuturus es, quando rediturus esses. Facies igitur me certiozem. Et, quod tu scire volebas, ego quando ex hoc loco: postridie Idus Lanuvii constitui manere; inde postridie in Tusculano aut Romae. Utrum sim facturum, eo ipso die scies. 2. Scis, quam sit *φιλαίτιον σύμφορον*; minime in te quidem; sed tamen avide sum affectus de fano; quod nisi, non dico, effectum erit, sed fieri videro, audebo hoc dicere (et tu, ut soles, accipies): incursum in te dolor meus, non iure ille quidem; sed tamen feres hoc ipsum, quod scribo, ut omnia mea fers ac tulisti. Omnes tuas consolationes unam hanc in rem velim conferas. 3. Si quaeris, quid optem: primum Scapulae, deinde Clodiae; postea, si Silius nolet, Drusus aget iniuste, Cusinii et Trebonii. Puto Tertium esse dominum, Rebilum fuisse certo scio. Sin autem tibi Tusculanum placet, ut significasti quibusdam litteris, tibi assentiar. Hoc quidem utique perficies, si me levare vis; quem iam etiam gravius accusas, quam patitur tua consuetudo; sed facis summo amore, et victus fortasse vitio meo: sed tamen, si me levare vis, haec est summa levatio, vel (si verum scire vis) una. 4. Hirtii epistolam si legeris, quae mihi quasi *πρόπληγμα* videtur eius vituperationis, quam Caesar scripsit de Catone; facies me, quid tibi visum sit, si tibi erit commodum, certiozem. Redeo ad fanum. Nisi hac aestate absolutum erit, quam vides integram restare, scelere me liberatum non putabo.

XLII. (In Antiatii, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Nullum a te desideravi diem litterarum. Videbam enim quae scribis: et tamen suspicabar, vel potius intelligebam, nihil fuisse, quod scriberes. A. d. vi. Id. vero et abesse te putabam, et plane videbam nihil te habere. Ego tamen ad te fere quotidie mittam. Malo enim frustra, quam te non habere, cui des; si quid forte sit, quod putes me scire oportere. Itaque accepi vi. Id. litteras tuas inanes. Quid enim habebas, quod scriberes? mihi tamen illud, quidquid erat, non molestum fuit, nihil aliud scire me, novi te nihil habere. Scripsisti tamen nescio quid de Clodia. Ubi ergo ea est? aut quando ventura? Placet mihi res sic, ut secundum Othonem nihil magis. 2. Sed neque hanc vendituram puto. Delectatur enim et copiosa est: et illud alterum quam sit difficile, te non fugit. Sed obsecro enitatur, ut aliquid ad id, quod cupio, excogitemus. 3. Ego me hinc postridie exiturum puto, sed aut in Tusculanum aut domum, inde fortasse Arpinum. Quum certum sciero, scribam ad te. Venerat mihi in mentem monere te, ut id ipsum, quod facis, faceres. Putabam enim, commodius te idem istud domi agere posse, interpellatione sublata.

XLIII. (In Antiatii, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Ego postridie Idus, ut scripsi ad te ante, Lanuvii manere constitui; inde aut Romae aut in Tusculano. Scies ante utrumque. Quod siles mihi illam rem fore levamento, bene facis; quum id esset, mihi crede, perinde, ut existimare tu non posses. Res indicat, quanto opere id cupiam, quum tibi audeam

confiteri; quem id non ita valde probare arbitrer. Sed ferendus tibi in hoc meus error; ferendus? — immo vero etiam adiuvandus. 2. De Othone, diffido, fortasse quia cupio. Sed tamen maior etiam res est, quam facultates nostrae, praesertim adversario et cupido, et locuplete et herede. Proximum est, ut velim Clodiae. Sed si ista minus confici possunt, effice quidvis. Ego me maiore religione, quam quisquam fuit ullius voti, obstrictum puto. Videbis etiam Trebonianos: etsi absunt domini. Sed, ut ad te heri scripsi, considerabis etiam de Tusculano; ne aestas effluat: quod certe non est committendum.

XLIV. (In Antisti, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Et Hirtium aliquid ad te *συμπαραθῶς* de me scripsisse facile patior, (fecit enim humane:) et te eius epistolam ad me non misisse, multo facilius. Tu enim etiam humanius. Illius librum, quem ad me misit de Catone, propterea volo divulgari a tuis, ut ex istorum vituperatione sit illius maior laudatio. 2. Quod per Mustelam agis, habes hominem valde idoneum meique sane studiosum iam inde a Pontiano. Perfice igitur aliquid. Quid autem aliud, nisi ut aditus sit emptori? quod per quemvis heredem potest effici. Sed Mustelam id perfecturum, si rogaris, puto. Mihi vero et locum, quem opto, ad id, quod volumus, dederis, et praeterea *ἐγγήραμα*. Nam illa Silii et Drusi non satis *οἰκοδομησσοτικά* mihi videntur. Quid enim sedere totos dies in villa? Ista igitur malim primum Othonis, deinde Clodiae. Si nihil fiet, aut Druso ludus est suggerendus, aut utendum Tusculano. 3. Quod domi te inclusisti, ratione

fecisti. Sed quaeso confice, et te vacuum redde nobis. Ego hinc, ut scripsi antea, postridie Id. Lanuvii, deinde postridie in Tusculano. Contudi enim animum, et fortasse vici, si modo permansero. Scies igitur fortasse cras, summum perendie. 4. Sed quid est? quaeso. Philotimus nec Carteiae Pompeium teneri, (qua de re litterarum ad Clodium Patavinum missarum exemplum mihi Oppius et Balbus miserant, se id factum arbitrari,) bellumque narrat reliquum satis magnum. Solet omnino esse Fulviaster. Sed tamen, si quid habes —. Volo etiam de naufragio Caniniano scire, quid sit.

XLV. (In Antisti, Caesare IV. con. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Ego hic duo magna *συντάγματα* absolvi. Nullo enim alio modo a miseria quasi aberrare possum. Tu mihi, etiamsi nihil erit, quod scribas, quod fore ita video; tamen id ipsum scribas velim, te nihil habuisse, quod scriberes, dum modo ne his verbis. 2. De Attica, optime. *Ἀχιδία* tua me movet: etsi scribis nihil esse. In Tusculano eo commodius ero, quod et crebrius tuas litteras accipiam, et te ipsum nunquam videbo. Nam cetera quidem *ἀρεκτιότερα* erant Asturae: nunc* haec, quae refricant, hic me magis angunt. Etsi tamen, ubicumque sum, illa sunt mecum. 3. De Caesare vicino scripseram ad te, quia cognoram ex tuis litteris. Eum *σύνναον* Quirino malo, quam Saluti. Tu vero pervulga Hirtium. Id enim ipsum putaram, quod scribis; ut, quum ingenium amici nostri probaretur, *ἐπόθεσις* vituperandi Catonis irrideretur.

XLVI. (In Antisti, *Caesare IV. cos. s. coll. 709.*)

CICERO ATTICO S.

Vincam, opinor, animum, et Lanuvio pergami in Tusculanum. Aut enim mihi in perpetuum fundo illo carendum est: (nam dolor idem manebit, tantum mediocrius:) aut nescio, quid intersit, utrum illuc nunc veniam, an ad decem annos. Neque enim ista maior admonitio, quam quibus assidue conficior, et dies et noctes. Quid ergo? inquires: nihil litterae? In hac quidem re vereor, ne etiam contra. Nam essem fortasse durior. Exculto* enim animo nihil agreste, nihil inhumanum est.

XLVII. (In Tusculano, *Caesare IV. cos. s. coll. 709.*)

CICERO ATTICO S.

1. Tu igitur, ut scripsisti; nec id incommodo tuo. Vel binae enim poterunt litterae. Occurram etiam si necesse erit. Ergo id quidem, ut poteris. De Mustela, ut scribis: etsi magnum opus est. Eo magis delabor ad Clodiam. Quamquam in utroque Faberianum nomen explorandum est: de quo, nihil nocuerit, si aliquid cum Balbo eris locutus; et quidem, ut res est, emere nos velle, nec posse sine isto nomine, nec audere re incerta. 2. Sed quando Clodia Romanae futura est, et quia tanti rem aestimas, eo prorsus specto: non quin illud malim; sed et magna res est, et difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum herede: etsi de cupiditate nemini concedam: ceteris rebus inferiores sumus. Sed haec coram. 3. Hirtii librum, ut facis, divulga. De Philotimo, idem et ego arbitrabar. Domum tuam pluris video futuram, vicino Caesare. Tabellarium meum hodie exspectamus. Nos de Pilia et Attica certiores faciet.

XLVIII. (In Tusculano, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

Domi te libenter esse facile credo. Sed velim scire, quid tibi restet, aut iamne confeceris. Ego te in Tusculano exspecto, eoque magis, quod Tironi statim te venturum scripsisti, et addidisti te putare opus esse. Sentiebam omnino, quantum mihi praesens prodesses; sed multo magis post discessum tuum sentio. Quamobrem, ut ante ad te scripsi, aut ego ad te totus, aut tu ad me, quum licebit.

XLIX. (In Tusculano, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Heri, non multo post, quam tu a me discessisti, puto, quidam urbani, ut videbantur, ad me mandata et litteras attulerunt a C. Mario C. F. C. N. Multis verbis agere mecum per cognationem, quae mihi secum esset, per eum Marium, quem scripsissem, per eloquentiam L. Crassi, avi sui, ut se defenderem! causamque suam mihi perscripsit. Rescripsi, patrono illi nihil opus esse, quoniam Caesaris, propinqui eius, omnis potestas esset, viri optimi et hominis liberalissimi: me tamen ei fauturum. O tempora! fore, quum dubitet Curtius consulatum petere? Sed haec hactenus. 2. De Tirone, mihi curae est. Sed iam sciam, quid agat. Heri enim misi, qui videret: cui etiam ad te litteras dedi. Epistolam ad Caesarem tibi misi. Horti quam in diem proscripti sint, velim ad me scribas.

L. (In Tusculano, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

Ut me levarat tuus adventus, sic discessus afflixit.

Quare, quum poteris, id est, quum Sexti auctioni operam dederis, revises nos. Vel unus dies mihi erit utilis; quid dicam, gratus? Ipse Romam venirem, ut una essemus, si satis consilium quadam de re haberem.

LI. (In Tusculano, Caesare IV. eos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Tironem habeo citius, quam verebar. Venit etiam Nicias: et Valerium hodie audiebam esse venturum. Quamvis multi sint, magis tamen ero solus, quam si unus esses. Sed exspecto te, a Peducaeo utique. Tu autem significas aliquid etiam ante. Verum id quidem, ut poteris. De Virgilio, ut scribis. Hoc tamen velim scire, quando auctio. 2. Epistolam ad Caesarem mitti, video tibi placere. Quid quaeris? mihi quoque hoc idem maxime placuit, et eo magis, quod nihil est in ea, nisi optimi civis; sed ita optimi, ut tempora, quibus parere omnes πολιτικοί praecipunt. Sed scis, ita nobis esse visum, ut isti ante legerent. Tu igitur id curabis. Sed, nisi plane iis intelliges placere, mittenda non est. Id autem utrum illi sentiant, ane simulent, tu intelliges. Mihi simulatio pro repudiatione fuerit. Τοῦτο δὲ μὴ λώσῃ. 3. De Caerellia quid tibi placeret, Tiro mihi narravit: debere, non esse dignitatis meae: perscriptionem tibi placere;

hoc metuere, alterum in metu non pónere.

Sed et haec, et multa alia coram. Sustinenda tamen, si tibi videbitur, solutio est nominis Caerelliani, dum et de Metone et de Faberio sciamus.

LII. (In Tusculano, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. L. Tullium Montanum nosti, qui cum Cicero-
ne profectus est. Ab eius sororis viro litteras accepi,
Montanum Planco debere, quod praes pro Flaminio
sit, H-S xxv: de ea re nescio quid te a Montano ro-
gatum. Sane velim, sive Plancus est rogandus, sive
qua re potes illum iuvare, iuves. Pertinet ad no-
strum officium. Si res tibi forte notior est, quam
mihi, aut si Plancum rogandum putas: scribas ad me
velim, ut, quid rei sit, et quid rogandum, sciam. 2.
De epistola ad Caesarem quid egeris, exspecto. De
Silio, non ita sane laboro. Tu mi aut Scapulanos, aut
Clodianos efficias necesse est. Sed nescio quid vi-
deris dubitare de Clodia; utrum quando ve-
niant, an sintne venales? Sed quid est, quod audio,
Spintherem fecisse divortium? 3. De lingua Latina se-
cui es animi, dices, qui talia conscribis: ἀπόγραφα
sunt: minore labore fiunt; verba tantum affero; qui-
bus abundo.

LIII. (In Tusculano, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

Ego, etsi nihil habeo, quod ad te scribam, scribo
tamen, quia tecum loqui videor. Hic nobiscum sunt
Nicias et Valerius. Hodie tuas litteras exspectaba-
mus matutinas. Erunt fortasse alterae postmeridia-
nae, nisi te Epiroticae litterae impredient; quas ego
non interpello. Misi ad te epistolas ad Marcianum
et ad Montanum. Eas in eundem fasciculum velim
addas, nisi forte iam dedisti.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER DECIMUS TERTIUS.

ARG. Exiguum tempus mutum fuit a litteris inter huius libri epistolas et superioris. Scriptae autem et hae sunt, Caesare, ut Sigonio videtur, cos. IV. s. coll. eodemque in Hispania contra Pompeii liberos bellum gerente et post bellum redeunte, septem fere mensium spatio. Nam aestatis initio, ut ex epistola prima colligitur, scribi coeptae sunt, itaque a Kalendis fere Iuniis: et mense Decembri deslerunt. Namque tertiis Saturnaliis, quae fuerant XII. Kal. Ianuarii, apud M. Tullium Caesar caenavit, ut est in ultima huius libri epistola, quamquam ultima videtur esse XLII., in qua Cicero de suo die natali agit, qui fuit III. Non. Ian. Argumentum illarum est multiplex: de caede Marcelli X. XII. de Ciceronis et Publiliae divortio XXXIV. de Urbis pomoerio Caesaris auctoritate ab Atheniensi quodam proloquio XXXV. sq. de statua Caesaris in pompa Circensi gestata XLIV. de profectione Caesaris XLV. L. Trebatii, Curtii, Torquati, Dolabellae IX. Varronis et Capitonis XXXIII. Bruti ad Ciceronem III. VII. de eius in se amore XXXV. XXXIX. de eiusdem et Porciae nuptiis IX. XVII. de laudatione Porciae XXXVII. XLVIII. de Q. filii luxuria XXXI. maledictis XXXVII. litteris con-

tumeliosis XXXVIII. sq. de eius ad patrum protectione XXXVIII. XL. adventu LI. sq. de M. filii deversatione Coreyraea XXIV. de Ciceronis itinere in Urbem XXIII. XXV. sq. XXXIX. XLII. sq. XLVII. de Attici ad Ciceronem protectione XXXI. de hortis ad exstruendum Tulliae fanum emendis I. III. XII. XXVI. sqq. XXXI. sq. de Atticae valetudine XII. sqq. LI. de eius ad spectandos ludos Romanos accessione XLIV. de eiusdem sponsalibus XXI. de hereditatibus, ut Hereuniana VI. Cluviana XXXVII. XLV. Brinniana XII. Babulliana XLVIII. de rebus argentariis XXII. sq. de pecunia Q. fratri deleganda XLVI. Reliqua fere sunt de litteris: de epistola ad Caesarem XXVI. sqq. XXXI. L. sq. ad Hirtium XXI. de litteris Attici ad Cic. et Tullios I. de Q. Ciceronis epistolis XXX. de Caesaris epistola XXII. de libris Dicaearchi XXXI. sqq. XXXIX. Phaedri XXXIX. de Panaetii libro *περί ἀπορίας* et de epitome Bruti Fanniana sibi mittendis VIII. de libris Academicis ad Varronem scribendis XII. sqq. de vocabulo Latino ad Graecum *ἐρογῆς* interpretandum idoneo XXI. XXIII. XXV. de libris ad Varronem et Brutum mittendis XXIII. de libris de Finibus Bonorum et Malorum nondum divulgandis XXI. sq. de libro Dolabellae inscribendo X. de oratione Ligariana XII. XIX. et de loco in eadem corrigendo XLIV. de Ciceronis et Bruti Catone XLVI.

L. (In Tusculano, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Ad Ciceronem ita scripsisti, ut neque severius neque temperatius scribi potuerit; nec magis, quam quemadmodum ego maxime vellem. Prudentissime etiam ad Tullios. Quare aut ista proficient aut aliud agamus. 2. De pecunia vero video a te omnem diligentiam adhiberi vel potius iam adhibitam; quod si efficis, a te hortos habebo. Nec vero ullum genus possessionis est, quod malim, maxime scilicet ob eam causam, quae suscepta est; cuius festinationem

mihi tollis, quoniam de aestate polliceris, vel potius recipis: deinde etiam ad *καταβύσσειν* maestitiamque minuendam nihil mihi reperiri potest aptius: cuius rei cupiditas impellit me interdum, ut te hortari velim: sed me ipse revoco. Non enim dubito, quin, quod me valde velle putes, in eo tu me ipsum cupiditate vincas. Itaque istuc iam pro facto habeo. 3. Exspecto, quid istis placeat de epistola ad Caesarem. Nicias te, ut debet, amat, vehementerque tua sui memoria delectatur. Ego vero Peducaeam nostrum vehementer diligo. Nam et quanti patrem feci, totum in hunc: et ipsum per se aequae amo, atque illum amavi; te vero plurimum, qui hoc ab utroque nostrum fieri velis. Si hortos inspexeris et si de epistola certiore me feceris, dederis mihi, quod ad te scribam: sin minus, scribam tamen aliquid. Numquam enim deerit.

II. (In Tusculano, Caesare IV. eos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Gravior mihi celeritas tua, quam ipsa res. Quid enim indignius? Sed iam ad ista obduruimus, et humanitatem omnem exuimus. Tuas litteras hodie expectabam, nihil equidem ut ex iis novi: quid enim? Verumtamen. Oppio et Balbo epistolas deferri iubebis, et tamen Pisonem sicubi de auro. Faberius si venerit, videbis, ut tantum attribuat, si modo attribuetur, quantum debetur. Accipies ab Eröte. 2. Ariarathes, Ariobarzani filius, Romam venit. Vult, opinor, regnum aliquod emere a Caesare. Nam, quo modo nunc est, pedem ubi ponat in suo, non habet. Omnino eum Sestius noster parochus publicus occupavit: quod quidem facile patior. Verumtamen, quod

mihi, summo beneficio meo, magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per litteras, ut apud me deversetur. Ad eam rem quum mitterem Alexandrum, has ei dedi litteras. 3. Cras igitur auctio Peducaei. Quum poteris ergo: etsi impediēt fortasse Faberius: sed tamen, quum licebit. Dionysius noster graviter queritur, et tamen iure, a discipulis abesse tam diu. Multis verbis scripsit ad me, credo item ad te. Mihi quidem videtur etiam diutius abfuturus: ac nollem: valde enim hominem desidero.

III. (In Tusculano, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. A te litteras expectabam; nondum scilicet. Nam has mane rescribebam. Ego vero ista nomina sic probo, ut nihil aliud me moveat, nisi, quod tu videris dubitare. Illud enim non accipio in bonam partem, quod ad me refert; qui si ipse negotium meum gererem, nihil gererem, nisi consilio tuo. Sed tamen intelligo, magis te id facere diligentia, qua semper uteris, quam quod dubites de nominibus istis. Etenim Caelium non probas; plura non vis. Utrumque laudo. His igitur utendum est. Praes aliquando factus esses, et in his quidem tabulis. A me igitur omnia. Quod dies longior est, (teneamus modo, quod volumus,) puto fore istam etiam a praecone diem, certe ab heredibus. De Crispo et Mustela videbis; et velim scire, quae sit pars duorum. De Bruti adventu eram factus certior. 2. Attulerat enim ab eo Aegyptia libertus litteras. Misi ad te epistolam, quia commode scripta erat.

IV. (In Tusculano, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Habeo munus a te elaboratum decem legatorum: et quidem puto. Nam filius anno post quaestor fuit, quam consul Mummius. 2. Sed quoniam saepius de nominibus quaeris, quid placeat; ego quoque tibi saepius respondeo, placere. Si quid poteris cum Pisone, conficies; Avius enim videtur in officio futurus. Velim ante possis: si minus, utique simul simus, quum Brutus veniet in Tusculanum. Magni interest mea, una nos esse. Scies autem, qui dies is futurus sit, si puero negotium dederis, ut quaerat.

V. (In Tusculano, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Sp. Mummius putaram in decem legatis fuisse; sed videlicet. Etenim *εὐλογον* fratri fuisse. Fuit enim ad Corinthum. Misi tibi Torquatum. Colloquere tu quidem cum Silio, ut scribis, et urge. Illam diem negabat esse mense Maio, istam non negabat. Sed tu, ut omnia, istuc quoque ages diligenter. De Crispo et Mustela, scilicet, quum quid egeris. 2. Quoniam ad Bruti adventum fore te nobiscum polliceris, satis est; praesertim quum hi tibi dies in magno nostro negotio consumantur.

VI. (In Tusculano, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. De aquaeductu probe fecisti. Columnarium, vide, ne nullum debeamus. Quamquam mihi videor audisse a Camillo, commutatam esse legem. 2. Pisoni, quid est, quod honestius respondere possimus,

quam solitudinem Catonis? nec coheredibus solum Herennianis, sed etiam, ut scis, (tu enim mecum egi-
sti,) de puero Lucullo: quam pecuniam tutor (nam hoc
quoque ad rem pertinet) in Achaia sumpserat. Sed
agit liberaliter, quoniam negat se quidquam facturum
contra nostram voluntatem. Coram igitur, ut scribis,
constituemus, quemadmodum rem explicemus. Quod
reliquos coheredes convenisti, plane bene [fecisti].
3. Quod epistolam meam ad Brutum poscis, non ha-
beo eius exemplum, sed tamen salvum est, et ait Tiro,
te habere oportere: et, ut recordor, una cum illius obi-
urgatoria tibi meam quoque, quam ad eum rescripse-
ram, misi. Iudiciali molestia ut caream, videbis.
4. Tuditanum istum, proavum Hortensii, plane non no-
ram; et filium, qui tum non potuerat esse legatus,
fuisse putaram. Mummius fuisse ad Corinthum
pro certo habeo. Saepe enim hic Spurius, qui nuper
est mortuus, epistolas mihi pronuntiabat versiculis
facetis, ad familiares missas a Corintho. Sed non
dubito, quin fratri fuerit legatus, non in decem. At-
que hoc etiam accepi, non solitos maiores nostros le-
gare in decem, qui essent imperatorum necessarii, ut
nos, ignari pulcherrimorum institutorum, aut negli-
gentes potius, M. Lucillum et L. Murenam et ceteros
coniunctissimos ad L. Lucillum misimus. Illudque
εὐλογώτατον, illum fratri in primis eius legatis fuisse.
Operam tuam multam! qui et haec cures, et mea ex-
pedias, et sis in tuis multo minus diligens, quam in
meis.

VII. (In Tusculano, Cacsare IV, cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Sestius apud me fuit, et Theopompus pridie:

venisse a Caesare narrabat litteras; hoc scribere, sibi certum esse, Romae manere; caussamque eam ascribere, quae erat in epistola nostra, ne se absente leges suae negligerentur, sicut esset neglecta sumptuaria: est *εὐλογον*: idque eram suspicatus. Sed istis mos gerendus est; nisi placet hanc ipsam sententiam nos persequi. Et Lentulum cum Metella certe fecisse divortium. Haec omnia tu melius. Rescribes igitur, quidquid voles, dum modo quid. Iam enim non reperio, quid te rescripturum putem, nisi forte de Mustela, aut si Silium videris. 2. Brutus heri venit in Tusculanum post horam decimam. Hodie igitur me videbit; ac vellem, quum tu adesses. Iussi equidem ei nuntiari, te, quoad potuisses, exspectasse eius adventum, venturumque, si audisses: meque, ut facio, continuo te certiore esse facturum.

VIII. (In Tusculano, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

Plane nihil erat, quod ad te scriberem. Modo enim discesseras, et paullo post triplices remiseras. Velim cures fasciculum ad Vestorium deferendum et alicui des negotium, qui quaerat, Q. Faberii fundus num quis in Pompeiano Nolanove venalis sit. Epitomen Bruti Caelianorum velim mihi mittas, et a Philoxeno *Παρατίον περί προνοίας*. Te Idib. videbo cum tuis.

IX. (In Tusculano, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Commodum discesseras heri, quum Trebatius venit, paullo post Curtius; hic salutandi caussa: sed mansit invitatus. Trebatium nobiscum habemus.

CICERO VOL. VII.

E e

Hodie mane Dolabella. Multus sermo ad multum diem. Nihil possum dicere *ἐκτενέστερον*, nihil *μειοστοργότερον*. Ventum est tamen ad Quintum. Multa *ἄφαιτα*, *ἀδιήγητα*: sed unum eiusmodi, quod, nisi exercitus sciret, non modo Tironi dictare, sed ne ipse quidem auderem scribere. Sed hactenus. *Εὐκαίρως* ad me venit, quum haberem Dolabellam, Torquatus; humanissimeque Dolabella, quibus verbis secum egissem, exposuit. Commodum enim egeram diligentissime: quae diligentia grata est visa Torquato. 2. A te exspecto, si quid de Bruto. Quamquam Nicias confectum putabat: sed divortium non probari. Quo etiam magis laboro idem, quod tu. Si quid est enim offensionis, haec res mederi potest. Mihi Arpinum eundum est. Nam et opus est, constitui a nobis illa praediola; et vereor, ne exeundi potestas non sit, quum Caesar venerit; de cuius adventu eam opinionem Dolabella habet, quam tu coniecturam faciebas ex litteris Messallae. Quum illuc venero, intellexeroque, quid negotii sit; tum, ad quos dies rediturus sim, scribam ad te.

X. (In Tusculano, Caesare IV. col. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Minime miror te et graviter ferre de Marcello, et plura vereri periculi genera. Quis enim hoc timeret, quod neque acciderat antea, nec videbatur natura ferre, ut accidere posset? Omnia igitur metuenda. Sed illud *παρὰ τὴν ἰστορίαν*, tu praesertim: *me reliquum consularem*. Quid? tibi Servius quid videtur? Quamquam hoc nullam ad partem valet scilicet, mihi praesertim, qui non minus bene actum cum illis putem. Quid enim sumus? aut quid esse possumus?

Domine, an foris? Quod nisi mihi hoc venisset in mentem, scribere ista nescio quae, quo verterem me, non haberem. 2. Ad Dolabellam, ut scribis, ita puto faciendum, κοινότερα quaedam, et πολιτικώτερα. Faciendum certe aliquid est: valde enim desiderat. 3. Brutus si quid, curabis ut sciam; cui quidem quam primum agendum puto, praesertim si statuit. Ser-munculum enim omnem aut restinxerit aut sedarit. Sunt enim, qui loquantur etiam mecum. Sed haec ipse optime, praesertim si etiam tecum loquetur. Mihi est in animo proficisci XI. Kal. Hic enim nihil habeo quod agam, ne hercule illic quidem, nec usquam; sed tamen aliquid illic. Hodie Spintherem exspecto. Misit enim Brutus ad me: per litteras purgat Caesarem de interitu Marcelli: in quem, ne si insidiis quidem ille interfectus esset, caderet ulla suspicio. Nunc vero, quum de Magio constet, nonne furor eius causam omnem sustinet? Plane, quid sit, non intelligo. Explanabis igitur. Quamquam nihil habeo, quod dubitem, nisi, ipsi Magio quae fuerit causa amentiae; pro quo quidem etiam sponsor Sunii factus est. Et nimirum id fuit. Solvendo enim non erat. Credo eum petiisse a Marcello aliquid, et illum, ut erat, constanter respondisse.

XI. (In Arpinasti, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Οὐ τὰντὸν εἶδος credebam esse facile. Totum est aliud, posteaquam sum a te disiunctior. Sed fuit faciendum, ut et constituerem mercedulas praediorum; et ne magnum onus observantiae Bruto nostro imponerem. Posthac enim poterimus commodius

colere inter nos in Tusculano. Hoc autem tempore, quum ille me quotidie videre vellet, ego ad illum ire non possem, privabatur omni delectatione Tusculani. 2. Tu igitur, si Servilia venerit, si Brutus quid egerit, etiamsi constituerit, quando obviam: quidquid denique erit, quod scire me oporteat, scribes. Pisonem, si poteris, convenies. Vides, quam maturum sit. Sed tamen, quod commodo tuo fiat.

XII. (In Arpinati, Caesare IV, cos. 1. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Valde me momorderunt epistolae tuae de Attica nostra: eadem tamen sanaverunt. Quod enim te ipse consolabare eisdem litteris, id mihi erat satis firmum ad leniendam aegritudinem. 2. *Ligarianam* praeclare vendidisti. Posthac quidquid scripsero, tibi praeconium deferam. 3. Quod ad me de Varrone scribis, scis me antea orationes, aut aliquid id genus solitum scribere, ut Varronem nusquam possem intexere. Postea autem quam haec coepi φιλολογώτερα, iam Varro mihi denuntiaverat magnam sane et gravem προσφώνησιν. Biennium praeteriit, quum ille Καλλιπιδῆς assiduo cursu cubitum nullum processerit. Ego autem me parabam ad id, quod ille mihi misisset, ut ἀντὶ τῷ μέτρῳ καὶ λῶϊον, si modo potuissem. Nam hoc etiam Hesiodus ascribit, αἶκε δύναι. Nunc illam περὶ τελῶν σύνταξιν, sane mihi probatam, Bruto, ut tibi placuit, despondimus: idque tu eum non nolle mihi scripsisti. Ergo illam ἀκαδημαίην, in qua homines, nobiles illi quidem, sed nullo modo philologi, nimis acute loquuntur, ad Varronem transferamus. Etenim sunt Ἀρτιόχεια, quae iste valde probat. Catullo et Lucullo alibi reponemus; ita tamen, si tu hoc

probas: deque eo mihi rescribas velim. 4. De Brinniana auctione accepi a Vestorio litteras. Ait, sine ulla controversia rem ad me esse collatam (Romae videlicet aut in Tusculano me fore putaverunt) a. d. viii. Kal. Quint. Dices igitur vel amico tuo, S. Vettio coheredi meo, vel Labeoni nostro, paullum proferant auctionem; me circiter Nonas in Tusculano fore. Cum Pisone Erotem habes. De Scapulanis hortis toto pectore cogitemus. Dies adest.

XIII. (In Arpinati, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Commotus tuis litteris, quod ad me de Varrone scripseras, totam Academiam ab hominibus nobilissimis abstuli, tratulique ad nostrum sodalem, et ex duobus libris contuli in quattuor. Grandiores sunt omnino, quam erant illi; sed tamen multa detracta. Tu autem mihi pervelim scribas, qui intellexeris illum velle. Illud vero utique scire cupio, quem intellexeris ab eo *ῥηλοτυπεῖσθαι*, nisi forte Brutum. Id hercle restabat. Sed tamen scire pervelim. Libri quidem ita exierunt, (nisi forte me communis *φιλονητία* decipit,) ut in tali genere ne apud Graecos quidem simile quidquam. Tu illam iacturam feres aequo animo, quod illa, quae habes de Academicis, frustra descripta sunt. Multo tamen haec erunt splendidiora, breviora, meliora. 2. Nunc autem *ἀπορω*, quo me vertam. Volo Dolabellae valde desideranti: non reperio, quid: et simul *αἰδέομαι Τρώας*: neque, si aliquid, potero *μίμνω* effugere. Aut cessandum igitur aut aliquid excogitandum. 3. Sed quid haec levia curamus? Attica mea, obsecro te, quid agit? quae me

valde angit. Sed crebro regusto tuas litteras: in his acquiesco. Tamen *exspecto* novas.

XIV. (In Arpinati, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Brinnii libertus, coheres noster, scripsit ad me, velle, si mihi placeret, coheredes, se et Sabinum Albium, ad me venire. Id ego plane nolo. Hereditas tanti non est. Et tamen obire auctionis diem facile poterunt, (est enim III. Id.) si me in Tusculano postridie Nonas mane convenerint. Quod si laxius volent proferre diem, poterunt vel biduum, vel triduum, vel ut videbitur. Nihil enim interest. Quare, nisi iam profecti sunt, retinebis homines. 2. De Bruto, si quid erit; de Caesare, si quid scies; si quid erit praeterea, scribes. 3. Illud etiam atque etiam consideres velim, placeatne tibi mitti ad Varronem, quod scripsimus. Etsi etiam ad te aliquid pertinet; nam scito, te ei dialogo adiunctum esse tertium. Opinor igitur consideremus. Etsi nomina iam facta sunt; sed vel induci, vel mutari possunt.

XV. (In Arpinati, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

Quid agit, obsecro te, Attica nostra? Nam triduo abs te nullas acceperam: nec mirum: nemo enim venerat: nec fortasse caussa fuerat. Itaque ipse, quid scriberem, non habebam. Quo autem die has Valerio dabam, exspectabam aliquem meorum: qui si venisset, et a te quid attulisset, videbam non defuturum, quod scriberem.

XVI. (In Arpinati, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Nos, quum flumina et solitudines sequeremur, quo facilius sustentare nos possemus, pedem e villa adhuc egressi non sumus; ita magnos et assiduos imbres habebamus. Illam ἀκαδημικὴν σύνταξιν totam ad Varronem traduximus. Primo fuit Catuli, Luculli, Hortensii: deinde, quia παρὰ τὸ πρέπον videbatur, quod erat hominibus nota, non illa quidem ἀπαιδεύσια, sed in iis rebus ἀτραπία, simul ac veni ad villam, eosdem illos sermones ad Catonem Brutumque trattuli. Ecce tuae litterae de Varrone. Nemini visa est aptior Ἀντιόχεια ratio. 2. Sed tamen velim scribas ad me, primum, placeatne tibi aliquid ad illum; deinde, si placebit, hocne potissimum. Quid Servilia? iamne venit? Brutus ecquid agit, ecquando? De Caesare quid auditur? Ego ad Nonas, quemadmodum dixi. Tu cum Pisone, si quid poteris.

XVII. (In Arpinati, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

Quinto Kalend. expectabam Roma aliquid; non quo imperassem. Igitur aliquid tuis. Nunc eadem illa: quid Brutus cogitet? aut, si aliquid egit, ecquid a Caesare. Sed quid ista, quae minus curo? Attica nostra quid agat, scire cupio: etsi tuae litterae (sed iam nimis veteres sunt) recte sperare iubent: tamen exspecto recens aliquid.

XVIII. (In Arpinati, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

Vides, propinquitus quid habeat. Nos vero con-

ficiamus hortos. Colloqui videbamur, in Tusculano quum essem; tanta erat crebritas litterarum. Sed id quidem iam erit. Ego interea admonitu tuo perfecti sane argutulos libros ad Varronem: sed tamen expecto, quid ad ea, quae scripsi ad te: primum, qui intellexeris eum desiderare a me, quum ipse homo *πολυγραφώτατος* numquam me lacessisset: deinde, quem *ζηλοτυπεῖν*, nisi forte Brutum: quem si non *ζηλοτυπεῖ*, multo Hortensium minus, aut eos, qui de republica loquuntur. Plane hoc mihi explices velim: in primis, maneasne in sententia, ut mittam ad eum, quae scripsi; an nihil necesse putes. Sed haec coram.

XIX. (In Arpinati, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Commodum discesserat Hilarus librarius iv. Kal., cui dederam litteras ad te, quum venit tabellarius cum tuis litteris pridie datis: in quibus illud mihi gratissimum fuit, quod Attica nostra rogat te, ne tristis sis, quodque tu *ἀκίνητα* esse scribis. 2. *Ligarianam*, ut video, praeclare auctoritas tua commendavit. Scripsit enim ad me Balbus et Oppius, mirifice se probare; ob eamque causam ad Caesarem eam se oratiunculam misisse. Hoc igitur idem tu mihi antea scripseras. 3. In Varrone ista causa me non moveret, ne viderer *φιλένδοξος*: (sic enim constituebam, neminem includere in dialogos eorum, qui viverent:) sed, quia scribis et desiderari a Varrone, et magni illum aestimare, eos confeci: et absolvi, nescio quam bene, sed ita accurate, ut nihil posset supra, *Academicam* omnem quaestionem libris quattuor. In eis, quae erant contra *ἀναταληψίαν* praeclare collecta ab Antiocho, Varroni dedi: ad ea ipse respondeo: tu es tertius

in sermone nostro. Si Cottam et Varronem fecissem inter se disputantes, ut a te proximis litteris admo-
neor; meum *χωφὸν πρόσωπον* esset. 4. Hoc in anti-
quis personis suaviter fit, ut et Heraclides in multis,
et nos sex *de Republica* libris fecimus. Sunt etiam *de Oratore* nostri tres, mihi vehementer probati. In eis
quoque eae personae sunt, ut mihi tacendum fuerit.
Crassus enim loquitur, Antonius, Catulus senex, C.
Iulius, frater Catuli, Cotta, Sulpicius. Puero me hic
sermo inducitur, ut nullae esse possent partes meae.
Quae autem his temporibus scripsi, *Ἀριστοτέλειον* mo-
rem habent; in quo sermo ita inducitur ceterorum, ut
penes ipsum sit principatus. Ita confeci quinque li-
bros *περὶ τελῶν*, ut Epicurea L. Torquato, Stoica M.
Catoni, *περιπατητικά* M. Pisoni darem. *Ἀζηλοτύπητον*
id fore putaram, quod omnes illi decesserant. 5. Haec
Academica, ut scis, cum Catulo, Lucullo, Hortensio
contuleram. Sane in personas non cadebant. Erant
enim *λογικώτερα*, quam ut illi de iis somniasse um-
quam viderentur. Itaque, ut legi tuas de Varrone,
tamquam *ἐρμαῖον* arripui. Aptius esse nihil potuit
ad id philosophiae genus, quo ille maxime mihi de-
lectari videtur, easque partes; ut non sim consecutus,
ut superior mea caussa videatur. Sunt enim vehe-
menter *πιθανὰ Ἀντιόχεια*: quae diligenter a me ex-
pressa, acumen habent Antiochi, nitorem orationis
nostrum; si modo is est aliquis in nobis. Sed tu,
dandosne putes hos libros Varroni, etiam atque etiam
videbis. Mihi quaedam occurrunt; sed ea coram.

XX. (In Arpineti, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. A Caesare litteras accepi consolatorias, datas

prid. Kal. Mai. Hispali. De Urbe augenda quid sit promulgatum, non intellexi; id sane scire velim. Torquato nostra officia grata esse, facile patior; eaque augere non desinam. 2. Ad *Ligarianam* de uxore Tuberonis et privigna neque possum iam addere, (est enim pervulgata,) neque Tuberonem volo offendere. Mirifice est enim φιλαίτιος. Theatrum quidem sane bellum habuisti. 3. Ego, etsi hoc loco facillime sustentor, tamen te videre cupio. Itaque, ut constitui, adero. Fratrem credo a te esse conventum. Scire igitur studeo, quid egeris. 4. De fama nihil sane laboro: etsi scripseram ad te tunc stulte, *nihil melius*. Curandum enim non est. Atque hoc, *in omni vita sua quemque a recta conscientia transversum unguem non oportet discedere*, viden' quam φιλοσόφως? an tu nos frustra existimas haec in manibus habere? δεδῆχθαι te nollem, quod nihil erat. Redeo enim rursus eodem. Quidquamne me putas curare in toto, nisi ut ei ne desim? Id ago scilicet, ut iudicia videar tenere. Μὴ γὰρ αὐτοῖς. Vellem tam domestica ferre possem, quam ista contemnere. Putas autem me voluisse aliquid, quod perfectum non sit? Non licet scilicet sententiam suam: sed tamen quae tum acta sunt, non possum non probare; et tamen non curare pulchre possum, sicuti facio. Sed nimium multa de nugis.

XXI. (In Arpiusti, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Ad Hirtium dederam epistolam sane grandem, quam scripseram proxime in Tusculano. Huic, quam tum mihi misisti, rescribam alias. Nunc aliis malo. 2. Quid possum de Torquato, nisi aliquid a Dolabella? Quod simul ac, continuo scietis. Expectabam

hodie, aut summum cras, ab eo tabellarios: qui simul ac venerint, mittentur ad te. A Quinto exspecto. Proficiscens enim e Tusculano viii. Kal., ut scis, misi ad eum tabellarios. 3. Nunc, ad rem ut redeam, *inhibere* illud tuum, quod valde mihi arriserat, vehementer displicet. Est enim verbum totum nauticum. Quamquam id quidem sciebam: sed arbitrabar sustineri remos, quum inhibere essent remiges iussi. Id non esse eiusmodi, didici heri, quum ad villam nostram navis appelleretur. Non enim sustinent, sed alio modo remigant. Id ab ἐποχῇ remotissimum est. Quare facies, ut ita sit in libro, quemadmodum fuit. Dices hoc idem Varroni, si forte mutavit. Nec est melius quidquam, quam ut Lucullus

sustineat currum, ut bonu' saepe agitator, equosque!

Semperque Carneades προβολὴν pugilis et retentionem aurigae similem facit ἐποχῇ. Inhibitio autem remigum motum habet, et vehementiorem quidem remigationis, navem convertentis ad puppim. Vides, quanto hoc diligentius curem, quam aut de rumore aut de Pollione: de Pansa etiam, si quid certius: (credo enim palam factum esse:) de Critonio, si quid esset: certe ne de Metello et Albino. 4. Dic mihi, placetne tibi, primum, edere iniussu meo? Hoc ne Hermodorus quidem faciebat, is, qui Platonis libros solitus est divulgare; ex quo, λόγοισιν Ἐρμούδαρος. Quid illud? rectumne existimas cuiquam ante, quam Bruto? cui te auctore προσφωνῶ. Scripsit enim Balbus ad me, se a te *quintum de Finibus* librum descripsisse; in quo non sane multa mutavi, sed tamen quaedam. Tu autem commode feceris, si reliquos continueris, ne et ἀδιόρθωτα habeat Balbus, et ἑώρα Brutus. Sed haec hactenus, ne videar περὶ μικρὰ σπονδάζειν: etsi nunc

quidem maxima mihi sunt haec. Quid est enim aliud? Varroni quidem quae scripsi te auctore, ita propero mittere, ut iam Romam miserim describenda. Ea si voles, statim habebis. Scripsi enim ad librarios, ut fieret tuis, si tu velles, describendi potestas. Ea vero continebis, quoad ipse te videam; quod diligentissime facere soles, quum a me tibi dictum est.

5. Quod * autem fugit me tibi dicere, mirifice Caerelia studio videlicet philosophiae flagrans describit a tuis: istos ipsos de Finibus habet. Ego autem tibi confirmo, (possum falli, ut humanus,) a meis eam non habere: numquam enim ab oculis meis abfuerunt. Tantum porro aberat, ut binos scriberent; vix singulos confecerunt. Tuorum tamen ego nullum delictum arbitror, idemque te volo existimare. A me enim praetermissum est, ut dicerem, me eos exire nondum velle. Hui! quam diu de nugis? De re enim nihil habeo, quod loquar.

6. De Dolabella tibi assentior. Coheredes, ut scribis, in Tusculano. De Caesaris adventu, scripsit ad me Balbus, non ante Kal. Sext. De Attica optime, quod levius ac lenius, et quod fert *εὐχολως*.

7. Quod autem de illa nostra cogitatione scribis, in qua nihil tibi cedo —, ea, quae novi, valde probō, hominem, domum, facultates. Quod caput est, ipsum non novi; sed audio laudabilia. De Scrofa? Etiam. Proxime accedit, si quid hoc ad rem: *εὐγερίστερος* est etiam, quam pater. Coram igitur, et quidem propenso animo ad probandum. Accedit enim, quod patrem, ut scire te puto, plus etiam, quam non modo tu, sed quam ipse scit, amo, idque et merito, et iam diu.

XXII. (In Arpinati, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. De Varrone, non sine caussa, quid tibi placeat, tam diligenter exquiro. Occurrunt mihi quaedam. Sed ea coram. Te autem ἀσμενέστατα intexui, faciamque id crebrius. Proximis enim tuis litteris primum, te id non nolle, cognovi. 2. De Marcello scripserat ad me Cassius antea; τὰ κατὰ μέρος Servius. O rem acerbam! Ad prima redeo. 3. Scripta nostra nusquam malo esse, quam apud te; sed ea tum foras dari, quum utrique nostrum videbitur. Ego et librariorum tuorum culpa libero neque te accuso; et tamen aliud quiddam ad te scripseram, Caerelliam quaedam habere, quae, nisi a te, non potuerit. Balbo quidem intelligebam satisfaciendum fuisse; tantum nolebam, aut obsoletum Bruto aut Balbo inchoatum dari. Varroni, simul ac te videro, si tibi videbitur, mittam. Quid autem dubitarim, quum videro te, scies. 4. Attributos quod appellas, valde probe. Te de praedio Oviae exerceri, moleste fero. De Bruto nostro, perodiosum: sed vita fert. Mulieres autem vix satis humane, quae inimico animo ferant, quum utraque officio pareat. Tullium scribam, nihil fuit, quod appellares. Nam tibi mandassem, si fuisset. Nihil enim est apud eum positum nomine voti: sed est quiddam apud illum meum. Id ego in hanc rem statui conferre. Itaque et ego recte tibi dixi, ubi esset: et tibi ille recte negavit. Sed hoc quoque ipsum continuo adoriatur. Lucum hominibus non sane probo, quod est desertior: sed habet εὐλογία. Verum hoc quoque, ut censueris; quippe qui omnia. Ego, ut constitui, adero: atque utinam tu quoque eodem die! Sin quid — multa enim — utique postridie. Etenim coheredes: a quissi-

ne te opprimi, malitia est. 5. Alteris iam litteris nihil ad me de Attica. Sed id quidem in optima spe pono. Illud accuso, non te, sed illam ne salutem quidem. At tu et illi et Piliae plurimam: nec me tamen irasci indicaris. Epistolam Caesaris misi, si minus legisses.

XXIII. (In Arpinati, Caesare IV. cos. a. coll. 769.)

CICERO ATTICO S.

1. Antemeridianis tuis litteris heri statim rescripsi: nunc respondeo vespertinis. Brutus mallet me arcesseret. Nam et aequius erat, quum illi iter instaret et subitum et longum: et mehercule nunc, quum ita simus affecti, ut non possimus plane simul vivere, (intelligis enim profecto, in quo maxime posita sit *συνβίωσις*;) facile patiebar, nos potius Romae una esse, quam in Tusculano. 2. Libri ad Varronem non morabantur. Sunt enim effecti, ut vidisti: tantum librariorum menda tolluntur. De quibus libris scis me dubitasse: sed tu videris. Item, quos Bruto mittimus, in manibus habent librarii. 3. Mea mandata, ut scribis, explica: quamquam ista retentione omnes ait uti Trebatius: quid tu istos putas? Nosti domum. Quare confice *ἐναγώγως*. Incredibile est, quam ego ista non curem. Omni tibi asseveratione affirmo, quod mihi credas velim, mihi maiori offensionem esse, quam delectationi, possessiunculas meas. Magis enim doleo, me non habere, cui tradam, quam habere, qui utar. Atque illud Trebatius se tibi dixisse narrabat. Tu autem veritus es fortasse, ne ego invitus audirem. Fuit id quidem humanitatis: sed, mihi crede, iam ista non curo. Quare

— — *da te in sermonem, et perseca,*
et confice, excita, compella, loquere, — — —

ut te cum illo Scaeva loqui putes. Ne existimes eos, qui non debita consecrari soleant, quod debeatur, remissuros. De die tantum videto, et id ipsum bono modo.

XXIV. (In Arpinati, Caesare IV. col. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

Quid est, quod Hermogenes mihi Clodius, Andromenem sibi dixisse, se Ciceronem vidisse Coreyrae? Ego enim audita tibi putaram. Nil igitur ne ei quidem litterarum? An non vidit? Facies ergo, ut sciam. Quid tibi ego de Varrone rescribam? Quattuor *διφθέραι* sunt in tua potestate. Quod egeris, id probabo. Nec tamen *αἰδέουαι Τρώας*. Quid enim? Sed, ipsi quam res illa probaretur, magis verebar. Sed quoniam tu suscipis; in alteram aurem.

XXV. (In Arpinati, Caesare IV. col. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. De retentione rescripsi ad tuas accurate scriptas litteras. Conficies igitur, et quidem sine ulla dubitatione aut retractatione. Hoc fieri et oportet et opus est. De Andromene, ut scribis, ita putaram. Scisses enim mihi que dixisses. 2. Tu tamen ita mihi de Bruto scribis, ut de te nihil. Quando autem illum putas? Nam ego Romam pridie Idus. Ita volui Bruto scribere, (sed quoniam tu te legisse scribis, fui fortasse *ἀναγέστορος*;) me ex tuis litteris intellexisse, nolle eum me quasi prosequendi sui causa Romam nunc venire. Sed quoniam iam adest meus adventus, fac

quaeso, ne quid eum Idus impedian, quo minus suo comodo in Tusculano sit. Nec enim ad tabulam eum desideraturus eram. In tali enim negotio cur tu unus non satis es? Sed ad testamentum volebam: quod iam malo alio die: ne ob eam caussam Romam venisse videar. Scripsi igitur ad Brutum, iam illud, quod putassem, Idib. nihil opus esse. Velim ergo totum hoc ita gubernes, ut ne minima quidem re ulla Bruti commodum impediamus. 3. Sed quid est tandem, quod perhorrescas, quia tuo periculo iubeam libros dari Varroni? Etiam nunc si dubitas, fac ut sciamus. Nihil est enim illis elegantius. Volo Varro-nem, praesertim quum ille desideret: sed est, ut scis,

Δειρὸς ἀνὴρ· τάχα καὶ ἀναίτιον αἰτιόητο.

Ita mihi saepe occurrit vultus eius, querentis fortasse vel hoc, meas partes in iis libris copiosius defensas esse, quam suas; quod mehercule non esse intelliges, si quando in Epirum veneris. Nam nunc Alexionis epistolis cedimus. Sed tamen ego non despero probatum iri Varroni; et id, quoniam impensam fecimus in macrocolla, facile patior teneri. Sed etiam atque etiam dico, tuo periculo fiet. Quare, si addubitas, ad Brutum transeamus. Est enim is quoque Antiochius. O Academiam volaticam et sui similem, modo huc, modo illuc! Sed, quaeso, epistola mea ad Varro-nem valdene tibi placuit? Male mihi sit, si umquam quidquam tam enitar. *Ἐγὼν.* At ego ne Tironi quidem dictavi, qui totas *περὶ οὐχίας* persequi solet, sed Spintha-ro syllabatim.

XXVI. (In Antiati, Caesare IV. cos. 2. coll. 209.)

CICERO ATTICO S.

4. De Virgilii parte valde probo. Sic ages igitur.

Et quidem id erit primum, proximum Clodiae. Quod si neutrum; metuo, ne turbem, et irruam in Drusum. Intemperans sum in eius rei cupiditate, quam nosti. Itaque revolvor identidem in Tusculanum. Quidvis enim potius, quam ut non hac aestate absolvatur. 2. Ego, ut tempus est nostrum, locum habeo nullum, ubi facilius esse possim, quam Asturae. Sed quia, qui mecum sunt, (credo, quod maestitiam meam non ferunt,) domum properant; etsi poteram remanere, tamen, ut scripsi tibi, proficiscar hinc, ne relictus videar. Quo autem? Lanuvium? Conor equidem in Tusculanum. Sed faciam te statim certiore. Tu litteras conficies. 3. Equidem, credibile non est, quantum scribam die; quin etiam noctibus. Nihil enim somni. Heri etiam effeci epistolam ad Caesarem: tibi enim placebat: quam non fuit malum scribi, si forte opus esse putares. Ut quidem nunc est, nihil sane est necesse mittere. Sed id quidem, ut tibi videbitur. Mittam tamen ad te exemplum fortasse Lanuvio, nisi forte Romam. Sed cras scies.

XXVII. (In Tusculano, Caesare IV. eos. 2. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. De epistola ad Caesarem, nobis vero semper rectissime placuit, ut isti ante legerent. Aliter enim fuisset et in hos inofficiosi, et in nosmet ipsos, si illum offensuri fuimus, paene periculosi. Isti autem ingenue, mihi gratum, quod, quid sentirent, non reticuerunt: illud vero vel optime, quod ita multa mutari volunt, ut mihi de integro scribendi causa non sit. Quamquam de Parthico bello quid spectare debui, nisi quod illum velle arbitrabar? Quod enim aliud argumentum epistolae nostrae, nisi *κοινωνία*, fuit?

an, si ea, quae optima putaram, suadere voluissem, oratio mihi defuisset? Totis igitur litteris nihil opus est. Ubi enim ἐπίτευμα magnum nullum fieri possit, ἀπώτευμα vel non magnum molestum futurum sit; quid opus est παρακινδυνεύειν? praesertim quum illud occurrat, illum, quum antea nihil scripserim, existimaturum, me, nisi toto bello confecto, nihil scripturum fuisse. Atque etiam vereor, ne putet me hoc quasi Catonis μείλημα esse voluisse. Quid quaeris? Valde me poenitebat; nec mihi in hac quidem re quidquam magis ut vellem accidere potuit, quam quod σπουδῇ nostra non est probata. Incidissemus etiam in illos, in eis in cognatum tuum. 2. Sed redeo ad hortos. Plane illuc te ire, nisi tuo magno commodo, nolo. Nihil enim urget. Quidquid erit, operam in Faberio ponamus. De die tamen auctionis, si quid scies. Eum, qui e Cumano venerat, quod et plane valere Atticam nuntiabat, et litteras se habere aiebat, statim ad te misi.

XXVIII. (In Tusculano, Caesare IV. eos. x. encl. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Hortos quoniam hodie eras inspecturus, quid visum tibi sit, cras scilicet. De Faberio autem, quum venerit. 2. De epistola ad Caesarem, iurato mihi crede, non possum; nec me turpitudine deterret, etsi maxime debebat. Quam enim turpis est assentatio, quum vivere ipsum turpe sit nobis? Sed ut coepi, non me hoc turpe deterret. Ac vellem quidem: (essem enim, qui esse debebam:) sed in mentem nihil venit. Nam, quae sunt ad Alexandrum hominum eloquentium et doctorum suasiones; vides, quibus in rebus versentur. Adolescentem, incensum cupiditate ve-

rissimae gloriae, cupientem sibi aliquid consilii dari, quod ad laudem sempiternam valeret, cohortantur. Ad decus non deest oratio. Ego quid possum? Tamen nescio quid e quercu exsculpseram, quod videretur simile simulacri. In eo quia nonnulla erant paullo meliora, quam ea, quae fiunt et facta sunt, reprehenduntur; quod me minime poenitet. Si enim pervenissent istae litterae, mihi crede, nos poeniteret. 3. Quid? tu non vides ipsum illum Aristoteli discipulum, summo ingenio, summa modestia, posteaquam rex appellatus sit, superbum, crudelem, immoderatum fuisse? Quid? tu hunc de pompa, Quirini contubernalem, his nostris moderatis epistolis laetaturum putas? Ille vero potius non scripta desideret, quam scripta non probet. Postremo, ut volet. Abiit illud, quod tum me stimulabat, quod tibi dabam *πρόβλημα* *Ἀρχιμήδους*. Multo mehercule magis nunc opto casum illum, quem tum timebam. vel quem libebit. Nisi quid te aliud impedit, mihi optato veneris. Nicias a Dolabella magno opere arcessitus, (legi enim litteras,) etsi invito me, tamen eodem me auctore profectus est. Hoc manu mea.

XXIX. (In Tusculano, Cassare IV. cos. 2. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Quum quasi alias res quaererem de philologis e Nicia, incidimus in Talmam. Ille de ingenio nihil nimis: modestum et frugi. Sed hoc mihi non placuit. Se scire aiebat, ab eo nuper petitam Cornificiam, Q. filiam, vetulam sane, et multarum nuptiarum: non esse probatum mulieribus, quod ita reperirent, rem non maiorem DCCC. Hoc putavi te scire oportere. 2. De hortis ex tuis litteris cognovi et Chry-

sippo. In villa, cuius insulsitatem bene noram, video nihil aut pauca mutata. Balnearia tamen laudat maiora: de minoribus ait hiberna effici posse. Tecta igitur ambulatiuncula addenda est: quam ut tantam faciamus, quantam in Tusculano fecimus, prope dimidio minoris constabit isto loco. Ad id autem, quod volumus, ἀγίδρυμα, nihil aptius videtur, quam lucus, quem ego noram: sed celebritatem nullam tum habebat: nunc audio maximam. Nihil est, quod ego malim. In hoc τὸν τόπον μου πρὸς θεῶν τροποποίησιν. Reliquum est, si Faberius nobis nomen illud explicat, noli quaerere, quanti. Othonem vincas volo. Nec tamen insanitulum illum puto. Nosse enim mihi hominem videor. Ita male autem audio ipsum esse tractatum, ut mihi ille emptor non esse videatur. Quid enim? pateretur? 3. Sed quid argumentor? Si Faberianum explicas, emamus vel magno: sin minus, ne parvo quidem possumus. Clodiam igitur; a qua ipsa ob eam caussam sperare videor, quod et multo minoris sunt, et Dolabellae nomen iam expeditum videtur, ut etiam repraesentatione confidam. De hortis satis. Cras aut te aut caussam: quam quidem futuram Faberianam. Sed, si poteris.

XXX. (In Tusculano, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Ciceronis epistolam tibi remisi. O te ferreum, qui illius periculis non moveris! Me quoque accusat eam tibi epistolam misisse. Nam illam alteram de rebus gestis eodem exemplo puto. In Cumana hodie misi tabellarium. 2. Ei dedi tuas ad Vestorium, quas Pharnaci dederas. Commodum ad te miseram Demeam, quum Eros ad me venit; sed in

eius epistola nihil erat novi, nisi auctionem biduum. Ab ea igitur, ut scribis: et velim, confecto negotio Faberiano; quem quidem negat Eros hodie. Cras mane putat. A te colendus est. Istae autem *κολακίαι* non longe absunt a scelere. Te, ut spero, perendie. 3. Mihi, sicunde potes, erues, qui decem legati Mummio fuerint. Polybius non nominat. Ego memini Albinum consularem et Sp. Mummium. Videor audisse ex Hortensio, Tuditanum. Sed in Libonis annali, xiv annis post praetor est factus Tuditanus, quam consul Mummius: non sane quadrat. Volo aliquem Olympiae, aut ubi visum, *πολιτικόν σύλλογον*, more Dicaearchi, familiaris tui.

XXXI. (In Tusculano, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Quinto Kal. mane accepi a Demea litteras pridie datas, ex quibus aut hodie, aut cras te expectare deberem. Sed, ut opinor, idem ego, qui exspecto tuum adventum, morabor te. Non enim puto tam expeditum Faberianum negotium futurum, etiamsi est futurum, ut non habeat aliquid morae. Quum poteris igitur, quoniam etiamdum abes. 2. Dicaearchi, quos scribis, libros sane velim mihi mittas: addas etiam *καταβάσεως*. 3. De epistola ad Caesarem *κέρρικαι*. Atque id ipsum, quod isti aiunt illum scribere, se, nisi constitutis rebus, non iturum in Parthos; idem ego suadebam in illa epistola: sin—; utrum liberet facere posse, auctore me. Hoc enim ille expectat videlicet, neque est facturum quidquam, nisi de meo consilio. Obsecro, abiiciamus ista, et semiliberi saltem simus: quod assequemur et tacendo et latendo. 4. Sed et aggredere Othonem, ut scribis. Confice, mi

Attice, istam rem. Nihil enim aliud reperio, ubi et in foro non sim, et tecum esse possim. Quanti autem, hoc mihi venit in mentem. C. Albanus proximus est vicinus: is c. i. iugerum de M. Pilio emit, ut mea memoria est, H-S CXV. Omnia scilicet nunc minoris. Sed accedit cupiditas: in qua, praeter Othonem, non puto nos ullum adversarium habituros. Sed eum ipsum tu poteris movere: facilius etiam, si Kanum haberes. O gulam insulsam! *Pudet me patris.* Rescribes, si quid voles.

XXXII. (In Tusculana, Caesare IV. c. 8. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Alteram a te epistolam quam hodie acceperissem, nolui te una mea contentum. Tu vero age, quod scribis, de Faberio. In eo enim totum est positum id, quod cogitamus; quae cogitatio si non incidisset, (mihi crede istuc, ut cetera,) non laborarem. Quamobrem, ut facis, (istuc enim addi nihil potest,) urge, insta, perfice. 2. Dicaearchi *περὶ ψυχῆς* utrosque velim mittas et *καταβάσεως*. *Τριπολιτικόν* non invenio, et epistolam eius, quam ad Aristoxenum misit. Tres eos libros maxime nunc vellem; apti essent ad id, quod cogito. 3. Torquatus Romae est. Misi, ut tibi daretur; Catulum et Lucillum, ut opinor, antea. His libris nova prooemia sunt addita, quibus eorum uterque laudatur. Eas litteras volo habeas; et sunt quaedam alia. Et, quod ad te de decem legatis scripsi, parum intellexisti; credo, quia *διὰ σημείων* scripseram. De C. Tuditano enim quaerebam, quem ex Hortensio audieram fuisse in decem; eum video in Libonis praetorem P. Popillio, P. Rupilio consulibus. Annis XIV ante, quam praetor factus est,

legatus esse potuisset? nisi admodum sero quaestor est factus; quod non arbitror. Video enim cures magistratus eum legitimis annis perfacile cepisse. Postumium autem, cuius statuum in Isthmo meminisse te dicis, in iis sciebam fuisse. Is autem est, qui cum Lucullo fuit; quem tu mihi addidisti, sane ad illum σύλλογον personam idoneam. Videbis igitur, si poteris, ceteros; ut possimus πομπεῦσαι καὶ τοῖς προσώποις.

XXXIII. (In Tusculano, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Negligentiam miram! Semelne putas mihi dixisse Balbum et Faberium, professionem relatam? Quin etiam eorum iussu miseram, qui profiteretur. Ita enim oportere dicebant. Professus est Philotimus libertus. Nosti credo librarium. Sed scribes, et quidem confestim. 2. Ad Faberium, ut tibi placet, literas misi. Cum Balbo autem puto te aliquid fecisse H-S in Capitolio. In Virgilio mihi nulla est *δυσωπία*. Nec enim eius causa sane debeo: et, si emerò, quid erit, quod postulet? Sed videbis, ne is quum sit in Africa, ut Caelius. De nomine tu videbis cum Cispio; sed, si Plancus destinat, tum habet res difficultatem. Te ad me venire uterque nostrum cupit: sed ista res nullo modo relinquenda est. Othonem quod speras posse vinci, sane bene narras. De aestimatione, ut scribis, quum agere coeperimus: etsi nihil scripsit, nisi de modo agri. Cum Pisone, siquid poteris. Dicaearchi librum accepi: et *καταβάσεως* exspecto. 3. Negotium dederis: reperiet ex eo libro, in quo sunt senatus consulta Cn. Cornelio, L. Mummio consulibus. De Tuditano autem, quod pu-

tas, *εὐλογος* est, tum illum, quoniam fuit ad Corinthum, (non enim temere dixit Hortensius) aut quaestorem aut tribunum militum, idque potius fuisse credo. Tu de Antiocho scire poteris. Vide etiam, quo anno quaestor aut tribunus militum fuerit. Si neutrum quadret, in praefectis, an in contubernali-
bus fuerit, modo fuerit in eo bello. 4. De Varrone loquebamur; lupus in fabula. Venit enim ad me, et quidem id temporis, ut retinendus esset. Sed ego ita egi, ut non scinderem penulam. Memini enim tuum: »et multi erant, nosque imparati.« Quid refert? Paulo post C. Capito cum T. Carrinate. Horum ego vix attigi penulam; tamen remanserunt: ceciditque belle. Sed casu sermo a Capitone de Urbe augenda. A ponte Mulvio Tiberim duci secundum montes Vaticanos; campum Martium coaedificari; illum autem campum Vaticanum fieri, quasi Martium campum. Quid ais? inquam. At ego ad tabulam, ut, si recte possim, Scapulanos hortos. »Cave facias, inquit. Nam ista lex perferetur. Vult enim Caesar.« Audire me facile passus sum; fieri autem, moleste fero. Sed tu quid ais? Quamquam quid quaero? Nonsti diligentiam Capitonis in rebus novis perquirendis. Non concedit Camillo. Facies me igitur certiore de Idibus. Ista enim me res adducebat. Eo adiunxeram ceteras; quas consequi tamen biduo aut tri-
duo post facile potero. Te tamen in via confici minime volo. Quin etiam Dionysio ignosco. 5. De Bruto quod scribis; feci, ut ei liberum esset, quod ad me attineret. Scripsi enim ad eum heri, Idib. [Mai.] eius opera mihi nihil opus esse.

XXXIV. (Asturæ, Cæsare IV. cos. 2. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

Asturam veni VIII. Kal. Vitandi enim caloris causa Lanuvii III horas acquieveram. Tu velim, si grave non erit, efficias, ne ante Nonas mihi illuc veniendum sit. Id potes per Egnatium Maximum. Illud in primis, ut cum Publilio, me paene absente, conficias: de quo quæ fama sit, scribes.

Id pópulus curat scilicet.

Non mehercule arbitror. Etenim hæc decantata erat fabula. Sed complere paginam volui. Quid plura? Ipse enim adsum: nisi quid tu prorogas. Scripsi enim ad te de hortis.

XXXV et XXXVI. (In Tusculano, Cæsare IV. cos. 2. coll. 709. aut de Orellii sententia 707.)

CICERO ATTICO S.

1. O rem indignam! Gentilis tuus Urbem auget; quam hoc biennio primum vidit: et ei parum magna visa est, quæ etiam ipsum capere potuerit. Hac de re igitur exspecto litteras tuas. 2. Varroni, scribis, te, simul ac venerit—. Dati igitur iam sunt; nec tibi integrum est: hui, si scias, quanto periculo tuo! aut fortasse litteræ meæ te retardarunt. Sed eas nondum legeras, quum has proximas scripsisti. Scire igitur aveo, quo modo res se habeat.

Hinc olim novæ epistolæ initium perperam.

3. De Bruti amore vestraque ambulatione, etsi mihi nihil novi affers, sed idem, quod sæpe: tamen hoc audio libentius, quo sæpius: eoque mihi iucundius est, quod tu eo laetaris; certiusque eo est, quod a te dicitur.

XXXVII. (In Tusculano, Caesaris IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Has alteras hodie litteras. De Xenonis nomine et de Epiroticis XL nihil potest fieri nec commodius, nec aptius, quam ut scribis. Id erat locutus mecum eodem modo Balbus minor. 2. Novi nihil sane, nisi Hirtium cum Quinto acerrime pro me litigasse: omnibus eum locis [facere], maximeque in conviviis: quum multa de me, tum redire ad patrem; nihil autem ab eo tam ἀξιολίστως dici, quam alienissimos nos esse a Caesare: fidem nobis habendam non esse: me vero etiam cavendum: (προβέρον ἦν, nisi viderem scire regem, me animi nihil habere;) Cicero-nem vero meum vexari. Sed id quidem arbitrato suo. 3. Laudationem Porciae gaudeo me ante dedisse Leptae tabellario, quam tuas acceperim litteras. Eam tu igitur, si me amas, curabis, si modo mittetur, isto modo mittendam Domitio et Bruto. 4. De gladiatoribus, de ceteris, quae scribis ἀνευαφρότητα, facies me quotidie certio-rem. 5. Velim, si tibi videtur, appelles Balbum et Offilium de auctione proscribenda. Equidem locutus sum cum Balbo. Placebat. Puto conscripta habere Offilium omnia; habet et Balbus: sed Balbo placebat, propinquum diem et Romae: si Caesar moraretur, posse diem differri. Sed is quidem adesse videtur. Totum igitur considera. Placet enim Vestorio.

XXXVIII. (In Tusculano, Caesaris IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Ante lucem quum scriberem contra Epicureos, de eodem oleo et opera exaravi nescio quid ad te et ante lucem dedi. Deinde quum, somno repetito, simul

cum sole exspectatus essem, datur mihi epistola a sororis tuae filio, quam ipsam tibi misi; cuius est principium non sine maxima contumelia. Sed fortasse οὐκ ἐπίστανται. Est autem sic: *Ego enim non probo, quidquid non belle in te dici potest. Posse vult in me multa dici non belle, sed ea se negat approbare. Hoc quidquam pote impurius? Iam cetera leges, (misi enim ad te,) iudicabisque. Bruti nostri quotidianis assiduisque laudibus, quas ab eo de nobis haberi permulti mihi renuntiaverunt, commotum istum aliquando, scripsisse aliquid ad me? credo et ad te: idque ut sciam, facies: nam, ad patrem de me quid scripserit, nescio; de matre quam pie! Volueram, inquit, ut quam plurimum tecum essem, conduci mi domum; et id ad te scripseram: neglexisti. Ita minus multum una erimus. Nam ego istam domum videre non possum: qua de causa, scis. Hanc autem causam pater odium matris esse dicebat. 2. Nunc me iuva, mi Attice, consilio, πότερον δίκαις τεῖχος ὑψίων, [id est, utrum aperte hominem asperner et respuam,] ἢ σχολαῖς ἀπάταις. Ut enim Pindaro, sic δῖχα μοι νόος, ἀτρέχειαν εἰπεῖν. Omnino moribus meis illud aptius, sed hoc fortasse temporibus. Tu autem, quod ipse tibi suaseris, idem mihi persuasum putato. Equidem vereor maxime, ne in Tusculano opprimar. In turba haec essent faciliora. Utrum igitur Asturae? Quid, si Caesar subito? Iuva me, quaeso, consilio. Utar eo, quod tu decreveris.*

XXXIX. (In Tusculano, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. O incredibilem vanitatem! ad patrem, domo sibi carendum propter matrem! plenam pietatis. Illic

autem iam languescit, et ait sibi illum iure iratum.
 2. Sed utar tuo consilio. *Σχολιά* enim tibi video placere. Romam, ut censes, veniam, sed invitus. Valde enim in scribendo haereo. Brutum, inquis, eadem scilicet. Sed nisi hoc esset, res me ista non cogeret. Nec enim inde venit, unde mallet; neque diu abfuit; neque ullam litteram ad me. Sed tamen scire aveo, qualis ei totius itineris summa fuerit. Libros mihi, de quibus ad te antea scripsi, velim mittas, et maxime *Φαίδρον περὶ Θεῶν* et *Παλλάδος*.

XL. (In Tusculano, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Itane nuntiat Brutus, illum ad bonos viros? *Εὐαγγέλια*. Sed ubi eos? Nisi forte se suspendit. Hic autem ut stultum est! Ubi igitur *φιλοτίχημα* illud tuum, quod vidi in Parthenone, Ahalam et Brutum? Sed quid faciat? Illud optime, *sed ne is quidem, qui omnium flagitiorum auctor, bene de nostro*. At ego verebar, ne etiam Brutus eum diligeret. Ita enim significarat iis, quas ad me. *At vellem aliquid degustasse de fabulis*. Sed coram, ut scribis. 2. Etsi, quid mi auctor es? Advolone, an maneo? Equidem et in libris haereo, et illum hic excipere nolo: ad quem, ut audio, pater hodie ad Saxa Acronoma. Mirum, quam inimicus ibat, ut ego obiurgarem. Sed ego ipse *κεπφοῦμαι*. Itaque posthac. Tu tamen vide, quid de adventu meo censeas; et *τὰ ὅλα*, cras si perspicere potuerint, mane statim ut sciam.

XII. (In Tusculano, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Ego vero Quinto epistolam ad sororem misi.

Quum ille quereretur filio cum matre bellum, et se ob eam caussam domo cessurum filio diceret; dixi illum commodas ad matrem litteras, ad te nullas. Ille alterum mirabatur; de te autem suam culpam, quod saepe graviter ad filium scripsisset de tua in illum iniuria. Quod autem relanguisse se dicit, ego ei, tuis litteris lectis, σχολιαῖς ἀπάταις significavi me non fore —. Tum enim mentio Canae. 2. Omnino, si id consilium placeret, esset necesse. Sed, ut scribis, ratio est habenda gravitatis; et utriusque nostrum idem consilium esse debet; etsi in me graviores iniuriae, etcerte notiores. Si vero etiam Brutus aliquid afferet, nulla dubitatio est. Sed coram: magna enim res et multae cautionis. Cras igitur; nisi quid a te commeatus.

XLII. (In Tusculano, Fabio, Trebonio cons. suff. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Venit ille ad me, καὶ μάλα κατηφής: et ego, σὺ δὲ δὴ τί σύννους; »Rogas? inquit: cui iter instet, et iter ad bellum, idque quum periculosum, tum etiam turpe.« Quae vis igitur? inquam. »Aes, inquit, alienum; et tamen ne viaticum quidem.« Hoc loco ego sumpsi quiddam de tua eloquentia. Nam tacui. At ille: »Sed me maxime angit avunculus.« Quidnam? inquam. »Quod mihi, inquit, iratus est.« Cur pateris? inquam; malo enim ita dicere, quam, cur committis? »Non patiar, inquit: caussam enim tollam.« Et ego, rectissime quidem. Sed si grave non est, velim scire, quid sit caussae. »Quia, dum dubitabam, quam ducerem, non satisfaciebam matri, ita ne illi quidem. Nunc nihil mihi tanti est. Faciam, quod volunt.« Feliciter velim, inquam, teque laudo. Sed quando? »Nihil ad me, inquit, de tempore, quoniam

rem probo. « At ego, inquam, censeo, prius, quam proficiscaris. Ita patri quoque morem gesseris. » Faciam, inquit, ut censes. « Hic dialogus sic conclusus est. 2. Sed heus tu, diem meum scis esse mi. Non. Iam. Aderis igitur. 3. Scripseram iam: ecce tibi, orat Lepidus, ut veniam. Opinor augures nil habere ad templum effandum. Eatur: *μιασμα δένος**. Videbimus te igitur.

XLIII. (In Tusculano, Caesare IV. cos. 2. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

Ego vero utar prorogatione diei: tuque humanissime fecisti, qui me certiore feceris, atque ita, ut eo tempore acciperem litteras, quo non exspectarem: tuque ut ab ludis scriberes. Sunt omnino mihi quaedam agenda Romae: sed consequemur biduo post.

XLIV. (In Tusculano, Caesare IV. cos. 2. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Suaves tuas litteras! etsi acerba pompa. Verumtamen scire omnia non acerbum est, vel de Cotta. Populum vero praeclarum, quod propter malum vicinum ne victoriae quidem ploditur. Brutus apud me fuit: cui quidem valde placebat, me aliquid ad Caesarem. Annueram; sed pompa deterret. 2. Tu tamen ausus es Varroni dare? exspecto, quid indicet. Quando autem perleget? De Attica, probo. Est quidam etiam animus levare quum spectatione, tum etiam religionis opinione et fama. 3. Cottam mihi velim mittas. Libonem mecum habeo, et habueram ante Cascam. Brutus mihi T. Ligarii verbis nuntiavit, quod appelletur L. Corfidius in oratione Ligariana, erratum esse meum: sed, ut aiunt, *μνημονίων ἀμάσ-*

176α. Sciebam Corfidium pernecessarium Ligiorum: sed eum video ante esse mortuum. Da igitur, quaeso, negotium Pharnaci, Antaeo, Salvio, ut id nomen ex omnibus libris tollatur.

XLV. (In Tuscolano, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Fuit apud me Lamia post discessum tuum, epistolamque ad me attulit missam sibi a Caesare; quae quamquam ante data erat, quam illae Diocharinae, tamen plane declarabat, illum ante ludos Romanos esse venturum. In qua extrema scriptum erat, ut ad ludos omnia pararet, neve committeret, ut frustra ipse properasset. Prorsus ex his litteris non videbatur esse dubium, quin ante eam diem venturus esset; idemque Balbo, quum eam epistolam legisset, videri Lamia dicebat. Dies feriarum mihi additos video; sed quam multos, fac, si me amas, sciam. De Baebio poteris, et de altero vicino Egnatio. 2. Quod me hortaris, ut eos dies consumam in philosophia explicanda; currentem tu quidem; sed cum Dolabella vivendum esse istis diebus vides. Quod nisi me Torquati caussa teneret, satis erat dierum, ut Puteolos excurrere possem et ad tempus redire. 3. Lamia quidem a Balbo (ut videbatur) audiverat, multos nummos domi esse numeratos, quos oporteret quam primum dividi. Magnum pondus argenti; auctionem praeter praedia primo quoque tempore fieri oportere. Scribas ad me velim, quid tibi placeat. Equidem, si ex omnibus esset eligendum, nec diligentior, nec officiosior, nec nostri studiosior facile delegissem Vestorio: ad quem accuratissimas litteras dedi, quod idem te fecisse arbitror. Mihi quidem hoc sa-

tis videtur. Tu quid dicis? Unum enim pungit, ne negligentiores esse videamur. Expectabo igitur tuas litteras.

XLVI. (In Lanuvino, Caesare IV. cns. 2. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Pollex quidem, ut dixerat, ad Idus Sext. Ita mihi Lanuvii pridie Idus praesto fuit; sed plane pollex, non index. Cognosces igitur ex ipso. 2. Balbum conveni. Lepta enim de sua vini curatione laborans, me ad eum perduxerat: in eo autem Lanuvino, quod Lepido tradidi. Ex eo hoc primum: *« paullo ante acceperam eas litteras, in quibus magno opere confirmat, ante ludos Romanos. »* Legi epistolam: multa de meo Catone, quo saepissime legendo se dicit copiosorem factum: Bruti Catone lecto se sibi visum disertum. Tum ex eo cognovi cretionem Cluvii, (o Vestorium negligentem!) liberam cretionem, testibus praesentibus, sexaginta diebus. Metuebam, ne ille arcessendus esset. Nunc mittendum est, ut meo iussu cernat. Idem igitur Pollex. Etiam de hortis Cluvianis egi cum Balbo: nihil liberalius: se enim statim ad Caesarem scripturum: Cluvium autem a T. Hordeonio legare et Terentiae H-S 1000, et sepulchro multisque rebus; nihil a nobis. Subaccusa, quaeso, Vestorium. Quid minus probandum, quam Plotium unguentarium per suos pueros omnia tanto ante Balbo; illum mi ne per meos quidem? 3. De Cossinio doleo; dilexi hominem. Quinto delegabo, si quid aeri meo alieno superabit, et emptionibus; ex quibus mi etiam aes alienum faciendum puto. De domo Arpini nihil scio. 4. Vestorium nihil est quod accuses. Iam enim obsignata hac epistola, noctu tabellarius noster venit, et ab eo

litteras diligenter scriptas attulit et exemplum testamenti.

XLVII. (Asturæ, Cesare IV. cœs. s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Posteaquam *abs te Agamemno*, non ut venirem, (nam id quoque fecissem, nisi Torquatus esset,) sed ut scriberem, *tēgit aures nūtiū*; — extemplo instituta omisi; ea, quæ in manibus habebam, abieci: quod iusseras, edolavi. Tu velim e Pollice cognoscas rationes nostras sumptuarias. Turpe est enim nobis, illum, qualiscumque est, hoc primo anno egere. Post moderabimur diligentius. Idem Pollex remittendus est, ut ille cernat. Plane Puteolos non fuit eundem, quum ob ea, quæ ad te scripsi, tum, quod Caesar adest. Dolabella scribit, se ad me postridie Idus. O magistrum molestum! 2. Lepidus ad me heri vesperi litteras misit Antio; nam ibi erat: habet enim domum, quam nos vendidimus: rogat magno opere, ut sim Kal. in senatu; me et sibi et Caesari vehementer gratum esse facturum. Puto equidem nihil esse. Dixisset enim tibi fortasse aliquid Oppius, quoniam Balbus est aeger. Sed tamen malim venire frustra, quam desiderari, si opus esset: moleste ferrem postea. Itaque hodie Antii: cras ante meridiem domi. Tu velim, nisi te impedivisti, apud nos pridie Kal. cum Pilia. 3. Te spero cum Publilio confecisse. Equidem Kal. in Tusculanum recurram. Me enim absente omnia cum illis transigi malo. Q. fratris epistolam ad te misi, non satis humane illam quidem respondentem meis litteris, sed tamen quod tibi satis sit. ut equidem existimo. Tu videbis.

XLVIII. (In Tusculano, Caesare IV. eos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Heri nescio quid in strepitu videor exaudisse, quum diceres, te in Tusculanum venturum: quod utinam! iterum utinam! tuo tamen commodo. Lepta me rogat, ut, si quid sibi opus sit, accurram. Mortuus enim Babullius. Caesar, opinor, ex uncia: etsi nihil adhuc: sed Lepta ex triente. Veretur autem, ne non liceat tenere hereditatem; ἀλόγως omnino, sed veretur tamen. Is igitur si accierit, accurram; sin minus, haud antequam necesse erit. 2. Tu Pollicem, quum poteris. Laudationem Porciae tibi misi correctam: atque eo properavi, ut, si forte aut Domitii filio, aut Bruto mitteretur, haec mitteretur. Id si tibi erit commodum, magno opere cures velim: et velim M. Varronis et Lollii mittas laudationem; Lollii utique. Nam illam legi, volo tamen regustare. Quaedam enim vix mihi credo legisse me.

XLIX. (In Tusculano, Caesare IV. eos. a. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Atticae primum salutem, quam equidem ruri esse arbitror. Multam igitur salutem et Piliae. De Tigellio, si quid novi: qui quidem, ut mihi Gallus Fadius scripsit, μέμνηται ἀναγέσθαι mihi quamdam iniquissimam, me Phameae defuisse, quum eius causam recepissem: quam quidem receperam contra pueros Octavios Cn. filios non libenter: sed et Phameae causa volebam. Erat enim, si meministi, in consulatus petitione per te mihi pollicitus, si quid opus esset: quod ego perinde tuebar, ac si usus essem. Is ad me venit, dixitque iudicem operam dare sibi constituisse eo die ipso, quo de Sextio nostro lege Pompeia in con-

silium iri necesse erat. Seis enim dies illorum iudiciorum praestitutos fuisse. Respondi non ignorare eum, quid ego deberem Sextio: quem vellet, alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum. Ita tum ille discessit iratus: puto me tibi narrasse. Non laboravi scilicet, nec hominis alieni iniustissimam iracundiam mihi curandam putavi. 2. Gallo autem narravi, quum proxime Romae fui, quid audissem; neque nominavi Balbum minorem. Habuit suum negotium Gallus, ut scribit. Ait illum, me animi conscientia, quod Phameam destituissem, de se suspicari. Quare tibi hactenus mando, de illo nostro, si quid poteris, exquiras: de me ne quid labores. Est bellum, aliquem libenter odisse, et quemadmodum non omnibus dormire, ita non omnibus servire. Etsi mehercule, ut tu intelligis, magis mihi isti serviunt, si observare servire est.

Le. (Caesare IV. *cos.* s. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Admonitus quibusdam tuis litteris, ut ad Caesarem uberiores litteras mittere instituerem, quum mihi Balbus nuper in Lanuvino dixisset se et Oppium scripsisse ad Caesarem, me legisse libros contra Catonem et vehementer probasse; conscripsi de his ipsis libris epistolam Caesari, quae deferretur ad Dolabellam: sed eius exemplum misi ad Oppium et Balbum; scripsique ad eos, ut tum deferri ad Dolabellam iuberent meas litteras, si ipsi exemplum probassent. Ita mihi rescripserunt, nihil umquam se legisse melius, epistolamque meam iusserunt dari Dolabellae. 2. Vestorius ad me scripsit, ut iuberem mancipio dari servo suo, pro mea parte, Heterείο cuidam, fundum Brin-

nianum; ut ipse ei Puteolis recte mancipio dare posset. Eum servum, si tibi videbitur, ad me mittere. Opinor enim, ad te etiam scripsisse Vestorium. 3. De adventu Caesaris idem, quod a te, mihi scriptum est ab Oppio et Balbo. Miror te nihildum cum Tigellio, vel ut hoc ipsum, quantum acceperit: prorsus aveo scire, nec tamen flocci facio. 4. Quaeris, quid cogitem de obviam-itione, quid censes, nisi Alsium? et quidem ad Murenam de hospitio scripseram: sed opinor cum Matio profectum. Sallustius igitur urgebitur. 5. Scripto iam superiore versiculo, Eros mihi dixit, sibi Murenam liberalissime respondisse. Eo igitur utamur. Nam Silius culcitas non habet. Dida autem, opinor, hospitibus totam villam concessit.

L.I. (In Tusculano, Caesare IV. cos. 3. coll. 709.)

CICERO ATTICO S.

4. Ad Caesarem quam misi epistolam, eius exemplum fugit me tum tibi mittere; nec id fuit, quod suspicaris, ut me puderet tui, ne ridicule hemicillus: nec mehercule scripsi aliter, ac si πρὸς Ἰσὸν ὁμοίως scriberem. Bene enim existimo de illis libris, ut tibi coram. Itaque scripsi et ἀκολακύντως, et tamen sic, ut nihil eum existimem lecturum libentius. 2. De Attica nunc demum mihi est exploratum. Itaque ei de integro gratulare. Tigellium totum mihi, et quidem quam primum: nam pendeo animi. Narro tibi, Quintus cras: sed ad me, an ad te, nescio. Mihi scripsit Romam viii. Kal. Sed misi, qui invitaret: etsi hercle iam Romam veniendum est, ne ille ante advolet.

LII. (In Puteolano, Fabio, Trebonio cons. auct. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. O hospitem mihi tam gravem! ἀμεταμέλιον: fuit enim periucunde. Sed quum secundis Saturnalibus ad Philippum vesperi venisset, villa ita completa militibus est, ut vix triclinium, ubi caenaturus ipse Caesar esset, vacaret: quippe hominum $\kappa\iota\sigma\ \kappa\iota\sigma$. Sane sum commotus, quid futurum esset postridie: ac mihi Barba Cassius subvenit: custodes dedit. Castra in agro: villa defensa est. Ille tertiis Saturnalibus apud Philippum ad horam VII.; nec quemquam admisit. Rationes opinor cum Balbo: inde ambulavit in littore. Post horam VIII. in balneum: tum audivit de Mamurra: vultum non mutavit: unctus est; accubuit; ἐμετιχίην agebat. Itaque et edit et bibit ἀδελῶς et iucunde: opipare sane et apparate: nec id solum,

— — sed, bene cocto, et

condito sermone bono, et, si quaerī, libenter.

2. Praeterea tribus tricliniis accepti οἱ περὶ αὐτὸν valde copiose. Libertis minus lautis, servisque nihil defuit. Nam lautiores eleganter accepti. Quid multa? homines visi sumus. Hospes tamen non is, cui diceres, amabo te, eodem ad me eum revertere. Semel satis est. Σπουδαῖον οὐδέν in sermone: φιλόλογα multa. Quid quaeris? Delectatus est, et libenter fuit. Puteolis se aiebat unum diem fore, alterum ad Baias. Habes hospitium, sive ἐπισταθμίαν odiosam, mihi, dixi, non molestam. Ego paullisper hic, deinde in Tusculanum. Dolabellae villam quum praeteriret, omnis armatorum copia, dextra sinistra ad equum, nec usquam alibi. Hoc ex Nicia.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER DECIMUS QUARTUS.

ARG. Nullae iam exstant trium mensium litterae, ex tertiis Saturnalibus, quae fuerunt XII. Kal. Ian., ad post Id. Martias, quo die Caesar occisus est. Scriptae sunt autem, quae hoc libro leguntur, M. Antonio et P. Cornelio Dolabella coss. (710.) Hic enim, teste Paterculo (II, 58.), fasces arripuit statim post mortem Caesaris, a quo iam antea ita designatus erat, ut sibi in Parthos proficiscenti substitutus succederet. In his igitur litteris Cicero refert de reipublicae tempestatibus post Caesaris necem in Urbe ortis. Ipse quidem Cicero quum senatum in suam sententiam perduxisset, ut, communis concordiae causa, iniuriarum pristinorum memoria sempiterna oblivione tolleretur, Roma egressus has dedit litteras modo spei, modo desperationis plenas IV. sqq. IX. sqq. XIV. XVII. XX. Nunc de artibus Antonii III. XIX. sq. vel L. Caesari suspecti XVII. de actis Caesaris ab Antonio veteranorum opera sancitis XXI. de iisdem ex parte fictis XII. XX. sq. de sorte Buthrotiorum, quos Caesar proscripserat, illam ob causam dubia X. sqq. de Caesarianorum iniuriis XXII. de L. Antonii concione XX. de Q. filio fratris Antonii dextella XX. et aliis de rebus queritur; nunc salutis spem in Bruto et Cassio XX. in Hirtio et Pansa ibid. atque in Dolabella maxime XV. sqq. XX. repositam, item expectationem de Octavii

cos. des. XII. concione XX. suam significat. Rerum adversarum solatium petit hoc tempore a litteris, in quibus ita versatur, ut libris scribendis det operam. Sic librum ἀνέκδοτον perpoliendum curat XVII. Catonem maiorem XXI. et Bruti iudicium de optimo genere dicendi XX. memorat. Insunt etiam exempla epistolarum Antonii ad Ciceronem XIII. et Cic. ad Antonium ibid. eiusdemque ad Dolabellam litterarum XVII. quarum alterum exemplum exstat ad Div. IX, 14. Mox in Graeciam cogitat VII. XIII. ubi litterarum causa versatur filius XI. Cetera privata sunt maxime de Q. fratre novum inire matrimonium recusante XIII. de Q. filii in patrem impietate XVII.

I. (In suburbano, Antonio, Dolabella coos. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Deverti ad illum, de quo tecum mane. Nihil perditius: explicari rem non posse. Etenim si ille tali ingenio exitum non reperiēbat, quis nunc reperiet? Quid quaeris? periisse omnia aiebat; quod haud scio an ita sit; verum ille gaudens: affirmabatque minus diebus xx tumultum Gallicum; in sermonem se post Idus Mart. praeterquam Lepidi, venisse neminis; ad summam, non posse isthaec sic abire. O prudentem Oppium, qui nihilo minus illum desiderat, sed loquitur nihil, quod quemquam bonum offēdat. Sed haec hactenus. 2. Tu, quaeso, quidquid novi, (multa autem exspecto) scribere ne pigresce. In his, de Sexto satisne certum, maxime autem de Bruto nostro; de quo quidem ille, ad quem deverti, Caesarem solitum dicere, *magni refert, hic quid velit; sed quidquid volet, valde volet*: idque eum animadvertisse, quum pro Deiotaro Niceae diceret: valde vehementer eum visum et libere dicere: atque etiam (ut enim quidque succurrit, libet scribere) proxime, quum Sextii rogatu

apud eum fuisset, expectaremque sedens, quoad vocarer, dixisse eum, *ego dubitem, quin summo in odio sim, quum M. Cicero sedeat, nec suo commodo me convenire possit? Atqui si quisquam est facilis, hic est; tamen non dubito, quin me male oderit.* Haec et eiusmodi multa. Sed ad propositum. Quidquid erit non modo magnum, sed etiam parvum, scribes. Equidem nihil intermittam.

II. (In suburbano, Antonio, Dolabella coss. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Duas a te accepi epistolas heri. Ex priore theatrum Publiumque cognovi; bona signa consentientis multitudinis. Plausus vero, L. Cassio datus, etiam facetus mihi quidem visus est. 2. Altera epistola de Madaro scripta, apud quem nullum *σαλακώνισμα* * ut putas. Processi enim, sed minus. Diutius sermone enim sum retentus. 3. Quod autem ad te scripseram, obscure fortasse, id eiusmodi est: aiebat Caesarem secum, quo tempore Sestii rogatu veni ad eum, quum expectarem sedens, dixisse: *ego nunc tam sim stultus, ut hunc ipsum facilem hominem putem mihi esse amicum, quum tamdiu sedens meum commodum expectet?* Habes igitur *γαλάκτωμα*, inimicissimum otii, id est Bruti. 4. In Tusculanum hodie; Lanuvii cras; inde Asturae cogitabam. Piliae paratum est hospitium: sed vellem Atticam; (verum tibi ignosco;) quarum utrique salutem.

III. (In Tusculano, Antonio, Dolabella coss. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Tranquillae tuae quidem litterae; quod utinam diutius! nam Matius posse negabat. Ecce autem stru-

ctores nostri ad frumentum profecti, quum inanes rediissent, rumorem afferunt magnum, Romae domum ad Antonium frumentum omne portari: *παρισχόν* certe: scripsisses enim. Corumbus Balbi nullus adhuc; et mihi notum nomen. Bellus enim esse dicitur architectus. 2. Ad obsignandum tu adhibitus non sine caussa videris. Volunt enim nos ita putare. Nescio, cur non animo quoque sentiant. Sed quid haec ad nos? Odorare tamen Antonii *διαθέρων*: quem quidem ego epularum magis arbitror rationem habere, quam quidquam mali cogitare. Tu, si quid *πραγματικόν* habes, scribe: sin minus, populi *ένσημασίαν*, et minorum dicta perscribito. Piliae et Atticae salutem.

IV. (Lanuvii, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Nunc quid putas me Lanuvii? At ego te istic quotidie aliquid novi suspicor. Tument negotia. Nam quum Matius, quid censes ceteros? Equidem doleo, quod numquam in ulla civitate accidit, non una cum libertate rempublicam recuperatam. Horribile est, quae loquantur, quae minitentur. Ac vereor Gallica etiam bella; ipse Sextus quo evadat. 2. Sed omnia licet concurrant, Idus Martiae consolantur. Nostri autem *ήρωες*, quod per ipsos confici potuit, gloriosissime et magnificentissime confecerunt. Reliquae res opes et copias desiderant, quas nullas habemus. Haec ego ad te, ut, si quid novi, (nam quotidie aliquid exspecto,) confestim ad me: et, si novi nihil, nostro more tamen ne patiamur intermitteri litterulas. Equidem non committam.

V. (Asturæ, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Spero tibi iam esse, ut volumus, quoniam quidem *ἡσυχίας*, quum leviter commotus esses: sed tamen velim scire, quid agas. Signa bella, quod Calvena moleste fert se suspectum esse Bruto. Illa signa non bona, si cum signis legiones veniunt e Gallia. Quid tu illas putas, quae fuerunt in Hispania, nonne idem postulaturas? quid, quas Annius transportavit? Caninium volui, sed *μνημονικὸν ἁμάρτημα*. Ab aleatore *φνημὸς πολὺς*. Nam ista quidem Caesaris libertorum coniuratio facile opprimeretur, si recta saperet Antonius. 2. Meam stultam verecundiam, qui legari noluerim ante res prolatas, ne deserere viderer hunc rerum tumorem; cui certe si possem mederi, deesse non deberem. Sed vides magistratus, si quidem illi magistratus: vides tamen tyranni satellites in imperiis; vides eiusdem exercitus; vides in latere veteranos; quae sunt *εὐρίπιστα* omnia: eos autem, qui orbis terrae custodiis non modo septi, verum etiam magni esse debebant, tantummodo laudari atque amari, sed parietibus contineri. Atqui illi quoquo modo beati; civitas misera. 3. Sed velim scire, quid adventus Octavii; num qui concursus ad eum, num quae *ρεω-τερισμοῦ* suspicio. Non puto equidem: sed tamen, quidquid est, scire cupio. Haec scripsi ad te proficiscens Astura iii. Idus.

VI. (Fundis, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Pridie Idus Fundis accepi tuas litteras cæmans. Primum igitur melius esse: deinde meliora te nuntiare. Odiosa illa enim fuerant, legiones venire.

Nam de Octavio susque deque. Exspecto, quid de Mario; quem quidem ego sublatum rebar a Caesare. Antonii colloquium cum heroibus nostris pro re nata non incommodum. Sed tamen adhuc me nihil delectat praeter Idus Mart. Nam, quoniam Fundis sum cum Ligure nostro, discrucior, Sextilii fundum a verberone Curtilio possideri: quod quum dico, de toto genere dico. 2. Quid enim miserius, quam ea nos tueri, propter quae illum oderamus? Etiamne consules et tribunos plebis in biennium, quos ille voluit? Nullo modo reperio, quemadmodum possim πολιτεύεσθαι. Nihil enim tam σόλοικον, quam τυραννοκτόνους in caelo esse, tyranni facta defendi. Sed vides consules, vides reliquos magistratus, si isti magistratus: vides languorem bonorum. Exsultant laetitia in municipiis. Dici enim non potest, quanto opere gaudeant, ut ad me concurrant, ut audire cupiant verba mea ea de re; nec ulla interea decreta. Sic enim πεπολιτεύμεθα, ut victos metueremus. Haec ad te scripsi, apposita secunda mensa: plura et πολιτικώτερα postea; et tu, quid agas, quidque agatur.

VII. (In Formiano, Antonio, Dolebella coss. 710.)

CICERO ATTICO S.

4. Postridie Idus Paullum Caietae vidi. Is mihi de Mario et de republica alia quaedam sane pessima. A te scilicet nihil: nemo enim meorum. Sed Brutum nostrum audio visum sub Lanuvio. Ubi tandem est futurus? Nam quum reliqua, tum de hoc scire aveo omnia. Ego e Formiano exiens xvii. Kal., ut inde altero die in Puteolanum, scripsi haec. 2. A Cicerone mihi litterae sane πεπρωμέναι, et bene longae. Cetera autem vel fingi possunt: πῖρος litterarum signifi-

cat doctiorem. Nunc magno opere a te peto, de quo sum nuper tecum locutus, ut videas, ne quid ei desit. Id quum ad officium nostrum pertinet, tum ad existimationem et dignitatem; quod idem intellexi tibi videri omnino. Si ergo est, volo mense Quintili in Graeciam: sunt omnia facilia. Sed quum sint ea tempora, ut certi nihil esse possit, quid honestum mihi sit, quid liceat, quid expediat; quaeso, da operam, ut illum quam honestissime copiosissimeque tueamur. Haec et cetera, quae ad nos pertinebunt, ut soles, cogitabis: ad meque aut, quod ad rem pertineat, aut, si nihil erit, quod in buccam venerit, scribes.

VIII. (In Sinuessano, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Tu me iam rebare, quum scribebas, in actis esse nostris: at ego accepi xvii. Kal. in deversoriolo Sinuessano tuas litteras. De Mario probe: etsi doleo L. Crassi nepotem. Optime, tam etiam Bruto nostro probari Antonium. Nam quod Iuniam scribis moderate et amice scriptas litteras attulisse, mihi Paullus dedit ad se a fratre missas, quibus in extremis erat, sibi insidias fieri; se id certis auctoribus comperisse. Hoc nec mihi placebat, et multo illi minus. Reginae fuga mihi non molesta. Sed Clodia quid egerit, scribebas ad me velim. De Byzantiis curabis, ut cetera; et Pelopem ad te arcesses. Ego, ut postulas, Baiana negotia chorumque illum, de quo scire vis, quum perspexero, tum scribam, ne quid ignores. 2. Quid Galli, quid Hispani, quid Sextus agat, vehementer exspecto. Ea scilicet tu declarabis, qui cetera. Nau-scolam tibi tuam caussam otii dedisse facile patiebar. Videbare * enim mihi legenti tuas litteras requiescere

paullisper. De Bruto semper ad me omnia perscribito, ubi sit, quid cogitet; quem quidem ego spero iam tuto vel solum tota Urbe vagari posse. Verumtamen —!

IX. (Puteolis, Antonio, Dolabella coas. 710.)

CICERO ATTICO S.

4. De republica multa cognovi ex tuis litteris, quas quidem multiuges accepi uno tempore a Vestorii liberto. Ad ea autem, quae requiris, brevi respondebo. Primum vehementer me Cluviana delectant. Sed quod quaeris, quid arcessierim Chrysippum; tabernae mihi duae corruerunt, reliquaeque rimas agunt. Itaque non solum inquilini, sed mures etiam migraverunt. Hanc ceteri calamitatem vocant: ego ne incommodum quidem. O Socrates, et Socratici viri! numquam vobis gratiam referam. Dii immortales, quam mihi ista pro nihilo! Sed tamen ea ratio aedificandi initur, consiliario quidem et auctore Vestorio, ut hoc damnum quaestuosum sit. 2. Hic turba magna est eritque, ut audio, maior. Duo quidem quasi designati consules. O dii boni! vivit tyrannis, tyrannus occidit? Eius interfecti morte laetamur, cuius facta defendimus? Itaque quam severe nos M. Curtius accusat, ut pudeat vivere: neque iniuria. Nam mori millies praestitit, quam haec pati, quae mihi videntur habitura etiam vetustatem. 3. Et Balbus hic est multumque mecum: ad quem a Vetere litterae datae pridie Kal. Ianuar.; quum a se Caecilius circum sederetur et iam teneretur, venisse cum maximis copiis Pacorum Parthum: ita sibi esse eum ereptum, multis suis amissis: in qua re accusat Volcatium. Ita mihi videtur bellum illud instare. Sed Dolabella et

Nicias viderint. Idem Balbus meliora de Gallia. XXI. die litteras habebat; Germanos illasque nationes, re audita de Caesare, legatos misisse ad Aurelium, qui est praepositus ab Hirtio, se, quod imperatum esset, esse facturos. Quid quaeris? Omnia plena pacis, aliter ac mihi Calvena dixerat.

X. (In Puteolano, Antonio, Dolabella const. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Itane vero? Hoc meus et tuus Brutus egit, ut Lanuvii esset? ut Trebonius itineribus deviis proficisceretur in provinciam? ut omnia facta, scripta, dicta, promissa, cogitata Caesaris plus valerent, quam si ipse viveret? Meministine me clamare, illo ipso primo Capitolino die, senatum in Capitolium a praetoribus vocari? Dii immortales! quae tum opera effici potuerunt, laetantibus omnibus bonis, etiam sat bonis, fractis latronibus! Liberalia tu accusas. Quid fieri tum potuit? Iam pridem perieramus. Meministine te clamare, caussam periisse, si funere elatus esset? At ille etiam in foro combustus laudatusque miserabiliter: servique et egentes in tecta nostra cum facibus immissi. Quae deinde? ut audeant dicere, *tunc contra Caesaris nutum*? Haec et alia ferre non possum. Itaque γῆν πρὸ γῆς cogito. Tua tamen ἐπὶ πύλους. 2. Nausea iamne plane abiit? Mihi quidem ex tuis litteris coniectanti ita videbatur. Redeo ad Tebassos, Scaevae, Frangones. Hos tu existimas confidere se illa habituros, stantibus nobis? in quibus plus virtutis putarunt, quam experti sunt. Pacis isti scilicet amatores, et non latrocinii auctores? At ego quum tibi de Curtilio scripsi Sextilianoque fundo, scripsi de Censorino, de Messalla, de Planco, de Postumio, de

genere toto. Melius fuit periisse illo interfecto, (quod utinam accidisset!) quam haec videre. 3. Octavius Neapolim venit XIV. Kal. Ibi eum Balbus mane postridie; eodemque die mecum in Cumano, illum hereditatem aditurum. Sed, ut scribis, *ῥοιζόθεν* magnam cum Antonio. Bathrotia mihi tua res est, ut debet, eritque curae. Quod quaeris, iamne ad centena Cluvianum: adventare videtur: sed primo anno LXXX deterimus. 4. Q. pater ad me gravia de filio, maxime quod matri nunc indulgeat, cui antea bene merenti fuerit inimicus. Ardentes in eum litteras ad me misit. Ille autem quid agat, si scis, neque dum Roma es profectus, scribas ad me velim; et hercule, si quid aliud. Vehementer delector tuis litteris.

XI. (Puteolis, Antonio, Dolabella coss. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Nudius tertius dedi ad te epistolam longiorem: nunc ad ea, quae proxime. Velim mehercule, Asturae Brutus. *Ἀπολογία* istorum scribis. An censebas aliter? Equidem etiam maiora exspecto. Quum equidem concionem lego, DE TANTO VIRO, DE CLARISSIMO CIVI, ferre non queo; etsi ista iam ad risum. Sed memento: sic alitur consuetudo perditarum concionum; ut nostri illi, non heroes, sed dii, futuri quidem in gloria sempiterna sint, sed non sine invidia, ne sine periculo quidem. Verum illis magna consolatio conscientia maximi et clarissimi facti: nobis quae? qui, interfecto rege, liberi non sumus? Sed haec fortuna viderit, quoniam ratio non gubernat. 2. De Cicerone, quae scribis, iucunda mihi sunt: velim sint prospera. Quod vero curae tibi est, ut ei suppedietur ad usum et cultum copiose, per mihi gratum est; id-

que ut facias, te etiam rogo. De Buthrotiis et tu recte cogitas et ego non dimitto istam curam. Suscipiam omnem etiam actionem; quam video quotidie facilio-rem. De Cluviano, quoniam in re mea me ipsum diligentia vincis, res ad centena perducitur. Ruina rem non fecit deteriore, haud scio an iam fructuosiore. Hic mecum Balbus, Hirtius, Pansa. Modo venit Octavius, et quidem in proximam villam Philippi, mihi totus deditus. Lentulus Spinther hodie apud me; cras mane vadit.

XII. (Putcolis, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

4. O mi Attice, vereor, ne nobis Idus Mart. nihil dederint praeter laetitiam et odii poenam ac doloris. Quae mihi istim afferuntur! quae hic video! Ὡς πράξεως καλῆς μὲν, ἀτελοῦς δέ. Scis, quam diligam Siculos, etquam illam clientelam honestam iudicem. Multa illis Caesar, neque me invito: etsi Latinitas erat non ferenda; verumtamen —. Ecce autem Antonius, accepta grandi pecunia, fixit legem, a dictatore comitiis latam, qua Siculi cives Romani: cuius rei, vivo illo, mentio nulla. Quid? Deiotari nostri caussa non similis? Dignus ille quidem omni regno, sed non per Fulviam. Sexcenta similia. Verum illuc referor: tam claram, tamque testatam rem, tamque iustam, Buthrotiam, non tenebimus aliqua ex parte? et eo quidem magis, quo iste plura? 2. Nobiscum hic perhonorifice et amice Octavius: quem quidem sui Caesarem salutabant, Philippus non: itaque ne nos quidem: quem nego posse bonum civem: ita multi circumstant, qui quidem nostris mortem minitantur. Negant haec ferri posse. Quid censes, quum Romam

puer venerit, ubi nostri liberatores tuti esse non possunt? qui quidem semper erunt clari: conscientia vero facti sui etiam beati. Sed nos, nisi me fallit, iacebimus. Itaque exire aveo,

— ubi nec Pelopidarum — — —

inquit. Haud amo vel hos designatos, qui etiam declamare me coegerunt; ut ne apud aquas quidem acquiescere liceret. Sed hoc meae nimiae facilitatis. Nam id erat quondam quasi necesse; nunc, quoquo modo se res habet, non est item. 3. Quam dudum nihil habeo, quod ad te scribam! scribo tamen, non ut delectem his litteris, sed ut eliciam tuas. Tu, si quid erit de ceteris; de Bruto utique, quidquid. Haec conscripsi x. Kal., accubans apud Vestorium, hominem remotum a dialecticis, in arithmeticis satis exercitatum.

XIII. (Puteolis, Antonio, Dolabella cos., 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Septimo denique die litterae mihi redditae sunt, quae erant a te xiii. Kal. datae: quibus quaeris, atque etiam me ipsum nescire arbitraris, utrum magis tumulis prospectuque, an ambulatione ἀλειτουργεῖ delecter. Est mehercule, ut dicis, utriusque loci tanta amoenitas, ut dubitem, utra anteponenda sit.

- - ἀλλ' οὐ δασυὶς ἐπηράτων ἔργα μέμνην,
ἀλλὰ λίην μέγα πῆμα, διστρεφεῖς, εἰσορόωντες
δεῖδμεν· ἐν δοιῇ δὲ, σωσίμεν, ἢ ἀπολέσθαι.

2. Quamvis enim tu magna et mihi iucunda scripseris de D. Bruti adventu ad suas legiones, in quo spem maximam video: tamen, si est bellum civile futurum, quod certe erit; si Sextus in armis permanebit, quem

permansurum esse certo scio; quid nobis faciendum est? ignoro. Neque enim iam licebit, quod Caesaris bello licuit, neque huc, neque illuc. Quemcumque enim haec pars perditorum laetatum morte Caesaris putabit, (laetitiam autem apertissime tulimus omnes,) hunc in hostium numero habebit: quae res ad caedem maximam spectat. Restat, ut in castra Sexti aut, si forte, Bruti nos conferamus. Res odiosa et aliena nostris aetatibus, et incerto exitu belli: et nescio, quo pacto tibi ego possim, mihi tu dicere,

*Τέκνον ἰμὸν, οὗ τοι δίδοται πολεμῖα ἔργα,
ἀλλὰ σύ γ' ἡμερόεντα μετέσχεο ἔργα λόγοιο.*

3. Sed haec fors viderit, ea, quae talibus in rebus plus, quam ratio potest. Nos autem id videamus, quod in nobis ipsis esse debet, ut, quidquid acciderit, fortiter et sapienter feramus, et accidisse hominibus meminerimus; nosque quum multum litterae, tum non minimum Idus quoque Mart. consolentur. 4. Suscipe nunc meam deliberationem, qua sollicitor: ita multa veniunt in mentem in utramque partem. Proficiscor, ut constitueram, legatus in Graeciam? Caedis impendentis periculum nonnihil vitare videor, sed casurus in aliquam vituperationem, quod reipublicae defuerim tam gravi tempore. Sin autem mansero; fore me quidem video in discrimine, sed accidere posse suspicor, ut prodesse possim reipublicae. Iam illa consilia privata sunt, quod sentio valde esse utile ad confirmationem Ciceronis, me illuc venire: nec alia causa profectionis mihi ulla fuit tum, quum consilium cepi legari ab Caesare. Tota igitur hac de re, ut soles, si quid ad me pertinere putas, cogitabis. 5. Redeo nunc ad epistolam tuam. Scribis enim esse rumores, me, ad lacum quod habeo, venditurum, mi-

nusculam vero villam utique Quinto traditurum, vel impenso pretio, quo introducatur, ut tibi Quintus filius dixerit, dotata Aquillia. Ego vero de venditione nihil cogito, nisi quid, quod magis me delectet, inveno. Quintus autem de emendo nihil curat hoc tempore. Satis enim torquetur debitione dotis: in qua mirificas Egnatio gratias agit. A ducenda autem uxore sic abhorret, ut libero lectulo neget esse quidquam iucundius. 6. Sed haec quoque hactenus. Redeo enim ad miseram, seu nullam potius rempublicam. M. Antonius ad me scripsit de restitutione Sex. Clodii: quam honorifice, quod ad me attinet, ex ipsius litteris cognoscas: (misi enim tibi exemplum:) quam dissolute, quam turpiter, quamque ita perniciose, ut nonnumquam Caesar desiderandus esse videatur, facile existimabis. Quae enim Caesar numquam neque fecisset, neque passus esset, ea nunc ex falsis eius commentariis proferuntur. Ego autem Antonio faecillimum me prae bui. Etenim ille, quoniam semel induxit animum, sibi licere quod vellet, fecisset nihilo minus me invito. Itaque mearum quoque litterarum misi tibi exemplum.

A.) (Antonin, Dolabella cons. 710.)

ANTONIUS CONSUL S. D. M. CICERONI.

1. Occupationibus est factum meis, et subita tua profectione, ne tecum coram de hac re agerem. Quam ob causam vereor, ne absentia mea levior sit apud te. Quod si bonitas tua responderit iudicio meo, quod semper habui de te; gaudebo. 2. A Caesare petii, ut Sex. Clodium restitueret; impetravi. Erat mihi in animo etiam tum, sic uti beneficio eius, si tu concessisses. Quo magis laboro, ut tua voluntate id per me

facere nunc liceat. Quod si duriorem te eius miserae et afflictæ fortunæ præbes; non contendam ego adversus te. Quamquam videor debere tueri commentarium Caesaris. Sed mehercule, si humaniter et sapienter et amabiliter in me cogitare vis, facilem profecto te præbebis: et voles P. Clodium, in optima spe puerum repositum, existimare, non te insectatum esse, quum potueris, amicos paternos. 3. Patere, obsecro te, pro republica videri gessisse simultatem cum patre eius. Non contempseris hanc familiam. Honestius enim et libentius deponimus inimicitias reipublicæ nomine susceptas, quam contumaciæ. Me deinde sine ad hanc opinionem iam nunc dirigere puerum, et tenero animo eius persuadere, non esse tradendas posteris inimicitias. Quamquam tuam fortunam, Cicero, ab omni periculo abesse, certum habeo: tamen arbitror, malle te quietam senectutem et honorificam potius agere, quam sollicitam. Postremo meo iure te hoc beneficium rogo. Nihil enim non tua causa feci. Quod si non impetro, per me Clodio daturus non sum: ut intelligas, quanti apud me auctoritas tua sit, atque eo te placabiliorem præbeas.

B.) (Antonio, *Dulabella* cos. 710.)

CICERO ANTONIO COS. S.

1. Quod mecum per litteras agis, unam ob causam mallet coram egisses. Non enim solum ex oratione, sed etiam ex vultu et oculis et fronte (ut aiunt) meum erga te amorem perspicere potuisses. Nam quum te semper amavi, primum tuo studio, post etiam beneficio provocatus; tum his temporibus respublica te mihi ita commendavit, ut cariorem habeam neminem. 2. Litteræ vero tuæ, quum amantissime tum

honorificentissime scriptae, sic me affecerunt, ut non dare tibi beneficium viderer, sed accipere a te, ita petente, ut inimicum meum, necessarium tuum, me invito servare nolles, quum id nullo negotio facere posses. 3. Ego vero tibi istuc, mi Antoni, remitto; atque ita, ut me a te, quum his verbis scripseris, liberalissime atque honorificentissime tractatum existimem; idque quum totum, quoquo modo se res haberet, tibi dandum putarem, tum do etiam humanitati et naturae meae. Nihil enim umquam non modo acerbum in me fuit, sed ne paullo quidem tristius aut severius, quam necessitas reipublicae postulavit. Accedit, ut ne in ipsum quidem Clodium meum insigne odium fuerit umquam; semperque ita statui, non esse insectandos inimicorum amicos, praesertim humiliores; nec his praesidiis nosmet ipsos esse spoliantos. 4. Nam de puero Clodio tuas partes esse arbitror, ut eius animum tenerum, quemadmodum scribis, iis opinionibus imbuas, ut ne quas inimicitias residere in familiis nostris arbitretur. Contendi cum P. Clodio, quum ego publicam caussam, ille suam defenderet. Nostras concertationes respublica diiudicavit. Si viveret, mihi cum illo nulla contentio iam maneret. 5. Quare, quoniam hoc a me sic petis, ut, quae tua potestas est, ea neges te me invito usurum, puero quoque hoc a me dabis, si tibi videbitur: non quo aut aetas nostra ab illius aetate quidquam debeat periculi suspicari, aut dignitas mea ullam contentionem extimescat, sed ut nosmet ipsi inter nos coniunctiores simus, quam adhuc fuimus. Interpellantibus enim his inimicitiis, animus tuus mihi magis patuit, quam domus. Sed haec hactenus. Illud extremum; ego, quae te velle, quaeque ad te pertinere arbitra-

bor, semper sine ulla dubitatione summo studio faciam. Hoc velim tibi penitus persuadeas.

XIV. (In Puteolano, Antonio, Dulabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. — — *Iteradum eadem ista mihi!*

Coronatus Quintus noster Parilibus? Parilibus. Solusne? solus; etsi addis Lamiam: quod demiror equidem; sed scire cupio, qui fuerint alii: quamquam satis scio, nisi improbum, neminem. Explanabis igitur hoc diligentius. Ego autem casu quum dedissem ad te litteras vi. Kalend. satis multis verbis, tribus fere horis post accepi tuas, et magni quidem ponderis. Itaque ioca tua plena facetiarum, de haeresi Vestoriana et de Pherionum more Puteolano, risisse me satis, nihil est necesse scribere. *Πολιτικώτερα* illa videamus. 2. Ita Brutos Cassiumque defendis, quasi eos ego reprehendam: quos satis laudare non possum. Rerum ego vitia collegi, non hominum. Sublato enim tyranno, tyrannida manere video. Nam quae ille facturus non fuit, ea fiunt, ut de Clodio; de quo mihi exploratum est, illum non modo non facturum, sed etiam ne passurum quidem fuisse. Sequetur Rufio Vestorianus, Victor, numquam scriptus; ceteri; quis non? Cui servire ipsi non potuimus, eius libellis paremus. Nam Liberalibus quis potuit in senatum non venire? Fac id potuisse aliquo modo: num, etiam quum venissemus, libere potuimus sententiam dicere? Nonne omni ratione veterani, qui armati aderant, quum praesidii nos nihil haberemus, defendendi fuerunt? Illam sessionem Capitolinam mihi non placuisse, tu testis es. Quid ergo? ista culpa Brutorum? Minime illorum quidem; sed alio-

rum brutorum; qui se cautos ac sapientes putant; quibus satis fuit laetari; nonnullis, etiam gratulari: nullis, permanere. 3. Sed praeterita omittamus: istos omni cura praesidioque tueamur; et, quemadmodum tu praecipis, contenti Idibus Mart. simus. quae quidem nostris amicis, divinis viris, aditum ad caelum dederunt, libertatem populo Romano non dederunt. Recordare tua: nonne meministi clamare te, omnia periisse, si ille funere elatus esset? Sapienter id quidem. Itaque ex eo quae manarint, vides. 4. Quae scribis Kalendis Iuniis Antonium de provinciis relaturum, ut et ipse Gallias habeat, et utrisque dies prorogetur: licebitne decerni libere? Si licuerit, libertatem esse recuperatam laetabor: si non licuerit, quid mihi attulerit ista domini mutatio praeter laetitiam, quam oculis cepi iusto interitu tyranni? 5. Rapinas scribis ad Opis fieri: quas nos quoque tum videbamus. Nae nos et liberati ab egregiis viris, nec liberi sumus. Ita laus illorum est, culpa nostra. Et hortaris me, ut historias scribam? ut colligam tanta eorum scelera, a quibus etiam nunc obsidemur? Poterone eos ipsos non laudare, qui te obsignatorem adhibuerunt? Nec mehercule me raudusculum movet: sed homines benevolos, qualescumque sunt, grave est insequi contumelia. 6. Sed de omnibus meis consiliis, ut scribis, existimo exploratius nos ad Kalendas Iunias statuere posse: ad quas adero; et omni ope atque opera enitar, adiuvante me scilicet auctoritate tua et gratia et summa aequitate causssae, ut de Buthrotiis senatus consultum, quale scribis, fiat. Quod me cogitare iubes, cogitabo equidem: etsi tibi dederam superiore epistola cogitandum. Tu autem, quasi iam recuperata republica, vicinis tuis

Massiliensibus sua reddis. Haec armis, quae quam firma habeamus, ignoro, restitui fortasse possunt; auctoritate non possunt.

XV. (In Puteolano, Antonio, Dolabella const. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Epistola brevis, quae postea a te scripta est, sane mihi fuit iucunda, de Bruti ad Antonium et de eiusdem ad te litteris. Posse videntur esse meliora, quam adhuc fuerunt. Sed nobis, ubi simus, et quo iam nunc nos conferamus, providendum est. 2. O mirificum Dolabellam meum! Iam enim dico meum; antea, crede mihi, subdubitabam. Magnam *ἀνὰ θεῶν* res habet: de saxo; in crucem; columnam tollere; locum illum sternendum locare. Quid quaeris? heroica: sustulisse mihi videtur simulationem desiderii, adhuc quae serpebat in dies, et inveterata, verbar, ne periculosa nostris tyrannoctonis esset. 3. Nunc prorsus assentior tuis litteris, speroque meliora: quamquam istos ferre non possum: qui, dum se pacem velle simulant, acta nefaria defendunt. Sed non possunt omnia simul. Incipit res melius ire, quam putaram. Nec vero discedam, nisi quum tu me id honeste putabis facere posse. Bruto certe meo nullo loco deero; idque, etiamsi mihi cum illo nihil fuisset, facerem propter eius singularem incredibilemque virtutem. 4. Piliae nostrae villam totam quaeque in villa sunt trado in Pompeianum ipse proficiscens Kalend. Maiis. Quam velim Bruto persuadeas, ut Asturae sit.

XVI. (Puteolis, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Quinto Non. conscendens ab hortis Cluvianis in phaselum epicopum has dedi litteras, quum Piliae nostrae villam ad Lucrinum, villicos, procuratores tradidissem. Ipse autem eo die in Paeti nostri tyrotarichum imminebam; perpaucis diebus in Pompeianum; post in haec Puteolana et Cumana regna renavigaro. O loca ceteroqui valde expetenda, interpellantium autem multitudine paene fugienda!

2. Sed ad rem ut veniam, o Dolabellae nostri magnam ἀγαστείαν! Quanta est ἀραθειώγησις! Equidem laudare eum et hortari non desisto. Recte tu omnibus epistolis significas, quid de re, quid de viro sentias. Mihi quidem videtur Brutus noster iam vel coronam auream per forum ferre posse. Quis enim audeat violare, proposita cruce aut saxo? praesertim tantis plausibus, tanta approbatione infimorum?

3. Nunc, mi Attice, me fac ut expedias. Cupio, quum Bruto nostro affatim satisfecerim, excurrere in Graeciam. Magni interest Ciceronis, vel mea potius, vel mehercule utriusque, me intervenire discenti. Nam epistola Leonidae, quam ad me misisti, quid habet, quaeso, in quo magno opere laetemur? Numquam ille mihi satis laudari videbitur, quum ita laudabitur: *Quomodo nunc est.* Non est fidentis hoc testimonium, sed potius timentis. Herodi autem mandaram, ut mihi κατὰ μέτρον scriberet: a quo adhuc nulla littera est. Vereor, ne nihil habuerit, quod mihi, quum cognoscerem, iucundum putaret fore.

4. Quod ad Xenonem scripsisti, valde mihi gratum est. Nihil enim deesse Ciceroni, quum ad officium, tum ad existimationem meam pertinet. Flammam Flaminium audio

Romae esse. Ad eum scripsi, me tibi mandasse per litteras, ut de Montani negotio cum eo loquerere: et velim cures epistolam, quam ad eum misi, reddendam, et ipse, quod commodum tuo fiat, cum eo colloquare. Puto, si quid in homine pudoris est, praestaturum eum, ne pro se quodam modo dependatur. De Attica pergratum mihi fecisti, quod curasti, ut ante scirem recte esse, quam non belle fuisse.

XVII. (In Pompeianum, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

4. In Pompeianum veni v. Nonas Mai., quum pridie, ut antea ad te scripsi, Piliam in Cumano collocavisse. Ibi mihi caenanti litterae tuae sunt redditae, quas dederas Demetrio liberto prid. Kal., in quibus multa sapienter, sed tamen talia, quemadmodum tute scribebas, ut omne consilium in fortuna positum videretur. Itaque his de rebus ex tempore, et coram. 2. De Buthrotio negotio, utinam quidem Antonium conveniam! multum profecto proficiam. Sed non arbitrantur eum a Capua declinaturum: quo quidem, metuo, ne magno reipublicae malo venerit. Quod idem L. Caesari videbatur, quem pridie Neapoli affectum graviter videram. Quamobrem ista nobis ad Kal. Iun. tractanda et perficienda sunt. Sed hactenus. 3. Q. filius ad patrem acerbissimas litteras misit: quae sunt ei redditae, quum venissemus in Pompeianum: quarum tamen erat caput, Aquilliam noceram non esse laturum. Sed hoc tolerabile fortasse: illud vero? se ab Caesare habuisse omnia, nihil a patre, reliqua sperare ab Antonio! O perditum hominem! Sed *μολίστε*. 4. Ad Brutum nostrum, ad Cassium, ad Dolabellam epistolas scripsi. Earum exem-

pla tibi misi, non ut deliberarem, reddendaene essent, (plane enim iudico esse reddendas,) sed quod non dubito, quin tu idem existimaturus sis. 5. Ciceroni meo, mi Attice, suppeditabis, quantum videbitur, meque hoc tibi onus imponere patiere. Quae adhuc fecisti, mihi sunt gratissima. 6. Librum meum illum *ἀνέκδοτος* nondum, ut volui, perpolivi. Ista vero, quae tu contexi vis, aliud quoddam separatim volumen exspectant. Ego autem (credas mihi velim) minore periculo existimo contra illas nefarias partes, vivo tyranno, dici potuisse, quam mortuo. Ille enim, nescio quo pacto, ferebat me quidem mirabiliter: nunc, quacumque nos commovimus, ad Caesaris non modo acta, verum etiam cogitata revocamur. De Montano, quoniam Flamma venit, videbis. Puto rem meliore loco esse debere.

A.) (Scr. in Pompeiano, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO DOLABELLAE COS. SUO S.

1. Etsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria, satisque ex ea magnam laetitiam voluptatemque capiebam: tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me ascribat tuis laudibus. Neminem conveni, (convenio autem quotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causa in haec loca veniant: praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei;) quin omnes, quum te summis laudibus ad caelum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant. Negant enim se dubitare, quin tu, meis praeceptis et consiliis obtemperans, praestantissimum te civem et singularem consulem praebeas. 2. Quibus

ego quamquam verissime possum respondere, te, quae facias, tuo iudicio et tua sponte facere, nec cuiusquam egere consilio, tamen neque plane assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur; neque valde nego. Sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriae; et tamen non alienum est dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem. Mihi vero gloriosum, te iuvenem consulem florere laudibus, quasi alumnum disciplinae meae. 3. L. quidem Caesar, quum ad eum aegrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen ante, quam me plane salutavit, »o mi Cicero, inquit, gratulor tibi, quum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, iam salvi esse possemus. Dolabellae vero tuo et gratulor, et gratias ago: quem quidem, post te consulem, solum possum vere consulem dicere.« Dein multa de facto ac de re gesta. Tum nihil magnificentius, nihil praeclarius actum umquam, nihil rei publicae salutarius: atque haec una vox omnium est. 4. A te autem peto, uti me hanc quasi falsam hereditatem alienae gloriae sinas cernere, meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiari. Quamquam, mi Dolabella, (haec enim iocatus sum,) libentius omnes meas, si modo sunt aliquae meae, laudes ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauserim ex tuis. Nam quum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti; tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil umquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius.

5. Semper amavi, ut scis, M. Brutum, propter eius summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam: tamen Idibus Mart. tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi iampridem cumulatam etiam videbatur. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. 6. Quare quid est, quod ego te hortor, ut dignitati et gloriae servias? proponam tibi claros viros, quod facere solent, qui hortantur? neminem habeo clariorem, quam te ipsum; te imitere oportet, tecum ipse certes. Ne licet quidem tibi iam, tantis rebus gestis, non tui similem esse. 7. Quod quum ita sit, hortatio non est necessaria; gratulatione magis utendum est. Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modo non invidiosa, sed etiam popularis esset, et quum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuae; sed contigit magnitudine quum animi, tum etiam ingenii atque consilii. Legi enim concionem tuam. Nihil illa sapientius; ita pedetentim tum accessus a te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret. 8. Liberasti igitur et Urbem periculo et civitatem metu; neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum. Quo facto, intelligere debes, in te positam esse rempublicam, tibi non modo tuendos, sed etiam ornandos illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu, quando rempublicam

nosque conservas, fac, ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias.

XVIII. (In Pompeiano, Antonio, Dolabella cons. 716.)

CICERO ATTICO S.

1. Saepius me iam agitas, quod rem gestam Dolabellae nimis in caelum videar efferre. Ego autem, quamquam sane probo factum, tamen, ut tanto opere laudarem, adductus sum tuis et unis et alteris litteris. Sed totum se a te abalienavit Dolabella, ea de causa, qua me quoque sibi inimicissimum reddidit. O hominem pudentem! Kal. Ian. debuit; adhuc non solvit, praesertim quum se maximo aere alieno Faberii manu liberarit, et opem ab eo petierit. Licet enim iocari, ne me valde conturbatum putes. Atque ego ad eum viii. Idus litteras dederam bene mane; eodem autem die tuas litteras vesperi acceperam in Pompeiano, sane celeriter, tertio abs te die. Sed, ut ad te eo ipso die scripseram, satis aculeatas ad Dolabellam litteras dedi; quae si nihil profecerint, puto fore, ut me praesentem non sustineat. 2. Albianum te confecisse arbitror. De Patulciano nomine, quod mihi suppetiatus es, gratissimum est, et simile tuorum omnium. Sed ego Erotem, ad ista expedienda factum, mihi videbar reliquisse; cuius non sine magna culpa vacillarunt. Sed cum ipso videro. 3. De Montano, ut saepe ad te scripsi, erit tibi tota res curae. Servius proficiscens, quod desperanter tecum locutus est, minime miror; neque ei quidquam in desperatione concedo. 4. Brutus noster, singularis vir, si in senatum non est Kalend. Iuniis venturus, quid factururus sit in foro, nescio. Sed hoc ipse melius. Ego ex his, quae parari video, non multum

Idibus Martiis profectum iudico. Itaque de Graecia quotidie magis et magis cogito. Nec enim Bruto meo, exsilium, ut scribit ipse, meditati, video quid prodesse possim. Leonidae me litterae non satis delectarunt. De Herode tibi assentior. Saufelii legisse vellem. Ego ex Pompeiano vi. Idus Mai. cogitabam.

XIX. (In Pompeiano, Antonio, Dolabella coss. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Non. Mai., quum essem in Pompeiano, accepi binas a te litteras, alteras sexto die, alteras quarto. Ad superiores igitur prius. Quam mihi iucundum, opportune tibi Barnaeum litteras reddidisse! Tu vero cum Cassio, ut cetera. Quam commode autem, quod id ipsum, quod me mones, quatriduo ante ad eum scripseram, exemplumque mearum litterarum ad te miseram. Sed quum ex Dolabellae ἀπορία (sic enim tu ad me scripseras) magna desperatione affectus essem; ecce tibi et Bruti et tuae litterae. Ille exsilium meditari: nos autem alium portum propiorem huic aetati videbamus: in quem malle equidem perveni, florente Bruto nostro, constitutaque republica. Sed nunc quidem, ut scribis, non utrum vis. Assentiris enim mihi, nostram aetatem a castris, praesertim civilibus, abhorrere. 2. Antonius ad me tantum de Clodio rescripsit, meam lenitatem et clementiam et sibi esse gratam, et mihi voluptati magnae fore. Sed Pansa furere videtur de Clodio, itemque de Deiotaro; et loquitur severe, si velis credere. Illud tamen non belle, ut mihi quidem videtur, quod factum Dolabellae vehementer improbat. 3. De coronatis, quum sororis tuae filius a patre accusatus esset, rescripsit, se coronam habuisse honoris Caesaris causa; po-

suisse luctus gratia; postremo, se libenter vituperationem subire, quod amaret etiam mortuum Caesarem. 4. Ad Dolabellam, quemadmodum tibi dicis placere, scripsi diligenter. Ego etiam ad Sicam. Tibi hoc oneris non impono. Nolo te illum iratum habere. Servii orationem cognosce: in qua plus timoris video, quam consilii. Sed quoniam perterriti omnes sumus, assentior Servio. Publilius tecum tricatus est. Huc enim Caerellia missa ab istis est legata ad me: cui facile persuasi, mihi id, quod rogaret, ne licere quidem, non modo non lubere. Antonium si videro, accurate agam de Buthroto. 5. Venio ad recentiores literas; quamquam de Servio iam rescripsi. Me facere magnam *πράξιν* Dolabellae. Mihi mehercule ita videtur; non potuisse maior tali re, talique tempore. Sed tamen, quidquid ei tribuo, tribuo ex tuis litteris. Tibi vero assentior, maiorem *πράξιν* eius fore, si mihi, quod debuit, dissolverit. Brutus, velim, sit Asturae. 6. Quod autem laudas me, quod nihil ante de profectione constituam, quam, ista quo evasura sint, videro: muto sententiam. Neque quidquam tamen ante, quam te videro. Atticam meam gratias mihi agere de matre gaudeo; cui quidem ego totam villam cellamque tradidi; eamque cogitabam v. Idus videre. Tu Atticae salutem dices. Nos Piliam diligenter tuebimur.

XX. (In Neapolitano Luculli, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

4. E Pompeiano navi advectus sum in Luculli nostri hospitium vi. Idus, hora fere iii.; egressus autem e navi, accepi tuas litteras, quas tuus tabellarius in Cumanum attulisse dicebatur, Nonis Mai. da-

tas: a Lucullo postridie eadem fere hora veni in Puteolanum. Ibi accepi duas epistolas, alteram Nonis, alteram VII. Idus Lanuvio datas. Audi igitur ad omnes. Primum, quae de re mea gesta et in solutione et in Albiano negotio, grata. De tuo autem Buthroto, quum in Pompeiano essem, Misenum venit Antonius: inde ante discessit, quam illum venisse audissem: a quo in Samnium. Vide, quid speres. Romae igitur de Buthroto. L. Antonii horribilis concio, Dolabellae praeclara. Iam vel sibi habeat nummos, modo numeret Idibus. Tertullae nollem abortum: tam enim Cassii sunt iam, quam Bruti serendi. De regina velim, atque etiam de Caesare illo. Persolvi primae epistolae; venio ad secundam. 2. De Quintis, Buthroto, quum venero, ut scribis. Quod Ciceroni suppeditas, gratum. Quod errare me putas, qui rempublicam putem pendere e Bruto, sic se res habet: aut nulla erit, aut ab isto istisve servabitur. Quod me hortaris, ut scriptam concionem mittam, accipe a me, mi Attice, καθολικὸν θεώρημα earum rerum, in quibus satis exercitati sumus. Nemo umquam neque poeta, neque orator fuit, qui quemquam meliorem, quam se, arbitraretur. Hoc etiam malis contingit. Quid tu Bruto putas, et ingenioso, et erudito? 3. De quo etiam experti sumus nuper in edicto. Scripseram rogatu tuo. Meum mihi placebat, illi suum. Quin etiam, quum, ipsius precibus paene adductus, scripsissem ad eum *de optimo genere dicendi*, non modo mihi, sed etiam tibi scripsit, sibi illud, quod mihi placeret, non probari. Quare sine quaeso sibi quemque scribere.

Suam cuique sponsam, mihi meam; suum cuique amorem, mihi meum.

Non scite. Hoc enim Attilius, poeta durissimus. Atque utinam liceat isti concionari! cui si esse in Urbe tuto licebit, vicimus. Ducem enim novi belli civilis aut nemo sequetur, aut ii sequentur, qui facile vincantur. 4. Venio ad tertiam. Gratas fuisse meas litteras Bruto et Cassio, gaudeo. Itaque iis rescripsi. Quod Hirtium per me meliorem fieri volunt: do equidem operam; et ille optime loquitur: sed vivit habitatque cum Balbo, qui item bene loquitur. Quid credas, videris. Dolabellam valde placere tibi video; mihi quidem egregie. Cum Pansa vixi in Pompeiano. Is plane mihi probabat se bene sentire et cupere pacem. Caussam armorum quaeri plane video. Edictum Bruti et Cassii probo. Quaeris, ut suscipiam cogitationem, quidnam istis agendum putem: consilia temporum sunt; quae in horas commutari vides. Dolabellae et prima illa actio, et haec contra Antonium concio mihi profecisse permultum videtur. Prorsus ibat res. Nunc autem videmur habituri ducem: quod unum municipia bonique desiderant. 5. Epicuri mentionem facis, et audes dicere, μή πολιτεύεσθαι? Non te Bruti nostri vulticulus ab ista oratione deterret? Quintus filius, ut scribis, Antonii est dextella. Per eum igitur, quod volumus, facile auferemus. Exspecto, si, ut putas, L. Antonius produxit Octavium, qualis concio fuerit. Haec scripsi citatim. Statim enim Cassii tabellarius. Eram continuo Piliam salutaturus; deinde ad epulas Vestorii navicula. Atticae plurimam salutem.

XXI. (Puteolis, Antonio, Dolabella const. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Quum paullo ante dedissem ad te Cassii tabel-

lario litteras, v. Idus venit noster tabellarius, et quidem, portenti simile, sine tuis litteris. Sed cito conieci, Lanuvii te fuisse. Eros autem festinavit, ut ad me litterae Dolabellae perferrentur, non de re mea, (nondum enim meas acceperat,) sed rescripsit ad eas, quarum exemplum tibi miseram, sane luculente.

2. Ad me autem, quum Cassii tabellarium dimissem, statim Balbus. O dii boni, quam facile perspiceres timere otium! et nosti virum, quam tectus: sed tamen Antonii consilia narrabat: illum circumire veteranos, ut acta Caesaris sancirent, idque se facturos esse iurarent, ut rata omnes haberent: eaque duumviri omnibus mensibus inspicerent. Questus est etiam de sua invidia; eaque omnis eius oratio fuit, ut amare videretur Antonium. Quid quaeris? nihil sinceri.

3. Mihi autem non est dubium, quin res spectet ad castra. Acta enim illa res est animo virili, consilio puerili. Quis enim hoc non vidit, regni heredem relictum? Quid autem absurdius,

hoc metuere, alterum in metu non pónere?

Quin etiam hoc ipso tempore multa ἐπασσόμικα. Pontii Neapolitanum a matre tyrannoctoni possideri? Legendus mihi saepius est *Cato maior*, ad te missus. Amariorem enim me senectus facit. Stomachor omnia. Sed mihi quidem βεβλώται. Viderint iuvenes. Tu mea curabis, ut curas.

4. Haec scripsi seu dictavi, apposita secunda mensa, apud Vestorium. Postridie apud Irtium cogitabam: et quidem περτέλοισιν. Sic hominem traducere ad optimates paro. Αἴρεος πολύς. Nemo est istorum, qui otium non timeat. Quare talaria videamus. Quidvis enim potius, quam castra. Atticae salutem plurimam velim dicas. Exspecto Octavii concionem, et si quid aliud;

maxime autem, ecquid Dolabella tinniat: an in meo nomine tabulas novas fecerit.

XXII. (In Puteolano, Antonio, Dolabella cons. 716.)

CICERO ATTICO S.

1. Certior a Pilia factus, mitti ad te Idibus tabellarios, statim hoc nescio quid exaravi. Primum igitur scire te volui, me hinc Arpinum XVI. Kalend. Iun. Eo igitur mittes, si quid erit posthac: quamquam ipse iam iamque adero. Cupio enim ante, quam Romam venio, odorari diligentius, quid futurum sit. Quamquam vereor, ne nihil coniectura aberrem. Minime enim obscurum est, quid isti moliantur, (meus vero discipulus, qui hodie apud me caenat, valde amat illum, quem Brutus noster sauciavit,) et, si quaeris, (perspexi enim plane,) timent otium: *ἐπὶ πόθειν* autem hanc habent, eamque prae se ferunt, virum clarissimum interfectum, totam rempublicam illius interitu perturbatam: irrita fore, quae ille egisset, simul ac desistemus timere: clementiam illi malo fuisse; quae si usus non esset, nihil ei tale accidere potuisset.

2. Mihi autem venit in mentem, si Pompeius cum exercitu firmo veniat, quod est *εὐλογον*, certo fore bellum. Haec me species cogitatioque perturbat. Neque enim, quod tibi tum licuit, nobis nunc licebit. Nam aperte laetati sumus. Deinde habent in ore, nos ingratos. Nullo modo licebit, quod tum et tibi licuit et multis. *Φαινοπρὸς ὡπητιόν* ergo, et *ἰτίον* in castra? Millies mori melius, huic praesertim aetati. Itaque me Idus Mart. non tam consolantur, quam antea. Magnum enim mendum continent. Etsi illi iuvenes

ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς τὸνδ' ἀπωθοῦνται ψόγον.

Sed, si tu melius quippiam speras, quod et plura au-

dis, et interes consiliis, scribas ad me velim, simulque cogites, quid agendum nobis sit super legatione votiva. Equidem in his locis moneor a multis, ne in senatu Kalendis. Dicuntur enim occulte milites ad eam diem comparati, et quidem in istos; qui mihi videntur ubivis tutius, quam in senatu, fore.

104.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER QUINTUS DECIMUS.

ARG. Non valde differt huius libri argumentum a superioris sententia. Omnes enim epistolae scriptae sunt, quum iam Romae Antonius et Octavius ita miscerent omnia, ut, quamvis nec plane bellum, nec pax esset, appareret tamen, rem ad arma deductum iri. Quo quidem tempore Cicero et sibi timens III. V., et filium, Athenis philosophiae operam dantem, cupiens invisere; quum ius liberae legationis a Dolabella XI. XIII., nec vero provincialis, et Syriae quidem, ut Plutarcho placet, haberet, iter suscepit in Graeciam XXI. sqq., eo consilio, ut Kal. Ian. adesset, quod initium cogendi senatus fore, Hirtio et Pansa consulatum ineuntibus, videbatur. Dum vero, meliorum rerum nondum plane sublata spe, Brutus et Cassius praetores urbani, quibus maxime recuperandae reip. ratio nitebatur, si non Ro-

mae, in proximis tamen locis, manebant, perque litteras et edicta cum Antonio populoque I. II. IV. agebant: nusquam ille pedem. Post longam consultationem, ad quam etiam Cicero adhibebatur XI. et post Servii vanos pacificationis conatus VII. tandem illis cedentibus, hic ipse abeundi consilium cepit. Ad haec Cicero Q. filium ad Brutum et Cassium transire gaudet XXI. sq. XXIX. De Butthrotiorum autem negotio sollicitus esse pergit II. XII. XV. XIX. XXIX. De Cleopatrae fuga et iniquitate XV. et de rebus Hispaniensibus XIII. breviter significat. In primis operae pretium est cognoscere eius iudicia de morte Caesaris IV. de Antonio et Bruto I. de Bruto et Cassio XII. de Dolabella XIII. de Pansa XXII. de Hirtio III. VI. et de Octavio XII. Haec fere publica: privata autem sunt maxime de rebus ad iter componendis XV. XVIII. XX. de pecunia filio Athenas permutanda XV. XVII. de agri Tusculani periculo VIII. de vitando Bruti ludorum spectaculo XXVI. Cetera fere ad studia pertinent: Dispp. Tusculanas IV. libros de Officiis XIII. librum de Gloria XXVII. librum de Silii causa XXIV. Philippicam secundam XIII. Varronis dialogum ibid. Insunt etiam exempla epistolarum Dolabellae XIV. et Hirtii ad Cie. VI. Praeterea memorat Cicero epistolas suas ad Brutum IV. ad Hirtium VI. ad Antonium VIII. ad Varronem XXVI. filii ad se litteras XVI. Peducaei VII. Bruti et Cassii V. et L. Antonii XII. Scriptae sunt autem huius libri epistolae ex ante XVI. Kalend. Ian. ad Non. Quint.

Ia. (In Puteolano, Antonio, Dolabella corr. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. O factum male de Alexione! Incredibile est, quanta me molestia affecerit; nec mehercule ex ea parte maxime, quod plerique mecum: »ad quem igitur te medicum conferes?« Quid mihi iam medico? aut si opus est, tanta inopia est? Amorem erga me, humanitatem suavitatemque desidero. Etiam illud: quid est, quod non pertimescendum sit, quum homi-

nem temperantem, summum medicum, tantus impro-
viso morbus oppresserit? Sed ad haec omnia una
consolatio est, quod ea conditione nati sumus, ut nihil,
quod homini accidere possit, recusare debeamus.
2. De Antonio iam antea tibi scripsi, non esse eum a
me conventum. Venit enim Misenum, quum ego es-
sem in Pompeiano; inde ante profectus est, quam ego
eum venisse cognovi. Sed casu, quum legerem tuas
litteras, Hirtius erat apud me in Puteolano; ei legi,
et egi. Primum quod attinet, nihil mihi concedebat:
deinde ad summam, arbitrum me statuebat non mo-
do huius rei, sed totius consulatus sui. Cum Anto-
nio autem sic agemus, ut perspiciat, si in eo negotio
nobis satisfecerit, totum me futurum suum. Dola-
bellam spero domi esse. 3. Redeamus ad nostros: de
quibus tu bonam spem te significas habere propter
edictorum humanitatem. Ego autem perspexi, quum
a me xvii. Kal. de Puteolano Neapolim, Pansae con-
veniendi causa, proficisceretur Hirtius, omnem eius
sensum. Seduxi eum et ad pacem sum cohortatus.
Non poterat scilicet negare, se velle pacem; sed non
minus se nostrorum arma timere, quam Antonii; et
tamen utrosque non sine causa praesidium habere;
se autem utraque arma metuere. Quid quaeris? οὐ-
δὲν ἐγγίς. 4. De Q. filio tibi assentior: patri quidem
certe gratissimae et bellissimae tuae litterae fuerunt.
Caerelliae vero facile satisfeci; nec valde laborare
mihi visa est: et, si illa, ego certe non laborarem.
Istam vero, quam tibi molestam scribis esse, auditam
a te esse, omnino demiror. Nam quod eam collau-
davi apud amicos, audientibus tribus filiis eius et
filia; οὐ τὰντὸ ἐκ τοῦ αὐτοῦ. Quid est hoc? Quid est
autem, cur ego personatus ambulem? Parumne foeda

persona est ipsius senectutis? 5. Quod Brutus rogat, ut ante Kalendas; ad me quoque scripsit; et fortasse faciam. Sed plane, quid velit, nescio. Quid enim illi asserre consilii possum, quum ipse egeam consilio, et quum ille suae immortalitati melius, quam nostro otio, consuluerit? De regina rumor exstinguetur. De Flamma, obsecro te, si quid potes.

1b. (Hic a Schützio novae initium epistolae constituitur.)

1. Heri dederam ad te litteras exiens e Puteolano, deverteramque in Cumanum. Ibi bene valentem videram Piliam. Quin etiam Baulos Cumis eam vidi. Venerat enim in funus: cui funeri ego quoque operam dedi. Cn. Lucullus, familiaris noster, matrem efferebat. Mansi igitur eo die in Sinuessano: atque inde mane postridie Arpinum proficiscens, hanc epistolam exaravi. 2. Erat autem nihil novi, quod aut scriberem, aut ex te quaererem; nisi forte hoc ad rem putas pertinere: Brutus noster misit ad me orationem suam, habitam in concione Capitolina; petivitque a me, ut eam nec ambiciose corrigerem ante, quam ederet. Est autem oratio scripta elegantissime sententiis, verbis, ut nihil possit ultra. Ego tamen, si illam caussam habuissem, scripsissem ardentius. Ὑπόθεσις, vides, quae sit persona dicentis. Itaque eam corrigere non potui. Quo enim in genere Brutus noster esse vult, et quod iudicium habet de optimo genere dicendi, id ita consecutus est in ea oratione, ut elegantius esse nihil possit. Sed ego solus alius sum; sive hoc recte, sive non recte. Tu tamen velim orationem legas, nisi forte iam legisti, certioremeque me facias, quid iudices ipse. Quamquam vereor, ne cognomine tuo lapsus, ὑπερατιχός sis in

iudicando. Sed, si recordabare, *Ἀποσθένους* fulminatum intelliges posse et *ἀτακώτατα* gravissime dici. Sed haec coram. Nunc nec sine epistola, nec cum inani epistola volui ad te Metrodorum venire.

II. (Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Quando decimo Kalend. e Sinuessano proficiens, quum dedissem ad te litteras, devertissemque a Cumis, in Vesciano accepi a tabellario tuas litteras; in quibus nimis multa de Buthroto. Non enim tibi ea res maiori curae aut est aut erit, quam mihi. Sic enim decet, te mea curare, tua me. Quamobrem id quidem sic susceptum est mihi, ut nihil sim habiturus antiquius. 2. L. Antonium concionatum esse, cognovi tuis litteris et aliis, sordide: sed, id quale fuerit, nescio: nihil enim scripsisti. De Menedemo, probe. Quintus certe ea dictitat, quae scribis. Consilium meum a te probari, quod ea non scribam, quae tu a me postularis, facile patior; multoque magis id probabis, si orationem eam, de qua hodie ad te scripsi, legeris. Quae de legionibus scribis, ea vera sunt. Sed non satis hoc mihi videris tibi persuasisse, quid de Buthrotiis nostris per senatum speres confici posse, quod puto. **tantum enim video, non videmur esse victuri. Sed, si etiam nos hoc fallat, de Buthroto te non fallat. 3. De Octavii concione idem sentio, quod tu: ludorumque eius apparatus et Matius ac Postumius mihi procuratores non placent. Sarserna collega dignus. Sed isti omnes, quemadmodum sentis, non minus otium timent, quam nos arma. Balbum levare invidia per nos velim; sed ne ipse quidem id fieri posse confidit. Itaque alia cogitat. 4. Quod

prima disputatio Tusculana te confirmat, sane gaudeo. Neque enim ullum est perfugium aut melius, aut paratius. Flamma quod bene loquitur, non moleste fero. Tyndaritanorum caussa, de qua laboras, quae sit, ignoro. Hos tamen — *Περὶ λόγων* movere ista videntur, in primis erogatio pecuniae. De Alexione doleo; sed, quoniam inciderat in ita gravem morbum, bene actum cum illo arbitror. Quos tamen secundos heredes, scire vellem, et diem testamenti.

III. (In Atiasti, Antonio, Dolabella coas. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Undecimo Kalend. accepi in Atinati duas epistolas tuas, quibus duabus meis respondisti. Una erat xv. Kal., altera xii. data. Ad superiorem igitur prius. Accurres in Tusculanum, ut scribis, quo me vi. Kal. venturum arbitrabar. Quod scribis parendum victoribus; non mihi quidem, cui sunt multa potiora. Nam illa, quae recordaris, Lentulo et Marcello consulibus acta in aede Apollinis; nec caussa eadem est, nec simile tempus, praesertim quum Marcellum scribas aliosque discedere. Erit igitur nobis coram odorandum et constituendum, tutone Romae esse possimus. Novi conventus habitatores sane movent. In magnis enim versamur angustiis. Sed sint ista parvi. Quin et maiora contemnimus. Calvae testamentum cognovi, hominis turpis ac sordidi. Tabula Demonici quod tibi curae est, gratum. De Matio scripsi iam pridem ad Dolabellam accuratissime: modo redditae litterae sint. Eius caussa et cupio et debeo. 2. Venio ad propiorem. Cognovi de Alexione, quae desiderabam. Hirtius est tuus. Antonio, quam est, volo peius esse. De Q. filio, ut scribis, de patre coram

agemus. Brutum omni re, qua possum, cupio iuvare: cuius de oratiuncula idem te, quod me, sentire video. Sed parum intelligo, quid me velis scribere, quasi a Bruto habita oratione, quum ille ediderit. Qui tandem convenit? an sic, ut in tyrannum iure optimo caesum? Multa dicentur, multa scribentur a nobis; sed alio modo et tempore. De sella Caesaris, bene tribuni. Praeclaros etiam XIV ordines. Brutum apud me fuisse gaudeo: modo et libenter fuerit, et sat diu.

IV A. (In Atticis, Antonio, Dolabella caes. 710.)

CICERO ATTICO S.

4. Decimo Kalend. hora VIII. fere a Q. Fufio venit tabellarius, nescio quid ab eo litterularum, uti me sibi restituerem: sane insulse, ut solet: nisi forte, quae non ames, omnia videntur insulse fieri. Scripsi ita, ut te probaturum existimo. Mihi duas a te epistolas reddidit, unam XI., alteram X. Ad recentiore prius. Et leniorem laudo. Si vero etiam Carfulenus: *ἀνὰ ποταμῶν*. Antonii consilia narras turbulenta; atque utinam potius per populum agat, quam per senatum! Cui quidem ita credo. Sed mihi totum eius consilium ad bellum spectare videtur, si quidem D. Bruto provincia eripitur. Quoquo modo ego de illius nervis existimo, non videtur fieri posse sine bello. Sed non cupio; quoniam cavetur Buthrotiis. Rides? At ego doleo, non mea potius assiduitate, diligentia, gratia perfici. 2. Quod scribis te nescire, quid nostris faciendum sit: iam pridem me illa *ἀπορία* sollicitat. Itaque stulta iam Iduum Martiarum est consolatio. Animis enim usi sumus virilibus; consiliis, mihi crede, puerilibus. Excisa enim est arbor, non evulsa. Itaque, quam fruticetur, vides. Redeamus igitur,

quoniam saepe usurpas, ad Tusculanas disputationes. Saufeium per te celemus. Ego numquam indicabo. Quod te a Bruto scribis; ut certior fieret, quo die in Tusculanum essem futurus: ut ad te ante scripsi, vi. Kal.; et quidem ibi te quam primum per videre velim. Puto enim nobis Lanuvium eundum, et quidem non sine multo sermone. Sed *μελίσει*. 3. Redeo ad superiorem: ex qua praetereo illa prima de Buthrotiis; quae mihi sunt inclusa medullis; sit modo, ut scribis, locus agendi. De oratione Bruti, prorsus contendis, quum iterum tam multis verbis agis. Egone, ut eam caussam, quam is scripsit? ego scribam non rogatus ab eo? Nulla *παρεγγέλῃσις* fieri potest contumeliosior. At, inquis, *Ηρακλείδειον* aliquod. Non recuso id quidem; sed et componendum argumentum est, et scribendi exspectandum tempus maturius. Licet enim de me, ut libet, existimes (velim quidem quam optime); si haec ita manant, ut videntur, (feres, quod dicam,) me Idus Martiae non delectant. Ille enim numquam revertisset: nos timor confirmare eius acta non coegisset; aut, (ut in Saufeii eam, relinquamque *Tusculanas disputationes*, ad quas tu etiam Vestorium hortaris,) ita gratiosi eramus apud illum, quem dii mortuum perduint! ut nostrae aetati, quoniam interfecto domino liberi non sumus, non fuerit dominus ille fugiendus. Rubeo, mihi crede. Sed iam scripseram; delere nolui. 4. De Menedemo, vellem verum fuisset. De regina, velim verum sit. Cetera coram, et maxime, quid nostris faciendum sit; quid etiam nobis, si Antonius militibus obsessurus est senatum. Hanc epistolam si illius tabellario dedissem, veritus sum, ne solveret. Itaque misi dedita opera. Erat enim rescribendum tuis.

IV b. (Hic novam epistolam Mongaultio auctore incipit Graeter.)

Quam vellem, Bruto studium tuum navare potuisses! Ego igitur ad eum litteras. Ad Dolabellam Tironem misi cum mandatis et litteris. Eum ad te vocabis; et, si quid habebis, quod placeat, scribes. Ecce autem de transverso L. Caesar, ut veniam ad se, rogat, in Nemus; aut scribam, quo se venire velim: Bruto enim placere, se a me conveniri. O rem odiosam et inexplicabilem! puto me ergo iturum, et inde Romam; nisi quid mutaro. Summatim adhuc ad te: nihildum enim a Balbo. Tuas igitur exspecto, nec actorum solum, sed etiam futurorum.

V. (In Atinisti, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

4. A Bruto tabellarius rediit: attulit et ab eo, et Cassio. Consilium meum magno opere exquirunt: Brutus quidem, utrum de duobus. O rem miseram! Plane non habeo, quid scribam. Itaque silentio puto me usurum; nisi quid aliud tibi videtur. Sin tibi quid venit in mentem, scribe, quaeso. Cassius vero vehementer orat ac petit, ut Hirtium quam optimum faciam. Sanum putas? *Ὁ γυναικὺς ἀνδραγαθὺς*. Epistolam tibi misi. 2. Ut tu de provincia Bruti et Cassii per senatus consultum, ita scribit et Balbus et Hirtius: qui quidem, se actutum. Etenim iam in Tusculano est: mihi que, ut absim, vehementer auctor est: et ille quidem periculi caussa; quod sibi etiam fuisse dicit: ego autem, etiam ut nullum periculum sit: tantum abest, ut Antonii suspicionem fugere nunc currem, ne videar eius secundis rebus non delectari, ut mihi caussa sit, cur Romam venire nolim, ne illum

videam. 3. Varro autem noster ad me epistolam misit, sibi a nescio quo missam, (nomen enim delebat,) in qua scriptum erat, veteranos eos, qui reiiciantur, (nam partem esse dimissam), improbiissime loqui; ut magno periculo Romae sint futuri, qui ab eorum partibus dissentire videantur. Qui porro noster itus, reditus, vultus, incessus inter istos? Quod si, ut scribis, L. Antonius in Decimum, reliqui in nostros; ego quid faciam? aut quo me pacto geram? Mihi vero deliberatum est, ut nunc quidem est, abesse ex ea urbe, in qua non modo florui cum summa, verum etiam servivi cum aliqua dignitate. Nec tam statui ex Italia exire, de quo tecum deliberabo, quam istuc non venire.

VI. (In Tusculano, Antonio, Dulabellæ coss. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Quum ad me Brutus noster scripsisset et Cassius, ut Hirtium, quem adhuc bonum fuisse sciebant, neque eum confidebant fore, mea auctoritate meliorem facerem, (Antonio est enim fortasse iratior, caussae vero amicissimus,) tamen ad eum scripsi, eique dignitatem Bruti et Cassii commendavi. Ille quid mihi rescripsisset, scire te volui; si forte idem tu, quod ego, existimares, istos etiam nunc vereri, ne forte ipsi nostri plus animi habeant, quam habent.

HIRTIUS CICERONI SUO S.

2. *Rure iam redierim, quaeris. An ego, quum omnes caleant, ignaviter aliquid faciam? Etiam ex Urbe sum profectus. Utilius enim statui abesse. Has tibi litteras exiens in Tusculanum scripsi. Noli autem me tam strenuum putare, ut ad Nonas recurram. Nihil enim iam*

video opus esse nostra cura: quoniam praesidia sunt in tot annos provisae. Brutus et Cassius utinam, quam facile a te de me impetrare possunt, ita per te exorentur, ne quod calidius ineant consilium! Cedentes enim haec ais scripsisse: quo? aut quare? 3. Retine, obsecro te, Cicero, illos: et noli sinere haec omnia perire, quae funditus medius fidius rapinis, incendiis, caedibus pervertuntur. Tantum, si quid timent, caveant: nihil praeterea moliantur. Non medius fidius acerrimis consiliis plus, quam etiam inertissimis, dummodo diligentibus, consequentur. Haec enim, quae fluunt, per se diuturna non sunt; in contentione praesentes ad nocendum habent vires. Quid speres de illis, in Tusculanum ad me scribe.

4. Habes Hirtii epistolam: cui rescripsi, nil illos calidius cogitare; idque confirmavi. Hoc quaecumque esset, te scire volui. Obsignata iam epistola, Balbus ad me, Serviliam rediisse, confirmare non discessuros. Nunc exspecto a te litteras.

VII. (In Tusculano, Antonio, Delabella com. 710.)

CICERO ATTICO S.

Gratum, quod mihi epistolas: quae quidem me delectarunt, in primis Sexti nostri. Dices, quia te laudat. Puto mehercule id quoque esse caussae: sed tamen etiam ante, quam ad eum locum veni, valde mihi placebat quum sensus eius de republica, tum scribendi cura. Servius vero pacificator cum librariolo suo videtur obiisse legationem, et omnes captivunculas pertimescere. Debuerat autem

non ex iure manu consortum;

sed quae sequuntur. Tu quoque scribes.

VIII. (In Tusculano, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Post tuum discessum binas a Balbo; nihil novi: itemque ab Hirtio; qui se scribit vehementer offensum esse veteranis. Exspectat animus, quidnam agam de Kalend. Martiis. Misi igitur Tironem, et cum Tirone plures, quibus singulis, ut quidque accidisset, dares litteras: atque etiam scripsi ad Antonium de legatione: ne, si ad Dolabellam solum scripsissem, iracundus homo commoveretur. Quod autem aditus ad eum difficilior esse dicitur; scripsi ad Eutrapelum, ut is ei meas litteras redderet, legatione mihi opus esse. Honestior est votiva: sed licet uti utraque. 2. De te, quaeso, etiam atque etiam vide. Velim possis coram: si minus possis, litteris idem consequemur. Graeceius ad me scripsit, C. Cassium sibi scripsisse, homines comparari, qui armati in Tusculanum mitterentur. Id quidem mihi non videbatur; sed cavendum tamen, villaeque plures videndae. Sed aliquid crastinus dies ad cogitandum nobis de ea re.

IX. (In Tusculano, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Tertio Nonas vesperi a Balbo redditae mihi litterae, fore Nonis senatum, ut Brutus in Asia, Cassius in Sicilia frumentum emendum et ad Urbem mittendum curarent. O rem miseram! primum ullam ab istis, dein, si aliquam, hanc locatoriam provinciam? Atque haud scio, an melius sit, quam ad Eurotam sedere. Sed haec casus gubernabit. Ait autem eodem tempore decretum iri, ut et iis et reliquis praetoriis provinciae decernantur. Hoc certe melius, quam illa *Περσική* porticus. Nolo enim Lacedaemonem longin-

quam Lanuvium existimari *. Rides, inquires, in talibus rebus? Quid faciam? plorando fessus sum. 2. Dii immortales! quam me conturbatum tenuit epistolae tuae prior pagina? Quid autem iste in domo tua casus armorum? Sed hunc quidem nimbum cito transiisse laetor. Tu quid egeris tua quum tristi, tum etiam difficili ad consiliandum legatione, vehementer exspecto. Est enim inexplicabilis. Ita circumsedemur copiis omnibus. Me quidem Bruti litterae, quas ostendis a te lectas, ita perturbarunt, ut, quamquam ante egebam consilio, tamen animi dolore sim tardior. Sed plura, quum ista cognoro. Hoc autem tempore, quod scriberem, nihil erat, eoque minus, quod dubitabam, tu has ipsas litteras essesne accepturus. Erat enim incertum, visurusne te esset tabellarius. Ego tuas litteras vehementer exspecto.

X. (In Tusculano, Antonio, Dulahella coss. 710.)

CICERO ATTICO S.

O Brutiamanter scriptas litteras! o iniquum tuum tempus, qui ad eum ire non possis! Ego autem quid scribam? Ut beneficio istorum utantur? quid turpius? Ut moliantur aliquid? nec audent, nec iam possunt. Age, quiescant auctoribus nobis! quis incolumitatem praestat? Si vero aliquid de Decimo gravius; quae nostris vita, etiamsi nemo molestus sit? Ludos vero non facere, quid foedius? Frumentum imponere; quae est alia Dionis legatio? aut quod munus in republica sordidius? Prorsus quidem consilia tali in re ne iis quidem tuta sunt, qui dant. Sed possim id negligere proficiens. Frustra vero qui ingrediar? Matris consilio quum utatur, vel etiam precibus, quid me interponam? Sed tamen cogitabo, quo genere utar litterarum.

Nam silere non possum. Statim igitur mittam vel Antium vel Circeios.

XI. (To Antisti, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

4. Antium veni ante vi. Id. * Bruto incundus noster adventus. Deinde multis audientibus, Servilia, Tertulla, Porcia quaerere, quid placeret. Aderat etiam Favonius. Ego, quod eram meditatus in via, suadere, ut uteretur Asiatica curatione frumenti; nihil esse iam reliqui, quod ageremus, nisi ut salvus esset: in eo etiam ipsi reipublicae esse praesidium. Quam orationem quum ingressus essem, Cassius intervenit; ego eadem illa repetivi. Hoc loco, fortibus sane oculis Cassius, (Martem spirare diceret,) »se in Siciliam non iturum. Egone, ut beneficium acceperis in contumeliam?« Quid ergo agis? inquam. At ille, »in Achaïam se iturum.« Quid tu, inquam, Brute? »Romam, inquit, si tibi videtur.« Mihi vero minime: tuto enim non eris. »Quid? si possem esse, placeretne?« Atque ut omnino, neque nunc, neque ex praetura in provinciam ires. Sed auctor non sum, ut te Urbi committas. Dicebam ea, quae tibi profecto in mentem veniunt, cur non esset tuto futurus. 2. Multo inde sermone querebantur, atque id quidem Cassius maxime, amissas occasiones, Decimumque graviter accusabat. Ego negabam oportere praeterita: assentiebar tamen. Quumque ingressus essem dicere, quid oportuisset, (nec vero quidquam novi, sed ea, quae quotidie omnes,) nec tamen illum locum attingerem, quemquam praeterea oportuisse tangi, sed senatum vocari, populum ardentem studio vehementius incitari, totam susciperem rempublicam: exclamat

tua familiaris: *hoc vero neminem unquam audiivi.* Ego repressi. Sed et Cassius mihi videbatur iturus: (etenim Servilia pollicebatur se curaturam, ut illa frumenti curatio de senatus consulto tolleretur:) et noster cito deiectus est de illo inani sermone. Velle enim se dixerat. Constituit igitur, ut ludi, absente se, fierent suo nomine. Proficisci autem mihi in Asiam videbatur ab Antio velle. 3. Ne multa; nihil me in illo itinere praeter conscientiam delectavit. Non enim fuit committendum, ut ille ex Italia prius, quam a me conventus esset, discederet. Hoc dempto munere amoris atque officii, sequebatur, ut mecum ipse:

Ἡ δὲ ὁδὸς σοι τί δίνεται νῦν, θεοπρότε;

Prorsus dissolutum offendi navigium, vel potius dissipatum. Nihil consilio, nihil ratione, nihil ordine. Itaque etsi ne antea quidem dubitavi, tamen nunc eo minus, evolare hinc; idque quam primum, ubi

nec Pelopidarum facta, neque famam audiam.

4. Sed heus tu, ne forte sis nescius, Dolabella me sibi legavit a. d. iv. Nonas. Id mihi heri vesperi nuntiatum est. Votiva ne tibi quidem placebat. Etenim erat absurdum, quae, si stetisset respublica, vovissem, ea me, eversa illa, vota dissolvere: et habent, opinor, liberae legationes definitum tempus lege Iulia, nec facile addi potest. Aveo genus legationis, ut, quum velis, introire, exire liceat: quod nunc mihi additum est. Bella est autem huius iuris quinquennii licentia. Quamquam quid de quinquennio cogitem? Contrahi mihi negotium videtur. Sed *βλάσφημα* mittamus.

XII. (In Antiati, Antonio, Dolabella coss. 710.)

CICERO ATTICO S.

4. Bene mehercule de Buthroto. At ego Tironem ad Dolabellam cum litteris, quia iusseras, miseram. Quid nocet? De nostris autem Antiatibus satis videbar plane scripsisse, ut non dubitares, essent quin otiosi futuri, usurique beneficio Antonii contumelioso. Cassius frumentariam rem aspernabatur. Eam Servilia sublaturam ex senatus consulto se esse dicebat. Noster vero, καὶ μάλα σπουδός, in Asiam, posteaquam mihi est assensus, tuto se Romae esse non posse. Ludos enim absens facere malebat. Statim autem se iturum, simul ac ludorum apparatus iis, qui curaturi essent, tradidisset. Navigia colligebat. Erat animus in cursu. Interea in eisdem locis erant futuri. Brutus quidem se aiebat Asturae. 2. L. quidem Antonius liberaliter litteris sine cura me esse iubet. Habeo unum beneficium; alterum fortasse, ni in Tusculanum venerit. O negotia non ferenda! quae feruntur tamen. Τῶν δ' αἰτίαν τῶν Βρούτων τίς εἶχεν; Octaviano, ut perspexi, satis ingenii, satis animi: videbaturque erga nostros ἡρώας ita fore, ut nos vellemus, animatus. Sed quid aetati credendum sit, quid nomini, quid hereditati, quid κατεχρήσει, magni consilii est. Vitricus quidem nihil censebat; quem Asturae vidimus. Sed tamen alendus est; et, ut nihil aliud, ab Antonio seiungendus. Marcellus praeclare, si praecipit nostra isti *: cui quidem ille deditus mihi videbatur. Pansae autem et Hirtio non nimis credebat. Bona indoles, εἰς διαμείνη.

XIII a. (In Putcolano, Antonia, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Octavo Kal. duas a te accepi epistolas. Respondebo igitur priori prius. Assentior tibi, ut nec duces simus nec agmen cogamus; faveamus tamen. *Orationem* tibi misi. Eius custodiendae et proferendae arbitrium tuum. Sed quando illum diem, quum tu edendam putes? 2. Inducias, quas scribis, non intelligo fieri posse. Melior est *ἀναντιφωνησία*, qua me usurum arbitror. Quod scribis legiones duas Brundisium venisse; vos omnia prius. Scribes igitur, quidquid audieris. 3. Varronis *διαλογον* exspecto. Iam probo *Ἡρακλειδειον*, praesertim quum tu tanto opere delectere: sed quale velis, velim scire. Quod ad te *antea*, atque adeo *prius* scripsi (sic enim mavis), ad scribendum, tibi iterum dicere, fecisti me acriorem. Ad tuum enim iudicium, quod mihi erat notum, addidisti Peducaei auctoritatem, magnam quidem apud me et in primis gravem. Enitar igitur, ne desideres aut industriam meam aut diligentiam. Vettienum, ut scribis, et Faberium foveo. Clodium nihil arbitror malitiose: quamquam —. Sed quid egerit? De libertate retinenda, qua certe nihil est dulcius, tibi assentior. Itane C. Annio? O hominem nequam! quid enim dicam aliud? cautum Marcellum! me sic —, sed non tamen cautissimum! 4. Longiori epistolae superiorique respondi. Nunc breviori propiorique quid respondeam, nisi eam fuisse dulcissimam? Res Hispanienses valde bonae. Modo Balbium incolumem videam, subsidium nostrae senectutis. De Anniano item, quod me valde observat Visellia. Sed haec quidem humana. De Bruto te nihil scire dicis: sed Selicia, venisse M. Scaptium: eumque non qua pompa, ad se tamen

clam venturum sciturumque me omnia: quae ego statim. Interea narrat eadem, Bassi servum venisse, qui nuntiaret legiones Alexandrinās in armis esse, Bassum arcessi, Cassium exspectari. Quid quaeris? Videtur respublica ius suum reciperatura. Sed ne quid ante. Nosti horum exercitationem in latrocinio et amentiam.

XIII b. (Antonio, Dolabella coss. 710.)

(Hinc Graeter VII, 99. novam epistolam incipit.)

CICERO ATTICO S.

1. Dolabella vir optimus. Etsi, quum scribebam, secunda mensa apposita, venisse eum ad Baias audiebam; tamen ad me ex Formiano scripsit, (quas litteras, quum e balineo exissem, accepi,) sese de attributione omnia summa fecisse; Vettienum accusat; tricatur scilicet, ut homo talis. Sed ait totum negotium Sestium nostrum suscepisse, optimum quidem illum virum nostrique amantissimum. Quaero autem, quid tandem Sestius in hac re facere possit, quod non quivis nostrum? Sed, si quid praeter spem erit, facies ut sciam. Sin est, ut arbitror, negotium perditum, scribes tamen; neque ista res commovebit. 2. Nos hic φιλοσοφούμεν, (quid enim aliud?) et τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος magnifice explicamus προσφωνούμενque Ciceroni. Qua de re enim potius pater filio? Deinde alia. Quid quaeris? exstabit opera peregrinationis huius. Varronem hodie aut cras venturum putabant. Ego autem in Pompeianum properabam; non quo hoc loco quidquam pulchrius; sed interpellatores illic minus molesti. Sed perscribe, quaeso, quae caussa sit Myrtilo: (poenas quidem illum pependisse audiui,) et satisne pateat, unde corruptus. 3. Haec quum scri-

berem, tantum quod existimabam ad te orationem esse perlatam. Hui, quam timeo, quid existimes! Et si quid ad me, quae non sit foras proditura, nisi publica recuperata? De quo quid sperem, non audeo scribere.

XIV. (In Tusculano, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Sexto Kal. accepi a Dolabella litteras, quarum exemplum tibi misi: in quibus erat, omnia se fecisse, quae tu velles. Statim ei rescripsi, et multis verbis gratias egi. Sed tamen, ne miraretur, cur idem iterum facerem, hoc caussae sumpsi, quod ex te ipso coram antea nihil potuissem cognoscere. Sed quid multa? Litteras hoc exemplo dedi.

CICERO DOLABELLAE COS. SUO.

2. *Antea quum per litteras Attici nostri de tua summa liberalitate, summoque erga se beneficio certior factus essem; quumque tu ipse etiam ad me scripsisses, te fecisse ea, quae nos voluissemus: egi tibi gratias per litteras iis verbis, ut intelligeres, nihil te mihi gratius facere potuisse. Postea vero quam ipse Atticus ad me venit in Tusculanum huius unius rei caussa, tibi ut apud me gratias ageret, ut cuius eximiam quamdam et admirabilem in caussa Buthroti voluntatem et singularem erga se amorem perspexisset: teneri non potui, quin tibi apertius illud idem his litteris declararem. Ex omnibus enim, mi Dolabella, studiis in me et officiis, quae summa sunt, hoc scito mihi et amplissimum videri, et gratissimum esse, quod perfeceris, ut Atticus intelligeret, quantum ego te, quam tu me amares.* 3. Quod reliquum est, Buthro-

tiam et causam et civitatem, quamquam a te constituta est, (beneficia autem nostra tueri solemus,) tamen velim receptam in fidem tuam, a meque etiam atque etiam tibi commendatam, auctoritate et auxilio tuo tectam velis esse. Satis erit in perpetuum Buthrotiis praesidii, magnae cura et sollicitudine Atticum et me liberaris, si hoc honoris mei causa susceperis, ut eos semper a te defensos velis. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

4. His litteris scriptis, me ad συντάξεις dedi: quae quidem, vereor, ne miniata cerula tua pluribus locis notandae sint: ita sum μετέωρος et magnis cogitationibus impeditus.

XV. (In villa ad Lucrinum, Antonio, Dolabella coss. 710.)

CICERO ATTICO S.

4. L. Antonio male sit! siquidem Buthrotiis molestus est. Ego testimonium composui; quod, quum voles, obsignabis. Tu nummos Arpinatum, si L. Fadius aedilis petet, vel omnes reddito. Ego ad te alia epistola scripsi de H-S cx, quae Statio curarentur. Si ergo petet Fadius, ei volo reddi, praeter Fadium nemini. Apud me item puto depositum. Id, scripsi ad Erotem, ut redderet. 2. Reginam odi. Me iure facere scit sponsor promissorum eius Ammonius; quae quidem erant φιλόλογα et dignitatis meae, ut vel in concione dicere auderem. Saram autem, praeterquam quod nefarium hominem cognovi, praeterea in me contumacem. Semel eum omnino domi meae vidi. Quum φιλοφρόνως ex eo quaererem, quid opus esset; Atticum se dixit quaerere. Superbiam autem ipsius reginae, quum esset trans Tiberim in hortis, commemorare sine magno dolore non possum. Nihil igitur

cum istis: nec tam animum me, quam vix stomachum habere arbitrantur. 3. Profectionem meam, ut video, Erotis dispensatio impedit. Nam quum ex reliquis, quae Nonis April. fecit, vel abundare debeam, cogor mutuari: quodque ex istis fructuosis rebus receptum est, id ego ad illud fanum sepositum putabam. 4. Sed haec Tironi mandavi, quem ob eam causam Romanam misi. Te nolui impeditum impedire. 5. Cicero noster quo modestior est, eo me magis commovet. Ad me enim de hac re nihil scripsit, ad quem nimirum potissimum debuit. Scripsit hoc autem ad Tironem, sibi post Kal. April. (sic enim annum tempus confici) nihil datum esse **: tibi pro tua natura semper placuisse, teque existimasse id etiam ad dignitatem meam pertinere, eum non modo liberaliter a nobis, sed etiam ornate cumulateque tractari. Quare velim cures, (nec tibi essem molestus, si per alium hoc agere possem,) ut permutetur Athenas. Quod sit in annum sumptum ei. Scilicet Eros numerabit. Eius rei causa Tironem misi. Curabis igitur, et ad me, si quid tibi de eo videbitur, scribes.

XVIa. (In villa ad lacum Lucrinum, Antonio, Dolabella cusa. 710.)

CICERO ATTICO S.

Tandem a Cicerone tabellarius; et mehercule litterae περιωμείως scriptae: quod ipsum προκοπήν aliquam significaret; itemque ceteri praeclara scribunt. Leonides tamen retinet suum illud ἀδρυσ. Summis vero laudibus Herodes. Quid quaeris? vel verba mihi dari facile patior in hoc, meque libenter praebeo credulum. Tu, velim, si quid tibi est a Statio scriptum, quod pertineat ad me, certiore me facias.

XVIIb. (Hic Manutius auctore quidam novae epistolae initium constituunt.)

Narro tibi; haec loca venusta sunt, abdita certe et, si quid scribere velis, ab arbitris libera. Sed nescio quo modo οἶκος φίλος. Itaque me referunt pedes in Tusculanum. Et tamen haec ὥσπορχαγία ripulae videtur habitura celerem satietatem. Equidem etiam pluvias metuo, si prognostica nostra vera sunt. Ranae enim ὀχτορέουσιν. Tu, quaeso, fac sciam, ubi Brutum nostrum, et quo die videre possim.

XVII. (In villa ad Lucrinum, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Duas epistolas * accepi postridie Idus, alteram eo die datam, alteram Idibus. Prius igitur superiori. De Bruto, quum scies. De consulum ficto timore cognoveram. Sica enim φιλοστόργως ille quidem, sed tumultuosius ad me etiam illam suspicionem pertulit. Quid tu autem? Τὰ μὲν διδόμενα; Nullum enim verbum a Siregio. Non placet. De Plaetorio vicino tuo permolesti tuli, quemquam prius audisse, quam me. De Syro prudenter. L. Antonium per M. fratrem, ut arbitror, facillime deterrebis. Antroni vetui; sed nondum acceperas litteras; nec cuiquam, nisi L. Fadio aedili. Aliter enim nec caute, nec iure fieri potest. Quod scribis tibi deesse H-S C, quae Ciceroni curata sint; velim ab Eröte quaeras, ubi sit merces insularum. Arabioni de Sitio nihil irascor. Ego de itinere, nisi explicato λ, nihil cogito. Quod idem tibi videri puto. 2. Habes ad superiorem: nunc audi ad alteram. Tu vero facis, ut omnia, quod Serviliae non dees, id est, Bruto. De regina gaudeo te non laborare, certe etiam tibi probari. Erotis ratio-

nes et ex Tirone cognovi, et vocavi ipsum. Gratis-
simum, quod polliceris, Ciceroni nihil defuturum:
de quo mirabilia Messalla; qui Lanuvio, rediens ab
illis, venit ad me: et mehercule ipsius litterae sic et
φιλοστόργως et *εὐπινῶς* scriptae, ut eas vel in acroasi
audeam legere: quo magis illi indulgendum puto.
De Buciliano Sextium puto non moleste ferre. Ego,
si Tiro ad me, cogito in Tusculanum. Tu vero, quid-
quid erit, quod me scire par sit, statim.

XVIII. (In itinere a villa ad lacum Lucrinum, Antonio, Dolabella
cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

4. Septimodecimo Kal. etsi satis videbar scripsisse
ad te, quid mihi opus esset, et quid te facere vellem,
si tibi commodum esset: tamen, quum profectus es-
sem et in lacu navigarem, Tironem statui ad te esse
mittendum, ut iis negotiis, quae agerentur, interes-
set; atque etiam scripsi ad Dolabellam, me, si ei vi-
deretur, velle proficisci, petiique ab eo de mulis ve-
cturae itineris. 2. Et in eis, quoniam intelligo te dis-
tentissimum esse, qua de Buthrotiis, qua de Bruto,
cuius etiam ludorum seorsum curam, etiam admini-
strationem suspicor ex magna parte ad te pertinere;
ut ergo in eiusmodi re, tribues nobis paullum operae:
nec enim multum opus est. Mihi res ad caedem, et
eam quidem propinquam, spectare videtur. Vides
homines; vides arma. Prorsus non mihi videor es-
se tutus. Sin tu aliter sentis, velim ad me scribas.
Domi enim manere, si recte possum, multo malo.

XIX. (In Tusculano, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Quidnam est, quod audendum amplius de Buthroitiis? Stetisse enim te frustra scribis. Quid autem se refert Brutus? Doleo mehercule, te tam esse detentum: quod decem hominibus referendum acceptum. Est illud quidem ἐγγυῶδες, sed ἀνερπτόν, mihi-que gratissimum. De armis, nihil vidi apertius. Fugiamus igitur. At, ut ais, coram. Theophanes quid velit, nescio. Scripserat enim ad me. Cui rescripsi, ut potui. Mihi autem scribit, venire ad me se velle, ut et de suis rebus, et quaedam, quae ad me pertinerent. Tuas litteras exspecto. Vide quaeso, ne quid temere fiat. 2. Statius scripsit ad me, locutum secum esse Q. Ciceronem valde asseveranter, se haec ferre non posse; certum sibi esse, ad Brutum et Cassium transire. Hoc enimvero nunc discere aveo: hoc ego, quid sit, interpretari non possum. Potest aliquid iratus Antonio: potest gloriam novam quaerere: potest totum esse σχεδίασμα: et nimirum ita est. Sed tamen et ego vereor, et pater conturbatus est. Scit enim, quae ille de hoc: mecum quidem ἀπατα olim. Plane, quid velit, nescio. A Dolabella mandata habebo, quae mihi videbuntur, id est nihil. Dic mihi, C. Antonius voluitne fieri septemvir? Fuit certe dignus. De Menedemo est, ut scribis. Facies omnia mihi nota.

XX. (In Tusculano, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Egi gratias Vettieno: nihil enim potuit humanius. Dolabellae mandata sint quaelibet: mihi aliquid, vel quod Niciae nuntiem. Quis enim haec, ut

scribis, λεπτόνεις*? Nunc dubitare quemquam prudentem, quin meus discessus desperationis sit, non legationis? 2. Quod ais, extrema quaedam iam homines de republica loqui, et eos quidem viros bonos: ego, quo die audiui illum tyrannum in concione CLARISSIMUM VIRUM appellari, subdiffidere coepi; postea vero quam tecum Lanuvii vidi, nostros tantum spei habere ad vivendum, quantum acceperant ab Antonio, desperavi. Itaque, mi Attice, fortiter hoc velim accipias, ut ego scribo. Genus illud interitus, qui caussae cursus* est, foedum duces et quasi denuntiatus nobis ab Antonio. Ex hac naxa exire constitui, non ad fugam, sed ad spem mortis melioris. Haec omnis culpa Bruti. 3. Pompeium Carteiae receptum scribis: iam igitur contra hunc exercitum. Utra ergo castra? Media enim tollit Antonius. Illa infirma, haec nefaria. Properemus igitur. Sed iuva me consilio, Brundisione, an Puteolis. Brutus quidem subito: sed sapienter. Πάσχω τι. Quando enim illum? Sed humana ferenda. Tu ipse eum videre non potes. Dii illi mortuo, qui umquam Buthrotum. Sed acta missa. Videamus, quae agenda sint. 4. Rationes Erotis, etsi ipsum nondum vidi, tamen et ex litteris eius, et ex eo, quod Tiro cognovit, propemodum cognitas habeo. Versuram scribis esse faciendam mensium quinque; id est, ad Kal. Novemb. H-S cc. In eam diem cadere nummos, qui a Quinto debentur. Velim igitur, quoniam Tiro negat tibi placere, me eius rei causa Romam venire; si ea te res nihil offendet, videas, unde nummi sint; mihi feras expensum. Hoc video in praesentia opus esse. Reliqua diligentius ex hoc ipso exquiram; in his, de mercedibus dotalium praediorum; quae si fideliter Cice-

roni curabuntur, quamquam volo laxius, tamen ei propemodum nihil deerit. Equidem video mihi quoque opus esse viaticum. Sed ei ex praediis, ut cadet, ita solvetur: mihi autem opus est universo quidem. Etsi mihi videtur iste, qui umbras timet, ad caedem spectare; tamen, nisi explicata solutione, non sum discessurus. Sitne autem extricata, necne, tecum cognoscam. Hanc putavi mea manu scribendam: itaque feci. De Fadio, ut scribis: utique alii nemini. Rescribas velim hodie.

XXI. (In Tusculano, Antonio, Dolabella coo. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Narro tibi; Q. pater exultat laetitia. Scripsit enim filius, se idcirco profugere ad Brutum voluisse, quod, quum sibi negotium daret Antonius, ut eum dictatorem efficeret, praesidium occuparet, id recusasset: recusasse autem se, ne patris animum offenderet: ex eo sibi illum hostem. »Tum me, inquit, collegi, verens, ne quid mihi ille iratus tibi noceret. Itaque eum placavi. Et quidem cccc certa, reliqua in spe.« Scribit autem Staius, illum cum patre habitare velle. Hoc vero mirum; et id gaudet. Ecquem tu illo certiolem nebulonem? 2. Ἐποχίτη vestram de re Cani deliberationis probo. Nihil eram suspicatus de tabulis: ἀνεπαίως restitutam arbitrabar. Quae differs, ut mecum coram, expectabo. Tabellarios, quoad voles, tenebis. Es enim occupatus. Quod ad Xenonem, probe. Quod scribo, quum absolvero. Quinto scripsisti, te ad eum litteras: nemo attulerat. 3. Tiro negat iam tibi placere Brundisium, et quidem dicere aliquid de militibus. At ego iam destinaram, Hydruntem quidem. Movebant me tuae quinque ho-

rae. Hic autem quantus *πλοῦς*! Sed videbimus. Nul-
las a te xi. Kal. quippe: quid enim iam novi? Quum
primum igitur poteris, venies. Ego propero, ne ante
Sextus, quem adventare aiunt.

XXII. (In Tusculano, Antonio, Dolabella coes. 710.)

CICERO ATTICO S.

Gratulor nobis Q. filium exisse: molestus non
erit. Pansam bene loqui credo. Semper enim con-
iunctum esse cum Hirtio scio. Amicissimum Bruto
et Cassio puto, si expediet. Sed quando illos videbit?
Inimicum Antonio: quando, aut cur? quousque lu-
demur? Ego autem scripsi Sextum adventare, non quo
iam adesset, sed quia certe id ageret, ab armisque
nullus discederet. Certe, si pergit, bellum paratum
est. Hic autem noster Cytherius, nisi victorem, ne-
minem victurum. Quid ad haec Pansa? utro erit, si
bellum erit? Quod videtur fore. Sed et haec et alia
coram; hodie quidem, ut scribis, aut cras.

XXIII. (In Tusculano, Antonio, Dolabella coes. 710.)

CICERO ATTICO S.

Mirifice torqueor, sine dolore tamen: sed per-
multa mihi de nostro itinere in utramque partem oc-
currunt. Quousque? inquires. Quoad erit integrum:
erit autem usque dum ad navem. Pansa si rescri-
pserit, et meam tibi et illius epistolam mittam. Si-
lium exspectabam; cui *ἐπὶ ὁμήρῳ* compositum. Si
quid novi. Ego litteras misi ad Brutum: cuius de
itinere etiam ex te velim, si quid scies, cognoscere.

XXIV. (In Tuscolano, Antonio, Dolabella coe. 710.)

CICERO ATTICO S.

Tabellarius, quem ad Brutum miseram, ex itinere rediit vii. Kal. Ei Servilia dixit, eo die Brutum ii. iv. profectum. Sane dolui, meas litteras redditas non esse. Silius ad me non venerat. Caussam composui. Eum libellum tibi misi. Te quo die expectem, velim scire.

XXV. (In Tuscolano, Antonio, Dolabella coe. 710.)

CICERO ATTICO S.

De meo itinere variae sententiae: multi enim ad me. Sed tu incumbe, quaeso, in eam curam. Magna res est. An probas, si ad Kal. Ian. cogitamus? Meus animus est aequus; sic tamen, ut si nihil offensionis sit: et tu etiam scite, quo die olim piaculum, mysteria scilicet. Utut sit res, casus consilium nostri itineris iudicabit. Dubitemus igitur. Est enim hiberna navigatio odiosa; eoque ex te quaesiëram mysteriorum diem. Brutum, ut scribis, visum iri a me puto. Ego hinc volo prid. Kal.

XXVI. (In Arpinati, Antonio, Dolabella coe. 710.)

CICERO ATTICO S.

4. De Quinti negotio video a te omnia facta. Ille tamen dolet, dubitans, utrum morem gerat Leptae, an fidem infirmet filio. Inaudiivi L. Pisonem velle exire legatum *πρυτανεύοντα* senatus consulto. Velim scire, quid sit. Tabellarius ille, quem tibi dixeram a me ad Brutum esse missum in Anagninum, ad me venit ea nocte, quae proxima ante Kal. fuit, litterasque ad me attulit; in quibus unum alienum summa sua prudentia, idem illud, ut spectem ludos suos. Re-

scripsi scilicet, primum me iam profectum, ut non integrum sit: dein ἀτοπώτατον esse, me, qui Romam omnino post haec arma non accesserim, neque id tam periculi mei caussa fecerim, quam dignitatis, subito ad ludos venire. Tali enim tempore ludos facere illi honestum est, cui necesse est: spectare mihi ut non est necesse, sic ne honestum quidem est. Equidem illos celebrari et esse quam gratissimos mirabiliter cupio; idque ita futurum esse confido: et tecum ago, ut iam ab ipsa commissione ad me, quemadmodum accipiantur; deinde omnino reliquorum dies singulos persequare. Sed de ludis hactenus. 2. Reliqua pars epistolae est illa quidem in utramque partem: sed tamen nonnullos interdum iacit igniculos viriles: quod quale tibi videretur, ut posses interpretari, misi ad te exemplum epistolae. Quamquam mihi tabellarius noster dixerat, tibi quoque se attulisse litteras a Bruto, easque ad te e Tusculano esse delatas. 3. Ego itinera sic composueram, ut Nonis Quint. Puteolis essem. Valde enim festino; ita tamen, ut, quantum homo possit, quam cautissime navigem. 4. M. Aelium cura liberabis: is me paucos specus in extremo fundo, et eos quidem subterraneos; servitutis putat aliquid habituros: id me iam iam nolle, neque mihi quidquam esse tanti; sed, ut mihi dicebas, quam lenissime, potius ut cura liberetur, quam ut me succensere aliquid suspicetur. Idem de illo Tulliano capite libere cum Cascellio loquere. Parva res est: sed tu bene attendisti: nimis callide agebatur. Ego autem, si mihi imposuisset aliquid, quod paene fecit, nisi tua malitia adfuisset, animo iniquo tulissem. Itaque, ut erit, rem impediri malo. Octavam partem tolli luminarium in aedibus ad Streniae memineris. Cui

Caerellia, videris mancipio dare ad eam summam, quae sub praecone fuit maxima: id opinor esse CCCLXXX. 5. Novi si quid erit, atque etiam si quid prospicies, quod futurum putes, scribas ad me quam saepissime velim. Varroni, quemadmodum tibi mandavi, memineris excusare tarditatem litterarum mearum. Mundus is —. Tu, M. Ennius quid egerit de testamento, (curiosus enim,) facias me velim certiorum. Ex Arpinati, vi. Non.

XXVII. (In Arpinati, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Gaudeo id te mihi suadere, quod ego mea sponte pridie feceram. Nam quum ad te vi. Non. darem, eidem tabellario dedi etiam ad Sestium, scriptas πάντων φιλοστόργως. Ille autem, quod Puteolos prosequitur, humane; quod queritur, iniuste. Non enim ego tam illum exspectare, quum de Cosano rediret, debui, quam ille aut non ire ante, quam me vidisset, aut citius reverti. Sciebat enim me celeriter velle proficisci, seseque ad me in Tusculanum scripserat esse venturum. 2. Te, ut a me discesseris, lacrimasse, moleste ferebam. Quod si me praesente fecisses, consilium totius itineris fortasse mutassem. Sed illud praeclare, quod te consolata est spes brevi tempore congregiendi; quae quidem exspectatio me maxime sustentat. Meae tibi litterae non deerunt. De Bruto scribam ad te omnia. Librum tibi celeriter mittam de Gloria. Excudam aliquid Ἡρακλείδειον, quod lateat in thesauris tuis. 3. De Planco memini. Attica iure queritur. Quod me de Bacchide, de statuarum coronis certiorum fecisti, valde gratum: nec quidquam posthac, non modo tantum, sed ne tantu-

lum quidem praeterieris. Et de Herode et Mettione meminero, et de omnibus, quae te velle suspicabor modo. O turpem sororis tuae filium, quum haec scriberem. Adventabat autem βουλύσει, caenantibus nobis.

XXVIII. (In Arpinati, Antonio, Delabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

Ego, ut ad te pridie scripseram, Nonis constitueram venire in Puteolanum*. Ibi igitur quotidie tuas litteras expectabo, et maxime de ludis; de quibus etiam ad Brutum tibi scribendum est; cuius epistolae, quam interpretari ipse vix poteram, exemplum pridie tibi miseram. Atticae meae velim me ita excuses, ut omnem culpam in te transferas, et ei tamen confirmes, me minime totum amorem eo mecum attulisse.

XXIX. (In Formiano, Antonio, Delabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Bruti ad te epistolam misi. Dii boni, quanta ἀγχαρία! Cognosces, quum legeris. De celebratione ludorum Bruti tibi assentior. Ad M. Aelium nullus tu quidem domum, sed sicubi inciderit. De Tulliano semisse M. Axianum adhibebis, ut scribis. Quod cum Cosiano egisti, optime. Quod non solum mea, verum etiam tua me expedis, gratum. Legationem probari meam gaudeo. Quod promittis, dii faxint. Quid enim mihi meis iucundius? Sed istam, quam tu excipis, metuo. Brutum quum convenero, perscribam omnia. De Plancio et Decimo, sane velim. Sextum scutum abiicere nolebam. De Mundo, si quid scies. 2. Rescripsi ad omnia tua. Nunc nostra

accipe. Quintus filius usque Puteolos; (mirus civis, ut tu Favonium, Asinium dicas:) et quidem duas ob caussas, et ut mecum, et *σπείσασθαι* vult cum Bruto et Cassio. Sed tu quid ais? Scio enim te familiarem esse Othonum. Ait hic sibi Iuliam ferre. Constitutum enim esse discidium. Quaesivit ex me pater, qualis esset fama. Dixi nihil sane me audisse, (nesciebam enim, cur quaereret,) nisi de ore et patre. Sed quorsus, inquam? At ille, filium velle. Tum ego, etsi *ἐβδελυντόμην*, tamen negavi putare me illa esse vera: *σκοπός* (hoc est enim) huic nostro nihil praebe-
re. Illa autem *οὐ παρά τοῦτον*. Ego tamen suspicor, hunc, ut solet, hallucinari. Sed velim quaeras! (facile autem potes:) et me certiore. 3. Obsecro te, quid est hoc? Signata iam epistola, Formiani, qui apud me caenabant, Plancum se aiebant hunc Buthrotium pridie, quam hoc scribebam, id est iv. Nonas, vidisse demissum, sine phaleris; servulos autem dicere, eum et agripetas eiectos a Buthroitiis. Macte. Sed ama-
bo te, perscribe mihi totum negotium.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER SEXTUS DECIMUS.

ARG. Civitate Antonii armis oppressa, rei publicae salute desperata, Cicero, quod adhuc C. Caesare vivente cogitaverat, iter in Graeciam animo deliberato, sed invito iam est ingressus. Ergo Puteolis primum progressus, inque Neaside Brutum allocutus, parantem una cum Cassio classem, qua hic in Syriam, ille in Macedoniam navigarent: Kalendis Sext. Rhegio conscendens, venit Syracusas. Unde quum transmittere vellet in Graeciam, his ad Leucopetram, agri Rhegini promontorium, auxilio reiectus, et bonis de Antonio nuntiis confirmatus VII. profectionis consilium abiecit. Istum igitur in senatus potestate fore sperans Romam rediit X. XIII. Urbemque ingressus est Kalendis Septembribus (at cf. XII.), et postridie primam dixit orationem Philippicam. Fuit deinde mox Romae, mox in suis praediis: quae omnia commemorantur sex primis epistolis. Reliquae incertis quidem diebus magna ex parte scriptae sunt, omnes tamen ante Kal. Ian. quo toto tempore haec gesta fuisse traduntur. Quum M. Antonius et Octavianus occultis potius odiis inter se, quam aperta vi certarent, alterque alterum insidiis praevertere conaretur: Antonius ante diem VII. Id. Oct. Brundisium venit, profectus obviam legionibus Macedonicis quattuor, ut eas sibi pecunia conciliaret: quas tamen, quod qui-

dam ab Octaviano praemissi multo plus obtulerant, attrahere ad se non potuit. Itaque etiam Martia et Decima ab illo postea desciverunt ad Octavianum. Hic Antonio Brundisii degente, ipse in Campaniam pergens, magnum veteranorum numerum ingenti spe, ingentique pecunia cepit, ut Cicero ait, denariis CCCC. Id quod illis armorum fuit initium nec bellum antea gerentibus, nec pacem habentibus. Tum vero accidit, ut Cicero in Antonium sollicitaretur ab Octaviano, qui, rempublicam se capessere simulans, nihil se, nisi de illius consilio, nec nisi per senatum facturum, pollicebatur. Scriptae sunt omnes, Antonio et Dolabella coss. ex a. d. VII. Id. Quint. ad Nonas circiter Decembris. Atque his quidem multa alia continentur, ut domestica de expediendis tum suis II. tum filii rationibus I. de Q. filii laudibus V. et quae ad litterarum studia pertinent, de historia scribenda XIII. de mutato libri de Gloria prooemio VI. de edendae epistolarum suarum *συνοψις* consilio V. de tecta inscriptione librorum de Officiis XI. (cf. XII.) Insunt etiam Ciceronis duae ad Capitonem et tres ad Plancum epistolae XVI. Memorat Attici iudicium de Philippica secunda I. Octaviani IX. et Nepotis ad se litteras V.

I. (In Puteolano, Antonio et Dolabella coss. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Nonis Quint. veni in Puteolanum. Postridie iens ad Brutum in Nesidem haec scripsi. Sed eo die, quo veneram, caenanti Eros tuas litteras. Itane? Nonis Iuliis? Dii hercule istis! Sed stomachari totum diem licet. Quidquamne turpius, quam Bruto Iuliis? Redeo ad meum igitur, *ἔτι τῷ μὲν*; Nihil vidi. 2. Sed quid est, quaeso, quod agripetas Buthroti concisos audio? Quid autem Plancus tam cursim (ita enim inaudiebam) diem et noctem? sane cupioscire, quid sit. 3. Meam profectionem laudari gaudeo. Dymacos, agro pulsos, mare infestum habere, nil mirum. Nimirum videndum est, ut mansio laudetur.

Ἐν ὁμοιολοίᾳ Bruti videtur aliquid praesidii esse. Sed, opinor, minuta navigia. Sed iam sciam, et ad te cras.
4. De Ventidio, παρικόν puto. De Sexto, pro certo habebatur, haud arma. Quod si verum est; sine bello civili video serviendum. Quid ergo? Kal. Ian. in Pansa spes? Ἀῖρος πολὺς, in vino et in somno istorum.
5. De ccx —, optime Ciceronis rationes explicantur. Ovius enim recens —: is multa, quae vellem: in his ne hoc quidem malum in mandatis sata bunde, H-S LXXII satis esse, affatim prorsus; sed Xenonem perexiguae, et γλίσχωρος praeberet, id est minutatim. Quo plus permutasti, quam ad fructum insularum, id ille annus habeat, in quem itineris sumptus accessit. Hinc ex Kal. April. ad H-S LXXX accommodetur. Nunc enim insulae tantum. Videndum enim est, quid, quum Romae erit. Non enim puto socrum illam ferendam. Pindaro de Cumano negaram. 6. Nunc, cuius rei causa tabellarium miserim, accipe. Q. filius mihi pollicetur se Catonem. Egit autem et pater et filius, ut tibi sponderem: sed ita, ut tum crederes, quum ipse cognosces. Huic ego litteras ipsius arbitrato dabo. Eae te ne moverint. Has scripsi in eam partem, ne me motum putares. Dii faxint, ut faciat ea, quae promittit! Commune enim gaudium. Sed ego *** nihil dico amplius. Is hinc vi. Idus. Ait enim, attributionem in Idus, se autem urgeri acriter. Tu ex meis litteris, quo modo respondeas, moderabere. Plura, quum et Brutum videro, et Erotem remittam. Atticae meae excusationem accipio, eamque amo plurimum; cui et Piliae salutem.

II. (In Puteolano, Antonio, Dolabella coss. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Sexto Idus duas epistolas accepi, unam a meo tabellario, alteram a Bruti. De Buthroitiis longe alia fama in his locis fuerat: sed cum aliis multis hoc ferendum. Erotem remisi citius, quam constitueram, ut esset, qui Hortensio: et quia equitibus quidem ait se Idibus constituisse. Hortensius vero impudenter. Nihil enim debetur ei, nisi ex tertia pensione, quae est Kal. Sext., ex qua pensione ipsa maior pars est ei soluta aliquanto ante diem. Sed haec Eros videbit Idibus. De Publilio autem, quod perscribi oportet, moram non puto esse faciendam. Sed quum videas, quantum de iure nostro decesserimus, qui de residuis cccc H-S cc praesentia solverimus, reliqua rescribamus: loqui cum eo, si tibi videbitur, poteris, eum commodum nostrum expectare debere, quum tanta sit a nobis iactura facta iuris. 2. Sed amabo te, mi Attice, (videsne, quam blande?) omnia nostra, quoad eris Romae, itagerito, regito, gubernato, ut nihil a me expectes. Quamquam enim reliqua satis apta sunt ad solvendum; tamen fit saepe, ut ii, qui debent, non respondeant ad tempus. Si quid eiusmodi acciderit, ne quid tibi sit fama mea potius. Non modo versura, verum etiam venditione, si ita res coget, nos vindicabis. 3. Bruto tuae litterae gratae erant. Fui enim apud illum multas horas in Neside, quum paullo ante tuas litteras accepissem. Delectari mihi Tereo videbatur et habere maiorem Accio, quam Antonio, gratiam. Mihi autem quo laetiora sunt, eo plus stomachi et molestiae est, populum Romanum manus suas non in defendenda republica, sed in plaudendo consumere. Mihi quidem videntur istorum

animi incendi etiam ad repraesentandam improbitatem suam. Sed tamen,

— *dummodo doleat aliquid, doleat quidlibet.*

4. Consilium meum quod ais quotidie magis laudari, non moleste fero; expectabamque, si quid de eo ad me scriberes. Ego enim in varios sermones incidebam. Quin etiam idcirco trahebam, ut quam diutissime integrum esset. Sed quoniam furcilla extrudimur, Brundisium cogito. Facilior enim et exploratio devitatio legionum fore videtur, quam piratarum, qui apparere dicuntur. Sestius vi. Idus expectabatur, sed non venerat, quod sciam. Cassius cum classicula sua venerat. Ego, quum eum vidissem, v. [Id.] in Pompeianum cogitabam, inde Aeculanum. Nosti reliqua. 5. De Tutia, ita putaram. De Aebutio, non credo: nec tamen curo plus, quam tu. Planco et Oppio scripsi equidem, quoniam rogaras: sed, si tibi videbitur, ne necesse habueris reddere. Quum enim tua caussa fecerint omnia, vereor, ne meas litteras supervacaneas arbitrentur. Oppio quidem utique: quem tibi amicissimum cognovi. Verum, ut voles. 6. Tu, quoniam scribis hiematurum te in Epiro, feceris mihi gratum, si ante eo veneris, quam mihi in Italiam te auctore veniendum est. Litteras ad me quam saepissime; sed de rebus minus necessariis, aliquem nactus; sin autem erit quid maius, domo mittito. *Ἡρακλείδειον*, si Brundisium salvi, adoriemur. De Gloria misi tibi. Custodies igitur, ut soles: (sed notentur eclogarii:) quos Salvius, bonos auditores nactus, in convivio dumtaxat legat. Mihi valde placent: mallet tibi. Etiam atque etiam vale.

III. (In Pompeiano, Antonio, Dolabella coss. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Tu vero sapienter. Nunc demum enim rescribo his litteris, quas mihi misisti, convento Antonio Tiburi. Sapienter igitur, quod manus dedisti, quodque etiam ultro gratias egisti. Certe enim, ut scribis, deseremur potius a republica, quam a re familiari. Quod vero scribis te magis et magis delectari,

O Tite, si quid ego—:

auges mihi scribendi alacritatem. Quod Erotem non sine munusculo exspectare dicis: gaudeo, non fefellisse eam rem opinionem tuam; sed tamen idem *σύνταγμα* misi ad te retractatius, et quidem *ἀρχαιότερον* ipsum, crebris locis inculcatum et reffectum. Hunc tu tralatium in macrocollum lege arcano convivis tuis, sed, si me amas, hilaris et bene acceptis, ne in me stomachum erumpant, quum sint tibi irati. 2. De Cicerone, velim ita sit, ut audimus. De Xenone coram cognoscam: quamquam nihil ab eo arbitror neque indiligenter neque illiberaliter. De Herode, faciam, ut mandas: et ea, quae scribis, ex Saufeio et e Xenone cognoscam. 3. De Q. filio gaudeo tibi meas litteras prius a tabellario meo, quam ab ipso redditas: quamquam te nihil fefellisset. Verumtamen —. Sed exspecto, quid ille tecum, quid tu vicissim: nec dubito, quin suo more uterque. Sed eas litteras Curium mihi spero redditurum: qui quidem etsi per se est amabilis, a meque diligitur; tamen accedit magnus cumulus commendationis tuae. 4. Litteris tuis satis responsum est; nunc audi, quod, etsi intelligo scribi necesse non esse, scribo tamen. Multa me movent in discessu, in primis mehercule, quod disiungor a te. Movet etiam navigationis labor, alienus non ab

aetate solum nostra, verum etiam a dignitate; tempusque discessus subabsurdum. Relinquimus enim pacem, ut ad bellum revertamur; quodque temporis in praediolis nostris, et belle aedificatis et satis amoenis, consumi potuit, in peregrinatione consumimus. Consolantur haec: Aut proderimus aliquid Ciceroni, aut, quantum profici possit, iudicabimus. Deinde tu iam, ut spero et ut promittis, aderis. Quod quidem si acciderit, omnia nobis erunt meliora. 5. Maxime autem me angit ratio reliquorum meorum: quae quamquam explicata sunt; tamen, quod et Dolabellae nomen in iis est, et attributione mihi nomina ignota, conturbor: nec me ulla res magis angit ex omnibus. Itaque non mihi videor errasse, quod ad Balbum scripsi apertius, ut, si quid tale accidisset, ut non concurrerent nomina, subveniret; meque tibi etiam mandasse, ut, si quid eiusmodi accidisset, cum eo communicares: quod facies, si tibi videbitur, eo-que magis, si proficisceris in Epirum.

(Hinc Graetero iudice novae epistolae initium:)

6. Haec ego conscendens e Pompeiano tribus actuariolis, decem scalmis. Brutus erat in Neside etiam nunc, Neapoli Cassius. Ecquid amas Deiotarum, et non amas Hieram? qui, ut Blesamius venit ad me, quum ei praescriptum esset, ne quid sine Sexti nostri sententia ageret; neque ad illum, neque ad quemquam nostrum retulit. Atticam nostram cupio absentem suaviari: ita mihi dulcis salus visa est, per te missa ab illa. Referes igitur ei plurimam, itemque Piliae dicas velim.

IV. (In Puteolano, Antonio, Dolabella coss. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Ita, ut heri tibi narravi, vel fortasse hodie, (Quintus enim altero die se aiebat,) in Nesida VIII. Idus. Ibi Brutus. Quam ille doluit de Nonis Iuliis! Mirifice est conturbatus. Itaque sese scripturum aiebat, ut venationem eam, quae postridie ludos Apollinares futura est, proscriberent III. ID. QUINT. Libo intervenit. Is, Philonem, Pompeii libertum, et Hilarum, suum, venisse a Sexto cum litteris ad consules, sive quo alio nomine sunt. Earum exemplum nobis legit, si quid videretur. Pauca *παρά λέξιν*, ceteroqui et satis graviter, et non contumaciter. Tantum addi placuit, quod erat COSS. solum, ut esset, PRAETT. TRIBB. PLEB. SENATUI; ne illi non proferrent eas, quae ad ipsos missae essent. 2. Sextum autem nuntiant cum una solum legione fuisse Karthagine: eique, eo ipso die, quo oppidum Icoream cepisset, nuntiatum esse de Caesare; capto oppido, miram laetitiam commutationemque animorum, concursumque undique; sed illum ad sex legiones, quas in ulteriore reliquisset, revertisse. Ad ipsum autem Libonem scripsit, nihil esse, nisi ad larem suum liceret. Summa postulorum, ut omnes exercitus dimittantur, qui ubique sint. Haec fere de Sexto. 3. De Buthrotiis undique quaerens, nihil reperiebam. Alii, concisos agripetas: alii, Plancum acceptis nummis, relictis illis, aufugisse. Itaque non video sciturum me, quid eius sit, ni statim aliquid litterarum. 4. Iter illud Brundisium, de quo dubitabam, sublatum videtur. Legiones enim adventare dicuntur. Haec autem navigatio habet quasdam suspensiones periculi. Itaque constituebam uti *ὁμοπλοία*. Paratiorem of-

fendi Brutum, quam audiebam. Nam et ipse Domitius bona plane habet *δίκτορα*; suntque navigia praeterea luculenta Sestii, Buciliani, ceterorum. Nam Cassii classem, quae plane bella est, non numero ultra fretum. Illud est mihi submolestum, quod parum Brutus properare videtur. Primum confectorum ludorum nuntios expectat: deinde, quantum intelligo, tarde est navigaturus, consistens in locis pluribus. Tamen arbitror esse commodius, tarde navigare, quam omnino non navigare: et si, quum processerimus, explorata videbuntur, Etesiis utemur.

V. (In Puteolano, Antonio, Dalabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

4. Tuas iam litteras Brutus expectabat: cuiquidem ego non novum attuleram de Tereo Accii. Ille Brutum putabat. Sed tamen rumoris nescio quid afflaverat, commissione Graecorum, frequentiam non fuisse: quod quidem me minime fefellit. Scis enim, quid ego de Graecis ludis existimem. 2. Nunc audi, quod pluris est, quam omnia. Quintus fuit mecum dies complures: et, si ego cuperem, ille vel plures fuisset: sed, quantum fuit, incredibile est, quam me in omni genere delectarit: in eoque maxime, in quo minime satisfaciebat. Sic enim commutatus est totus et scriptis meis quibusdam, quae in manibus habebam, et assiduitate orationis et praeceptis, ut tali animo in rempublicam, quali nos volumus, futurus sit. Hoc quum mihi non modo confirmasset, sed etiam persuasisset; egit mecum accurate multis verbis, tibi ut sponderem, se dignum et te et nobis futurum: neque se postulare, ut statim crederes; sed, quum ipse perspexisses, tum ut se amares. Quod

nisi fidem mihi fecisset iudicassemque hoc, quod dico, firmum fore; non fecissem id, quod dicturus sum. Duxi enim mecum adolescentem ad Brutum. Sic ei probatum est, quod ad te scribo, ut ipse crediderit, me sponsorem accipere noluerit, eumque laudans, amicissime mentionem tui fecerit, complexus osculatusque dimiserit. Quamobrem etsi magis est, quod gratuler tibi, quam quod te rogem: tamen etiam rogo, ut, si quae minus antea, propter infirmitatem aetatis, constanter ab eo fieri videbantur, ea iudices illum abiectis; mihi que credas, multum allaturam, vel plurimum potius, ad illius iudicium confirmandum auctoritatem tuam. 3. Bruto quum saepe iniectissem de *ὁμοπλοία*, non perinde, atque ego putaram, arripere visus est. Existimabam *μετεωρότερον* esse; et hercule erat, et maxime de ludis. At mihi, quum ad villam redissem, Cn. Luceius, qui multum utitur Bruto, narravit, illum valde morari, non tergiversantem, sed exspectantem, si qui forte casus. Itaque dubito, an Venusiam tendam et ibi exspectem de legionibus: si aberunt, ut quidam arbitrantur, Hydruntem: si neutrum erit *ἀσφαλές*, eodem revertar. Iocari me putas? Moriar, si quisquam me tenet praeter te. Etenim circumspecte: sed ante quam erubescō. 4. O dies in auspiciis Lepidi lepide descriptos, et apte ad consilium reditus nostri! Magna *ῥοπή* ad proficiscendum tuis litteris. Atque utinam te illic! Sed ut conducere putabis. 5. Nepotis epistolam exspecto. Cupidus ille meorum? qui ea, quibus maxime *γανθῶ*, legenda non putet? Et ais, *μετ' ἀμύμονα*. Tu vero *ἀμύμων*. Ille quidem *ἄμβροτος*. Meorum epistolarum nulla est *συναγωγή*: sed habet Tiro instar septuaginta. Et quidem sunt a te quaedam su-

mendae. Eas ego, oportet, perspiciam, corrigam. Tum denique edentur

VI. (Vibone, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Ego adhuc (perveni enim Vibonem ad Sicam) magis commode, quam strenue navigavi: remis enim magnam partem: prodromi nulli. Illud satis opportune: duo sinus fuerunt, quos tramitti oporteret, Paestanus et Vibonensis: utrumque pedibus aequis transmisimus. Veni igitur ad Sicam octavo die e Pompeiano, quum unum diem Veliae constitissem: ubi quidem fui sane libenter apud Testam* nostrum: nec potui accipi, illo absente praesertim, liberalius. ix. Kal. igitur ad Sicam. Ibi tamquam domi meae scilicet. Itaque obduxi posterum diem. Sed putabam, quum Rhegium venissem, fore, ut illic, *δολχὸν πλόον ὁρμαίνοντες*, cogitarem, corbitane Patras, an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorum, ast inde Corcyram: et, si oneraria, statimne freto, an Syracusis. Hac super re scribam ad te Rhegio. 2. Mehercule, mi Attice, saepe mecum, *ἡ δεῦρ' ὁδὸς σοι τί δύναιται*; cur ego tecum non sum? cur ocellos Italiae, villulas meas non video? Sed id satis superque, tecum me non esse. Quid fugientem? Periculumne? At id nunc quidem, nisi fallor, nullum est. Ad ipsum autem revocat me auctoritas tua. Scribis enim, in caelum ferri profectionem meam; sed ita, si ante Kal. Ian. redeam: quod quidem certe enitar. Malo enim vel cum timore domi esse, quam sine timore Athenis tuis. Sed tamen prospice, quo ista vergant; mihiq; aut scribe aut, quod multo malim, affer ipse. Haec hactenus 3. Illud velim in bonam partem accipias,

me agere tecum, quod tibi maiori curae sciam esse, quam ipsi mihi. Nomina mea, per deos, expedi, exsolve. Bella reliqua reliqui. Sed opus est diligentia, coheredibus pro Cluviano Kal. Sext. persolutum ut sit. Cum Publilio quo modo agendum sit, videbis. Non debet urgere, quoniam iure non utimur; sed tamen ei quoque satisfieri plane volo. Terentiae vero, quid ego dicam? Etiam ante diem, si potes. Quin, si, ut spero, celeriter in Epirum; hoc, quod satisdato debeo, peto a te, ut ante provideas planeque expedias et solutum relinquo. 4. Sed de his satis; metuoque, ne tu nimium putes. Nunc negligentiam meam cognosce. *De Gloria* librum ad te misi: at in eo *prooemium* id est, quod in *Academico tertio*. Id evenit ob eam rem, quod habeo volumen prooemiorum. Ex eo eligere soleo, quum aliquod *σύντομα* institui. Itaque iam in Tusculano, qui non meminissem, me abusus isto prooemio, conieci id in eum librum, quem tibi misi. Quum autem in navi legerem Academicos, agnovi erratum meum. Itaque statim novum prooemium exaravi; tibi misi. Tu illud desecabis, hoc agglutinabis. Piliae salutem dices et Atticae, deliciis atque amoribus meis.

VII. (In itinere ad Pompeianum, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

4. Octavo Id. Sext. quum a Leucopetra profectus (inde enim tramittebam) stadia circiter ccc processissem, reiectus sum austro vehementi ad eandem Leucopetram. Ibi quum ventum exspectarem, (erat enim villa Valerii nostri, ut familiariter essem et libenter:) Rhegini quidam, illustres homines, eo venerunt, Roma sane recentes, in iis Bruti nostri hospes, qui Bru-

tum Neapoli reliquisset. Haec afferebant, edictum Bruti et Cassii; et fore frequentem senatum Kalendis: a Bruto et Cassio litteras missas ad consulares et praetorios: ut adessent, rogare. Summam spem nuntiabant: fore, ut Antonius cederet, res conveniret, nostri Romam redirent. Addebant etiam, me desiderari, subaccusari. Quae quum audissem, sine ulla dubitatione abieci consilium protectionis, quo mehercule ne antea quidem delectabar. 2. Lectis vero tuis litteris, admiratus equidem sum, te tam vehementer sententiam commutasse; sed non sine caussa, arbitrabar. Etsi, quamvis non fueris suator et impulsor protectionis meae, approbator certe fuisti, dummodo Kal. Ian. Romae essem. Ita fiebat, ut, dum minus periculi videretur, abessem, in flammam ipsam venirem. Sed haec, etiamsi non prudenter, tamen ἀνεμίσγητα sunt; primum, quod de mea sententia acta sunt; deinde, etiamsi te auctore, quid debet, qui consilium dat, praestare praeter fidem? 3. Illud admirari satis non potui, quod scripsisti his verbis: *veni igitur, tu, qui εὐθαρσέλιος, veni. Relinques patriam?* An ego relinquebam aut tibi tum relinquere videbar? Tu id non modo prohibebas, verum etiam approbabas. Graviora, quae restant. Velim σχολίον aliquod elimes ad me, oportuisse te istuc facere. Itane, mi Attice? defensione eget meum factum, praesertim apud te, qui id mirabiliter approbasti? Ego vero istum ἀπολογισμὸν συντάξομαι, sed ad eorum aliquem, quibus invitis et dissuadentibus profectus sum. Etsi quid iam opus est σχολίῳ? Si perseverassem, opus fuisset. At hoc ipsum non constanter. Nemo doctus umquam (multa autem de hoc genere scripta sunt) mutationem consilii inconstantiam dixit esse. 4. Deinceps igitur haec. Nam

si a Phaedro nostro, expedita excusatio esset. Nunc quid respondemus? Ergo id erat meum factum, quod Catoni probare non possem, flagitii scilicet plenum et dedecoris. Utinam a primo ita tibi esset visum! tu mihi, sicut esse soles, fuisses Cato. 5. Extremum illud vel molestissimum: *Nam Brutus noster silet*: hoc est, non audet hominem id aetatis monere. Aliud nihil habeo, quod ex iis a te verbis significari putem: et hercule ita est. Nam xvi. Kal. Sept. quum venissem Veliam, Brutus audivit. Erat enim cum suis navibus apud Halletem fluvium, citra Veliam millia passuum iii. Pedibus ad me statim. Dii immortales, quam valde ille reditu, vel potius reversione mea laetatus, effudit illa omnia, quae tacuerat! ut recordarer illud tuum, *nam Brutus noster silet*. Maxime autem dolebat, me Kal. Sext. in senatu non fuisse. Pisonem ferebat in caelum: se autem laetari, quod effugissem duas maximas vituperationes: unam, quam itinere faciendo me intelligebam suscipere, desperationis ac relictionis reipublicae: flentes mecum vulgo querebantur, quibus de meo celeri reditu non probabam: alteram, de qua Brutus, et qui una erant, (multi autem erant,) laetabantur, quod eam vituperationem effugissem, me existimari ad Olympia. Hoc vero nihil turpius, quovis reipublicae tempore: sed hoc ἀναντολόγητον. Ego vero austro gratias miras, qui me a tanta infamia averterit. 6. Reversionis has speciosas causas habes, iustas illas quidem et magnas, sed nulla iustior, quam quod tu idem aliis litteris: *provide, si cui quid debetur, ut sit, unde par pari respondeatur*. Mirifica enim δυσχρηστία est propter metum armorum. In freto medio hanc epistolam legi, ut, quid possem providere, in mentem mihi non veniret, nisi ut prae-

sens me ipse defenderem. Sed haec hactenus. Reliqua coram. 7. Antonii edictum legi a Bruto, et horum contra, scriptum praeclare. Sed quid ista edicta valeant, aut quo spectent, plane non video: nec ego nunc, ut Brutus censebat, istuc ad rempublicam capessendam venio. Quid enim fieri potest? Num quis Pisoni est assensus? Num rediit ipse postridie? Sed abesse hanc aetatem longe a sepulcro negant oportere. 8. Sed obsecro te, quid est, quod audiui de Bruto? Piliam *πειράζεσθαι παραλύσει*, te scripsisse aiebat. Valde sum commotus: etsi idem, te scribere, sperare melius. Ita plane velim. Ei dicas plurimam salutem et suavissimae Atticae. Haec scripsi navigans, quum Pompeianum accederem, XIV. Kal.

VIII. (In Puteolano, Antonio, Dolabella coss. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Quum sciam, quo die venturus sim, faciam, ut scias. Impedimenta exspectanda sunt, quae Anagnia veniunt: et familia aegra est. Kal. vesperi litterae mihi ab Octaviano. Magna molitur. Veteranos, qui Casilini et Calatiae sunt, perduxit ad suam sententiam. Nec mirum: quingenos denarios dat: cogitat reliquas colonias obire. Plane hoc spectat, ut se duce bellum geratur cum Antonio. Itaque video paucis diebus nos in armis fore. Quem autem sequamur? Vide nomen: vide aetatem. Atque a me postulat, primum ut clam colloquatur mecum, vel Capuae vel non longe a Capua. Puerile hoc quidem, si id putat clam fieri posse. Docui per litteras, id nec opus esse nec fieri posse. 2. Misit ad me Caecinam quemdam Volaterranum, familiarem suum, qui haec pertulit: Antonium cum legione Alaudarum ad Urbem per-

gere, pecunias municipiis imperare, legionem sub signis ducere. Consultabat, utrum Romam cum cicciacio veteranorum proficisceretur, an Capuam teneret, et Antonium venientem excluderet, an iret ad tres legiones Macedonicas, quae iter secundum mare superum faciunt: quas sperat suas esse. Eae congiarium ab Antonio accipere noluerunt, ut hic quidem narrat, et ei convicium grave fecerunt, concionantemque reliquerunt. Quid quaeris? ducem se profitetur, nec nos sibi putat deesse oportere. Equidem suasi, ut Romam pergeret. Videtur enim mihi et plebeculam urbanam et, si fidem fecerit, etiam bonos viros secum habiturus. O Brute, ubi es? quantam *εὐχαιρίαν* amittis? Non equidem hoc divinavi, sed aliquid tale putavi fore. Nunc tuum consilium exquiro. Romamne venio, an hic maneo, an Arpinum (*ἀσφάλειαν* habet is locus) fugiam? Romam; ne desideremur, si quid actum videbitur. Hoc igitur explica. Numquam in maiore *ἀπορία* fui.

IX. (In Puttolano, Antonio, Dolabellis coss. 710.)

CICERO ATTICO S.

Binae uno die mihi litterae ab Octavio; nunc quidem, ut Romam statim veniam: velle se rem agere per senatum. Cui ego, non posse senatum ante Kal. Ian.; quod quidem ita credo. Ille autem addit, *consilio tuo*. Quid multa? ille urget: ego autem *σκήπτομαι*. Non confido aetati. Ignoro, quo animo: nil sine Pansa tuo volo. Vereor, ne valeat Antonius: nec a mari discedere libet: et metuo, ne quae *ἀριστεία* me absente. Varroni quidem displicet consilium pueri; mihi non. Si firmas copias habet: Brutum habere potest; et rem gerit palam. Centuriat Capuae; dinumerat. Iam

iamque video bellum. Ad haec rescribe. Tabellarium meum Kalend. Roma profectum sine tuis litteris, miror.

X. (In Puteolano, Antonio, Dolabella coas. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Septimo Id. veni ad me in Sinuessanum. Eodem die vulgo loquebantur, Antonium mansurum esse Casilini. Itaque mutavi consilium. Statueram enim recta Appia Romam. Facile me ille esset assecutus. Aiunt enim eum Caesarina uti celeritate. Verti igitur me a Minturnis Arpinum versus. Constitueram, ut v. Idus aut Aquini manerem, aut in Arcano. 2. Nunc, mi Attice, tota mente incumbere in hanc curam. Magna enim res est. Tria sunt autem, maneamne Arpini, an propius accedam, an veniam Romam. Quod censueris, faciam. Sed quamprimum: avide expecto tuas litteras. VI. Idus mane in Sinuessano.

XI. (In Puteolano, Antonio, Dolabella coas. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Nonis accepi a te duas epistolas: quarum alteram Kal. dederas, alteram pridie. Igitur prius ad superiorem. Nostrum opus tibi probari laetor: ex quo ἀνθρῖ ipsa posuisti, quae mihi florentiora sunt visa tuo iudicio. Cerulas enim tuas miniatulas illas extimescebam. De Sica ita est, ut scribis. At, st! aegre me tenui. Itaque perstringam sine ulla contumelia Sicae aut Septimiae: tantum, ut sciant παῖδες παῖδων, sine sillo Luciliano, eum ex C. Fadii filia liberos habuisse. Atque utinam eum diem videam, quum ista oratio ita libere vagetur, ut etiam in Sicae domum introeat! Sed illo tempore opus est, quod fuit illis trium-

viris. Moriar, nisi facete. Tu vero leges Sexto,
 eiusque iudicium mihi perscribes. *Εἰς ἐμοὶ μέγιστοι.*
 Caleni interventum et Calvenae cavebis. 2. Quod
 vereris, ne *ἀδόλεσχος*: mihi tu? quis minus? cui, ut
 Aristophani Archilochi iambus, sic epistola longissima
 quaeque optima videtur. Quod me admones: tu vero
 etiamsi reprehenderes, non modo facile paterer, sed
 etiam laetarer; quippe; quum in reprehensione est
 prudentia cum *ἐνμνεῖα*. Ita libenter ea corrigam,
 quae a te animadversa sunt, eodem iure, quo *Rubriana*
 potius, quam *quo Scipionis*: et de laudibus *Dolabellae*
 deruam cumulum. Attamen est isto loco bella, ut
 mihi videtur, *εἰσπνεῖα*, quod eum ter contra cives in
 acie. Illud etiam malo, indignissimum est hunc vivere,
 quam quid indignius? 3. *Πεπλογραφίαν* Varronis tibi
 probari, non moleste fero: a quo adhuc *Ἡρακλείδειον*
 illud non abstuli. Quod me hortaris ad scribendum,
 amice tu quidem; sed me scito agere nihil aliud. Gra-
 vedo tua mihi molesta est. Quaeso, adhibe, quam so-
 les, diligentiam. *O Tite*, tibi prodesse, laetor. Ana-
 gnini sunt *Mustela ταξιάρχης* et *Laco*, qui plurimum
 bibit. *Librum*, quem rogas, perpoliam et mittam.
 4. Haec ad posteriorem. *Τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος*,
 quatenus *Panaetius*, absolvi duobus: illius tres sunt.
 Sed quum initio divisisset ita, tria genera exquirendi
 officii esse; unum, quum deliberemus, honestum an
 turpe sit, alterum, utile an inutile, tertium, quum
 haec inter se pugnare videantur, quomodo iudicandum
 sit, qualis caussa *Reguli*, redire honestum, manere
 utile: de duobus primis praeclare disseruit; de tertio
 pollicetur se deinceps: sed nihil scripsit. Eum locum
Posidonius persecutus. Ego autem et eius librum
 arcessivi, et ad *Athenodorum Calvum* scripsi, ut ad

me τὰ κεφάλαια mitteret; quae exspecto: quem velim cohortere et roges, ut quam primum. In eo est παρὶ τοῦ κατὰ περιστάσιν καθήκοντος. Quod de inscriptione quaeris; non dubito, quin καθήκον officium sit, nisi quid tu aliud; sed inscriptio plenior, de officiis. Προς-φωνῶ autem Ciceroni filio. Visum est non ἀνοικεῖον. 5. De Myrtilo dilucide. O quales tu semper istos! Itane in D. Brutum? Dii istis —. 6. Ego me, ut scripseram, in Pompeianum non abdidi, primo tempestatibus, quibus nil tetrius: deinde ab Octaviano quotidie litterae, ut negotium susciperem, Capuam venirem, iterum rempublicam servarem; Romam utique statim.

Αἰδεσθῆν μὲν ἀνίστασθαι, δεῖσαν δ' ἐπιδοχῆσαι.

Is tamen egit sane strenue, et agit. Romam veniet cum manu magna: sed est plane puer. Putat senatum statim. Quis veniet? Si venerit, quis, incertis rebus, offendet Antonium? Kal. Ian. erit fortasse praesidio: aut quidem ante depugnabitur. Puero municipia mire favent. Iter enim faciens in Samnium venit Cales, mansit Teani. Mirifica ἀπάντησις et cohortatio. Hoc tu putares? Ob hoc ego citius Romam, quam constitueram. Simul ac constituero, scribam. 7. Etsi nondum stipulationes legeram, (nec enim Eros venerat,) tamen rem pridie Idus velim conficias. Epistolas Catinam, Tauromenium, Syracusas commodius mittere poterō, si Valerius interpretes ad me nomina gratiosorum scripserit. Alii enim sunt alias: nostri-que familiares fere demortui. Publice tamen scripsi, si uti vellet eis Valerius: aut mihi nomina mitteret. 8. De Lepidanis feriis Balbus ad me usque ad iii. Kalend. Exspectabo tuas litteras: deque Torquati negotiolo scitutum puto. Quinti litteras ad te misi, ut sci-

res, quam valde eum amaret, quem dolet a te minus amari. Atticae, quoniam, quod optimum in pueris est, hilarula est, meis verbis suavium des. Vale.

XII. (Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

Oppii epistolae, quia perhumana erat, tibi misi exemplum. De Ocella, dum tu muginaris, nec mihi quidquam rescribis, cepi consilium domesticum. Itaque me pridie Idus arbitror Romae futurum. Commodius est visum, frustra me istic esse, quum id non necesse esset, quam, si opus esset, non adesse: et simul, ne intercluderer, metuebam. Ille enim iam adventare potest; etsi varii rumores multique, quos cuperem veros. Nihil tamen certi. Ego vero, quidquid est, tecum potius, quam animi pendeam, quum a te absim, et de te et de me. Sed quid tibi dicam? Bonum animum. De *Ἡρακλειδεύῳ* Varronis, negotia salsa. Me quidem nihil umquam sic delectavit. Sed haec, et alia maiora coram.

XIII a. (In Arpinati, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

4. O casum mirificum! vi. Idus quum ante lucem de Sinuessano surrexissem, venissemque diluculo ad pontem Tirenium, qui est Minturnis, in quo flexus est ad iter Arpinas, obviam mihi fit tabellarius, qui me offendit *δολὴχόν πλόον ὁρμαίνοντα*. Ego statim, cedo, inquam, si quid ab Attico. Nondum legere poteramus. Nam et lumina dimiseramus; nec satis lucebat. Quum autem luceret, ante scripta epistola ex duabus tuis prior mihi legi coepta est. Illa omnium quidem elegantissima. Ne sim salvus, si aliter scribo, ac sen-

tio; nihil legi humanius. Itaque veniam, quo vocas, modo adiutore te. Sed nihil tam ἀποροδιόνησον mihi primo videbatur, quam ad eas litteras, quibus ego a te consilium petieram, te mihi ista rescribere. 2. Ecce tibi altera, qua hortaris παρ' ἡμετέροια Μίμαρτα, Νήσον ἐπὶ Ψυφίης, Appiam ἐπ' ἀγιστιέρ' ἔχοντα. Itaque eo die mansi Aquini. Longulum sane iter, et via inepta: inde postridie mane proficiscens, has litteras dedi: —

XIII b. (Hinc Mongaultii aliorumque iudicio novae epistolae initium.)

1. * * et quidem, ut a me dimitterem invitissimus, fecerunt Erotis litterae. Rem tibi Tiro narrabit. Tu, quid faciendum sit, videbis. Praeterea, possimne propius accedere, (malo enim esse in Tusculano, aut uspiam in suburbano,) an etiam longius discedendum putes, crebro ad me velim scribas. Erit autem quotidie, cui des. 2. Quod praeterea consulis, quid tibi censeam faciendum, difficile est, quum absim. Verumtamen, si pares aequae inter se, quiescendum: sin, latius manabit, et quidem ad nos, deinde communiter.

XIII c. (Hinc novae epistolae initium in cod. Bos.)

1. Avide tuum consilium exspecto. Timeo, ne absim, quum adesse me sit honestius: temere venire non audeo. De Antonii itineribus nescio quid aliter audio, atque ad te scribebam. Omnia igitur velim explices, et ad me certa mittas. 2. De reliquo quid tibi ego dicam? Ardeo studio historiae: (incredibiliter enim me commovet tua cohortatio:) quae quidem nec institui nec effici potest sine tua ope. Coram igi-

tur hoc quidem conferemus. In praesentia mihi velim scribas, quibus C. Fannius M. F. tribunus plebis fuerit. Videor mihi audisse, P. Africano, L. Mumio censoribus. Id igitur quaero. Tu mihi de iis rebus, quae novantur, omnia certa, clara. III. Id. ex Arpinati.

XIV. (In Arpinati, Antonio, Dolabella c. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Nihil erat plane, quod scriberem. Nam quum Puteolis essem, quotidie aliquid novi de Octaviano, multa etiam falsa de Antonio. Ad ea autem, quae scripsisti, (tres enim acceperam III. Idus a te epistolas,) valde tibi assentior, si multum possit Octavianus, multo firmitus acta tyranni comprobatum iri, quam in Telluris, atque id contra Brutum fore: sin autem vincitur, vides intolerabilem Antonium: ut, quem velis, nescias. 2. O Sestii tabellarium hominem nequam! postridie Puteolis Romae se dixit fore. Quod me mone, ut pedetentim, assentior: etsi aliter cogitabam. Nec me Philippus aut Marcellus movet. Alia enim eorum oratio: et, si non est, tamen videtur. Sed in isto iuvene, quamquam animi satis, auctoritatis parum est. Tamen vide, si forte in Tusculano recte esse possum, idne melius sit, (ero libentius: nihil enim ignorabo:) an hoc, quum Antonius venerit. 3. Sed, ut aliud ex alio, mihi non est dubium, quin, quod Graeci *καθήκον*, nos *officium*. Id autem, quid dubitas, quin etiam in rempublicam praeclare caderet? nonne dicimus, *consulum officium*, *senatus officium*? Praeclare convenit; aut da melius. 4. Male narras de Nepotis filio. Valde mehercule moveor, et moleste fero. Nescieram omnino esse istum puerum. Cani-

nium perdidit, hominem, quod ad me attinet, non ingratum. Athenodorum, nihil est, quod hortere; misit enim satis bellum *ἐπόρνησα*. Gravedini, quaeso, omni ratione subveni. [Quintus] avi tui pronepos scribit ad patris mei nepotem, se ex Nonis iis, quibus nos magna gessimus, aedem Opis explicaturum, idque ad populum. Videbis igitur et scribes. Sexti iudicium exspecto.

XV. (In Arpinati, Antonio, Dolabella com. 710.)

CICERO ATTICO S.

4. Noli putare, pigritia me facere, quod non mea manu scribam: sed mehercule pigritia. Nihil enim habeo aliud, quod dicam; et tamen in tuis quoque epistolis Alexim videor agnoscere. Sed ad rem venio. Ego, si me non improbissime Dolabella tractasset, dubitassem fortasse, utrum remissior essem, an summo iure contenderem. Nunc vero etiam gaudeo mihi caussam oblatam, in qua et ipse sentiat, et reliqui omnes, me ab illo abalienatum: idque prae me feram, et quidem me mea facere et reipublicae caussa, ut illum oderim: quod, quum eam me auctore defendere coepisset, non modo deseruerit, emptus pecunia, sed etiam, quantum in ipso fuit, everterit. 2. Quod autem quaeris, quomodo agi placeat, quum dies venerit; primum velim eiusmodi sit, ut non alienum sit me Romae esse; de quo, ut de ceteris, faciam, ut tu censueris. De summa autem agi prorsus vehementer et severe volo. Etsi sponsores appellare videtur habere quamdam *δυσωρίαν*: tamen hoc, quale sit, consideres velim. Possumus enim, ut sponsores appellentur, procuratores introducere. Neque enim illi litem contestabuntur: quo facto, non sum nescius

sponsores liberari. Sed et illi turpe arbitror, eo nomine, quod satisdato debeat, procuratores eius non dissolvere; et nostrae gravitatis, ius nostrum sine summa illius ignominia persequi. De hoc quid placeat, rescribas velim: nec dubito, quin hoc totum lenius administraturus sis. 3. Redeo ad rempublicam. Multa mehercule a te saepe ἐν πολιτικῷ genere prudenter: sed his litteris nihil prudentius: *quamquam enim [postea] in praesentia belle iste puer retundit Antonium, tamen exitum exspectare debemus.* At, quae concio! nam est missa mihi. Iurat, *ita sibi parentis honores consequi liceat:* et simul dextram intendit ad statuam. Μηδὲ σωθεῖν ἐπὶ τοιούτου. Sed, ut scribis, certissimum esse video discrimen Cascae nostri tribunatum: de quo quidem ipso dixi Oppio, quum me hortaretur, ut adolescentem totamque causam manumque veteranorum complecterer, me nullo modo facere posse, ni mihi exploratum esset, eum non modo non inimicum tyrannoctonis, verum etiam amicum fore. Quum illē diceret, ita futurum: quid igitur festinamus? inquam. Illi enim mea opera ante Kalend. Ianuar. nihil opus est. Nos autem eius voluntatem ante Idus Decemb. perspiciemus in Casca. Mihi valde assensus est. Quamobrem haec quidem hactenus. Quod reliquum est, quotidie tabellarios habebis et, ut ego arbitror, etiam quid scribas, habebis quotidie. Leptae litterarum exemplum tibi misi; ex quo mihi videtur σφατέλλαξ ille deiectus de gradu. Sed tu, quum legeris, existimabis.

4. Obsignata iam epistola, litteras a te et a Sexto accepi. Nihil iucundius litteris Sexti, nihil amabilius: nam tuae breves; priores erant uberrimae. Tu quidem et prudenter et amice suades, ut in his locis

potissimum sim, quoad audiamus, haec, quae commota sunt, quorsus evadant. 5. Sed me, mi Attice, non sane hoc quidem tempore movet respublica; non quo aut sit mihi quidquam carius aut esse debeat; sed desperatis etiam Hippocrates vetat adhibere medicinam. Quare ista valeant: me res familiaris movet: rem dico? immo vero existimatio. Quum enim tanta reliqua sint, ne Terentiae quidem adhuc, quod solvam, expeditum est. Terentiam dico? scis nos pridem iam constituisse Montani nomine H-S xxv dissolvere. Pudenter hoc Cicero petierat, ut fide sua. Liberalissime, ut tibi quoque placuerat, promiseram; Erotique dixeram, ut sepositum haberet. Non modo; sed iniquissimo foenore versuram facere Aurelius coactus est. Nam de Terentiae nomine, Tiro ad me scripsit, te dicere, nummos a Dolabella fore. Male eum credo intellexisse, si quisquam male intellegit; potius, nihil intellexisse. Tu enim ad me scripsisti Cocceii responsum, et iisdem paene verbis Eros. 6. Veniendum est igitur vel in ipsam flammam. Turpius est enim privatim cadere, quam publice. Itaque ceteris de rebus, quas ad me suavissime scripsisti, perturbato animo, non potui, ut consueram, rescribere. Consenti in hac cura, ubi sum, ut me expediam; quibus autem rebus, venit quidem mihi in mentem: sed certe constituere nihil possum, priusquam te videro. Qui minus autem ego istic recte esse possim, quam est Marcellus? Sed non id agitur, neque id maxime curo. Quid curem, vides. Adsum igitur.

XVI. (In Tusculano, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Iucundissimas tuas legi litteras. Ad Plancum scripsi: habes exemplum. Cum Tirone quid sit locutus, cognoscam ex ipso. 2. Cum sorore ages attentius, si te occupatione ista relaxaris.

A. (In Tusculano, Antonio, Dolabella cons. 710.)

M. CICERO L. PLANCO PRAET. DES. S.

1. Attici nostri te valde studiosum esse cognovi, mei vero ita cupidum, ut mehercule paucos aequae observantes atque amantes me habere existimem. Ad paternas enim magnas et veteres et iustas necessitudines magnam attulit accessionem tua voluntas erga me, meaque erga te par atque mutua. 2. Buthrotia tibi caussa ignota non est: egi enim saepe de ea re tecum, tibi quae totam rem demonstravi: quae est acta hoc modo. Ut primum Buthrotium agrum proscriptum vidimus, commotus Atticus libellum composuit: eum mihi dedit, ut darem Caesari: eram enim caenaturus apud eum illo die. Eum libellum Caesari dedi: probavit causam; rescripsit Attico, aequa eum postulare: admonuit tamen, ut pecuniam reliquam Buthrotii ad diem solverent. 3. Atticus, qui civitatem conservatam cuperet, pecuniam numeravit de suo. Quod quum esset factum, adiimus ad Caesarem, verba fecimus pro Buthrotiis, liberalissimum decretum abstulimus; quod est obsignatum ab amplissimis viris. Quae quum essent acta, mirari quidem solebam, pati Caesarem convenire eos, qui agrum Buthrotium concupissent: neque solum pati, sed etiam ei negotio te praeficere. Itaque et ego cum illo locutus sum, et saepius quidem; ut etiam accusarer ab eo, quod parum con-

stantiae suae confiderem: et M. Messallae et ipsi Attico dixit, ut sine cura essent: aperteque ostendebat, se praesentium animos (erat enim popularis, ut noras,) offendere nolle: quum mare transissent, curaturum se, ut in alium agrum deducerentur. 4. Haec illo vivo. Post interitum autem Caesaris, ut primum ex senatus consulto causas consules cognoscere instituerunt, haec, quae supra scripsi, ad eos delata sunt. Probaverunt causam sine ulla dubitatione, seque ad te litteras datuos esse dixerunt. Ego autem, mi Plance, etsi non dubitabam, quin et senatus consultum et lex et consulum decretum ac litterae apud te plurimum auctoritatis haberent, teque ipsius Attici causa velle intellexeram: tamen hoc, pro coniunctione et benevolentia nostra, mihi sumpsi, ut id a te peterem, quod tua singularis humanitas suavissimique mores a te essent impetraturi. Id autem est, ut hoc, quod te tua sponte facturum esse certo scio, honoris nostri causa libenter, prolixè, celeriter facias. 5. Mihi nemo est amicior, nec iucundior, nec carior Attico: cuius antea res solum familiaris agebatur, eaque magna; nunc accessit etiam existimatio, ut, quod consecutus est magna et industria et gratia, et vivo Caesare et mortuo, id, te adiuvante, obtineat. Quod si a te erit impetratum, sic velim existimes, me de tua liberalitate ita interpretaturum, ut tuo summo beneficio me affectum iudicem. Ego, quae te velle, quaeque ad te pertinere arbitror, studiose diligenterque curabo. Da operam, ut valeas.

B. (In Putreolam, Antonia, Dolabella cons. 710.)

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

1. Iam antea petivi abs te per litteras, ut, quum

caussa Buthrotiorum probata a consulibus esset, quibus et lege et senatus consulto permissum erat, ut de Caesaris actis cognoscerent, statuerent, iudicarent, eam rem tu adiuvares Atticumque nostrum, cuius te studiosum cognovi, et me, qui non minus laboro, molestia liberares. Omnibus enim rebus magna cura, multa opera et labore confectis, in te positum est, ut nostrae sollicitudinis finem quam primum facere possimus. Quamquam intelligimus, ea te esse prudentia, ut videas, si ea decreta consulum, quae de Caesaris actis interposita sunt, non servantur, magnam perturbationem rerum fore. 2. Equidem, quum multa, quod necesse erat in tanta occupatione, non probentur, quae Caesar statuerit; tamen otii pacisque caussa acerrime illa soleo defendere: quod tibi idem magno opere faciendum censeo: quamquam haec epistola non suavis est, sed rogatoris. Igitur, mi Plance, rogo te, et etiam oro, sic medius fidius, ut maiore studio magisque ex animo agere non possim, ut totum hoc negotium ita agas, ita tractes, ita conficias, ut, quod sine ulla dubitatione apud consules obtinuimus, propter summam bonitatem et aequitatem caussae, id tu nos obtinuisse non modo facile patiare, sed etiam gaudeas. Qua quidem voluntate te * esse erga Atticum, saepe praesens et illi ostendisti, et vero etiam mihi. Quod si feceris, me, quem voluntate et paterna necessitudine coniunctum semper habuisti, maximo beneficio devinctum habebis. Idque ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

C. (In Tusculano, Antonio, Dolabella com. 710.)

CICERO CAPITONI SUO S.

1. Numquam putavi fore, ut supplex ad te veni-

rem: sed hercule facile patior datum tempus, in quo amorem experirer tuum. Atticum quanti faciam, scis. Amabo te, da mihi et hoc: obliviscere mea caussa, illum aliquando suo familiari, adversario tuo, voluisse consultum, quum illius existimatio ageretur. Hoc primum ignoscere, est humanitatis tuae: suos enim quisque debet tueri: deinde, si me amas, (omite Atticum) Ciceroni tuo, quem quanti facias, prae te soles ferre, totum hoc da, ut, quod semper existimavi, nunc plane intelligam, me a te multum amari. 2. Buthrotios quum Caesar decreto suo, quod ego obsignavi cum multis amplissimis viris, liberavisset, ostendissetque nobis, se, quum agrarii mare transissent, litteras misurum, quem in agrum deducerentur: accidit, ut subito ille interiret. Deinde, quemadmodum tu scis, (interfuisti enim, quum consules oporteret ex senatus consulto de actis Caesaris cognoscere,) res ab iis in Kal. Iun. dilata est. Accessit ad senatus consultum lex, quae lata est a. d. iv. Non. Iun.; quae lex earum rerum, quas Caesar statuisset, decrevisset, egisset, consulibus cognitionem dedit. Caussa Buthrotiorum delata est ad consules. Decretum Caesaris recitatum est, et multi praeterea libelli Caesaris prolati. Consules de consilii sententia decreverunt secundum Buthrotios; Plancum dederunt. 3. Nunc, mi Capito, (scio enim, quantum semper apud eos, quibuscum sis, posse soleas, eo plus apud hominem facillimum atque humanissimum Plancum,) enitere, elabora, vel potius eblandire, effice, ut Plancus, quem spero optimum esse, sit etiam melior opera tua. Omnino res huiusmodi videtur esse, ut sine cuiusquam gratia Plancus ipse, pro ingenio et prudentia sua, non sit dubitaturus, quin decretum consulum, quorum et lege et senatus

consulto cognitio et iudicium fuit, conservet; praesertim quum, hoc genere cognitionum labefactato, acta Caesaris in dubium ventura videantur: quae non modo ii, quorum interest, sed etiam ii, qui illa non probant, otii caussa confirmari velint. 4. Quod quum ita sit, tamen interest nostra, Plancum hoc animo libenti prolixoque facere. Quod certe faciet, si tu nervulos tuos, mihi saepe cognitos, suavitatemque, qua nemo tibi par est, adhibueris. Quod ut facias, te vehementer rogo.

D. (In Tusculano, Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO C. CUPIENNIO S.

Patrem tuum plurimi feci; meque ille mirifice et coluit et amavit: nec mehercule umquam mihi dubium fuit, quin a te diligerer. Ego quidem id facere non destiti. Quamobrem peto a te in maiorem modum, ut civitatem Buthrotiam subleves, decretumque consulum, quod ii secundum Buthrotios fecerunt, quum et lege, et senatus consulto statuendi potestatem haberent, des operam, ut Plancus noster quam primum confirmet et comprobet. Hoc te vehementer, mi Cupienni, etiam atque etiam rogo.

E. (Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

1. Ignosce mihi, quod, quum antea accuratissime de Buthrotiis ad te scripserim, eadem de re saepius scribam. Non mehercule, mi Plance, facio, quo parum confidam aut liberalitati tuae, aut nostrae amicitiae; sed quum tanta res agatur Attici nostri, nunc vero etiam existimatio, ut id, quod probavit Caesar, nobis testibus et obsignatoribus, qui et decretis, et responsis Caesaris interfueramus, videatur obtinere potuisse, praesertim quum tota potestas eius rei tua sit,

ut ea, quae consules decreverunt secundum Caesaris decreta et responsa, non dicam comprobes, sed studiose libenterque comprobes. 2. Id mihi sic erit gratum, ut nulla res gratior esse possit. Etsi iam sperabam, quum has litteras accepisses, fore, ut ea, quae superioribus litteris a te petissemus, impetrata essent; tamen non faciam finem rogandi, quoad nobis nuntiatum erit, te id fecisse; quod magna cum spe exspectamus. Deinde enim confido fore, ut alio genere litterarum utamur; tibi que pro tuo summo beneficio gratias agamus. Quod si acciderit, velim sic existimes, non tibi tam Atticum, cuius permagna res agitur, quam me, qui non minus laboro, quam ille, obligatum fore.

F. (Antonio, Dolabella cons. 710.)

CICERO CAPITONI S.

1. Non dubito, quin mirere atque etiam stomachere, quod tecum de eadem re agam saepius. Hominis familiarissimi et mihi omnibus rebus coniunctissimi permagna res agitur, Attici. Cognovi ego tua studia in amicos, etiam in te amicorum. Multum potes nos apud Plancum iuvare. Novi humanitatem tuam. 2. Scio, quam sis amicis iucundus. Nemo nos in hac causa plus iuvare potest, quam tu. Et res ita est firma, ut debet esse, quam consules de consilii sententia decreverunt, quum et lege et senatus consulto cognoscerent. Tamen omnia posita putamus in Planci tui liberalitate: quem quidem arbitramur quum officii sui et reipublicae causa decretum consulum comprobaturum, tum libenter nostra causa esse facturum. Adiuvabis igitur, mi Capito: quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD BRUTUM
LIBER PRIMUS.

PROOEMIUM.

Ex quo Cicero pro consule in Ciliciam profectus erat (703. p. U. c.) usque ad annum 710. multas saepe ad M. Brutum epistolas misit et ab eo vicissim accepit. Has autem olim octo ad minimum libris comprehensas fuisse, parvula quaedam earum fragmenta apud Quinctilianum et Nonium Marcellum pariter ac quinque, quae in epistolas ad Diversos (XIII, 10-14.) postea receptae videntur, documento sunt. Ex eodem numero quin etiam fuerint, quae his duobus libris continentur, post Car. Fr. Hermannii duas commentationes Gottingenses (Vindicias Latinitatis epistolarum Ciceronis ad M. Brutum et Bruti ad Cic. 1844. et Vindiciarum Epimetrum 1845.) totidemque eiusdem Acroases zur Rechtfertigung der Aechtheit des erhaltenen Briefwechsels zwischen Cicero und M. Brutus. Gottingae, ap. Dietrich, 1844 et 1845.), quamquam obstrepente Zumptio (De Cic. — epistolis, Berolin. ap. Schroeder 1845. et Jahrb. f. wissensch. Kritik 1845. II. No. 91-94.), haud facile quisquam dubitet. Sane quidem Jac. Tunstall (Obs. on the present collection of epistles between Cicero and M. Brutus etc. Lond. 1744.) et Jer. Markland (Remarks of the epistles of Cic. to Brutus etc. Lond. 1745.) epistolas istas Ciceroni et Bruto, quod parum Latine nec satis horum temporibus accommodata scriptae viderentur, abiudicandas censuerunt, multo-

rumque virorum doctorum assensum tulerunt. Illorum igitur dubitationibus Hermannus ita occurrit, ut, dubitandi causis ad quattuor capita revocatis, primo multa perperam reprehensu et in suspicionem adducta utriusque ingenio et uni convenire, deinde alia saltem Latina esse, tum alia interpretando vindicari posse, denique pauca quaedam, quae depravata esse viderentur, criticorum emendatione restituenda esse ostenderet. Ego quidem singularum epistolarum argumentis adieci Tunstalli et Marklandi de earum auctoritate suspensiones, Hermannii autem confutationes addere longum fuit.

I. ARG. De L. Clodii trib. pl. singulari et cognito in se Brutumque amore et fide accurate scribit.

M. T. C. S. D. BRUTO.

1. L. Clodius, tribunus plebis designatus, valde me diligit, vel, ut *ἡμετέρωτερον* dicam, valde me amat. Quod quum mihi ita persuasum sit, non dubito, (bene enim me nosti,) quin illum quoque iudices a me amari. Nihil enim mihi minus hominis videtur, quam non respondere in amore iis, a quibus provocare. Is mihi visus est suspicari, nec sine magno meo quidem dolore, aliquid a suis, vel per suos potius iniquos ad te esse delatum, quo tuus animus a se esset alienior. Non soleo, mi Brute, (quod tibi notum esse arbitror,) temere affirmare de altero. Est enim periculosum, propter occultas hominum voluntates multiplicesque naturas. Clodii animum perspectum habeo, cognitum, iudicatum. Multa eius indicia: sed ad scribendum non necessaria. Volo enim hoc testimonium tibi videri potius, quam epistolam. Auctus Antonii beneficio est. Eius ipsius beneficii magna pars a te est. Itaque eum salvis nobis vellet salvum.

2. In eum autem locum rem adductam intelligit, (est

enim, ut scis, minime stultus,) ut utrique salvi esse non possint. Itaque nos mavult. De te vero amicissime et loquitur et sentit. Quare, si quis secus ad te de eo scripsit, aut si coram locutus est, peto a te etiam atque etiam, mihi ut potius credas, qui et facilius iudicare possum, quam ille nescio quis, et te plus diligo. Clodium tibi amicissimum existima civemque talem, qualis et prudentissimus, et fortuna optima esse debet.

II. ARG. Auctor respondet epistolae de cohortibus quinque a Dolabella in Chersonesum missis, eiusque dementiam notat, et laudat consilium Bruti eum persequi cogitantis. In seditionis auctoribus dimittendis clementiam Bruti reprehendit, et suas in Antonium invectivas defendit. In hac epistola mirum est, memorari in seditioso exercitu Quartam legionem, non Bruto duce, sed in Italia militantem scilicet. Deinde non admodum credibile, Ciceronem a Bruto e Macedonia accepisse XIV. Kal. Mai. epistolam de Antonio, vixdum XVII. Kal. ad Mutinam victo, scriptam, ad quam his litteris respondisse fertur.

M. C. S. D. BRUTO.

1. Scripta et obsignata iam epistola, litterae mihi redditae sunt a te, plenae rerum novarum maximeque mirabilium. Dolabellam quinque cohortes misisse in Chersonesum? Adeone copiis abundat, ut is, qui ex Asia fugere dicebatur, Europam appetere conetur? Quinque autem cohortibus quid se nam facturum arbitratus est, quum tu eo quinque legiones, optimum equitatum, maxima auxilia haberes? quas quidem cohortes spero iam tuas esse, quoniam latro ille tam fuit demens. 2. Et tuum consilium vehementer laudo, quod non prius exercitum Apollonia Dyrrhachioque movisti, quam de Antonii fuga audisti, Bruti eru-

ptione, populi Romani victoria. Itaque, quod scribis, postea statuiste te ducere exercitum in Chersonesum, nec pati, sceleratissimo hosti ludibrio esse imperium populi Romani, facis ex tua dignitate et e republica. 3. Quod scribis de seditione, quae facta est in legione Quarta, de Antoniis, (in bonam partem accipies,) magis mihi probatur militum severitas, quam tua. Te benevolentiam exercitus equitumque expertum esse vehementer gaudeo. 4. De Dolabella, ut scribis, si quid habes novi, facies me certiore: in quo valde delector, me ante providisse, ut tuum iudicium liberum esset cum Dolabella belli gerendi: et id valde pertinuit, ut ego tum intelligebam, ad rempublicam, ut nunc iudico, ad dignitatem tuam. 5. Quod scribis, me maximo otio egisse, ut insectarer Antonios, idque laudas; credo ita videri tibi: sed illam distinctionem tuam nullo pacto probo. Scribis enim, *acrius prohibenda bella civilia esse, quam in superatos iracundiam exercendam*. Vehementer a te, Brute, dissentio: nec clementiae tuae concedo; sed salutaris severitas vincit inanem speciem clementiae. Quod si clementes esse voluerimus, numquam deerunt bella civilia. Sed de hoc tu videris. De me possum idem, quod Plautinus pater in Trinummo:

*Mihi quidem aetas acta ferme est: tua istuc refert
maxime.*

6. Opprimemini, (mihi crede,) Brute, nisi provideritis. Neque enim populum semper eundem habebitis, neque senatum neque senatus ducem. Haec ex oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta. Nihil potest esse verius. xiv. Kalend. Maias.

III. ARG. Auctor Octavianum laudat, et laetitiam Romae e victoria consulum et D. Bruti ortam commemorat. Liberalitatem eius in seditionis auctoribus reprehendi Romae, et omnes Antonianos hostes indicatos esse scribit. Suspectum est autem, quod Cicero primo aegre fere laudat consules hac in epistola, eodem die data, quo dixit Philippicam XIV. summa eorundem laude plenissimam, deinde quod nondum certior factus cecidisse in praelio Pansam, cum fugisse scribit.

M. C. S. D. BRUTO.

1. Nostrae res meliori loco videbantur. Scripta enim ad te certo scio, quae gesta sunt. Quales tibi saepe scripsi consules, tales exstiterunt. Caesaris vero pueri mirifica indoles virtutis. Utinam tam facile eum, florentem et honoribus et gratia, regere ac tenere possimus, quam facile adhuc tenuimus! Est omnino illud difficilius: sed tamen non diffidimus. Persuasum est enim adolescenti, et maxime per me, eius opera nos esse salvos. Et certe, nisi is Antonium ab Urbe avertisset, periissent omnia. 2. Triduo vero, aut quadriduo ante hanc rem pulcherrimam, timore quodam perculsa civitas tota ad te se cum coniugibus et liberis effundebat. Eadem, recreata a. d. XII. Kalend. Maias, te huc venire, quam se ad te ire, malebat. Quo quidem die magnorum meorum laborum multarumque vigiliarum fructum cepi maximum, si modo est aliquis fructus ex solida veraque gloria. Nam tantae multitudinis, quantam capit urbs nostra, concursus est ad me factus: ea quum usque in Capitolium deductus, maximo clamore atque plausu in rostris collocatus sum. Nihil est in me inane: neque enim debet: sed tamen omnium ordinum consensus, gratiarum actio congratulatioque me commo-

vet; propterea quod, popularem me esse in populi salute, praeclarum est. 3. Sed haec te malo ab aliis. Me velim de tuis rebus consiliisque facias diligentissime certior: illudque consideres, ne tua liberalitas dissolutior videatur. Sic sentit senatus, sic populus Romanus, nullos umquam hostes digniores omni supplicio fuisse, quam eos cives, qui hoc bello contra patriam arma ceperunt: quos quidem ego omnibus sententiis ulciscor, et persequor, omnibus bonis approbantibus. Tu quid de hac re sentias, tui iudicii est. Ego sic sentio, trium fratrum unam et eandem esse causam. 4. Consules duos, bonos quidem, sed dumtaxat bonos, amisimus. Hirtius quidem in ipsa victoria occidit, quum paucis diebus magno praelio ante vicisset. Nam Pansa fugerat, vulneribus acceptis, quae ferre non potuit. Reliquias hostium Brutus persequitur et Caesar. Hostes autem omnes iudicati, qui M. Antonii sectam secuti sunt. Itaque id senatus consultum, plerique interpretantur, etiam ad tuos sive captivos sive dedititios pertinere. Equidem nihil disserui durius, quum nominatim de C. Antonio decernerem, quod ita statueram, a te cognoscere causam eius senatum oportere. x. Kalend. Maias.

IV. ARG. Auctor respondet superiori epistolae, et reprehensionem nimiae in C. Antonium elementiae diluit. Monet, ne nimis honoribus Octaviano tribuendis malum exemplum inducatur, quo qui abutantur regnandi cupiditate ducti, iis regnandi detur occasio. Ceterum quum eo tempore, quo haec epistola scripta esse dicitur, non aliunde constet Octavianum ad consulatum aspirare visum esse necdum Ciceronem una cum eo in consulum, qui iam salvi essent, locum suffectum iri: haud

facile potuit istarum rerum fieri mentio his in litteris. Hinc eae suspectae.

BRUTUS S. D. CICERONI.

1. Quanta sim laetitia affectus, cognitis rebus Bruti nostri et consulum, facilius est tibi existimare, quam mihi scribere. Quum alia laudo et gaudeo accidisse, tum quod Bruti eruptio non solum ipsi salutaris fuit, sed etiam maximo ad victoriam adiumento. Quod scribis mihi, trium Antoniorum unam atque eandem causam esse: quid ego sentiam, iudicii mei esse: statuo nihil, nisi hoc: senatus aut populi Romani iudicium esse de iiscivibus, qui pugnantes non interierint. 2. At hoc ipsum, inquires, inique facis, qui hostilis animi in rempublicam homines cives appelles: immo iustissime. Quod enim nondum senatus censuit nec populus Romanus iussit, id arroganter non praediico neque revoco ad arbitrium meum. Illud quidem non muto, quod ei, quem me occidere res non coegit, neque crudeliter quidquam eripui, neque dissolute quidquam remisi: habuique in mea potestate, quoad bellum fuit. Multo quidem honestius iudico, magisque quod concedere possit respublica, miserorum fortunam non insectari, quam infinite tribuere potentibus, quae cupiditatem et arrogantiam incendere possint. 3. Qua in re, Cicero, vir optime ac fortissime, mihi que merito, et meo nomine et reipublicae, carissime, nimis credere videris spei tuae, statimque, ut quisque aliquid recte fecerit, omnia dare ac permittere: quasi non liceat traduci ad mala consilia corruptum largitionibus animum. Quae tua est humanitas, aequo animo te moneri patieris, praesertim de communi salute: facies tamen, quod tibi visum fuerit: etiam ego, quum me docueris. Nunc, Cicero,

nunc agendum est, ne frustra, oppressum esse Antonium, gavisimur, neu semper primi cuiusque mali excidendi causa sit, ut aliud renascatur illo peius. 4. Nihil iam, neque opinantibus aut patientibus nobis, adversi evenire potest, in quo non quum omnium culpa, tum praecipue tua futura sit: cuius tantam auctoritatem senatus ac populus Romanus non solum esse patitur, sed etiam cupit, quanta maxima in libera civitate unius esse potest: quam tu non solum bene sentiendo, sed etiam prudenter tueri debes. Prudentia porro, quae tibi superest, nulla abs te desideratur, nisi modus in tribuendis honoribus. Alia omnia sic abunde adsunt, ut cum quolibet antiquorum comparari possint tuae virtutes. Unum hoc, grato animo liberalique profectum, cautiorem ac moderatiorem liberalitatem desiderat. Nihil enim senatus cuiquam dare debet, quod male cogitantibus exemplo aut praesidio sit. Itaque timeo de consulatione, ne Caesar tuus altius se ascendisse putet decretis tuis, quam inde, si consul factus sit, descensurum. 5. Quod si Antonius, ab alio relictum regni instrumentum, occasionem regnandi habuit: quonam animo fore putas, si quis, auctore, non tyranno interfecto, sed ipso senatu, putet se imperia quaelibet concupiscere posse? Quare tum et felicitatem et providentiam laudabo tuam, quum exploratum habere coepero, Caesarem honoribus, quos acceperit, extraordinariis fore contentum. Alienae igitur, inquires, culpa me reum subiicies? Prorsus alienae, si provideri potuit, ne exsisteret. Quod utinam inspicere possis timorem de illo meum! 6. His litteris scriptis, te consulem factum audivimus. Tum vero incipiam proponere mihi rempublicam iustam et iam

suis nitentem viribus, si istuc videro. Filius valet et in Macedoniam cum equitatu praemissus est. Idibus Maiis, ex castris.

V. ARG. Auctor scribit a senatu permissum esse arbitrio Bruti Dolabellam persequi suumque consilium interponit. Filium suum se velle in collegium pontificum minorum absentem cooptari, idque per leges Domitiam et Iuliam fieri posse demonstrat; qua de re quid Bruto videatur, sciscitatur. Haec quoque epistola Marklando suspecta est, quod et illa de Dolabella narratio pugnet cum loco Philippicae XI, 11. et quod lex Iulia de sacerdotiis, quae nusquam alias memoretur, e Caesaris historia temere sit ducta et conficta.

M. CICERO S. D. BRUTO.

1. A. d. v. Kalendas Maias, quum de iis, qui hostes iudicati sunt, bello persequendis sententiae dicerentur, dixit Servilius etiam de Ventidio, et ut Cassius persequeretur Dolabellam. Cui quum essem assensus, decrevi hoc amplius, ut tu, si arbitrare utile eque republica esse, persequerere Dolabellam bello: si minus id commodo reipublicae facere posses, sive non existimares e republica esse, ut in iisdem locis exercitum contineres. Nihil honorificentius potuit facere senatus, quam ut tuum esset iudicium, quid maxime conducere reipublicae tibi videretur. Equidem sic sentio, si manum habet, si castra, si, ubi consistat, uspiam Dolabella: ad fidem et ad dignitatem tuam pertinere, eum persequi. 2. De Cassii nostri copiis nihil sciebamus. Neque enim ab ipso ullae litterae, neque nuntiabatur quidquam, quod pro certo haberemus. Quanto opere autem intersit opprimi Dolabellam, profecto intelligis; tum ut sceleris poenas persolvat, tum ne sit, quo se latronum duces ex Mutinensi fuga conferant. Atque hoc mihi iam

ante placuisse, potes ex superioribus meis litteris recordari: quamquam tum et fugae portus erat in tuis castris et subsidium salutis in tuo exercitu. Quo magis nunc, liberati (ut spero) periculis, in Dolabella opprimendo occupati esse debemus. Sed haec cogitabis diligentius, statues sapienter: facies nos, quid constitueris et quid agas, (si tibi videbitur,) certiores. 3. Ciceronem nostrum in vestrum collegium cooptari volo. Existimo omnino absentium rationem sacerdotum comitiis posse haberi. Nam etiam factum est antea. C. enim Marius, quum in Cappadocia esset, lege Domitia factus est augur: nec, quo minus id postea liceret, ulla lex sanxit. Est etiam in lege Iulia, quae lex est de sacerdotiis proxima, his verbis, QUI PETIT, CUIUSVE RATIO HABEBITUR. Aperte indicat, posse rationem haberi etiam non praesentis. Hac de re scripsi ad eum, ut tuo iudicio uteretur, sicut in rebus omnibus. Tibi autem statuendum est de Domitio et de Catone nostro. Sed quamvis liceat absentis rationem haberi, tamen omnia sunt praesentibus faciliora. Quod si statueris in Asiam tibi eundum, nulla erit ad comitia nostros arcesendi facultas. 4. Omnino, Pansa vivo, celeriora omnia putabamus. Statim enim collegam sibi subrogasset; deinde ante praetoria, sacerdotum comitia fuissent. Nunc per auspicia longam moram video. Dum enim unus erit patricius magistratus, auspicia ad patres redire non possunt. Magna sane perturbatio. Tu tota de re quid sentias, velim me facias certiolem. III. Nonas Maias.

VL ARG. Auctor respondet epistolae superiori: Glaucon, medicum Pansae, ut e custodia eripiat, rogat; Flavium, qui cum Dyrrhachinis litem habebat, commendat, et de Dolabella fugato

caesoque certiore facit. Hoc argumentum haustum putant e Sueton. Vit. Aug. c. 11., depravatum autem Glauconis medici nomen.

BRUTUS S. D. CICERONI.

1. Noli expectare, dum tibi gratias agam. Iampridem hoc ex nostra necessitudine, quae ad summam benevolentiam pervenit, sublatum esse debet. Filius tuus a me abest. In Macedonia congregiemur. Iussus est enim Ambracia ducere equites per Thessaliam, et scripsi ad eum, ut mihi Heracleam occurreret. Quum eum videro, quoniam nobis permittis, communiter constituemus de reditu eius ad petitionem, aut ad commendationem honoris. 2. Tibi Glaucona, medicum Pansae, qui sororem Achilleos nostri in matrimonio habet, diligentissime commendo. Audimus eum venisse in suspicionem Torquato de morte Pansae custodiri ut parricidam. Nihil minus credendum est. Quis enim maiorem calamitatem morte Pansae accepit? Praeterea est modestus homo et frugi: quem ne utilitas quidem videatur impulsura fuisse ad facinus. Rogo te, et quidem valde rogo, (nam Achilleus noster non minus, quam aequum est, elaborat,) eripias eum ex custodia conservesque. Hoc ego ad meum officium privatarum rerum aequae, atque ullam aliam rem, pertinere arbitror. 3. Quum has ad te scriberem litteras, ab Satrio, legato C. Trebonii, reddita est mihi epistola, a Tillio et Deiotaro Dolabellam caesum fugatumque esse. Graecam epistolam tibi misi Cicereii cuiusdam, ad Satrium missam. 4. Flavius noster de controversia, quam habet cum Dyrrhachinis hereditariam, sumpsit te iudicem. Rogo te, Cicero, et Flavius rogat, rem con-

ficias. Quin ei, qui Flavium fecit heredem, pecuniam debuerit civitas, non est dubium: neque Dyrrhachini infitiantur; sed sibi donatum aes alienum a Caesare dicunt. Noli pati a necessariis tuis necessario meo iniuriam fieri. xvii. Kalend. Iun. ex castris ad imam Candaviam.

VII. ARG. I. Bibulum ut in Pansae locum nominet, rogat. Quod autem Pansa et consul erat et pontifex, Brutus alterutrum munus memorare debuisset Marklando videtur. Eidem igitur hoc titulo suspecta est epistola. Accedere vero etiam, quod insolens sit illa dictio: „Sed Appuleius in sua epistola celebrabitur.“

BRUTUS S. D. CICERONI.

1. [L.] Bibulus quam carus mihi esse debeat, nemo melius iudicare potest, quam tu; cuius tantae pro republica contentiones sollicitudinesque fuerunt. Itaque vel ipsius virtus, vel nostra necessitudo debet conciliare te illi: quo minus multa mihi scribenda esse arbitror. Voluntas enim te movere debet nostra, si modo iusta est aut pro officio necessario suscipitur. In Pansae locum petere constituit. Eam nominationem a te petimus. Neque coniunctiori dare beneficium, quam nos tibi sumus, neque digniorem nominare potes, quam Bibulum. 2. De Domitio et Appuleio quid attinet me scribere, quum ipsi per se tibi commendatissimi sint? Appuleium vero tu tua auctoritate sustinere debes. Sed Appuleius in sua epistola celebrabitur. Bibulum noli dimittere ex sinu tuo, tantum iam virum, ex quanto, crede mihi, potest evadere, qui vestris paucorum respondeat laudibus.

VIII. ARG. C. Nasennium municipem Suessanum commendat. In hoc epistolio Marklandus, quo suspicionem proba-

ret, nihil reperit, nisi, quae parum Ciceroniana videbantur, illa verba: „vult per te aliquid auctoritatis assumere.“

M. CICERO S. D. BRUTO.

1. Multos tibi commendavi et commendem necesse est. Optimus enim quisque vir et civis maxime sequitur iudicium tuum, tibi que omnes fortes viri navare operam et studium volunt: nec quisquam est, quin ita existimet, meam apud te et gratiam et auctoritatem valere plurimum. 2. Sed C. Nasennium, municipem Suessanum, tibi ita commendo, ut neminem diligentius. Cretensi bello, Metello imperatore, octavum principem duxit: postea in re familiari occupatus fuit. Hoc tempore quum reipublicae partibus, tum tua excellenti dignitate commotus, vult per te aliquid auctoritatis assumere. Fortem virum, Brute, tibi commendo, frugi hominem et, si quid ad rem pertinet, etiam locupletem. Pergratum mihi erit, si eum ita tractaris, ut merito tuo mihi gratias agere possit.

IX. ARG. Brutum lugentem consolatur et ad fortitudinem cohortatur. Argumenta autem, quibus Marklandus hanc epistolam in suspicionem conatur adducere, sunt huiusmodi: non memorari casum, ex quo Brutus dolorem perceperit, nec vero fuisse ei lugendi causam. Porciam enim uxorem ei fuisse superstitem, necdum etiam Serviliam matrem fuisse mortuam. Praeterea falsum etiam esse, quod hic Cicero nimium indulsisse dolori dicatur accusatus fuisse in Bruti epistola, humanissime scilicet scripta, cf. ad Att. XII, 13.

M. CICERO S. D. BRUTO.

1. Fungerer officio, quo tu functus es in meo luctu, teque per litteras consolarer, nisi scirem, his remediis, quibus meum dolorem tu levasses, te in tuo

non egere: ac velim facilius, quam mihi, nunc tibi tute medeare. Est enim alienum tanto viro, ut es tu, quod alteri praeceperit, id ipsum facere non posse. Me quidem tum rationes, quas collegeras, tum auctoritas tua a nimio maerore deterruit. Et quum eum mollius tibi ferre viderer, quam deceret virum, praesertim eum, qui alios consolari soleret; accusasti me per litteras gravioribus verbis, quam tua consuetudo ferebat. 2. Itaque iudicium tuum magni aestimans, idque veritus me ipse collegi: et ea, quae didiceram, legeram, acceperam, graviora duxi, tua auctoritate addita. Ac mihi tum, Brute, officio solum erat et naturae, tibi nunc populo et scenae (ut dicitur) serviendum est. Nam quum in te non solum exercitus tui, sed omnium civium ac paene gentium coniecti oculi sint, minime decet, propter quem fortiores ceteri sumus, eum ipsum animo debilitatum videri. Quam ob rem accepisti tu quidem dolorem, (id enim amisisti, cui simile in terris nihil fuit,) et est dolendum in tam gravi vulnere, (ne id ipsum, carere omni sensu doloris, sit miserius, quam dolere,) sed, ut modice, ceteris utile est, tibi necesse est. 3. Scriberem plura, nisi ad te haec ipsa nimis multa essent. Nos te tuumque exercitum exspectamus: sine quo, ut reliqua ex sententia succedant, vix satis liberi videmur fore. De tota republica plura scribam et fortasse iam certiora his litteris, quas Veteri nostro cogitabam dare.

X. ARG. Auctor de bello Mutinensi, de Octaviano omni-que de rep. exponit, hortaturque, ut ex senatus auctoritate celeriter cum exercitu in Italiam veniat, Cassiumque, ut idem faciat, hortetur. Hanc epistolam a Cicerone auctore profectam esse negat Marklandus, quod Octaviano consulatum petenti, cui apud

Appianum III, 82. fuisse dicatur Cicero, se obtulisse, non commode potuerit scribere. Ceterum illum de fortuna locum ex ep. ad Att. IV, 1. repetitum, quatefaciendi autem verbum non Ciceronianum esse indicat.

M. CICERO S. D. BRUTO.

1. Nullas adhuc a te litteras habebamus: ne famam quidem, quae declararet, te, cognita senatus auctoritate, in Italiam adducere exercitum: quod ut faceres idque maturares, magno opere desiderabat respublica. Ingravescit enim in dies intestinum malum, nec externis hostibus magis, quam domesticis laboramus; qui erant omnino ab initio belli, sed facilius frangebantur. Erectior senatus erat, non sententiis solum nostris, sed etiam cohortationibus excitatus. Erat in senatu satis vehemens et acer Pansa, tum in ceteros huius generis, tum maxime in socerum: cui consuli non animus ab initio, non fides ad extremum defuit. 2. Bellum ad Mutinam gerebatur, nihil ut in Caesare reprehenderes, nonnulla in Hirtio. Huius belli fortuna, ut in secundis, fluxa: ut in adversis, bona. Erat victrix respublica, caesis Antonii copiis, ipso expulso a Bruto. Deinde ita multa peccata, ut quodammodo victoria excideret e manibus. Perterritos, inermes, saucios non sunt nostri duces persecuti; datumque Lepido tempus est, in quo levitatem eius, saepe perspectam, maioribus in malis experiremur. Sunt exercitus boni, sed rudes, Bruti et Planci. Sunt fidelissima et etiam maxima auxilia Gallorum. 3. Sed Caesarem, meis consiliis adhuc gubernatum, praeclara ipsum indole admirabilique constantia, improbissimis litteris quidam fallacibusque interpretibus ac nuntiis impulerunt in spem certissimam consulatus. Quod simul atque sensi; neque ego illum

absentem litteris monere destiti, nec accusare praesentes eius necessarios, qui eius cupiditati suffragari videbantur: nec in senatu sceleratissimorum consiliorum fontes aperire dubitavi: nec vero ulla in re memini aut senatum meliorem, aut magistratus. Numquam enim in honore extraordinario potentis hominis, vel potentissimi potius, (quando quidem potentia iam in vi posita est et armis,) accidit, ut nemo tribunus plebis, nemo alio magistratu, nemo privatus auctor existeret. Sed in hac constantia atque virtute erat tamen sollicita civitas. Illudimur enim, Brute, quum militum deliciis, tum imperatoris insolentia. Tantum quisque se in republica posse postulat, quantum habet virium. Non ratio, non modus, non lex, non mos, non officium valet; non iudicium, non existimatio civium, non posteritatis verecundia. 4. Haec ego multo ante prospiciens, fugiebam ex Italia tum, quum me vestrorum edictorum fama revocavit. Incitavisti vero tu me, Brute, Veliae. Quamquam enim dolebam, in eam me urbem ire, quam tu fugeres, qui eam liberavisses, quod mihi quoque quondam acciderat, periculo simili, casu tristiore: perrexisti tamen Romamque perveni nulloque praesidio quatefecisti Antonium: contraque eius arma nefanda praesidia, quae oblata sunt, Caesaris consilio et auctoritate firmavi. Qui si steterit idem mihi quoque paruerit: satis videmur habituri praesidii. Sin autem impiorum consilia plus valuerint, quam nostra, aut imbecillitas aetatis non potuerit gravitatem rerum sustinere: spes omnis est in te. Quam ob rem advola, obsecro, atque eam rempublicam, quam virtute atque animi magnitudine magis, quam eventis rerum liberasti, exitu libera. Omnis omnium concursus ad te futurus est. 5. Hor-

tare idem per litteras Cassium. Spes libertatis nusquam, nisi in vestrorum castrorum principiis est. Firmos omnino et duces habemus ab occidente, et exercitus. Hoc adolescentis praesidium equidem adhuc firmum esse confido. Sed ita multi labefactant, ut, ne moveatur, interdum extimescam. Habes totum reipublicae statum; qui quidem tum erat, quum has litteras dabam. Velim deinceps meliora sint: sin aliter fuerit, (quod dii omen avertant!) reipublicae vicem dolebo: quae immortalis esse debebat. Mihi quidem quantum reliqui est?

XI. ARG. Auctor, Veterem Antistium, virum optimum, ut in praeturae petitione ceterisque in rebus adiuvet, rogat. Hanc epistolam Marklandus abiudicat Bruto, qui, accepto iam de consulum morte nuntio, eos comitia praetoria habituros esse, scribere nequaquam potuerit.

BRUTUS S. D. CICERONI.

1. Veteris Antistii talis animus est in rempublicam, ut non dubitem, quin et in Caesare et Antonio se praestaturus fuerit acerrimum propugnatorem communis libertatis, si occasione potuisset occurrere. Nam, qui in Achaia congressus, P. Dolabella milites atque equites habente, quodvis adire periculum ex insidiis paratissimi ad omnia latronis maluerit, quam videri aut coactus esse pecuniam dare, aut libenter dedisse homini nequissimo atque improbissimo: is nobis ultro et pollicitus est et dedit H-S xx ex sua pecunia; et, quod multo carius est, seipsum obtulit et coniunxit. 2. Huic persuadere coepimus, ut imperator in castris remaneret remque publicam defenderet. Statuit eundem sibi, quoniam exercitum dimisisset; statim vero rediturum ad nos confirmavit, le-

gatione suscepta, nisi praetorum comitia habituri essent consules. Nam illi ita sentienti de republica magno opere auctor fui, ne differret tempus petitionis suae. Cuius factum omnibus gratum esse debet, qui modo iudicant, hunc exercitum esse reipublicae: tibi tanto gratius, quanto et maiore animo gloriaque libertatem nostram defendis, et dignitatem, si contingerit nostris consiliis exitus, quem optamus, perfuncturus es. Ego etiam, mi Cicero, proprie familiariterque te rogo, ut Veterem ames, velisque esse quam amplissimum: qui etsi nulla re deterreretur a proposito potest, tamen excitari tuis laudibus indulgentiaque poterit, quo magis amplectetur ac tueatur iudicium suum. Id mihi gratissimum erit.

XII. ARG. Auctor excusat se Bruto, quod matris eius et sororis precibus de liberis M. Lepidi, hostis a senatu indicati, excipiendis satisfacere non posset. De Antistio liberaliter promittit, et ipsum, ut in Italiam veniat, hortatur. Infirmata fide epistolae XI. Marklando huius quoque, qua Cicero ad illam respondere dicitur, epistolae convulsa auctoritas; argumentum autem ex ep. ad Div. XI, 25. ductum: denique incertum, quo pacto Cicero, qui Lepidum nullam classem habere haud ignoraret, ab hoc bellum „terra marique“ geri, potuerit dicere.

CICERO BRUTO S.

1. Etsi daturus eram Messallae Corvino continuo litteras, tamen Veterem nostrum ad te sine litteris meis venire nolui. Maximo in discrimine respublica, Brute, versatur, victoresque rursus decertare cogimur. Id accidit M. Lepidi scelere et amentia. Quo tempore quum multa propter eam curam, quam pro republica suscepi, graviter ferrem, tum nihil etiam tui gravius, quam me non posse matris tuae precibus cedere, non

sororis. Nam tibi, quod mihi plurimi est, facile me satisfacturum arbitrabar. Nullo enim modo poterat caussa Lepidi distingui ab Antonio: omniumque iudicio etiam durior erat, quod, quum honoribus amplissimis a senatu esset Lepidus ornatus, tum etiam paucis ante diebus praeclaras litteras ad senatum mississet, repente non solum recepit reliquias hostium, sed bellum acerrime terra marique gerit: cuius exitus qui futurus sit, incertum est. Itaque quum rogamur, ut misericordiam liberis eius impertiamur, nihil affertur, quo minus summa supplicia, si (quod Iuppiter omen avertat!) pater puerorum vicerit, subeunda nobis sint. 2. Nec vero me fugit, quam sit acerbum, parentum scelera filiorum poenis lui. Sed hoc praeclare legibus comparatum est, ut caritas liberorum amiciores parentes reipublicae redderet. Itaque Lepidus crudelis in liberos; non is, qui Lepidum hostem iudicat. Atque ille si, armis positis, de vi damnatus esset, quo in iudicio certe defensionem non haberet: eandem calamitatem subirent liberi, bonis publicatis. Quamquam, quod tua mater et soror deprecatur pro pueris, id ipsum et multa alia crudeliora nobis omnibus Lepidus et Antonius et reliqui hostes denuntiant. Itaque maximam spem hoc tempore habemus in te atque exercitu tuo. Quum ad reipublicae summam, tum ad gloriam et dignitatem tuam vehementer pertinet, te in Italiam, ut ante scripsi, venire quamprimum. Eget enim vehementer quum viribus tuis, tum etiam consilio respublica. 3. Veterem pro eius erga te benevolentia singularique officio libenter ex tuis litteris complexus sum: eumque quum tui, tum reipublicae studiosissimum amantissimumque cognovi. Ciceronem meum propediem, ut spero, videbo.

Tecum enim illum, et te in Italiam celeriter esse venturum confido.

XIII. ARG. Auctor liberos Lepidi commendat, rogatque, ne ex lege cum iis agatur. Haec epistola Bruto non posse auctori ascribi propterea indicatur, quod ille eo tempore, quo ista data est, nec, Lepidum a senatu hostem indicatum esse, scire potuerit, neque igitur stomachose flagitare misericordiam in Lepidi ex sorore sua liberos.

BRUTUS CICERONI S.

1. De M. Lepido vereri me cogit reliquorum timor: qui si eripuerit se nobis, (quod velim temere atque iniuriose de illo suspicati sint homines,) oro atque obsecro te, Cicero, necessitudinem nostram tuamque in me benevolentiam obtestans, sororis meae liberos obliviscaris esse Lepidi filios, meque his in patris locum successisse existimes. Hoc si a te impetro, nihil profecto dubitabis pro his suscipere. Aliter alii cum suis vivunt: nihil ego possum in sororis meae liberis facere, quo possit expleri voluntas mea aut officium. Quid vero aut mihi tribuere boni possunt, si modo digni sumus, quibus aliquid tribuatur: aut ego matri ac sorori puerisque illis praestaturus sum, si nihil valuerit apud te reliquumque senatum contra patrem Lepidum Brutus avunculus? 2. Scribere multa ad te neque possum prae sollicitudine ac stomacho, neque debeo. Nam si in tanta re tamque necessaria verbis mihi opus est ad te excitandum et confirmandum: nulla spes est, facturum te, quod volo et quod oportet. Quare noli exspectare longas preces. Intuere meipsum, qui hoc a te vel a Cicerone, coniunctissimo homine, privatim, vel a consulari tali viro, remota necessitudine privata, impetrare debeo. Quid

sis facturus, velim mihi quamprimum rescribas. Kalend. Quint. ex castris.

XIV. ARG. Auctor paucitatem et brevitatem epistolarum Bruti accusat: rogat, ut Ciceronem secum retineat; et in Italiam quam primum ut veniat, hortatur. In hac epistola illud offensivum est, quod, quae ep. V. propter auspicia dilata esse dicuntur, comitia sacerdotum summa contentione alterum in annum reiecta esse traduntur.

M. CICERO S. D. BRUTO.

1. Breves tuae litterae: breves dico? immonullae. Tribusne versiculis his temporibus Brutus ad me? Nihil scripsissem potius. Et requiris meas. Quis unquam ad te tuorum sine meis venit? Quae autem epistola non pondus habuit? Quae si ad te perlatae non sunt, ne domesticas quidem tuas perlatas arbitror. Ciceroni scribis te longiorem daturum epistolam. Recte id quidem: sed haec quoque debuit esse plenior. Ego autem, quum ad me de Ciceronis abs te discessu scripsisses, statim extrusi tabellarios, litterasque ad Ciceronem; ut, etiamsi in Italiam venisset, ad te rediret. Nihil enim mihi iucundius, nihil illi honestius. Quamquam aliquoties ei scripseram, sacerdotum comitia mea summa contentione in alterum annum esse reiecta: quod ego quum Ciceronis causa elaboravi, tum Domitii, Catonis, Lentuli, Bibulorum: quod ad te etiam scripseram. Sed videlicet quum illam pusillam epistolam tuam ad me dabas, nondum erat tibi id notum. 2. Quare omni studio a te, mi Brute, contendo, ut Ciceronem meum ne dimittas tecumque deducas: quod ipsum, si rempublicam, cui susceptus es, respicis, tibi iam iamque faciendum est. Renatum enim bellum est: idque non parvo scelere Lepidi.

Exercitus autem Caesaris, qui erat optimus, non modo nihil prodest, sed etiam cogit exercitum tuum flagitari: qui si Italiam attigerit, erit civis nemo, (quem quidem civem appellari fas sit,) qui se non in tua castra conferat. Etsi Brutum praeclare cum Planco coniunctum habemus. Sed non ignoras, quam sint incerti animi hominum et infecti partibus et exitus praeliorum. Quin etiam, si, ut spero, vicerimus, tamen magnam gubernationem tui consilii tuaeque auctoritatis respublica desiderabit. Subveni igitur, per deos, idque quamprimum, tibi persuade, non te Idibus Martiis, quibus servitutem a tuis civibus depulisti, plus profuisse patriae, quam, si mature veneris, profuturum. II. Idus Quint.

XV. ARG. Auctor Messallam mirifice laudat, et reprehensionem nimiae in tribuendis honoribus facilitatis, in poenis autem decernendis severitatis accurate diluit. Urget praeterea redditum in Italiam, et de Lepidi liberis studium suum pollicetur. Quod autem epistolae istius auctor Ciceronis res gestas inde a Caesaris interitu deinceps omnes copiose exponat, Bruto facile cogitas, et Messallam scribat se exercere in verissimo dicendi genere, de cuius forma optima Bruto a Cicerone non fuerit persuasum (ad Att. XIV, 20.), denique quod praeter Ciceronis consuetudinem (de Legg. II, 11. Acad. II, 37.) Solonem sapientissimum ex septem praedicet, haec epistola non esse Ciceroniana Marklando videtur.

M. CICERO S. D. BRUTO.

1. Messallam habes. Quibus igitur litteris tam accurate scriptis assequi possum, subtilius ut explicem, quae gerantur quaeque sint in republica, quam tibi is exponet, qui et optime omnia novit, et elegantissime expedire et deferre ad te potest? Cave enim

existimes, Brute, (quamquam non est necesse, ea me ad te, quae tibi nota sunt, scribere: sed tamen tantam omnium laudum excellentiam non queo silentio praeterire,) cave putes, probitate, constantia, cura, studio reipublicae quidquam illi esse simile: ut eloquentia, qua mirabiliter excellit, vix in eo locum ad laudandum habere videatur: quamquam in hac ipsa sapientia plus apparet: ita gravi iudicio, multaque arte se exercuit in verissimo genere dicendi. Tanta autem industria est, tantumque evigilat in studio, ut non maxima ingenio (quod in eo summum est) gratia habenda videatur. 2. Sed provehor amore: non enim id propositum est huic epistolae, Messallam ut laudem, praesertim ad Brutum, cui et virtus illius non minus, quam mihi, nota est, et haec ipsa studia, quae laudo, notiora: quem quum a me dimittens graviter ferrem, hoc levabar uno, quod ad te tamquam ad alterum me proficiscens et officio fungebatur, et laudem maximam assequebatur. Sed haec hactenus. 3. Venio nunc longo sane intervallo ad quamdam epistolam, qua mihi multa tribuens unum reprehendebas, quod in honoribus decernendis essem nimius et tamquam prodigus. Tu hoc: alius fortasse, quod in animadversione poenaeque durior; nisi fortasse utrumque tu. Quod si ita est, utriusque rei meum iudicium tibi cupio esse notissimum: neque solum, ut Solonis dictum usurpem, quietsapientissimus fuit ex septem, et legum scriptor solus ex septem. Is rempublicam duabus rebus contineri dixit, praemio et poena. Est scilicet utriusque rei modus, sicut reliquarum, et quaedam in utroque genere mediocritas: sed non tanta de re propositum est hoc loco disputare. 4. Quid ego autem secutus hoc bello sim in sententiis dicen-

dis, aperire non alienum puto. Post interitum Caesaris et vestras memorabiles Idus Martias, Brute, quid ego praetermissum a vobis, quantamque impendere reipublicae tempestatem dixerim, non es oblitus. Magna pestis erat depulsa per vos, magna populi Romani macula deleta: vobis vero parta divina gloria: sed instrumentum regni delatum ad Lepidum et Antonium: quorum alter inconstantior, alter impurior; uterque pacem metuens, inimicus otio. His ardentibus perturbandae reipublicae cupiditate quod opponi posset praesidium, non habebamus. Erexerat enim se civitas, in retinenda libertate consentiens. 5. Nos tum nimis acres: vos fortasse sapientius excessistis urbe ea, quam liberaratis: Italiae sua vobis studia profidenti remisistis. Itaque quum teneri Urbem a parricidis viderem, nec te in ea, nec Cassium tuto esse posse, eamque armis oppressam ab Antonio: mihi quoque ipsi esse excedendum putavi. Taetrum enim spectaculum oppressa ab impiis civitas, opitulandi potestate praecisa. Sed animus idem, qui semper infixus in patriae caritate discessum ab eius periculis ferre non potuit. Itaque in medio Achaico cursu, quum Etesiarum diebus Auster me in Italiam, quasi dissuasor mei consilii, retulisset, te vidi Veliae doluique vehementer. Cedebas enim, Brute, cedebas; quoniam Stoici nostri negant, fugere sapientis. 6. Romam ut veni, statim me obtuli Antonii sceleri atque dementiae: quem quum in me incitavissem, consilia inire coepi Brutina plane (vestri enim haec sunt propria sanguinis) reipublicae liberandae. Longa sunt, quae restant, praetereunda: sunt enim de me: tantum dico, Caesarem hunc adolescentem, per quem adhuc sumus, si verum fateri volumus, fluxisse ex fonte con-

siliorum meorum. 7. Huic habiti a me honores nulli quidem, Brute, nisi debiti: nulli, nisi necessarii. Ut enim primum libertatem revocare coepimus, quum se nondum ne Decimi quidem Bruti divina virtus ita commovisset, ut iam id scire possemus, atque omne praesidium esset in puero, qui a cervicibus nostris avertisset Antonium: quis honos ei non fuit decernendus? Quamquam ego illi tum verborum laudem tribui, eamque modicam. Decrevi etiam imperium: quod quamquam videbatur illi aetati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium. Quid enim est sine imperio exercitus? Statuam Philippus decrevit, celeritatem petitionis primo Servius, post maiorem etiam Servilius. Nihil tum nimium videbatur. 8. Sed nescio quomodo facilius in timore benigni, quam in victoria grati reperiuntur. Ego enim, D. Bruto liberato, quum laetissimus ille civitati dies illuxisset, idemque casu Bruti natalis esset, decrevi, ut in fastis ad eum diem Bruti nomen ascriberetur: in eoque sum maiorum exemplum secutus, qui hunc honorem mulieri Larentiae tribuerunt, cui vos pontifices ad aram in Velabro facere soletis. Quod ego quum dabam Bruto, notam esse in fastis gratissimae victoriae sempiternam volebam. Atque illo die cognovi, paullo plures in senatu malevolos esse, quam gratos. Eos per ipsos dies effudi (si ita vis) honores in mortuos, Hirtium et Pansam, Aquilam etiam. Quod quis reprehendit, nisi qui, deposito metu, praeteriti periculi fuerit oblitus? 9. Accedebat ad beneficii memoriam gratam ratio illa, quae etiam posteris esset salutaris. Exstare enim volebam in crudelissimos hostes monumenta odii publici sempiterna. Suspicionem illud minus tibi probari, quod ab tuis familiaribus, optimis

illis quidem viris, sed in republica rudibus, non probabatur, quod, ut ovanti introire Caesari liceret, decreverim. Ego autem (sed erro fortasse: nec tamen is sum, ut mea me maxime delectent) nihil mihi videor hoc bello sensisse prudentius. Cur autem ita sit, aperiendum non est, ne magis videar providus fuisse, quam gratus. Hoc ipsum nimium. Quare alia videamus. D. Bruto decrevi honores: decrevi L. Planco. Praeclara illa quidem ingenia, quae gloria invitantur: sed senatus etiam sapiens, qui, quemque re putat, modo honesta, ad rempublicam iuvandam posse adduci, hac utitur. At in Lepido reprehendimur: cui quum statuam in rostris statuissimus, iidem illam evertimus. Nos illum etiam honore studuimus a furore revocare. Vicit amentia levissimi hominis nostram prudentiam. Nec tamen tantum in statuenda Lepidi statua factum est mali, quantum in evertenda boni. 40. Satis multa de honoribus. Nunc de poena pauca sunt dicenda. Intellexi enim ex tuis saepe litteris, te in iis, quos bello devicisti, clementiam tuam velle laudari. Existimo equidem nihil a te, nisi sapienter. Sed sceleris poenam praetermittere, (id enim est, quod vocatur ignoscere,) etiam si in ceteris rebus tolerabile est, in hoc bello perniciosum puto. Nullum enim bellum civile fuit in nostra republica omnium, quae memoria mea fuerunt, in quo bello non, utracumque pars vicisset, tamen aliqua forma esset futura reipublicae. Hoc bello victores quam rempublicam simus habituri, non facile affirmarim; victis certe nulla umquam erit. Dixi igitur sententias in Antonium, dixi in Lepidum severas: neque tam ulciscendi caussa, quam ut et in praesens sceleratos cives timore ab impugnanda patria deterre-

rem, et in posterum documentum statuerem, ne quis talem amentiam vellet imitari. 11. Quamquam haec quidem sententia non magis mea fuit, quam omnium. In qua videtur illud esse crudele, quod ad liberos, qui nihil meruerunt, poena pervenit. Sed id et antiquum est et omnium civitatum: siquidem etiam Themistocli liberi eguerunt: et, si iudicio damnatos eadem poena sequitur cives, qui potuimus leniores esse in hostes? Quid autem queri potest quisquam de me, qui se, si vicisset, acerbiorum in me futurum fuisse confiteatur necesse est? Habes rationem mearum sententiarum, de hoc genere dumtaxat honoris et poenae. Nam de ceteris rebus quid senserim, quidque censuerim, audisse te arbitror. 12. Sed haec quidem non ita necessaria: illud valde necessarium, Brute, te in Italiam cum exercitu venire quam primum. Summa est expectatio tui: qui si Italiam attigeris, ad te concursus fiet omnium. Sive enim vicerimus, (qui quidem pulcherrime viceramus, nisi Lepidus perdere omnia, et perire ipse cum suis concupivisset,) tua nobis auctoritate opus est ad collocandum aliquem civitatis statum: sive etiam nunc certamen reliquum est, maxima spes est quum in auctoritate tua, tum in exercitus tui viribus. Sed propera, per deos. Scis enim, quantum sit in temporibus, quantum in celeritate. Sororis tuae filiis quam diligenter consulam, spero te ex matris et ex sororis litteris cogniturum. Qua in causa maiorem habeo rationem tuae voluntatis, quae mihi carissima est, quam, ut quibusdam videor, constantiae meae. Sed ego nulla in re malo, quam te amando constans et esse et videri.

XVI. ARG. Auctor graviter reprehendit Ciceronis ad Octavium epistolam, qua eum rogarat, ut liberatores patriae salvos vellet. Hae litterae a Marklando hanc maxime ob causam in dubitationem vocantur, quod e Macedonia datae dicantur, quamquam Cicero apud Plutarchum (Brut. XXII.) a Bruto, antequam ex Italia abiret, ob favorem erga Octavium reprehensus esse dicatur. De tempore quidem Plutarchus erroris arguitur: cf. ad Att. XIV, 12. et XVI, 9. et 15. Suspectae vero esse censentur istae loquendi formulae: *explere meritum* — *prohibere praesentia mala* — *nilhil tanti fuit, quo* — *deterreri ob* —

BRUTUS S. D. CICERONI.

1. Particulam litterarum tuarum, quas misisti Octavio, legi, missam ab Attico mihi. Studium tuum curaue de salute mea nulla me nova voluptate affecit. Non solum enim usitatum, sed etiam quotidianum est, aliquid audire de te, quod pro nostra dignitate fideliter atque honorifice dixeris aut feceris. At dolore, quantum animo maximum capere possum, eadem illa pars epistolae, scriptae ad Octavium de nobis, affecit. Sic enim illi gratias agis de republica, tam suppliciter ac demisse (quid scribam? pudet conditionis ac fortunae: sed tamen scribendum est;) commendas nostram salutem illi: quae morte qua non perniciosior? ut prorsus prae te feras, non sublatam dominationem, sed dominum commutatum esse. Verba tua recognosce et aude negare, servientis adversus regem istas esse preces. Unum ais esse, quod ab eo postuletur et exspectetur: ut eos cives, de quibus viri boni populusque Romanus bene existimet, salvos velit. Quid? si nolit, non erimus? Atqui, non esse, quam esse per illum, praestat. 2. Ego, medius fidius, non existimo, tam omnes deos aversos esse a salute populi Romani, ut Octavius orandus sit pro salute cuiusquam

civis, non dicam pro liberatoribus orbis terrarum: iuvat enim magnifice loqui, et certe decet, adversus ignorantes, quid pro quoque timendum aut a quoque petendum sit. Hoc tu, Cicero, posse fateris Octavium, et illi amicus es? aut, si me carum habes, vis Romae videri; quum, ut ibi esse possem, commendandus puero illi fuerim? Cui quid agis gratias, si, ut nos salvos esse velit et patiatur, rogandum putas? An hoc pro beneficio est habendum, quod se, quam Antonium, esse maluerit, a quo ista petenda essent? Vindicti illi quidem alienae dominationis, non vicario, equis supplicat, ut optime meritis de republica liceat esse salvus? 3. Ista vero imbecillitas et desperatio, cuius culpa non magis in te residet, quam in omnibus aliis, et Caesarem in cupiditatem regni impulit, et Antonio post interitum illius persuasit, ut interfecti locum occupare conaretur; et nunc puerum istum ex tulit, ut tu iudicares, precibus esse impetrandam salutem talibus viris, misericordiaque unius vix etiam nunc viri tutos fore nos, haud ulla alia re. Quod si Romanos nos esse meminissemus: non audacius dominari cuperent postremi homines, quam id nos prohiberemus: neque magis irritatus esset Antonius regno Caesaris, quam ob eiusdem mortem deterritus. 4. Tu quidem consularis, et tantorum scelerum vindex, (quibus oppressis, vereor, ne in breve tempus dilata sit abs te perniciēs,) qui potes intueri, quae gesseris, simul, et ista vel probare vel ita demisse ac facile pati, ut probantis speciem habeas? Quod autem tibi cum Antonio privatum odium? nempe quia postulabat haec, salutem ab se peti, precariam nos incolumitatem habere, a quibus ipse libertatem accepisset; esse arbitrium suum de republica. Quaerenda esse arma

putasti, quibus dominari prohiberetur: scilicet, ut, illo prohibito, rogaremus alterum, qui se in eius locum reponi pateretur, an ut esset sui iuris ac mancipii respublica? Nisi forte non de servitute, sed de conditione serviendi recusatum est a nobis. Atqui non solum bono domino potuimus Antonio tolerare nostram fortunam, sed etiam beneficiis atque honoribus, ut participes, frui, quantis vellemus. Quid enim negaret * iis, quorum patientiam videret maximum suae dominationis praesidium esse? Sed nihil tanti fuit, quo venderemus fidem nostram et libertatem. 5. Hic ipse puer, quem Caesaris nomen incitare videtur in Caesaris interfectores, quanti aestimet, (si sit commercio locus), posse, nobis auctoribus, tantum, quantum profecto poterit, quoniam vivere et pecunias habere et dici consulares volumus? ceterum nequidquam perierit ille: cuius interitu quid gavisi sumus, si mortuo nihilo minus servituri eramus? Nulla cura ab aliis adhibetur: sed mihi prius omnia dii deaeque eripuerint, quam illud iudicium, quo non modo heredi eius, quem occidi, non concesserim, quod in illo non tili, sed ne patri quidem meo, si reviviscat, ut, patiente me, plus legibus ac senatu possit. An hoc tibi persuasum est, fore ceteros ab eo liberos, quo invito nobis in ista civitate locus non sit? Qui porro id, quod petis, fieri potest, ut impetres? Rogas enim, velit nos salvos esse. Videmur ergo tibi salutem accipienturi, quum vitam acceperimus? quam, si prius dimittimus dignitatem et libertatem, qui possumus accipere? 6. An tu Romae habitare, id putas incolumem esse? Res, non locus oportet praestet istuc mihi. Neque incolumis fui Caesare vivo, nisi postquam illud conscivi facinus: neque usquam exsul esse possum,

dum servire et pati contumelias peius odero malis omnibus aliis. Nonne hoc est in easdem tenebras recidisse, quum ab eo, qui tyranni nomen ascivit sibi, (quum in Graecis civitatibus liberi tyrannorum, oppressis illis, eodem supplicio afficiantur,) petitur, ut vindices atque oppressores dominationis salvi sint? Hanc ego civitatem videre velim, aut putem ullam, quae ne traditam quidem atque inculcatam libertatem recipere possit? plusque timeat in puero nomen sublatis regis, quam confidat sibi, quum illum ipsum, qui maximas opes habuerit, paucorum virtute sublatum videat? Me vero posthac ne commendaveris Caesari tuo: ne te quidem ipsum, si me audies. Valde care aestimas tot annos, quot ista aetas recipit, si propter eam causam puero isti supplicaturus es. 7. Deinde, quod pulcherrime fecisti, ac facis in Antonio, vide, ne convertatur a laude maximi animi ad opinionem formidinis. Nam si Octavius tibi placet, a quo de nostra salute petendum sit: non dominum fugisse, sed amiciores dominum quaesisse videberis. Quem quod laudas ob ea, quae adhuc fecit, plane probo. Sunt enim laudanda, si modo contra alienam potentiam, non pro sua suscepit eas actiones. Quum vero iudicas, tantum illi non modo licere, sed etiam a te ipsotribuendum esse, ut rogandus sit, ne nolit esse nos salvos; nimium magnam mercedem statuis. Id enim ipsum illi largiris, quod per illum habere videbatur respublica. Neque hoc tibi in mentem venit, si Octavius ullis dignus sit honoribus, quia cum Antonio bellum gerat: iis, qui illud malum exciderint, cuius istae reliquiae sunt, nihil, quo expleri possit eorum meritum, tributurum umquam populum Romanum, si omnia simul congesserit. 8. At vide, quanto

diligentius homines metuant, quam meminerint, quia Antonius vivat atque in armis sit. De Caesare vero, quod fieri potuit ac debuit, transactum est: neque iam revocari in integrum potest. Octavius is est, qui quid de nobis iudicaturus sit, exspectet populus Romanus? Nos hi sumus, de quorum salute unus homo rogandus videatur? Ego vero, ut istuc revertar, is sum, qui non modo non supplicem, sed etiam coerceam postulantes, ut sibi supplicetur: aut longe a servientibus abero, mihiq; esse iudicabo Romam, ubicumque liberum esse licebit: ac vestri miserebor, quibus nec aetas, neque honores neque virtus aliena dulcedinem vivendi minuere potuerit. 9. Mihi quidem ita beatus esse videbor, si modo constanter ac perpetuo placebit hoc consilium, ut relatum putem gratiam pietati meae. Quid enim est melius, quam memoria recte factorum et libertate contentum negligere humana? Sed certe non succumbam succumbentibus, nec vincar ab iis, qui se vinci volunt; experiarque et tentabo omnia; neque desistam abstrahere a servitio civitatem nostram. Si secuta fuerit, quae debet, fortuna; gaudebimus omnes: sin minus, ego tamen gaudebo. Quibus enim potius haec vita factis aut cogitationibus traducatur, quam iis, quae pertinuerint ad liberandos cives meos? 10. Te, Cicero, rogo atque hortor, ne defatigare, neu diffidas: semper in praesentibus malis prohibendis, futura quoque, nisi ante sit occursum, explores, ne se insinuent: fortem et liberum animum, quo et consul et nunc consularis rempublicam vindicasti, sine constantia et aequabilitate nullum esse putaris. Fateor enim, duriores esse conditionem spectatae virtutis, quam incognitae. Benefacta pro debitis exigimus: quae aliter eveniunt, ut decepti ab

his, infesto animo reprehendimus. Itaque resistere Antonio Ciceronem, etsi magna laude dignum est; tamen, quia ille consul hunc consularem merito praestare videtur, nemo admiratur. 41. Idem Cicero si flexerit adversus alios iudicium suum, quod tanta firmitate ac sapientia aut magnitudine direxit in exturbando Antonio: non modo reliqui temporis gloriam eripuerit sibi, sed etiam praeterita evanescere coget, (nihil enim per se amplum est, nisi in quo iudicii ratio exstat:) quia neminem magis decet, quam te, rempublicam amare libertatisque defensorem esse, vel ingenio, vel rebus gestis vel studio atque efflagitatione omnium. Quare non Octavius est rogandus, ut velit nos salvos esse: magis tu te exsuscita, ut eam civitatem, in qua maxima gessisti, liberam atque honestam fore putes, si modo sint populo duces ad resistendum improborum consiliis.

XVII. ARG. Auctor de Ciceronis nimio Octavii ornandi studio vehementer conqueritur, eundemque reprehendit, qui, quum Antonii dominationem oppresserit, novam stabiliat Octavii. In his quoque litteris Marklandus suspicionis argumenta quaedam deprehendere sibi videtur. Cascae enim Ciceronem maledixisse, nemini facile credibile visum iri. Ineptam esse etiam comparationem supplicii coniuratorum cum caede Caesaris. Ceterum et huius et superioris epistolae summarium e Plutarchi vita Cic. c. XLV. ductum videri.

BRUTUS S. D. ATTICO.

4. Scribis mihi, mirari Ciceronem, quod nihil significem umquam de suis actis. Quoniam me flagitas, coactu tuo scribam, quae sentio. Omnia fecisse Ciceronem optimo animo, scio. Quid enim mihi exploratius esse potest, quam illius animus in repub-

blicam? Sed quaedam mihi videtur, quid dicam? imperite, vir omnium prudentissimus, an ambitiose fecisse? qui valentissimum Antonium suscipere pro republica non dubitarit inimicum. Nescio, quid scribam tibi, nisi unum: pueri et cupiditatem et licentiam potius esse irritatam, quam repressam a Cicerone; tantumque eum tribuere huic indulgentiae, ut se maledictis non abstineat: iis quidem, quae in ipsum dupliciter recidunt, quod et plures occidit uno, seque prius oportet fateatur sicarium, quam obiciat Cascae, quod obicit: et imitatur in Casca Bestiam. An quia non omnibus horis iactamus Idus Martias, similiter atque ille Nonas Decemb. suas in ore habet, eo meliore conditione Cicero pulcherrimum factum vituperabit, quam Bestia et Clodius reprehendere illius consulatum soliti sunt? 2. Sustinuisse mihi gloriatur bellum Antonii togatus Cicero noster. Quid hoc mihi prodest, si merces Antonii oppressi poscitur in Antonii locum successio: et si vindex illius mali auctor exstitit alterius, fundamentum et radices habituri altiores, si patiamur? ut iam ista, quae facit, non dominationem, sed dominum Antonium timentissint? Ego autem gratiam non habeo, si quis, dum, ne irato serviat, rem ipsam non deprecatur. Immo triumphus et stipendium decernitur, et omnibus decretis ornatur. Pudeat concupiscere fortunam, cuius nomen susceperit consularis, ut Ciceronis est. 3. Quoniam mihi tacere non licuit, leges, quae tibi necesse est molestae esse. Etenim ipse sentio, quanto cum dolore haec ad te perscripserim: nec ignoro, quid sentias in republica, et quam desperatam quoque sanari putes posse. Nec mehercule te, Attice, reprehendo. Actas enim, mores, liberi segnem efficiunt: quod quidem

etiam ex Flavio nostro perspexi. 4. Sed redeo ad Ciceronem. Quid inter Salvidenum et eum interest? quid autem amplius ille decerneret? Timet, inquires, etiam nunc reliquias belli civilis. Quisquam ergo ita timet profligatum, ut neque potentiam eius, qui exercitum victorem habeat, neque temeritatem pueri putet extimescendam esse? An hoc ipsum ea re facit, quod illi propter amplitudinem omnia iam ultroque deferenda putat? O magnam stultitiam timoris, id ipsum, quod verearis, ita cavere, ut, quum vitare fortasse potueris, ultro arcessas et attrahas! Nimum timeamus mortem et exsilium et paupertatem. Haec videntur Ciceroni ultima esse in malis: et, dum habeat, a quibus impetret, quae velit, et a quibus colatur ac laudetur, servitutem, honorificam modo, non aspernatur: si quidquam in extrema ac miserrima contumelia potest honorificum esse. 5. Licet ergo patrem appellet Octavius Ciceronem, referat omnia, laudet, gratias agat: tamen illud apparebit, verba rebus esse contraria. Quid enim tam alienum ab humanis sensibus est, quam eum patris habere loco, qui ne liberi quidem hominis numero sit? Atqui eo tendit, id agit, ad eum exitum properat vir optimus, ut sit illi Octavius propitius. Ego vero iam his artibus nihil tribuo, quibus scio Ciceronem instructissimum esse. Quid enim illi prosunt, quae pro libertate patriae, de dignitate, quae de morte, exsilio, paupertate scripsit copiosissime? Quanto autem magis illa callere videtur Philippus, qui privigno minus tribuerit, quam Cicero alieno tribuat? Desinat igitur gloriando etiam insectari dolores nostros. Quid enim nostra, victum esse Antonium, si victus est, ut alii vacaret, quod ille obtinuit? 6. Tametsi tuae litterae dubia etiam nunc

significant. Vivat hercule Cicero, qui potest, supplex et obnoxius, si neque aetatis neque honorum neque rerum gestarum pudet. Ego certe quin cum ipsa re bellum geram, hoc est cum regno et imperiis extraordinariis et dominatione et potentia, quae supra leges se esse velit: nulla erit tam bona conditio serviendi, qua deterrear, quamvis sit vir bonus, ut scribis, Antonius: quod ego numquam existimavi. Sed dominum ne parentem quidem maiores nostri voluerunt esse. Te nisi tantum amarem, quantum Ciceroni persuasum est diligere se ab Octavio: haec ad te non scripsissem. Dolet mihi, quod tu nunc stomacharis, amantissimus tum tuorum omnium, tum Ciceronis. Sed persuade tibi, de voluntate propria mea nihil esse remissum, de iudicio largiter. Neque enim impetrari potest, quin, quale quidque videatur ei, talem quisque de illo opinionem habeat. 7. Vellem mihi scripsisses, quae conditiones essent Atticae nostrae. Potuissem aliquid tibi de meo sensu perscribere. Valetudinem Porciae meae tibi curae esse non miror. Denique quod petis, faciam libenter. Nam etiam sorores me rogant. Et hominem noro, et quid sibi voluerit.

XVIII. ARG. De exercitus in Italiam adducendi necessitate: de sollicitudine sua in retinendo Octavio, pro quo sponderat pop. Rom., de rei pecuniariae difficultate et de Lepidi filiis. Haec epistola propterea supposititia habetur, quod Cicero aliquam adhuc de Octaviano spem habere fingitur, quam non dolum sit, quin iam tum plane abiecerit.

M. CICERO S. D. BRUTO.

1. Quum saepe te litteris hortatus essem, ut quam primum reipublicae subvenires in Italiamque exer-

citum adduceres, neque id arbitrarer dubitare tuos necessarios: rogatus sum a prudentissima et diligentissima femina, matre tua, cuius omnes curae ad te referuntur et in te consumuntur, ut venirem ad se a. d. viii. Kal. Sext.; quod ego, ut debui, sine mora feci. Quum autem venissem, Casca aderat et Labeo et Sca^lptius. At illa retulit, quaesivitque, quidnam mihi videretur: arcesseremusne te, atque id tibi conducere putaremus, an tardare et commorari te melius esset. 2. Respondi id, quod sentiebam: et dignitati et existimationi tuae maxime conducere, te primo quoque tempore ferre praesidium labenti et inclinatae rei publicae. Quid enim abesse censes mali in eo bello, in quo victores exercitus fugientem hostem persequi noluerunt? et in quo incolumis imperator, honoribus amplissimis, fortunisque maximis, coniuge, liberis, vobis affinibus ornatus, bellum reipublicae indixerit? quid dicam in tanto senatus populique consensu, quum tantum resideat intra muros mali? 3. Maximo autem, quum haec scribebam, afficiebar dolore, quod, quum me pro adolescentulo ac paene puero respublica accepiisset vadem, vix videbar, quod promiseram, praestare posse. Est autem gravior et difficilior animi et sententiae, maximis praesertim in rebus, pro altero, quam pecuniae obligatio. Haec enim solvi potest, et est rei familiaris iactura tolerabilis: reipublicae quod spoponderis, quemadmodum solvas, nisi is dependi facile patitur, pro quo spoponderis? Quamquam et hunc (ut spero) tenebo multis repugnantibus. Videtur enim in eo esse indoles, sed flexibilis aetas, multique ad depravandum parati, qui, splendore falsi honoris obiecto, aciem boni ingenii praestringi posse confidunt. Itaque ad reliquos hic

quoque labor mihi accessit, ut omnes adhibeam machinas ad tenendum adolescentem, ne famam subeam temeritatis. 4. Quamquam quae temeritas est? Magis enim illum, pro quo spocondi, quam me obligavi. Nec vero poenitere potest rempublicam, me pro eo spocondisse, qui fuit in rebus gerendis quum suo ingenio, tum mea promissione constantior. 5. Maximus autem (nisi me forte fallit) in republica nodus est inopia rei pecuniariae. Obdurescunt enim magis quotidie boni viri ad vocem tributi; quod ex centesima collatum, impudenti censu locupletium, in duarum legionum praemiis omne consumitur. Impendent autem infiniti sumptus quum in hos exercitus, quibus nunc defendimur, tum vero in tuum. Nam Cassius noster videtur posse satis ornatus venire. Sed et haec et multa alia coram cupio, idque quam primum. 6. De sororis tuae filiis non exspectavi, Brute, dum scriberes. Omnino iam tempora (bellum enim ducetur) integram tibi causam reservant. Sed ego a principio, quum divinare de belli diuturnitate possem, ita causam egi puerorum in senatu, ut te arbitror e matris litteris potuisse cognoscere. Nec vero ulla res erit umquam, in qua ego non vel vitae periculo ea dicam eaque faciam, quae te velle, quaeque ad te pertinere arbitrer. Vale. vi. Kalend. Sext.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD BRUTUM
LIBER SECUNDUS.

NOTITIA LITTERARIA.

Haec septem (vel sex, nam II. et III. principe in ed. cohaerent) epistolae Basileae anno 1528., moderante Michaele Bentino, Tom. III. a Cratandro e vetusto, ut ait, codice sunt editae, haud dubie pro more illius temporis post opus typographicum ab operis deleto. In quo quod primum locum obtinuerit, h. e. ante libri nunc prioris epistolam Ciceronis ad Brutum primam; huic epistolae apud Cratandrum praemissae eodem libro continentur. A Schützio, me et Orellio seiunctae ac postpositae alterius libri locum et titulum occuparunt.

I. ARG. Auctor in summo discrimine rem esse scribit, nec se tamen desperare; celeritatem in consulibus desiderat et prudentiam; maximam spem esse in Bruto et Cassio. Dubii auctoris esse videtur haec epistola, ut cuius initium ex loco Cic. ad Div. XII, 6. depromptum sit, et quae haud Latine dicta quaedam contineat, ut „infideliter snalere“ et absurde scripta, v. c., Ex me autem illud est — Cassiumque respiciunt.

CICERO BRUTO S.

1. Quum haec scribebam, res existimabatur in extremum adducta discrimen: tristes enim de Bruto

nostro litterae nuntiique afferebantur. Me quidem non maxime conturbabant. His enim exercitibus ducibusque, quos habemus, nullo modo poteram diffidere. Neque assentiebar maiori parti hominum. Fidem enim consulum non condemnabam, quae suspecta vehementer erat. Desiderabam nonnullis in rebus prudentiam et celeritatem; qua si essent usi, iampridem rempubl. recuperassemus. Non enim ignoras, quanta momenta sint in republica temporum: et quid intersit, idem illud utrum ante, an post decernatur, suscipiatur, agatur. Omnia, quae severe decreta sunt hoc tumultu, si aut, quo die dixi sententiam, perfecta essent, et non in diem ex die dilata, aut quo ex tempore suscepta sunt, ut agerentur, non tardata et procrastinata, bellum iam nullum haberemus. 2. Omnia, Brute, praestiti reipublicae, quae praestare debuit is, qui esset in eo, in quo ego sum, gradu senatus populi iudicio collocatus: nec illa modo, quae nimirum sola ab homine sunt postulanda, fidem, vigilantiam, patriae caritatem: ea sunt enim, quae nemo est, qui non praestare debeat. Ego autem ei, qui sententiam dicat in principibus de republica, puto etiam prudentiam esse praestandam; nec me, quum mihi tantum sumpserim, ut gubernacula reipublicae prenderem, minus putarim reprehendendum, si inutiliter aliquid senatui suaserim, quam si infideliter. 3. Acta quae sint, quaeque agantur, scio perscribi ad te diligenter. Ex me autem illud est, quod te velim habere cognitum, meum quidem animum in aciem esse; neque respectum ullum quaerere, nisi me utilitas civitatis forte converterit. Maiores autem partes animi te Cassiumque respiciunt. Quamobrem ita te para, Brute, ut intelligas, aut, si hoc tempore bene res gesta sit,

tibi meliorem rempublicam esse faciendam, aut, si quid offensum sit, per te esse eandem recuperandam.

II. ARG. De Planci egregio in republ. animo, et de suis cum Servilio in senatu contentionibus, quibus Plancum tandem fregit. Haec quoque epistola inter dubias numeratur, quod eius auctor litteras sibi scribat de Cassio, de legionibus, de Syria esse redditas, idem vero libri 1. ep. 5. toto fere mense post scripta, si quidem eius quoque est auctor, illis de rebus quid sibi videatur, nihil dicere audeat.

CICERO BRUTO S.

1. Planci animum in rempublicam egregium, legiones, auxilia, copias ex litteris eius, quarum exemplum tibi missum arbitror, perspicere potuisti. Lepidi, tui necessarii, qui secundum fratrem affines habet, quos oderit, proximos, levitatem et inconstantiam animumque semper inimicum reipublicae iam credo tibi ex tuorum litteris esse perspectum. 2. Nos expectatio sollicitat, quae est omnis iam in extremum adducta discrimen. Est enim spes omnis in Bruto expediendo, de quo vehementer timebamus. 3. Ego hic cum homine furioso satis habeo negotii, Servilio, quem tuli diutius, quam dignitas mea patiebatur: sed tuli reipublicae causa, ne darem perditis civibus hominem, parum sanum illum quidem, sed tamen nobilem, quo concurrerent: quod faciunt nihilo minus: sed eum alienandum a republica non putabam. Finem feci eius ferendi. Coeperat enim esse tanta insolentia, ut neminem liberum duceret. In Planci vero causa exarsit incredibili dolore, mecumque per biduum ita contendit et a me ita fractus est, ut eum in perpetuum modestiorem sperem fore. Atque in hac contentione ipsa, quum maxime res ageretur a. d. v.

Id. April., litterae mihi in senatu redditae sunt a Lentulo nostro de Cassio, de legionibus, de Syria: quas statim quum recitavissem, cecidit Servilius, complures praeterea: sunt enim insignes aliquot, qui improbissime sentiunt: sed acerbissime tulit Servilius, assensum esse mihi de Planco. Magnum illud monstrum in republica est***

III. ARG. De Dolabellae crudelitate, Antistii liberalitate et Ciceronis filii laudibus. Brevior est autem haec epistola, quam ut, Ciceroni an alii accepta referenda sit, disceptari commode queat.

BRUTUS CICERONI S.

*** sed quo nos amisisse: quem sic vexari a Dolabella audio, ut iam non videatur crudelissimum eius facinus interfectio Trebonii. Vetus Antistius me tamen pecunia sublevavit. Cicero, filius tuus, sic mihi se probat industria, patientia, labore, animi magnitudine, omni denique officio, ut prorsus numquam dimittere videatur cogitationem, cuius sit filius. Quare quoniam efficere non possum, ut plaris facias eum, qui tibi est carissimus; illud tribue iudicio meo, ut tibi persuadeas, non fore illi abutendum gloria tua, ut adipiscatur honores paternos. Kalend. April. [Carachio.]

IV. ARG. Respondet Bruti litteris de Cassii et Dolabellae rebus in Asia, et de Antonio sententiam consultus scribit. De huius quoque auctore epistolae ob brevitatem amplianda sententia est.

CICERO BRUTO S.

1. Datis mane a. d. vi. Id. April. Scaptio litteris, eodem die tuas accepi, Kal. April. Dyrrhachio datas vesperi. Itaque mane prid. Id. Apr., quum a Scaptio

certior factus essem, non esse eos profectos, quibus pridie dederam, et statim ire, hoc paullulum exaravi ipsa in turba matutinae salutationis. 2. De Cassio laetor et reipublicae gratulor, mihi etiam, qui, repugnante et irascente Pansa, sententiam dixerim, ut Dolabellam bello Cassius persequeretur. Et quidem audacter dicebam, sine nostro senaticonsulto iam illud eum bellum gerere. De te etiam dixi tum, quae dicenda putavi. Haec ad te oratio perferetur, quoniam te video delectari Philippicis nostris. 3. Quod me de Antonio consulis; quoad Bruti exitum cognovimus, custodiendum puto. Ex his litteris, quas mihi misisti, Dolabella Asiam vexare videtur, et in ea se gerere taeterrime. Compluribus autem scripsisti, Dolabellam a Rhodiis esse exclusum: qui si ad Rhodum accessit, videtur mihi Asiam reliquisse. Id si ita est, istic tibi censeo commorandum: sin eam semel cepit, mihi crede, ** non erit. Id. April.

V. ARG. Auctor de Trebonii morte et provincia scribit. De Antonio consulit. Res a Cassio gestas non ante tempus publicandas esse ostendit. Orationes Ciceronis laudat, et pecuniam supplementumque postulat. Sed hoc ipsum est, quod Tunstallum mirum habet, quod Cicero quidem Philipp. X. 11. et idem, si auctor sit, libr. I. ep. 1. Brutum abundare praesidiis dixerit.

BRUTUS CICERONI S.

1. Litteras tuas valde exspecto, quas scripsisti post nuntios nostrarum rerum, et de morte Trebonii: non enim dubito, quin mihi consilium tuum explices. Indigno scelere et civem optimum amisimus, et provinciae possessione pulsi sumus, quam recuperari facile est. Neque minus turpe aut flagitiosum erit, si potest, non recuperari. 2. Antonius adhuc est nobis-

cum: sed medius fidius et moveor hominis precibus, et timeo, ne illum aliquorum furor excipiat: plane aestuo. Quod si scirem, quid tibi placeret, sine sollicitudine essem. Id enim optimum esse, persuasum esset mihi. Quare quam primum fac me certior, quid tibi placeat. 3. Cassius noster Syriam, legiones Syriacas habet, ultro quidem a Murco et a Marcio et ab exercitu ipso arcessitus. Ego scripsi ad Tertiam sororem, et matrem, ne prius ederent hoc, quod optime ac felicissime gessit Cassius, quam tuum consilium cognovissent, tibi que visum esset. 4. Legi orationes duas tuas, quarum altera Kal. Ian. usus es; altera de litteris meis, quae habita est abs te contra Calenum. Nunc scilicet hoc expectas, dum eas laudem. Nescio, animi an ingenii tui maior in his libellis laus contineatur. Iam concedo, ut vel Philippici vocentur, quod tu quadam epistola iocans scripsisti. 5. Duabus rebus egemus, Cicero, pecunia et supplemento: quarum altera potest abs te expediri, ut aliqua pars militum istinc mittatur nobis, vel secreto consilio adversus Pansam, vel actione in senatu: altera, quae magis est necessaria, neque meo exercitui magis, quam reliquorum. Hoc magis doleo Asiam** at in Asiam censeo persequendum. Nihil mihi videris hoc tempore melius acturus.

VI. Cicero respondet Bruto de supplemento et pecunia sollicito, de Cassii rebus evulgandis, et de filii sui laudibus. De huius item ac de V. epistolae auctore easdem ob causas ambigitur.

CICERO BRUTO S.

1. Quod egere te duabus necessariis rebus scribis, supplemento et pecunia, difficile consilium est.

Non enim mihi occurrunt facultates, quibus uti te posse videam praeter illas, quas senatus decrevit, ut pecunias a civitatibus mutuas sumeres. De supplemento autem non video quid fieri possit. Tantum enim abest, ut Pansa de exercitu suo aut delectu tibi aliquid tribuat, ut etiam moleste ferat, tam multos ad te ire voluntarios: quomodo equidem credo, quod his rebus, quae in Italia decernuntur, nullas copias nimis magnas esse arbitretur: quomodo autem multi suspicantur, quod ne te quidem nimis firmum esse velit: quod ego non suspicor. 2. Quod scribis, te ad Tertiam sororem scripsisse, ut ne prius ederent ea, quae gesta a Cassio essent, quam mihi visum esset, video te veritum esse id, quod verendum fuit, ne animi partium Caesaris, quomodo etiam nunc partes appellantur, vehementer commoverentur. Sed antequam tuas litteras accepimus, audita res erat, et pervulgata: tui etiam tabellarii ad multos familiares tuos litteras attulerant. Quare neque suppressenda res erat, praesertim quum id fieri non posset, neque, si posset, non divulgandam potius, quam occultandam putaremus. 3. De Cicerone meo, et si tantum est in eo, quantum scribis, tantum scilicet, quantum debeo, gaudeo: et si, quod amas eum, eo maiora facis: id ipsum incredibiliter gaudeo, a te eum diligi.

VII. ARG. Cicero de tota belli constitutione quid sentiat perscribit, et Brutum ad maiorem severitatem reipubl. causa excitat. Tunstalli de epistolae auctore dubitationem iam Schützius convellit.

CICERO BRUTO S.

1. Quae litterae tuo nomine recitatae sint Id. April, in senatu, eodemque tempore Antonii, credo ad

te scripsisse tuos: quorum ego nemini concedo. Sed nihil necesse erat eadem omnes: illud necesse, me ad te scribere, quid sentirem de tota constitutione huius belli, et quo iudicio essem, quaque sententia. Voluntas mea, Brute, de summa republica semper eadem fuit, quae tua: ratio quibusdam in rebus (non enim omnibus) paullo fortasse vehementior. Scis mihi semper placuisse, non rege solum, sed regno liberari rempublicam. Tu lenius, immortalī omnino cum tua laude: sed quid melius fuerit, magno dolore sensimus, magno periculo sentimus. Recenti illo tempore, tu omnia ad pacem, quae oratione confici non poterat; ego omnia ad libertatem, quae sine pace nulla est; pacem ipsam bello atque armis effici posse arbitrabar. Studia non deerunt arma poscentium, quorum repressimus impetum ardoremque restinximus. 2. Itaque res in eum locum venerat, ut, nisi Caesari Octaviano deus quidam illam mentem dedisset, in potestatem perditissimi hominis et turpissimi M. Antonii veniendum fuerit: quocum vides hoc tempore ipso quod sit quantumque certamen. Id profecto nullum esset, nisi tum conservatus esset Antonius. Sed haec omitto. Res enim a te gesta memorabilis et paene caelestis repellit omnes reprehensiones: quippe quae ne laude quidem satis idonea affici possit. Exstitisti nuper vultu severo: exercitum, copias, legiones idoneas per te brevi tempore comparasti. Dii immortales! qui ille nuntius, quae illae litterae, quae laetitia senatus, quae alacritas civitatis erat! nihil umquam vidi tam omnium consensione laudatum. Erat exspectatio reliquiarum Antonii: quem equitatu legionibusque magna ex parte spoliabas. Ea quoque habuit exitum optabilem. Nam tuae

litterae, quae recitatae in senatu sunt, et imperatoris [consilium], et militum virtutem, et industriam tuorum, in quibus Ciceronis mei, declarant. Quod si tuis placuisset, de his litteris referri, et nisi in tempus turbulentissimum, post discessum Pansae consulis, incidissent, honos quoque iustus et debitus diis immortalibus decretus esset. 3. Ecce tibi Idib. April. advolat mane celer Pilus, qui vir! dii boni, quam gravis! quam constans! quam bonarum in republica partium! Hic epistolas affert duas, unam tuo nomine, alteram Antonii. Dat Servilio tribuno plebis; ille Cornuto: recitantur in senatu. ANTONIUS PROCOS. Magna admiratio, ut si esset recitatum, DOLABELLA IMPERATOR, a quo quidem venerant tabellarii: sed nemo Pili similis, qui proferre litteras auderet, aut magistratibus reddere. Tuae recitantur, breves illae quidem, sed in Antonium admodum lenes. Vehementer admiratus senatus. Mihi autem non erat explicatum, quid agerem. Falsas dicerem? Quid si tu eas approbasses? Confirmarem? Non erat dignitatis tuae. Itaque ille dies silentio. 4. Postridie autem quum sermo increbuisse, Pilusque oculos vehementius hominum offendisset, natum omnino est principium a me. De procos. Antonio multa: Sestius caussae non defuit; post, me cum quanto suum filium, quanto meum in periculo futurum duceret, si contra procos. arma tulissent. Nosti hominem: caussae non defuit. Dixerunt etiam alii. Labeo vero noster, nec signum tuum in epistola, nec diem appositum, nec te scripsisse ad tuos, ut soleres. Hoc cogere volebat, falsas litteras esse, et, si quaeris, probabat. 5. Nunc tuum est consilium, Brute, de toto genere belli. Video te lenitate delectari, et eum putare fru-

ctum esse maximum: praeclare quidem, sed aliis rebus, aliis temporibus, locus esse solet debetque clementiae. Nunc quid agitur, Brute? Templis deorum immortalium imminet hominum egentium et perditorum spes, nec quidquam aliud decernitur hoc bello, nisi utrum simus, necne. Cui parcimus, aut quid agimus? His ergo consulimus, quibus victoribus vestigium nostrum nullum relinquetur? Nam quid interest inter Dolabellam, et quemvis Antoniorum trium? quorum si cui parcimus, duri fuimus in Dolabella. Haec ut ita sentiret senatus populusque Romanus, et si res ipsa cogebat, tamen maxima ex parte nostro consilio atque auctoritate perfectum est. Tu si hanc rationem non probas, tuam sententiam defendam, non relinquam meam. Neque dissolutum a te quidquam homines expectant, neque crudele. Huius rei moderatio facilis est, ut in duces vehemens sis, in milites liberalis. 6. Ciceronem meum, mi Brute, velim quam plurimum tecum habeas. Virtutis disciplinam meliorem reperiet nullam, quam contemplationem atque imitationem tui. xiii. Kalend. Maii.

CICERONI SUPPOSITA
EPISTOLA AD OCTAVIUM.

NOTITIA LITTERARIA.

Haec, quae Ciceroni auctori male ascribitur, epistola Rhemi commentariis illustrata edita est Parisiis 1536. iterumque 1541. in 4.

ARG. Gravis et vehemens invectiva in Octavium, qui, subito commutata voluntate, optimatum et senatus partes reliquerat et se ad Antonium contulerat.

CICERO OCTAVIO S.

1. Si per tuas legiones mihi licitum fuisset, quæ nomini meo populiq[ue] Romani sunt inimicissimæ, venire in senatum coramq[ue] de republica disputare; fecissem: neque tam libenter, quam necessario. Nulla enim remedia, quæ vulneribus adhibentur, tam faciunt dolorem, quam quæ sunt salutaria. Sed quoniam, cohortibus armatis circumseptus, senatus nihil aliud vere potest decernere, nisi [se] timere: (in Capitolio signa sunt, in Urbe milites vagantur, in Campo castra ponuntur, et Italia tota legionibus ad libertatem nostram conscriptis, ad servitutem adductis, equitatuq[ue] exterarum nationum distinetur:) cedam tibi in praesentia foro, curia et sanctissimis

deorum immortalium templis; in quibus, reviviscen-
te iam libertate, deinde rursus oppressa, senatus ni-
hil consulitur, timet multa, assentitur omnia. 2. Post
etiam paullo, temporibus ita postulantibus, cedam
Urbe, quam per me conservatam, ut esset libera, in
servitute videre non potero. Cedam vita, quae quam-
quam sollicita est, tamen, si profutura est reipubli-
cae, bona spe posteritatis me consolatur; qua subla-
ta, non dubitanter occidam, atque ita cedam, ut for-
tuna iudicio meo, non animus mihi defuisse videat-
ur. Illud vero, quod et praesentis est doloris indi-
cium et praeteritae iniuriae testimonium et absen-
tium sensus significatio, non praetermittam, quin,
quoniam coram id facere prohibeor, absens prosim:
siquidem mea salus aut utilis reipublicae est, aut
coniuncta certe publicae saluti. Nam, per deum im-
mortalium fidem, (nisi forte frustra eos appello, quo-
rum aures atque animus a nobis abhorrent,) perque
fortunam populi Romani, (quae, quamquam nobis
infesta est, fuit aliquando propitia et, ut spero, futura
est,) quis tam expers humanitatis, quis huius urbis
nomini ac sedibus usque adeo est inimicus, ut ista
aut dissimulare possit aut non dolere, aut, si nulla
ratione publicis incommodis mederi queat, non morte
proprium periculum vitet? 3. Nam, ut ordiar ab in-
itio, et perducam ad extremum, et novissima confe-
ram primis, quae non posterior dies acerbior priore?
et quae non insequens hora antecedente calamitosior
populo Romano illuxit? M. Antonius, vir animi ma-
ximi, (utinam etiam sapientis consilii fuisset!) C. Cae-
sare fortissime, sed parum feliciter, a reipublicae do-
minatione summo, concupierat magis regium, quam
libera civitas pati posset, principatum. Publicam

dilapidabat pecuniam, aerarium exhauriebat, minuebat vectigalia, donabat civitates: ex commentario dictaturam gerebat; leges imponebat; prohibebat dictatorem creari plebiscito; ipse regnabat in consulatu; provincias unus omnes concupiebat. Cui sordebat Macedonia provincia, quam victor sibi sumpserat Caesar, quid de hoc sperare aut exspectare nos oportebat? 4. Exstitisti tu vindex nostrae libertatis, ut tunc quidem, optimus, (quod utinam neque nostra nos opinio, neque tua fides fefellisset!) et veteranis in unum conductis, et duabus legionibus a perniciē patriae ad salutem advocatis, subito prope iam affectam ac prostratam rempublicam tuis opibus extulisti. Quae tibi non ante, quam postulares: maiora, quam velles: plura, quam sperares, detulit senatus? Dedit fasces, ut cum auctoritate defensorem haberet, non ut imperio se adversum armaret. Appellavit imperatorem, hostium exercitu pulso, tribuens honorem, non ut sua caede caesus ille fugiens exercitus te nominaret imperatorem. Decrevit in foro statuam, locum in senatu, summum honorem ante tempus. 5. Si quid aliud est, quod dari possit, addat. Quid aliud est maius, quod velis sumere? Sin autem supra aetatem, supra consuetudinem, supra etiam mortalitatem tuam tibi sunt omnia tributa: cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficii scelerate circumscribis senatum? Quo te misimus? a quibus reverteris? contra quos armavimus? quibus arma cogitas inferre? a quibus exercitum abducis? et quos adversus aciem struis? Cur hostis relinquitur? civis hostis loco ponitur? cur castra medio itinere longius adversariorum castris, et propius Urbem moventur? 6. O me numquam sapientem et

aliquando id, quod non eram, frustra existimatum! Quantum te, popule Romane, de me fefellit opinio! O meam calamitosam ac praecipitem senectutem! O turpem exacta dementique aetate canitiem! Ego patres conscriptos ad parricidium induxi: ego rempublicam fefelli: ego ipse senatum sibi manus asferre coegi, quum te Iunonium puerum et matris tuae partum aureum esse dixi. At te fata patriae Paridem futurum praedicebant, qui vastares Urbem incendio, Italiam bello, qui castra in templis deorum immortalium, senatum in castris habiturus esses.

7. O miseram, et in brevi tam celerem et tam variam reipublicae commutationem! Quisnam tali futurus ingenio est, qui possit haec ita mandare litteris, ut facta, non ficta videantur esse? Quis erit tanta animi facilitate, qui, quae verissime memoria propagata fuerint, non fabulae similia sit existimaturus? Cogita enim Antonium hostem iudicatum, ab eo circumsessum consulem designatum, eundemque reipublicae parentem: te profectum ad consulem liberandum et hostem opprimendum, hostemque a te fugatum, et consulem obsidione liberatum: deinde paulo post fugatum illum hostem arcessitum, tamquam coheredem mortua republica ad bona populi Romani rapienda; consulem designatum rursum inclusum eo, ubi se non moenibus, sed fluminibus et montibus tueretur. Haec quis conabitur exponere? quis credere audebit? liceat semel impune peccasse; sit erranti medicina confessio.

8. Verum enim dicam: utinam te potius, Antoni, dominum non expulsemus, quam hunc reciperemus! non quo ulla sit optanda servitus, sed quia dignitate domini minus turpis est fortuna servi. In duobus autem malis quum fu-

giendum maius sit, levius est eligendum. Ille tamen ea exorabat, quae volebat auferre: tu extorques. Ille consul provinciam petebat: tu privatus concupisti. Ille ad malorum salutem iudicia constituebat et leges ferebat: tu ad perniciem optimorum. Ille a sanguine et incendio servorum Capitolium tuebatur: tu cruore et flamma cuncta delere vis. Si, qui dabat provincias Cassio et Brutis et illis custodibus nominis nostri, regnabat: quid faciet, qui vitam adimit? si, qui ex Urbe eiiciebat, tyrannus erat, quem hunc vocemus, qui ne locum quidem reliquit exsilio? 9. Itaque si quid illae maiorum nostrorum sepultae reliquiae sapiunt, si non una cum corpore sensus omnis uno atque eodem consumptus est igni: quid illis interrogantibus, quid agat nunc populus Romanus, respondebit aliquis nostrum, qui proximus in illam aeternam domum discesserit? aut quem accipient de suis posteris nuntium illi veteres Africani, Maximi, Pauli, Scipiones? quid de sua patria audient, quam spoliis triumphisque decorarunt? An esse quemdam annos xvii natum, cuius avus fuerit argentarius, astipulator pater; uterque vero precarium quaestum fecerit, sed alter usque ad senectutem, ut non negaret: alter a pueritia, ut non posset non confiteri: eum agere, rapere rempublicam, cui nulla virtus, nullae bello subactae et ad imperium adiunctae provinciae, nulla dignitas maiorum conciliasset eam potentiam, sed forma per dedecus pecuniam et nomen nobile consceleratum impudicitia dedisset: veteres vulneribus et aetate confectos Iulianos gladiatores, egentes reliquias Caesaris ludi, ad rudem compulisset? quibus ille septus omnia misceret, nulli parceret, sibi viveret: qui tamquam in dotali matrimonio

republicam testamento legatam sibi obtineret?
10. Audient duo Decii, servire eos cives, qui, ut hostibus imperarent, victoriae se devoverunt? Audiet C. Marius, impudico domino parere nos, qui ne militem quidem habere voluit, nisi pudicum? Audiet Brutus, eum populum, quem ipse primo, post progenies eius a regibus liberavit, pro turpi stupro datum in servitutem? Quae quidem si nullo alio, me tamen internuntio ad illos celeriter deferentur. Nam si vivus ista subterfugere non potero, una cum istis vitam simul fugere decrevi.

INDEX CHRONOLOGICUS

EPISTOLARUM M. TULLII CICERONIS.

Numerus maior librum, minor epistolam, A. praepositum epistolam ad Atticum, D. ad Diversos, F. ad Q. fratrem designat. Bruti et ad Brutum epistolae, quae duobus libris continentur, non in censum veniunt.

A.

Epistolae ante consulum scriptae:

Metello, Marcio coss. 686. V.

A. I, 5. 6. 7.

Pisone, Glabrione coss. 687. V.

A. I, 8-11.

Lepido, Tullo coss. 688. V.

A. I, 4.

Cotta, Torquato coss. 689. V.

A. I, 1-3.

B.

Epistolae post consulum scriptae:

Silano, Murena coss. 692. V.

D. V, 7. 2. 6.

Pisone, Messalla coss. 693. V.

D. V, 5.

A. I, 12-17.

Afranio, Metello coss. 694. V.

F. I, 1.

A. I, 18-20. II, 1-3.

Anno 694. aut 695. V. scriptae:

D. XIII, 41. 42.

Caesare, Bibulo coss. 695. V.

F. I, 2.

A. II, 4-9. 12. 10. 11. 13-23.

Pisone, Gabinio coss. 696. V.

A. III, 3. 2. 4. 1. 5. 6.

D. XIV, 4.

A. III, 7. 8. 9.

F. I, 3.

A. III, 10-12. 14. 13.

F. I, 4.

A. III, 15-20.

D. XIV, 2.

A. III, 21. 22.

D. XIV, 1.

A. III, 23.

D. XIV, 3.

A. III, 24-27.

Lentulo, Metello coss. 697. V.

D. V, 4.

C.

Epistolae post reditum
scriptae:

A. IV, 1-3.

F. II, 1.

D. VII, 26.

Lentulo, Philippo *co.*

698. V.

D. I, 1. 2. 4. 5a.

A. IV, 4a.

F. II, 2. 3.

A. IV, 4b.

D. I, 5b. 3. 6.

F. II, 4. 5. 6.

A. IV, 5.

F. II, 7. 8.

D. V, 12.

A. IV, 6. 7.

D. I, 7.

A. IV, 8a.

D. XIII, 6a. b.

A. IV, 8b.

D. V, 62.

Pompeio, Crasso *II.* *co.*

699. V.

A. IV, 10. 9. 11. 12.

D. I, 8.

D. VII, 1.

D. XIII, 74. 40.

A. IV, 13.

F. II, 9. 10.

Domitio, Claudio *co.* 700. V.

D. I, 9. 10.

D. XIII, 60.

D. V, 8.

D. VII, 5-9.

D. VII, 17.

D. VII, 9.

D. VII, 16.

D. XVI, 10.

D. XVI, 13-16.

F. II, 11. 12. 13.

A. IV, 14.

F. II, 14. 15a. b.

A. IV, 15.

F. II, 16.

F. III, 1.

A. IV, 16a-d.

F. III, 2-7.

A. IV, 17. 18.

F. III, 8. 9.

D. XIII, 73.

Domitio, Messalla *co.*

701. V.

D. II, 1.

D. VII, 10. 11.

D. II, 2. 3.

D. VII, 12. 13.

D. VII, 15.

D. VII, 18.

D. II, 4. 5.

D. VII, 14.

D. II, 6.

Pompeio *III.* *s. coll. tum**Metello* *co.* 702. V.

D. III, 1.

D. V, 18.

D. XIII, 75.

D. VII, 2.

D.

Epistolae Ciceronis *procos.*

703. V.

A. V, 1-7.

D. III, 2. 3.

A. V, 8.

D. III, 4.

A. V, 9. 10.

D. II, 8.

D. III, 5.

A. V, 11.

D. XIII, 1.

A. V, 12-18.

D. VIII, 9.

D. XV, 7-9.

D. XV, 12.

A. V, 19. 20.

D. XV, 3. 2.

D. III, 6.

D. VIII, 8.

D. II, 9. 10.

D. VIII, 10.

D. XV, 1.

D. II, 7.

D. VII, 32.

D. XIII, 53. 56. 55. 61. 62. 64. 65. 9.

D. III, 8.

Paullo, Marcello coss. 704. V.

A. V, 21.

D. XV, 4. 10. 13. 14.

A. VI, 1.

D. II, 14.

D. XIII, 2. 3. 54. 57. 58. 59. 63.

D. III, 7. 9.

D. II, 11. 13. 17. 18.

D. III, 10.

A. VI, 2.

D. IX, 25.

D. II, 19.

D. II, 12.

D. III, 11. 12.

D. XV, 6. 11.

D. II, 15.

A. VI, 3-7.

D. III, 13.

A. VI, 8. 9.

D. XIV, 5. 8. 17. 21.

A. VII, 1. 2.

D. XVI, 1-7. 9.

A. VII, 3-9.

Anno fortasse 704.

D. V, 17.

E.

*Epistolae Ciceronis post
proconsulatum scriptae:*

*Marcello, Lentulo coss.
705. V.*

D. XVI, 11.

A. VII, 10-13a. b.

A. VII, 14-17.

D. XVI, 12.

A. VII, 18-26.

A. VIII, 1-5.

A. VIII, 6-11. B. D.

A. VIII, 12-16.

A. IX, 1. 2a. b. - 11. A.

A. IX, 12-19.

A. X, 1-3a. b.

A. X, 4-9.

D. II, 16.

D. IV, 1. 2.

A. X, 10-18.

D. VIII, 15. 16.

D. V, 19. 20.

D. XIV, 14. 7. 18.

D. XVI, 8.

*Caesare II. Vatia coss.
706. V.*

D. V, 16.

D. VI, 11.

A. XI, 1-4.

D. XIV, 6.

A. XI, 5. 6.

D. XIV, 19. 9.

A. XI, 7. 8.

D. XIV, 16.

*Caesare dict. tum Caleno,
Vatinio coss. 707. V.*

D. IV, 4.

D. VI, 14.

D. IX, 26.

D. X, 10-28.

D. XIII, 48.

A. XI, 9-16.

D. XIV, 10. 13.

A. XI, 17.

D. XIV, 11. 12.

A. XI, 18. 25. 23.

D. XIV, 15.

A. XI, 19. 24.

D. XIV, 23. 24.

A. XI, 20.

D. XV, 15.

A. XI, 21. 22.

D. XIV, 22. 20.

D. XV, 21.

*Anno XV mensium Caesare
III. Lepido coss. 708. V.*

D. IX, 1.

D. VI, 22.

D. IV, 15.

D. XIII, 29. 78. 79. 10.

D. V, 21.

D. IX, 3. 2.

A. XII, 1. 2.

D. IX, 4.

A. XII, 3. 4.

D. IX, 6. 5. 7.

A. XII, 5. 6.

D. IX, 16. 18. 19.

D. VII, 3.

D. IX, 17. 20. 23.

D. VII, 4.
 A. XII, 9-11.
 D. IV, 3.
 D. IV, 13, 7.
 D. VI, 12, 13.
 D. IV, 8.
 D. VII, 27.
 D. IV, 9.
 D. VI, 6.
 D. VII, 33, 28.
 D. IX, 15.
 D. VI, 8, 9, 7, 5.
 D. IV, 14.
 D. XIII, 11-14, 17-28 a. b.
 D. XIII, 30-39.
 D. XIII, 66-72.
 D. XVI, 17, 19, 20, 22.
Anno incerto, fortasse 708.
 D. XIII, 51.

*Caesare IV. cos. s. coll.
 et dict. 709. V.*

D. VI, 18-20.
 D. XV, 18, 17.
 D. IX, 10.
 D. XV, 16.
 D. IX, 11.
 A. XII, 7, 12-18 a. b. 19, 20.
 D. IV, 6.
 D. V, 13.
 A. XII, 21-39.
 D. V, 15.
 D. IV, 10.
 A. XII, 40-53.
 A. XIII, 1-3.
 A. XIII, 30-33.
 A. XIII, 4-24.
 D. IX, 8.
 A. XIII, 25.
 D. XIII, 77.
 A. XIII, 35. [et 36.] 37-46.
 A. XIII, 34.
 D. VI, 19, 20.
 A. XIII, 47-49.
 D. VII, 24.
 A. XIII, 50, 51.
 D. VII, 25.
 D. VI, 1, 3, 4, 10 b. 10 a.
 A. XII, 8-11.
 D. IX, 13.
 D. VI, 2.
 A. XIII, 26-29.

D. VI, 21.
 D. XIII, 4.
 D. XII, 17, 18.
 D. XIII, 5, 8, 7, 15, 16.
 D. V, 11, 10 b.
 D. IX, 12.
 A. XIII, 52.
 D. XVI, 18.

Anno fort. 709?

D. XIII, 32.
*Caesare dict. tum eod. et
 Antonio cos. mox suff. Do-
 labella. 710. V.*

D. VII, 30.
 D. XII, 19.
 D. VII, 31.
 D. XIII, 43-47, 50.
 D. XVI, 26.
 D. VII, 21.

Post Caesaris caedem.

D. VI, 15.
 A. XIV, 1-6.
 D. XI, 1.
 A. XIV, 7-13. et 13. B. 14.
 D. VI, 17.
 D. XVI, 23.
 A. XIV, 15-17.
 D. IX, 14. (= A. XIV, 17. A.)
 A. XIV, 19, 18, 20.
 D. XVI, 24.
 A. XIV, 21, 22.
 A. XV, 1 a. -4 b.
 D. XII, 1.
 D. XV, 20.
 D. XI, 2-27.
 A. XV, 5, 8, 6, 7, 9-12.
 A. XV, 16 a. 16 b. 15, 17-21, 23, 24
 22, 14, A.
 A. XVI, 16. et 16. A-E.
 A. XV, 25, 26, 28, 27, 29.
 D. XI, 29.
 A. XVI, 1, 5, 4, 2, 3 a. b.
 D. VII, 20.
 A. XVI, 6.
 D. VII, 19.
 D. XI, 3.
 A. XVI, 7.
 D. X, 1.
 D. XVI, 27.

D. XI, 4.
 D. XVI, 21.
 D. XII, 2. 21.
 D. XI, 16. 17.
 D. XII, 26. 27.
 D. XVI, 25.
 D. XII, 3-7. 23.
 D. IX, 24.
 D. X, 2. 3. 9.
 A. XV, 13a. b.
 A. XVI, 8. 9. 11. 12. 10. 13a. b.
 14. 15.
 D. XI, 5. 6. 7.
 D. X, 4.
 D. XII, 22.
Pansa, Hirtio coss. 711. V.
 D. XII, 24.
 D. XI, 8.
 D. IX, 24.

D. X, 5.
 D. X, 6. 8. 7.
 D. XII, 28-29.
 D. XII, 25a. b.
 D. XI, 22. 25.
 D. XII, 30.
 D. XI, 12.
 D. XI, 14. 15. 18.
 D. XII, 14. 15. 8. 9.
 D. XI, 24.
 D. XII, 10.

Annis incertis scriptae:

D. VII, 22. 23.
 D. IX, 21. 22.
 D. X, 29.
 D. XII, 20.
 D. XIII, 49.
 D. XIII, 76.

I N D E X

CICERONIS AMICORUM,

—
 QUORUM LITTERAE IUXTA CUM M. TULLII EPISTOLIS
 AETATEM TULERUNT.

-
- Antonius A.* X, 8. A. et XIV, 13. A. (a. V. 705.)
Ballus A. VIII, 15. A. IX, 7. A. B. 13. A. (a. V. 705.)
Bithynicus D. VI, 16. (a. V. 710.)
D. Brutus D. XI, 1-4. (a. V. 710.) *D.* XI, 9-11. 13a. b. 19. 20. 23. 26.
 (a. V. 711.)
Caecilius D. VIII, 1-5. 8-10. (a. V. 703.) *D.* VIII, 6. 7. 11-14. (a. V.
 704.) VIII, 15. 16. et *A.* X, 9. A. (a. V. 705.) *D.* VIII, 17. (a. V. 706.)
C. Caesar A. IX, 6. A. 7. C. 13. A. 16. X, 8. B. (a. V. 705.)
C. Cassius D. XV, 19. (709. V.) *D.* XII, 11-13. (711. V.)
M. Cato D. XF, 5. (704. V.)
Curius D. VII, 29. (709. V.)
Dolabella D. IX, 9. (706. V.)
Galba D. X, 30. (711. V.)
Hirtius A. XF, 6. A. (710. V.)
Lentulus D. XII, 14. 15. (711. V.)
Lepidus D. X, 34a. b. 35. (711. V.)
Luccius D. F, 14. (709. V.)
Marcellus D. IF, 11. (708. V.)
Matius A. IX, 15. A. (705. V.) *D.* XI, 28. (710. V.)
Q. Metellus D. F, 1. (692. V.) V, 3. (698. V.)
Oppius A. IX, 7. A. (705. V.)
Plancus D. X, 4. 9. (710. V.) *D.* X, 7. 8. 11. 15. 17. 18. 21. 23. 24.
 (711. V.)
Pollio D. X, 31-33. (711. V.)
Pompeius A. VIII, 11. A. C. 12. A. B. C. D. (705. V.)
Servius D. IF, 5. et 12. (709. V.)
Trebatius A. IX, 15. A. (705. V.)
Trebonius D. XII, 16. (710. V.)
Vatinius D. F, 9. 10a. b. (709. V.)
-

ADNOTATIO

locorum in Epistolis ad Atticum emendatorum.

Haec adnotatio docet, ubi haec a priore editione mea discrepet cum (I.) Iensoniana anni 1470. cum (E.) Ernestiana, (S.) Schütziana et (O.) Orelliana anni 1845. collata.

Ad (90.) Lib. I.

Ep. I. §. 1, Vs. 10. *die I. tempore* ESO. — I. 1, 16. *denegat* IO. *denegavit* ES. — I. 1, 19. *Palic.* 1. *de Palic.* ESO. — I. 2, 1. et V. 2, 7. *his I. iis* ESO. — I. 2, 10. *procurator I. curator* ESO. — II. 2, 6. *incunte I. mense* ESO. — III. 3, 7. *eo I. om.* ESO. — IV. 3, 1. *ornam. I. et ornam.* ESO. — X. 1, 5. *cum* Lambin. O. *om.* ES. — X. 6, 11. *non* IO. *om.* ES. — XIV. 4, 5. *— — — EO. si — si — si* S. — XIV. 4, 8. *intermortuis* Lamb. SO. *immortuis* E. — XIV. 4, 11. *istim et sic alias e cod. Bosli* OIES. *istinc* N1. — XIV. 7, 1. *ut* Med. IOS. *om.* E. — XV. 1, 7. *et eff.* IO. *eff.* ES. — XVI. 12, 2. *exp. ingens* SO. *exp.* E. — XVI. 12, 2. *quae* SO. *qua* E. — XVI. 12, 7. *Deter.* Mss. Med. Bos. I. *Doter.* ES. — XVI. 12, 12. *modi O. domi* ES. *cuicunq; modi* vult O. — XVI. 13, 13. *fama inum* N2. *opp. anothiascy fabam minimum O. fabam inam E. fabulam et minimum S. fabaginum* cj. N1. — XVI. 16, 9. *quo* O. *quid* S. — XVI. 16, 9. *Vale de te venditari* Lamb. SO. *Vale. Te vindicari* E. — XVIII. 1, 22.

sunt enim, quae IO. *enim* ES. — XVIII. 8, 10. *XI. Kal. O. Kal.* ES. — XIX. 4, 5. *illa* IO. *om.* ES. — XIX. 8, 13. *rar* Dio Chrysost. O. *rar* ES. — XX. 1, 15. *nihil iam O. e Med. nihil* ES. — XX. 2, 16. *sed tamen* EO1. *sed* S. — XX. 3, 11. *role* d' Lamb. O. *role* Ern. S. — XX. 7, 13. *his* O. *is* ES. — XX. 7, 15. *iis* O. *his* ES.

Ad (91.) Lib. II.

Ep. I. §. 2, Vs. 4. *non modo* ne I. Ald. O. *non modo* ES. — I. 13. *si* O. *om.* ES. — II. 1, 2. *causis* Muret. Ms. SO. *causis* E. — II. 3, 1. *Vino* Ald. O. *Vinio* ES. — III. 3, 17. *κατακατα* Turneb. Lamb. SO. *κατακατα* E. — IV. 2, 5. *Syrpinae* I. Ald. O. *Syspirae* E. *Scepzii* cj. Gronov. e Plutarch. Lucull. 22. S. — IV. 2, 7. *sciarius* O. *sciemus* E. — IV. 7, 2. *Tu* IO. *om.* ES. — V. 1, 16. *hercule* O. *om.* ES. — VI. 1, 13. *si debantur* IO. *-batur* ES. — VI. 8. *Hic, hic* O. *Hic* ES. — IX. 21. *oportuit* SO. *potuit* E. — IX. 2, 6. *quid iam O. quidnam* ES. — XV. 2, 5. *Fiat, fiat* Ald. O. *Fia* ES. — XVI. 1, 11. *egomet* O. *ej*

ES. — XIX. 2, 11. *ne necess. S. necess. E.* — XIX. 4, 10. *Nihil me EO. Nihil mi cj. ES.* — XIX. 5, 3. *nunc O. non I. om. ES.* — XXI. 4, 2. *quia ISO. qui E.* — XXII. 4, 7. *quum O. tum ES.*

Ad (92.) Lib. III.

Ep. V. Vs. 9. *IV. SO. [IIX] E.* Ald. — Ep. VI. Vs. 8. *Matias O. Mati ES.* — Ep. VII. §. 1, Vs. 6. *ut O. et ES.* — VII. 1, 10. *sic O. sed ES.* — IX. 2, 10. *ista Guet. SO. ita E.* — X. 2, 19. *non Cratand. Bos. O. nunc ES.* — XII. 2, 3. *ei Ald. om. ES.* — XIII. 1, 9. *me Ernestio auctore SO. meque Ald. om. E.* — XV. 4, 25. *etiam vid. O. etiam minus vid. ES.* — XXIII. 1, 8. *scribis Ald. O. om. ES.* — XXIII. 2, 10. *aut ut Bos. O. aut ES.* — XXIII. 3, 1. *et re — et quum Bos. O. re — quum ES.*

Ad (93.) Lib. IV.

Ep. II. §. 3, Vs. 6. [*posse*] incl. EO. om. S. — II. 6, 3. [*a*] incl. O. — II. 6, 6. *suscipere O. sumpsisse E. sumere S.* — III. 3, 18. *se in SO. in E.* — III. 3, 22. *et virt. I. Rom. virt. ES. invitae O.* — V. 2, 8. *si O. hi ES.* — V. 2, 10. *me O. om. ES.* — VIIIa. 1, 8. *Antium Buthrotum O. Antium cj. ES.* — VIIIa. 1, 8. *Corc. illud O. Corc. Buthrotum ill. cj. ES.* — X. 2, 3. *quum IO. quod ES.* — XIII. 1, 5. *Ego, ut sit Bos. O. Ergo, ut si ES.* — XV. 5, 5. *Nar[em] N2. Nar O. Narem ES.* — XVIIb. ab ep. XVIa. auctore Schützio in utraque ed. coniungunt EO. itemque XVIc. et XVII d. — XVIIb. 6, 20. *e rep. O. e re E.* — XVIc. 12, 11. *triumphaturum O. triumphare ES.*

Ad (94.) Lib. V.

Ep. I. §. 2, Vs. 4. *veluti O. vel ES.* — I. 3, 9. *sumptus O. sumpta ES.* — I. 3, 15. *accisero Ald. SO. acciam E.* — II. 2, 11. *post etiam Ald. Ernestil suam SO. postea iam E.* — II. 3, 8. *odorere cod. Ursini O. opperiare ES.* — III. 2, 3. *simul SO. semel E.* — IV. 2, 3. *tus ais dicitur esse. Quidem O. ut ris, dicitur dicitur est. Equidem S. Esset quidem E.* — IV. 2, 4. *et EO. nec S.* — IV. 2, 4. *res. EO. om. S.* — IV. 2, 4. *mei EO. rei S.* — X. 5, 8. *inunctum O. invicem ES.* — XI. 4, 5. *inunctum SO. (dicit del.) inunctum dicit E.* — XI. 5, 6. *oia nup O. oia y' ES.* — XI. 6, 2. *in praefectis excusatio iis O. ni praefectis excusationi sis E. in praef. excusatio ni sit S.* — XIII. 1, 2. *Bovillanum O. Bovillam ES.* — XIX. 3, 1. *De Patrone et tuis cond. Lamb. O. Patron et tui condiscipuli E. Patronem et tuos cond. S.* — XIX. 3, 2. *parietinis O. Tarentinis E.* — XX. 1, 1. *et 3. Pindenissitae Lamb. O. Pindenissae ES.* — XX. 6, 17. *Verba „Atque — fore“ leguntur ante „Brutum“ nomen apud ES. post verba „quam te“ ap. O.* — XXI. 3, 10. *Sed dices Ald. IO. Dices ES.* — XXI. 9, 5. *Lycaonium Mongault. SO. Aonium E.* — XXI. 12, 16. *sq. illos — (illos) IO. eos — (eos) ES.*

Ad (95.) Lib. VI.

Ep. I. §. 3, Vs. 5. *mandat SO. mandat E.* — I. 3, 17. *efficitur IO. efficit ES.* — I. 13, 10. *cum Dem. tuo quum O. dabo ES.* — I. 17, 10. [*Metellus*] O. om. ES. — I. 17, 11. *imaginem O. cognomen E. imagine S. agnomen — I. 22, 5. [iam pridem?] O. om. ES.* — I. 23, 5. *P. R. (i. e. propter temp.)*

prae agere ES. *prae re* O. — II. 3, 18. *Itaque istum* O. *ba l. Atque istum* ES. — II. 8, 4. *nostrae* IO. om. ES. — V. 3, 16. *obrepebat* IO. *obreptat* ES. — IX. 1, 13. *clamari* IO. *amari* ES.

Ad (96.) Lib. VII.

Ep. II. §. 3, Vs. 16. *trium* O. om. ES. — II. 5, 1. *Commodum* Lamb. O. *-modo* ES. — III. 1, 1. *Acculannus* O. *Herculanum* ES. — III. 3, 9. *Fadio* O. *Fabio* ES. — III. 5, 13. *illac* IO. *illuc* ES. — III. 5, 18. *omnes* EO. *omnes debent* IS. — III. 5, 19. *etiam* Ald. O. om. ES. — III. 10, 17. sq. Non unius (ut in ed. l.), sed duorum haec sunt hemistichia versuum, alterum ineuntis, exeuntis alterum. — IV. 1, 4. *sane* ISO. *sonctum* E. — VI. 2, 7. *ῥὰν δὲ* SO. sic Cic. *noxus, μὴν δὲ* Hom. Od. 12, 209. *ἄν* E. — VIII. 5, 9. *non* * *rel.* 8. *INX.* O. qui in his latere in et temporis notam aspiciatur. *ita rel.* E. qui *ita* addubitat, tuente Wielandio. — IX. 2, 2. *his* O. *his* ES. — IX. 3, 8. *sic* Lamb. O. *di-co* ES. — IX. 3, 12. *inquit* O. *inquis* ES. — XV. 2, 12. *Postumius* SO. *Postumus* E.

Ad (97.) Lib. VIII.

Ep. III. §. 3, Vs. 16. *Kalendarum Martiarum diem* O. *Kal. Martii* ES. — IV. 1, 17. *hominem* Ald. O. *unum* ES. *utrumque* coniungi vult O. — IV. 3, 6. *scis, Cnaeus ire Brundisium desertum.* EO. *scis, Cnaeus noster Brundisium! Deseruit!* N1. Graev. cod. Balliot. Wieland. — V. 1, 14. *meum* Victor. 1. O. *meis* ES. — VIII. 2, 6. *πᾶν* Victor. 1. O. *πᾶν* ES. — XI. 1, 6. *sit* Malaspina O. *sit* ES. — XI. 4, 4. *ab utriusque*

mane. ed. Rom. 1. *et quati utriusque vi mane.* ES. *aut utriusque in mancipiis* O. — XI. 4, 5. *emptio* O. *proscriptio* ej. Victor. N1. *irruptio* E. *direptio* S. — XI d. 4, 7. *videbamus* O. *videbatur* ES. — XII. 1, 3. *Fadio* OS. *Fabio* E. — XII. 2, 5. *Capuam* SO. *iam Capuam* E. — XII. 2, 5. *dedecus* O. *delectus* ES. — XII. 5, 9. *in periculo* N2. *in periculo* ej. O. *in paullo* O. *etiam paullo* S. — XII a. 3, 11. *et exercitus* (em l. e. *exercitus*) Graev. *se* EO. *seu isque se* S. *isque inepte*; neque enim Domitius Pompelo, sed hic illi succurrere dicitur. — XII c. 4, 4. *is* O. *his* ES. — XIV. 3, 9. *etiam* Madvig O. *enim* ES.

Ad (98.) Lib. IX.

Ep. VI a. §. 7, Vs. 4. *liberanti* IO. *liberari* ES. — VII. 5, 4. *vagamur* SO. *agamus* E. — VII a. 2, 14. *suos* O. *nos* ES. — IX. 2, 21. *cum* — *saltem* IO. *eam* — *salvam* ES. — IX. 4, 9. et 6, 6. *Lanuvino* Ascens. 1. et 2. O. *Lanuvino* ES. — X. 6, 3. *fugamne fidam* an *moram desiderem* numero Man. *deserendam* pro *desid.* EI. alii. *desoedam* O. — XI. 4, 9. *Ἀραβίαν εὐδαίμονα* N2. *Arabiam εὐδαίμονα* ESO. — XIII. 4, 14. *quisnam* hic significasse te O. te om. E. *quisnam* hi, significasses S. — XIII. 6, 7. *somniaveram* O. *somniabam* ES. — XIII. 7, 1. *Mene* SO. *Tene* E. — XIII. 7, 3. *Cn. Magium* O. *N. Magium* ES. — XIV. 1, 2. et a te ibi O. ecce tibi ES. — XIV. 2, 10. *contra. Haec* SO. *Haec* contra E. — XIV. 2, 13. *Illin* O. *Illino* ES. — XV. 3, 2. *Τῆλκον* O. *Τῆλκον* ES. — XV. 3, 11. *qui* O. om. ES. — XV a. 1, 3. *habuerit* O. *habuit* E. — XV a. Vs. II. *sedulo* SO. *Scnerola* apud Caesarianos audie-

bat inirsprudentiae caussa Trebatius; cf. Wieland. IV, 354. — XVI. 1, 4. *redditas sunt SO. redditae E.* — XIX. 2, 14. *inimicitissimus O. iniustissimus ES.*

Ad (99.) Lib. X.

Ep. I. §. 2, Vs. 13. *illim O. alii ES.* — I. 2, 14. *praecipiam ISO. praeripiam E.* — I. 3, 9. *probi est magnum rō N2. e vestigio scripturae E. et O. probi, et magnum rō ES. probi est. Magnum est et rō O.* — I. 4, 14. *me ed. Rom. 1. O. om. ES.* — II. 2, 4. *Melius si O. Si melius ES.* — IV. 6, 6. *videremur * Madvig. O. videmus E. videmur S.* — IV. 6, 21. *indulgentiam Ald. O. diligentiam ES.* — IV. 8, 10. *belli * ej. Manut. edd. Oliv. Ox. Lamb. Gothofr. SN1. illi E.* — IV. 8, 10. *prope iam * Ald. propius ESO.* — IV. 11, 10. *dic — eum scripsisse SO. dico — quum scripsisset E.* — V. 2, 6. *detuli cod. Helmstadt. 4. Graev. SO. de Tullia E.* — V. 3, 1. *Vectenus Ursin. O. et sic opp. XI. XIII. etc. Vectenus ES.* — VIII. 2, 10. *sin Lamb. O. si ES.* — VIII. 3, 4. *Cloelium SO. Cloelium E.* — VIII. 3, 5. *Cateii Cod. Bos. O. C. Atell ES.* — VIII. 4, 6. *necesse esse Lambin. O. necesse ES.* — VIII. 4, 12. *mal. maius? scilicet? tantum O. cuius signum interrogandi post denique sustuli. mal. maius seu tantum E. maius malum? (seu tant. om.) S.* — VIII. 7, 7. *mo lectulo IO. lectulo ES.* — IX. 2, 7. *unicum Alium O. secundum Corrad. et Manut. unicum Aliam ES. edd. Manut. 1554. et 1563.* — X. 5, 2. *alteram O. altera ES.* — X. 5, 4. *eae sunt, amicorum? O. sunt an amicor. ES.* — XI. 3, 15. *certiorem Victor. Gra-*

ter. SO. fortiorem E. — XI. 4, 8. *actuaria Victor. O. actuariola ES.* — XI. 4, 9. *θ rem I. Ald. O. Rem ES.* — XIII. 1, 7. *viros. Venerunt O. Viri venerunt ES.* — XV. 1, 4. *eae O. hae ES.* — XV. 1, 11. *qua EO. quum ej. Graev. S.* — XVII. 1, 6. *scripta IO. lecta ES.* — XVII. 1, 7. *probo: nam Vict. O. [bonum] om. S. sine uncis E.* — XVIII. 1, 2. *gaudeo Ursin cod. SO. gaudebam E.* — XVIII. 2, 6. *sequentur SO. sequuntur E.* — XVIII. 2, 12. *purgavi IO. purga ES.*

Ad (100.) Lib. XI.

Ep. VII. §. 2, Vs. 16. *res IO. re ES.* — VII. 6, 2. *Tulliam] sine uncis ES. istam O.* — VIII. 1, 10. *a praes. O. praes. ES.* — IX. 3, 4. *patre Graev. SO. om. ES.* — X. 1, 6. *percontaretur (non percunctaretur) O. cunctaretur ES.* — XII. 4, 4. *erectiorem IO. fractiorem ES.* — XIII. 4, 3. *tam desperatum iri mihi videbatur N2. tam mihi desp. iri videbantur O. mihi desp. iri videbantur S. desperaturi mihi ita videbamur E.* — XV. 2, 18. *Nam O. om. ES.* — XV. 4, 7. *malle Lambin. O. om. ES.* — XVI. 3, 4. *is EO. his S.* — XVII. 2, 6. *non sub. O. sub. ES.* — XX. 1, 7. *aliis O. aliisque ES.* — XXI. 2, 7. *alio: nam N2. aliquo enim modo hinc evasissem O. Aliquo enim E. alio quo S.* — XXI. 2, 9. *huic miserrimae O. hic miserrime ES.* — XXII. 2, 9. *quae O. qui ES.* — XXIV. 2, 2. *redi EO. rediero Manut. S.* — XXIV. 2, 4. *quarere EO. haerere S.* — XXIV. 2, 10. *me hoc timere. De illo altero, scio O. me in hoc timere de illo altero. Scio E.* — XXIV. 2, 16. *permutarem SO. permutaret E.*

Ad (101.) Lib. XII.

Ep. II. §. 1, Vs. 3. *Uticam* Crat. Manut. in *Uticam* ES. [in] *U*. O. — V. 1, 7. et *ἀμν*. OS. sed *ἀμν*. E. — Vlb. 3, 1. *oti* O. *otii* ES. — VII. 1, 14. *Vellet* O. *Velim* ES. *velit* Victor. — VII. 1, 17. *teque* O. *atque* ES. — VII. 1, 18. *simpl.* Lamb. Manut. et *simpl.* ESO. — XII. 1, 5. *videatur* *ἔργ*. *Est* *ig.* O. *videatur*. *Ἐργονος* est. *Igitur* ES. — XIV. 4, 3. *quod me adiuvaret* O. *quo me adiuvarent* ES. — XVIIIa. 1, 13. *sumptorum* cod. Lamb. O. et ed. Rom. 1. *scriptorum* ES. — XVIIIb. 2, 18. *videbitur* O. *videtur* ES. — XIX. 1, 2. *Circæis* O. *Circæis* ES. — XXII. 2, 3. et *num* SO. *num* E. — XXIII. 5, 16. *Scribet* O. *Scribat* ES. — XXIV. 3, 2. et *ei* O. *it.* *ei* E. *it.* om. S. — XXVI. 2, 7. *ergo* O. Med. et Sueton. *ego* ES. — XXVII. 1, 6. *satis nisi* O. *Wesenberg.* *nilil.* *satis* ES. — XXVII. 3, 8. et *Atticæ* IO. et om. ES. — XXVIII. 3, 16. *Piliæ* et IO. *Piliæ* ES. — XXXI. 3, 3. *scribes* Ald. O. *scribe* ES. — XL. 2, 10. *pot'est* O. *potest* ES. — XL. 2, 12. *offenderet* O. *offenderetur* ES. — XLIV. 2, 9. *in villa? ista* *ig.* O. *in villa ista?* *ig.* ES. — XLIV. 3, 3. *Lanuvii* O. *Lanuvium* ES. — XLVI. Vs. 9. *Exculto* * S. *Isto* E. *Exto* O. — XLVII. 1, 9. *re incerta* O. *incerta* E. *incerto* S. — XLVIII. Vs. 8. *quam* O. *quod* ES.

Ad (102.) Lib. XIII.

Ep. VI. §. 4, Vs. 5. *est mortuus* SO. *est* E. — VII. 1, 12. *aut si* *Sil.* SO. *aut* *Sil.* E. — X. 2, 12. *factus est* O. *factus* ES. — XI. 1, 1. Verbis *Ὁδὲ ταύτων εἶδος* finit superiorem ep. E. hanc hâdem ordiuntur SO. — XII. 3, 2. *antea*

O. *ante* ES. — XIX. 5, 10. *Ἀντιόχεια* O. *Antiochia* ES. — XX. 2, 3. *perculgata* O. *res perculg.* ES. — XX. 2, 3. *offendere* SO. *def.* E. — XXII. 4, 2. *Oviæ* SO. *avine* E. — XXIII. 3, 4. *εὐαγγέλιος* O. *εὐλόγιος* ES. — XXV. 3, 19. *Ἔργον*. O. [Ergo] NL. *sine uncis* ES. — XXXVIII. 2, 4. (et XLI. 1, 8.) *σκολιῶς ἀπὸσταίς* O. *σκολιᾶς ἀπὸσταίς* ES. — XXXIX. 1, 2. *plenam* O. *plena* ES. — XXXIX. 2, 9. *παραδίδω* et *Παλλάδος* O. *παραδίδω* et *Ἑλλάδος* ES. — XLIV. 1, 6. *pompâ deterret* SO. *pompam videret* E. — XLVI. 2, 4. *Tradidit* O. *Tradidit* ES. — XLVI. 2, 9. *Tum ex eo* O. *Ex eo* ES. — XLVI. 2, 11. *arcescendus* SO. *arceudus* E. — XLVI. 3, 15. *nilil lib.* O. *lib.* ES. — XLVII. 1, 3. *aures nuntius;* — *omisi;* *ea* Grut. Lamb. O. om. ES. — XLIX. 2, 8. et *quemadmodum non omnibus dormire,* *ita* Lamb. SO. *lacunam reliquit* E. *omissis verbis praeter quem ad modum omnibus.* — LI. 1, 3. *hemicillus* EO. *μικκύλος* NL. *μικκύλος* S.

Ad (103.) Lib. XIV.

Ep. VII. §. 1, Vs. 1. *Caietæ* O. *in Caietæ* ES. — VIII. 2, 4. *tuam* SO. *tum* E. — X. 2, 11. *utinam* O. *numquam* ES. — XII. 1, 3. *istum* O. *istinc* ES. — XIII. 1, 7. cf. Hom. II. 9, 218. — XIII. 2, 15. cf. Hom. II. 5, 428. — XIIIb. 1, 2. *egisses* O. *egisse* ES. — XIV. 1, 3. *solus;* *etsi* O. *etsi* ES. — XVI. 1, 7. *renavigaro* SO. *renavigare* E. — XVI. 1, 7. *ceteroqui* Victor. O. *cetera quam* ES. — XVI. 3, 9. *Non est fâd.* O. *Non fâd.* ES. — XVIIa. 1, 7. *in haec loca veniant* Ascens. Oliv. Gothofr. *veniant* O. *in his locis conveniant* ES. — XVII. 8, 8. *quando* I. *quo-*

niam ESO. — XVIII. 2, 3. *suppetiatus* SO. *suppeditatus* E. — XIX. 1, 8. *ex Dol.* Crat. Lamb. O. *Dol.* ES. — XX. 1, 5. *veni in Puteolanum.* — *Nonis, alteram* Crat. in marg. O. *qua veni* ES.

Ad (104.) Lib. XV.

Ep. IVa. §. 1. Vs. 5. *existimo* Rom. 1. O. *existimem* ES. — IV. 1, 7. *Et leniorem* Rom. 1. O. *Et legio?* Rem E. — IV. 1, 10. *Cui* IO. *Quod* ES. — IV. 1, 14. *At ego doleo* Lamb. O. *Ast condoleo* ES. — IX. 1, 5. *locatoriam* Bos. O. *legatoriam* IES. *Utrumque* *Annæ* *hymenææ*. — IX. 1, 8. *ut et iis* O. *ut iis* ES. — XIIIa. 3, 9. *Vettienum* ut supra et postea O. *Vectennum* ES. — XIIIa. 3, 13. *C. Annio* O. cf. Val. Max. 4, 2. *Gallo Caninio* ES. — XIIIa. 4, 7. *Sellicia* Ald. EO. *Sereilia* S. — XVIa. Vs. 4. *Leonides* IO. *Leonidas* ES. — XIX. 1, 10. *pertinerent* O. *pertineant* ES. — XX. 4, 15. *ei* Malasp. auctore Lambin. id. ES. — XX. 4, 20. *Hanc* — *scribendam* O. *Haec* — *scribenda* ES. — XXV. Vs. 4. *ut si* O. *si* ES. — XXVI. 1, 9. *idem illud* O. [*i. e. illud*] E. om. S. — XXVI. 4, 4. *iam iam* O. *iam* ES. — XXVI. 4, 13. *Cui* EO. *Quod* S. — XXVI. 4, 20. *is* —. *Tu* O. *istum* ES. — XXIX. 1, 7. *tua me* O. *tua* ES.

Ad (105.) Lib. XVI.

Ep. I. §. 2. Vs. 3. *inaudiebam* O. *audiebam* ES. — I. 3, 1. *gaudeo* Dym. O. *gaudeo*. *Videndum* e. u. m. l. Dym. ES. — I. 3, 3. *nil mirum*. *Nimirum* — *laudetur*. *Et* O. *nil mirum*. *Et* ES. — I. 5, 2. *Ovius* — *recens* SO. *Ovius* — *recessus* N1. *Ovius* — *recens* E. — I. 5, 2. *is multa*, *quae* ESO. *multaque* N1. — I. 5, 3. *sat abunde* EO. *si abunde* N1. — I. 5, 5. *Quo* ESO. *Quod* N1. — II. 1, 14. *tibi* IO. om. ES. — II. 3, 11. *quid lubet* O. *quod lubet* ES. cf. Cic. 119, 20. — II. 4, 11. [*Id*] *sine unctis* SO. *Kal. E.* — II. 4, 11. *Acculanum* (cf. Cic. 96, 3, 1.) O. *Aculanum* ES. — II. 6, 3. *est* O. *sit* E. — III. 1, 8. *auges* O. *addis* ES. — III. 1, 13. *macrocollum* IO. *macroculum* ES. — IV. 1, 5. *eam* cj. SO. *Graeter. etiam* E. — IV. 1, 8. *suum* Int. *libertum*. — V. 3, 12. *antequam* O. *ante* ES. — VI. 1, 14. *ast* O. *atque* ES. — VI. 2, 6. *autem* SO. *enim* E. — VII. 3, 3. *Relinques* Lamb. Bos. O. *Relinquis* ES. — IX. Vs. 7. *Si* O. om. ES. — X. 1, 7. *V. Idus* SO. *II Id.* E. *pridie Idus* N1. Gothofr. *Graeter.* — XIIIa. 1, 13. *eas* O. *has* ES. — XIIIc. 1, 2. *temere* O. om. ES. — XIIIc. 2, 6. *quibus* (adde *cos.*) O. *quibus censoribus* ES. — XIIIc. 2, 8. *Mummio* *censoribus* O. *Mummio* ES.

ADNOTATIO

locorum emendatorum in Epistolis ad Brutum.

Haec adnotatio indicat, quid hucus ad scriptura a priore mea anni 1877, differat, collata cum (L.) Nic. Iensen, (E.) Ernesti, (S.) Schulze et (O.) Orelli editionibus.

Ad (106.) Lib. I.

Ep. I. §. 1. Va. 7. *magno meo* L. *magno* ESO. — II. 2. 1. *Et tuum* IO. *Tuum* ES. — II. 2. 3. *expectum esse* L. *expectum* ESO. — II. 2. 9. *voluerimus* L. *volumus* ESO. — III. 2. 14. *congratulatione* L. *gratulatione* ESO. — IV. 1. 6. *scribis mihi* IO. *scribis* ES. — V. 2. 5. *tum* L. *quam* ESO. — VI. 2. 1. *Glyconem* recipi iusseram auctore O. cf. Sueton. Aug. II. *Operae* retinuerunt *Glyconem* ES. — VI. 2. 11. *elaborat* L. *laborat* ESO. *inopie*. — VI. 2. 5. *Cicereli* O. *Cythereli* ES. — VIII. 2. 6. *vult* O. *vellet* ES. — IX. 1. 4. *quam* mihi O. *quam* tuam mihi ES. — IX. 1. 7. *quidem* tuum L. *quidem* quam ESO. — IX. 1. 8. *Et* quam cum L. *Quam* enim ESO. — X. 2. 11. *et* etiam *marina* L. *et* *marina* ESO. — XII. 1. 7. *nihil* etiam L. *nihil* ESO. — XII. 1. 16. *occurrimus* O. *decurrimus* ES. — XII. 2. 2. *parentum* IO. *parentum* ES. — XII. 2. 11. *et* *Antonius* L. *Antonius* ESO. — XIII. 2. 7. *hoc a te* IO. *hoc* ES.

— XIV. 2. 13. *resp.* L. *res* ESO. — XIV. 2. 19. *Id.* Id. IES. V. *Id.* N2. *Prud.* Id. O. — XV. 2. 8. *atque* *sequatur* L. *sequatur* ESO. — XV. 5. 10. *infrus* IO. *infrus* est ES. — XV. 9. 19. *illum* etiam L. *illum* ESO. — XVI. 2. 13. *Vindici* illi L. *Vindici* ESO. — XVI. 11. 2. *sapientia* aut L. *hanc* om. ESO. — XVII. 1. 2. *me* *flagitas* O. *eflagitas* ES. — XVIII. 2. 5. *locupletum* O. *locupletum* ES. — XVIII. 6. 3. *possum* IO. *non possum* ES.

Ad (107.) Lib. II.

Ep. II. §. 2. Va. 10. *per* *h. l.* IO. *per* ES. — VI. 1. 9. *quidem* *Cratand.* O. *quidem* ES.

Ad (108.) Epistolam ad Octavianum.

§. 2. Va. 3. *est* *doloris* *iudicium* O. *doloris* *est* *iudicium* ES. — 3. 3. *posset* O. *poterat* ES. — 8. 15. *et* *Urbe* IO. *Urbe* ES. — 9. 7. *discesserit* IO. *decesserit* ES.

